MİTHAT CEMAL KUNTAY

ÜÇ İSTANBUL

ROMAN

Önsöz:
Rauf Mutluay

SANDER YAYINLARI — İSTANBUL

Bu kitabın yayın hakkı, 29 Mart 1975 tarihli yazılı sözleşme ile **Sander Yayınları**nca satın alınmıştır.

SANDER YAYINLARI
Kırağı Sokak 78
Osmanbey - İstanbul
Tel.: 40 84 75

Kapak:
Mehmet Aksel

Dizgi ve Baskı
Sümbül Basımevi

Birinci Baskı: Nisan 1976
İkinci Baskı : Ocak 1983

MİTHAT CEMAL KUNTAY VE İSTANBUL'LARI

RAUF MUTLUAY

Yazarın ölümünün yirminci yıldönümünde (30 mart 1956), eserinin neredeyse kırkıncı yayım yılında (ilk basım, 1938) onları konu edinen bir yazının, bütün güncel özelliklerden kurtulmuş olması, edebiyat tarihinin nesnel ölçüsüyle tutarlı bulunması gerekir. Onun için 100 Soruda Çağdaş Türk Edebiyatı*'ndaki özet bölümlerinden başlıyorum :*

Servetifünun kuşağının ortalama doğum tarihi 1870'dir... Birinci Meşrutiyeti okula başlamadan duymuş olan, II. Abdülhamid'in baskı yönetimi içinde kırk yaşına varan, yurt dışına çıkma olanağı bulamadan İstanbul yaşamının kısıtlanmış koşulları içinde birbirine yaklaşan, aşağı yukarı otuz yaşlarında yazdıklarını yayımlama olanağından uzaklaştırılan bu kuşak; II. Meşrutiyete orta yaş bunalımları, aile bağları, yorgun düşünceleri, kırık düşleriyle ulaşırlar. Tevfik Fikret'in «Sabah Olursa» şiirinde oğluna şöyle seslenişi tam bir gerçeği yansıtır : «Bu memlekette de bir gün sabah olursa Halûk / ...O gün / Ben ölmemiş bile olsam, hayata pek ölgün / Bir irtibatım olur şüphesiz; o gün benden / Ümidi kes, beni kötrüm ve boş muhitimde / Merâretimle unut; çünkü leng ü pejmürde / Nazaralrım seni maziye çekmek ister; sen / Bütün hüviyyet ü uzviyyetinle âtisin...»

FECR-İ ÂTİ

Bu arada, II. Meşrutiyet sonrasında edebiyat alanına girmek için fırsat arayan yeni bir kuşak yetişmiş gibi görülür. Doğum yılları ortalama 1885 olan, baskı döneminde yirmi beş yaşına erişen, öğrenim yaşamı sonunda uygun bir ortamın elverişli koşulları içinde 'ilân-ı hürriyet'e ulaşan, sanat emeğine koşulan, hep bir araya gelerek Servetifünun dergisinde yeni bir kimlik ve kişilik kazanmak isteyen bir kuşak. Gerçekten «Fecr-i Âti Encümen-i Edebisi namına kâtip Müfit Ratip» imzasıyla yayımlanan ilk beyannamenin altında başlıca şu imzalar vardır... (Mithat Cemal'in adına bu küme içinde rastlamıyoruz.)

Bir matbaa odasındaki bu gençler toplantısının ilk haberi Servetifünun dergisinin ekinde çıkmıştır (36/930, 12 mart 1909). «Sanat şahsî ve muhteremdir» ilkesinden başka dayanakları olmayan bu küme üzerine ayrıntılı bilgiyi, Hasan Âli Yücel'in —yazık ki yarım kalmış— Edebiyat Tarihimizden I adlı eserinde izlemek olanağı var: «Fecr-i Âti, meşrutiyetin ilânı yılı ile Balkan Harbine takaddüm eden 1911 tarihleri arasında başlayıp bitmiş bir genç edebiyatçılar topluluğudur. Bu gençler, henüz 20-25 yaşlarında oldukları halde, çoğunun tahsilleri derme çatma; ya ortada bırakılmış bir yüksek okul, ya bir idadi; yüksek öğretimi bitirmiş olanlar ise, o devrin ansiklopedik ve basit tercüme tedrisatından başka bir şey olmayan Mekâtib-i Âliyesinde okumuş bulunmalarına rağmen cüretli ve bir nevi bilgi ile silâhlı olarak meydana atılmışlardı. Bir kısmının öğretim kaynağı, ya Galatasaray'da yahut Frères'lerde öğrendikleri Fransızca idi. Garp ile temasın bu kadarı bile onları o devrin cemiyetinde üstün ve ileri insan yapmağa kâfi geliyordu/... Tarihimizin içindeki her inkılâp hamlesinin başında olduğu gibi meşrutiyet iptidalarında da bu gençler büyük bir hürriyet aşkı ve hararetiyle, sanat sevgi ve iptilâsıyla ortaya atılmışlardı. Fakat her türlü hüriyete can atıp da fikre ve fikir hürriyetine bir türlü tahammül edememek, yazı ile ve yazarlık etmekle hayat kazanmağa engel olduğu için onları da günün siyasî iktidarına eninde sonunda bağlanmağa mecbur etmişti. Fecr-i Âticilerin bir kısmı muallimlik vesair resmî vazifelerle yahut İttihad ve Terakki'nin himayesindeki gazetelerde muharrirliklere alınarak doyurulmuşlardı. Ancak bir ikisi maddî istiklâllerini mâneviyetleri gibi muhafaza etmiştir... Fecr-i Âti, meşrutiyet cemiyeti içinde kısmen Edebiyat-ı Cedide'den gelme müphem, amaçları belirsiz bir fikir ve sanat yıldızları bulutuydu. Fakat gerçek olan şuydu ki ondan muhtelif sahalarda devrini yapacak muhtelif parçalar koptu. Her biri kendi başına bir varlık oldu. Bir kısmı da tamamiyle söndü ve bir daha görünmemek üzere kayıplara karıştı.» (s. 44 - 75).

Fecr-i Âti topluluğu, II. Meşrutiyetten bugüne edebiyatçılarımızın süregelen yanılgılarının ilk örneği olarak da anlamlıdır. Toplumumuzda büyük kentlerin kültür çevrelerinde başlayan özenti kümelenişlerinin bir ulusun sanat verimi olduğu sanısını ilk o vermiştir. Sonraları her biri ayrı bir yeteneğin ürünlerini getirecek birkaç kişi dışında kalanlar, hep bu olay dönemecinin anısıyla anılacaklar, ders kitaplarında bile öğretilmesi gerekli birer öncelik kazanacaklardır. Fecr-i Âti topluluğunun —sonraki kümelenişlerde de sürecek hastalık ve eksikliklerini— maddeleştirirsek şu sonucu elde ederiz: Edebiyatçılar, toplum olaylarıyla sorunlarından uzakta kalmakta, kendi aralarında kapalı bir halka yaratmaktadırlar. Batıyı biraz bilmenin verdiği ayrıcalıkla bir seçkinler toplu-

luğu kurarak edebiyat olaylarını kendi aralarında büyütmektedirler. Özgürlük dileğinde oldukları halde, devlet memurluklarına sığınmayı ilk yol saymakta, yaşadıkları çelişkiyle de özel yaşamlarını bu yakınlarla dolduran savruk ve sorumsuz bir havada kullanmaktadırlar. Yakın bir arkadaşlık ilişkisi içinde bulunmak, hak etmediği halde birbirinin eserini övmek, yüceltmek, eleştirmeden değerlendirmek yöntemini kazandırmaktadır. Halk karşısında ne kadar etkisiz kalırlarsa kalsınlar, kalem gücünü kendi yararına kullanmak isteyen iktidar çevrelerinin ilgisini kazanmakta, sivil bürokrasi içinde yazar olarak çıkar payı almaktadırlar. Genellikle edebiyat ürünleri, aynı zaman koşutundaki düşünce akımlarından uzakta doğmakta, toplumun yaşadığı zamanla ilgili bir sorun özü taşımamaktadır. Az sürümlü dergilerle gazete eklerinde yazı ürünleri yayımlamayı amaç sayan edebiyatçılar gittikçe marizleşmekte, yalancı ünlerin, sanıların, kuruntuların yaldızına kapılmaktadırlar. Bu yüzden gününde geçerli olmayan enez edebiyatçılar bile daha sonraki dönemlerde anıları, izlenimleri, belgeleri, başlangıçlarıyla gereksizce değerlenmekte, yalnızca kıdemin getirdiği bir onuru paylaşmaktadırlar. Edebiyat dünyasında en küçük tartışma konusu bütün yazarların güncel sorunu olmakta, tekrarlarla büyütülmekte, dost meclislerinde birçok kez yansıtılmakta, böylece edebiyatımız ana sorunlardan uzakta küçük işlerin çevresinde dolanmaktadır. Yapılan işten çok konulan adlar, takılan sıfatlar önemlidir. Bazen bir kişinin rasgele söylediği bir söz (Şair-i Â'zam, Fecr-i Âti, şair-i mâder-zâd, Hecenin Beş Şairi, Mektepten Memlekete...) denetimsiz tekrarlar yüzündn bir ilke sağlamlığıyla değer kazanmakta, araştırmasız yargılara eksen olmaktadır...[1]

[1] Rauf Mutluay: 100 Soruda Çağdaş Türk Edebiyatı, 1973, 50-62.

1885'LİLER İÇİNDE

Asıl temsilcilerini yeni yeni gördüğümüz profesyonel bir edebiyatçı değildir Mithat Cemal; vakti gelmediği için olmak gereğini duymaması da doğaldır. Ne var ki kuşağının yukarda sıralanmış birçok yanılgısından uzak kalmayı bilmiş, sağduyulu bir sezgiyle —bir iki yanlış başlangıçtan sonra— erkence giriştiği edebiyat ürünlerini geç devşirme doğruluğuna ulaşmıştır. Bu önsözün yazılmasına neden olan Üç İstanbul işte böyle bir sabrın, olgun yaş dönemini beklemesini bilen bir yazı çabasının utkusu olmuştur.

Yaşam çizgisi hemen hemen dümdüzdür. O güne değin gelmiş hemen bütün edebiyatçılarımız gibi İstanbul'da doğmuştur; orada yetişecek, orada çalışacak, orada yaşayacak, orada ölecektir. Ne var ki bu payitaht hemşeriliğinin kaynağı imparatorluk sınırlarından birine dayanmaktadır. Babası İşkodra eşrafından Selim Sırrı Bey, anası Samiye Hanımdır (Roman kahramanı Mehmet Adnan'ı Lofçalı Miralay Salim Bey'le Naciye Hanım'ın oğlu olarak tanıyacağız). Rumeli çözülüşünden başkent yerleşmesine geçen ailenin yeni kuşağı İstanbullu olacaktır artık. 1885'de doğan Mithat Cemal'in yaşam özetini veren bütün kitaplar, aynı işaret noktalarına dokunmakla yetinmişlerdir. İlk ve ortaokulu Aksaray'da Mekteb-i Osmani'de okuduğunu biliyoruz; Vefa İdadisinden de Mekteb-i Hukuk'a geçtiğini (Hukuku bitiren Adnan'ın gençliği de Aksaray'lıdır). Bu yüzden kendisiyle yapılmış bir röportajda şöyle diyecektir Mithat Cemal Kuntay: «Bir defa bilmediğim ve görmediğim hiç bir şeyden bahstemedim. Maçka'da, Aksaray'da, Kasımpaşa'da komşularım varken... başka yerden adam getirtmedim... Romancılarımız samimi ev, doğru yemek masası, gerçek yatak vakası yerine kendi zanlarını yaz-

mışlardır. Sonra daha büyük bir kusurumuz var: Romanlarımızda Türk olmaktan korkuyoruz... Ben üç devri, eşyada ve insanlarda yazdım. Eşyanın ve insanların birbirine sirayetinden alınmış dikkatlerle. Her devrin insanları kadar eşyalarında da o devrin irtikâbını, kirli refahını, haksız fukaralığını göstermeğe çalıştım. Bu insanları, bu eşyaları, bazi aile rabıtaları dolayısıyla olduğu kadar, son resmî vazifemin de beni soktuğu saraylarda, konaklarda yakından tanıdım...»[2]

Hukuk'u pek iyi derece ile bitirdiği ve 1908'de doktora sınavını da başarıyla tamamladığı belirtilen[3] Mithat Cemal, edebiyata başlayanların bile suskunlukla geçirdiği yirminci yüzyılın ilk yıllarında kendisini bütünüyle hukuk derslerine vermiş olmalıdır. Daha bu yıllarda —romanında Mehmet Rauf diye anacağı— Mehmet Akif'le güçlü bir dostluk ilişkisi içindedir. Aralarındaki on iki yaşın gerektirdiği bir bağlılıkla Mithat Cemal'in arzusu hep onun etkisinde kalacak, sonradan araştırı emeğini bütün ayrıntılarıyla bu konuya ayıracaktır (Mehmet Akif: Hayatı, Seciyesi, Sanatı, 1939, 450 s. İstiklâl Şairi Mehmet Akif, 1944, 24 s. Mehmet Akif, 1948, 56 s.). Dahası da var. Hemen her zaman «ben» diye ortaya çıkan sanatçı kişiliği, meşrutiyet yıllarında iki ayrı emeğin özdeşleşmesiyle çift imzalı şiir emeğinde de birleşmektedir. Mithat Cemal'le Mehmet Akif'in ortaklaşa yazdıkları şiirler: «Üçüncü Orduya» (1908), «Acem Şahına» (1909).

Şiir, hemen bütün yazarlıkların başlangıcıdır. Namık Kemal - Abdülhak Hâmid - Mehmet Akif üçgeninin ortasındaki Mithat Cemal, günün en büyük etkisi Fikret'in de izindedir. Ömrünün en olgun yıllarını bitip tükenmez bir araştırı emeğine dönüştürdüğü dönem için Hasan Âli Yücel şöyle diyecektir: «Namık Kemal'i tamamladıktan sonra Tevfik Fikret'e merak sarmıştı. Bu meraklar sebepsiz değildir. Namık Kemal kitabıyla vatan fikrinin bulucusu olan insanı, devri içinde ve devrini anlatmak için yazdı Yazmadı; bu eserle Namık Kemal'e heykel dikti (Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında Namık Kemal. 1. Cilt 1944, 608 s. 2. cilt 1. kısım. 1949, 776 s. 2. cilt 2. kısım 1956, 828 s.). Onu Mithat Cemal'siz alırsanız mühim, onunla beraber alırsanız güzeldir Bir heykel ki, sanat eseri sanatkârla yanyana. Fikret'e gelince, onu gerek kendi, gerek büyük dostu Mehmet Akif için usta sayıyordu. Bu hüküm doğrudur. Güzel Türkçe yazdığından şüphe olmayan Muallim Naci'de bile bazen kekeleyen aruz dilini rahatça ve İstanbulluca konuşturan, Fikret'tir. Edebiyat tarihimizden Fikret'i çekerseniz Yahya Kemal'in aruzu bile sendeler...»[4] Böylece 1908 sonrasında bir aruz şairi olmaya özenen Mithat Cemal'in ilk gençlik ürünleri Şehbal'de (sayı 60, İtalya Arması), Resimli Kitap'ta (Elhamra), ardından gelen öteki dergilerde görünmeye başlar. (Kitaplaşması 1945'i bekleyecektir: Türk'ün Şehnamesinden, Tasvir Neşriyatı, 143 s. Seçmeler: Faruk K. Timurtaş'ın emeğiyle 1971, 1000 Temel Eser dizisi: 56). Yukarda anılan röportajında (bkz. dipnot 2) şöyle diyecektir Mithat Cemal: «Şiir çok kalabalıklaştı. Yer yok. Yeni gelenler bizi oturduğumuzu zannettiğimiz yerden ite ite düşürdüler; dışarda kaldık. Sonra, nazım çok hain. İnsanın bütün kabahatleri üç dakikada görülüyor...» Burada kanatlarımdan birinin geçen zaman içinde kırıldığını kabul eden; diliyle, ölçüsüyle, konularıyla eskidiğini görür gibi olan bir sanatçı bilincinin içten içe çöküşü vardır. Belki de bu yüzden hesabını kesmek için bütün şiirlerini bir 60. yaş dönümü hediyesi gibi toplayıp tek kitapla ortaya sürmüş görünür.

[2] Tan gazetesi, 9 ocak 1936.
[3] Türk'ün Şehnamesinden, 1971, baskıya hazırlayan Faruk K. Timurtaş, I.

[4] Hasan Âli Yücel, Bir İstanbul Efendisi, Cumhuriyet, 8 nisan 1956.

Sonradan sadrazam da olan Hakkı Paşa'nın dikkatini çekerek İdare Hukuku muallim muavinliğinde bulunduğu yıllar, Mithat Cemal'i mesleğine bağlayan etkenler arasında bulunmalıdır. Genç bir gururun böylesine desteklenmesi, iyimser devamları sağlar. Gerçekten Hüseyin Cahit Yalçın da Edebî Hâtıralar'ında bu ince noktaya dikkat etmektedir: «Sadrazam Sait Paşa'nın gösterdiği bu insaniyet ve kadirşinaslık eserine benzer bir hareket de Sadrazam Hakkı Paşa'dan Ahmet Şuayib'e karşı sadır olmuştur. Hakkı Bey, o tarihlerde Babıâli hukuk müşavirlerindendi. Hukuk Mektebinde de dersi vardı. Şuayib'in Servetifünun'a verdiği makalelerden hukuk-u cezaya taallûk eden bir yazısı kendisinin dikkatini celbetmişti. Şuayib'i çağırttı, görüştü ve dersine muavin sıfatıyla yanına aldı. Sırf sâ'ye, zekâya, istidada karşı bazı büyüklerdeki bu alâka ve teşvik hissi ve ananesi ne kadar hürmete lâyıktır.»[5]

İLK ESERLER

Meşrutiyet dönemi tiyatrosu üzerine çok ayrıntılı bir dikkat emeğinin ürünü elimizdedir şimdi. Metin And, Abdülhamit yönetiminde yasaklanmış ve susturulmuş olan tiyatro edebiyatının 1908 sonrasında nasıl birdenbire kalabalıklaştığını bütün belgeleriyle gösteriyor. Dönemin iştahıyla Mithat Cemal'in de bu türe gönül verdiğini görüyoruz. İlk denemesi «Kemal» adını taşır (Dört perdelik mensur piyes, Sırat-ı Mustakim Matbaası, 1912. 174 s.). Abdülhamid'in tahta çıkışıyla başlayan oyunda, Mahmut Nedim Paşa'nın evlâtlığı Neriman ile Namık Kemal'in ülküdaşlarından Yüzbaşı Şefik arasında

[5] Hüseyin Cahit Yalçın, Edebî Hâtıralar, 1935, 96.

bir sevgi ilişkisi vardır. Nedim Paşa'nın baştan çıkardığı Neriman mutsuz ve karamsardır. Anayasa çalışmalarını yürütenlerin gösterildiği ikinci perdeden sonra üçüncü perdede Mahmut Nedim Paşa'nın sevinç ve kutlama konağı gösterilmektedir; Namık Kemal'in ölümü, Neriman'ın ölüm haberini alan Şefik'in çıldırışıyla sona eren eser,[6] Mithat Cemal imzası için bir başarı belgesi olmamıştır. «28 Kânun-i Evvel» de öyle (Çanakkale hakkında üç perdelik manzum piyes, Matbaa-i Osmaniye, 1918, 112 s.). Çanakkale zorlanırken bir emekli paşa konağında ateşten kaçan Binbaşı Adil, nişanlısı Süheylâ ile birliktedir. Paşa'nın yeğeni Gülsüm'ün üç kardeşi Çanakkale'de şehit olurlarken, «Kaçtınız» sözünden kırılan Adil de aynı cephede bulunacaktır. Sakatlanmış Adil'le Süheylâ —nice duygusal tartışmadan sonra— aşk birleşmesinde buluşurlarken sokaktan zaferi kutlayan fener alayları geçmektedir.[6]

Bu başarısız denemeler, Mithat Cemal'i bir süre için gününde geçerli ders kitaplarıyla antoloji derlemelerine itmiş olmalıdır. Kendi kuşağının Ahmet Haşim, Yahya Kemal gibi şiir yetkeleri, Ömer Seyfettin, Refik Halit, Yakup Kadri... gibi düzyazı ustaları edebiyat alanını ele geçirmiş gibidirler. Üstelik Mithat Cemal, sınavla kazandığı Adliye Nezareti özel kaleminde birinci kâtip, sonra müdür yardımcısı, müdür, daha sonra Birinci Hukuk mahkemesi üyesidir. (Üç İstanbul'da göreceğimiz son bölüm, «Cinayet Mahkemesi», böyle bir yakın gözlemin ürünü olmalıdır.) Yargıçlık pek de edebiyata yakın olmadığı için, bir süre onun yalnızca hukukçu kişiliğini izleriz.

Nefais-i Edebiye (iki cilt, 1913), Edebiyat Defteri (ders kitabı, 1915), Hitabet Dersleri (ders kitabı, 1914), gibi çalışmalarını bazı çevirilerle sürdürdüğü (Alexandre Dumas

[6] Metin And, Meşrutiyet Döneminde Türk Tiyatrosu, 1971, 176, 185.

Fils'den, Anatole France'dan, Verning'den, Maupassant'dan...) yıllarda artık bir İstanbul noteridir. Sanırım işlerin en kolayı, en güzeli, en rahatı, en verimlisi, bu gibi bir hukuk yetkeliğidir. Mustafa Kemal'in, Millet Meclisi kürsüsünde okuduğu «o iki iman mısraından» sonra[1] Mithat Cemal, bütün varlığıyla Cumhuriyete ve onun kurucusuna bağlanmıştır: «Ölmez bu vatan, farz-ı muhal ölse de hattâ / Çekmez kürenin sırtı bu tâbut-ı cesîmi!». «Yurt Duyguları» adlı şiirinde yer alan bu son iki dizeyi şair, tek şiir kitabının başına koyarken şu notu eklemiştir: «Bu kitaptaki birinci manzumenin son beytini Gazi Mustafa Kemal Büyük Millet Meclisi kürsüsünden okumuştu. Bu kadar güzel bir talihin önünde duyduğum bitmez heyecanın sebebi olan bu manzumeyi kitabımın başına onun için koydum. Onun ebediyetle yaşıt olan adını başında taşıyan her şey güzeldir.»

1885 doğumlu olmak; Abdülhamid'in baskı yönetimi altında soluk alamadan gençliğini yaşamak, II. Meşrutîyette aradığı özgürlüğü bulur gibi olmak, ama on yıl içinde koca imparatorluğun yıkılışına tanık bulunup mütareke karanlığına girmek demektir. Kurtuluş nerde? Anadolu'da kıpırdamağa başlayan Millî Harekette mi, altı yüz yıldır yaşamış halife - padişahlığın yanında mı? Bütün Türk yazarlarının geçirdiği en önemli sınavdır bu yıllar. İstanbul görevinde kalma zorunluğunu duyan Mithat Cemal'in, büyük dostu Mehmet Akif'e gönderdiği «Onlar» şiirinin Ankara'daki Sebil-üle Reşad'da (27 mayıs 1921) yalnızca «M» imzasıyla basılışı bile bu belirsizliği göstermeğe yeter. Kürd Mustafa Paşa Divan-ı Harbini yeren bu şiir, kendilerini İstanbul'da tutan, gönülleriyle Anadolu'da yaşayan nice Türk aydını gibi Mithat Cemal'in de az çok çelişkili durumunu yansıtmaktadır. (Romanında Adnan, yakışıklı bir kalpak satın alıp kitaplığında saklayacak, boyuna Ankara'dan çağrılmayı bekleyerek vaktini yitirecektir. Ama cenazesinde tabutu üstüne konan şey de bu kalpaktır yine).

[1] Hasan Âli Yücel, Bir İstanbul Efendisi, Cumhuriyet, 8 nisan 1956.

Osmanlı imparatorluğunda en geç ve güç bulunmuş düşünce, ulusçuluk bilinci ve çağdaş toplum olmayı gerektiren kültür kaynaşmasıdır. Ziya Gökalp'ın uhuvvetçilikten yola çıkıp on yıl içinde Turancılıktan geri dönen «Yeni Hayat» gerçekçiliğine dikkat edelim. Mithat Cemal'de işte bütün bu yönler biraz karışıktır. Türklüğün soy tarihiyle Osmanlılığın uygarlık aşamalarını birbirine karıştırır. Belli bir toplumsal ülküye sahip olmadğı için de duygusal birikimlere kapılır. Namık Kemal'le başlayan kavram edebiyatının coşkusundadır. Onun için yukarıda işaret edilen yazısında Hasan Âli Yücel, şöyle demektedir: «Esasen Mithat Cemal'de Mihrab, Namık Kemal'in eliyle kurulan yeni mânâsındaki vatandı. Milleti, o da üstadı gibi, vatan görmüştü. Şu halde vatan, bu mânâyı kaybedip de Mustafa Kemal'in ruhunda tekrar hayata kavuşunca bunu başaran insana bütün ruhuyla bağlandı. O'nun için yazdığı mısralar, muhatabı kadar kendisi ve kendisinin samimi kanaatleridir.»

ŞAİRLİĞİ

Edebiyat tarihinin; her kişiyi, her olayı, her aşamayı konu edinmeyi görev sayan nesnelliği şair Mithat Cemal'e de yer verecektir şüphesiz. Ama örneğin sayısı sınırlanmış bir antolojide ona yer bulunamayacağı da bellidir. Çünkü 1885 kuşağının iki şiir kapısı Yahya Kemal'le Ahmet Haşim'in anahtarıyla açılır. Şiirden yola çıkan, şiire çalışan, şiir ürünleri de veren nice yetenek, bu iki büyük ustanın ardında kalabalık

bir yığındırlar. Namık Kemal coşkusu, Mehmet Akif aruzu ve Abdülhak Hâmit edasıyla vatan-millet şiirleri yazmış olmakla ayırt edilen Mithat Cemal'in bütün verimi ise Türk'ün Şehnamesi'nde biriken ,diyelim ki yetmiş beş parçadır. Bunların içinde «Tavla», «Nargile», «Küpik Apartmanlar», «Tesadüfen» gibi şiirler de yer almaktadır. «Kahramanlık, yurtseverlik, tarihine bağlılık gibi duyguları dile getiren şiirleriyle bir vatan şairi olarak tanınan...» gibi nitelemeler, geç kalmış birer övgü olmalıdır. Çünkü Türk şiirindeki adım başlangıçları, bu konuda kendisinden önde gelenlerindir. «Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır / Toprak, eğer uğrunda ölen varsa vatandır» gibi özdeyiş biçiminde dizeleri bulunsa bile, hemen bütün satırlarında aruzun katı düzencesi belli eder kendini: «Gökler, çıkabildin, uçabildinse derindir / Tarihini kendin yazıyorsan eserindir», «Ölümün bitmeyen ufkunda yatarken yine sağ / Bir avuç toprak olurken gene yüksek, gene dağ», «En sonra eğildinse de kurşunla eğildin / Altınlar akarken de züğürt ölmeyi bildin», «Yırtılmış, atılmış o kâğıttır ki hayatım / Her parçası, her büklümü üstünde adın var.»... Önce Milli Edebiyat akımının hececileri, sonra yüzyılın başında doğanlar, daha sonra 1915 kuşağının yenileştirerek dirilteceği Türk şiirinde, Fecr-i Âti beğenisiyle aruz ısrarını sürdüren Mithat Cemal Kuntay'a fazla yer bulunamaz.

«Kendileri şimdi Beyoğlu dördüncü noteridir» diye andığı Mithat Cemal üzerine İsmail Habib Sevük, 1940'larda şöyle konuşur (yaşayan pek çok kişi üzerinde yargıya varma zorunluğunu duymanın ince dikkati içinde) : «Görülüyor ki bu şair, fikirlerini azametle ifadeye mütemayildir; hislerine haşmet vermek istiyor. Enfüsi ve ince terennümlere değil, afakî ve şişkin haykırışlara ehemmiyet vermektedir. Tıpkı çok hayran olduğu Abdülhak Hâmit gibi. Aynı zamanda görülüyor ki bu şair, nazmının şekline ve dış cephesine de çok dikkat ediyor; yalnız özlü bir şair değil, fasih ve dürüst bir nâzım dahi olmak istiyor. Mısralarının düzgün, hatasız ve açık manalı olmasına çalışmaktadır. Tıpkı çok yakından arkadaşı ve ağabeysi makamında olan Mehmet Akif gibi...» (Yeni Edebî Yeniliğimiz I, 461). Bir yerde onaylama gibi görünen bu değerlendirmenin, hep «mütemayildir», «istiyor», «vermektedir», «çalışmaktadır»... gibi gözlem noktalarıyla yetindiğine, şairi, şiiriyle övmediğine dikkat edin lütfen. Sanırım Mithat Cemal de farkındaydı bunun. Onun için ömrünün bütün olgunluk emeklerini tek bir roman başarısıyla erişilmez yorgunluktaki araştırma eserlerine ayırmıştır.

BİR İSTANBUL EFENDİSİ

Ölümü sonrasındaki dost yazıları portresini şöyle çizerler: «Mithat Cemal, her zaman temiz, zarif ve gençti. Yaşlandı, fakat ihtiyarlamadı. Sıhhatine düşkün, vücuduna itinalı idi. Fakat hiç bir zaman kendi rahatı için başkasını rahatsız etmezdi. İyi yemeği sever, giyinmede titiz, güzel yaşamaktan hazzederdi. Ruhu da bedeni gibi yumuşak ,mizacı hoşlandığı hava gibi ılıktı. Meclis-ârâ, konuşurken, lâtifeci olduğu halde gönlü yalnız bir insandı. Hele hayat arkadaşını kaybettikten sonra neşeli görünmesine rağmen —o da etrafındakilere kendi elemini duyurmamak için ihtiyar edilmiş bir nezaket eseriydi— Mithat Cemal'in yüzündeki mahzun ve melânkolik renk gün geçtikçe koyulaştı. Ağaran saçlarının beyazlığı, gözlerinin altını kararan gölgeleri silemedi. Hayatını, hasta çocuğunu kucağında taşıyan bir ana gibi, bir an akıbetini hayalinden çıkarmayarak sürükleyen bir hali vardı. Kederi de kendi

kadar tatlı idi. Ciğerlerini o melûn ahtapot yemeğe başladıktan sonra...

Mithat Cemal, bizde fasahat geleneğinin son ve sahici mümessilidir. (Ahmet Haşim'in de aynı açıdan Süleyman Nazif'i aynı sözlerle değerlendirdiğine dikkat edebiliriz: Son Şarklı). Nazmında, nesrinde, yazmasında ve konuşmasında edebi sanatlardan birkaçını bir arada yapmamış olamazdı... Mithat Cemal tam manasıyla bir münevverdi. Daima ve her gün yeni bir şey öğrenmiştir. Münevverlikte ısrarı, hayatının tek inadıdır diyebiliriz... Mizacı, kusur aramaktan çok meziyet görme ve bulmaya meyyaldi... Mithat Cemal, bıkmayan ve yorulmayan bir araştırıcı idi... Gerekli belgeleri toplamak için senelerini, bazen gururunu vermişti. Toplamak bir iş, okuyup manalandırmak daha büyük bir iş. Her ikisini de en titiz bir itina ile başardı...

Mithat Cemal, yaşadığı insanlar arasında bir adamı sevdi: Mehmet Akif. Bir adama taparcasına hayran oldu: Atatürk. Mehmet Akif kitabı, merhuma dikilebilecek en iyi mezar taşıdır. Doğru, sert ve tenzilâtsız bir ahlâk adamı olan Akif'te dinin bir cemiyet görüşü olduğunu farketmemiş olanlara Mithat Cemal'in Akif kitabını tavsiye ederim. Bizden sonra gelenler yarı kalmış emeklerini yok etmeyerek ona borçlarını ödemelidirler...»*

«Namık Kemal'e ait son notları henüz bağlanmamış duruyordu. Tevfik Fikret için —vesikaları konuşturan— büyük eseri tam olarak Maarif Vekâletine teslim edilmişti. Hayalindeki son roman, onunla toprağa gömülüyor...» diyen Yusuf Ziya Ortaç (Cumhuriyet, 1 nisan 1956), Portreler'de şu taraflarına dikkat etmiştir: «...Bir akşam, ona çaya davetliydim. Eski ve seçme eşya ile döşeli, kibar bir salondu bu. Artık adliye veznesinden maaş bekleyen Mithat Cemal'in değil, Galata noteri Mithat Cemal'in evindeydim. Güzel konuşuyordu, bol konuşuyordu, süslü konuşuyordu... Şıktı, gümüş pırıltılı saçları, beyaz benekli nefti papyonu ile pek şık. Biraz bencildi, biraz vehimliydi, ama servete eğilmez, kuvvete eğilmez, yalnız... Yalnız güzele eğilirdi: İster ağaç olsun, ister ipek olsun, ister kadın... Şairdi. Güzel şair, gür sesli şair. Kelimenin de tadını alırdı, kafiyenin de. Adı şarlatan bir şöhretle kanatlanmadıysa, edebiyatın siyasetini yapmadığı içindir. Biraz da elindeki kalem vatanını, milletini, tarihini konuşmaktan kalbini konuşmaya pek az vakit bulduğu için. İster acı olsun, ister sevinç, her büyük günde onun sesi vardır... Mithat Cemal, bütün hayatınca güzel, ama daima parasız yaşadı. Maçka'da eski ve seçme eşya ile döşeli iyi bir apartmanda otururdu. Otomobilden başka taşıta binmezdi. Yalnız Abdullah Efendi lokantasında bol ve pahalı yerdi. Daima en büyük terzilerde giyinirdi... Ve meteliksiz gezerdi. Ne zarif insandı, ne hazırcevap insandı bilseniz.. Nükteyi, kendisine karşı bile olsa feda etmezdi. Kışa doğru yatağa düştü. Önce soğuk algınlığı sandı, sonra astım, daha sonra da verem. Asıl hastalığı, kanser aklına gelmiyordu bir türlü. Bir gün, on yıldır kapısını açmadığı eşinin yatak odasına geçmek istedi. Onun hayata gözlerini yumduğu yatağa uzandı ve bir daha uyanmamak üzere uyudu. «Karacaahmet'teki mezar taşını kendisi yazmıştır: "Yolcu! Burada bir karı-koca yatıyor. İkisine bir fatiha yeter!"»*

* Hasan Âli Yücel, Bir İstanbul Efendisi, Cumhuriyet, 8 nisan 1956.

TEK ROMANLILAR

Yüz yıllık romanımızın gelişim çizgisinde bu türü bir kez deneyip ardını getirmeyen edebiyatçılara rastlanır. Aradıkları

* Yusuf Ziya Ortaç: Bir Varmış, Bir Yokmuş - Portreler, 1960, s. 85-92.

başarıya erişemedikleri için mi, gerekli tadı bulmadıkları için mi, kalemlerinin bu alandaki deneyini yeter saydıklarından mı... bilinmez. Sanat yaşları genç olanları anmadan ilk hatıra gelenler şunlardır: Falih Rıfkı Atay (Roman, 1932), Şevket Süreyya Aydemir (Toprak Uyanırsa, 1963), İsmail Hakkı Baltacıoğlu (Batak, 1942), Faruk Nafiz Çamlıbel (Yıldız Yağmuru, 1936), Mehmet Murat (Turfanda mı, turfa mı, 1892), Recaizade Ekrem (Araba Sevdası, 1896), Samipaşazade Sezai (Sergüzeşt, 1889), Ebubekir Hazım Tepeyran (Küçük Paşa, 1910), Vedat Nedim Tör (Resim Öğretmeni, 1943), Orhan Seyfi Orhon (Çocuk Adam, 1941), Şemsettin Sami (Taaşşuk-u Talât ve Fitnat, 1872)... Mithat Cemil Kuntay da, tek örneğiyle bu liste içinde anılmalıdır. Ne var ki Üç İstanbul'un özelliği, onu öteki tek ürünlerden kesinlikle ayırır. İşine tam amatörce sarılmıştır; en olgunu, en kusursuzu, en işlenmişi, en zengin toplamı, en sağlam bütünü arayan bir ömür dönemindedir. Burada amatör sözcüğünü yücelterek kullanıyorum. Kendini işine ne tam veren ve adayan kişinin sevgi sonsuzluğunu belirtmek için. Gerçekten 1938'de basılacak olan Üç İstanbul, yıllarca yazarının elinde beklemiş, örneğin 1936'larda bitip tamamlanmıştır. Bunun 2 numaralı dipnotta andığım Tan röportajı gibi Aydabir nüshalarından biri de kanıtlamaktadır.[10] Orada kitabın 115. bölümü olan «Cinayet Mahkemesinde» yayımlanmıştır. Ayrıca Mithat Cemal şöyle der: «Ben bir muaşeret romanı yazıyorum. Çünkü İstanbul'u ilk softasından son levantenine kadar tanırım. Beyoğlu'ndaki konsolos medeniyetini, Fatih'teki kurunuvustayı yakından bilirim. Bana kolay yazmak biraz ayıp geliyor. İnsan kolay yazıyorsa, bence hiç yazmamalı. Ben üç devri ev ve insan örneklerinde göstermek istedim. İnsanlar evleriyle karmakarışık dururlarsa bir devri çok güzel ifade ederler. İstanbul'da on-on beş tane prototip ev tanırım. Avrupalı olmak isteyen gülünç ev; Avrupalı olan milliyetsiz ev; kütüphanesiz ağıl ev; tablo diye duvarına sahibinin büyütülmüş fotoğrafı asılan kaba ev; pancurlu eve namussuz diye garaz olan kafesli ev; 31 marta gebe olan cumbalı evler; bir de zarif tespihleriyle, ince kalemtraşlarıyla, Beykoz vazolarıyla, Üsküdar çatmalarıyla eski eşya medeniyetimizi gösteren derin, sessiz evler...»

[10] Aydabir, sayı 6, 1 şubat 1936.

DÖNEM ROMANLARI

Tanzimattan başlayarak yazarlarımız, romanı bir toplum eleştirisi biçiminde düşünmüşler, zamanlarının aynası olarak yanlışlıklarla eksiklikleri göstermek istemişlerdir. Alafranga züppeliklerle esirlerin acı yazgılarını işleyen Tanzimat romancılarını bir yana bıraksak bile I. Meşrutiyet sonrasından başlayarak toplumsal kesitler veren dönem romanlarına rastlarız çoğunlukla. İmparatorluktan on, onbeş yıl içinde Cumhuriyet Türkiyesine hızla geçiş, yazarlarımızın geçmişle hesaplaşma isteklerini kamçılamış gibidir. Uşaklıgil'in Mai ve Siyah'ı, Aşk-ı Memnu'u, Halide Edip Adıvar'ın Sinekli Bakkal'ı, Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayal İçinde'si, Ahmet Mithat Efendi'nin Jön Türk'ü ile Karaosmanoğlu'nun Bir Sürgün'ü, Bekir Fahri'nin Jönler'i, Tanpınar'ın Mahur Beste'si... Abdülhamit İstanbul'uyla yurt dışı sürgünleri konu edinmiştir.

Karaosmanoğlu'nun Kiralık Konak'ı ile Hüküm Gecesi, Nahit Sırrı Örik'in Sultan Hamit Düşerken'i, Ömer Seyfettin'in Efruz Bey dizisi meşrutiyet yıllarını yansıtırlar. Ama en çok ilgi çeken zaman dilimi, gerçek bir yazgı sınavı olan mütareke yıllarıdır; onun için de en çok o döneme derinden bakılır: Peyami Safa (Sözde Kızlar), Selâhattin Enis (Zâniye-

ler), *Hüseyin Rahmi Gürpınar* (Hakka Sığındık), *Refik Halit Karay* (İstanbul'un İç Yüzü, İstanbul'un Bir Yüzü), *Karaosmanoğlu* (Sodom ve Gomore), *Yusuf Ziya Ortaç* (Göç), *Faruk Nafiz Çamlıbel* (Yıldız Yağmuru), *Kemal Tahir* (Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu), *İlhan Tarus* (Var Olmak), *Tanpınar* (Sahnenin Dışındakiler), *Atillâ İlhan* (Sırtlan Payı)...

Millî Mücadele Anadolusu apayrı bir konudur ve yeni ilgilerle zenginleşmektedir: Yakup Kadri (Yaban), *Halide Edip Adıvar* (Vurun Kahpeye, Ateşten Gömlek), *Aka Gündüz* (Dikmen Yıldızı), *Mehmet Rauf* (Halâs), *İlhan Tarus* (Hükümet Meydanı), *Hasan İzzettin Dinamo* (Kutsal İsyan), *Samim Kocagöz* (Kalpaklılar-Doludizgin), *Tarık Buğra* (Küçük Ağa - Küçük Ağa Ankara'da), *Atillâ İlhan* (Kurtlar Sofrası), *Kemal Tahir* (Yorgun Savaşçı)...

Mithat Cemal'in Üç İstanbul'u da Abdülhamit İstanbulundan yola çıkar (Robert Koch'un Nobel Armağanı aldığı yıl, 1905; sayfa 206), Meşrutiyet particiliğini, Harbi Umumi kargaşasını, Mütareke işgalini, Milli mücadele uzağındaki bekleyen payitahtı gönderdikten sonra Cumhuriyetin onuncu yıl affına dokunarak (sayfa 637) kahramanının ölümüyle sonuçlanır. Gerçekten güçlü bir roman kahramanını kendi yaşamı içinde izlemek belki de en doğru yöntemdir.

ADNAN VE ÇEVRESİNDEKİLER

Sinekli Bakkal'ın *baş kahramanını işleyen yazıma şöyle başlamıştım: «Bir cehennem vaizi, bir karagözcü zenne; bir devrimci jöntürk, bir zaptiye paşası; bir mevlevi dedesi, bir Avrupalı piyanist; bir dayak polisi, bir sultani öğrencisi; bir çingene göbekçi, bir dahiliye nazırı; bir mabeyn efendisi, bir*

ortaoyun cücesi; bir esir sütnine, bir Rum hizmetçi; bir köşk bahçıvanı, bir padişah yeğeni; bir konak hanımı, bir tulumba kabadayısı... Hepsinin ortasında, bütün bu örnekler kalabalığının ekseni, orta direği: çeşitli yaşama çevrelerini kendi çizgisiyle kestikçe romana çağırıp çeken, bütün bu tekler kümesinin belirgin renklerini kişiliğinin alaşım dokusunda taşıyan Sinekli Bakkal'ın *Rabiası...»*[11]

Sinekli Bakkal'ın *ilgiyle karşılanmasının Mithat Cemal'i de aynı devir üzerine böyle bir eser yazmağa özendirmiş göründüğünü, Üç İstanbul'un iki yıl sonra yayımlanmış olmasının tanıklığıyla kanıtlamaya çalışan Cevdet Kudret'in gözleri*[12] *doğru olmamalıdır. Önce, Üç İstanbul da 1936'larda yazılıp bitmiş olduğu için (bkz. dipnot 2 ve dipnot 10); ikincisi, Mithat Cemal'in eserini 1908 kargaşasında kesip bırakmamış olduğu için. Gerçekten kitabın ilk üç yüz otuz altı sayfası İstibdat İstanbulunu, 336-368 arası II. Meşrutiyet umutlarından Harbi Umumi karanlığına gelişi 368. sayfadan sonrası mütareke payitahtıyla aynı zaman koşutluğundaki Savaş Anadolusundan haberleri içine alır Son yüz sayfa, çürümüş İstanbul'un daha Ankara'ya taşınmamış kalıntılarıyla hesaplaşmadır. Örneğin bir «Bozdoğan Kemerinin İmamı» vardır; (s. 628-632)* Sinekli Bakkal'ın *o konuya ayrılmış bütün sayfalarını siler geçer. Hidayet'in konağındaki bir iftar akşamı (s. 91-92) olabileceği kadar zengin çerçevesiyle bütün o eski uygarlığımızın ayrıntılarını kapsar.*

Eğer Adnan'ın çevresini de Rabia'nın yakınlarındaki örnek tekleriyle özetlemek gereğini duysam, hiç biri ötekine benzemeyen tam otuz beş karakterin özelliklerini sıralamam gerekir. Çok kısa izgilerle canlandırılan (örneğin s. 59-61'deki

[11] Rauf Mutluay: Rabia, Türk Dili 151, nisan 1964.
[12] Cevdet Kudret, Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman, 2. cilt, 2. basım 1970, Bilgi Yayınevi, 362-371.

mektupçu) yan kişiler de en az bunun kadar kalabalık. Onun için şöyle demekle yetiniyorum: Bitirilmiş Darülfünun kapısından birlikte çıkan üç genç hukukçunun gittikçe genişleyen yaşam yollarında, devletimizin değişimiyle birlikte gelişen otuz yıllık ömür yazgıları. Bir özellik daha var. Üç İstanbul, gerçek belgelere ve yaşamış kişilere dayalı bir siyasal romandır Mithat Cemal, Adnan'ın Hidayet'e yakınlığını anlatırken bunu kendisi belirtir: «Adnan'ın 'Yıkılan Vatan' adında siyasi bir roman yazdığını duyunca Hidayet, ona salonlarını açmış, gitgide dost olmuşlardı. Yalnız Adnan'ın ucuz terziden giyinmesine, Hidayet bir türlü alışamıyordu... (s. 36)». Bu roman, Üç İstanbul'un beş yüz elli sayfası boyunca gene Mithat Cemal Kuntay'ın biçemiyle yazılıp duracak, Süheylâ Erenköy'üne taşınırken verem mikroplarıyla birlikte yakılacaktır (s. 639). Bir ayrılık var. Adnan'ın bitiremediği romanı hiç olmazsa Mithat Cemal bitirmiştir.

Bir şey daha var. Sokak çarşafına, ev kafesine, bekâret savunusuna yazgılı Rabia, İstanbul'u yalnız ev çerçevesinde görebilir. Adnan'ın erkekliği ise, görevleri ve özgürlüğüyle paşa konaklarından basın dünyasına, adliye koridorlarından mahalle çapkınlıklarına, siyasal çatışmalardan devlet kapısına, Beyoğlu eğlencelerinden zengin iftarlara kadar her yere uzanabilir. Bütün bu toplumsal ve siyasal yapı içinde de yeterince etkili bir sonsuz üçgen aşkı. Süheylâ Adnan'a âşıktır, Adnan Belkıs'a, Belkıs ya Hüsrev'e, ya Rus Prensine. Toplumsal katlar arasındaki karşıtlıklardan iç çevrelerinin bütün kalpazanlıklarına kadar zaman içinde bozularak yürüyen bir kent yaşamı. Üç İstanbul, Türk romanının hakkı verilmemiş en üstün başarılarından biridir.

1885 doğumlu Mithat Cemal, kendi kuşağından bir kişinin anlattığı üç dönemin üçünü de etkinlikle izleyemeyeceğini bildiği için roman kahramanını 1870 doğumlu Servetifünuncu-

lardan seçmiştir. Adnan, «93 Muharebesi»nde sekiz yaşında yetim kaldığı (s. 34) için yüzyılın başında otuz, otuz beş yaşlarında bir İttihatçı olabilir. Böyle bir yaşamı —örnek olsun diye— Hüseyin Cahit Yalçın'ın çizgisinde izleyebiliriz. Abdülhamit İstanbul'unda öğretmen, müdür, gazeteci olan Yalçın, Meşrutiyet döneminde Tanin sahibi ve parti sözcüsüdür. Bu konuda Yusuf Ziya Ortaç şöyle diyecektir: «O mebus oldu, Meclis Başkanı oldu, Dayinler Vekili oldu ve Birinci Dünya Savaşı içinde Men'-i İhtikâr Komisyonu Reisi oldu. Galiba yaşayanlara kibrit, ölülere kefen bezi bile onun imzasıyla alınıyordu. İçimde Hüseyin Cahit sevgisi, ilk o günlerde soğumaya başlamıştır. Sonra yine harp içi gazetelerinden birinde çıkan konuşmayı okuyunca o büyük sevgi, büyük bir öfke oldu. Muharrir Cahit'in Sıraselviler'deki evini bir peri sarayı gibi anlatıyordu. Aynaların genişletip uzattığı bir koridordan geçtikten sonra ayaklarının altında ince nakışlı ipek Acem seccadeleri, karşılıklı oturuyorlar. İhtiyar Kayıkçı yazarı kristal kâseden bir şekerleme alıyor ve önünde diz çökmüş asil köpeğine veriyor. Üstadın, köpeğini şekerleme ile beslediği o yıllarda biz insanlar çayımızı kuru üzümle içiyorduk...»[13] Olduğu gibi kalmayı bilmemiş, kitapta Dağıştanlı Hoca'nın eleştirdiği yanlışlıklara düşmüş olan (s. 350 ve sonrası) İttihatçı kodamanları arasında örneğin Hüseyin Cahit Yalçın'ın portresini daha iyi görmek için Ruşen Eşref Ünaydın'ın[14] konuşmalarına, Samet Ağaoğlu'nun izlenimlerine,[15] daha iyisi kızını Hüseyin Cahit'e vermeyi düşünmüş olan Sait Paşa ile ilgili olarak yazarın kendi anılarına[16] bakılabilir. (Dünya, 19 mayıs 1953'de gerekli açıklık vardır).

[13] Yusuf Ziya Ortaç, Portreler, 1960, 37-43.
[14] Ruşen Eşref Ünaydın, Diyorlar ki, 1972, 87-98.
[15] Samet Ağaoğlu, Babamın Arkadaşları, 3. basım, Dokuzuncu Büyük Millet Meclisinin En Yaşlı Azası, 121-135.
[16] Hüseyin Cahit Yalçın, Edebî Hatıralar, 1935, 95.

«SİS» İSTANBUL'U

Çok doğru bir çağrışımla Fethi Naci, Üç İstanbul'u tanıtan yazısına şöyle başlar: «Gerçekte İstanbul: Çürüyen, yozlaşan İstanbul...» Tevfik Fikret'in Sis'indeki fâcire-i dehr:

Hep levs-i riyâ dalgalanır zerrelerinde
Bir zerre-i saffet bulamazsın içerinde;
Hep levs-i riyâ, levs-i haset, levs-i teneffû,
Yalnız bu ve yalnız bunun ümmid-i tereffû.
Milyonla barındırdığın ecsâd arasından
Kaç nâsiye vardır çıkacak pâk ü dırahşan?
Örtün evet ey hâile, örtün evet ey şehr,
Örtün ve müebbed uyu, ey fâcire-i dehr!..[17]

Bilirsiniz, bu uzun şiir hep aynı ölçüdeki dizeleriyle sürer gider de sıra en acı gerçeğe geldiği zaman Fikret, küçük bir ziyade ile gönlünün bütün umutsuzluğunu haykırıp susar: «Ey kimsesiz âvâre çocuklar... Hele sizler / Hele sizler...» Ve Mithat Cemal, Adnan-Macide sevişmesinin sahipsiz dölü Benli Ahmed'i acı yazgısıyla kitabına alarak bu sokak ürününü de değerlendirmiş olur. Bu kadar da değil. Çıbanlı Zehra ile dilenci Hüsrev de düşmüş kişilikleriyle bir musalla taşı çevresinde buluşmuşlardır. Bohçacı Melâhat'le birlikte.

Fethi Naci, yargılarına çoğunluğuna katıldığım yazısında yer yer şöyle der: «Üç İstanbul, bir bakıma Mithat Cemal'in görgü tanıklığıdır. Gücü de buradan gelir, güçsüzlüğü de. Gözlemlerle beslenen bu ayrıntı zenginliği, kişilerin alabildiğine sahih oluşu romanda kendini duyuruyor, romanı çekici

[17] Fethi Naci, On Türk Romanı, 1971, 16-27.

yapıyor; ama yaşayıp gördüğü (daha doğrusu görüp öfkelendiği) birçok gereksiz ayrıntıya kıyamayışı, romanını bunlardan ayıklayamayışı, romanın dağılmasına, iç örgüsünün gevşek olmasına yol açıyor... Mithat Cemal, Abdülhak Şinasi Hisar'ların imrenerek, yürekleri yanarak baktıkları konakların, köşklerin, yalıların gerçek yüzlerini gösteriyor; geçmişe imrenerek, özleyerek değil, tiksinerek, öfkelenerek bakıyor... Üç İstanbul için kısaca Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışının romanı diyebiliriz.» Adnan da aynı adı kullanır eseri için.

Yeterince işlenmediği için biraz silik kalan iyi insan Süheylâ'nın karşısında Belkıs, Adnan'ın büyük aşkı, büyük ıstırabı, büyük umutsuzluğudur. Ve Belkıs'ın o yücelikten öteki çirkefe nasıl düşebildiğine inanmaz göründüğünüz an lütfen M. Zekeriya Sertel'in anılarındaki bir bölüme, sadrazam Kâmil Paşa'nın evin ermeni aşçısına âşık olup Paris'e kaçan kızına bakınız.[18]

Romanın omurgası Adnan'dır. Önce onun öksüz çocukluğunu, veremli anasının özgeçil ilgisini, Aksaray'daki fukaralık evini tanıyacaksınız. Sonra gençlik arkadaşları Tevfik Hoca ve Moiz'le birlikte Beyoğlu'na çıkacaksınız. Uranya'nın evi, bugün bile erkeklerimizin koparamadıkları merkezlerden biridir. Şair Raif'in ahlâkı karşısında Hidayet'in ahlâksızlığını göreceksiniz. Aslında Mithat Cemal iyi niteliklerle donattığı kahramanını öznelce sevmez. Adnan'ın da bütün yalanlarını, yanlışlarını, yanılgılarını gösterecektir. Özel sekreter Sacit, Cöntürk Süleyman (ve onun bütün alçaklıkları), zavallı Dilâver, Maliye Nazırı dürüst Sıtkı Paşa ile çerkes Cemalifer, temiz Süheylâ, Dağıstanlı Hoca ile doğru Habibullah, iğrenç Sakallı Vasfi ile eşcinsel Seniha, Melâhat, cenaze meraklısı Sait, sıradan Ratip, düzenbaz Nail (düşkün eşi Bihter), dalaveracı

[18] M. Zekeriya Sertel, Hatırladıklarım (1905-1950), 1968, 34-36.

Naşit, «namusun, paranın bile güzelleştiremeyeceği kadar çirkin» namuslu Behçet, yanlış evliliğinde Senih Efendi ile ateşli Macide'nin ayrı serüveni... Hep Adnan'ın varlığıyla anlam kazanan ayrı ayrı birimlerdir. Arada öğretmen Kadri ile Adnan'ın açıkgözce yararlandığı eşi Zehra'yı da öğreneceksiniz. Kerim Paşa'nın konağı ise kızı Belkıs, damadı Hüsrev'le apayrı bir âlemdir. Bundan sonra hep Belkıs'ın ardında sürükleneceksiniz Adnan'la birlikte. Devirden devire... Sonlara doğru roman kahramanıyla birlikte siz de biraz yorulduğunuzu duyacaksınız. Bir ömür, bütün umutları ve yıkılışlarıyla akşamına yaklaşmıştır artık. Üç İstanbul'u bitirince İmparatorluğun dağılışıyla yeni bir ufka yöneldiğimizi daha görmüş olacaksınız. Bir roman, bundan fazlasını nasıl verebilir?

Şüphesiz her ilk romanda etkili bir otobiyografi katkısı vardır. Mithat Cemal'in biçeminde Adnan'ın satırlarını görünce bunun için şaşırmamak gerek. O nükte ve özdeyiş meraklısı, mecazlı ve süslü anlatım, ikisinin de düşkün olduğu tutumdur Ve sanırım Adnan'ın gençliğinde de epeyce Mithat Cemal'in kişiliği bulunur. Bir yere kadar birlikte gelirler. Ortaç'ın anılarındaki satırlarla onu evinde fotograflarla gösteren Aydabir *röportajı, rastlantısal olmayan benzerlikler yansıtmaktadır. «Birinci Dünya Savaşının yoksul günlerinde, perişan günlerindeydik. Kadıköy vapurundaydım. Yanımdaki arkadaşım yavaşça kolumu dürttü: Mithat Cemal! dedi. Karşımızdaki sırada oturuyordu Güzel yüzlü, gür sesli, alımlı bir genç adamdı. Otuz yaşında ancak... Elbisesi temiz ama soluktu; gömleği ütülü, ama yıpranmıştı. Hele siyah iskarpinleri, sağlı sollu makine dikişiyle yamalıydı. Mithat Cemal'di bu, Mithat Cemal. «Ölmez bu vatan, farz-ı muhal, ölse de hattâ / Çekmez kürenin sırtı bu tâbut-ı cesîmi» mısralarını yazan şair. Büyük ve saltanatlı sözün çok beğenildiği o yıllarda, bu iki mısra bütün bir edebiyata bedeldi. Sonra bu iki mısrai,*

Birinci Büyük Millet Meclisi kürsüsünden Mustafa Kemal bile okuyacaktı...»[19] *Mithat Cemal, büyük ve saltanatlı söz merakından romanında da tam vazgeçmiş değildir. Ama bunun da ayrı bir tadı var... Tadacaksınız. Ve sanırım sevmemezlik de edemeyeceksiniz...*

[19] Yusuf Ziya Ortaç: Portreler, 1960, 37-43.

İlk baskısı 1938'de yapılan ÜÇ İSTANBUL'*u birkaç yazım düzeltmesi dışında değişiklik yapmaksızın yayınlıyoruz. Güncelliğini yitirmiş sözcük ve deyimlerin karşılığı, ya da açıklaması yıldızlı (*) dipnotlarla verilmiştir. Numaralanmış dipnotlar Mithat Cemal'indir.*

SANDER YAYINLARI

ÜÇ İSTANBUL

93 MUHAREBESİ

DÖNDÜ, BAKTI: Oda kapısı yine kendi kendine açılıyordu; hem de bununla üçüncü defa.

Zaten, Adnan ne vakit romanını yazmaya otursa, mutlaka bir aksilik olacaktı: Ya Aksaray'ın bütün kedileri damda bir kadın meselesi çıkaracaklardı; ya komşunun kundaktaki çocuğu bir sistem dahilinde ağlayacaktı; ya karşıki evde karı koca kavgası yine başlayacaktı; ya sokakta akkâmlar* kıyamet koparacaklardı; ya dam akacaktı; yahut da bugünkü gibi, kilidi tutmayacak, şu hınzır kapı muttasıl* açılacaktı.

Kalemi attı; öfkeyle yakaladığı kapıyı, içerdeki hastayı uyandırmamak için yavaş yavaş kapadı; bu sefer arkasından da kilitledi; yazı masasına döndü; romanını tekrrar yazmaya başladı.

«Anadolu ve Rumeli, ufkun iki ucunda iki ahşap konak gibi yanıyor; yangından çıkanların uçan saçlarıyla ufukta insanlar koşuyor: Doksan üç muhacirleri... Muhacir, gideceği yer olmadan biteviye yürüyen hayalettir; adını bilmediği bir başka hayaletin ekmeğini yiyecektir. Fakat Moskof atı ve neferinin altı ayaklı vahşetle kovaladığı Türk muhacirine nispet başka muhacirler seyyah kadar eşyalı, erzaklıdır.

93 harbinde üç şeyin hududu yoktu: Hastalığın, açlığın, vatan toprağının!..

Alevde iki göz, demirde otuz iki diş: Bu, Moskof ordusu, Moskof süngüsü idi! 93'te ölümün uykudan uyanmış gibi

* Akkâm: Deve sürücüsü.
* Muttasıl: Durmaksızın.

sersem bir hali vardı: Kudurmuş kurt bile, kazalaşan kader bile ölümü bu kadar haksız bir şekle koyamamıştır. Dünyanın her yerinde aczin muhterem olan dört şekli (çocuk, kadın, hasta, ihtiyar) Moskof bayrağı altında yürüyen ölümün ilân ettiği müsavat önünde bir asker gibi demirle öldürüldü. 93 muhacirinin Edirne'de gömleği, Ayastafanos'ta eti, İstanbul'da derisi yoktu.»

Adnan'ın demindenberi yazdığı romandan —Yıkılan Vatan adındaki romandan— bu satırlar birinci faslın sonudur. (Yoktu)nun ucuna son noktayı koydu. Bu küçük faslı o kadar düzeltmişti ki, pek az yazdığı halde, bir çok çizdim sandı: Yazmadığı şeyleri de çizmiş gibiydi.

Noktanın gururuyla kalktı; aynada müellife baktı. Vatanının ıstırabını yazan san'at adamı kadar yüzü kırmızı ve güzeldi. Yüzündeki heyecana sevinecekti. Fakat veremli anası, öksürüğünün sesiyle mahzenleşen odasından, kof akislerle öksürdü: Ciğersiz ses!.. Sevincinin içine düşen bu öksürüğü, Adnan, her zamankinden korkunç buldu. Kırmızı adam bembeyazdı. Aynada teessürüne bakmayacak kadar heyecanla hastanın odasına koştu.

BİR KÖŞKTE BATAN BİR İMPARATORLUK

«RUMÎ 1293 yılı nisanının 11'inci pazartesi günü bir Moskof Babıâli'ye bir mektup getiriyor; Moskof Rus Maslahatgüzarıdır.[1] Mektup, ültimatom. İki gün sonra Osmanlı-Rus harbi başlıyor. Bundan dokuz gün sonra Sultan Hamit, sulhu Moskova'da imzalamanın kolayını Yıldız sarayında bir İngiliz mebusu ve bir İngiliz amiraliyle konuşuyor. Ve bundan dokuz gün sonra Sultan Hamit Seyhislâm kapısının fetvasıyla gazi oluyor: Moskof'tan, kutu kadar küçük Sohum kalesi alındığı için Saray İmamı Ayasofya camiinde, «Elgazi İbnilgazi Abdülhamit!» diye haykırıyor. O, İstanbul'da gazi olurken, Moskof Çarı cebinden yere düşmüş bir ipekli mendil gibi Erdehan'ı geliyor; Moskof ordusu Tuna'yı haritadaki çizgiden atlar gibi telefatsız geçiyor.

[1] Nelidof.

Nihayet 1924 şubatının 19'uncu pazartesi günü Ayastafanos'ta bir Ermeni'nin köşkünde[1] Grandük Nikola ile Hariciye Nazırı Saffet Paşa, Osmanlı İmparatorluğunun battığını alaturka saat on birde tasdik ediyorlar: 93 muharebesi bitti. Ayastafanos muahedesi imzalanıyor. Aynı yılda 14 mart salı günü saat ikide Yıldız'dan bir araba kalkıyor; Ayastafanos'tan da iki vapur hareket ediyor. Arabada Abdülhamid var; galip Moskof Başkumandanı Grandük Nikola'yı selâmlamak için Dolmabahçe sarayına iniyor. Ayastafanos'tan kalkan iki vapurdan biri de Dolmabahçe sarayına geliyor. İnsanın sırtında taşıyabileceği kadar sakal ve sırma yığını göğsünde, Grandük Nikola bu vapurdan çıkıyor. Abdülhamid, Dolmabahçe sarayi merdiveninin taşlarında duruyor ve Osmanlı İmparatorluğunun ayağa kalkan cenazesi Moskof başkumandanını selâmlıyor.

Ertesi günü Moskof başkumandanı, Yıldız sarayındaki akşam ziyafetine alaturka saat on birde davetli. Galip kumandan, ziyafette gecenin dördüne kadar Abdülhamid'e gözlerini dikiyor, mağlûbu beş saat seyrediyor. Bu gözlerden Abdülhamid'in bile rahatsız olduğunu tarih yazar.

Saray Müşiri* İngiliz Sait Paşa[3] sarayındaki bu inkıraz* ziyafetinden ve Moskof başkumandanının gözlerinden, başı göğsüne çarparak ve göğsü sırtına yapışarak kaçtı.

Sarayda ziyafet verilirken İstanbul sokaklarına sandık, yastık, bohça, muhacir yığılıyordu. Fesli iskeletler; paltosu

[1] Dikran Kapamacıyan'ın Yeşilköy'de Çekmece caddesindeki köşkü.
* Müşir: Mareşal.
[3] Edinburg Darülfünunundan çıktığı için bu Türk müşirine «İngiliz» diyorlar.
* İnkıraz: Çöküş.

ile ölenler; iki gözden ibaret yüzler; bohçalaşan kadınlar... Cami kapılarının meşin perdelerini iterek taşıyorlar. Her gün beş binle on bin arası muhacir geliyor ve çoğu gömleğinde yatıyor.

Müşir Sait Paşa, Saray'dan Kuzguncuk'a gelince, yalısına alınan 157 muhacirin arasından ona bir kadınla bir çocuk getirdiler. Kadın, Edirne'de şehit düşen Lofçalı Miralay* Salim Beyin karısı Naciye idi. Elinden tuttuğu çocuk —kadın bu eli paşanın önünde de bırakmadı— sekiz yaşındaki Adnan'dı. Odanın kapı aralığından paşaya bakan çarşaflı ve yakında öleceği belli olan kadın Naciye'nin kızkardeşiydi, veremdi, verem! İnsanların acımağa yakından cesaret edemeyecekleri hasta!.. Onu, derin ve büyük yalının en uzak odasına yatırdılar.»

Adnan, teyzesini hatırlayarak burada durdu: Romanının ikinci faslını okuyordu. Dün Hukuk'ta son doktora imtihanını vermiş, dün gece dokuz saat uyumuş, bugün öğle yemeğini bir saat uzanarak hazmetmiş, şimdi bu faslın üstünde düşünüyordu. Romanını bir gün Mısır'da bastırırken, bu fasıldaki vak'a şahıslarının isimlerini değiştirecek, anasına ve kendisine başka adlar bulacak, fakat babası öldüğü için onun ismine dokunmayacaktı.

Şehit Salim Bey, adıyla sanıyla bu romanda ebediyete girmelidir. Adnan sevinerek düşündü: Babası öldükten sonra da mes'ut olabiliyordu!

Karar verdi: (93 Muharebesi) diye yazdığı birinci fasıl artık lüzumsuzdu. Bu ikinci fasılda, 93 Harbinin muhacirlik ıstırabı da var. O halde birinci faslı yırtabilirdi. Bir taraftan birinci faslı yırtmağa kıyamıyor, bir taraftan da bu ikinci fasılda da muhacirliği yazdığına memnun oluyordu. Halbuki o, Edirne'den muhacir olup gelirken, yalnız kışın ve Moskof'un ne demek olduğunu görmüştü: İngiliz Sait Paşa'nın sıcak yalısına anası ve teyzesiyle beraber sığındıktan sonra 93 muhacirlerinin İstanbul camilerinde ve caddelerinde neler çektiklerini görmemişti. Bu görmediği şeylerin müellif olduğu için yazıyordu. Bu yazılar muhacir'in kelimeleri ve satırlarıydı; muhacirin kendisi değildi. Kâğıttaki muhacirle sokaktaki muhacir arasındaki farkı bilmiyordu ve hiç görmediği şeyleri yazdığı için çok sevindi. Cigarasını yakarken, sokak kapısı çalındı. Saatine baktı. Madem ki sekizdi, Şair Mehmet Raif gelmişti... Çünkü insan onunla saatini ayar edebilirdi.

* Miralay: Albay.

Adnan ona daima yazdığı şeyleri okurdu. Bu fasıldaki muvaffakiyetini de ona mutlaka göstermeliydi. Bir muharrir için kibirlerin en tatlısı olan gururla faslı okudu. Adnan biliyordu: Günde iki üç defa konuşan Raif, fasıl bittikten sonra bir şey söylemeyecekti. Hakikaten fasıl biteli çok olmuş, o hâlâ susuyordu. Fakat içinden susmuyordu. Çünkü bu Raif de 93'te muhacir olmuştu. Binayı ev yapan merdivenlerin, bölmelerin ne kıymetli olduğunu o zaman anlamış, camilerde sathın ne felâket olduğunu hasırlarda yatarak görmüştü: Kubbenin başaşağı bir kuyuya benzeyen boşluğunda, uyurken bile uzanamayan muhacirlerin arasında 93 felâketini tanımıştı. Birinin topuğu ötekinin ensesinde durarak uyuyanların vücutlarındaki bin bir şekli olanların kollarında, bacaklarında görmeyenler bunu ezberden yazamazlardı. Bunu anlatmak için cami mermerlerinin üstünde denk gibi günlerce durmak lâzımdı.

Şair Raif bir çok düşündükten sonra küçük sakalını kısa kısa çekerek lâkırdı edecekmiş gibi kımıldadı:

— Adnan, gördüğün şeyleri yazmalıydın! diyecekti. Halbuki Adnan romanını o kadar heyecanla okumuştu ki, şu sesin önünde tenkit hakarete benzeyecekti.

Ve Raif demindenberi susuyordu. Onun yalnız gözleri konuşur, dinlediği şeyleri kendi kendine ret, yahut kabul eder, cevap vermeği fazla görür, vereceği cevaplarda kibir, dava bulur, susardı.

Yalnız gözleriyle konuşan Raif, daha birkaç saat, kendisini Adnan'la konuşuyor farzedecek, oturacaktı. Fakat sokak

kapısında iki atın muntazam ayak gürültüsüyle bir araba durdu. Adnan sarardı. Bu evin önünde başka bir konak arabasının durmayacağını bilen Raif fenalaştı; hemen fesini giydi; hakaret görmüş gibi, suratı aksileşerek Adnan'a dik dik baktı:

— Yoksa Hidayet mi geldi?

Adnan kabahat işlemiş gibi boynunu büktü; yalvaran gözlerle Raif'e baktı. Bu, «Evet,» demekti.

Bir saattir kollarının, bacaklarının odaya girdiği zamandaki ilk çizgileriyle oturan Raif, birdenbire yerinden fırladı:

— Aman herifi görmeyeyim... dedi ve gecikip de Hidayet'le karşılaşmamak için Adnan'ın elini sıkmayarak kaçtı gitti.

Hidayet yirmi yedi yaşında, bâlâ* rütbeli ve Osmanlı İmparatorluğunun devlet adamlarındandır. Gündüz Saray'dan para alır, gece Saray'a söver.

Cağaloğlu'ndaki antika eşyalarla dolu konağında lâkırdı ederken hususî tavırları olan adamları toplardı. Bir adam hem bir Avrupa dili bilir, hem Beyoğlu terzilerinden giyinir, hem de padişaha söverse konağında ona antika bir koltuk verirdi. Kendi gibi ehemmiyetli adamları saraya curnal ederdi: Fakat bu curnallar «lâyihalarım!»dır. Haklıydı: çünkü bu curnallarda Avrupa hukuk adamlarının da adı geçer ve insan bu kâğıtların bazı yerlerini eliyle kapayıp, yalnız bir kısmını okursa lâyiha sanırdı. Adnan'ın *Yıkılan Vatan* adında siyasî bir roman yazdığını duyunca Hidayet ona salonlarını açmış, gitgide dost olmuşlardı. Yalnız Adnan'ın ucuz terziden giyinmesine, Hidayet, bir türlü alışamıyordu.

Hidayet, uşaklarıyla ağzından, ahbaplarıyla burnundan konuşurdu. Odaya girerken, Adnan'a bu ikinci sesiyle:

— Canım, bu Mehmet Raif ne dalgın adam? dedi. Kapıdan o çıkıyor, ben giriyorum da görmüyor. Bu şairler hep

* Bâlâ: Osmanlı devlet yönetiminde ulâevvelinden sonra ve vezirlikten önce gelen mülkî rütbe.

böyle aptal mı olurlar? Alınma Adnan, çok şükür sen şair değilsin. Fikir adamı başka, şiir adamı başka...

Hidayet, Adnan'dan İngiliz Sait Paşa'nın hâtıralarını[1] almış, bugün Adnan'a onlar geri getiriyor ve Cağaloğlu'ndaki konağına Adnan'ın haftada iki üç defa yaptığı ziyaretleri iade ediyor.

Hatıralardan «bazı yerleri mühimdi»; onları Adnan'a okuyor.

Adnan ezbere bildiği bu sayfaları dinler görünüyor, içinden Raif'le Hidayet'i düşünüyor: Hidayet'i nerede görürse Raif atlayan adımlarla kaçardı ve Adnan'ın bu adamla dostluğu onun içinde zehirli bir düğümdü. Bir gün bu zehir taşmış ve Raif, bu curnalcıyla ne diye görüştüğünü Adnan'a sormuştu. O gün Adnan az kaldı Raif'e kırılacaktı. «Hidayet curnalcı?» İşte bu kabil değildi. O, Abdülhamid'e yazdığı bütün kâğıtları Adnan'a okurdu. Bunlar ıslahat lâyihalarıydı. Hem Hidayet dünyada tek bir şeyden iğrenirdi: Curnalcılardan!

Raif o gün, «Bu kaidedir; insan kendi yaptığı şeye başkasında hücum eder,» diyecekti; vaz geçmişti. Fakat Hidayet'in curnalcılığını Adnan başkalarından da bazan duyuyordu; bu lâflara onun gıyabında inanacak gibi oluyor; sonra onunla yüz yüze gelince bu adamın dedikleri gibi korkunç olmadığını görüyor, iftiraların önünde onu acıyarak seviyordu. Memleketin felâketlerine her akşam on, on beş misafirin önünde hıçkırık kuvvetinde kelimelerle ağlayan bu adam «curnalcı!» öyle mi? Adnan buna gülerdi. İstanbul'da yalnız onun konağında Abdülhamid'e yüksek sesle sövülebilirdi. O halde şimdi Hidayet geldi diye Raif'e karşı Adnan neden küçülmüştü? Bunu kendisi de anlamıyordu: Adnan öyleydi.

[1] İngiliz Sait Paşa cülûsunda Abdülhamid'in Saray Feriki oldu ve ilk günden itibaren (Curnal) diye bir defter tuttu; sarayın vakalarını günü gününe yazdı. Bu eser basılmadı.

Hidayet, kitabı bitirmiş, Adnan'ın dalgınlığına hayretle bakıyordu. Adnan bozuldu:

— Ben de sana romanımı okuyayım, dedi. Deminki parçaları okudu.

Hidayet, burnundan inen sesle:

— Tebrik ederim Adnan, dedi. Paul de St. Victor'dan bir sayfa dinliyorum, sandım.

Gözlerini kapadı, durdu. Ve gözlerini dakikalarca açmadığına çok iyi etti. Çünkü Adnan'ın yüzündeki can sıkıntısı epeyce sürdü. Çünkü bu müellifi Hidayet'in hiç okumadığını Adnan biliyordu. Sonra da bu müellif romancı değildi.

Zaten bir müddettenberi Hidayet'in fikir işlerindeki sahtekârlıklarını Adnan görmemezlikten geliyordu.

Bir gün onunla Makırköyü'nün* ilerisindeki Siyavuş Paşa kasrına gitmişler, Hidayet yolda vazgeçmiş, Yedikule'de bir tanıdığına uğramıştı. Adnan o gün Hidayet'in konak arabasında, kasra tek başına gitmişti. Binayı gezerek aldığı notlar sonra ona okumuştu. Artık ondan sonra Adnan salonda yoksa, Hidayet misafirlerine hep bu Siyavuş Paşa kasrını anlatıyordu: «Koca Mimar Sinan'ın eseri harap oluyor efendiler! Havuzun ortasında fevvare* gibi yükselen muazzam köşk! Makırköyü'nün kefeki taşından yapılma o nefis cephe! Şöminesini kucakladım! Mermer hücrelerini öptüm!»

Halbuki Koca Sinan'ın eserine Hidayet'in yalnız konak arabası gitmişti. Fakat Adnan, Hidayet'in bu zararsız sahtekârlıklarını onunla yüz yüze gelince unutuyordu.

Ve biraz da alışıyordu.

Hidayet gözlerini açtı:

— Adnan, dedi, romanından okuduğun bu fasılda bir eksik var. Ayastafanos'tan iki vapur kalkıyor, diyorsun. Biri Dolmabahçe sarayına geliyor, peki; ya ikincisi? İkincisi nereye gidiyor?

* Makırköyü: Bakırköy.
* Fevvare: Fıskiye.

Adnan:

— İkincisi de Beylerbeyi sarayına gidiyor. İçinde iki bölük Rus askeri olarak.

Hidayet:

— Pekâlâ! O halde onu da yaz; ve Sultan Hamid'in Beylerbeyi sarayına gidip Nikola'ya iade-i ziyaret ettiğini de oraya koy.

Adnan Hidayet'e hak verdi.

Hidayet gittikten sonra Adnan o faslı kendi kendine bir kere daha okudu. Hidayet'in dediklerini doğru bulmadı. İkinci vapur romana lâzım değildi. Ve bu fasılda yazdığı ıstırabın olgunluğundan memnun, uzun kollarla gerindi. Bu gece hukuk arkadaşlarından Moiz ve Tevfik Hocayla Beyoğlu'nda gidecekleri kadını düşündü: Koridorunda Meryem Ana kandili yanan ev.

Gözlüğünün ilâçlı camları altında Adnan'ın sarı gözleri fosforlu iki kedi gözü gibi parladı.

SİYAH VE BEYAZ

BEYOĞLU'NDA, İbil sokağındaki bu eve Adnan ve Moiz, Tevfik Hoca'yı bu gece zorla götürüyorlar. Tevfik Hoca'nın evvelâ sarığını çıkarması lâzım geldi. Zaten bu, o kadar iğretiydi ki, başından hemen düştü. Yalnız şerefesiz minare gibi sarıksız cübbesiyle hoca çok uzun duruyordu; fakat öyle bir eve ömründe ilk defa gittiği için çok toy, çok sevimliydi. İtiraf edilen cehalet —hattâ bu türlü bir cehalet bile— güzel oluyor. Yalnız bu güzelliği acayip bir inat azaltıyordu: Kadın denen lüzumsuz mahlûka karşı Tevfik Hoca'nın inadı! Fakat Moiz ve Adnan karar vermişler; bu ikinci cinsin ne kadar lâzım olduğunu bu gece hocaya mutlaka gösterecekler.

Galata'daki mezesi bol birahaneye girdiler. Adnan mezeye kendini verdi; Moiz ve Tevfik Hoca da içkiye.

Hukuktan yeni çıkan üç adam, hayatta ne olacaklarını konuşacaklardı. Adnan kararını daha mektepten çıkmadan vermişti: Adliye'ye girmeyecekti. Çünkü Adliye'ye girince onu taşraya müddeiumumî muavini yapacaklardı. Adnan, o zaman, reis ve müddeiumumînin yanında üçüncü adam olacaktı. Onların yanında Adnan'ın sesi, yüzü daha az, daha eksik olmaya mahkûm kalacaktı. Adnan içki sevmiyordu. Fakat içecek olsa bile üçüncü adam kadar sarhoş olabilecekti. Halbuki Adnan memur olmadıkça hükûmet o uçta (bir)di; Adnan bu uçta (bir)!

Avukatlık da etmeyecekti. Çünkü Adnan (hadise-adam) dı. İnsan yığınında ayrı duran çehre!.. Halbuki memur gibi avukat da izdihamda* görünmezdi. (Bir) rakamı izdihamda kendini kaybedemezdi. Sonra Adnan'ın kaleminin ucundan damlamaya hazırlanmış bir isyan edebiyatı vardı. Bu kalemle avukat lâyihası mı yazacaktı? Adnan tunçtandı. Maden adam, mahkemeye beğendirilecek lâkırdı arayamazdı. Heykel'in bükülmeye tahakkülü yoktu. Terbiyeli tebessüm, hürmet eden göz, kavisler dolu selâm, etten kemikten bir insan isterdi.

Adnan'ın alnındaki mermer buna mani idi. Sonra hâkimin ve avukatın yorgunluğu edebiyatsız bir alın teridir. Halbuki haykıran Adnan'ın seyircileri olacaktı ve o izdihamı uyandıran seslerle memlekete ağlayacaktı. Bu feryada üç kıta bir geniş meydandı. O, bir heykelin alnıyla bu meydanda şaha kalkacaktı. Bu, resim çıkartan adamın kibri kadar gülünçtü. Fakat Adnan bu vaziyette kendine bakarken gözleri doluyordu.

Bununla üçüncüdür soran Tevfik Hoca'ya Adnan, nihayet cevap verdi:

— Ne mi olacağım? Eskisi gibi muharrir!

Moiz sordu:

— Sade muharrir mi?

* İzdiham: Yığın; taşkın, aşırı kalabalık.

Adnan:

— Bir de hususi evlerde hocalık alacağım.

Adnan da Moiz'e sordu:

— Sen? Sen ne yapacaksın?

Moiz:

— Daha karar vermedim, dedi.

Adnan, Tevfik Hoca'ya hayatta ne olacağını sormadı. Çünkü ne söylerse bir şey anlaşılmayacaktı: Hoca kendisinin üstüne kat kat eğilen adamdır; içi görünmüyordu. Fakat Moiz dayanamadı, sordu. Tevfik Hoca'nın hayatta ne olacağı 15 dakika sürdü. Ne Moiz, ne Adnan bir şey anlayamadılar. Nihayet Hoca, Adnan'a döndü:

— Ben de avukatlık edeceğim. Amma senin gibi değil. İnsan cemiyetinin yakasından yakalayacağım, «Bana borcun var! Evvelâ onu ver!» diyeceğim.

Hoca 93 harbinde şehit olan iki kardeşini 25 milyon insanın kendine borcu diye bir tarafa kaydetmiş, sarhoş olduğu zaman hep bu alacağından bahsederdi. Moiz'le beraber Irgat Pazarı'nda bekâr hanında oda tutmuşlar, kalın bir pislik içinde yaşıyorlardı. Başka renkte yama ve sefaletin en son rengi olan siyah, ikisinin de yakasından, paçasından sarkıyordu. Ancak Tevfik Hoca, üçüncü dedesinden başlayan sefaletin —bünyesine karıştığı için— farkında değildi; fakat yine toklara düşmandı. Abdülhamid'i bazan öldürmeğe kalkıyor, sonra kendi kendine vaz geçiyordu. Bu saray düşmanlığı onu Adnan ve Moiz'le dost yapmıştı.

Moiz, güzel bir tarzda adamdı. Malûmatı, samimî, gösterişsiz ve güzeldir. Memleketin felâketine kimseyi göstermeyerek acır, büyük malûmatı —kendisine bir şey sorsalar— belli olurdu: Mendili yoktu. Ve sefaletten bazı dişleri de yoktu. Fakat Moiz kendi sefaleti ile eğlenerek onu azaltıyordu. Kansızlıktan eşyalaşan yüzünde, bir fikir uğrunda ölenlerin güzel donukluğu vardı. Sabah gazetesine muharrir olmadan evvel bazı geceler aç yattığını Tevfik Hoca ve Adnan bile bilmiyordu.

Birahaneden çıktıkları zaman, Tevfik Hoca kendini sarhoş zannetmek ve ağzını bozmak istiyordu. Fakat Hoca'nın sarhoş olmadığını bilen Moiz'le Adnan, telâş etmeyince, Hoca, tabiî tavrını takındı.

Adnan, İbil sokağındaki evin kapısını çalarken, Moiz ayaklarının ucuna basarak Tevfik'in kulağına uzandı:

— Hayata bu kapıdan girilir Hoca, dedi.

Tevfik Hoca tuhaf bir toyluk içinde acı acı güldü.

Bu evi Uranya tutuyordu: Kalın boylu, kat kat etli, resmî göbekli kadın.

Adnan Uranya'nın kulağına, «Hoca'ya iyi bir şey bulun. Fakat sakın içki vermeyin,» dedi, gitti. Kadının aynı kulağına Moiz: «Kıyafetine bakma! Hocadır, sarığı bu akşam çıkardı. Büyük adamdır, zengindir; bol içki ver,» demiş, odadan çıkmıştı.

Uranya, Tevfik'in hoca olduğunu duyunca ona evin en tombul kadınını getirdi. Bir şişe konyak açtı; ikisini yalnız bıraktı.

Fakat bir saat sonra tombul kadın odadan öfkeyle çıktı. Uranya'ya:

— Bu nasıl herif? İnsanla lâkırdı bile etmiyor, ya tavana bakıyor, ya halıya! diyordu.

Uranya müşterilerini haksız bulamazdı, kadına kızdı:

— Biz gençliğimizde ölüyü diriltirdik. Sizin gibi mıymıntılar çalışacak da biz de ekmek yiyeceğiz! dedi. Somurtarak kadını elinden yakaladı, gülerek Tevfik'in odasına girdi:

— Konyak istemezsen vermut getireyim, dedi; ve tombul kadını Tevfik Hoca'nın üstüne itti. Hoca, kadını iki eliyle tuttu. Uzun bir mesafenin ucuna oturttu. İçtiği zaman dünyanın en edepsiz adamı olan Hoca, deminden beri şişeyi yarıladığı halde, tombul kadının önünde bir kız gibi toy, mahçup, yere bakıyordu. Uranya, yeni müşterisini umumî bir kadından tiksiniyor sandı:

— Bu, familya kızıdır, öyle Beyoğlu karıları gibi değildir, dedi. Tevfik Hoca gene önüne bakıyordu. Birdenbire başını kaldırdı. Tombul kadın ve Uranya sevindiler; halbuki Hoca saatini çıkardı. Adnan'la Moiz'in lüzumsuz meşguliyetlerinin ne kadar sürdüğünü anlamak istiyordu. Tombul kadın Rumca söylenerek odadan kaçtı. Uranya bozularak kalktı, bir vermut açtı. Hoca'nın birdenbire tabiiliği geldi: Kadın olduğu belli olmayan yaşlı Uranya ile Tevfik Hoca konuşabilirdi; hasbuhal başladı: «Vaktiyle Sultan Aziz devrinde saray adamları onu nasıl paylaşamazlardı. O, randevulara nasıl şezaportörle* giderdi!» Bunları uzun uzun anlatırken, nihayet odadaki adamı unuttu. Geçen günlerinde, kendi kendine, yaşamaya başladı. Fakat birdenbire şezaportörü hocanın anlamasını istedi, kelimeyi tekrarladı. Tevfik Hoca'nın aklı başka şeye takılmıştı. İki parmağıyla sayarak sordu:

— Para yapabildin mi, para?

— Bırak... Açma orasını. 93'te kayme yüzünden yedi bin liram kül oldu.

Uranya, avucunda bir tabaka kül duruyor gibi eliyle üfledi. Hoca sevincinden sırıttı. Küller, göğsünün içine dolmuş gibi kurşunî renkte bir takallus* ağzını oydu. Suratında bu yırtık delikle kadına bakıyordu. Sonra birdenbire bu delik, sakal ve bıyığın siyahlığında kayboldu. Ve hoca somurttu. 93 harbindeki iki şehidi —kardeşlerini— köyde ölen dilenciyi —babasını— düşündü. Bir vermut daha içti. Uranya hâlâ kendisini anlatıyordu. Göğsünden ikinci bir vücut gibi memesini itti:

— O zaman böyle miydim ben? Filareti gibiydim tıpkısı... Sülün gibi!

Hoca, kadehi tekrar doldurarak sordu:

— Filareti kim?

Samatyalı güzel Filareti'nin kim olduğunu Uranya anlattı: «Necip Melheme Paşa'nın dostu. Necip Melheme, ona

* Şezaportör: *Chaise à porteur* (Fr.) Tahtırevan.
* Takallus: Kasılma.

avuç dolusu para vermiş; fakat Filareti onu sevmez. Sevmez. Filareti Adnan'a vurgun. Ondan para bile almaz.»

Uranya, öfkeyle bakan Tevfik Hoca'yı, kendisine yalan söylediğine kızıyor, sandı. Doğru söylediğine istavroz çıkarıyordu. Halbuki Tevfik Hoca, Necip Melheme'nin adına celâllanmıştı. Bağdaş kuran Hoca, pabucunun tabanına vurdu:

— Necip Melheme Paşa avuç avuç para verir; tabiî... Çünkü o paralar benim paramdır da ondan!

Öfkeyle ayağa kalktı. Niçin bilmeyerek Uranya da hemen ayağa kalkmıştı. Anlamıyor, Hocaya hayretle bakıyordu: Moiz'in kalantor dediği bu kılıksız adam, Necip Melheme'nin dolandıracağı kadar mı zengindir? Tevfik Hoca ayakta bir vermut daha içti:

— Evet, bizim paralar! Evet, köylünün parası! Evet, şu sokaktan geçen adamların parası! Senin anlayacağın madam, hırsızlığın adını komisyonculuk koymuş herif; sahipsiz memleket bulmuş kerata! Vuruyor, çalıyor, çırpıyor... Ama...

Gözleri kafasına sığmayarak taştı, elini uzun tırnaklarıyla ürpermiş pençe gibi uzattı:

— Bu paraların hesabını onun bağırsaklarından bu tırnaklar soracak!

Siyah, uzun tırnakları görülmemiş bir silâh gibi ucunda beş çelik parçasıyla havada parladı.

Oda kapısı açıldı, Adnan bir kadınla elele girdi:

— Ne o Tevfik? Uranya'ya ilânı aşk mı ediyorsun?

Ve Uranya'ya gözucuyla Tevfik'in deminki kadını alıp almadığını sordu. Uranya, Tevfik'ten korkmuş, cevap verecek halde değildi, Adnan'ın odaya geldiğine seviniyordu; kaşlarını yukarı kaldırdı: «Almamıştı.» Adnan'ın elinden tuttuğu kadın Samatyalı güzel Filareti'ydi. Hoca Tevfik, Filareti'yi görünce şaşırdı: Bir kadın nasıl güzel olabilirdi? Bir kadının karşısında kendisi nasıl değişebilirdi? Bu uzun saçlar yoksa hiyle miydi?

Tevfik, ömründe ilk defa bir kadının çehresinden gözlerini alamıyordu. Deminki hiddetle büsbütün artıp taşan vücudu, şimdi güzel kadının karşısında iri yarı bir hüzündü. Dağ gibi adam, takatsiz gözlerle bir köşeye çöktü. Arkasındaki bütün ömrünün bedbahtlığı suratına dolmuştu, kadına baka kaldı.

Adnan:

— Filareti! dedi. Gideceksin, Tevfik Hoca'yı iki yanağından öpeceksin!

Kadın, Adnan'a öfkeyle baktı.

Adnan:

— Benim hatırım için! dedi. Kadın Rumca öfkelendi. Adnan kızdı:

— Filareti! diye haykırdı. Sonra alaylı gözlerle kadına işaret etti. Kadın kalktı, şehadet parmağı şeklinde çehresinden ayrılan bir uzun dudakla Tevfik Hoca'yı öptü.

Tevfik, sapsarıydı. Gözleri dolmuş, kadına bakıyordu. Bir insan yüzü hem bu kadar korkunç, hem bu kadar güzel olamazdı. Ve Tevfik Hoca bu çehresiyle şimdi ölseydi yüzü bu andaki bu mazlum güzelliğini ölümün damgasıyla kıyamete kadar saklayacaktı.

Moiz odaya sarışın bir kadınla girdi.

O, bu Polikseni'ye çıldırıyordu: Moiz için yalnız sarı saçlılar güzel kadındı.

Moiz haykırdı:

— Vermut bid'attir* Hoca! Rakı, rakı!

Ve rakı içmeye başladılar.

Moiz davudi sesle hüzzamdan hazin bir şarkı söylüyordu. Adnan böyle evlerde şarkı ve çalgı sevmezdi. Sinirleniyordu. Filareti, Adnan'ın kolunu dürttü, Tevfik Hoca'yı gösterdi. Hoca ağlıyor, gözlerinden inen yaşlar sakalının başladığı yerde kayboluyordu. Adnan, demin Hoca'yı Filareti'ye öptürerek yaptığı alaya pişman oldu. Acıdı. Hoca'nın yanına oturdu, elini iki eline aldı, sıkarak şarkıya daldılar.

* Bid'at: Peygamber döneminden sonra, dine sokulan yenilik.

Moiz, şimdi şarkıyı bırakmış, şiir okuyordu: Türkçe, Acemce, Fransızca şiirler... Tevfik Hoca adamakıllı sarhoştu. Demindenberi Filareti'yle konuşmaya kendini lâyık görmüyor, utanıyordu. Büyük bir cesaretle kadına baktı; ve bir şey söylemiş olmak için, odanın köşesindeki büyük saksının tepesinden sarkan geniş, kalın yaprakları gösterdi:

— Ne ağacıdır acaba? dedi.

Filareti, gergin yanağının iki tarafında iki güzel çukurla güldü, çok tatlı ve çok adi Rum kadını sesiyle:

— Kauçuk ağacıdır beyim! dedi. Sıcak memleketlerde bu ağaçların altına kovalar koyarlar; yapraklarından damlayan sütleri toplarlar, bununla kauçuk yaparlar.

Kulağındaki kıymetli iki tektaş küpe yanağından iki gamzenin üstüne sarkıyordu.

Koridorunda Meryem Ana kandili yanan evden sabaha yakın döndüler.

Karanlık yavaş yavaş soluyor, havi dökülen fena bir çuha gibi siyahlığı unutulmayarak ağarıyor ve gecenin vücudu derisinin rengini beraber alıp götürüyor, içinin tenhalığını sokaklarda bırakıyordu. Ve tenha sokaklarda sesleri iki üç misli artarak, Moiz, Adnan, Tevfik Hoca konuşuyorlar, paraları kalmamış, yaya yürüyerek gidiyorlardı.

Moiz yine tutturmuştu: Polikseni'yle evlenecekti; kadın çok iyi ailedendi; kardeşi bir zaman Sıvas'ta reji memuruydu; okur yazar kadındı; *Sefiller*'in Rumca tercümesini okuyordu; sonra Moiz kendisi Hukukta kafa patlatıp ne diye böyle iyi çıkmıştı? Avukatlık edecekti; zaten matbaadan da aylığı yok muydu? Bu Polikseni'yle bir yuva kuracaklardı.

Kurulacak yuvanın saadetini düşünerek ağlamaya başladı. Adnan, Moiz'i teessüründen ağlıyor sandı:

— Budala mısın Moiz? dedi. Böyle çocuk gibi ağlar mı adam? Yarından tezi yok, onunla başgöz ederiz seni!

Ve Tevfik'e döndü, gözünü kırptı:

— Değil mi Hocam?

Halbuki Tevfik Hoca, Moiz'den daha sarhoştu; başını yumrukluyor:

— Yazık bu kafaya! Zeyd'in, Amr'in dayağını tasrif* etmekle, İsaguci* ezberlemekle ömrün geçti Tevfik, heder oldun Tevfik! diye haykırıyor, bu yaşa kadar lâstik ağacını bilmediğine, Filareti'den öğrendiğine utanıyor, Fıkh'a* kızıyor, Nahv'e* köpürüyor, medreseye tükürüyor, İbnikemal'e Behname müellifi* diyordu. Yanlarından sütçü beygirleri, demir ve bakır gürültüleriyle geçtiler ve güğümlerin sesinde Hoca'nın Allah'a sövdüğünü Adnan iyi işitemedi.

Hoca birdenbire susarak durdu. Adnan'a uzun uzun baktı:

— Ver elini! dedi.

Tevfik Hoca'nın her sarhoşluğunda tekrarlanan bu müsafahasını,* Adnan zaten bekliyordu.

Hoca, Adnan'ın elini sıkarak:

— Tebrik ederim seni Adnan! dedi. Filareti çok müstesna bir mahlûk! Cismaniyeti onu toprağa bağlayan bir bahanedir; o, ruhtur, ruh!

Adnan:

— Moiz Polikseni'yi alacak; bari sana da Filareti'yi alayım.

Tevfik Hoca:

— Onu sen almıyor musun?

Adnan:

— Yoo! Ne münasebet!

Tevfik Hoca şaşırdı. Gözlerinde bir şeyler vardı. Bu şeyler yavaş yavaş yüzünü kapladı. Arkaya kaldı. Düşüneceği

* Tasrif: Fiil çekimi. Arapça gramerde fiil çekimi alıştırmalarında genellikle özne ve nesne olarak «Zeyd» ve «Amr» adları kullanılır.
* İsaguci: İsagoji: İlâhiyat bilimine giriş.
* Fıkh: Şeriat hukuku. Nahv: Söz dizimi.
* Behname müellifi: Cinsel ilişkilerden açık seçik söz eden kitap yazarı.
* Müsafaha: El sıkışmak.

şeylerin yalnızlığa ihtiyacı vardı. Bunları Adnan'dan çok uzak kalarak düşünmeliydi.

Bir müddet kendi kendine yürüdü. Sonra koştu, Adnan'a sevinçle:

— Kurtuldum! dedi.

Kadından anlamaya başlamıştı. Seviniyor, kendi kendini seviyordu. Cübbesinin yakasını Adnan'ın burnuna uzattı; bağırarak:

— Kokla! dedi. Şu kara cübbeyi kokla; bütün Şark çamuru kokuyor. Kurtuldum, kurtuldum, kafamdaki beyaz felâketten, sırtımdaki kara felâketten kurtuldum nihayet!

Adnan, Hoca'nın koluna girdi:

— Herkesi uyandırıyoruz. Pencerelerden bize bakıyorlar; bunları başka zaman konuşuruz...

Hoca, Adnan'ın yüzüne eğilmiş, kısık sesle, «Sarığımı da yakacağım, cübbemi de!» diyordu. Adnan içmediği için Hocanın ağzındaki üç içkinin kokusu Adnan'ı bulandırdı; kaçmak istiyordu... Moiz tam vaktinde bir çukura yuvarlandı. Adnan Moiz'e koştu.

Tevfik Hoca durdu, düşünüyordu.

Birdenbire mahzunlaştı. Rüştiye mektebindeki hocalığından aldığı aylığı düşündü; Filareti'nin kulağındaki iki pırlanta küpede Necip Melheme'yi düşündü, gözünde çok güzel görünen Adnan'ı düşündü; kafası önüne düştü.

İKİ UYKU

FİLARETİ'DEN dönen Adnan eve gelir gelmez uyudu: Kadınla erkeğin birbirine verdikleri güzel uyku.

Hastalıksız olmaktan başka eksiği olmayarak ölüme benzeyen bu derin uykunun içinde, Adnan, anasının öksürüklerini duymadı. Verem hastalarını her dakika yeni bir hasta yapan bu öksürüklerden, bu acayip uyku daha kuvvetliydi.

Naciye ilâcını içirsin diye oğlunu —duymasını istemeyerek— hafif sesle çağırdı:

— Mehmet! Mehmet!

Mehmet Adnan'ı bu isimle, bütün dünyada yalnız iki kişi çağırırdı; biri şehit Miralay Salim Beydi; Adnan onu sekiz yaşındanberi duymuyordu; biri de Naciye'dir; Adnan şimdi bunu da duymadı. Fakat kabahat Adnan'da değil; oğlunun uykusuna acıyarak yavaş çıkan bu hilekâr ana sesinde idi. Zaten Filareti'yi tanıdığı gündenberi Adnan'ın uykusu, haftada üç dört defa böyle ağırdır.

Naciye, sabaha karşı geçirdiği buhranları, gündüz çok geç uyanan oğluna söylemedi: O zaman çağırdığını Adnan'ın duymadığı anlaşılacaktı. Zaten hastalığına sıkılan oğlunu bir da bu türlü üzemezdi.

Adnan, hastanın dün geceyi «her geceden daha rahat geçirdiğini» anladıktan sonra sevinerek yine yatağına döndü. Anasının yanında biraz oturabilirdi. Fakat geç yatanlar uyandıktan sonra da, birkaç saat yatakta kalmağa mecburdur.

Adnan yatağına uzanmış, dün geceki curcunayı düşünüyordu. Tevfik Hoca'nınki, o ne haldi? Bir aralık Allah'a da galiba sövmüştü. Vakıa Adnan kendisi de dinsizdi. Fakat Hoca'nın dinsizliği büsbütün başka bir şeydi. Züğürt adamın zengin ve züppe görünmek isteyişi gibi bu sarıklılar da softa oldukları için dinsiz olurlardı.

Hele, Hoça'nın, bir kadını beğenmesi Allah'ı inkâr etmesi kadar yalandı; Tevfik'in Allah'ı samimî inkâr edeceğine bir türlü inanamıyor; bir softanın kendisi gibi dinsiz olması farkında olmayarak Adnan'ın kibrine dokunuyordu. Yatakta dinlendikten sonra artık edebiyat heyecanına muhtaç oldu. Kalktı. «Muhacir Çocuğu» diye romanına bir fasıl yazmaya başladı:

«Her çocuk bir parça şair, biraz romancıdır. Gözünde masalların umacıları hokkabazlaşır; korkuyla oyuncak gibi vakit geçirir. Uyurken, anasına, «beni korkut» diye yalvaran

çocuk vardır. Heyecanı para ile satın almak için kaplan avına giden büyük para zenginleri gibi, çocuklar da hayat ve hayal milyonerleridir. Fakat bu talihli çocukların yanında, yaşlı insanlar kadar bedbaht olan çocuklar da vardır: Muhacir çocukları. Bir cılız çocuğu bir devlet, bir ordu kovalar. Göğüslerinden sarı maden gözler bakan, omuzlarından siyah süngü dişler uzanan harp umacılarının önünden, anasının elini tutarak kaçan bu bir damla insan anlar ki, bunlar masalın değil, tarihin umacılarıdır.»

Bir iki satırını bir müelliften aldığı bu faslı Adnan, kendi ıstırabını anlatan bir adamın sevinciyle yazıyordu: Istırap, gururuydu ve gururunu gösteren insan sevinirdi. Fakat bu fasılda kendini yazdığı halde kendi muhacirliğinin en güzel tarafını bilmiyordu:

Sekiz yaşındayken onun sarışın olması lâzımdı. Fakat o Kuzguncuk'taki yalıya muhacir geldiği gün mordu. 93'ün şubat ayı, takvimin bütün şubatlarından soğuktu. Kış, Moskof ve muhacirlik elele vermişler, Adnan'ın çehresindeki güzelliği bir yumruk gibi ezmişlerdi. Fakat Kuzguncuk'taki yalıda bir hafta rahat ettikten sonra Adnan'ın pembe yanakları, bir portre ressamının elinden çıkmış gibi, geri gelmişti. Adnan, bu güzel resmi görmemiş, bilmiyordu ve romanına koyamıyordu. Yalnız şimdi romanından başını kaldırmış, Sait Paşa'nın yalısında Şehzade Yusuf İzzettin'in sünnet düğününü anlatan hanımefendiyi düşünüyordu: Yemek yerken küçük parmağını koparacak kadar iri, tektaşlı yüzük, çatalının üstünde titreyen hanımefendiyi.

O gece Adnan'ın annesi yemekte yoktu. Hemşiresinin hastalığı ağırlaştığı için Naciye onun yanındaydı. Masanın en başında tektaş yüzüklü hanmefendi oturmuştu; bahriyeli kocası henüz miralay olduğu için babasının Paşalığı ile anılan hanımefendi. Kızıl saçlı, nefti hotozlu bu kadın, üstündeki pırlantalar gibi lâkırdısına da padişahları, paşaları iliştirirdi. O gece de Yusuf İzzettin'in ve öteki şehzadelerin sünnet düğününü anlatmıştı. Babası vükelâdan olduğu için, bu sünnet

düğününe annesiyle davet edildikleri gün on dört yaşında olan bu nefti hotozlu hanımefendi, Üsküdar'da oturdukları Reşit Paşa yalısından annesiyle üç çifte kayığa nasıl bindiklerini, Dolmabahçe sarayında Şehzade Yusuf İzzettin'in düğününe nasıl gittiklerini anlatmaya başlayınca Adnan, çok kurnaz olduğu için, bu şehzadenin Edirne'de dadısından dinlediği peri padişahının oğlu olduğunu hemen anlamıştı. Fakat bu nefti hotozlu kadın gitgide anlaşılmaz şeyler söylemeye başlamıştı.

Bir haremağası bir altın tepside «Müjde!» diyerek şehzadelerin kesilmiş et parçalarını getirmiş ve bütün vükelâ haremleri bu etlere yerden selâm vermişlerdi.[1]

Ve masalın burasında Adnan'ın gözleri küçülmeye başlamıştı. Sonra Saray'da akşam olmuş, nefti hotozlu hanımefendi Sultan Aziz'in huzuruna girmiş, sedirdeki kırmızı minderde oturan «Cennetmekân» iki altın şamdanın çifte yıldızı arasında, bu hotozlu hanımefendinin yeri öptüğüne bakmıştı. Ve nihayet bu hotozlu kadın —o zaman on dört yaşında— annesiyle beraber Muayede* salonundaki pandomima takımını seyrederken uyumuş kalmıştı.

Kuzguncuk'taki yemek masasının üstünde de, o gece bunu dinlerken Adnan dalmış, uyumuştu. Çenesinden bağlanan peçetenin iki ucu tavşan kulağı gibi uzanmış, sünnet düğününü o gece bu iki kulak dinlemişti.

Ve o gece tam o anda, Kuzguncuk'taki yalının yemek odasının kapısı ağır ağır açılmış, kapıyı dışardan açan tülbent başlı gölge —yalının baş kalfası— odaya girmeyerek geri geri çekilmiş, yalının hanımefendisine işaretler etmiş, gözlerini kapamış, başını sallamıştı: Beş dakika evvel Adnan'ın teyzesi yalının en uzak odasında ölmüştü.

Şimdi Aksaray'daki evinde, yazı masasında düşünen Adnan'ın aklında bütün bu masaldan yalnız bir şey vardı: O ge-

[1] Bunu on dört yaşında Saray'a annesiyle giden ve şimdi hâlâ hayatta olan bu hanımefendiden bizzat dinledim.

* Muayede: Bayramlaşmak.

ce yalıda annesiyle yatmayışı! Bunun sebebini, sonra öğreniyordu; Naciye güneş doğuncaya kadar ölüyü beklemişti.

Birdenbire sarardı: Teyzesini öldüren hastalıktan yatan anası yanındaki odada yine öksürüyordu. Bu öksürükler hemşiresinin eskiyen ölümünü yepyeni bir vaka yaptı.

Adnan veremden ölen teyzesini düşünerek anasının öksürüğünü dinledi. İnsanın göğsüne uyku karanlığı veren ve fıkara mahallelerde komşulardan duyulan öksürük.

Adnan'ın gözleri doldu.

BİRBİRİNE BENZEMEYEN İKİ DOST

BUGÜN, Adnan Direklerarası'nda Raif'i bulacak ve ilk defa Abdülhak Hâmit'i göreceklerdi. Adnan, Zeynep Hanım konağının önünde Moiz'e rastladı.

Moiz:

— Sana inanmayacağın bir havadisim var. Nedir, bil bakayım.

Adnan bu havadisi bilemezdi. Moiz güldü, güldü: «Bizim Tevfik evlenmiş ayol!» dedi ve anlattı: Dört ay evvel İbil sokağındaki eve hep beraber gittikleri günden beri Tevfik Hoca gizli gizli oraya birçok taşınmış, Filareti'den yüz bulamamış. Nihayet geçen hafta eski Sıvas Valisi Hacı Hulûsi Paşa'nın çıraklarından bir dul kadınla evlenmiş.

Adnan bozuldu: «Filareti kendine bunu niçin anlatmamıştı?»

Adnan:

— Hoca'da para mara yok... İç güveysi mi girdi yoksa?

Moiz:

— O, avukatlık ediyor şimdi... Geçende İzmir'de bir dava aldı, kopuk gitti, kalantor döndü. Bir aydan beri bir odada oturmuyoruz. Ev tuttu; haberin yok senin: Artık cüppenin altına kolalı gömlek giyiyor.

Adnan:

— Fakat evlendiğini benden ne diye saklıyor? Ayıp şey!

Moiz:

— Yalnız senden mi? Benden de sakladı.

Adnan:

— Sebep?

Moiz:

— Utanmış.

Evlendiğine utanan adama Adnan hayret edecekti. Karşıdan Şair Raif göründü. Moiz, Raif'e yumuşak bir tebessümle bakacak oldu; Raif somurttu. Adnan, yanına baktı, Moiz kaçmıştı: «Bu Raif çok çetin adamdı.»

Dağda ilâh olarak oturan büyük ilham adamına neşeli gittiler, meyus döndüler. Onlar o şairin yıldırımlarına koşmuşlardı. Halbuki karşılarına, kendileri gibi bir insan çıktı. Şair Raif somurtuyordu. O, zaten kahkahaya garazdı; fakat Hâmit'i görünce Adnan da Raif kadar şaşırmıştı: Hâmit ne kadar peltek konuşan bir yıldırımdı. Yelesinde berberin, tarağın izleri vardı. Bitmeyen alnında aradıkları güzel tecennünü* bulamadılar: Uzun sakalında vücudu kaybolan velinin* yerinde, rubası örtülü bir zat vardı. Halbuki, onlar, o dağa, gayritabiî bir hilkat vak'ası görmek için tırmanmıştılar.

Adnan, şimdi yanında çatık çehreyle yürüyen Şair Raif'i kendi kendine çekiştiriyordu: Bu Raif zaten acı adamdı; tesadüfen güldüğü olursa, yüzü rahatsız olurdu. Dostlarını hergün muayene eder, dünkü adamı bugün aynı adam bulmazsa, bırakır kaçardı; ona göre insan, havasız yaşaması lâzım olan mumyaydı, haricî havaya bir tarafı değerse çürürdü. Her sabah evinden çıkarken Mark Orel* gibi: «Yine bugün bir sahte vekara, bir yalancıya, bir haksıza, bir akılsıza rastlayacağım,» derdi. Fakat bu sözü Mark Orel gibi o adamları mazur gör-

* Tecennün: Delilik.
* Veli: Ermiş kişi.
* Mark Orel: (Marcus Aurelius) Romalı kumandan.

meye hazırlanarak söylemezdi, herkese kızmaya niyetlenerek sokağa çıkardı. Zaten sokaktan tiksinirdi. Ve, «Ah, evimden çıkmayabilsem!» derdi. Caddelerden tenha sokaklara sapar, vücudunu duvarlara çevirerek kaçıyor gibi yürürdü. Selâmını kimseye vermemek için eliyle beraber cebinde saklardı. Para bilmezdi; insanlığın parasız devrinde yaşıyor gibiydi. Lâkırdıya budala, sükûta kibirli diyordu. Makırköyü'nde ağlayan dostu varsa, Erenköyü'nde güleni affetmiyordu. Çiçekler, yıldızlar yüzüne yağsa yine somurtkandı.

Adnan böyle değildi. «En pis çehre yoktur ki, bir damla gözyaşının arasından temiz görünmesin; gözleriniz dolarak bakınız, çamur da nuranîdir,» derdi. Adnan, Şair Raif'i hasta buluyordu.

Penceresiz, kapısız bir namusun inzivasında kendisini hapseden bu zehirli adama hayatı anlatmak için: «Güzel düşünülmüş yalana, üstübaşı temiz rezalete insanlar muhtaçtır; içtimaî silâh olan iftirayı, teselli olan dedikoduyu, kazanılmamış parayı kaldır, bütün müesseseler yıkılır,» diyecekti, cesaret edemiyordu.

Raif, uzun uzun düşündükten sonra:

— Halkın önüne düşecek kudretimiz yok, arkasından yürüyerek adam da bulamıyoruz, derdi.

Adnan:

— Raif, dedi; sen meş'ale adam'la amele adam'ı karıştırıyorsun; san'at adamı Hâmit meş'aledir; hareket adamı olduğu gün bu meş'ale söner; tepesinde upuzun bir dumanla insanboyu bir siyah değnek kalır.

Bunu, Eminönü'nden tramvaya binmişler, orada konuşuyorlardı. Biletçi para isteyince birbirlerine baktılar. İkisi de birbirine güvenerek tramvaya binmiştiler. Ve ikisinde de on para yoktu. Biletçi tramvayı durdurttu. Onlar süklüm, büklüm tramvaydan inerken, biletçi bilet parasını gürültüye getirmek için ıstılahlı* konuşan bu iki dolandırıcının arkalarından başını sallıyordu.

ŞARK ODASI

ADNAN, Hidayet'in konağında, merdivenden çıkarken, arkasından gelen uşağa sordu:

— Beyefendi kalktı mı?

— Evet efendim. Şimdi uyandılar, giyiniyorlar.

— Giyiniyorlar mı? E, tamam!

Hidayet'i bir saatten evvel göremeyecekti.

— Başka kimse var mı?

Uşak cevap vermedi. Adnan sebebini anlamak için başını çevirdi. Uşağın da maksadı zaten buydu, cevap verirken yüzünün manidar olduğunu Adnan'ın görmesini istiyordu ve mânâlı yüzle:

— Sacit Bey var efendim, dedi ve Adnan sormadan ilâve etti:

— Sacit Bey de şimdi uyandı efendim.

Adnan, uşağın bu lâfını anlamaya üşendi:

— Başka kimse yok demek?

— Süleyman Bey de burada efendim.

— O da mı uykudan yeni kalktı?

— Hayır, efendim. O, sabahtan beri salonda, yazı yazıyor.

Hidayet'in, Sacit, hususî kâtibidir; Süleyman da kıdemli dalkavuğu ve eski Cön Türk. Adnan'ın bu konakta sevmediği birçok adamlardan biri Sacit'tir, biri de Süleyman.

Ve Süleyman'ı görmemek için salona girmedi; Şark odasına gidiyordu.

* Istılahlı konuşmak: Anlaşılmaz terimler kullanarak, lûgat paralayarak konuşmak.

Uşak:

— Salona buyurmaz mısınız? Süleyman Bey sizi görmek istiyordu. Hattâ birazdan size gelecekti efendim.

Adnan cevap vermedi. Şark odasına girdi:

— Beyefendiye söyle, ben buradayım.

— Süleyman Beyle...

— Sen dediğimi yap.

Hidayet, Adnan'a, üç gün evvel bir iş bulmuştu: Erkânıharp Müşirinin kızına tarih dersi vermek. Fakat bu adamın kızına hocalık mı etmek? Adnan'a, bunu, Hidayet nasıl teklif ediyordu? Adnan o gün Hidayet'e sert sert bakmış, susmuştu.

Hidayet, pişkin adamdı, «Bir düşün; Adnan. Bana bir cevap ver,» demişti. Ve o gün bu teklife sinirlenen Adnan, Erkânıharp Müşirinin hafiyeliğinden ve başka şeylerinden tarih hocasının şerefine ne zarar geleceğini Moiz'le çok düşünmüşlerdi. Sonra bunu, Adnan, Raif'e de sormuş, Raif cevap vermemiş, kısa sakalını sinirli sinirli çekmiş, başını sallamıştı. Bu baş hareketi hem «kabul et,» hem «etme,» mânasına gelebilirdi. Adnan bu kafa şifresini birinci mânâya almıştı ve bu gün bu hocalığı evvelâ reddecek, Hidayet ısrar edecek, nihayet o da kabul edecekti.

Antika koltukların satılacakmış gibi karmakarışık konduğu bu konakta Adnan, yalnız bu Şark odasını sever. Bir cigara yaktı. Sırtı sedirdeki Üsküdar çatmasında; papuçları Gördes seccadesinde; gözleri, tavandaki Selçuk oymasından Süleymaniye mangalına sarkan Acem kandilinde... daldı. Babasının şehit olduğu günden bu âna kadar geçen hayatını düşünüyordu. Ne tuhaf tesadüftür: Adnan Hukuk'a yazıldığı gün Hidayet'le bu Şark odasında tanışmıştı. Demin Maariften diplomasını almış ve mektepten çıktığı bugün yine bu odada Hidayet'le görüşecekti.

O, zaten, hayatında yalnız tesadüfe inanıyordu: Ailesinin, memleketinin, mektebinin Allahlarını birer birer atarak kendine bir put yaratmıştı: Tesadüf. Yüzü karanlıklarda kaybolan bu putun karşısında ödü kopardı.

Teyzesinin veremden ölüşü, anasının verem olması, babasının şehitliği, kendisinin gittiği mektepler hepsi tesadüftü.

Hiç unutmaz: İngiliz Sait Paşa'nın hâtıralarında okumuş ve Paşa'nın oğlundan da dinlemişti: 1294 mayısının sekizi, bir pazartesi günüydü; Sait Paşa, Moskof baş tercümanıyla Sultan Hamid'in huzurundaydı; Tercüman huzurdan çıkacak ve Sait Paşa, Adnan'ı Galatasaray'ına koymak için iradesini alacaktı. Tam o anda Çırağan'da tüfekler atılmış, Suavi vak'ası olmuştu. Abdülhamid hareme koşar, selâmlık üniformasını giyer, silâhlarını takıp at üstünde Suavî'yle muharebe etmeye hazırlanırken[1] Sait Paşa, Adnan'ın mektep iradesini alamazdı ve alamamıştı. Ondan sonra da, Suavi vak'asında çok telâş etmedi diye, Sait Paşa'yı Abdülhamid sürüyor ve Adnan, Darüşşafaka'ya giriyordu. Adnan'ın tabiriyle «Suavî beş dakika sonra çıldırsaydı» Adnan, Sultani'ye girmiş çıkmıştı. Beşiktaş muhafızının sopayla öldürdüğü Suavî'yi düşündükçe Adnan, «süpürge sopasıyla bastırılan gülünç ihtilâl»e kızıyordu.

İnsanların taptığı şeylere bile başka türlü inanıyordu: Fazilet, tesadüftü; namus, insanı rahat ettiren manevî konfordu.

Şair Raif, her zaman kısa sakalını sinirli sinirli çekip, «Namus!» diye inledikçe, o da içinden acı acı gülüyor: «Namus ve namussuzluk, görmediğimiz bir çocuğun oynadığı yazı mı, tura mıdır,» diyordu.

Abdülhamid bile tesadüftü. Yalnız, yirmi beş milyon tahammülün tesadüf olmasına inanmıyordu.

Şark odasının kapısı açıldı; gözünde tek gözlük, yakasında çiçek, genç ve buruşuk derisiyle tövbekâr bir orospuya benzeyen bir adam girdi: Süleyman.

Süleyman:

— Nerelerdesin a Adnan? Müjdem var; şimdi sana kalkıp gelecektim. Neyse... Madem ki sen geldin; beyefendi, müjdeyi kendisi versin.

[1] İngiliz Sait Paşa'nın hatıraları.

Süleyman insanları kendisiyle beş dakika meşgul etmek için böyle müphem lâkırdılar söyler, sonra altından mânasız bir malûm çıkardı.

Öyleyken, Adnan, «müjde»yi merak etti. Süleyman:

— Muzip oğlan, arkandan seni ne kalayladım, bilsen! Beyefendiye Buckle'in kitabını tavsiye etmiştin. Saray'a yine lâyiha yazacak; o kitaptan bana üç gündür tercümeler yaptırıyor; Allah'tan bul!

Adnan:

— Sacit'e, neden tercüme ettirmiyor, kâtibi değil mi?

Süleyman:

— Sacit'in adı kâtip! Onun asıl işi... Lâkırdısını bitirmedi. Odaya Hidayet girdi. Sedef rahlenin üstündeki deve çanını çaldı. Uşaklar, tabiî duymadı; iskarpinin ucuyla parkedeki elektrik zilinin düğmesine bastı; uşağa, «Açık arabayı hazırlasınlar!» dedi.

Hidayet girince Süleyman odadan kaçmıştı. Adnan, tarih hocalığını kabul etmek için Hidayet'in ısrar etmesini bekliyordu. Halbuki Hidayet, «Erkânıharp Müşirinin kızına bir tarih hocası bulmuşlar,» dedi. Adnan bozuldu; geçen günkü teklifle bunu kabul etmediğine pişmandı. Sahte sesle:

«O hocalığı,» dedi, «ben zaten kabul edemezdim!»

Hidayet daha sahte sesle cevap verdi:

«Kabul etmeyeceğini ben daha o gün anlamıştım!»

Adnan azledilmiş bir tarih hocası kadar mahzundu ve «sabık tarih hocası» içinden Süleyman'a kuduruyordu. «Müjde» bu muydu? Süleyman, onunla eğlenmişti demek! Hidayet:

— Fakat sana başka bir şey söyleyeceğim; sevineceksin. Maliye Nazırı Sıddık Paşa yok mu hani? Sabah gazetesinde yazılarını okumuş; kızına seni edebiyat hocası yapmak istedi. Ben senin tarafından kabul ettim. Yarın seni Nezarette bekliyor; git mektupçuyu gör, dedi.

Adnan, buna sevinmişti. Maliye Nazırı namuslu adamdı. Onun kızına, o, parasız da ders verirdi.

Şark odasının kapısında, uşak, bir şey söylemeyerek durdu. Araba, hazırdı. Hidayet:

— İngiliz Sefirine iadei ziyarete gidiyorum Adnan; beni bekle, şimdi geleceğim.

Üç yıl evvel İngiliz elçisi bu konağa bir defa gelmişti. Hidayet, bu tek ziyareti bununla dördüncü defa iade ediyordu. Adnan gülecekti; Hidayet sofadan döndü, edebiyat hocasına aylığının ne kadar olduğunu söyledi. Ve edebiyat hocası, sevinmek için şimdi yalnız kalmak istiyordu.

Artık odada kendi kendineydi. Bir cıgara yaktı; kimseden çekinmeyerek rahat rahat seviniyordu. Cigarayı cigaradan yakarak akşamı etti. Duvarlar kararıyor, tavan, Bağdat köşkündeki ceylân derisi gibi kubbenin nakışlarıyla akşam karanlığında tutuşmuş bir ipek kumaşa benziyor, kırmızı büklümleriyle kıvrılıyordu. Sultan İbrahim'in sünnet odasındaki pencere kenarlarından kopye edilen çini musluklardan hayalin en berrak suyu akıyor, alçı kafesli pencerelerin renkli halkalarında sokağın akşam aydınlığı bir gözün kirpikleriyle edebiyat hocasının saadetine bakıyordu.

GEÇ KALAN ADAM

«TOLSTOY, boynundaki madalyonda, Jan Jak Ruso'nun resmini taşırdı.»

Aksaray'daki evinde Adnan, bu satırları okuduğu kitaptan başını kaldırdı: Seviniyordu. Çünkü, o da, bir vakitler Namık Kemal'in fotoğrafını göğsünde taşırdı. Kemal'in Celâlettin-i Herzemşah'ını kopye ettiği zamanları düşündü: Cebinde bu tehlikeyle gezerken kendini gizli bir adamın karanlığında bulurdu. Bu kitabı okumayanların niçin dünyaya geldiklerini birkaç sene, anlayamamıştı.

Demindenberi, Tolstoy'e benzediğine seviniyordu. Fakat, o, bugün Maliye Nazırına gitmeyecek miydi? Saatine baktı:

Oooo... Geç kalmıştı! Zaten o, daima geç kalan adamdır. Vapura, trene, yemeğe, hiç bir yere bütün hayatında vaktinde yetişmemişti ve galiba, biraz da, isteye isteye geç kalıyordu: Geç kalıp telâş edecek, bu telâş hayatındaki ittiradı azaltacak, vak'asız hayatında vak'a olacaktı. Onun yaşayış tarzı, bazan san'at kadar güzeldi.

Kitap cebinde, evden acele çıktı. Tramvayda kitabı okumak istiyor, fakat okumuyordu. Okursa, tramvay, ona yürümüyor gibi gelecekti.

Maliye'de, odacı, onu mektupçunun paltosu aşılı olan boş bir odaya soktu: «Biraz burada bekleyin, beyefendi meşgul.» Odacı, efendisinin olmadığı yerde efendisinin çehresiyle gezen her uşak gibiydi. Adnan, adama sinirlendi. O, çocukluğundanberi kibirliydi; fakat, bir müddettenberi, fukaralığın kibriyle birleşen gençliğin kibri —gözlüğünün camıyla büyüyerek— gözlerinden taşıyordu. Ve zaten ötedenberi kendi talihsizliğine garazdı; ve bu garaz başkalarının yanında gurur oluyordu. Bu yüzden de talihsizliğinin ayrı bir hususiyeti vardı: Haberi olmadan düşman kazanmak! Bu felâket, en evvel mektepte başlamıştı. Darüşşafaka'da, yetimlerin hepsi kadar zavallı olduğu halde, onu kıskanmıştılar: Niçin o da solgun değildi? Niçin güzeldi? Bunu kendi şimdi acı acı düşündü: Mektepte, güzelliği, herkesin satın alamayacağı bir elmas çıplaklığıyla parlamış, yetimlerin arasında talihsizliğin müsavatını bozmuştu. Ve mektebin bahçesinde her gün yapyalnız. Yalnızlığın hüznü içinde, yüzü etrafına bir daire çizilmiş gibi, göze fazla çarpıyor ve bu hüzün ikinci bir kibir gibi herkese batıyor; ondan büsbütün kaçıyorlardı. Bir gün Salih isminde bir çocuk tanıdı. Ufak bir vücut; başka türlü parlayan iki göz: Bu, Salih Zeki'ydi...

Adnan, duvarda asılı paltonun karşısında bu tahatturları* bıraktı. Saatine baktı; yarım saattenberi bekliyordu. Cebindeki kitabı çıkardı; bunu okursa bekletildiğini unutacak

* Tahattur: Anımsama.

sanıyor, fakat kitabı okurken de bekletildiğine kızıyordu. Mektupçunun odacısı kapıyı yarım açtı, Adnan'a, «Beyefendi sizi çağırıyor,» dedi. Mektupçu, Adnan'a ayağa kalkmamak için ayaktaydı ve Adnan'ın oturmasına imkân bırakmayarak:

— Geç kaldınız efendim. Nazır Paşa Hazretleri gideli bir çeyrek saat oldu; yarın geleceksiniz, dedi. Zile bastı, kollarını iki kulp şeklinde koyarak odacıya işaret etti: Paltosunu istiyordu, gidecekti. Adnan, odacının kolundaki paltoyu tanıdı, demin boş odada bir saat bu paltoyla karşı karşıya oturmuştu.

Geç kaldığını söylemek için, paltosuyla kendisini bir saat başbaşa bırakıp bekleten mektupçunun yanından çıkarken Adnan, kendinden utanıyordu. Sokakta, her adımda, mektupçunun odasından yeni çıkmış gibi yeni bir hınçla Aksaray'daki evine dönerken, karar verdi: Maliye Nazırının kızına edebiyat hocası olmayacak ve yarın mektupçunun suratını yine gidip görmeyecekti.

Aksaray'daki küçük evin toprak avlusunu geçerek merdivenden çıkarken, anası Naciye'nin öksürüğü üst katı dolduruyordu; ev o kadar küçüktü... Adnan, merdivenden tekrar indi. Mahalle hekimini çağırmaya gitti.

SATILAN KÜPE

MAHALLE HEKİMİ, hastanın odasından çıkınca Adnan'ı bir köşeye çekti ve o yaz Heybeli'de mutlaka ev tutmalarını söyledi. Adnan acı acı güldü. Adada ev tutmak için verem olmak kâfi miydi? Bu doktorlar, insanları hasta olunca zengin oldu sanıyorlardı. Bu anda fukaralığından ziyade hekime düşmandı. Küçük evin sefaletini görmemek için insan, hekim olmalıydı. Gece, anasının ağaç kovuğuna benzeyen boş koltuğuna dereceyi koydu. Doktorun hissizliğinden sonra civarın duygusuzluğu başlıyor, derece, Heybeli'ye mutlaka gidilmesini Adnan'a haber veriyordu. Kafası her gün ölümün koynuna biraz

daha sokularak çehresi gölgeleşen bu kadın, onun dünyada sevdiği tek insandı. Bu kadın olmadığı gün, bu küçük ev bütün komşu evlere benzeyecek, her akşam oraya koşmak lüzumsuz olacaktı. Hastayı hemen ölecek sandı.

Şimdi kendisinin sıhhatine bile garez oluyordu. Ve kendisi sağlam olduğu için suçlu gibiydi; utanmamak için, rahat etmek için onun gibi hasta olmak istiyordu.

Hastayı unuttuğu ve Filareti'ye gittiği gecelere baktı; utandı. Sonra birdenbire düşündü: Birçok veremliler gibi anası da daha uzun müddet yaşayabilirdi. Hastanın ihtiyarlayıncaya kadar yaşayacağını düşününce bu sirayet* eden hastalıktan korkmaya başladı. Anasına, tevarüssüz,* sirayetsiz bir hastalık vermeyen tesadüfe kızıyor, bu kadından kendi kanına düşecek verem tohumları gözlerinde birikmiş gibi sarı gözlerle kendi hayatına bakıyor, hastaya garez oluyordu. Anası yanındaki odadan yine öksürmeye başladı. Ah, çabuk ölmeyen veremliler bu türlü öksürenler değildi. Demin hastaya bütün yüzüyle, gözleriyle garez olmuştu. Şimdi boş odada çehresini görecekler gibi iki eliyle örtmüş, sessiz ağlıyordu. Mahkûmdu: Tesadüf denen kocaman putu sırtlayacak, hayata bir dağ gibi tırmanacaktı. Yarın Maliye Nazırıyla hocalığını konuşmak için mektupçuya gitmeye de mahkûmdu.

— Kâğıtların üstüne koy Şefika Hanım... Of, koy oraya canım. Zarar yok.

Şefika Hanım, elinde gaz lâmbasıyla girmişti; lâmba koymak için yazı masasının üstünde Adnan'ın romanından yer yoktu; Adnan'ın her gün eğildiği kâğıtların üstüne bir şey koymaya, kadın korkuyordu.

Adnan, lâmbayı kadının elinden öfkeyle aldı, masaya koydu. Kadını gücenmiş sandı:

— Ehemmiyetsiz kâğıtlar, Şefika Hanım! dedi. Bunu söylemekten maksadı, Şefika'ya «Şefika Hanım» demekti.

* Sirayet eden: Bulaşıcı.
* Tevarüs edilen: Kalıtım yoluyla edinilen.

Şefika, ihtiyar olduğu için, bu evde boğaz tokluğuna çalışıyordu. Aylık yerine ona «Hanım»lık verilmişti.

Demin karanlıkta ağlayan Adnan, şimdi lâmbanın ışığında kendi yüzünden, başkasının çehresi gibi, utanıyordu.

Anası, yanındaki odadan seslendi:

— Mehmet, yine mi roman? Bırak şu yazıyı... Yatsı okunacak nerdeyse... Kalk, yemeğini ye... Hadi diyorum oğlum.

Sesi, yavaş yavaş öksürük oldu.

Adnan sinirleniyordu: Veremliler, çok konuşmamalıdırlar; öksürükleri tutardı.

Adnan, bu gece çok geç uyudu; sabaha karşı kararlar vererek: Maliye Nazırının kızına hoca olmayacaktı; anasının küpesini satacak ve parasıyla onu Heybeli'ye götürecekti.

Sabah gazetesindeki muharrirlikten aldığı para o kadar azdı ki, buna küpeyi, mutlaka ilâve etmek lâzımdı. Zaten, onların bir şey satmadan hava tebdiline gidemeyeceklerini, sorulsa, komşular da söyleybilirlerdi.

Sabah konuşurlarken, Adnan, bu hava tebdiline, anasını, inanıyor sandı. Halbuki Naciye biliyordu: Heybeli, parası olanların hatırına gelecek bir süstü ve Adalara gitmek için bu küçük evde birinin verem olması lâzımdı. Ana, oğul bu verem hastalığını, bir kabahat gibi, aralarında bilmemezlikten geliyorlardı.

Şehit Miralay Salim Bey'in evlenirken karısına verdiği küpe evin bir tarafında, çalınmış eşya gibi senelerden beri saklıydı. Naciye onu, evin meçhul yerinden oğluna çıkarttı. Kadife kutuyu açtı. Elmas, odanın sefaletini artırıyordu. Kadın, elmasa ağlayacaktı; kendini tuttu, kirpiklerinde kuruyan gözyaşlarının sesinden de uçmasını bekledi. Kayıtsız sesle:

— Zaten bilirsin Mehmet, ben elmas sevmem; gelinime inşallah daha âlâsını alacaksın sen! dedi.

Adnan, «gelinim» kelimesinin karşısında dondu: Anası, yakında öleceğini bilmiyordu demek! Ölünün gelini olur muydu? Sonra, karısına takacağı pırlantalara acı acı güldü.

O, bu elmasları hep başkasında görecekti. Babası Salim Bey bile, bu küpeyi, Lofça'daki tarla hissesini sattığı için karısına alabilmişti. Anasına, bunu anlatan gözlerle baktı. Naciye bu gözleri anladı:

— Göreceksin Mehmet, dedi. Sen çok büyük adam olacaksın.

Ve oğlunun ilerideki büyük adamlığına sevindiğinden ağlıyormuş gibi bu hileyle küpeye kısaca gözleri doldu.

Evden çıkınca, Adnan, rahat etti. Sokak ne kadar güzeldi! Istırabını hafifletmek için, çarşıya niçin gittiğini düşünmüyordu.

Kapalıçarşı'da, az konuşan kuyumcu, elmasını o kadar ucuza kapattı ki, beşlik banknotları sayarken telâşla, Adnan'a bir kâğıt fazla verdi. Adnan da elması satarken haraptı: Bu fazla beş liranın ancak eve dönünce farkında oldu, fakat inat ediyordu; bunu adama geri verecekti. Naciye, kocasının hediyesini satın alan kuyumcuya garez olmuştu; parayı iade etmemekte intikam lezzeti buluyor ve:

— Zaten adam senden küpeyi bedava almış Mehmet! Ne diye geri vereceksin? diyordu.

Adnan, hayatında ilk defa bir hırsızlık imkânının önündeydi, sevindi ve anasına kızdı: «Neden mi geri verecekti? Bu para onların değildi de ondan.»

Hayret ediyordu: İngiliz Sait Paşa'yı, ona anlatan anası değil miydi? Paşa'ya, Saray'da, rüşveti izah etmişler, o bir türlü anlamamış ve irtikâbı* anlamadan ölmüştü.

İki saat sonra Kapalıçarşı'dan, kendine hürmeti artarak dönüyordu. Kendi namusunu kendisinin görmesi ne kadar tatlıydı; fakat bu lezzeti, hastanın paraya muhtaç olması azaltmasa.

Ellerinde toptan bir para olunca, borçlarını düşünmek kudretini kendilerinde buldular ve ana oğul, hesapladılar:

* İrtikâp: Yetkisini kötüye kullanarak yarar sağlama.

Küpeyi satmakla Ada'ya gidemiyorlardı. Esnafa biriken borçlar ödenince kalan para azdı; fakat bununla bir şey yapamazlar mıydı? Meselâ bir şey satın almak? Meselâ... Meselâ?.. Buldular: Şefika Hanıma terlik alacaklardı.

Şefika Hanımın kafası, oda kapısından uzandı:

— Raif Bey geldi, dedi.

Adnan seviniyordu: Maliye Nazırının konağına hoca olmak istemediğini, lâkırdı sırasında, Raif anlayacaktı...

Fesini çıkartınca çok güzelleşen Raif, çabuk çabuk konuşarak:

— Sevindim Adnan, dedi; Direklerarasında bizim Dilâver'e rastladım; o söyledi; Maliye Nazırının kızına hoca olmuşsun.

Bu Dilâver, Adnan'la Raif'in çayhane arkadaşı ve Maliye'de kâtipti. Onun konağa hoca olduğunu Maliye'de duymuşlardı demek!

Birdenbire değişti. Raif gibi namuslu bir adam, onun hocalığına madem ki seviniyordu, Adnan bu hocalığı kabul edecekti.

500 LİRA

MALİYE NAZIRININ kürklü paltosu, teşrifatta* Nazırdan sonra, Müsteşardan evvel gelir.

Palto, Hacı Kâhyanın kollarına yaslanarak, devlet adamı edasıyla odadan ağır ağır çıktı; Nazır makamına oturdu.

Dağıstanlı Hoca —Maliye Nazırının üç kıt'ada tek dostu— bir köşede sessiz evrad* okumakla meşguldü: Dudağında bir

* Teşrifat: Protokol.
* Evrad: Kur'andan seçme bölümler.

ses iskeleti kımıldıyor; uzun sakalı duanın şedde ve meddine* takılarak aşağı yukarı inip çıkıyor, kalın kaşlarının altında gölgelerde dolaşan tarih ve masal adamlarının iri gözleriyle Nazıra bakıyordu.

Nazır:

— Bu mübarek Ramazan günü yine Saray'dan geliyoruz; bununla üçüncü gün hocam, dedi.

Hoca eğlendi:

— Yani Kanbur Mahmud'un torunundan!

Dağıstanlı Hoca, Sultan Hamid'e bu lâkabı vermediği zaman, «Deli İbrahim'in torunu» derdi.

Nazır sevindi: Hocayı kızdırabilecekti.

Dağıstanlı Hoca için Saray'a sövmekte, göğsünü rahat ettiren maddî bir lezzet var. Fakat o, Sultan Hamid'e göğsünden değil, karnından söver ve vücudunun en derin yeri rahatlardı.

Maliye Nazırı Abdülhamid'in vükelâsından olduğu halde namusludur. Yalnız kaldığı zaman zulme kızar, yanında kimse yoksa memlekete acırdı ve Dağıstanlı Hocayla —bu emniyet ettiği tek adamla— konuşurken, kendisinin Babıâli'de ve Saray'da kalan sadakatini, Hoca'yı kızdırmak için kullanırdı. Bu sefer de sahte ciddiyetle:

— Sultan Mahmudu Sani'nin hafidinden* geliyorum! dedi.

Ve Dağıstanlı Hoca'nın çıldırmasını bekledi. Hoca, Paşa'nın muzipliğini bilirdi, fakat sırası geldiği için kızdı:

— İsterse Süleyman'ın oğlu olsun, ne çıkar? Kanunî, at sırtında öldü; seninki kadın üstünde can verecek, dedi ve Abdülhamid'i düşünerek:

— Be adam, Sarı Selim kadar da mı olamıyorsun? O hiç olmazsa ne küçük padişah olduğunu bildi de Sokullu'ya, Piyale'ye, Kılıç Ali'ye, Sinan Paşa'ya dayandı; ayakta yaşadı,

* Şedde: Bir harfi iki kez okutan işaret. Medd: Bir harfi uzatarak seslendirme.

* Hafit: Torun.

ayakta öldü. Sen bir Mithat Paşa'ya tahammül edemedin, dedi. Sonra Nazır'a döndü, söylendi:

— Sen de bu adama Mahmud'un torunu diyorsun; tutalım ki Yavuz'un oğlu olmuş; ne çıkar? Herif tahtının altında kaplumbağa gibi! Yüzünü yerden kaldıramıyor.

Nazır:

— Dil uzatma Molla! Fatih'in tahtında oturuyor.

Hoca haykırdı:

— Fatih'in tahtında tahtabiti gibi oturuyor ama...

Hocanın öfkesi biraz daha artarsa odadan taşabilirdi. Nazır, yaptığı münasebetsizliğe pişman oldu; gözlerini yumdu, içinden salâvat getirmeğe başladı. Dağıstanlı Hoca kısık, mahrem sesle çıkıştı:

— Senin Fatih'in torunu Buharî'yi[1] geçende Çemberlitaş hamamının külhanına attırdı; hadisleri odunlar gibi yaktırdı; duymuşsundur tabiî... Frenk gömleği hikâyesini bir düşün, bir de hadis yaktırmayı!

Bu frenk gömleği hikâyesini, Nazır ve Hoca, bir hafta evvel bir mabeyinciden bu odada dinlemişlerid:

Abdülhamid'in çamaşırlarını satan alan bu Mabeyinci bir gün «Frenk gömleği de alayım mı?» diye sormuş; Abdülhamid kızmış, «Halife frenk gömleği giymez; Halife'ye kolalı gömlek satın alınır,» demiş.[2]

Mabeyinci bu vak'ayı Abdülhamid'in ne kadar dini bütün olduğunu göstermek için anlatırken biliyordu ki, dalkavukluğun en muvaffakiyetlisi insanın gıyabında yapılanıdır. Fakat bunu Dağıstanlı Hoca bilmiyordu; frenk gömleği giymek dinine dokunan adamla din kitabını yaktıran adamı yanyana koydu; coştu; yerinden fırladı, odanın ortasına hücum etti. Sonra birdenbire durdu. Siyah cübbede boyu uzuyor, havaya kaldırıp indirdiği siyah kollarının geniş yenlerinden yarasalar uçuyordu.

[1] Buharî: Hadis kitabıdır.

[2] Bunu, Mabeyinciden bizzat dinledim.

Nazır zile bastı; hemen giren Hacı Kâhya'ya:

— Hacı, sen kapının önünde dur; yanında bir adamla mektupçu bey gelecek; onlar kapıya yaklaşmadan hızlı hızlı öksür; dedi.

Artık, oda kapısından korkmayarak Dağıstanlı Hoca'ya takılabilirdi:

— Hoca, bir gün seni ben curnal edeceğim, dedi. Alayla tesbihini çekiyor, gözlerinin gizli taraflarıyla Hocaya bakıyordu.

Dağıstanlı Hoca, sarığını, cübbesini göstererek:

— Yastığı başında, yatağı sırtında: Dağıstanlı nerede olsa yatar, dedi.

Sonra böyle iddialı lâkırdılar söylemeye kendini mecbur ettiği için Nazır'a kızdı:

— Paşa, cenaze büyüktür; dokuz, on nazır onu kaldıramaz. Vatanı, Muhammed'in naaşı gibi öldüğü yere gömeceksiniz, dedi.

Nazır, gözlerini büsbütün yumarak yüksek sesle salâvat getirmeğe başladı. Hoca da köşeye oturdu; pencereden bakıyor, sessiz, evradını okuyordu. Abdülhamid'in zalim olduğunda bugün ittifak edememişlerdi; birbirlerine dargındılar.

Dağıstanlı Hoca, Fatih'teki sarıklılardan ayrı adamdır. Baş açık namaz kılar. Dostları ona «ayran içen Luther» derler. Mahallesinde de adı çıkmış: Bakkalın, kasabın «gâvur hoca»sıdır. Sultan Hamid'i Darüşşafaka'daki ders kürsüsünde üç kere fetva vererek kendi kendine hal'etti. Sırtı, göğsü sırmalı kazaskerlere «Haccaci Zalimin* kavasları» der. Bir tek oğlu var; kendi tabiriyle, «Abdülhamid'in kanı ile abdest alsa, oğlunun cenaze namazını kılmaya razı»dır.

O, zulme kızdığı zaman çok şirindi. Memleket adaletle idare edilseydi, simasını kaybeder, umumileşir, bakkal mânalı, soğuk bir adam olurdu. Kaşını zulme çattığı vakit yüzü

* Haccaci Zalim: Irak valisi olup, Hazreti Muhammed soyuna ve taraftarlarına eziyet eden Yusuf bin Sakafi'nin ünvanı.

en kuvvetli çizgisini buluyordu. Abdülhamid olmasa Hoca'nın asabî sesi, âsi sakalı kaybolacak ve ortada siyah bir adam kalacaktı: Çenesinden çirkin bir saç sallanarak... Maliye Nazırının onu ara sıra böyle kızdırması adeta bir sanat eseri kadar güzeldi. Nazır, ağır ağır gözlerini açtı:

— Dargın mıyız hocam? Kokla, sinirlerin yatışır, dedi, enfiye kutusunu uzattı. Hoca, barışmış yanaklarla «Koklayalım,» dedi. Nazır:

— Saray'a üçtür, neden çağrıldık? Sormuyorsun.

Maliye Nazırı, mezar kadar sır saklayan Dağıştanlı Hoca'ya emniyetle içini döker, bu sayede rahatlar ve başkalarına karşı ketum kalabilirdi. Ve Hoca'yla böyle biraz dertleşecek, sonra kızına edebiyat okutmak için Hidayet'in gönderdiği Adnan isminde, Darüşşafaka'dan ve Hukuk'tan çıkan gencin nasıl adam olduğunu Dağıstanlı Hoca'dan öğrenecekti.

Hoca, Nazır'ın Saray'a üç defa niçin gittiğini soracaktı; Hacı Kâhya, koridorda, öksürdü. Nazır ve Hoca gözlerini kapayarak biri salâvat getirmeye, öteki evrad okumaya başladı.

Eşikte mektupçu ve Adnan durdu. Hoca:

— Bana izin Paşa; Beyazıt camiinde buluşuruz, dedi. Kapıya doğru gitti.

Nazır:

— Unutmadın ya; akşama iftara bizdeyiz, camide mutlaka beni bekle, dedi. Hoca, kapıdan, âsi bir sesle Adnan'ı tavsiye etti:

— Bu çocuğa teveccühünü* isterim Paşa!

Memleketin gencine, ihtiyarına yaşlarıyla mütenasip küfürler eden Dağıstanlı Hoca'nın Adnan'ı beğenmesi Maliye Nazırı'nın hoşuna gitti: Demek ki, bu edebiyat hocası namuslu çocuktu.

Mektupçu, içiçe selâm kavisleriyle odaya girdi, sandalyeye oturdu. Adnan —yalnız kravatı yeni olan adam— göz-

* Teveccüh: İlgi göstermek.

lüğünün camına yapışan şaşkın gözbebekleriyle odanın ortasında ayakta kaldı.

Mektupçu, Nazır'ın odasına mahsus sesiyle, «Hidayet Beyefendi Hazretlerinin tavsiye buyurdukları edebiyat hocasını» takdim etti. Yanlış bir yere girmiş gibi ayakta hayretle duran Adnan'ı, Nazır yanına çağırdı. Adnan, Paşa'yla yanyana oturunca bu Maliye Nazırına «çok namuslu» diyenleri haklı buldu.

Adnan, Nazır'ın Bozdoğan Kemerindeki konağına gidecek, kızıyla oturacaktı. Namus mütalâasıyla dolu olan konağa girecek olan delikanlıya çok dikkatle bakmak lâzımdı. Fakat Maliye Nazırı bir bakışta Adnan'ın ırz yankesicisi olmadığını anladı: Paşa, bol fesi, bol setresi olduğu halde aptal değildi. Yalnız hiç namaz kılmadığı halde namaz kılıyor zannettiren bir hali vardı. Fakat O, hayatın tatlı taraflarını bir vakitler tanımış, kevserlerle, hurilere cennette kavuşacak kadar sabretmemişti. Ve gençliğinde şimdi sakalının hiç hatırlatmadığı irili, ufaklı birtakım günahlara girmişti. Anladı: Kızına, bu adamın İktitaf'ı[1] okutması tehlikeli değildi; zaten konağınnanamusunu bu edebiyat hocasının ihlâl etmeyeceğini Hacı Kâhya da yerinden öğrenmişti.

Ders günlerini, Adnan, mektupçu ile konuşacaktı. Nazır, bunu Adnan'dan bir nevi sesle rica etti; sonra artık kalkıp gitmesini anlatmak için Adnan'a «müşerref» olduğunu söyledi; biraz öksürdü; bir şey daha söyleyecekti; kapı açıldı; içeriye Saray Kâtibi ve Reji Komiseri Nuri Bey,[2] arkasından da elinde şapkasıyla uzun boylu bir adam girdi: Nazır, «Kendilerini üç gündür iradei seniye* ile bekliyor»du.

[1] O tarihte Ata Beyin çıkardığı bir Antolojidir.

[2] Nuri Beyin anası, Sultan Hamid'i büyüten ve analığı olan Sultan Mecid'in dördüncü karısıyla akrabadır. Nuri Beyin anası ve babası küçük yaşta ölmüş ve akrabasından olan Sultan Mecid'in karısı, Nuri Beyi Saray'a almış, Nuri Bey Saray'da Abdülhamit'le beraber büyüdü.

* İradei seniye: Padişah buyruğu.

Temizlikten beyazmış gibi bir süt sakal; ayda ancak birkaç kere giyilen buruşuk bir fes: Nuri Bey. O, Abdülhamid'in süt kardeşi ve Namık Kemal'in arkadaşıdır; Sultan Aziz devrindeki Yeni Osmanlılardandır; hürriyet rüyasından Namık Kemal Magosa'da, Nuri Bey Akkâ'daki zindanlarda uyanmıştı. Şapkalı adam: Reji Müdürü Ramber'dir. Osmanlı İmparatorluğunun devlet esrarını Sadrazamla beraber haber alan şimendiferci Hügnen, Düyunu Umumiyeci Kumandan Berje gibi bu da bir ayağı Babıâli'de, bir ayağı Saray'da duran İsviçrelidir.

Demin üşenerek konuşan ve sanatkâr öksürükleriyle yaşına yirmi yıl zammeden Maliye Nazırı yerinden bir delikanlı olarak fırladı; Nuri Beyle Ramber'i dipdiri karşıladı. Bu heyecan Nuri Beyin namusuna ve Ramber'in şapkasına hürmetti.

Odaya biri girerken, Nazır'ın daima önüne bakan gözleri, şakaklarında kımıldayarak Nuri Beyi Adnan'ın elini sıkarken gördü: Edebiyat hocasının çapkın olup olmadığını, Nazır, Nuri Beyden de öğrenebilecekti; sevindi.

Nuri Bey anlatıyordu: Ramber, Karadeniz'de teftiş seyahatine çıkmış, bu sabah dönmüş, onun için Maliyeye bugün gelebilmişler.

Nazır'ın âdetidir; istediği şeyi söylemek için evvelâ istemediği şeyi söyler. Bir kâğıda yazılırsa tehlikeli olmayacak birçok lâkırdılar söyledi: Asıl maksada damdan düşmeyip, kapıdan girmek için misafirlerin odada eskimesi lâzımdı; bu lâflar bunun içindi.

Fakat ikisi de bunları konuşmak için karşı karşıya oturmamışlardı. Bunu kendileri de biliyorlardı. Nihayet Nazır, sarayın biraz borç para istediğini anlattı.

Reji Komiseri Nuri Bey «felâket»i Ramber'e tercüme edecekti. Bu tercümeye —ve bütün bu tercümelere— hiç lüzum yoktu. Nazır Fransızca, Ramber Türkçe bilmedikleri halde ikisi de tercümanı dinlemezler, birbirlerinin yüzlerine bakarlardı ve Ramber daima Nazır'ın rejiden Türkçe borç para

istediğini, Nazır da daima Ramber'in bu borcu Fransızca vermeyeceğini —birbirlerinin suratlarından— anlarlar ve tercüman boş yere yorulur, iki dilde kuvvetli kelimeler aradı. Şimdi borcun Fransızcasını dinlemeden, Ramber, istenilen paranın ne kadar olduğunu Nuri Bey'den, o da Nazır'dan sordu. Nazır, küçük diline dolanan bir sesle cevap verdi:

— Beş yüz lira!

Nuri Bey sakalına kadar sapsarı oldu. O gün devlet hazinesinde 500 lira yoktu; Osmanlı İmparatorluğu 600 senelik sakalıyla dileniyordu.[1]

MEKTUPÇU

BU EDEBİYAT HOCALIĞI, daha şimdiden Adnan'ı nelere mahkûm ediyordu. Mektupçu, Nazır'ın odasından çıkar çıkmaz, kaçıyor gibi yürüyor, Adnan ona yetişmeye mecbur, arkasından koşuyordu. İnsan, uşağıyla giderken bile daha kısa bir mesafenin ucunda yürürdü. Fakat Adnan, bu adamı mazur görüyordu: «Adnan'ın elindeki kalemin memlekette bir gün ihtilâl çıkaracağını, bu adam nereden bilecekti!»

Mektupçuyu, makamında görünce, Adnan şaşırdı: Demin Nazır'ın odasında oturan redingotun şimdi elleri, ayakları vardı.

Mektupçu, Adnan'a, ders günlerini kısaca söyleyecek, oturmasına imkân bırakmayacaktı. Fakat Adnan köşedeki koltuğa geçti: Ayak ayak üstüne atarak! Bu münasebetsizliğe pişman olmak için Adnan'a vakit bırakmak isteyerek, mektupçu masasındaki kâğıtlara eğildi. Halbuki Adnan, hep aynı bacaklarla oturuyor, mektupçuyu düşünüyordu: «Bu nasıl adamdı ki Nazır'ın yanında kendi sesiyle konuşamıyor ve Nazır'ın hergünkü çehresine göre kendisine o günlük bir yüz

[1] Rambert'in *Notes et Impressions de Turquie* adındaki kitabı, sahife: 169.

seçiyordu. Kim bilir kaç senedir, her değişen Nazır'ın meşrebine göre şu ilikli redingotun içine bir başka adam, bir iblis, bir avanak, bir taylasanlı* softa, ibir kaşıklı bektaşi derviş girmiş, çıkmıştı.»

Mektupçu, başını hayretle kaldırdı: «Bu edebiyat hocası hâlâ aylığının ne kadar olduğunu, konağa hangi günler gideceğini sormayacak mıydı?»

Adnan'ın bu kayıtsızlığına kızan mektupçu, aruz veznide öksürdükten sonra, aylığının ne kadar olduğunu ve konağa perşembe günleri gideceğini, Adnan'a cevap beklemeyen yüzle söyledi, lâkırdısının muhavere* olmaması için yine önündeki kâğıtlara eğildi. Adnan anlıyordu: Bu adam, onu, Hidayet'in konağında sığıntı sanmıştı ve bir edebiyat hocası da bir muhavereye lâyık değildi.

Adnan:

— Perşembeleri meşgulüm. Fakat Hidayet'in de hatırını kırmak istemem; derse gitmek lâzım... Şimdilik perşembeleri gideriz!

Bu lâkırdı da bir muhavere olamadı. Çünkü mektupçu şaşırdı: «Edebiyat hocası, Hidayet Beyefendi Hazretlerine «Hidayet» diyordu. Bu, üç kıtada kimsenin haddi değildi.»

Adnan odadan çıkarken mektupçu arkasından başını sallıyordu: «Seni acemi hokkabaz seni!»

Adnan, mektupçunun odasından kibirli çehre ile çıktıktan sonra, artık kat'ileşen bu edebiyat hocalığına birdenbire sevindi. Fakat mesut çehresini hemen saklayacak bir yer bulmak istedi: Nazır'ın Hacı Kâhyası, uzun bacaklarının cephane devesi gibi diş çıkıntısı dolu adımlarıyla koridorlarda ağır ağır geziniyordu. Bu adamın anlayarak bakan gözlerinden Adnan'ın mesut yüzü utandı ve cürmü meşhut olan* sevincini

* Taylasan: Ucu sarkan bir sarık türü.
* Muhavere: Karşılıklı konuşma.
* Cürmü meşhut olan: Suçüstü yakalanan.

çehresinden sildi. Kâhya'nın önünden somurtarak geçti. Merdivenden, saadetini düşünmeyen yüzle indi.

Kâhya, edebiyat hocasının arkasından uzun uzun bakıyor, gülüyordu.

BUHARÎ'Yİ YAKTILAR

MALİYE'DEN çıkınca edebiyat hocalığından kurtulmuş gibi, Adnan ferahladı: Lûtuf görmek ne ağırdı; Hacı Kâhya'ya, mektupçuya, Maliye Nazırı'na, kızına ve Nazır'ın konağına —binaya bile— şimdiden eziliyordu. Fakat bir taraftan da her ay para alacağı için, kendinden gizleyerek mesuttu.

Maliye'nin önünden, bir masalın kadınları geçiyordular. Saray ve konak arabalarının loş koynunda —bir camekânın kadifesine konmuş renk renk taşlar gibi— insansız gözler, kolalı yaşmakların rüyaları arasından görünüyordu: Başka bir dünyanın yıldızlarına bakıyor gibi, bebeklerinde nokta nokta renklerle, yeşil, siyah, sarı gözler... Oturanı ayakta duruyor zannettiren uzun fesleriyle arabacılar ve seyisler.

Bu arabalar halkın arasından geçerken halka bir hatıra kadar uzaktılar.

İpekler, elmaslar dolu arabaların arasından, birdenbire Aksaray'ın meczub* «Çıplak Ahmet»i fırladı, kalın takunyelerini taşlara çarparak koştu; tıraşlı, çıplak başını Adnan'ın hasırlı fesine değdirerek uğultulu ve iptidaî sesle:

— Buharî'yi yaktılar! dedi, kaçtı.

Anadan doğma çıplak vücudunda çuvaldan bir donla gezen, yazın güneş göbeğinde doğan, kışın kar göğsünün kıllarına yağan Çıplak Ahmet, araba pencerelerinden sokağa taşan ipek, elmas bolluğu arasında büsbütün çıplaktı. Adnan, edebiyat hocalığının sevincini bir an için unuttu. Başka şeye seviniyordu: Bu tezadı romanına koyacaktı.

* Meczub: Kaçık.

Birdenbire, sarhoş bir ses haykırdı:

— Adnan!

Adnan durdu. O, bu sesin ne demek olduğunu bilirdi; konyağın verdiği salâhiyetle bütün Beyazıt meydanında serbest çıkan tek ses! Ve, konyak kokan bu şair, Adnan'ın karşısında sallanıyor, «Duydun mu? Buharî'yi yaktılar!» diyor, Namık Kemal'in vatanlı bir beytini okuyordu.

Adnan bu adamdan kurtulunca kolundan bir sarıklı yakaladı: Bu da Adanalı bir şairdi. Bebeksiz alil* gözleriyle Sokrat'ların, Omeros'ların Larus'taki resimlerine benzeyen adam.

— Hey! Adnan Bey! Uyumayalım, uyumayalım; Buhari-i Şerifi yaktılar, diyor, zalimli, mazlumlu bir şiir okuyordu.

Durak yerlerinde, mısraların parçalarını avucunda sıkarak yumruğunu sallıyor; şiir, gıcırdıyor; şair homurdanarak, uzaklaşıyordu.

Adnan, düşüne düşüne Lâleli'yi inmeye başladı: Demek ki Abdülhamid Buharî'yi yakmasaydı Şarkî Rumeli'yi düşmana muharebesiz veren adama hâlâ kızmayacaktılar?

Fenalaştı: Karşıdan bir başka şair geliyordu. Buharî'nin yandığını başka bir şiirle dinlememek için Adnan kaçacak yer aradı. Koca Ragıp Paşa kütüphanesinin önündeydi; bahçesine daldı.

Adnan bu kütüphanenin farkında olmayarak, bir defa bile geçmemiştir. Onun gözünde iki İstanbul vardır:

«Camilerin kurşun kubbelerinde fetih ordularının miğferleri duran İstanbul! Bir devin ufka yuvarlandığı bir dağ: Süleymaniye Camii! Altında bir millet ayağa kalkıyor gibi duran kubbe! Süleymaniye'nin bu kubbesi ufuktan sökülmelidir ki, İstanbul ne kel, ne uyuz bir topraktır anlaşılsın... Sonra bu minareler: Gökyüzünü madalyon bir ayna parçası gibi tutan birer kız kadar narin minareler! Bunların ucuna her fetih bayrağından takılan bir hilâl! İstanbul, Süleymaniye yapıldığı gün bizim oldu!»

* Alil: Sakat.

Adnan, romanına, kendi İstanbul'unu bu duygularla yazıyordu. Dinsizdi; fakat bu camilerle konuşur, bu mermerlerde sayfalar çevirirdi.

Bir de ikinci İstanbul:

«Beyoğlu! Damarsız, kansız bir toprağın ayağa kalkmasını andıran bu beyaz binalar... Çamurun bayramlık elbisesini giydiği, taşın sonradan görme olduğu bu caddeler... Panayır tiyatrolarına benzeyen bu evler... İçinde Konyalı Rumun, Antepli Ermenilerin komita oynadığı odalar! Bu yerde en korkak gözler, bir şapkanın gölgesinde, korkunç olur ve bir şapkanın altında bu sokaklarda Samatyalı Şarlmanlar, Tatavlalı Venedik Dojları dolaşır. Bu tahta bıçaklar, bu mukavva bombalar, Moskof bayrağının altında durduğu gün demirdir, alevdir. Şebinkarahisarlı kadar alaturka dalavereye aklı eren bu yerli frenk! Eski ter ve ekşi lavanta kokan bu kokona! Sonra bu Konsolos medeniyeti... Sonra bu vatansız sokaklarda, bir damla ecdat kanı gibi cuma günleri bikes dolaşan bayrak. Sonra, yüzünü ağyar* gözlerden dizlerinin arasına gizleyen dul kadınlar gibi bu yıkık Kamerhatun camii... Beyoğlu, fethedilmeyen İstanbul'dur.»

Adnan, Beyoğlu'ndan, romanına yazdığı bu satırlarla iğrenirdi. Fakat, gittiği zaman, Beyoğlu'nu, yazdığı kadar fena bulmuyordu. Hattâ orada oturabilirdi: Oradaki bir evden Süleymaniye camii, Sinan'ın eli ve Süleyman'ın devri kadar büyük mabet, belki daha iyi görünürdü. Fakat, Adnan.ın bu tarafı, vücudunun o kadar derin bir yerinde gizleniyordu ki, bunu kendisi bile görmüyordu. O, kubbeleri, minareleri kavuklu mezarlarıyla yalnız öteki İstanbul'u sevdiğini sanıyordu. Sade bilerek ve isteyerek yaptığı bir şey vardı: Moiz'le dost olduğu için, Yahudiler aleyhinde romanına bir şey yazmıyordu.

Hilâliyle bir kubbe gördüğü vakit, damarlarındaki ecdat kanıyla sarhoş olan Adnan, daima bu Koca Ragıp kütüphanesinin serin karanlığına kendinden geçerek dalar, kitap camekânlarını kuşatan demir parmaklığa alnını dayar, düşünür; sonra Koca Ragıp'ın cenklerde bile koynunda taşıdığı beyaz kılapdanlı kitabın[1] kabını öper, içine Ragıp'ın kendi eliyle yazdığı hâşiyeleri* okşar; sonra kubbeden sarkan dört tahta avizenin siyah püsküllerini, iskemleye çıkıp parmaklarıyla kımıldatırdı ve kütüphaneye her girişinde, sarışın yüzü, kırmızı bayrağa sarılmış ölü gibi sararırdı.

* Ağyar: Yabancı.

Bu saatte kütüphane kapalıydı. Koca Ragıp'ın bahçedeki kabrine gözlerini dikti: Bu mermer kavuk Rekka'ya giden kavuktu. Önünde dakikalarca durdu. Mezar taşının boynuna sarılmak istiyordu. Ve Adnan, caddeye çıkınca bu taş, kalbindeydi. Koca Ragıp'ı verseler, Adnan, bu mezar taşıyla değişmeyecekti. Milyonla ecdat sarığını tek kavukta görüyordu ve bu kabirde, istilâ ordusunun ayak sesleri vardı. Tarihin masallaşması ne kadar güzeldir: Adnan şimdi demir kaşlı yeniçerilerle altı yüz yılın rüyasında yürüyordu.

Yürüdü, yürüdü; harbili tüfeklerin orman karanlığında, terli başı serin ve uyuşuk; tarihe basan ayakları etrafa gölge saçarak, yürüdü; kendi vücudunun karanlığında kayboldu. Bu siyahlıkta, yeniçerilerin kırmızı çizmelerinden fecirler uçuyordu. Bu hayal ordusunun yanında her şey oyuncaktı: Mukavva tramvay, tahta beygirler, kumaş insanlar, şekillerinin seslerini çıkarmayarak geçiyorlardı.

Yeşil, kırmızı yeniçeri sancaklarının yüzüne vuran lâcivert gölgesi içinde Aksaray'a geldi. Fakat birdenbire gözüne bir çocuk ölüsü çarptı: Eczacının camekânında, cam kavanozda göğsünde iki yumrukla duran, yüzü buruşuk çocuk ölüsü. Adnan arkasına baktı: Tarihin kalabalığı bu ufak ölüden kaçmıştı. Eczaneye gireceğini hatırladı, anasının reçetesini uzatırken eczacı Karnik, Adnan'ın yüzüne sokuldu:

— Duydunuz mu, Kur'an-ı yakmışlar! dedi.

[1] *Sefinetürragıp.*
* Hâşiye: Not.

Çemberlitaş'ta yanan «Buharî», Aksaray'da «Kur'an» olmuştu. Adnan bunun farkına varmadı: Edebiyat hocalığından aylıklarını almaya başlayınca, bu reçeteleri artık veresiye yaptırmayacağına seviniyordu.

KAZASKER KONAĞI

YENİCAMİ'DE, oruç keyfiyle hem yavaş yavaş geziniyorlar, hem güzel güzel konuşuyorlar. Ratip birdenbire durdu:

— Ay, ay, ay... Bize doğru geliyor; o tarafa bakmayın; mukabele dinliyor gibi yapalım.

Sait:

— Kim geliyor efendim?

Ratip:

— Konuşmayalım; başka tarafa bakın. Hacı Hulûsi Paşa geliyor.

Ve amedî hulefasından* Ratip, Dahiliye'de şifre mümeyyizi Sait, hâfız dinler gibi durdular. Arkalarından, eski Sıvas Valisi Hacı Hulûsi Paşa bir tehlikeye yakışmayacak kadar ağır ağır geçti.

Ratip:

— Yakalansaydık felâketti. Sıvas Valiliğini anlatmaya başladı mı, iftarı camide ederdik.

Eski Sıvas Valisine camiin önünde de rastlamayacak kadar hâfız dinlediler. Ratip:

— Çıkalım Sait Beyefendi, dedi.

Bâlâ rütbeli Ratip, Yenicami merdivenlerinden dümdüz vücutla inerken mütemayiz* rütbeli Sait, şemsiyesini ortasından tutmuş, kaşlarını yukarı kaldırarak terbiyeli bir tebessümle mermer basamaklara teker teker basıyordu.

* Amedî: Eyaletlerden sadrazama gelen mektupları sıralamak ve cevaplamakla görevli yüksek devlet memuru. Halifeler (kalfalar) sözcüğünün çoğulu olan hulefâ, bu kalemde görevli memurları niteler.

* Mütemayiz: Osmanlı devlet yönetiminde saniye rütbesinin birinci sınıfı, albay karşılığındaki sivil rütbe.

Hacı Hulûsi Paşa kayadan su sızar gibi iri göğsünden çıkan çocuk sesiyle kira arabacısına pencereden bağırdı: «Nuruosmaniye'ye.»

Sait:

— Hulûsi Paşa da Hidayet Beyefendi Hazretlerine gidiyorlar galiba.

Ratip:

— Halimiz harap. Sahura kadar Sıvas Valiliğini dinleyeceğiz demektir. Mazuliyeti* uzadıkça eski Sıvas Valiliğini gündeye bindirdi: «Bendeniz Sıvas'ta Vali iken...» başka lâf yok. Kırk yıllık hukuk var. Bir taraftan da komşuluk... Yoksa bendehaneye geldiği zaman «yok» dedirteceğim, artık illâllah...

Sait:

— Kendileri de Beylerbeyi'nde mi otururlar efendim?

Ratip:

— Oturmaz olaydı. Evet, orda oturur. Hem nasıl oturmak. Burun buruna! Sağda Kazasker merhumun konağı; ortada bendehane; solda da Hacı Hulûsi Paşa'nın köşkü...

«Kazasker merhum», Ratip'le Sait'in bu akşam iftarına gittikleri Hidayet'in dedesidir.

Ratip, bıyığının iki ucu elmacık kemiklerinin hizasında, kafası hareketsiz, vücudu kımıldamadan yürüyor, sokakta rastgeldiklerine rütbelerine göre selâmlar veriyor. Mütemayiz rütbeli Sait, bâlâ rütbeli Ratip'in yanında, başkasını selâmlamayacak kadar, terbiyeli. Tanıdıklarını görmemezlikten geliyor.

Ratip, kazasker deyince, konağını anlatmadan yapamazdı:

— O ne konaktı, ne konak; dedi. Ve lâkırdıya, «çubuk odası»ndan başladı. Fakat, birdenbire durdu; Sait'in gözlerine

* Mazuliyet: Görevinden uzaklaştırılma hali.

baktı; belliydi; şifre mümeyyizi ömründe hiç çubuk odası görmemişti. Ratip bu cehalete sevinerek:

— Siz genç sayılırsınız. O zamanlara yetişemediniz; bilemezsiniz Sait Beyefendi, dedi.

Bu «Beyefendi» kelimesi dinleyenden ziyade söyleyenin kibarlığını anlatan bir nezaketti. Zaten kendisine «Beyefendi» denilmese de, cenaze meraklısı Sait bugün ferik* rütbesinde bir cenazeye gittiği için çok memnundu. Bu sevinçle Ratip'i isteyerek dinliyordu.

Ratip:

— Eski konaklarda bu çubuk odaları bir âlemdi! dedi.

O, söyleyecek fikir bulamadığı zaman «bir âlemdi» derdi. Anlatabileceği az mevzulardan birini ele geçirdiği için bu âlemi bitirmemeğe çalışıyordu:

— Bu odalarda çubuk dolapları vardı. Üst gözlerde Ortaköy yasemeninden ufki dizilmiş çubuklar. Alt gözlerde Tophane lülecilerinin ellerinden çıkma lüleler. Kavanozlarda kehlibar sarısı tütünler... Yanında Süleymaniye'nin dökme cigara tablaları. Konağın çubukçusu lüleye «civan perçemi» bir tutam tütün koyar; üstüne «mercan kırığı» bir ateş oturtur; misafire doğru yavaş yavaş yürür; birdenbire hızla öyle dönerdi ki, çubuğun kehlibarı şıp diye misafirin ağzına girerdi.

Ratip, birdenbire gene durdu; karşıki kaldırımdan geçen Adnan'ı göstererek:

— Vay vay, Sait Beyefendi, dedi. Galiba bu herif de Hidayet Beyefendinin konağına gidiyor. Yanında at hırsızı gibi biri var. Kim acaba?

Sait de Adnan'ın yanındaki Moiz'i tanımıyordu:

— Allahü âlem ama, kılığına bakılırsa o da Adnan bey gibi muharrir olmalı, efendim.

Ve Adnan'la Moiz'in at hırsızına benzediklerinde ittifak ederek gülüştüler.

* Ferik: Fırka (tümen) komutanı.

Ratip bu aralık uzaktan geçen bir arabaya iki çemberli bir selâm verdi, Sait'e:

— Beylikçi beyefendi geçtiler, görmediniz mi?

Sait, beylikçiyi selâmlamamıştı, kahırlandı.

Ratip, şimdi kazaskerin uşaklarını anlatıyordu. Bunlar da «bir âlemdi» :

— Kısa saltalar, kumaşlarından üç adama ruba çıkan bol şalvarlar, ayaklarda «serhdlikler!»[1] Yalının Mengeneli bir ahçıbaşısı vardı. Kara mahfazalı *priol* saati bir âlemdi. «Sakız yufkası» ile bir börek açardı, tadı hâlâ damağımda.

Oruç keyfiyle Sait'in ağzı sulandı ve dudağındaki tebessüm dudağından midesine kaydı. Ratip hâlâ kazaskerin iftarlarını anlatıyordu: Saraydarlar[2] kenarları tirfilli sahanlarla gidiyorlar, Çeşmibülbül hoşaf kâseleriyle geliyorlardı. Tırnak, necef, som, kuşgagası, hindistancevizi, boynuz kaşıkları anlatırken âmedi hulefasından Ratip, sahici bir insan kadar sevimliydi. Yıkılmış bir dünyanın parçaları gibi vücudunun içindeki bir yeraltı karanlığından şimdi yemek odasının antika tabaklarını çıkarıyor, gösteriyordu. Fakat çok ehemmiyetli bir meseleyi unutmuştu. Yemekten kalkanların ellerini mümessek[3] sabunlarla yıkadıklarını... Onu da söyledi. Artık bahtiyardı.

Lâkırdı çabuk bitecek diye kendi zekâsına emniyet edemiyor, kendinden korkuyor, yalıyı uzatmak için bütün imkânları hatırlamak istiyordu.

Bu yalı onun hayatını yapan dört şeyden biriydi: Mahalle mektebine başlaması, sünnet olması, evlenmesi, bir de bu yalı.

Hidayet'in konağına ne kadar kaldığını düşünüyordu: Yol mu, yalı mı daha evvel bitecekti? Binayı oda oda gezecek ve yalının kapısından çıkarken, «O konaklar şimdi nerde?

[1] Çorap gibi yumuşak ve deriden yapılmış konçlu çorap.
[2] Ayvazlar.
[3] Mis sabunu.

Hey gidi günler hey!» diyecekti. İftara daha vakit vardı. Yalıdan çıkmadı ve:

— Ya kazasker efendinin odası! dedi. Gül ağacı çekmecenin üstünde, kuka tepsi, onun üstünde de blöblan* hokkalar, kalemtraşların envaı; Cevrînin makta'ları;* Vasıtî[1] kamış kalemler ve Bosna işi murassa kâğıt makasları, sapı «Ya fettah» şeklinde. Kazasker efendi merhum iki parmağının ucunu çifte «Ya fettah»taki «ha»ların kâselerine geçirir, bu makasla kâğıdı çizgi gibi keserdi! Ya enfiye kutuları!.. Kazasker efendi *Laurent* enfiye kutusunun kapağına iki parmağını vurduğu vakit insanın göbek atacağı gelirdi.

Ratip kendi söylediği nükteyi gene kendi tuhaf bularak kahkahalarla gülüyordu. Fakat rütbesi müsait olmayan bu kahkahadan utandı; ciddî bir burunla devam etti:

— Ya merhumun enfiye çekişindeki o incelik! Karota enfiyesini burnuna götürürken parmaklarındaki o zarafet...

Bu zarafete bir teşbih aradı, bulamadı; «Bir âlemdi!» dedi. Sait'in gıcırdayan kaloşları, sokağın bu tenha noktasında bir istihza gibi ötüyordu. Ratip bu lâkırdıların artık tadına kanamıyor, şimdi kazaskerin cübbelerini anlatıyordu:

— Hepsi de Eyüplüoğlu Artin'in elinden çıkmaydı[2] Ya kürkler! Elma,* nafe,* cılkava,[3] erkân kürkü, iç kürkü... Nasıl arzedeyim?

Sait bıyığından hiç düşmeyen ve dudaklaşan tebessümü ile:

— Bir âlemdi! dedi.

* Blöblan: *Bleublanc* (Fr.) Mavi beyaz renklerin kullanıldığı 15-18 y.y. Çin (bazen İran) porseleni.
* Makta: Eski kamış kalemlerin yontulduktan sonra uçlarının kesildiği sert ağaçtan, kemik ya da madenden yapılma âlet.
[1] Kamış kalemlerin çıktığı Vasıt şehri.
[2] O zamanın ilmiye terzisi.
* Elma: Tilki postunun yan tarafından elde edilen kürk.
* Nafe: Bir hayvanın postunun karın kısmından elde edilen kürk.
[3] Kızıl renkli bir kurdun ense derisinden yapılan kürk.

Ratip haykırdı:

— Hay Allah sizden razı olsun; evet bir âlemdi!

Ratip, artık yalının çitarı[3] örtülü döşemelerini, Selimiye kaplı yorganlarını, sonra kazaskerin her gün başı ağrıyan karısının alnına her gün nasıl «kaş bastı»[4] bağladığını anlattı.

Sait:

— Tevekkeli değil, Hidayet Beyefendi hazretleri bu konakta yetişmişler... dedi.

Ratip bu mütalâayı tamamladı:

— Hidayet Beyefendinin pederleri kazasker merhumun tek evlâdı idi, Avrupa'da elçi iken bir baloda terleyip soğuk aldı, öldü; Hidayet Beyefendi, babasız kalınca, kazasker efendi torununu namussuz olur diye mektebe vermedi, yalısında ona Arapça, Acemce göstertti; biraz da yazı dersi verdirdi. Lehli bir gazete muharririnden de biraz Frenkçe okuttu. Fakat bunların hepsi biraz... Çünkü Hidayet Beyefendi için çocuk iken, hekimler, «Hastalıklıdır, çok yaşamaz» diyorlardı. Zaten bu hocalardan ziyade Hidayet Beyefendi asıl Mengenli ahçıbaşı ile, Safranbolulu çubukçunun aklıselimlerinden istifade etti. Bu iki emekdar adam çok kıymetliydiler.

Ratip arkasına baktı, sesine mahremiyet verdi: Sultan Hamid'in adını söyleyecekti:

— Hidayet Beyi çocukken amcası, Şehzade Abdülhamid Efendi'nin Kâğıthane'deki köşküne götürürdü. Şevketmeap efendimizin o zaman bir küçük kızı vardı. Bunu büyüyünce Hidayet Beyefendiye vermek istiyordu. Fakat bir gün bu kız piyano çalarken annesi bir kibrit çakar, kızın bürümcek elbisesi tutuşur, kız yanarak ölür. Bu izdivaç da kalır. Şimdi zatıâliniz buyuracaksınız ki: «Şevketmeap Efendimizin başka bir kerimelerini Hidayet Beyefendiye neden vermediler?» Bunun da sebebi var; çünkü...

[3] Bir ipek ve üç pamuk telli ince bir kumaş.
[4] Çatkı.

Ratip, sözünü bitiremezdi; çünkü, Abdülhamid, Hidayet'in bazı şeylerini duymuş, başka kızını onun için vermemişti.

Ratip:

— Çünkü, çünkü... dedi, sustu: Fenalık geçiriyordu. Bu «çünkü»lerden sonra mutlaka aleyhte bulunmak lâzımdı. Sait'in yüzü, bu dedikoduya hazırlanmış bekliyor; Ratip, Hidayet'e sürmek için zararsız bir leke arıyordu. Yanlarında birdenbire bir araba durdu; kapısı açıldı; tek gözlüklü, makferlanlı* bir adam uzun bir selâmla Ratip'e sordu:

— Galiba Hidayet Beyefendiye teşrif buyuruluyor? Biz de oraya gidiyoruz; zatıâlinizi de aramıza alabiliriz.

Ratip, Vezir Samih Paşa'nın damadı olan bu tek gözlüklü sefaret müsteşarı Nail'e cevap verecekti; arabadan bir baş daha uzandı:

— Ratip Beyefendi, aramıza sıkışabiliriz.

Konak arabasının lâcivert karanlığında üniformasının yalnız sarı düğmeleri görünen bu Ataşenaval Naşit, sefaret müsteşarı tek gözlüklü Nail'in kayınbiraderi idi. Ratip, Sait'i göstererek arabaya gelemeyeceğini anlattı. Bu sefer, Nail mahzun suratla, Ratip'e baktı:

— Felâketi duydunuz mu?

Ratip, duyacağı felâkete hazırlanan yüzle rica etti:

— Birdenbire söylemeyiniz; zaten asabım bozuk...

Nail, birdenbire söyledi:

— Maliye mektupçusu sizlere ömür!

Maliye mektupçusu ile Ratip o kadar dosttu ki, öldüğünü duyunca gayritabiî şeyler yapması lâzımdı. Gözleri dolmadığına utandı; bu heyecanla yüzü kızardı; çehresinin kırmızı olduğuna sevinerek:

— Vah, vah, vah... Ne zaman irtihal ettiler?* dedi.

— Bugün efendim, makamlarında...

— Hasta filân değillerdi fakat...

* Makferlan: *Macfarlane* (Fr.) Pelerin şeklinde erkek paltosu.
* İrtihal etmek: Ölmek.

— Fücceten* efendim.

— Cenaze ne vakit kalkıyor efendimiz?

— Zannederim yarın beyefendimiz.

Yarın kalkacak cenazeye şifre mümeyyizi Sait'in ağzının suyu aktı. Bugün, süvarî ferikinin tabutu; yarın bâlâ rütbesinde bir mektupçu cenazesi... Bu ne saadetti Allahım! Fakat Sait, bu kadar sık saadete inanamazdı: Konak arabasının uzaklaşmasını bekledi ve Ratip'e sordu:

— Bu haber, sakın yanlış olmasın, efendimiz?

Ratip, artık Sait'i unutmuş, dalmış, kendinden evvel bâlâ rütbesi alan Maliye mektupçusunun iki hafta evvelki telâşını kendi kendine düşünüyordu: Adnan, Maliye Nazırı'nın kızına edebiyat hocası olunca, bu Maliye mektupçusu Ratip'e koşmuş, «Adnan'ın Nazıra damat, sonra da Maliye'ye kendi yerine mektupçu olabileceğini» söyleyerek fenalıklar geçirmişti. Şimdi Ratip, kendisinden evvel bâlâ olan ölünün o zamanki telâşına tatlı bir hüzünle bakıyordu.

Ratip'in yanında Sait yarın gideceği cenazenin daha ıslak, daha kırmızı yaptığı tebessümle yürürken bir arabanın tekerleğinden sıçrayan zifos bu tebessümü çamurla doldurdu.

ÜÇ ŞAPKA

HİDAYET'in iftarı bu akşam kalabalık olacak.

Eski Sıvas Valisi Hacı Hulûsi Paşa âmedî hulefasından Ratip, şifre mümeyyizi Sait, Sefaret müsteşarı Nail, Ataşenaval Naşit, Adnan, Moiz, hepsi Hidayet'in konağına başka başka sokaklardan giderlerken Beyazıt camiinden de oraya gitmek için iki kişi çıktı: Birinin yüzü, ötekinin karnı çirkin: Çiçek bozuğu Müstantik* Behçet'le Hariciye'de mümeyyiz* gigman Burhan.

* Fücceten: Birden bire.
* Müstantik: Sorgu yargıcı.
* Mümeyyiz: Büro şefi.

Bu akşam, Burhan, iftarda Behçet'i Hidayet'e takdim edecek.

Galatasaray Sultanîsindeki talebeliklerindenberi başkalarını beraber çekiştirecek kadar dost olan iki arkadaş birleştikleri zaman İstanbul halkı için bir tehlike olurlardı. Ve kısık sesle kimi konuşurlarsa o adam dünyanın en bedbaht adamı sayılabilirdi.

Burhan, Behçet'in koluna girdi:

— Çok eğlenceksin, diyordu. Bilmezsin, bu Hidayet ne hokkabazdır. Kimse yokken Naîma okur, misafir gelince elinde *Plutarque*'la karşılar. Gece Saray'a söver, gündüz Saray'dan ihsan alır. Salonlarını döşeyen antika eşyalar gibi konağına aldığı misafirlerde de damga ve üslûp arar; Hidayet'in konağını biraz da misafirleri döşer.

Müstantik Behçet sordu:

— Biz de orada eşya gibi duvarların dibinde durmaya gidiyoruz demek?

Burhan:

— Ne münasebet canım? Birtakım aktörler sahneye çıkacak; biz sâde güleceğiz.

Müstantik Behçet:

— Fakat ben tiyatro sevmem. Sahnenin ne içinde olmak isterim, ne dışında.

Burhan:

— Canım sahne, mahne yok; oyun orta oyunu. Hidayet Kavuklu'ya çıkacak. Neler söyleyecek, sana şimdiden anlatayım: Lâkırdıya, «Ben hükûmet olsam,» diye başlayacak, «Muasır medeniyetler»de duracak, «müsbet ilimler»le bitirecek. Mithat Paşa'nın Kanunu Esasi'siyle eğlenecek, «Hafız Şefik Efendinin kitabı!» diyecek.[1] Onu, o yazmalıymış. Ömer'in deve ve köle hikâyesini her akşam anlatır. Bu akşam da anlatacak ve, «Ömer, tam benim meşrebime göre yaratılmış adamdı,» diyecek. Fransa inkılâbından bir satır bilir. Bu bir

[1] Mithat Paşa hafızdı ve ismi Şefik'ti.

satır malûmatı yine tekrarlayacak ve Danton'un lâkırdısını hatırlatacak: «Kesik kafamı millete gösterin; bu kelle bu şerefe lâyıktır!» ve bunu söylerken fesini çıkarıp sallayacak. Cuma selâmlığındaki Hünkâr yaverleri için «Papa'nın Vatikan ordusu» der, yine diyecek; hayır, Fransızcasını söyleyecek: «*Armée du Pape!*»

Müstantik Behçet, rahat gülmek için Burhan'ın kolundan çıktı, kahkahalarla Koca Reşit Paşa türbesinin duvarına dayandı:

— Bu herif deli mi yoksa? dedi.

— Deli, meli değil; klasik edepsiz. Dahası var, konağı *Palais Royal*'dır. Kendisi de *Duc d'Orléans!*

Müstantik Behçet:

— Vay, Hidayet kendine böyle mi diyor? Desene bu, dili dışarda gezen bir budala.

Burhan, Behçet'in koluna girdi, yürüyerek anlatmağa başladı:

— Sen, dünyada budala edepsiz gördün mü? Cin gibi herif! O, kendine, ben *Duc d'Orléans*'ım, benim konağım da *Palais Royal*'dır, der mi hiç?

Müstantik Behçet:

— Bunu kim diyor ya?

— Hidayet'in kendinden daha maskara bir dalkavuğu var, o diyor: Yani, Süleyman. O, Hidayet'i bugün Danton yapar, yarın *Duc d'Orléans* yapar.

Müstantik Behçet:

— Fakat Cağaloğlu'ndaki konağın *Palais Royal*'le münasebetini anlayamadım?

Burhan dalgındı; başka şey düşünüyordu: Müstantik Behçet, Koca Reşit Paşa'nın türbesine dayandığı zaman, Burhan ciddileşecek ve «bir millet hem Koca Reşit Paşa'nın hem Mahmud Nedim Paşa'nın türbesine aynı miktarda mermer koyarsa, vay o memleketin haline!» diyecekti. Bunu diyememiş,

muztaripti. Bunu şimdi de söyleyemiyordu. Çünkü türbeden uzaklaşmışlar, sahne yok olmuştu.

Müstantik Behçet, Burhan'ın dalgınlığını anlayınca sualini tekrarladı:

— Hidayet'in konağıyla *Palais Royal*'in münasebetini anlamadım.

Burhan, dalgın dalgın, «Anlamadın mı?» diye mırıldandı; sonra birdenbire cevap verdi:

— Bunda anlaşılmayacak bir şey yok... *Palais Royal* Fransa inkılâbında ilk ihtilâl kulübü değil miydi? *Duc d'Orléans* da hem prens, hem ihtilâlci... İşte Hidayet de *lâteşbih** hem asılzade, hem inkılâpçı... Konağı da *Palais Royal* gibi aylığının miktarından memnun olmayanlarla, borcunu ödemeyenlerle, züğürt kibarlarla, kendisine mevkiini az gören devlet adamlarıyla, demagoglarla, karnı adamakıllı doymayan şairlerle, muharrirlerle dolu...

Müstantik Behçet:

— Fakat Hidayet çok korkunç adam.

Burhan:

— Korkunç değil, gülünç! Bir kol çengidir bu Hidayet! Bu adamda Avrupa boyadır, renk olamadı; kanına, etine karışamadı. Yağlı boya adam! Adam kopyası .

Müstantik Behçet namuslu ve çirkin olduğu için kimseye kendisini sevdirememiş, hakkının çok aşağısında müstantiklikte kalmıştı. Paralı, mevkili adamların bir rezaletini öğrendiği zaman hayatındaki mahrumiyetlerin intikamını almış gibi sevinirdi. Burhan, Hidayet'in maskaralıklarını anlattıkça, Behçet sevincinden Burhan'ı öpmek istiyordu. Burhan da, bir ay evvel Hidayet'in yardımıyla Hariciye'de mümeyyiz olmuştu. O zaman, bir iki gün Hidayet'i sevmişti. Fakat gün geçtikçe kendisine iyilik edecek kadar onun talihli ve kendisinin iyilik görmeye mahkûm olacak kadar talihsiz oluşunu affedemiyordu. Ve Hidayet'i çekiştirdikçe Hariciye'deki mevkii,

* Lâteşbih: Benzetmek gibi olmasın.

Hidayet'in lûtfu olmaktan çıkıyor, kendi kıymetinin neticesi oluyordu. Gördüğü iyiliğin ıstırabını azaltmak için şimdi, zehrinin hepsini döktü:

— Seyislerini, Reji besler; cep harçlığını Rüsumat verir; mutfağına Hazine-i Hassa bakar... Ha! şunu söyleyeyim ki mutfağı da mutfaktır. Ahçılarının her biri *Cordon bleu!* Yemekler enfes mi enfes! Yalnız kadınsız ev.

Müstantik Behçet gülerek:

— Acayip! dedi.

Burhan:

— Evet! Bu konak *Comus*'un* hiç çıkmadığı, Venüs'ün hiç girmediği bir binadır.

Müstantik Behçet:

— Evli değil mi, Hidayet?

Burhan:

— Değil...

Müstantik Behçet:

— Sebep?

Burhan:

— Sebep mi? dedi. Bir şey söyleyecekti, söyleyemedi. Orasını, Sacit'e sor, o bilir, dedi.

Müstantik Behçet:

— Hangi Sacit?

Burhan:

— Canım, hani Galatasaray'da bizimle beraber Fransızcadan ikincide, Türkçeden dördüncüdeydi, sonra koğuldu... İşte o Sacit...

Müstantik Behçet:

— Ay, o yaşıyor mu ?

Burhan:

— Namussuzlar genç yaşlarında ölürler diye bir kaide mi var?

Gülüştüler.

* Comus: Roma mitolojisinde genç bir eğlence ve neşe tanrısı.

Müstantik Behçet :

— Şimdi Sacit adam oldu da, demek Hidayet'in ahbabı?

Burhan:

— Ahbabı lâf mı? Can ciğer dostu... Azizim Behçet, sen taşradan yeni geldin daha İstanbul'u bilmiyorsun galiba. Sana ben anlatayım da öğren:

İstanbul'da üç şapka vardır. Çamlıca tepesinden evvel bu üç şapka görülür. Reji'deki Ramber'in, Düyunuumumiyeci Berje'nin, şimendiferci Hügnen'in kafasında duran üç serpuş! Bu üç şapka, bu üç kafadan bazan kaldırıma iner, bazan bulutlara fırlar. Şimdi iki elde bir topaç olur, döner, şimdi iki çatık kaş üstünde bir umacı olur, durur. Osmanlı İmparatorluğu denen uşak odasını bu üç şapka idare eder. Hidayet'in konağına bu üç şapkadan biri girdiği gün Hidayet yerlere kadar eğilir. Kafasının durduğu yerde beli titrer. Bu üç adamdan birine bir gün Hidayet, dostu Sacit'i, «Türk olmayan Türk!» diye takdim etti. Sacit:

— Haddim değil, son ekselans bana daima iltifat ederler, dedi. Ve ertesi gün, Sacit o şapkanın dairesinde kalem şefi oldu.

— Hidayet'le ben de münasebeti keseceğim ama, babalarımızdan başlayan hukuk var; birdenbire ayağımı kesemiyorum.

Müstantik Behçet:

— Beni bu Hidayet herifinin konağına ne diye getiriyorsun, Burhan?

Burhan:

— Gör de, memleket ne halde, anla diye. Bu işin sonu inkırazdır azizim, inkıraz...

Müstantik Behçet, Hidayet'in konağına gitmekten vaz geçmiş görünmek istedi; fakat Burhan bunu ciddiye alır diye korktu; bir şey söylemedi.

Bu konaklı, arabalı adamın rezaletini yakından görmek istiyordu. Burhan kendisine iyilik eden adamı anlatmakla bitiremedi. Nihayet:

— Azizim Behçet; sana Hidayet'i şöyle anlatabilirim, dedi. Hafiye değildir, fakat serhafiye ondan korkar; hırsız değildir, fakat Necip Melheme ona imrenir; tulumbacı değildir, fakat Fehim ondan yılar.

BUNLAR DA HİDAYET'İN KONAĞINA İFTARA GİDİYORLAR

KALIN KAŞI Ermeni, sivri bıyığı Rum, yanağı kokona, sesi haremağası, Düyunuumumiyede kalem şefi ve Hidayet'in konağında hususî kâtip Sacit aynaya baktı. Tırnaklarını ceketinin iki yakasında, fotinlerini pantalonun iki baldırında cilâladı: Berberden sokağa fırladı; Hidayet'in konağına gidiyor.

Tapu müdürü Senih Efendi, komşusu Sakallı Vasfi'yi bu gece Hidayet'e takdim edecek. Ayasofya'dan çıktılar; Cağaloğlu'nda Mahmut Nedim Paşa'nın türbesinde fatiha okudular. Senih Efendi, şemsiyesi koltuğunda, yüzü ve sakalı havada... Sakallı Vasfi, çehresi bu gece tanışacağı Hidayet'in heybetiyle dolmuş... Hidayet'i düşünerek yürüyorlar.

Geçende Amerika'dan dönen Habibullah Efendi, Fatih camiinde vaize kızdı; kolları, bacakları birbirine karışarak camiden fırladı; sokağa çıkınca Hidayet'e iftara gideceğini hatırladı; bir arabaya atladı; vaize öfkesi bitmeden aklına Ali vak'ası geldi; kira arabasında Muaviye'ye kızıyor.

Sefaret müsteşarı Nail ve kayınbiraderi Ateşenaval Nagit, tabanca boyalı konak arabasında, Hidayet'in konağı ile eğlenerek oraya gidiyorlar: «Ampir koltuğun karşısında On üçüncü Lui masa... Rönesans sandığının altında Zillisultan seccadesi... Konağını müze sanıyor; müze değil, mağaza!..»

Eski Sıvas valisi Hacı Hulûsi Paşa, arabada, bacağını altına alarak oturmuş: Sıvas'taki sekiz aylık valiliğini bu gece Hidayet'in konağında doya doya anlatacağını düşünüyor ve sevincinden gözbebekleri şakaklarında.

Sahhaf Arif Hoca, sokağının kapısı, odasının kapısı olan tek odalı evinden fırladı; Hidayet'in konağında iftara yetişmek için Horhor'da kira beygirine atladı; alacağı diş kirasının peşinden doludizgin atını koşturuyor; sarık havada bir metre inip kalkıyor, cübbe caddelerde uçuyor.

Antikacı Boşnak Sadık, muhacir arabasına bir yeşil İspanyol küpü ile bir Rönesans koltuk yerleştirdi; sağ bacağı küpün içinde, iki eliyle gazete açmış okuyor ve bu gece iftardan sonra küpü ve koltuğu, Hidayet'e ne kadara satacağını —muhacir arabasında titreyerek— kararlaştırıyor.

Tevfik Hoca, Hidayet'in iftarına gideceği için kırmızı kıravat taktı; cübbesinin altındaki kolalı gömleğinde göğsünün ifadesi artıyor ve sokağın buruşuk kalabalığında —kımıldamadan, dimdik— yalnız ayaklarıyla yürüyor.

Alacaklılarından başka herkesle eğlenen Fransızca muallimi Kadri, Hidayet'in bu geceki maskaralıklarına daha Çemberlitaş'ın önünde gülmeye hazırlanıyor.

Adnan ve Moiz kol kola girmişler. Moiz, Tevfik Hoca'nın evlendikten sonra Abdülhamid'e eskisi gibi kızmadığını Adnan'a anlatıyor; Adnan bu tuhaflığın yanlış yerlerinde gülecek kadar dalgın, romanını düşünüyor. Ve Hidayet'in iftarına gidiyorlar.

Cağaloğlu'ndaki konağında da «Saray adamı Hidayet» yatak odasından çıkıyor, salonunda «Cön Türk Hidayet»e gidiyordu.

HİDAYET'İN KONAĞI

İFTARA yarım saat var.

Habibullah Efendi, konağın mermer merdivenlerinden, Karabağ halıları üzerinden, dalga dalga yükselen sarığı ile çıkıyor; merdivenin iki kenarında sekiz palmiyenin yeşil kubbeli sütunlarından geçti; merdivenin üst başında insan boyu

iki tunç ampir şamdanın kesilmiş karpuz dilimlerini andıran kısa kollarındaki mumların yıldızları arasında beyaz sarığı titredi: Bu kadar iddialı döşenen bu sofaya şaşmıştı. Yaldızlı tavandan bir Venedik avizesi, donmuş bir deniz parçası gibi, buzlanarak, ışık ve altın yağmurları içinde yerlere sarkıyor, mertebanî* dört küp, sofanın dört köşesini sütunlaştırıyor. Hilâ seccadelerinin havaya karışıp yere vuran renkleriyle parkeler esmer.

Napolyon'un Mısır dönüşünden sonra ortaya çıkan modanın yuvarlak çizgileri ve paslı tunçlarıyla bütün eşya bir hükûmet kadar resmî.

Mısır kölemenlerinin tunç sarıklı heykelleri koltukların, kanapelerin kollarını ve bacaklarını kucaklıyor; yeşil ipeklere işlenen altın arılar kanatlarını açmış titriyorlar.

Başında sarık, cebinde Voltaire, Amerika'da keten helvası satan Habibullah Efendi büsbütün şaşırdı: Karısını genç ordu müteahhidiyle Napolyon bu konakta basabilirdi; bu eşyada o derece Napolyon vardı.

Karnaval kadar boyalı ve tarih gibi gürültülü olan bu konağa kızmalı mı, gülmeli miydi? Habibullah buna karar veremezken duvardaki büyük resmi gördü: İçinden İsa'sı sökülen ikon çerçevede Hidayet'in yağlıboya resmini... İsa Peygamberin yerinde birinci mecidî nişanlı Hidayet!..

Habibullah Efendi düşmüşlere acırdı; ikon çerçeveye baktı, içinden: «Marangozun zevkli İsa'sı! İki bin yıldır, kim bilir yaralarına kaç ton boya, ahşap sakalına ne kadar orman harcandı, bir çerçeveyi bile sana çok gördüler,» diye Mesih'e acırken, sofanın bir köşesinden Hidayet haykırdı:

— Buyursunlar efendi hazretleri, dedi. Burnunun ortasında biten acayip bir selâmla Habibullah'ı karşıladı. Kendisiyle beraber konuşup arkasında duran tek gözlüklü, yakası çiçekli Süleyman'ı takdim etti:

* Mertebanî: Mertaban'da yapılan açık mavi-yeşil renkte bir çeşit çmlek. Bu renkteki çömlekler için de kullanılır.

— Süleyman Beyefendi... Cön Türk hareketinin bayrağını taşıyanlardan!.. Ahmet Rıza Beyin eski silâh arkadaşlarından...

Ve Süleyman'a döndü:

— Habibullah Efendi hazretlerini tabiî tanırsınız, Paris'te çok görmüşsünüzdür.

Habibullah Efendi, ikinci teklifte Hidayet'ten evvel odaya girmeye razı olmasaydı kapının önünde nezaket çok sürecekti. Fakat esaslı hokkabazlık odada başladı: Tek gözlüklü Süleyman kalabalık bir adamdı; kaşları, kolları harekete geçerek, genzinden çıkan dört, beş sesle konuşurken, insan bir zümre konuşuyor sanırdı: Elleri havada arabeskler çizerek sözü uzatacaktı. Fakat Habibullah, lâkırdı etmeye ne kadar meraklı bir adamın karşısında olduğunu çaktı, saatini çıkardı, oruçlu çehreyle, Hidayet'e vakti sordu.

Ancak, Süleyman'ın bu konakta memuriyeti vardı: Yeni gelen her misafire konağın antika eşyalarını tanıtmak.

İftara vakit vardı; uşaklar da tembihliydi: Öteki misafirleri Luikenz salona alacaklar, topa kadar bu odaya sokmayacaklardı.

Üçü de ayakta. Süleyman pencereye doğru gidiyor. Gözüne birdenbire salonun kuytu köşesindeki tesbih koleksiyonu ilişti; İskender'lerin, Dara'ların yüzleri sağa, ayakları sola dönen resimleriyle işlenmiş Acem tepsisinden bir tespih aldı; Hidayet'e:

— Bu koleksiyonunuzu görmemiştim efendim, enfes... Fakat bu tespih ne ağacı? Tanıyamadım beyefendimiz! dedi.

Hidayet, makamına oturdu. Onun, konağında da resmî daire gibi makamı vardı: Yüksek arkalı ruhanî bir koltuk. Bu Rönesans siyah koltuğun tepesinde, duvara konmuş, dar uzun bir kadife. Bu başlık, Hidayet'in dedesi Kazasker Efendi merhumun «Taban»ıdır.[1]

[1] Taban: Eskiden kundakdaki çocukların ayaklarına sarılır, iki tarafı sandal ağacından iki değneğe bağlı, sırma işlemeli, dar uzun bir kadifedir.

Habibullah Efendi, sofadan sonra bu salona şaşırmış, *Lui Filip* koltukta hayretle oturuyordu. Her koltuk başka milletin, başka asrındı. Fakat Hidayet, misafirinin salona bayıldığını zannediyor, seviniyordu: Habibullah Efendi Avrupa'yı gezdiği için eşyayı böyle karışık üslûptan seçmenin İtalyan tarzı olduğunu anlamıştı.

Hidayet, demin Süleyman'ın ne dediğini duymamış gibi sordu:

— Bir şey mi söyledinizdi Süleyman Beyefendi?

Süleyman:

— Bu tesbihin ağacını tanıyamadım da Beyefendimiz.

Hidayet:

— Fethi Paşa ağacı! Allah Allah! Neden hayret ediyorsunuz? Daima böyle siyahlı, beyazlı olur Fethi Paşa ağacı!

Süleyman gözlerini tavana kaldırdı:

— Fethi Paşa?.. Fethi Paşa?..

Hidayet:

— Sultan Mahmud'un damadı Fethi Paşa...

Süleyman:

— Adam isimli ağaç? Anlayamadım... Beni af buyurun...

Hidayet:

— Bu Fethi Paşa Rodoslu değil miydi ya? Rodos'tan İstanbul'a bir ağaç getirtmiş; adı olmuş size Fethi Paşa ağacı... Beykoz dediğimiz sürahileri yapan fabrika yok mu? İşte onu açan zat... Paris'te elçi iken Sevr fabrikasından aldığı ilhamla bu fabrikayı...

Süleyman:

— Evet, Beykoz'da açmıştı.

Hidayet:

— Beykoz'da değil, Paşabahçe'sinde! Fabrikanın adı Beykoz'dur ama açıldığı yer Paşabahçe'dir.

Hidayet göz ucuyla Habibullah'a baktı: Tarihteki kuvvetine hayret ediyor muydu?

Süleyman artık memuriyetine başlamıştı: Tesbihin birini bırakıp ötekini alıyor... Hidayet de gözleri havada anlatıyor:

— O tuttuğunuz tesbih kanlı zergerdandır; zengerdanı vururlar; ölmeden boynuzunu keserler, bunu ondan yaparlar efendim.

— Bu, narçıl! Dilenci keşkülündendir.* Dilenci keşkülünün içi süt gibi yumuşaktır. Dura dura katılaşır... İşte bunu o katı kısımdan yaparlar... Bu tesbihim Benli Ali Bey'in tesbihlerindendir, efendim. Ve Hidayet, Habibullah'a nazik bir tebessümle sordu:

— Bilmem, yoksa rahatsız mı ediyoruz efendi hazretleri?

Habibullah, insan kısmının, başına gelen her felâkete katlanacağını anlatan gözlerle:

— Bilâkis, istifade ediyoruz efendim, dedi. Hafif hafif içini çekti. Süleyman ve Hidayet, istifade ettiğini söyleyen misafiri büsbütün müstefit* etmeliydiler. Ve Süleyman her tesbihini havaya kaldırarak okşuyor, Hidayet de biteviye anlatıyordu.

— Onlar, ikisi de öd ağacı... Koyu çizgilisi «Mavert»... Öteki «Düveydari»... İkisi de «Horoz Salih»in haddeden en iyi çektiği tesbihlerden efendim.

— Ha! Bu, neydi bakayım? Neydi, neydi? Buldum: Şeyh Maksut... Hint'te çıkar, gayet katı bir taş... Bu tesbihim de Nuri ustanındır...

— O, gül ağacı!.. Beşiktaşlı Sağır Rıfat'ın tesbihlerinden efendim.

— Onların ikisi de amber. Biri ak amber, biri kara... —Habibullah'a dönerek— eski vükelânın bu tesbihleri kullanmalarında gizli hikmet varmış; sağ elleri öpüldüğü için tesbihlerin güzel kokmasını isterlermiş. Bu, ne inceliktir efendim! Ellerini öpen adamların burunlarını düşünmek!.. Beni isterseniz tayip* buyurun; bendeniz bunu bir nevi «hikmeti hükûmet» sayarım.

* Keşkül: Dilencilerin, dervişlerin kullandıkları hindistancevizi kabuğundan yapılmış kap.
* Müstefit: Yararlanan.
* Tayip etmek: Ayıplamak.

Habibullah Efendi cevap vermedi: Bir şey söyleseydi öfkesi sesinden anlaşılacaktı.

Süleyman gene tesbihleri göstermeye, Hidayet anlatmaya koyuldular. Hidayet:

— O tesbih, Kerbelz toprağından... Onu Bektaşiler kullanır...

— Bu, kuka!.. Topkapılı Mahmut'un tesbihlerinden... —Habibullah'a dönerek— malûmdur ki efendim, Topkapılı Mahmut, tesbihçilik sanatını bugünkü haline koyan adamdır. Sultan Mahmut bunu sarayına getirtmiş, orada üç gün tesbih çektirmiş. Fakat bu adam, «Saray'da san'atımı unuturum,» diye oturmamış, kaçmış... Gayet ince, gayet usta, gayet kıymetli adam.

Hidayet bu «gayet»lerin eliflerini uzattıkça, araba çukurdan atlarken insanın içinden geçen baygınlıkla Habibullah fenalaşıyordu. Nihayet top atıldı; Habibullah Efendi bayılmadan yemek odasına geçtiler.

Yemek salonunda on üç kişiydiler.

Hidayet bu rakamdan korkar: Beyaz eldivenli uşakların bir vazifesi de bunu hatırlamaktı; hemen yemek masasına yakın yerde küçük bir masa hazırladılar; üstüne tek mumlu bir Sèvres şamdan koydular; eski Cön Türk Süleyman oraya oturdu.

Hidayet'in konağında akşam yemeği şamdanlarla yenirdi. Bunu bilmeyen Habibullah şaşırmış —duvar, mabet karanlığıyla kapkalın, yerler gölge içinde kat kat— ayakları meçhule basarak, başı müpheme sürünerek yemek masasına oturdu. Uşakların frakları salonun karanlığında kayboluyor, kolalı gömleklerinin müstatil beyazları ağır ağır kımıldıyordu.

Uzun bir yemek masası... Fransız gümüşünden altı büyük şamdan... Hususî uzun mumlar misafirlerin yüzlerini sarıya, masanın beyaz örtüsünü büsbütün beyaza boyuyordu. *Cordoue* derisi kaplı İspanyol koltuklarında on iki misafir, mumların sarı aydınlığında paslı burunlarıyla tunçtan heykeldiler.

Habibullah, yavaş yavaş etrafını görmeye başladı. İspanya papazlarının âyin cübbelerini koydukları siyah kilise dolapları yanıp kömürleşmiş sfenksler gibi Habibullah'a somurttular.

Habibullah, yemek odasında bu engizisyon gardroplarının mânasını anlamadı; çünkü, o bilmiyordu: Hidayet daima derdi ki: «Yemek odası, yemek odasına benzemeyecektir. Büfeyi Avrupa'da küçük burjuva kullanır; büfeye yüksek asalet tahammül etmez; yemek salonu büfesiz, loş, bîtaraf bir oda olacaktır...»

Hidayet çok sinirliydi: Konağına Dağıstanlı Hoca ile Şair Raif'i bir türlü getirtemiyordu. Rastladıkça kendisini bir türlü görmeyen bu iki adamla dost olmaya o son zamanda merak sarmıştı. Adnan'a o kadar rica ettiği halde bu akşam onlar yine gelmediler: «Hastaymışlar!» Halbuki Hidayet'in konağı bu iki adamın namusuna muhtaçtı: Söylenmiş kadınların temiz ailelerle görüşmek istemesi gibi.

Yüksek arkalı koltuklarda, bir siyasî kongrenin murahhaslarına benzeyen misafirler kuşkonmaz çorbasını içerken Avukat Tevfik Hoca'nın, Antikacı Sadık'ın, Sahhaf Arif'in dudaklarından ustura parçaları gibi keskin sesler uçtu; Hidayet, dudakların bu münasebetsizliğine sinirlendi. Onun her öfkesini dalkavuk Süleyman anlamakla mükellefti: Küçük mumun yıldızı, siyah yüzünde durarak kafası karanlıktan uzandı; duvarda iyi görünmeyen tabağa elini salladı ve Habibullah'a:

— Ne Mertebanî! Ne Mertebanî! dedi.

Hidayet somurttu. Süleyman, tabağın Fransızcasını söyleyeceğini hatırladı ve bu sefer duvara tekrar elini sallayarak haykırdı:

— Ne *Céladon!* Ne *Céladon!*

Fransızca muallimi Kadri güldü. Kadri, alacaklılarından başka herkesle alay eden adamdı. Bu akşam bu konağa ikinci gelişiydi. Fakat son gelişi olacaktı: Çünkü o, yalnız, bu gece *Céladon* kelimesine gülmemişti; geçen gece de Hidayet'in Şark odasındaki Edirne işi sandığa «İtalyan işi!» demişti.

* Murahhas: Temsilci.

Bir taraftan da Ataşeneval Naşit, sefaret müsteşarı Nail *Céladon* kelimesini gözleriyle alaya alıyorlardı. Hidayet, misafirlerine kızdığı için dalkavuğu Süleyman'a çıkıştı:

— Habibullah Efendi Hazretlerini çanak çömlek lâfıyla rahatsız etmeyin efendim!

Süleyman bozuldu: O, başkası varken hakaretten rahatsız olurdu. Hidayet, Süleyman'a acıdı, gönlünü almak istedi:

— Süleyman Beyefendi, dedi. Ahmet Rıza Beyin üç makalesi hâlâ gelmedi, kaç kere vait buyurdunuz, tetkiklerime siz yardım etmezseniz ben eksik adam sayılırım!

Süleyman namusuna yemin etti: Bu hafta mutlaka takdim edecekti. Habibullah şaştı, bu üç makale İstanbul'da cinayetti; herkesin yanında bunlar, yüksek sesle, nasıl isteniyordu? Habibullah bilmiyordu: Hidayet'in Ahmet Rıza'yı okuduğunu Sultan Hamid duyacak ve Avrupa'ya kaçmasın diye Hidayet'e ihsan verecekti.

Hidayet'in amcası, Sultan Hamid'in adamıdır; evi yoktur; Saray'da yatar. Padişahın bütün sırlarını bilen bu bekâr amcanın Hidayet, yeğeni ve evlâtlığıdır. Ve Hidayet, Avrupa'ya kaçarsa, Cön Türkler Saray'ın bin sırrını bir saatte öğrenebilirlerdi.

Habibullah'ın duvarda Goblen halısına baktığını görünce, Hidayet dayanamadı:

— Belçika Goblen'i değil, Fransızdır, Efendi Hazretleri! dedi. Fakat eşyasına ehemmiyet verdiğine utandı:

— Elde bulunmuş da duvara koymuşuz! dedi. Yoksa bir Kula bin Goblen'e değer! Bizim Gördeslerimizi, Kulalarımızı, İtalyan ressamlarının onaltıncı asır tablolarında görmeli!

Sacit, Burhan'a gözünü kırptı; bu Goblen halısının farkına varmayarak bu odada yemek yiyip giden olursa daima Hidayet onun arkasından: «Hayvan herif! Demirci kiliminden başka halı görmemiş ki!» derdi.

Eski Sıvas Valisi Hacı Hulûsi Paşa'yı ne vakit görse, niçin bilmeden, fenalaşan Adnan, sofrada ondan uzak oturmak için hiç sevmediği Sefaret Müsteşarı Nail'in bile yanına oturmaya razı olmuştu; ikisi yan yana, demindenberi sessiz konuşuyorlardı; fakat birdenbire kızardılar ve Nail yüksek sesle:

— Yook, bakınız Adnan Beyefendi, dedi. İşte bu noktada sizinle ayrılırız: Siz, biliyor musunuz ki Sultan Hamid olmasaydı, Osmanlı İmparatorluğunu Avrupa çoktan taksim ederdi!

Adnan da küçülmemke için, Nail kadar haykırdı:

— Hangi Osmanlı İmparatorluğu? Dünyada böyle bir şey mi var?..

Artık kavga başlamış sayılabilirdi. Konağını namuslu bir eve döndüren bu kavgaya Hidayet seviniyordu. Hidayet'in keyifli yüzünden neşelenen Adnan büsbütün öfkelendi ve Nail'e:

— Memleketi taksim mi ederlermiş? Memleketin zaten neresi benim? Ereğli'de kömür Fransız! Haydarpaşa'da demir Alman! Yalnız Yemen'de dökülen kan Türk! Üstünde ölüp altında gömülecek kadar toprak; bu mu memleket? Elçi tercümanların çiğnedikleri leşe siz Osmanlı İmparatorluğu mu diyorsunuz? «Maliyeyi düzeltelim!» Bunu Padişah başbaşa kiminle düşünüyor? Sadrazamla mı? Hayır! Alman Baştercümanı Testa[1] ile. Ermeni ihtilâlinde 25 Ermeni'yi Osmanlı Bankasından çıkarmaya Sultan Hamid kimi gönderiyor? Zaptiye Nazırını mı? Hayır! Moskof Baştercümanı Maximoff'u...[2] Siz ne diyorsunuz Nail Beyefendi? Hangi devlet; hangi imparatorluk? Diyarbekir'de bir Türk bir Ermeni'nin nasırına bassa devletler Galata'ya bir düzine karakol gemisi gönderi-

[1] İslâhatı maliye komisyonunun kurulmasına Abdülhamid'i razı eden Almanya sefareti baş tercümanı Testa'dır.

[2] İstanbul'da 1899 ağustosunun 26'ncı günü kopan Ermeni İhtilâli'nde 25 Ermeni ihtilâlcisi Osmanlı Bankası'nı basmışlar, dışarı çıkmıyorlardı. Moskof Baş Tercümanı Maximoff, Abdülhamit'in iradesiyle bankaya gitti. İhtilâlcileri çıkararak ellerinde bombalarla Osmanlı polisinin önünden geçirdi. Gironde vapuruyla sağ sağlim Marsilya'ya gönderdi.

yor. Avrupa Hariciye Nazırları vilâyetlerimize Dahili Nazırımız kadar karışıyor. Sonra da «Avrupa bizi taksim etmez, çünkü Sultan Hamid padişahtır!» diyorsunuz. Demek ki Abdülhamid'ten korkuyorlar?

Nail'in sefaret müsteşarlığını çekemeyen Hariciye Mümeyyizi Burhan eğlendi:

— Nail Beyefendinin hakları var, dedi; Efendimizden Avrupa korkar!

Adnan bu alaya sevindi: Hitabet edebilecekti:

— Vallahi Avrupa Efendimizden korkar mı bilmem; fakat efendimiz eskiden Moskof Çarından korkuyordu, sonra elçisinden korkmaya başladı; şimdi tercümanından korkuyor. Zaten neden korkmuyor ki? Sahilden korkuyor; kalem sesinden ayak sesine kadar her gürültüden korkuyor; gazeteden, reçeteden korkuyor; kendi karyolasından korkuyor; kendi hafiyesinden korkuyor; öperken çocuğundan, çocuk yaparken karısından korkuyor... Korkacak kimse bulamazsa aynada kendisinden korkuyor... Abdülhamid sağ kaldıkça Osmanlı İmparatorluğu masrafsız batacaktır, Avrupa para ve asker harcamayacaktır; onun için bizi taksim etmiyorlar!

Sacit, Burhan'ın kulağına:

— Müellif gene romanını yazıyor, dedi, kıs kıs gülüştüler.

Fransızca muallimi Kadri, otuz iki dişle gülüyordu.

Kızı Melâhat'ı Adnan'a vermeyi düşünen Tapu Müdürü Senih Efendi, demindenberi Adnan'ın burnunu, saçlarını, yanaklarını birer birer beğeniyordu. Fakat Adnan'ın Abdülhamid'e sövdüğünü duyunca kızının evlenmesini bir tarafa bırakarak, başını yemek tabağına eğdi. Sahhaf Arif, antikacı Sadık, Hacı Hulûsi Paşa, Amedî hulefasından Ratip, şifre mümeyyizi Sait, onlar da bir anda yemeklerine eğilmişlerdi. Avukat Tevfik Hoca'nın başı zaten demindenberi yemek tabağındaydı.

Moiz, öfkeli kaşlarla, Nail'e baktı ve Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa'nın niçin taksim etmediğini edebiyatsız, katı

cümlelerle anlatmaya başladı. Konağında yüksek sesle memleket işleri konuşuluyor diye sevinen Hidayet birdenbire sinirlendi: Uşaklardan biri yemeği sağ eliyle veriyordu! Habibullah büsbütün şaşırmıştı: O, Amerika'da bile Abdülhamid'e bu kadar sövememişti; bu konaktaki hürriyete çenesine kadar inen gözlerle, hayret ederken Fransızca muallimi Kadri' nin sırıtan dudaklarına, Ataşeneval Naşit'in alay eden gözlerine baktı, hiç bir şey anlayamadı. Şimdi sinirli sinirli yemek masasında reçel ararken Bruges dantelâsı ile işlenmiş İngiliz keteninin üstünde, bir dişçinin muayene masasındaki yığın yığın âletler kıvrılıyor, bükülüyordu: Ceviz maşaları, üzüm makasları, portakal testereleri, kuşkonmaz cımbızları!.. Habibullah Efendi, bu iftar mı, yoksa bir operet provası mı anlamıyor, erkânıharp müşirinin yalısında tanıştığı Hidayet'in bu yemek ve yatı davetini ne diye kabul ettiğini düşünüyor, kendi kendine kızıyordu.

Hidayet yine sinirlendi: Sahhaf Arif önündeki yemeği yerken, uşakların gtirdiği başka yemeğe, tavandan inen gözlerle bakıyordu. Fakat Süleyman, Hidayet'i, bu felâkete lâyık görüyordu: Çünkü Hidayet, konağına kim gelirse sofrasına alır, misafirleri birbirlerine karıştırırdı: İşte Amedî hulefasından bâlâ rütbeli Ratip'in yanında oturan antikacı Boşnak Sadık'tı. İşte Ataşeneval Naşit'in sağında taşra adliye memurluğundan atılan Sakallı Vasfi oturuyordu. —Bu gece buraya ilk defa gelen bu adamın işinden niçin çıkarıldığını Süleyman, uşaklardan yemek salonuna girerken bir dakikada öğrenmişti.— İşte Sefaret Müsteşarı Nail'in solunda Dahiliye şifre mümeyyizi Sait, sağında Adnan vardı. Avukat Tevfik Hoca' nın yanındaki de Sacit'ti: Düyunuumumiye'de kalem şefi, Hidayet'in konağında hususî kâtip ve şıklık hakemi Sacit!.. Ve Hidayet bunların hepsiyle devletin battığını konuşurdu.

Bu akşam bu sofrada eski Cön Türk Süleyman'ın gözüne batan yeni bir misafir de Moiz'di. Konağa yeni adam geldiği zaman Süleyman rahatsız olurdu: Her meçhul adam dalkavuk Süleyman'a rakip çıkabilirdi ve Süleyman, Adnan'a diş bili-

yordu: Çünkü bu Moiz'i getirmişti; Avukat Tevfik Hoca'yı da geçende Hidayet'e o takdim ettiği gibi.

Moiz'i bu akşam bu konağa sokmak için Adnan onu gündüz, sırayla hamama, berbere, kundura boyacısına, fes kalıpçısına götürmüştü; fakat sefalet muziptir ve fıkaralığın insan vücuduna oyduğu izler, uzaktan kir gibi görünen kemik gölgeleri, suyun heyecanı ve sabunun inadıyla kaybolamazdı. İnsan derisinin temiz olduğu belli olması için altında kan lâzımdır: Moiz, temizlenince büsbütün çirkin olmuştu.

Yalnız, Yahudi gencinin siyah, güzel gözleri bu ihtişamlı yemek masasının gümüşler, kristaller dolu havasında iki damla ıstıraptı. Durgun yüzü, lâkırdı ettiği zaman, sahici malûmatının olgunluğu ile kahramanlaşıyor, davudî sesle söylediği sağlam fikirler onu güzelleştiriyordu. Hidayet baktı: Bildiğini çok iyi bilen bir adamın karşısındaydı; onunla muhavereden kaçtı; yalnız sofrasında değerli bir adamın bulunduğunu da misafirlerinin anlamasını istedi. Bu süs, görünmeliydi. Kısa suallerle onu, uzun uzun söyletti. Sefaret müsteşarının, Ataşenevalin, Süleyman'ın, Sacit'in gözleri, sekiz tane göz, Yahudi gencinin sefaletiyle demindenberi hafiften eğleniyorlardı. Moiz şarlatan olmayan sesle, ölçülü heyecanla konuştukça demindenberi eğlenen gözler aptallaşıyor, düşman yüzler yavaş yavaş mağlûp oluyorlardı. Biraz sonra bütün salonda tek bir adam vardı: Moiz!.. O şimdi fikir kadar, kadın kadar güzeldi; Hidayet böyle bir adamı eski elbisesiyle sofrasına alan bir devlet adamı olduğu için gurur duyuyordu; fakat vücudunun gizli bir yeri de bu kadar esaslı malûmattan rahatsız oluyor; bir daha bu adamı konağa getirmemesini Adnan'a nasıl hissettireceğini düşünüyordu. Yahudi gencinin bu salona girince birdenbire altında ezildiği bu gümüş takımlar, bu murassa tabaklar şimdi bir teneke kadar zavallı olmuş, bunların üstünde onun bir eski din kadar güzel eski elbisesi duruyor, mağrur olduğu için güzel olan kafası yükseliyordu. Sıvas Valisi Hacı Hulûsi Paşa'nın boyalı sakalı çuha parçası gibi göğsüne yapışmış, Amedî hulefasın-

dan Ratip'in dik bıyıkları şimdi burnunun iki tarafından sarkıyordu. Sakallı Vasfi küçülmüş, küçülmüş, bu yemek masasına yanlışlıkla oturan bir uşak gibi çatalının, lokmasının arkasında yüzünü gizlemek istiyordu.

Herkes yemeğini tabağında unutmuş, Moiz'i dinliyordu.

Moiz bazan işaret kadar küçük kelimelerle anlatıyor, bazı coşuyor, konağı küçülten bir sesle söylüyordu.

Hidayet de mutlaka bir şey söylemeliydi; çok susmuştu; biraz daha susarsa ahmak olacaktı. İşte misafirler Hidayet'in yüzüne bakıyorlardı. O, hâlâ bir şey söylemeyecek miydi? Burhan'ın sokakta Müstantik Behçet'e anlattığı şeyleri vakıâ Hidayet çoktan söylemiş, harcamıştı; fakat onun ezberlenmiş başka lâkırdıları daha vardı: Mısır'da Arabî vakası çıkacak, yarım saat sürecekti. Sonra Büyük Napolyon Yena'da galip gelecek, küçük Napolyon Sedan'da rezil olacaktı. Sonra Sultan Hamid, Namık Kemal'e: «Beni mi seversin, kardeşim Sultan Murad'ı mı?» diye soracak, Namık Kemal: «Sultan Selim'i severim,» diyecekti. Sonra Endülüs inkırazında Abdüllahıssagir'e anası çıkışacaktı: «Vatanını erkekler gibi koruyamadın; şimdi kadınlar gibi ağla!..» Sonra Jan Jak Ruso'nun mezarında Bonapart haykıracaktı: «Bir bu adam, bir de ben doğmasaydık, insanlar rahat ederdi.» Sonra Ahmet Vefik Paşa'yı Fuat Paşa tenkit edecekti: «Çeki taşı büyüklüğünde pırlantadır: Ne yüzük yapabilirsiniz, ne küpe!..»

Bunları anlatmasa bile Berlin kongresi murahhaslarına Hidayet mutlaka kızacaktı: «Kongreye neden Saffet Paşa gitmedi de Kara Todori Paşa gitti?»

Fakat bu akşam bu yemek toplantısında bir aksilik vardı: Bunları anlatmak için hiç vesile olmuyordu.

Bir aralık söz Masonluğa döküldü. Moiz, fıkaralığın güzelliği içinde gövdesini çıplaklaştıran bir heykel başıyla kımıldadı; odanın alacakaranlığını profilinin keskin çizgisiyle yardı:

— Masonluk... dedi; durdu. Sahne işlerinden anlayan bir san'atkâr kurnazlığıyla birçok sustu. Misafirler dinleyecekle

malûmatın ağırlığından korkarak bekliyorlardı. Moiz, Hidayet'e döndü:

— Masonluğu dünyaya İngilizler sokmuştur; Paris'te ilk Mason locası bir İngiliz lokantacısının evinde açılmıştır; ikinci loca da yine bir İngiliz kuyumcusunun odasında... Malûmu devletinizdir ki, Hollanda'da Masonluğu Lord Chesterfield kurmuştur.

«Malûmu devletiniz»i, Hidayet bir hükümdarın profiliyle dinledi; sonra burnundan inen sesle:

— Evet, malûm! Bu İngiliz lordu «*Oğluma Mektuplarım*» ismindeki kitabın sahibidir! Montesquieu'nün da dostudur! dedi.

Hidayet bu güzel tesadüfe seviniyordu: Bu İngiliz lordunu ona daha dün, Süleyman, Larousse'dan okumuştu.

Moiz:

— Dünyada iki büyük kuvvet vardır: İngilizler! Masonlar! dedi.

Biteviye söz söyleyen adama bir düziye susan adamın duyduğu hınçla Müstantik Behçet Moiz'e dik dik baktı:

— Unuttunuz efendim, dedi. Üçüncü bir kuvvet daha var, hem de en korkuncu...

Bu üçüncü kuvvetin Yahudiler olduğunu anlatmak istiyordu. Moiz anlamamazlıktan geldi; Hidayet'e döndü:

— Malûmu devletinizdir ki, dedi, tarihte en büyük adamlar Masondur: Meselâ: Büyük Fredric; iki Napolyon'la; Papaz Sieyes; Washington... Hepsi Mason!

Hidayet:

— Müslümanlarda da büyük adamlar arasında Masonlar vardır efendim, dedi.

Ve bunlardan birinin kendisi olduğunu Habibullah'ın anlamasını isteyerek ona mânalı mânalı baktı. Fakat Habibullah işin farkında değildi:

— Evet, Mısır'da «Şeyh Mehmet Abdu» Masondur, dedi; İskenderiye'deki ehramlar locasını o açtı... Sonra Sultan Murad... Namık Kemal... Onlar da Mason!

Hidayet'in canı sıkılıyordu: Kendinin Mason olduğunu Habibullah niçin anlamamıştı. Fakat Habibullah'ın bu dalgınlığı çok yerindeydi, çünkü Hidayet zaten Mason değildi; bu ima yalandı.

Sultan Murad'ın, Namık Kemal'in Mason olduklarını işitmemek için Tapu Müdürü Senih Efendi —lâkırdıyı, insan, gözleriyle dinlermiş gibi— başını tabağa eğmiş, hiç bir yere bakmıyor, bu sözler başının üstünden geçsin, gitsin diye bekliyordu.

Moiz hep anlatıyor, Hidayet de hep susuyordu ve sustukça utanıyor, kısa kısa öksürüyor, öksürüklerine birer fikir, birer cümle çalışımı veriyordu.

Yemekten kalkarken Sefaret Müsteşarı Nail, Ataşenaval Naşit'in kulağına: «Bu akşam da adabı muaşeret yemeği yedik!» diye fısıldamayı unutmadı.

Dalkavuk Süleyman uşaklara emir verdi: Kahveler Şark odasında içilecekti!

Bu Şark odasına girince Moiz'in gözleri acayipleşti: Yüzü yıkılmış gibi parça parça gölgeydi... Renk renk eşya gözbeneklerinde yandı, söndü. Bu güzel oda, bu başkasının olan saadet, bir hicran* gibi içinde kanadı: «Bütün ömründe onun böyle bir odası olmayacaktı.» İşkence olan bu güzellikten hemen kaçmak istedi. Ve yeleksiz adam pantalonunun cebinden fakfon saatini çekti: «Vay! Matbaaya geç kaldık!..» Provalara bakacaktı.

Moiz'in çabuk gideceğine Hidayet sevindi: Ağzı bir kütüphane gibi çürük kitap kokan adamdan, Hidayet iki saatte iki senelik bıkmıştı. Parkeye geçirilmiş elektrik ziline, iskarpinin ucuyla bastı, uşağa emir verdi: Moiz efendiyi matbaaya bırakmak için konağın arabası çabuk hazırlanacaktı.

Kimsenin yüzüne bakmadığı Sakallı Vasfi bu Şark odasında şimdi birdenbire adam oldu: Hidayet, onun yanına gelmiş, ona vitrindeki el yazılarını, Habibullah'ın duyacağı yüksek sesle anlatıyordu.

* Hicran: Unulmaz acı, ayrılık.

Vasfi birdenbire kazandığı bu ehemmiyetten küçüldü. Mümkün olsa kaçacaktı. Hidayet ona, boş yer: «Bu, Hafız Osman hattı! Bu, Topkapılı Rasim'in Kur'anı!» diye anlatıyordu. Koynunda yaldızlarla yere inmiş vahiylere benzeyen altın benekli sayfaları Sakallı Vasfi görmüyordu. Zaten o, bu konakta, Adnan'ı gördüğü dakikadanberi düşünceliydi. Çünkü biliyordu; kendisini hukuk mektebindenberi sevmeyen Adnan, Hidayet'le yalnız kalır kalmaz, onun aleyhinde bulunacaktı. Ve ikinci gelişinde yüz bulamayacağını bilen Sakallı Vasfi, Hidayet'in bu iltifatları önünde hazin ve budala oluyordu: Kıymetli bir şey çalarken yakalanmış adam gibi.

Emindi, bu iltifatlar ondan yarın geri istenilecekti: Yani Adnan'la Hidayet başbaşa kaldıktan sonra!..

Ve Adnan bu gece haberi olmadan bütün ömrünce sürecek bir düşman kazanıyordu: Sakallı Vasfi!

Dalkavuk Süleyman koştu; Hidayet'e, «Siz yorulmayınız efendimiz!» dedi; ve odanın öteki antikalarını Habibullah'ın işitebileceği sesle Sakallı Vasfi'ye anlatmağa başladı. Evinde yarın yiyecek ekmeği olmayan mazul adliye memuru «çeşmi bülbül kâselerin helezonlu olursa çok makbul olduklarını» dinliyordu. Süleyman birdenbire hayret etti: «Nasıl? Vasfi Beyefendi bu Şark odasının bir köşesine paravan gibi konulan şu yaldızlı cumbayı duymamış mıydı? Fakat bu, İstanbul'da çok meşhurdu! Üstünde A.A. markası vardı! Bunu Sultan Aziz'e Üçüncü Napolyon hediye göndermişti!»

Habibullah Efendi, demindenberi Endülüs medeniyetini anlatmaya hazırlanıyor, Endülüs'e Arapları sokan kadının adını arıyor bulamıyor, kendine kızıyordu. Zihni bu cumbaya takıldı; sinirlendi; cumbadan Şark odasına, oradan bütün konağa öfkelendi; zaten Habibullah Efendi, insanların bir evi olmasına kızardı: O, Tepebaşı'ndaki otelden kalkar, yumruğunda çantasıyla Londra'da Abdülhak Hâmid'e misafir giderdi.

Nihayet Şark odasından çıktılar, salona geçecektiler. Fakat Hidayet birdenbire durdu; sofanın bir tarafına haykırdı:

— Vay efendim! Sizi gören ne olur?

Sofada duran adam Doktor Haldun'du.

«Haldun geldi» demek, Habibullah Endülüs medeniyetini, Hulûsi Paşa Sıvas valiliğini anlatamayacaklar demekti: İkisi de sarardılar. Zaten, salonda, uşaklar, Hacı Hulûsi Paşa'nın ağzını, Hint işi bir nargilenin kehribarıyla kapattılar; Hidayet bahtiyar oldu: Paşa'nın ağzından konağın bir antikası sarkıyordu.

Doktor Haldun'u görünce, Süleyman, Adnan'a sokuldu. Bir şey fısıldadı: «Erkânıharp Müşiri Kerim Paşa'nın kızına bir tarih hocası bulduklarını Hidayet, Adnan'a söylediği zaman bu tarih hocası Haldun'muş!.. Ve bulan da Hidayet'miş! Fakat Haldun tarih okutacağı yerde, kıza İlmülemraz'dan* bahis ediyormuş; nasıl ki hastaya çağırdıkları zaman da tarih anlatırmış.»

Adnan, Hidayet'in bu allaklığına bozuldu.

Doktor Haldun, şimdi bu salonda da Hidayet'e tarih anlatıyordu. Fransızca muallimi Kadri, bu gevezeliğin ne kadar süreceğini anlamak için saatine baktı; konağın antikalarını tenkit eden Kadri'ye, Hidayet zaten geçen gelişinde içerlemiş, istiskale* fırsat arıyordu:

— Galiba mutadı âlileri* erken yatmak olmalı; müşerref oldum! dedi; ve teşyi* için ayağa kalktı. Halbuki odada on, on bir kişi vardı; bu, Kadri için on, on bir tane alay mevzuu idi, sahura kadar bunlarla eğlenecek, herkesin budalalığına gülecekti. Hidayet teşyi için ayakta sabırsızlanıyordu. Kadri kovulduğunu kabul etmeye mecbur oldu:

— Erken yatmak mutadım değil. Fakat elimde mühim bir tercüme var: Gibbon'un tarihi... Geceleri beş, altı saat

* İlmülemraz: Hastalıklar bilimi.
* İstiskal: Hoşlanmadığını soğuk davranarak belirtme.
* Mutadı âliniz: Alışkanlığınız.
* Teşyi etmek: Uğurlamak.

çalışmaya mecburum! dedi. Kovulduğunu büyük bir tarihçinin adıyla örtmek istedi ve Gibbon için ayakta uzun bir nutuk söyleyerek gördüğü istiskali unutturmaya çalışıp çıktı, gitti.

Adnan, bu konağa kendi getirdiği adamın kovulmasına sararmış, Hidayet'e dik dik bakıyordu. Haldun, kendisini dinlemek fırsatına kıymet vermeyip giden adama içinden kızdı: Kadri'nin kovulduğunu o derece anlamamıştı, sinirlendi. Bir eliyle enfiye çekiyor, öteki eliyle de lâkırdının ucunu tutuyordu.

Müstantik Behçet, Galatasaray'ı bitirmeden çıkan ve sonra Avrupa'ya kaçan eski Cön Türk Süleyman'ı görünce, Burhan'ın yolda anlattığı Süleyman'ın kim olduğunu anlamış ve sevinmişti. Demindenberi bir köşede konuşuyorlardı. Behçet ömründe tek kadından güler yüz görmemiş, Süleyman da Paris'ten İstanbul'a sürülmüş, Ahmet Rıza onu Cön Türklükten azletmişti. İkisi de acı, ekşi birer adamdı. Evvelâ konağın dışarısındakileri çekiştirmişlr, şimdi sıra salondakilere gelmişti.

Süleyman, şimdi Âmedî hulefasından Ratip'i anlatıyordu:

— Sultan Hamid'e damat olacaktı; fakat frengisi var diye dayısı curnal etti. Bu curnal üzerine Ratip damat olamadı, siyasî mağdur oldu, Hidayet de ona bu salonda bir Krinolin koltuk verdi. Hidayet de şimdi bu Ratip'e çok minnettar. Çünkü bu vesile ile damat arabalarını Hıristiyanların cenaze arabalarına benzetti ve konağın edebiyatı bir teşbih kazandı.

Müstantik Behçet, Ratip'in damat olamadığını anlayınca sevincinden Süleyman'ın boynuna sarılacak, öpecekti: Başkasının mahrum kaldığı saadet onun olurdu.

Süleyman şimdi Sahhaf Arif'i Behçet'e fısıldıyor, «Diş kirası bekliyor; bak, bak, oturuşa bak!» diyor, küçük kahkahasını burnunda avucuyla tutarak katılıyordu. Müstantik Behçet baktı: Sahhafın sarığı ve kafası tavana nazır, iki eli karnında ve parmağındaki basur halkası göbeğinde, hakikaten bir şey bekliyordu. Sahhaf konuşursa Hidayet'le belki

ahbap seviyesine çıkıverir, para bekleyen bir adam olduğu belki unutulur diye hiç lâkırdıya karışmıyordu.

Dalkavuk Süleyman, iki aydanberi konağa devam eden Avukat Tevfik Hoca'yı mutlaka anlatmak istiyordu. Bu Avukat Tevfik Hoca zaten Hukuk'tan çıkalı dört ay olduğu halde zengin olmaya başlamıştı; Müstantik Behçet de, bu serveti bütün faziletiyle didikleyecekti; bütün bir kin ve hınç edebiyatıyla anlatmaya başladı:

— Hiç tanımaz olur muyum? Her ölenin mirasçısı odur, her doğanın da velisi o... Yıkılan evin enkazı, yapılan evin arsası onundur; şahit kiralar; dava satar; borç yaratır; ölüye mülk sattırır; kıza çocuk doğurtur... Geçenlerde evlenmiş... Bir Sıvas valisi varmış; Hacı Hulûsi Paşa mı ne... Onun azatlılarından bir kadın almış.

Süleyman:

— Sıvas Valisi Hacı Hulûsi Paşa işte karşıda nargile içiyor.

Behçet:

— İnanmayacaksın; demindenberi suratına bakıyordum da bu adam «bir karışık ismifail*» diyordum. Aleyhinde ne duydumsa herifin suratında duruyor!

Süleyman:

— Ama eminim, bilmediğin tarafları pek çok...

Behçet:

— Sıvas'ta vali iken bir Sofokli'si varmış, onu söyleyeceksin galiba...

Süleyman:

— Canım onu dünya biliyor... Asıl söylenecek tarafı var: Soğuktan ödü kopar; yatı misafirliğine gittiği zaman çuha cibinliğini arkasında uşağı taşır. Fanilâsı eskidiği vakit, yenisini eskisiyle tarttırır; yeni fanilâ terazide eskisine müsaviyse alır. Kimi yakalarsa yakasından tutar, Sıvas'taki sekiz aylık valiliğini anlatır.

* İsmifail: Kendisinden fiil, iş çıkan kimsenin sıfatı, özne.

Behçet:

— Bu gece ağzını açmıyor ama?

Süleyman:

— Ondan delisi var da onun için: Doktor Haldun!

İkisi de gülüştüler. Doktor Haldun hakikaten bir saattenberi Osmanlı tarihini anlatıyordu. Dinlememekle ondan intikam almak isteyen Habibullah Efendi, eline bir gazete almış, okur gibi yapıyor, fakat gazetenin üstünden Doktor Haldun'a hınçla bakıyordu.

Süleyman'la Behçet gülüşünce hâlâ Endülüs'e Arapları sokan kadının ismini bulamayan Habibullah, yüzündeki ıstırapla eğleniyorlar sandı, bozuldu; Süleyman'la Behçet'e fena fena baktı.

Mustantik Behçet, Adnan'ı gösterdi:

— Kuzum Süleyman, bu herif sahiden budala mı? Bak kendi kendine bir şeyler okuyor, dedi. Süleyman çenesini göğsüne âlimane dayayarak:

— Budalanın sahtesi olur mu? İnsan istediği vakit akıllı, istediği zaman budala olmak için çok zeki olmalı... Beş dakika konuş, ne olduğunu anlarsın, dedi.

Adnan, bu salonda bir dava gibi duran yüzüyle hakikaten aptal görünüyor, bu adamların hiç birini beğenmeyen gözleri onu soğuk yapıyordu.

O, zaten bu salondaki adamlardan muzdaripti; hepsini iç yüzleriyle görüyor ve onları anladığını da hepsine belli ediyordu. Gözlerindeki bu zekâ soğuktu. Bu adamlar Adnan'ın edebiyattaki mevkiine alâka gösterseler, Adnan onları sevimli bulacaktı. Onu, bu konakta yalnız Hidayet anlıyordu. «Romanını dinlediğim zaman değişiyorum Adnan!» Ve Adnan da Hidayet'in bu lâflarını dinlediği vakit yeni kuvvetle yaşamaya başlıyor, kendini cehennem kadar kuvvetli buluyor, Hidayet'i büsbütün seviyor, bir ucuz kadını tiksinmeden öpmek için karanlığa muhtaç olan adam gibi Hidayet'in içyüzünü görmemek için her şeye gözlerini kapıyordu. Ve onunla bu konakta Hidayet'ten başka kimse meşgul değildi. Ataşeneval Naşit

için Adnan yalnız kravatı yeni olan gülünç adamdı; ve bu salondaki kalabalığın lâkaydiliği Adnan'da bir tenhalığın acı hüznünü uyandırıyordu. Bir taraftan da Adnan, herkesin ittifak ettiği fikirleri kabul ederse, başkasının elbisesini giymiş bir uşak gibi olacağını sanıyor, bu adamları aksi cevaplarla kırıyordu.

Hepsi Adnan'a düşmandılar. Fakat en esaslı düşman Süleyman'dı: Çünkü Süleyman'ın dalkavuk olduğu Adnan'ın hür tavırları önünde daha çok belli oluyordu.

Avukat Tevfik Hoca koltukta adamakıllı uyumuştu; gür seslerle horluyor, burnunda kıyametler kopuyordu. Doktor Haldun, uyuyacak derecede kendisini dinlemeyen adama kızdı; Hidayet'e döndü:

— Hoca değil mi? Hepsi uyuyor. Şimdi konağa gelirken Dağıstanlı Hoca'ya rasladım; beni yakaladı; saatlerce anlattı: Buharî'yi yakmışlarmış; din batıyormuş! Aman bu herifler!..

Hidayet, Adnan'a mânalı mânalı baktı: «Bu gece bu iftara gelemeyen Dağıstanlı Hoca ve Şair Raif hani hastaydılar?»

Fransızca muallimi Kadri'nin kovulduğuna surat eden Adnan'ın gözleri, yakalanan yalanının önünde şaşaladı. Deminki öfkesinden vazgeçti; Hidayet'le uzaktan ve gözleriyle sulholdular.

Doktor Haldun, Tevfik Hoca'ya haykırıyordu:

— Molla! On dört asır uyudun, artık yeter; uyan! uyan!

Tevfik Hoca gözlerini nazlı nazlı açtı. Uykuyu Haldun'un lâfından daha ehemmiyetli bularak gene daldı.

Haldun, Dağıstanlı Hoca'ya kızmış, uyuyan Tevfik Hoca'yı azarlıyordu:

— Padişah Buharî'yi yaktıysa ne çıkar? Yakar a!.. Her yer zaten yangın yeri! Ben olsam hamamları değil, fırınları da din kitaplarıyla ısıtırdım. Herif memleketi yakıyor, bir şey demiyorsun. Şarkî Rumeli'yi veriyor, Mısır'ı veriyor, Bosna'yı, Hersek'i veriyor. On padişahın aldığını bir padişah verdi; aldırmıyor, uyuyorsun. Hoca! Hoca! Fennin çelik dişi, dinin

çürük kafasını delik deşik etti, Sinan kalfanın kubbesi altında Allah'ı arayan bir sen kaldın, bir de kör Hâfız! Asır, tek din, tek mabet asrı! Benim Allahım ne senin Allahındır, ne mahalle imamınınki!.. Benim kubbemin kandillerini kozmoğrafya* yakar, seninkini evkaf kayyumu!..*

Habibullah fena içerledi; dişleri, gözleri parladı; elinde gazetesiyle ayağa kalktı: «Kozmoğrafya'nın yaktığı kandil kim, sen kim! Onunla senin aranda ne münasebet var? Hekimin yanında şairsin; şairin yanında hekimsin; şair ve hekimin yanında filozofsun; hem şair, hem hekim, hem filozofun yanında nesin? Hiç!» diyecekti; diyemedi. Kolunun ucundaki gazeteyle ayakta kaldı; çünkü Hidayet söze karıştı, burnundan inen sesle:

— Efendim, dedi; durdu.

Bütün başlar ona döndü; herkes ehemmiyetli bir surat takındı. Hidayet Rönesans koltuğun ucundan, başını, dedesinin «Taban»ına dayadı, karşısına uzun uzun baktı, anlatmaya başladı:

— Din neymiş? Hele bizim din? Müslümanlıkla ne yapılabilir? Banka açamazsın, çünkü faiz haram! Halbuki banka faiz demektir efendim.

Habibullah lâkırdının aşağısını bekliyordu; çünkü lâfa iki sayfa sürecek bir sesle başlamıştı.

Halbuki onun fikirleri daima iki satırda biterdi.

Habibullah gazeteyi salladı:

— A, Hidayet beyefendi; «Haremeriba»daki «riba», *usure* demektir; faiz *intérêt*'dir; yasak olan *usure*'dür... diyecekti; diyemedi. Doktor Haldun lâkırdıyı ondan evvel yakalamış, boyuna anlatıyordu...

O, cılız vücutlara çöken büyük hastalıklar gibi lâkırdıyı görünmeyen yerlerinden yakalar, adeta mevzuuna arız olur... Bu akşam, Habibullah'a inat, lâfı o kadar uzatıyordu ki, ko-

* Kozmoğrafya: Evren bilimi.
* Evkaf kayyumu: Cami bekçisi.

nağında ilim lâkırdısı oluyor diye sevinen Hidayet bile bu bir türlü bitmeyen saadetinden usandı; sinirli sinirli esniyor, büyük İngiliz mendilini ağzına kapıyordu.

Eski Cön Türk Süleyman, Müstantik Behçet'e Nail'i anlatıyordu :

— Seninki o zaman daha sefaret başkâtibi, zifaf gecesi bakmış... (burasını kulağına söyledi) giyinmiş; yatak odasından kaçacak. Kayınbaba göğsüne dayanmış, «Aman damat bey, ulâ sanisi*». Damat razı değil. Kayınbaba: «E, evlâdım. Buna diyeceğin yok ya: Bâlâ!» deyince seninki memnun.

Behçet, bir rezalet daha öğrendiği için bahtiyardı, bütün omuzlarıyla gülüyordu. Süleyman, Müstantik Behçet'in kulağına fısıldadı :

— Karı benim defterde de mukayyet!*

Sefaret Müsteşarı Nail ve Ataşeneval Naşit de kulak kulağa Cön Türk Süleyman'ı konuşuyorlardı :

— Bilmezsin Naşit, Avrupa'da bu Süleyman herifinden neler çektim. Boyuna borç para ister; mektupla ister, pusulayla ister, telgrafla ister, garsonla ister; hattâ...

— Artık başka vasıta kalmadı.

— Nasıl kalmadı? Parmakları!.. Gün oldu, herif lokantada karşıdan işaretle benden on frank istedi. Nihayet Allah razı olsun Ahmet Rıza'dan: Maskarayı Paris'ten kovdu. Çünkü Süleyman Marsilya'da düşük bir kadınla evlenmişti. Karısının umumhanede biriktirdiğini kocası kumarhanede yiyordu. Şimdi eski Cön Türk diye Hidayet de tutmuş, ona salonunda Luikenz bir koltuk vermiş.

Bu aralık Sefaret Müsteşarı Nail'le Cön Türk Süleyman göz göze geldiler; uzaktan birbirlerine dudaklarının en ince çizgileriyle güldüler.

* Ulâ sanisi: Osmanlı devlet yönetiminde mülkî rütbe. Ulâ şan, şeref sahibi, sanî, ikinci anlamında. Ulâ evvelinden bir önceki rütbedir. (Bkz. Bâlâ, s. 9).

* Mukayyet: Yazılı.

Doktor Haldun dinden fenne, fenden felsefeye seke seke atlayarak durmuş; şimdi ard ayağı felsefede, ön ayağı tarihte anlatıyordu.

Tapu Müdürü Senih Efendi, lâfa karışarak bu salonda lüzumsuz bir adam olmadığını, komşusu Sakallı Vasfi'ye gösterecekti. Ancak Doktor Haldun'un ağzındaki fen lâkırdısı fabrika çarkı gibi tapu müdürüne karmakarışık görünüyor, felsefe lâfını da reçete gibi anlamıyordu. Fakat söz tarihe dökülünce Tapu Müdürü Senih Efendi başını kaldırdı: O, tarihin masal taraflarını epeyce bilirdi.

Herkesin her gece başka yüzle oturduğu bu salonda Senih Efendi, Adnan için «Kendi omuzunda kendi başını taşıyan adam!»dı; onun lâfa karışacağını görünce Adnan dinlemeye hazırlandı, Senih Efendi de söz söyleyeceği için keyifliydi; bu neşeyle ağızlığına bir cigara taktı; bir tane de Sakallı Vasfi'ye verdi: Konağın ihtişamından ürkerek koltuğa arkasını dayamadan oturan adama!..

Salonun tutuşmuş canavarlara benzeyen yaldızlı koltukları arasında Sakallı Vasfi, mahallesinin, evinin sefaletini yüzünde taşıyarak otururken, cigarasının dumanındaki hürriyetten utanıyor, eliyle dumanı tokatlıyordu.

Senih Efendi gözlerini süzerek Doktor Haldun'a:

— Sözünüzü balla kestim efendim; malûmu ihsanınız, İstanbul fethinde yeniçeriler Ayasofya'ya girdikleri gün Sultan Fatih Hazretleri... dedi.

Doktor Haldun çileden çıktı; tapu müdürüyle Fatih'i mi konuşacaktı? «Bu anlatacağınız şey masaldır!» dedi. Sakallı Vasfi bu tekdirin karşısında Senih Efendi'den evvel bozuldu; bitmeyen cigarasını hemen eski Viyana tabağının çiçeksiz yerinde söndürdü. O, zaten biliyordu: Burada cigara içmek ve lâkırdıya karışmak onların haddi değildi.

Doktor Haldun, Hidayet'e döndü:

— Hani bir hikâye var, dedi; Fatih İstanbul'a girdiği gün Bizans papazları Ayasofya kilisesine kapanmışlarmış; Allah'a yalvarırlarmış; Türkler Ayasofya'ya girince, duvar yarılmış,

papazlar da ellerinde altın kadehlerle bu yarıktan çıkıp kaybolmuşlarmış. bütün Rumlar 450 senedir beklerlermiş; bir Ortodoks hükümdar gelecekmiş; Ayasofya'ya girecekmiş; duvar tekrar açılacakmış; bu papazlar da aynı yarıktan Ayasofya'ya girip, fetihte yarım kalan âyinlerini tamamlayacaklarmış; yani: mış, mış, mış...

Senih Efendi'ye döndü:

— Bunları anlatacaksınız değil m, efendi?

Senih Efendi mahzundu, sesini çıkarmadı; başıyla tasdik etti.

Doktor Haldun, Senih Efendi'ye, «Bunlar martaval efendim,» dedikten sonra, «Efendiler! dinleyiniz!» diye göğsünün her tarafıyla haykırdı:

— Şimdi cihan tarihinin heyecanından hâlâ titreyen yaprağı önündeyiz. Tarihin bu sayfasına gözlerim kamaşır, bakamam; efendiler, bundan 450 sene evvel, bir gün, Ayasofya kilisesinin gümüş kakmalı, tunç kanatlı kapılarının önünde sivrikavuklu, kırmızı bıyıklı bir oğlan atından yere atladı; yerden toprak aldı, başına serpti. Bu çocuk Konstantiniye fethine hamdeden* İkinci Mehmet'tir; bu kavuk, tarihin iki devrini bağlayan bir düğümdür, efendiler.

Doktor Haldun, kolunu uzatmış, salonu ikiye bölmüştü. Gözleri kapalı, durdu, durdu. Sonra başını sallayarak, iniltili sesle haykırdı:

— Bizans İmparatoru Konstantin yaralanmış, ölmüştü. Cesedi bir serseri gibi kaybolmuştu. Bizans İmparatorunu pabuçlarından tanıdılar, efendiler.

Ve gözlerini birdenbire açtı, sesini daha yükseltti:

— Efendiler, dedi. Bu ölünün pabuçları, başında Roma İmparatorluğu tacını taşıyan hükümdarın pabuçlarıydı.

Süleyman, Müstantik Behçet'in kulağına fısıldadı:

* Hamdetmek: Dua ile teşekkür etmek.

— Bu pabuçları aynı kelimelerle, aynı heyecanlarla aynı adamdan, aynı odada yirmi defa dinlemek... E yani azizim, bu bir çile...

Eski Sıvas Valisi Hacı Hulusi Paşa, Ayasofya önünde Fatih'in atını boş bulunca hayalen üstüne atlamış. Sıvas'ta cuma namazındaki vali selâmlığına ağır ağır gidiyor, iki keçeli halkın arasından geçerken, sağ eli havada selâm vaziyetinde kalkıyor, iniyor, hayal içinde bacakları serin serin uyuşuyordu.

Halbuki bu salonda hayalin şimdi hiç bir yeri yoktu. Salona ilk defa tek bir hakikat girmişti: Şerbet!

Ve şerbetler içiliyordu.

Süleyman «tost» yapar* gibi, bardağı yukarı kaldırdı; salonun ortasına haykırdı:

— Ne elmastıraş! Ne elmastıraş!

Ve şerbeti hurde,* ufak yudumlarla, adeta virgülleyerek, noktalayarak, küçük dudak parçalarıyla içmeye başladı.

Hidayet, bardakları kibirli bir hüzünle anlatıyordu:

— Dedem kazasker efendi merhum, bu takımı Prenses Zeynep Hanım'ın terekesinden almıştı; merhumeye de İngiltere Kraliçesi Viktorya Hazretleri hediye buyurmuşlardı. «Cristal de Roche»turlar; hem de...

Filozof Haldun, Hidayet'in sözünü kesti; ve Ayasofya kilisesinin taban mermerlerini «gâvur malıdır» diye kıran yeniçeriye Fatih'in attığı dayağı —kollarının geniş kavisleriyle— kendi elinden çıkmış bir şaheser gibi anlattı. «Gelelim bizim Senih Efendi'nin papaz hikâyesine,» dedi ve devam etti: «Şimdi İkinci Mehmet Ayasofya'da! Vezirleri arkada, o önde, asırların kemiklerine sürünerek mermer sütunlar arasından ağır ağır ilerliyorlar. Birdenbire duvarda bir kapı açıldı; içinden papazlar fırladı; Fatih'in ayaklarına kapandılar. Anlaşılan Fatih İstanbul'a girince bunlar Ayasofya kili-

* Tost: *Toast* (İng.) Şerefe kadeh kaldırmak.
* Hurde: Küçük.

sesinin yan odalarına saklanmışlar. İşte Senih Efendi'nin anlatmak istediği masalın aslı!»

Cön Türk Süleyman dönüp dolaşıp Nail'in karısına geliyordu: Kadını fasıllara, baplara ayırıyor, kollarını, bacaklarını sahife sahife anlatıyordu. Süleyman, «defterde mukayyet» deyince, Müstantik Behçet, rezaletin kahramanıyla konuştuğuna büsbütün sevinmiş, lezzetinden sulanan ağzı yara kadar ıslak, tatlı tatlı dinliyordu. Süleyman, dişleri kelimele-re, cümlelere saplanarak, kısık sesinin küçülttüğü ağzında karanlık bir delikle, Müstantik Behçet'in kulağına fısıldadı:

— Geçen sene Büyükada'da bana bir yaz yaşattı: hâlâ unutamam.

Müstantik bu lâkırdıya kaşlarına kadar batmıştı; rezaletin yerini duyamadı; mahrem sesle sordu:

— Nerede? Nerede?

Süleyman, biraz hızlı sesle, cevap verdi:

— Büyükada'da.

Doktor Haldun atıldı:

— Evet, Büyükada'daki muharebe! Hay Allah lâyığını versin Süleyman; ben de şimdi onu anlatacaktım, dedi ve Fatih'in Büyükada'daki muharebesini anlatmaya başladı.

Cön Türk Süleyman, Müstantik Behçet'e şimdi bir ecnebi şirket direktörünün tuhaflığını anlatıyordu. Bu şirket müdürü, Hidayet'in adamıdır diye Süleyman'ı evine sık sık çağırır, Ayasofya'yı, Kariye camiini karısına gezdirmesini Süleyman'dan rica edermiş; kadının kiliseden dönme camilere merakı varmış; kocası çok meşgul, beraber gelmezmiş; Süleyman camileri kadınla başbaşa görmeye giderlermiş.

— İstanbul'da kaç tane kiliseden bozma cami varsa say, kadınla kaç defa yattığımın sayısını öğrenmiş olursun, dedi.

Behçet, «Enfes!» diye haykırdı.

Doktor Haldun enfiye çekiyordu, bir an için susmuştu.

Hidayet, Süleyman'a uzaktan seslendi:

— Behçet Beyefendiyle yemek lâfı mı ediyorsunuz?

Süleyman:

— Evet efendimiz, konağın mutfağını konuşuyoruz.

Hidayet, bu yalana memnun olmaya vakit bulamadı; sarardı: Odaya Sacit giriyordu:

— Neredeydin Petron?

Petron, yani Sacit, demindenberi Şark odasında idi; divana uzanmış, görüştüğü kadınlara dalmıştı. Nail'in karısını, onunla Ada'da geçirdikleri yaz mevsimini, sonra ecnebi şirket direktörünün, Hidayet'in adamı diye, kendisini evine sık sık nasıl çağırdığını, karısını kiliseden bozma camileri gezdirmek bahanesiyle kendisine nasıl emniyet ettiğini, kadının garsoniyere gelirken parmağından nikâh halkasını çıkarmayı bir gün olsun nasıl unutmadığını, hülâsa Cön Türk Süleyman'ın kendi zaferleri diye Müstantik Behçet'e biraz evvel anlattığı yalanları, bunların sahici kahramanı Sacit birer birer gözünün önünden geçirerek ve sonra bunları Süleyman'a anlattığı zaman Süleyman'ın bunları nasıl kıskandığını, sararıp solduğunu düşünerek, odada uykuya dalmıştı. Rüyada şirket direktörünün karısıyla en son heyecanda iken bu kızgın saniyenin üstüne Şark odasının tavanında Acem kandili büyük gürültüyle birdenbire düşmüştü: Bu, sahur davulunun ilk tokmağı idi. Sacit sıçrayarak uyanınca, Acem kandili tavanda duruyor, sahur davulu, karanlıklara tos vurur gibi sokaktan geçiyordu. Gülmüş, gerinmiş, acı acı düşünmüştü: Bu rüyadan sonra Hidayet de çekilir miydi? İstemeye istemeye kalkmış, şimdi bu salona geliyordu.

Sacit hâlâ sahur davuluna kızıyordu. Dalgındı.

Hidayet yavaş sesle sualini tekrarladı:

— Neredeydin, söylesene, Petron?

Hidayet'in konağında Sacit, Neron'un sarayında zarafet hakemi olan Lâtin şairinin adıyla çağrılırdı: Petron.

Sacit, yapma hiddetle Hidayet'in kulağına fısıldadı:

— Petron sana dargın.

— Niçin?

— Ne kadar moloz adam varsa salonlarına dolduruyorsun da onun için.

Ve Sacit, evvelâ Adnan'ın siyah pantalonundan dilini çıkaran sarı pabuçlarıyla, sonra Müstantik Behçet'in kalın saat kordonuyla eğlendi.

Nihayet Sakallı Vasfi'yi gösterdi:

— Bu tebdil gezen softa da nereden çıktı?

Tevfik Hoca için de:

— Bu kadar terbiyesiz bacaklarla insan yatağında uyumaz, dedi.

Hidayet, kıkır kıkır güldü, Sacit'in kolunu gizlice çimdikledi :

— Kâfir oğlan... Bu lâkırdıları nereden de bulursun? dedi. Ayağa kalktı, hâlâ Fatih'i anlatan Doktor Haldun'a:

— Haldun, dedi; ben Fatih'i, matihi anlamam; benim mizacıma Sultan Süleyman uygun gelir. Perikles asrında Atinalı, Mark Orel ahdinde Romalı, Ondördüncü Louis devrinde Fransız olmak isterdim; Sultan Süleyman zamanında da Osmanlı.

Adnan da ayağa kalktı:

— Ben taş devrinde Türk, tunç devrinde Türk, altın devrinde Türk olmak isterdim. Bütün hilkat devirlerinde Türk, devirsiz hayatlarda Türk, hayatsız devirlerde Türk!.. Türk doğmak, Türk ölmek! Türk, Türk, Türk!..

Habibullah da ayağa kalktı, haykırdı:

— Yaşa!

Sonra sordu:

— Adınız nedir beyefendi?

Adnan hiddetle ayakta duruyor, Hidayet'e bakıyordu; Habibullah'a cevap vermedi. Amedî hulefasından Ratip, Habibullah'ın kulağına:

— Adnan Beydirler; muharrirdirler, dedi.

Habibullah, Ratip'e baktı; şaştı; kaç saattir salonda oturan bu adamı görmemişti.

Amedî hulefasından Ratip ve Şifre mümeyyizi Sacit, onlar, bir salonda kendilerini unutturarak oturmayı bilen adamlardı.

Habibullah, Ratip'e sert istihza ile sordu:

— Bu ne meclis azizim?

Ratip ondaki öfkeyi hayret ve takdir sandı; tasdik için:

— Bir âlemdir efendim! dedi.

Habibullah hayretle Ratip'in suratına baktı: *Yoksa bu salonda herkes deli miydi?* Habibullah farkında değildi: Her devirde Türk olmak isteyen Adnan'a «Yaşa!» dediği için feylezof Haldun ona acı acı bakıyordu.

Göz göze geldiler. Haldun:

— Sen zaten medeniyet düşmanı bir adamsın! dedi.

Zaten Habibullah Efendi Amerika'ya kaçmadan evvel Haldun'la İstanbul'da daima kavga ederlerdi. Bu kavgalardan biri yine başladı.

Habibullah:

— Bari medeniyet nedir bilsen yüreğim yanmaz.

Haldun:

— Anlat da bilelim.

Habibullah:

— Evet, anlatayım da öğren!

Haldun:

— Hayır, onu ben sana anlatayım da sen öğren. Medeniyet konfordur molla! Konfor da Londra helâlarıdır, anladın mı?

Artık herkes ayaktaydı; gülerek, bağırarak herkes... Yalnız Sakallı Vasfi yerinden kalkmıyordu. Bu ihtişamlı salonun içyüzü meydana çıkınca artık kendini buraya birdenbire lâyık görmüş, sırtını sandalyesine dayamış, sekiz saatlik yorgunluğunu çıkarıyordu.

Avukat Tevfik Hoca, gürültüden uyandı; göğsünün içinde bir tahtaperde kırıldı: Geğiriyordu.

Filozof Haldun, mısra okudu: «Bâki kalan bu kubbede bir hoş sada imiş.»

Hidayet şimdi sofada misafirlerini teşyi ediyordu.

Habibullah salonda yalnız kaldı; biraz kendi kendini dinleyecek, nefes alacaktı. Bu sefer de Hidayet'in bir dükkân

kadar büyük kütüphanesi boş salonda biraz daha büyüyerek Habibullah'ın karşısına dikildi. Bu kütüphane Anadolu'daki Bizans kiliselerinin yaldızlı, oymalı tahtalarından yapılmıştı; siyah, kızıl sütunlarda sanki Mesih'in hâlâ elleri, ayakları kanıyor, sanki kan pıhtıları, et parçaları titriyordu. Raflarında operet generalleri gibi yaldızlı kitaplar duruyor, onların önünde de Sevr bisküvisinden* yapılmış Fransa ihtilâlcileri küçük heykelleriyle düşünüyorlar ve Habibullah'a bebeksiz gözlerle bakarak:

— Biz üç beş franga dayanamadık; kendimizi Hidayet'e sattık; her gece bu salonda bir rezalet dinleyeceğiz ve cezamızdır, çekeceğiz; fakat sen bu işe sekiz saat bedava nasıl katlandın? diyen dudaklarla somurtuyorlardı.

Bu aralık odaya uşaklar girdiler, antikacı Boşnağın getirdiği İspanyol küpünü ve Rönesans koltuğu birer köşeye koydular. Habibullah küpe, koltuğa bakarak öfkesinden bayılacaktı.

Bu salondaki toplantının ertesi günü *Sabah* matbaasında iki arkadaş yavaş yavaş konuşuyorlardı:

Moiz:

— Biliyor musun ne oldu Adnan? Dün gece ben Hidayet'in konak arabası ile matbaaya gelmedim mi? dedi, sustu.

Adnan:

— Evet... Sonra?

Moiz:

— Ne sonrası? Anlamadın mı?

Adnan:

— Canım, neyi anlayım?

Moiz:

— Ayol, matbaada kıyamet koptu!

Adnan:

— Neden kopuyor? Yine anlamadım.

* Bisküvi: *Biscuit* (Fr.) Pişirildikten sonra da mat beyaz kalan porselen.

Moiz:

— Gazetenin sahibi Mihran, arabayı pencereden görmüş. Haftalığıma zam yaptı.

Adnan katılıyordu.

Moiz:

— Fakat sonra benim zamdan vazgeçti; bu parayı senin haftalığına ilâve etti.

Adnan:

— Neden?

Moiz:

— Hidayet'e beni senin tanıttığını söyledim de ondan!

Adnan:

— Ben bu zammı almam.

Moiz:

— Hayır... Sonra utandı: İkimizin haftalığına zam yapmayı kabul etti. Şimdi sen dün gecedenberi matbaada «Adnan Beyfendi»sin!

MALİYE NAZIRI

MALİYE NAZIRINI, Maliyeye nazır yapacağı zaman Sultan Hamit onu Saray'da herkese sordu.

Tüfekçibaşı:

— Öl diye irade ediniz, ölür, dedi.

Kilercibaşı:

— Harcını, borcunu bilir, dedi.

Seccadecibaşı:

— Namazlı, niyazlı adamdır, dedi.

Sultan Hamid de kendi kendine «Namuslu adammış!» dedi. Bir de Gazi Osman Paşa, «Namuslu adamdır, çalmaz» demişti. Ancak curnalci olmadığını Saray'da kimse söylememiş; bunu da Saray'ın dışarısındakiler söylüyorlardı: Bakkal, kasap, kâtip, zâbit, memur, muharrir, herkes.

İşte böyle her sokakta, her binada namuslu olan Maliye Nazırı, Bozdoğan Kemerindeki sessiz, misafirsiz konağında bu altı yedi türlü namusuyla her gece bir köşeye çekilir; nahif* vücuduyla büyük odanın bir tarafında silinir; samur kürkünün ucundan pembe fesi eğilerek kalın kitaplar okurdu ve Arapça bildiği için, kime sorulsa, o, beş vakit namazında adamdı. Araba penceresinden başını görenler, Arapça beyitler mırıldandığına bakarak, hatim indirdiğini anlarlardı. Ancak Ramazanlarda arabada bir kitap açar okurdu: Delâilülhayrat.

Onun beş tane Delâilülhayrat'ı vardı: Kazasker İzzet, Hafız Osman, Yedikuleli Abdullah, Eğrikapılı Rasim hatlarıyla... Bir de Şeyhin el yazısıyla...

Başkalfa merdiven başında bekler, bunlardan bir tanesini öpüp başına koyarak Maliye Nazırına verir, Paşa da verilen cildi alır, öpüp başına götürür. Şemse* kabını okşayarak merdivenlerden iner, arabasına girerdi.

Şeyhin yazısıyla olanı aldığı zaman o günü uğurlu sayardı. Çok sevdiği bir tane kızı bir ramazan ayı, Şeyhin Delâilülhayrat'ını okuduğu günün akşamı doğmuştu.

Misafirsiz konağına yalnız Dağıstanlı Hoca gelirdi; o gece Maliye Nazırı yarım saat geç yatardı.

Konaktaki vak'asızlık, misafirsizlik, gece ancak üç, dört tanesi sararan pencerelerden, gündüz iki üç defa açılan sokak kapısından belli olurdu. Kapı esneyerek açılır, kanadını uşak gerinen kollarla çekerdi.

Bu konakta halıların, hasırların üstünde sanki herkes çıplak ayaklarla yürür, sanki lâkırdıyı birbirlerinin kulağına söylerlerdi. Eski İspanya saraylarına benzeyen bu sessiz binada Hacı Kâhya gürültü eden tek insandı. Uyku bile, konakta, azaltacak gürültü ve hareket bulamıyordu.

* Nahif: Çelimsiz.
* Şemse: Kitap ciltlerine, kapı üstü, parmaklık gibi yerlere işlenen ışınlı güneşbiçimindeki süs.

Ve bu konağı eşya bile görünmeyerek döşüyordu.

Adnan, aynayı, fesini düzelttiği gün görmüştü; bu Adnan'ın ilk derse geldiği gündü. O gün, kapıyı ona sessiz bir uşak açtı; O, sessiz bir odada oturdu; sessiz bir kıza ders verdi.

Adnan'ın sesi o gün odada gürültülüydü. Kaloşsuz potinleri bu konağa sokağı sokuyordu.

Ev halkının belli olmayarak yürüdüğü bu konakta yalnız Hacı Kâhya fazla sesle konuşabiliyordu. Konağın mukadderatı Hacı Kâhya'nın elinde idi; nazırlık maaşını paşa alır, Hacı Kâhya harcardı. O, hareme Paşa'nın salâhiyetleriyle değil, fakat bütün edalarıyla girer çıkardı.

Adnan'ın okuttuğu kızın göğsündeki elması, Hacı Khya itiraz etmediği için, paşa satın almıştı.

Hattâ Adnan bile onun «şifahî mucibi»yle* konakta hocadır. Mektepten temiz çıktığını, Hacı Kâhya öğrendikten sonra Adnan bu konağa girdi. Yalnız Cön Türk diye bir şeyler duyduğunu da Paşa'ya söyledi; bir de gözlerini, ağzından çok açarak Paşa'nın yüzüne sokuldu; yavaş sesle:

— Bir kere de Sıvas Valisi Hacı Hulûsi Paşa'nın yalısından çıkarken görmüşler! dedi.

Paşa kızardı; biraz tebessüm ederek:

— Güzel çocuk! Söylerler Hacı! dedi.

Zaten Paşa, Adnan'ı Hidayet'in tavsiye etmesini, Adnan'ın güzel çocuk olduğunu görünce pek beğenmemişti.

Adnan'ı Hacı Kâhya, kendine belli etmeyerek, seviyordu. Fakat bu sevgi bir taraflı idi. Adnan konağa her gelişinde bu Hacı Kâhya'nın gözlerini karşısında bulacak, onu bu gözler muayene edecek, henüz bozulmadığına bu gözler karar verecek, sonra odaya girmesine bu gözler müsaade edecekti.

Adnan, konağa giderken, bu gözlerden daha sokakta sinirleniyordu.

* Şifahî mucip: Sözlü onay.

Dikkatini gizlemeye lüzum görmeden bakan, her derste Adnan'ı konağın avlusunda bekleyen bu gözlerin önünden geçtikten sonra ikinci bir ıstırap odada başlayacaktı.

Sessiz bir kız yarım saat onu, yarım saat da o hareketsiz bir kızı dinleyecekti: İlk derste henüz ağlamış gibi kırmızı gözlerle, göğsünde kocaman elmasla karşısına çıkan Maliye Nazırının kızını.

Aradan iki ay geçmişti.

Bir gün Adnan bu kıza —daha ismini bilmiyordu— tembel bir arzu ile bir Türkçe romanın vak'a şahsını anlattı.

Kızın birdenbire sesi çıktı:

— Adnan Beyefendi, dedi, romandaki bu adam acaba yaşar mı dersiniz?

Adnan sessiz kızı nutka getirdiğine pişman oldu; bu ukalâlığa tutuldu; kimbilir hangi arkadaşının ağzından bu dudaklara kazara düşen bir ibare! Adnan, bu ibarenin biçareliğiyle eğlenmek istedi:

— Müsaade ederseniz yaşar, hanımefendi.

Kız:

— Müsaade etmeyeceğim.

Adnan kızdı —ukalâlığın en güzel cezası istihzadır* — kizla acı acı eğlendi:

— O halde hangi romanlardaki hangi vak'a şahıslarının yaşamasına izin veriyorsunuz?

Kız:

— Meselâ... dedi, durdu.

Adnan gülecekti; fakat kıza acıdı; gülmedi:

— Meselâ?

Kız cevap verdi:

— Hangisini söyleyim... Meselâ...

İnsan, bu kadar ahmak bir ukalâlığın karşısında terbiyesiz olabilirdi; Adnan da terbiyesiz tebessümle:

* İstihza: Alay.

— Yoksa beğendiğiniz romandaki ölmeyecek tipin ismi «meselâ» mıdır? dedi.

Adnan kızdığı zaman kuvvetli hicivler yapardı: Bu nükte de öyleydi; kendi de beğendi; fakat yine kıza acıdı. Acz ile eğlenmek acıydı. Ona da sinirlendi, kendine de:

— Geç kalıyoruz; İktitaf'ı açalım, derse başlayalım; diyecekti.

Kız:

— Hangisini söyleyeyim bilmem ki... dedi; düşündü.

Bu kız artık çok oluyordu: Adnan öfkelendi; İktitaf'ı açtı.

Kız:

— Meselâ, Homais! dedi.

Adnan bu ezberlenen ismi duymamazlıktan geldi. İktitaf'da okutacağı yaprağı arıyor, sayfaları buruşturarak çeviriyordu.

Kız devam etti:

— Meselâ Vautrin!.. Meselâ Jack!.. Meselâ...

Adnan başını İktitaf'tan kaldırdı: Karşısındaki başörtülü heykel kımıldıyordu.

Kız:

— Ben, dedi, Homais'yi Madame Bovary'nin kendisine tercih ederim; Vautrin'i de Goriot Baba'ya... Bilmem yanlış mı düşünüyorum?

Adnan biraz öksürdü; biraz gözlüğünü düzeltti; biraz masanın kenarını okşadı. Rahatsız bir yüzle Maliye Nazırının kızına sordu:

— Fransızcayı kimden öğrendiniz?

— Hiç kimseden!

Adnan suratına baktı: *Alay mı ediyordu?* Kız anlattı:

«Babası Rumeli'de bir yerde vali iken Sörler'de* okumuş.»

Adnan bozuk bir sesle yine sordu:

— Mektebi bitirdiniz mi?

* Sörler: Fransız rahibeler okulu.

Kız, cevap vermedi. Başka şey söyleyecekti; fakat Adnan'ın bekleyen gözlerini görünce:

— Evet bitirdim efendim, dedi.

Adnan demin eğlendiği kızın gözlerine bakamıyordu.

Kız:

— Adnan Beyefendi, dedi, artık İktitaf'ı bıraksak da bir şair alsak, baştan aşağı onu okusak...

Adnan:

— Kimi meselâ?

Kız:

— Hâmid'i...

O halde Eşber'i okuyacaklardı.

Adnan, o gün onuncu ders için geldiği konaktan kızın adını öğrenerek çıktı: Süheylâ!

SÜHEYLÂ

ADNAN artık Süheylâ ile arkadaş. Artık, İktitaf'ı okutmaya değil, onunla konuşmağa geliyor. Artık Hacı Kâhya'nın avluda bekleyen gözlerini de eskisi gibi hınzır ve zeki bulmuyor.

Süheylâ da derste Adnan'ın anasını merak ediyor. Hastayı sorarken gözleri doluyor. Fakat her derste hastanın yine hasta olduğunu duymamak için bir zamandan beri Süheylâ, Adnan'a anasını sormuyor. Bu sualler Süheylâ'nın kendi merhametini göstermek için Adnan'ın acısını artırmak değil miydi? Ve Süheylâ bu sualleri terkediyor. O, Adnan'ı üzmemek için kalpsiz olmaya razı.

Sessiz bir konak!.. Yirmi oda dolusu bir kimsesizlik!..

Bu ıssız konakta, kocaman bir oda, ikisinin hasbihalleriyle üçüncü bir insanın sığamayacağı kadar küçük bir köşeydi. Temiz bir şey görmek isterse gökyüzüne bakan Adnan; pis İstanbul'dan Şair Raif'e, ecdat lâhitlerine kaçan Adnan şimdi aradığı gökyüzünü Süheylâ'nın gözlerinde buluyordu. Temiz iki göz: Bir kızın tecrübesiz gözleri!

Adnan, Şair Raif'i, Koca Ragıp'ın kabri kadar seviyordu. Abdülhamid'in karanlığından bu şaire, bu kabre kaçardı. Abdülhamid'in karanlığından: Zulmün ayağını her adımda dev gibi büyüten çamurdan!...

Gazi Osman Paşa'dan başlayan, Çerkes Mahmut Paşa'da biten bir memleket: İstanbul!.. Şair Raif'te başlayan, Hidayet'te biten bir adam: Adnan!.. Bu Adnan, bu İstanbul'daki Hidayet'in konağında tunçlu koltukların, sırmalı kitapların, tek gözlüklerin, yemek listelerinin sahte, yalınkat, boyadan ibaret Avrupasından — kendi de farkında olmayarak — bıktıkça Şair Raif'in, Koca Ragıp lâhdinin içindeki gizli Şark'a kaçardı. Şimdi bu şaire, bu kabre bir dost daha ilâve etti: Maliye Nazırının kızı Süheylâ'yı.

Süheylâ ki, kıymetini aylarca Adnan'dan gizlemişti. Meçhul bir mezar bile bir feragat şehidini bu derece saklayamazdı. Adnan, Süheylâ'da vücutsuz birini seviyordu. Sağlam irfanıyla iki ay, Adnan'dan İktitaf'ı okumaya katlanacak kadar davasız bir kızı... Herşeye tesadüf diyen Adnan, Süheylâ'nın bu haline «Tesadüf!» diyemiyordu. Güzel yüzler, ancak onlar, tesadüftü: bu derin kalp, bu gösterişsiz zekâ tesadüf olamazdı.

Gitgide, Adnan, bu edebiyat hocalığından aldığı paradan utanmaya başladı. Mânâ vermeseler bu aylıkları almayacaktı. Halbuki onun almamak istediği bu paraya bir gün zam yaptılar. Adnan'ın buna canı sıkıldı; anlıyordu: Bunu Süheylâ yaptırmıştı. Demek Süheylâ için, Adnan, muallimdi? Hem de bu zamma muhtaç olduğu kılığından belli olan bir muallim! Bu kabalıktı. Bu, Adnan'a «Acınacak adamsın!» demekti. Kızdı. Bu öfkeyle Süheylâ'ya düşman kesildi.

İntikam almaya muhtaçtı: Göğsünde elmasla Eşber okuyan kızı gülünç buldu; kendi fıkaralığına bu kadar açık yolda acıyan Süheylâ'nın «göğsündeki rezalet»le içinden acı acı eğlendi. «Süheylâ, malûmatlı olabilirdi. Fakat iptidai kızdı: Elmasını çekmecesinden ziyade göğsüne koyan kız!..»

Adnan, bu edebiyat hocalığını kabul ettiği gün zaten bu konaktan aldığı paraya muhtaç olan adam demekti; bunu unutuyordu. Ve bunu, biraz da, Süheylâ ile dost olduktan sonra unutuyordu.

Bir gün derste Adnan boyuna somurtuyordu: Hocalığını kaşlarının, burnunun bütün çizgileriyle takınmış, yalnız Hâmid'in Eşber'de İskender'e söylediği büyük lâfları anlatıyor, lâkırdı etmiyordu. O, bugün Süheylâ ile arkadaş değildi. Geçen haftaya kadar iki kısık sesin mini mini kelimeleriyle güzelleşen bu oda bugün yüksek ve tek bir sesle bir mektep kadar soğuktu. Süheylâ, dudakları bembeyaz, Adnan'a bakıyor, onun niçin böyle birdenbire edebiyat hocası olduğunu anlayamıyordu. Nihayet Adnan niçin darıldığını söyledi. Süheylâ yalan söylemeye alışmayanların telâşıyla anasının başına yemin etti: «Hocasının aylığına zam yaptırmak için o, babasına hiç bir şey söylememişti!» Anasını — başına yalan yere yemin edecek kadar — Süheylâ'nın sevmediğini Adnan bilmiyordu. Fakat bu «ehemmiyetli yemin»e, niçin bilmiyerek yine inanmadı.

Süheylâ:

— Bu evde benim ne hükmüm var, sanıyorsunuz? dedi.

Adnan'ın yine inanmadığını görünce evin sırlarını Adnan'a kısık sesle açtı:

— Adnan Bey, annemden neler çektiğimi bilmezsiniz, dedi. Size ikide birde kahve sormak için gelen Menekşe Bacı... Sonra, oda kapısının önünde dolaşan Hacı Kâhya... Bunlar ne yapıyorlar, biliyor musunuz? Benim namusumu bekliyorlar! Irzının yanına nöbetçi konacak kadar ben çürük kafalı, soysuz, duygusuz bir kız mıyım?

Süheylâ'nın gözleri doldu. Adnan da — lâkırdı etse — ağlayacaktı. Süheylâ, parmağının ucunda bir damla mendille gözlerinin köşelerini kuruladı; sonra birdenbire bir çocuk yüzüyle güldü; göğsünün içinden bir şey çıkardı: Kocaman bir elmas.

Süheylâ:

— Bu maskarayı tanıdınız, değil mi? dedi. Buraya ilk geldiğiniz gündenberi göğsümden ayrılmayan bu taşı...

Süheylâ hıncından ağlamak isteyerek gülüyordu.

Adnan, «Hatırlamıyorum,» diyecek oldu. Süheylâ'nın bu nazik yalana canı sıkıldı: *O bilmiyor muydu?* Bu elması ilk derse geldiği gün Adnan, gözleriyle alay edecek kadar görmüştü!

Süheylâ:

— Annem bu taşı her derste boynuma geçirecek, ben İktitaf'ı, Eşber'i okumaya sizin yanınıza mutlaka göğsümde bununla ineceğim. Son derslerde yanınıza girmeden göğsümün içine sokuyordum. Düşünün bir kere: Babam, bayram selâmlıklarına giderken nişanlarından utanır da, kimse görmesin diye paltosunun yakasını kaldırır. Bir o adamı düşünün, bir de o adamın karısını... Bu kadının elinden neler çekiyoruz. Bu Çerkez kadını beni de öldürecek, babamı da... Bu evde mi benim sözüm geçecek? Benim hatırım için babam sizin aylığınızı artırırsa, annem kıyametleri koparır.

Bu son sözler yalandı. Süheylâ, ısrar ettiği için babası Adnan'ın aylığını artırmıştı. Zaten Adnan da, fazla tabiî görünmek isteyen bu yalana bir türlü inanmadı. Yalnız şaşıyordu: Süheylâ anasını ne dereceye kadar sevmiyordu! Onun başına yalan yere yemin edecek kadar! Ve bu korkunç yemin Adnan'ı memnun etmek için ediliyordu.

Adnan kendine bu kadar bağlı olan Süheylâ ile yine eski sesiyle, eski şeyleri konuşmaya başladı. Eşber'deki «İskender, o şahı âlem ârâ!» unutulmuştu. Adnan, bütün gururuyla mes'uttu ve kızının namusunu halayıklara, uşaklara bekleten çerkez kadınını, hayatına kıyan yemine lâyık görüyordu.

Maliye Nazırının konağından bugün çıkarken, Adnan, kaybettiği faziletleri tekrar bulan adam kadar seviniyordu. Hidayet'in konağına artık gitmeyecekti. Maliye Nazırının konağı ne kadar temizdi: Şehirsiz bir toprak gibi temiz!.. Bu konağın döşemelerinde bir insan alnı kadar namus vardı.

Sonra Süheylâ, bir erkeğe yetecek kadar malûmatlı idi. Öyle iken Adnan'dan bu malûmatını aylarca saklamıştı. Bu kıza karşı takındığı muallim tavrından Adnan utanıyordu. Artık Hidayet'in konağı, Maliye Nazırının konağına nisbet, fena boyanmış hokkabazdı.

Memleketin tarihini okkayla, bayrağını arşınla satabilecek adamlarla dolup boşalan Hidayet'in konağı!.. Sonra Hidayet'in kendisi: Ağzını açınca kirli parayla çürük malûmatın karmakarışık döküldüğü Hidayet!.. Halbuki Süheylâ'nın gürültüsüz, patırdısız irfanı bir çiçeğin boynunu bükmesi kadar güzeldi. Sonra Maliye Nazırının refahından utanıyor gibi sesi çıkmayan konağı: Bu konağın hali eşyada, taşta, tahtada rikkatti.*

Adnan artık Hidayet'ten iğreniyordu. Bu adamdan onu Şair Râif kurtaramamıştı; Süheylâ kurtaracaktı.

KORKUNÇ KOMİTELER

AKSARAY'DAKİ küçük evinde Adnan, odasının pencere perdeleri üstüne yatak çarşaflarını asmış, karanlık gözlerle odada dolaşıyor, ikide birde eliyle bakıyordu. Çarşafların kenarları perdelerle bir hizada mıydı?.. İçerde lâmba yandığı sokaktan belli olmamalıydı. Çünkü Mithat Paşa'nın memleketten kovulduğunu İngiliz Sait Paşa'nın hatıralarından, Adnan, bu gece gazete abajurlu lâmbanın altında okuyacak, birçok adam da dinleyecekti: Dağıstanlı Hoca, Şair Raif, Fransızca muallimi Kadri, Avukat Tevfik Hoca, Moiz, bir de Maliye'de kâtip Dilâver.

Fakat bu gece toplanmayı kararlaştırmadan evvel, dün, Raif'le Adnan'ın arasında kavga çıkmış; Raif, Moiz için, «O yahudi gelirse ben yokum!» demiş; Adnan da, «O yahudi» nin

* Rikkat: İncelik, yufka yüreklilik.

Girit'e, Mısır'a, Şarkî Rumeli'ye, Bosna Hersek'e ağladığını söylemiş; Raif, «Bu gözyaşları, bu pırlantalar Felemenk taşıdır!» diye haykırmış, nihayet Adnan sevimli bir yalanla Raif'i kandırmıştı: «Moiz bir gün Adnan'ın yazı masasında eski bir reçete buluyor: Adnan'ın anasının reçetesi... Adnan'ın parasızlık yüzünden günlerce yaptıramadığı bu reçeteyi Moiz gizlice alıyor, ilâçları kendi cebinden yaptırıyor» du.

Adnan'ın anlattığı bu güzel masalı Raif bozularak dinlemiş, Adnan büsbütün coşmuş: «İşte o yahudi böyle bir yahudidir, anladın mı Raif? Onun kalbi beş on adamın göğsünü dolduracak kadar büyüktür,» demişti. Nihayet Raif de inadından vazgeçmişti: Mithat Paşa'nın memleketten nasıl kovulduğunu Moiz'le beraber dinleyecekti. Ancak altı komitacı Adnan'ın evine nasıl geleceklerdir? Evvelâ öksürük parolasını münakaşa ettiler. Fakat gecenin karanlığı ile birleşen altı öksürüğü Moiz tekin bulmadı. Nihayet kararlaştırdılar: Gelenler sokak kapısının önünde öksürmeyecekler, kapıyı da çalmayacaklardı. Muayyen saatten sonra onar dakika arayla gelecekler ve Adnan onları evin avlusunda bekleyecek, on dakikada bir kapıyı açacaktı. Bu tedbirler lâzım olmaktan ziyade güzeldi: Mithat Paşa'nın memleketten nasıl atıldığını cinayet işler gibi öğrenmeliydiler. Buna kısık ses, karanlık, parola, yürek çarpıntısı, büyüyen gözler, az konuşan çehreler lâzımdı. Vakıa, gelecek adamların dünyada olduklarından Abdülhamid hükümetinin haberi bile yoktu. Vakıa, bu komitecilerle saray değil, mahallenin karakolu bile meşgul değildi. Fakat biraz aktör olmayan insan yoktur ve her aktöre «facia»dan evvel, sahne lâzımdır.

Mithat Paşa'yı «dekor»suz konuşmak mı? Uzun sakalıyla Dağıstanlı Hoca bile buna razı değildi; zaten o, bu işlerde, hepsinden fazla çocuktu.

Yatsı ezanı okunurken Adnan, küçük evinin avlusunda, yere çömelmiş, mumun alevini iki eliyle örterek iskemlede saate bakıyor, komitecileri bekliyor, Süheylâ'yı düşünüyordu: *«O, bu kahramanlığını görmeliydi!»*

Birdenbire mumu üfledi, sokak kapısını açtı. Şair Raif'in gözleri karanlıkta parladı. Adnan, Süheylâ'ya o kadar dalmıştı ki, bu gözlerden ürktü. Raif bir karaltı kadar sessiz, merdivenden çıkarken Adnan karar veriyordu: Süheylâ ile evlenecekti. Bu kararı düşünerek avukat Tevfik Hoca'ya, Dilâver'e, Fransızca muallimi Kadri'ye, Dağıstanlı Hoca'ya da onar dakika arayla kapıyı açtı. Gene saate eğilerek düşünmeye başladı: *Maliye nazırının kızı bu eve nasıl gelin gelirdi? Bu olacak şey miydi? O halde Adnan kendisi oraya iç güveysi gidemez miydi?*

Anası, yukardan, öksürdü.

İç güveysi giderse bu öksüren kadını kime bırakacaktı? Birdenbire canı sıkıldı, gene birdenbire ümitlendi: *Öksüren kadın ölecekti!* Birdenbire fenalaştı: *Öleceğini düşündüğü kadın, anası idi!* Bir anda dişlerini, tırnaklarını, kıllarını uzamış sandı: Bir canavar gibi! Karanlıkta gözleri kan kokuyordu. Kendinden korktu.

Tam bu anda sokak kapısında Moiz öksürdü. Adnan şaşırdı: Demek ki demindenberi saate boş yere bakıyordu. Moiz, merdivenden çıkarken:

— Adnan, çok akıllısın, maşallahın var! diyordu. İnsan seninle ihtilâl yapmağa değil, zamparalığa bile gidemez. Tam yirmi dakika beklettin beni... Aldı bir kuruntu: Acaba basıldılar mı? Acaba haber mi aldılar?

Adnan, Moiz'in fesini arkasından burnuna itti:

— Hınzır yahudi, mahsus beklettim, kork diye!

Moiz'le Adnan girdiği zaman, odadakilerin hepsi, ellerinde saatleri, kapıya bakıyorlardı. Yalnız Şair Raif, iki eli cebinde, dalgındı.

Dağıstanlı Hoca, kısık sesle:

— Nerde kaldınız, a çocuklar! dedi. Ömrümde korku bilmezken ben bile korktum. Kendi hesabıma değil billâhi... Buna zaten yaşamak demezler... Gebersem ne mutlu... Canım cehenneme... — Adnan'ı göstererek — Bunun anasını düşündüm: Hem hasta, hem kadın...

Moiz:

— Efendi hazretleri, bu Adnan bey oğlumuz yok mu, çok dirayetle şey maşallah! Kapının önünde beni öksürmeye mecbur etti; hani o beğenmediğim öksürük olmasaydı, kapının açılacağı yoktu.

Lâmbanın etrafında toplandılar. Adnan, İngiliz Sait Paşa'nın hatıralarını okumaya başladı: [1]

2 Muharrem 1294 ve 14 Kânunusani 1292 ve Şubat 1877, Pazartesi — Bugün Sadrazam Mithat Paşa sadaretten azlolunarak ba irâdeiseniye vasıtai acizanemle memaliki şahaneden teb'it olunması için İzzeddin vapuru - hümayunu ile İtalya'da Brindizi iskelesine gönderilmiştir. Nasıl teb'it olunduğu berveçhizir beyan olunur. Mithat Paşa Sadrazam olduktan sonra hilâfı me'mul iptidâları zımnî ve sonraları dahi aleni olarak evamiri seniyei adaletkâraneye muhalefet etmeye mütecasir oldu. Zatı şahane efendimiz cülûsu hümayunlarındanberi gerek Mithat Paşa ve gerek Mehmet Rüştü Paşa[2] hakkında, «Bu adamlar vatan ve millete hizmet edemez, bunlar haindirler,» deyu efkârı şahanelerini beyan buyururlardı.*

Dilâver, Abdülhamid'e fena halde kızdı:

— Şu zalimi haklayacak bir fedai çıkmadı! Ama çıkmayacak mı? Çıkacak! Hem de çok yakında... Hepiniz göreceksiniz!

Şair Raif somurtuyordu; ötekiler tebessüm ederek anladılar: Bu fedâi Dilâver'di.

Ancak Abdülhamid'i haklamaya Dilâver'in sıhhati müsait değildi: Ayağa kalktığı belli olmayan boyu ile, elbisesi de dahil olduğu halde kırk iki kilo gelen vücuduyla Dilâver «Direklerarası'nın Donkişot'u» idi. Şair Raif, onun kabadayı görünmek istedikçe gülünç olmasına mahzun olur ve onun he-

[1] O zaman saray müşiri olan İngiliz Sait Paşa'nın, henüz basılmayan hatıralarının birinci cildinin 51'inci sayfasından.

[2] Mütercim.

* Bu anıların günümüz diliyle açıklaması kitabın sonuna ayrıca eklenmiştir.

sabına ona kızardı. Fransızca muallimi Kadri otuz iki dişiyle Dilâver'in Donkişotluğuna gülünce Raif gene kızdı:

— Sen, dedi, Hamid'i, mamidi öldürmekten vazgeç de bu kış balıkyağı iç, kendine biraz bak Dilâver!

Adnan, Mithat Paşa'yı okurken Süheylâ'yı düşünüyor, onunla evlenmeye her kelimede yeni bir karar veriyordu ve Maliye Nazırından kızını isteyen rakik sesle hatıraları gene okumaya başladı:

Efendimizin haklı olduğunu berveçhiâti beyan olunan vukuat tasdik ve ispat eder. Evvelâ, Mithat Paşa, şevketmeâp efendimizin evâmiri seniyelerine ademi itaatte bulunmağa cür'et etmiştir. Saniyen, Mithat Paşa'nın, memleket hakkında ne derece muzır ve fasit bir âdem olduğu, daima cumhuriyet efkârında ve kendülerini üdebâdan ve ahvâli âleme vâkıf zan ve fikrinde bulunan bir takım süfelâ ve cühelâ ile görüşüp konağını sadrazam konağı değil, âdeta bir dârunnedve hey'etine koymuş olmasından istidlâl olunur. Çünkü müşarünileyh kendi efkârıyla mutabık efkârda birini görecek olsa derhal tenha bir odada, münasebet olsun olmasın, mükâlemeyi saltanatı seniye üzerine götürerek, «Hanedânı Osmâniyeden artık hayır gelmeyecek, cumhuriyete tahvil etmekten başka çare kalmadı,» sözlerinde bulunmuş olduğu haddi tevâtüre varmıştır.

Bu aralık, Adnan'ın evinin önünde, sokağın karanlığını artıran uğultuyla bekçi haykırdı: Cerrahpaşa'da yangın vardı. Deminden beri, odadakilerin hepsine gülen Fransızca muallimi Kadri birdenbire ciddî oldu, yerinden fırlayıp haykırdı: «Felâket! Yangın bizim semtte!» Adnan, Kadri'yi bu kadar samimî yüzle hiç görmemişti. Kadri odadan telâşla çıkarken, Dilâver de arkasından gitmeye davranarak:

— Kadri'yi yalnız bırakmak doğru değil... Ateşle şaka olmaz; yanında bulunayım! dedi. Odadakiler gene güldüler, Şair Raif gene kızdı:

— Otur oturduğun yerde! dedi. Hava zaten yağmur. Sonra hastalanır, haftalarca yatarsın.

Zaten Dilâver gidecek değildi, yalnız gitmek istediğini odadakilere göstermek istemişti. Yalnız Avukat Tevfik Hoca

bunu göremedi; çünkü uyumuştu. O, evlendiği gündenberi, akşam yemeklerinden sonra oturduğu yerde uyurdu. Moiz, Adnan'ın kulağına eğilmiş, Avukat Tevfik Hoca'yı göstererek, «İzdivacın hayvanat üzerine tesiri!..» diyecekti; fakat Tevfik Hoca gürültüden uyandı:

— Zavallı Kadri, dedi; borç zaten gırtlakta... Evi de yandı mı, sokakta kaldığı gündür.

Moiz, Adnan'ın kulağına fısıldadı: «Tevfik Hoca, uyumadığını anlatmak için Kadri'ye acıyor»du.

Dağıstanlı Hoca: «Ciddî olalım, çocuklar!» dedi ve gözlerini yumdu; iki yumruğu göğsünde, Mithat Paşa'yı dinlemeye hazırlandı.

Adnan okudu:

Mithat Paşa'nın azlinden bir gün evvel, yani dünkü pazar günü Kemal Bey'in[1] konağında daima tecemmü etmekte olan fesedenin etmiş oldukları mükâlemeyi mübeyyin zaptiye nezaretinden hâkipâyi şâhaneye dört curnal takdim olunmuş, bunların birinde, «Mithat Paşa istiklâliyetini aldı, o sâyede Muradı bermurad ederiz,» mükâlemesinin vukuu münderiç olduğundan ve bu komiteden başka daha sâir mahallerde saltanatı seniyenin aleyhinde komitelerin daha mevcut ve bunların cümlesinin reisi Kemal Bey olduğu tahakkuk ettiğinden Mithat Paşa'nın azil ve nefy'i ayni farz hükmünü almıştır. Binaenaleyh, işbu pazartesi gecesi akşamından beye kadar zatı şâhane efendimiz, Mahmut Paşa[2] ve Başkâtip[3] ve âcizleri ile beraber bir odada müzakereye iştigal ederek, biz, işbu azil ve teb'it meselesini biraz müddetçik te'hir buyurulsun deyu reca ve istirham ettikse de Efendimizin ısrarı aynı kerâmet oldu; neticei müzakerat Mithat Paşa'nın azliyle beraber Kanunu Esasi'nin 113'üncü bendi ahkâmınca memaliki şahaneden tard ve ted'idi maddelerinden ibârettir. Bu kararın hayyizi husule getirilmesi zımmında Efendimiz bana şu evâmiri ferman buyurdu: «Sabahleyin saat iki buçukta zaptiye müşiriyle beraber Mithat Paşa'nın ko-

[1] Namık Kemal Bey.
[2] Sultan Hamid'in eniştesi olan damat Mahmut Paşa'dır. Abdülhamit bu Paşa'yı Mithat Paşa ile Tâif kalesinde boğdurdu.
[3] Abdülhamit ve İttihat ve Terakki devirlerinde Sadrazam olan ve Âyan Reisi iken ölen Said Paşa'dır.

nağına gidip mührü aldıktan sonra, Ahırkapu açığında hazır bulundurulacak İzzeddin vapuru - hümâyununa gönderilmesi için zaptiye müşirine teslim kılınacak ve fakat ihtiyaten konağın civarında biraz asker ile zaptiye bulundurulacaktır.»

Gece saat altı raddelerinde zatı şahane efendimiz beni haremi hümâyuna celb edip Başmuhasip ile Kahvecibaşısının, evvelki gün, yani pazar günü şehrin her tarafında: «Eğer Mithat Paşa azlonursa bilcümle ahâli ayaklanıp mabeyni hümâyuna gelerek cebren yine sadrazam ettireceklerini işitmiş olduklarını» ve ağlayarak: «Aman efendim, Mithat Paşa'yı azledecekmişsiniz. Sakın etmeyin, hal pek fenadır,» deyu söylediklerini, Efendimiz bana hem hikâye eyledi ve hem de akşamki kararın sabahleyin icra olunmasını tekrar ve Mahmut Paşa'nın dahi mabeyni hümayuna gelip yatmasını ferman buyurdular.

Dağıştanlı Hoca, «Allah, Allah,» dedi. «Korkusundan bu Mahmut Paşa'ya hayatını bekletiyor, sonra da aynı Mahmut Paşa'yı Tâif'te boğduruyor.»

Adnan şimdi zihninden babasıyla Süheylâ'yı konuşuyor, Maliye Nazırının, Adnan'ı, parasız, mevkisiz diye damat etmemesi lâzım geliyor; Adnan da hicranlar, hıçkırıklar dolu sesle Mithat Paşa'yı okuyordu:

Ben (yani İngiliz Sait Paşa) odama avdet edip kendi kendime şu mütaleatı düşündüm ve zihnimde karar verdim: «Ben alessabah bu herifin (yâni Mithat Paşa'nın) konağına gideceğim. Ol vakit belki haremden daha çıkmamış bulunacak; hareme haber göndereceğim; gecelik ile selâmlığa çıktı; mührü hümâyunu istedim. «Yanımda yoktur, gideyim, getireyim,» dedi. Hareme gidip mührü gönderdi, kendisi gelmedi, veyahut geldi, «Ben bir yere gitmem. Kanunu Esasi'ye iltica ederim,» derse, bu halde ne yapacağım, çocuk gibi kucağıma alıp bağıra çağıra arabaya konamaz. Elbette kuvvei cebriye isti'maline müracaat edeceğim. Bu iş zâten kulağı kirişte olan ahâli arasında belki bir velveleyi mucip olur. Bu tedbir münasip değildir. Böyle olmaktansa Mithat Paşa'yı Paşa dairesine celbederim. Oradan bir istimbotla vapuru - hümayuna irsal ederim. Bunu da sabahleyin güzel bir tedbir ile hiç bir ferdin haberi olmaksızın icra ederim.» Şu mütaleâtı mesrudeme karar verir vermez gece saat sekiz buçukta Mahmut Paşa odama geldi: «Paşa ne için uyumadın? Bir şey düşünüyorsun?» dedi. «Evet, Mithat

Paşa'nın hakkında hiç bir ferd duymaksızın şu tedbiri düşündüm,» diyerek mütaleâtı mezkûreyi söyledim. Pek tahsin etti. Saat dokuzu çeyrek geçerek müşarünileyh kendi odasına gitti; ben uyuyamadım; saatin yarımı çaldığını duydum. Saat biri beş geçerek yataktan kalktım, saat ikide Efendimiz içeriye çağırdı. Mütaleâtımı Efendimize arzettiğimde Şevketmaâp Efendimiz: «Ben de bu gece böyle düşündüm; bu tedbir pek iyidir,» buyurdular. Kendi odama avdet edip vükelânın mabeyni hümayuna gelmeleri için yaverler gönderdiğim gibi vapuru - hümayûnun süvarisini celp ile talimâtı lâzimeyi verdim ve Mithat Paşa'nın saat dörtte gelmesi için dahi Seryaver Mehmet Paşa'yı müşarünileyhin konağına gönderdim ve tertibâtı lâzimeyi icra etmek için Paşa dairesine gittim. Mithat Paşa'nın mabeyni hümayûnda müzakere varmış diyerek Koltuk Kapı'ya gitmesi tabiî olduğundan bunun men'i zımnında Dolmabahçe'deki muvakkitin önüne bir binbaşı ile bir çavuş gönderdim. Binbaşıya: «Mithat Paşa gelecek; arabasını uzaktan gördüğün anda bana haber verilmek üzere bu çavuşu Paşa dairesinde bana göndereceksin. Sen de, araba senin önüne gelir gelmez: «Efendim, bu taraf!» diyerek arabayı Paşa dairesine doğru çevireceksin,» talimatını verdim. Dairede dahi kara ve deniz ve kabul olunacak odanın kapılarına ikişer çavuş tertip edip bunlara, «Şimdi bir misafir gelecek, şu odada kabul edeceğim. Ağaları, benim emrim olmadıkça hiç bir tarafa gitmeyecekler ve arabasiyle arabacısı has ahurda tevkif olunacaktır,» talimatını dahi verip, «Bu evamirde elbette bir mânâ vardır, acaba nedir?» diyerek yaverler birbirleriyle fısıltı etmemeleri için nöbetçi gibi aralarında ve mermerler üzerinde saat beşe kadar gezindim. Nihayet muvakkitin önündeki çavuş: «Geliyor!» haberini getirince ağır ağır kapıya doğru gittim ve kendisi dahi arabadan inip sarayın bahçesine doğru gitmek istediyse de «Bu tarafa buyurun!» diyerek Paşa dairesinin alt katındaki deniz tarafında olan daireye aldım. Çubuk, kahve ısmarlayıp kanape üzerinde yanına oturdum. Birinci sözüm: «Sadaret mührünü bendenize teslim etmeniz irâdei seniye iktizasındandır,» kelimesinden ibaretti. Bir yarım dakika tevekkuf ettikten sonra: «Alınız!» dedi; ben de alıp cebime koydum, bunu müteakip: «Bir vakittenberi ötede beride saltanatı seniye aleyhinde tecemmü eden cemiyeti hafiyelerde bulunanlar zatiâlinizin konağına devam eden takımdan olduklarından bu hal hakkınızda tabiî şüpheyi davet etti. Ve hattâ dün akşam zabıta tarafından takdim olunan dört cumalın birinde zatiâlinizin ismi zikrolunmuş ve Kemal Beyin hanesinde bulunanlar tarafından, «Mithat Paşa istiklâliyetini aldı,

Muradı bermurâd ederiz,» deyu sözlerin tefevvüh olunduğu yazılmış olduğundan, eğerki zatı şahane efendimiz, sizin doğrudan doğruya bu cemiyetlerde methaliniz olduğuna inanmak istemedilerse de madem ki ismi âliniz böyle sarahaten mezkûrdur, o halde hem nefsi âlinizi vikaye etmek ve hem de memlekette bu makule ifsâdın önünü almak için velinimet efendimiz zatı âlinizin memaliki şahaneden bugün çıkmanızı ferman buyurdular ve bunun için işte İzzettin vapuru - hümayunu hazırdır,» diyerek pencereden vapuru gösterdim. Bu fermanı padişahiyi işidir işitmez rengi kaçıp ve bir telâşa gelerek, «Vallah, billah benim bu cemiyetlerden haberim yok; Allah bu çapkınların belâsını versin. Bu, Rusya parasiyle ve Halim Paşa'nın hud'asiyle vücuda gelmiş bir şeydir. Eğer beni buradan tard ve teb'it ederseniz alimallah memleket mahvolur. Beşikler[1] körfezindeki donanma üç güne kadar buraya gelir; buraları iyi düşünülmelidir,» dedi. Bu adamın kendisine bu kadar ehemmiyet vermesi efkârı umumiyede var zanniyle izharı humk ve cehl etmiş olmuyor mu? Sonra:

— Vükelânın bundan malûmatı var mı? diye sual etti.

— Bilmiyorum, cevabını verdim.

— Ey öyleyse, rica ederim, gidiniz, zatı şahane efendimize söyleyiniz ki benim bu işlerden haberim yok. Madem ki vükelâ buradadır, bu işi onlar da müzakere etsinler. Eğer Efendimizin emniyetleri yoksa beni mabeyinde bir odada tevkif etsinler, evime gitmeyeyim. Sadaret işlerini buradan görebilirim. Gerek burada ve gerek Avrupa'da memleketimizin bu müşkül zamanında işleri ben görürüm diye bir hüsnü zan hâsıl olmuş olduğundan eğer ben buradan gidecek olursam memleket alimallah biter,» dedi.

Bak şu herifin sözlerine. Memleketi hali buhrana ilka eden kendisidir. Her neyse... Ben de:

— Siz burada oturunuz. Ben gidip Efendimize arzedeyim, diyerek bahçeden mabeyne giderken Efendimizin bahçeye nazır kapıda gezindiklerini görünce sür'atle gittim.

— Ne yaptın? buyurdular.

— İşte efendim mührü hümayûnunuz! diyerek mührü verdim. Sonra Mithat Paşa'nın istirhamını arzettim.

— Bu olamaz; mutlaka gitmeli. Bundan sonra bu adamı burada bırakmak daha tehlikeyi mucip olur. Al bu zaptiye curnallarını da kendisine götür, fermanı hümayunu sadır oldu. Mithat Paşa'nın yanına varıp:

[1] Adı Beşike olan bu körfezin aslındaki imlâsını muhafaza ettim.

— Şimdi İzzettin vapuru - hümayûnu ile hareket etmeniz kat'iyyen ferman buyuruldu. Ve bu curnalları da Efendimiz size gönderdi; okusun da iyi anlasın buyurdular, dedim.

İsmi olan curnalı okuduktan sonra, «Haberim yok. Çapkınlar iftira etmişler!» deyip çehresinden renk gidip biraz telâş etti.

— Uşağınızı gönderiniz; çamaşır ve para ve sair lüzumu olan eşyayı vapura götürsünler. Çünkü Efendimiz, her ne ve her kimi beraberinde götürmek isterse götürsün buyurdular,» dedim ve uşağını odaya celbettim. Vereceği evamiri kulağına söyledi ve arabasının dahi has ahurdan gitmesi için mez'uniyet verdim. Uşağı gittikten sonra:

— Beni nereye göndereceksiniz? diye sual etmesi üzerine ben de:

— Hududu memaliki şahaneden çıktıktan sonra nereye isterseniz oraya gitmeğe me'zunsunuz; fakat Şıra en yakın olduğundan oraya çıkabilirsiniz, cevabını verdim.

— Oradan başka bir yere gitmek için vapur bekleyecek değil miyim? Öyle olduğu halde beni Rumlar içinde bırakmayınız. Marsilya uzaktır; Brendizi'ye çıkarınız, demesi üzerine:

— Hâkipayi şahaneye arzederim, dedim.

— Yanımda param yok; biraz da para isterim, demekle, «Bunu da arzederim,» dedim.

— Lâkin benim emniyetim olan bir yaver dahi isterim; çünkü emniyetim kalmadı; nefsime suikast ederler, demesi üzerine:

— Aman, böyle bir cinayet hiç kimsenin hatırına gelmedi; bu söylediğiniz şey mümkünattan değildir, cevabını verdim.

Muahharen kanapeden kalkıp biraz gezinerek pencereden birkaç defa denize doğru baktı ve bu veçhile iki dakika mürur ettikten sonra:

— Gitmeli ha? dedi.

— Evet gitmeli! İki yaver ile iki çavuş sizi istimbot ile İzzeddin'e götürmek için iskelede bekliyorlar, cevabım üzerine:

— Allah rahmet eylesin bu millete! diyerek kapıdan çıktı. İstimbota bindirdim ve vapuru - hümayuna gönderdim. Vapur dahi derhal hareket etti. Ben mabeyne avdetimde Efendimiz kapı önünde mermerlik üzerinde gezinmekteydiler:

— Paşa, ne yaptınız? buyurdular.

— Efendim, vapur demir alıp hareket etti, cevabını verince efendimiz fevkalâde mahzuz oldular ve iltifat buyurdular. İzzeddin vapuru - hümayunu sarayı - hümayun pişgâhından hareket ederek Ahırkapı açıklarında Mithat Paşa'nın adamını ve eşyasını ve

Efendimiz tarafından ihsan buyurulan beş yüz altını bekleyip bunları kâmilen aldıktan sonra oradan dahi Brendizi'ye müteveccihen saat on buçukta hareket etti.

Tard ve teb'idiyle gerek dahilen ve gerek haricen bir büyük fenalık olur diye herkesin korktuğu Mithat Paşa, zikrolunan tedbir ile bissuhule ve hiç bir ferdin haberi olmaksızın teb'it edildi. Hattâ Paşa dairesinin üst katında hesap komisyonu azasından hiç birinin haberi olmadı. Akşamüstü tebeddülü vükelâ olduğundan Zarifi dahi gelmişti. Bana:

— Canım ne yaptınız? Memleketi batıracak mısınız? Şimdi ahali bu vak'ayı duymuş; herkes, ne olacak diye heyecandadır, dedi.

Mabeyin halkı bile, «Mithat Paşa nefyolunamaz, olunacak olursa bir büyük fenalık olur,» fikri batılında olduklarından iş böyle suhuletle ve hiç bir ferdin haberi olmayarak bitirilince bize ciddî olarak, «Gazanız mübarek olsun!» dediler.

Dağıstanlı Hoca yerinden fırladı. Cübbesinin siyah kolları lâmbanın müphem ışığında dalgalanarak, küçük evi titreten sesle haykırdı:

— Mithat'ı sürdü diye Sait Paşa'yı tebrik edenlerin adı Mehmet, Mahmut!... Sonra da memleket batıyor diye haykıran adam gâvur: Zarifi! Çocuklar açın ellerinizi, Mithat'ın Zarifi'nin ruhlarına fatiha okuyalım; Mehmetlerin, Mahmutların ruhlarına da lânet!...

Moiz, Avukat Tevfik Hoca'nın kulağına fısıldadı:

— Tevfik, uyan! Mithat Paşa Brendizi'ye yanaştı!

Adnan, Maliye Nazırının kızını alamayacağından perişandı; ağlayan bir sesle, yine İngiliz Sait Paşa'nın hatıralarını okudu:

22 Muharrem 1294 ve 25 Kânunusani 1292, Salı — Bugün akşam saat üçte zatı şahane Efendimiz, beni huzuru hümayunlarına celp ile:

— Sait Paşa, size bir hediye vermek isterim; lâkin şu parayı al da sen istediğini alırsın! diyerek nâzikâne bin adet ellilik kaime yani elli bin kuruş ihsan buyurdular. Bu ise Mithat Paşa'yı dünkü suhuletle teb'it ettiğime mükâfat idi; efendimizin bunca lûtfu celilinin hakkı teşekkürünü ifa etmekten âcizim.

Misafirler onar dakika arayla gittiler. Adnan'la başbaşa kalınca Şair Raif'in yüzünde bir damla yaş titredi. Adnan şaşırdı; sakallı çehre, gözyaşını hiç görülmemiş bir facia haline sokuyordu. Vurulan kadın; aç, çıplak gezen çocuk; ağlayan erkek... Bu üçü dünya facialarının en büyüğüdür.

Raif, demin okunan şeylerden halâ utanıyor gibi önüne bakıyordu. Kısa sakalını küçük küçük çekti:

— Adnan, dedi. Bu İngiliz Sait Paşa Edinburg darülfünûnundan çıkmış, irfanlı bir adam. Nasıl olur da Mithat Paşa'yı sürgüne yollar?

Adnan:

— Mithat Paşa'yı idama mahkûm ettiren adam ilimsiz miydi? Hattâ bizim memleketin allâme* dediği adam değil miydi?

Raif:

— Fakat Sait Paşa böyle mi? Bana kaç defa söyledin ki rüşvetin adını duymuş da mânâsını anlamamış. Bu kadar temiz adam Mithat Paşa'yı nasıl sürer? Bunu da Şehname gibi nasıl yazar?

Adnan:

— Benim anladığım, Sait Paşa ilk zamanlar Abdülhamid'e aldanmış. Hatıralarının öteki kısımlarını okursan görürsün; kendisini Abdülhamid Ankara'ya sürünce yanıldığını anlıyor; ve hatıralarına Namık Kemal'in, Mithat Paşa'nın büyük adam olduklarını yazıyor, dedi.

Şimdi Abdülhamid'i konuşuyorlardı; Şair Raif:

— Ona ne zamana kadar katlanacağız? Ne zamana kadar? Hangi günahımızın cezasını çekiyoruz? diyordu. Raif, Abdülhamid'in adını ağzına almazdı, Abdülhamid «O» idi.

Adnan:

— O ceza, meza değil; deli! Zırdeli! Onu delirten de Ali Suavi oldu.

* Allâme: Üstün bilgiye sahip kişi.

Raif:

— Deli mi? Altından tahtını al, bak nasıl akıllanır.

Adnan:

— Doğru düşünmüyorsun; bu adama hekim de deli der, hâkim de... Zaten bu Osmanlı hanedanı Dostoyevski'nin Karamazof ailesine benzer: İçlerinde dâhisi var, budalası var; sarhoşu, delisi var; katili, bestekârı, şairi var; ne ararsan var.

Raif:

— «O», Kanunu Esasî lâyihasına hafiye ve sürgün maddesini soktuğu zaman, daha Ali Suavi vak'ası olmamıştı ama. Sait Paşa'nın hatıralarından bunu bana sen okumuştun.[1]

Adnan:

— Zaten küçük adam. Bir evin köşe penceresinde oturmak için doğmuş; talih onu bir tahta oturtmuş. Fakat tahtında esneyerek oturuyor.

Raif:

— Esneyerek mi? Bilâkis, korkarak, titreyerek!

Adnan:

— Tamam! İşte birleştik. Onda (irtifa hastalığı) var. Fatih'in tahtına oturunca başı döndü. Ve kendini herkesten evvel kendi, oraya lâyık görmedi; onun için hem korkak oldu, hem korkunç... Fakat asıl deliliği Suavi ihtilâliyle başlar. Ali Suavi, Çırağan'ı basıp, Sultan Murat'ı tekrar tahta geçirmek isteyinceye kadar Abdülhamid *örfen** deliydi; sonra *tıbben* çıldırdı. Düşün bir kere: Suavi vak'asından sonra Prusya elçisine, «Beni muhafaza edin!» diye yalvarıyor. Belinde Osman'ın kılıcını taşıyan bir adamın bir kavas kadar haysiyeti

[1] İngiliz Sait Paşa'nın hatıralarının birinci cildinin 32'nci sayfasından: «6 Zilhicce 1283 ve 11 Kânunuvvel 1282, cumartesi: Efendimiz alesseher Hafız Behram ağayı mabeynde odama gönderip beni haremi hümayuna istedi. Huzuru hümayuna vardığımda: «İşte dün akşam müzâkere ettiğimiz bendi şu suretle ta'dil ettim. Eğer bu da kabul olunmazsa ben de Kanunu Esasi'yi neşretmem.» diyerek kurşunkalem ile yazılmış bir kâğıt verdiler. Şu: «Polisin malûmatı mevsukası üzerine tahtı şüphede bulunanları Zatı Hazreti Padişahinin Memaliki Şahaneden tard ve nefy ile mücazat etmeye hakkı vardır.» sözlerini gördüm.»

* Örfen: Görenekler gereği.

yok. Bir ecnebi sefirine bunu söylemek için bir devlet reisi deli olmalı.[1]

Saatlerce Sarayı konuştular. Yatak çarşaflarının pencere perdeleriyle birleştiği odada sabah olduğu belli değildi; lâmba yandığı için hâlâ gece sanıyorlardı. Adnan, uykusuzluktan üşüyen ayaklarıyla kalktı, dolaştı. Sonra Raif'in yanına oturdu:

— Sana bir şey söyleyeceğim, ama gülmeyeceksin! dedi, ve Maliye Nazırının kızıyla evlenmek istediğini anlattı.

Raif:

— Neden gülecek mişim? Bilâkis, sevindim. Maliye Nazırı memleketin en temiz adamı... Kızı için de Dağıstanlı Hoca'dan çok iyi şeyler duydum.

Adnan:

— Fakat o, bir nazır kızı! Bana verirler mi? diyecek oldu; Raif kızdı:

— Nazır kızı ne demekmiş? Sana yalvarsınlar! Senin gibi temiz adamı nerede bulacaklar?

Raif, vaktiyle Adnan'a temiz demişti; artık Adnan ölünceye kadar temizdi. O, bir adama bir defa temiz yahut pis derse, onu bundan kimse döndüremezdi. Bu kanaatini eğer vak'alar sarsmak isterse, o zaman vak'alara karşı gözünü kapardı; meğer ki bu gözleri zorla açacak kadar vak'alar kuvvetli olsun...

Adnan:

— Canım Raif, dedi; bu adamlar için ahlâk temizliğinin ne manâsı var? O, bir nazır! Kızını da kendi gibi bir adamın oğluna vermek ister.

[1] İngiliz Sait Paşa'nın hâtıralarının birinci cildinin 157'nci sayfasından: «Bugün, Efendimiz Prusya Sefiri Prens Röis ile hareminin mabeyne gelmesi için Esvapçıbaşıyı Prusya sefaretine göndermişler. Bunlar saat sekizde geldiler. Bu davetten dahi haberim yoktu. Sefir ile haremi, ben beraber olmayarak haremi hümayuna celb olunarak tercümanlığını bir kız yapmış. Biraz müddetten sonra haremden çıkıp odama geldiler. Reviş ifadelerinden «Efendimizin hiç kimseye emniyetleri olmadığı cihetle rahatsız bir halde olduklarını ve sefirin kendilerine yardım etmesini söylemiş olduğunu» anladım. Sefir dahi efendimizin bu suretle rahatsız olduklarına beyanı teessüf etti.»

Raif:

— İş senin bildiğin gibi değil. Dağıstanlı Hoca'dan kaç defa duydum. Maliye Nazırı kızını bir nazırın oğluna filân değil, bir adam evlâdına vermek istiyormuş.

Adnan:

— O halde sen Dağıstanlı Hoca'ya bir açsan!

Raif:

— Açmak kolay... Fakat sen iç güveysi giremezsin, değil mi? Anamı nasıl bırakırsın?

Adnan:

— Kız da bizim eve gelmez! diyordu. Raif bu fikirde değildi.

— Neden gelmeyecekmiş? dedi. Adnan kızdı: «Bu Şair Raif bu zamanın adamı değildi. Tufandan evvelki bir hilkatti. Yirmi odalı konakta oturan kızın bu eve gelmesindeki imkânsızlığı anlamıyordu. Ve madem ki Adnan namusluydu, onun fikrince Adnan'ın küçük evinin Maliye Nazırının konağından farkı yoktu!».

Adnan bahsi kapamak istedi. Fakat Raif susmuyordu:

— Ben Dağıstanlı Hoca'yı araya koyar, kızı istetirim. Bana öyle geliyor ki, bu iş olacak! dedi. Adnan içinden, «Bu iş olmayacak!» diyordu. Raif gittikten sonra Adnan birçok düşündü. Bu izdivaç o kadar güzeldi ki, sevinemedi. Bu derece istediği şeyi insan eline geçiremezdi. Sonra Süheylâ'nın halinde de Adnan'ı ümitlendirecek hiç bir şey yoktu. Süheylâ sessiz bir konakta bir arkadaşa muhtaçtı ve Adnan bu arkadaştı. Fakat Süheylâ, onunla niçin o kadar candan konuşuyor, niçin konağın sırlarını bile söylüyordu? Adnan düşünüyor, bunun da sebebini buluyordu: «Kızının namusunu hizmetçileri bekçilik ettiren bir anadan Adnan'a dert yanmakta Süheylâ için bir gurur vardı; kendi faziletini bu kaba şüphelerin üstünde göstermek gururu!.. Süheylâ kendisinin ve babasının bu kadından muztarip olduğunu söylerken Adnan'ın gözünde büyüyecekti! Bu ince, hurde bir gururdu ve bu, Adnan'ı ümide düşürecek bir şey değildi. Hattâ şimdi Adnan

emindi: Süheylâ, onun kendisiyle evlenmek istediğini duyunca, bu, kibrine dokunacaktı. Ve isyan eden kibrini ilk derste Adnan'a belli edecekti. Adnan bu hakarete nasıl katlanacaktı? Şimdiden hakaret görmüş gibi utandı. Kararını verdi. Biraz uyuyacak, sonra Raif'i gidip görecek, bu gece «söylediği şaka»yı ciddiye almamasını haber verecekti.

Uyandığı zaman Adnan değişmişti: «Süheylâ neden ona varmayacakmış? Onu gördüğü zaman Süheylâ o kadar seviniyordu ki, Adnan, konağa, Hacı Kâhya'nın hınzır gözlerine sanki basarak, o kadar hürriyetle girip çıkıyordu. Ve bu hürriyet o kadar çoktu ki, damat olduktan sonra bile azalacak yeri yoktu. Sonra nişanlarından utanan Maliye Nazırının, elmasından, süsünden sıkılan kızı, bu kadar temiz bir kız, bu küçük evin odalarını mı sayacaktı?

Süheylâ'nın babası Karadeniz kıyısından bir memlekettendi. Kızın ceylân gözleri, gür saçları bambaşka bir güzellikti; mert, namuslu bir güzellik!.. Bu gözlerde, bu saçlarda, çehrenin bu keskin çizgilerinde yumuşaklığı hatırlatan bir kadınlık yoktu. Bunlarda faziletin güzel inadına benzeyen bir şey vardı. Bu kız düşse, fahişe bile olsa çehresi namuslu kalacaktı; bu o kadar temiz yüzdü. Adnan, birdenbire Filareti'yi hatırladı. Bu insan boyu çamuru şimdiye kadar nasıl kucaklamıştı? Bir, ıslak karanlığında Meryem Ana kandili yanan ev!.. Bir de, Süheylâ'nın çehresinde bir çöl kızının ikinci ismetini çerçeveleyen Maliye Nazırının sessiz konağı!.. Birdenbire Hidayet'in konağını düşündü: Elbise adamlar, boya yüzler, öğrenilmiş sesler, ezberlenmiş heyecanlarla dolu salonlar!.. Geçen gece bu konaktan Fransızca muallimi Kadri'nin nasıl kovulduğunu hatırladı. Hidayet'ten büsbütün iğrenmek için Kadri'ye uzun uzun acıdı. Karar verdi; Hidayet'in konağına gitmeyecekti. Fakat gitmeyeceğini ona yazmalıydı. Adnan, ona darıldığını haber vermezse, yavaş yavaş anlaşılan bu dargınlığa Hidayet belki alışabilirdi. Halbuki Adnan, Hidayet'in bu dargınlığa telâş etmesini istiyordu. O, daha doğrusu Hidayet'in konağı ile münasebetini kesmek azminde de-

ğildi. Kalktı, Hidayet'e on sayfalık bir mektup yazdı. Bunu yazdıkça kendisinin ne ince adam olduğu anlaşılıyordu. Mektubunu bitirince Süheylâ'yı düşündü: «Süheylâ, bu mektubu görmeliydi!»

BEKLENİLMEYEN MİSAFİR

KAÇ GÜNDÜR, Raif'ten haber çıkmadı. İyi bir cevap alsaydı, mutlaka Adnan'a koşacaktı. Demek ki, Süheylâ'yı kendisine vermeyecekler. Bunu Adnan zaten biliyordu.

Sokak kapısı çalındı. Adnan, Raif'in geldiğini anladı. Ve bu kadar gün sonra gelişinden belliydi ki, Adnan'a fena haber getiriyordu. Talihinin aksiliğinden acı bir tad duyarak, Raif'in fazilete inanan safvetiyle alay etmeğe hazırlanmış bir çehreyle Adnan sokak kapısını açınca şaştı:

Kapının müstatil* boşluğunda bir kuliste gibi tek gözlükle, yakasında çiçekle Cön Türk Süleyman kahkahalarla duruyordu; ağzı mevzu dolu idi:

— Ummadın değil mi? dedi.

Herkesin susarak girdiği bu hastalı eve daha sokak kapısında haykırarak giren bir adam ilk defa geliyordu. Adnan:

— Hangi rüzgâr attı seni Süleyman?

Süleyman:

— Rüzgâr değil, fırtına!.. O ne mektup yahu? Okuyunca Hidayet fenalaştı, «Bana Adnan böyle mektup yazmaz, onun yazısını taklit etmişler,» dedi. Mektubu geri verdi; getirdim; gözümün önünde yırtacaksın; seni alıp konağa götüreceğim!

Adnan, mektubu başka zarfa koydu; üstüne Hidayet'in adresini yazdı; Süleyman'a uzattı: Ve bir sahne tavrının tatlı gururu ile...

Süleyman mektubu cebine koyarken, Adnan'ın konağa gelmeyeceğine seviniyordu. Hidayet'in konağına ne kadar az

* Müstatil: Dikdörtgen.

adam gelirse Dalkavuk Süleyman o kadar bahtiyar olurdu. Fakat birdenbire Adnan'ın bu dargınlıktan vazgeçmeyeceğine iyice emin olmak istedi:

— Sacit de sana yalvarıyor. Bu dargınlığa onun da canı sıkıldı! dedi.

Adnan:

— Sacit mi? Ne münasebet? Haberim yok, Sacit'le o kadar dost muyuz?

Süleyman:

— Sacit şimdi biraz da konak sahibi sıfatıyla müteessir... Haberin yok: Sacit'in anası öldü, kabağı bağlayalı üç gün oluyor. Sacit de pılıyı pırtıyı topladı, Hidayet'in konağına taşındı.

Hidayet'in konağına Sacit'in yerleşmesinden, Dalkavuk Süleyman muzdaripti ve Hidayet'i çekiştirmek ihtiyacındaydı. Adnan'ın önünde Hidayet'ten gördüğü hakaretlerin de intikamını almanın sırası gelmişti:

— Canım Adnan, dedi, ben senin akıllı olduğundan şüphelenmeğe başlayacağım.

Adnan:

— Hakkın var Süleyman, senin akıllı dediğin adamların yanında ben deliyim!

Süleyman:

— Yine edebiyat!.. Ayol, Hidayet'e kızılır mı? O, delinin biri... Geçen hafta Naimâ'yı kafama nasıl attı, unuttun mu?

Süleyman'a bu hakareti Hidayet, Adnan'ın yanında yapmıştı. Adnan, o gün vak'anın, bugün de hikâyesinin karşısında Süleyman'ın hesabına utandı:

— Yanılıyorsun, ben o gün konakta değildim, dedi.

Süleyman:

— Konakta değil miydin? Lâf! Hidayet, Naimâ'nın beşinci cildini altı metre uzaktan başıma fırlattığı gün sen Şark odasında değil miydin yani? Evet beşinci cildini! Malûm ya, Hidayet, *Naimâ Tarihi*'nin yalnız beşinci cildini okur!

Süleyman, mânâlı yanaklarla gülüyordu; çünkü bu beşinci ciltte Kara Çelebi Aziz Efendi'nin uşaklarıyla halvet yaptığı açık açık yazılıydı. Adnan, anlamamazlıktan geldi.

Süleyman:

— Azizim, Hidayet soyca delidir!. Büyük babası Kazasker Gıyasettin Efendi «Pembe Yalının Deli Mollası» diye Beylerbeyi'nde bir tarihtir. Gençliğinde ölen babası ise salı geceleri uğursuzdur diye karısıyla münasebette bulunmazmış. Ya Saraydaki amcası? O, artık zırdeli! Ne divane olduğu fotoğrafından belli. Fırlayan gözleri resminin çerçevesine sığmıyor. Sokağa çıkacağı zaman geri geri koşar, sonra sokak kapısına doğru yavaş yavaş yürür, sıra sağ ayağına gelmezse bir türlü sokağa çıkmazmış. Amedî hulefasından Ratip'le bir akşam iki kadeh rakı iç, sana hepsini anlatsın!

Adnan, zaten bildiği bu şeyleri tekrar dinlediğine rahatsız oluyor; Süleyman, bunları söylerken, Adnan'ın çehresindeki istiskali görmemek için yüzüne bakmıyordu.

Adnan'ın artık konağa gelmeyeceğine sevinen Süleyman sokak kapısından çıkarken, durdu; mektubu cebinden çıkardı:

— Bu kadar hukuk ayak altına alınmaz!. Gel şeytana uyma... Şu mektubu yırtalım! dedi. Adnan sözünden dönmeyen adamın bütün faziletiyle Süleyman'a dik dik baktı. Süleyman, Adnan'ın fazla ısrar etmediğine sevinerek mektubu tekrar cebine sokmuş, sokakta hızlı hızlı giderken elini göğsüne basıyor, yokluyordu: «Mektup koynunda mıydı?»

ADNAN TARİH HOCASI OLUYOR

OYUNCAK kadar küçük bir ev: Şair Raif'in evi.

Bu evde, ufak odayı alnıyla dolduran Raif:

— Dağıstanlı Hoca'ya ikidir gittim Adnan; kapıyı çaldım, çaldım, kimseler yoktu. Nihayet dün gece komşu kadın cumbadan seslendi: Hoca, karısı filân, evcek Üsküdar'a yatı misafirliğine gitmiştir.

Adnan:

— Zarar yok, artık gitme... Rastlarsan söylersin, dedi.

Yook! Raif komşuya haber bırakmıştı: «Dağıstanlı Hoca, misafirlikten dönünce kendisini mutlaka gelip görecek»ti.

Raif'in evinden dönerken Adnan, kendi kendine, «Bir iş olmayacağı zaman böyle aksilikle başlar,» diyordu. Bu fena tesadüften cesareti kırılmıştı. O, zaten talihinden bir düşman gibi korkardı. Şimdi, kızını isteyeceği için sokakta yürürken Maliye Nazırından utanıyor, Süheylâ'nın yüzündeki istihzayı düşünüyor, cebinde yumruğu terliyordu.

Aksaray'daki evinin sokağına sapınca, Adnan kapıda duran Hidayet'in arabasını tanıdı. Yalnız başka bir konak arabası daha vardı; bu ne demekti?

Hizmetçi Şefika kapıyı açar açmaz, müjde verdi: «O, geldi.» «O», Hidayet'ti. Hizmetçi, bu küçük eve gelen bu konak arabasının önünde her defa böyle şaşırır, arabanın altında kalmış gibi çırpınır, Adnan da fıkaralığın bu hazin saadetinden utanır, görmemek için kadının önünden kaçardı.

Hizmetçi Şefika, merdivenden yarım yamalak koşarak, Adnan'ın ensesinden kulağına, yemek kokan sıcak sesle:

— Hem bu sefer, annenize hekim getirdi. Hekimin de konak arabası var! dedi. Adnan, anasının odasına girince Hidayet biraz dargın, ayağa kalktı: Doktor Horasancı'yı ve Adnan'ı birbirlerine tanıştırdı. Horasancı, bu mahallelerde ancak ölecek hastalara bir defacık gelen bir nevi hekimdi. Adnan sarardı.

Hastanın veremden pembe olan yüzü, beyaz başörtüsünde çok güzeldi. Örtüsüzken bu baş, bir kafatasıydı. Hekimle Hidayet'in bu çirkin saç yığınını görmediğine Adnan seviniyordu.

Naciye'nin öleceği belliydi. Fakat Hidayet'i hekim o kadar sayıyordu ki, hastanın göğsünü uzun uzadıya dinledi; Hastadan ziyade Hidayet'e gelen hekim! Ve pahalı doktor, kendisinin hastaya sık gelmesine evin vaziyetini müsait görmeyerek, mahalle hekiminin reçetelerini beğendi.

Hidayet, Naciye'ye «İzin verirseniz hanımefendi, Adnan'ı bize götüreceğim,» dedi. Naciye, uzayan hastalığından oğluna karşı utanıyor, onun oyalanmasını istiyordu. Israr etti: «Oğlu, beyefendinin konağına gidecekti.»

Hidayet, şimdi, aralarında hiç bir şey geçmemiş gibi, arabada dargınlıklarının sebebi olan vak'adan başka her şeyden Adnan'a bahsediyordu.

Hidayet'in konağında, Luikenz koltuktan fırlayan Cön Türk Süleyman, Hidayet'n arkasından Adnan'ın salona girdiğini görünce fenalaştı. Ağlar gibi bir sesle, «E, namusum hakkı için dünyalar benim oldu, o kadar sevindim Adnan! Etle tırnak birbirinden ayrılır mı?» diyordu. Ve Süleyman o kadar fazla telâşlıydı ki, Hidayet'le barıştığı için Adnan, Süleyman'a karşı utanmayı hatırlayamadı. Yalnız Hidayet, geçmiş bir dargınlığı Süleyman'ın hatırlamasına surat ediyordu. Süleyman, bu münasebetsizliğini heyecanlı bir lâkırdıyla unutturmak istedi:

— Ortalıkta bir rivayet dönüyor beyefendimiz; Habibullah Efendi'yi Tâif'e sürmüşler! dedi. Hidayet memnun oldu; konağına gelenlerden biri politika kurbanı oluyordu. Hidayet'in salonları misafirlerinin felâketiyle temizlenir, güzelleşirdi.

Ve Hidayet, Adnan'a döndü:

— Biliyor musun ki, bu Habibullah Efendi delidir! dedi. Amerika'dan davetsiz İstanbul'a geldi diye Hünkâr memnun oldu. Kendisini Şurayı Devlet'e âza yapmak istedi; Arap İzzet Paşa bu irâdeyi geçen gün sarayda Habibullah'a söylerken ben de oradaydım; senin Habibullah Efendi bir köpürsün: O, bir zâlimin lûtfunu kabul edemezmiş! Sultan Hamid zalimmiş! «Beni kendi halime bırakın!» diye avaz avaz bağırdı.

Bir musikî artisti, çalışmasına birkaç gün ara verirse kemanını çalmakta melekesi arttığı gibi Hidayet'le Adnan'ın da dostluğunu birkaç günlük dargınlık kuvvetlendirmişti. Ve Hidayet ısrar ediyordu: Yarın gece de Adnan mutlaka konağa gelecekti.

Ertesi gece, Hidayet salonun kalabalığı arasında, Adnan'ı elinden tutarak, Şark odasına götürdü:

— Bugün Erkânıharp Müşiri Kerim Paşa Saray'da benden, kızına bir tarih hocası istedi. Bizim Doktor Haldun'dan memnun değillermiş; Haldun'u da bilmem ki, kim tavsiye etti? Hiç hocalık edebilir mi? Neyse... Ben bir halt ettim; senin tarafından söz verdim; bu hocalığı kabul edeceksin!, diyor, Erkânıharp Müşirini anlatıyordu: «Kerim Paşa'nın iki kızı varmış, Belkıs, büyük kıziymış; bu, Adnan'dan tarih dersi alacakmış. Ve bu Belkıs yirmi dört yaşında Bahriye Miralayı Hüsrev'le bir sene evvel evlenmiş; fakat Erkânıharp Müşiri o kadar ilim meraklısı imiş ki, damadı Hüsrev'i Kiel'de Alman filosuna staj yapmak için, evlendikten bir ay sonra göndermiş. Öteki damadı da karısıyla Montpellier'ye gitmiş, ziraat öğreniyormuş. Kızlar Avrupa'da bile malûmatlı sayılacak kadar çok okumuşlarmış. Sonra Erkânıharp Müşirinin mermer yalısı tamamen Avrupalı bir konakmış.»

Adnan, Hidayet'in yüzüne öfkeyle bakıyordu: Bu Erkânıharp Müşirinin ne kadar korkunç bir saray adamı olduğunu İstanbul'da bilmeyen yoktu. Adnan onun konağına nasıl giderdi?

Fakat bu isyan, Adnan'ın yalnız gözlerindeydi. İçi çoktan mağlûptu ve Hidayet'in uzun bir ricasıyla hocalığı kabul etti.

BELKIS

ADNAN, bugün Rumeli kıyısındaki mermer yalının büyük kapısından girerken kızın babası için eskidenberi duyduğu korkunç sıfatları düşündü ve bu Erkânıharp Müşirinin kızına ders vereceği için kendi gözünde kendi küçüldü. Daima kendisinde gördüğü miğferli, sorguçlu kahraman, büyük kapının altında kaybolmuş, onun yerine vücudunun bir köşesinde ceketli bir kâtip boynunu bükmüştü.

Onu büyük bir salona aldılar; hiç bir şey parlamıyordu; her taraf yaldızsızdı; yüksek pencerelerden koyu kırmızı renkli Cenevre kadifesi perdeler bol büklümlerle yerlere sarkıyor, duvardaki Hollanda tablolarının koyu renkleri duvardan odaya doluyor, ayağa kalkan eşyadan salona ağır bir azamet çöküyordu; pencerelere bütün Boğaziçi sığıyor, denizin mavisi ve dağın yeşili tablolardaki boyaların karanlığına karışıyordu.

Chippendale koltuklar ve kanapeler köşeler teşkil ederek odayı döşüyorlar; bir tarafta aynı İngiliz evinin yuvarlak camlı uzun vitrininde yeşim istatüler,* mertebanî heykeller, Rodos vazoları duruyor; bir tarafta da velurdöjen* kaplı paravananın üstünde çok kıymetli Polonya kuşağının ipek çizgileri dalgalanıyordu.

Adnan, yerdeki Aubusson halısının dalları, daireleri arasından yeni boyanmış buruşuk kunduralarıyla geçerek, Chippendale koltuklardan birine incelmiş ceketiyle oturacağı sırada, büyük maun kapı bir kubbenin altında, bir mihverin etrafında dönüyor gibi açıldı; ince uzun bir harem ağası, kapının kanadını tutarak yol verdi; odaya uzun boylu, beyaz bir kız girdi.

Açık ve düz sarı saçlı, beyaz linon keteni* elbisesiyle, yüzü duru beyaz, genç kadın simalı bir kız.

Bu onun talebesi Belkıs'tı.

Nebâtî bir güzellik.

Yemek yemeden iyodu, azotu alan kesafetsiz,* berrak, nebâtî bir güzellik!.. Altundan gözbebekleri, hem etli, hem etsiz vücudu, uzun ellerinin ve parmaklarının kat'î çizgileri, üstü biraz kabarık olan ve küçük olmayan ayaklarıyla mermere son şeklini, beyaza en mahrem rengini veren Belkıs kanapenin ucuna üstüste kilitlediği bacaklarında iki tek çizgiyle oturdu.

* İstatü: *Statue* (Fr.) Heykel.
* Velurdöjen: *Velour de Gênes* (Fr.) Cenova kadifesi.
* Linon keteni: İnce keten.
* Kesafetsiz: Yoğunluğu olmayan.

Elinin maddileşen beyazlığı bütün vücudunun çıplak olduğu hissini veriyordu. Biraz kısa eteğinin gergin şekillerle sardığı bacaklarının ince topuk kemiklerinde çorabını geren, ustura keskinliğinde nârin, ince iki kemik çizgi vardı. Çorabından görünen hafif damarlar mermerin canlı olduğunu hatırlatıyordu.

Tabiî bakarak, rahat tavırlarla, telâşsız, lâkırdısına demindenberi devam ediyor gibi konuşmaya başladı.

Lâkırdıya son şeklini vererek anlatan, lûgatsiz bir dil, başka bir Türkçe konuşan bu kızın fikirlerinde, tavırlarında bir genç kadın olgunluğu vardı.

Adnan bu mermer yalıya geldiğine pişman oldu; hakaret görmüş gibiydi; çok başka olan bu kadın güzelliğinde insana hakaret eden bir tefevvuk* vardı. Belkıs'ın sesinin yanında Adnan kendi sesini bazen insanın bayağılığını anlatan bir tek kelime gibi âdi buluyordu ve bu güzelliğin karşısında Adnan'ın kendi gözlerine kendi elleri, kendi yanakları kasap dükkânının çengellerinden sarkıyordu. Adnan hiç bir günahı olmayan bu kızı affetmeyen bir adamdı; bu yalıya bir daha gelmeyecekti; bir anda bedbaht olmuştu.

Fakat Belkıs, bir saat süren bu derste dakikalar geçtikçe güzelliğinin, sesinin, yüzünün kibar başkalığını unutturacak kadar sadeydi ve bu başkalığa — kendi de onu hatırlamadığı için — Adnan'ı alıştırdı. Kızın samimî terbiyesi teker teker kelimelerde, birer birer tavırlarda değil, sesinin, tavrının, lâkırdısının devamındaydı, hepsindeydi. Adnan buna yenildi; dersten dönerken gelecek hafta da buraya gelecekti.

Bu karara sevindi; fakat mermer yalıdan çıkınca — niçin bilmiyor — rahat nefes aldı.

Boğazın akşam serinliği değince alnının yandığını anladı. Boğaziçi'nin bir avuç denizi, bu ufak suyu, deniz kelimesinin ıhatturu bir engin kadar büyütüyordu; içindeki büyük heyecana, bu bir avuç suyun kelimesi tekabül ediyordu.* Bir ta-

* Tefevvuk: Üstünlük.
* Tekabül etmek: Karşılamak.

raftan da denizin vak'asızlığı, insansızlığı, tenha bir sokak gibi ıssız olan Boğaziçi denizi, insanın bütün geçmiş hayatını bir an içinde hatırlamayacak kadar geniş ve büyük olan bu tenhalık onun karşısına Belkıs'ı dikti. Şimdi bütün Boğaz'da bir tek dağ, bir tek deniz ve bir tek kadın görüyordu: Belkıs.

Bugüne kadar evlenmek istediği kızı, Maliye Nazırının kızı Süheylâ'yı birdenbire hatırladı: Bu tahattur Belkıs'ı tahammül edilmeyecek kadar güzelleştirdi.

Süheylâ ile evlenmeye nasıl razı olmuştu? Buna acı bir hayret duydu. Şimdi onun gözünde Maliye Nazırının kızı Süheylâ bütün kızlardan biriydi. Erkânıharp Müşirinin kızı Belkıs ise hiç görülmemiş bir işkence kadar başkaydı, insanı muztarip edecek kadar güzeldi. Adnan onun önünde utanmış, küçülmüştü. Belkıs odaya girince Adnan onu hep birden görmüştü; o her tarafıyla güzeldi.

Bu kadar güzel olacağına ihtimal vermemiş, konuşmaya başlayınca onun kusurlarını göreceğini sanmıştı. Zannetmişti ki bir anda görülen kadın gibi onu çok güzel sanmıştı. Halbuki Belkıs konuşurken, gülerken, tereddüt ederken, susarken hep başka kadın olarak güzeldi.

Halbuki Adnan, Maliye Nazırının kızı Süheylâ'yı uzun uzun düşünerek güzel bulmuştu. Adnan'ın muhakemesi, tetkiki, izahı Süheylâ'yı güzel yapmıştı. Bir de Süheylâ'nın Adnan'a verdiği ehemmiyetin gururu... Adnan bu gururla onu karı diye almaya razı olmuştu.

Ya Süheylâ'yı istemiş, Maliye Nazırı da kızı vermiş olsaydı? Adnan bir an için korktu. Sonra sevindi. Sevindi: Çünkü maniler çıkmış, Adnan, Maliye Nazırının kızını henüz istememişti. Talihi ömründe ilk defa Adnan'dan daha dirayetliydi.

Raif'in evine koştu, Maliye Nazırının kızıyla evlenmekten vazgeçtiğini söyledi. Fakat evine dönerken mahzundu. Erkânıharp Müşirinin kızı evli bir kadındı, onun yalısında uşaklar bile Adnan'dan temiz giyinmişti. Adnan bu kızı ümit edemezdi. Fakat onu gördükten sonra ne türlü bir kadın alabileceğini anlayan bir adamdı; Belkıs'ı aradığını Belkıs'ı gördükten sonra görmüştü. Belkıs'la evleneceği ve onunla sevişebileceği için değil, onu gördüğü için Süheylâ'yı istemiyordu.

Korkudan büyüyen gözler gibi ümitsizlikten büyüyen bu aşk da başka hiç kimseyi görmüyordu: Yalnız bir tek kadını görüyordu: Belkıs.

TEKİRDAĞLI CEMİLE HANIM

O, KONAKLARA, hizmetçiyle hanım arası bir çehreyle giren bir nevi kadınlardandı; misafir varken dalkavuktu; fakat konakta kimse yoksa hanımefendiyle arkadaştı. En sık lâkırdısı «dünyanın fani olduğu» idi. «İkbale fazla güvenmemeliydi.» Tekirdağlı Cemile hanım bu vecizeyi söylerken çehresi kitap kadar koyulaşır; başı çok hususi bir tavırla sallanır; göğsünden uğultular, mistik sesler çıkar; dinleyenler, korkuların en güzeliyle mahzun olurlardı.

Başın bekâretini bozan kitap, mektep gibi şeylerin üstünde kalan tabiî kafasıyla herkese hâkimdi. Fakat her konağa kolay girmesinin asıl sebebi başkaydı: Sır saklamak... Noter gibi sır saklardı. Erkânıharp Müşirinin mermer yalısının esrarını, Maliye Nazırının Bozdoğan Kemerindeki konağında söylemezdi; demek konağın esrarını da yalıda anlatmayacaktı; o halde iki tarafta da hürmet görürdü.

Namuslu sesi, dindar gözleri vardı; entarisine bile kıldığı namazlar sinmişti. Mermer yalıda onu o kadar severlerdi ki, namaz kılmasına tahammül ediyorlardı. Erkânıharp Müşiri dinlere kızdığı halde Cemile Hanımın namazlarının meziyet olduğunu kabul etmişti.

Cemile Hanımın çok derin ve ince tarafı vardı: Lâkırdıyı çok güzel dinlemesi!.. O derece yüzüyle ve o derece gözleriyle dinlerdi ki, ona bir şey anlatmak saadetti.

Gözü de toktu. Hiç bir karşılık beklemeden İstanbul'da dalkavukluk ederdi; fakat bundan o, Tekirdağı'nda istifade edecektir. İstanbul'daki konaklara girip çıktığı için Tekir-

dağı'nda mutasarrıftan* sonra gelirdi. Fakat kusurları da vardı: Meselâ, beş vakit namazını bir «iş adamı» gibi kılıyordu. Ve bu namazları, Tekirdağı'nda kahvede anlatan küçük memurlara bayramlarda çil çeyrekler dolu yumruğunu öptürürdü. Ancak, peygamberlerin bile aleyhinde neler söylenmemiştir! Cemile'nin de, gençliğinde, müezzinle yakalandığını Tekirdağı'nda söyleyenler vardı. Ama bunu da kimler söylüyordu? İşi ters giden hırçın bir ihtiyar... Veremli ve kavgacı bir delikanlı... Bir de topal bir oğlan... Zaten ihtiyarlar kime namuslu derler? Zaten hastalar kimi kıskanmazlar? Sonra, malûm ki, sakatlar da küstah olur!

Tekirdağlı Cemile bir aydanberi Erkânıharp Müşirinin mermer yalısında misafirdi. O, bu konakta halayıklara düşmandı. Buradaki refah o kadar büyüktü ki, halayıkların hanım zannedilmesi için bir sandalyeye oturmaları kâfiydi. Ama Tekirdağlı Cemile Hanım, bu halayıkların teklifsiz gözlerine sert sert bakar, suallerini cevapsız bırakırdı. Ve Cemile Hanımı kendilerinden saymak isteyen hizmetçiler, hizmetçi olduklarını hemen anlarlardı. Cemile Hanımın da hanım olduğu en ziyade yemekte anlaşılırdı: O, sofraya hanımefendilerle beraber oturur ve halayıklar ona yemek verirken, onun da hanım olduğunu kabul etmiş olurlardı.

ADNAN'A DEVLET KUŞU KONACAKTI

ADNAN, Süheylâ'ya da, Belkıs'a da rahatsız olmak için gidiyordu. Bu iki ders, iki ıztıraptı. Fakat bu iki ıztırap birbirine Belkıs'la Süheylâ kadar benzemiyordu: Adnan, Süheylâ ile hususi olduğuna muztaripti, Belkıs'la olmadığına! Nihayet bugün, Erkânıharp Müşirinin yalısında, ikindi kahvaltısına Adnan'ı da aldılar. Yemek odasına girince Adnan, kendini yalıya karışmış sandı, sevinecekti; fakat sofraya oturur oturmaz

* Mutasarrıf: Tanzimattan sonra Osmanlı devletinde ilçe ve il arasındaki idarî bölümün yöneticisi.

yalıdaki mevkii bütün acılığıyla ortada durdu: Belkıs'ın hocasıydı, ailenin dostu değildi.

Yemek masasında Erkânıharp Müşirinin yaldızlı isim başlarını taşıyan Maple koltukların arkaları kafaların üstünden yükseliyordu. Masada iki mürebbiye ve bu iki kadından sonra üç boş koltuk vardı; bu üç koltuktan sonra da Tekirdağlı Cemile oturuyordu. Cemile, bu masada, yalnız insanlardan değil, bu koltuklardan da sonra geliyordu. Adnan kendisini tam Cemile'nin karşısında görünce fenalaştı.

Bir müddettenberi, Cemile bu yalıda en çok Adnan'ı seviyordu: Güzel, genç, âciz olduğu için!

Adnan, aşkının ve fıkaralığının verdiği toylukla çay masasında bakacak başka yer bulamayıp Tekirdağlı Cemile'ye daldıkça elli yaşında kadın kendisinden gözlerini alamayan delikanlı ile Etyemezade Bohçacı Hayriye'nin evinde geçiremeyeceği ılık gecelere yanıyor, son tövbesine kızıyordu. Adnan'ın yüzünden sonra da fıkaralığı Cemile'nin hoşuna gidiyordu: Bu masada Cemile'ye en çok müsavi olan insan Adnan'dı.

Cemile, bu çay masasında, bugün Adnan'ın yüzüne bakarken karar verdi: Belkıs'ı Adnan'a verecekti! Bu Belkıs, tabii Erkânıharp Müşirinin kızı Belkıs değildi; Cemile'nin Tekirdağı'ndaki kızı Belkıs'tı.

Tekirdağı'nda, Cemile'yi kocası müezzinle yakaladıktan bir dakika sonra dövmüş, bir hafta sonra da boşamıştı. Çünkü vak'a ancak bir hafta sonra duyulmuştu.

Çabuk dul kaldığı için Cemile'nin bir tek çocuğu vardı; bu kız çocuğuna Erkânıharp Müşirinin kızının adını koymuştu. Kız, toparlak ve kırmızı olduğu için Tekirdağı'nda ona güzel diyorlardı. Yüzünde oniki çocuk doğuracak kadar kan vardı. Cemile, kızını, Erkânıharp Müşirinin kızına bakarak yetiştirmişti: O da «Belkıs»tı; o da roman okuyordu; o da Fransızca biliyordu: Tekirdağı'nda Reji kâtibinden iki ay ders almıştı! Yalnız topaldı. Fakat evleneceği gün topallayan sol

ayağının altına Cemile'nin Tekirdağı'ndaki karpuz tarlası konursa bu topallık bir yürüyüş tarzı sayılabilirdi.

Ancak Cemile'ye iftira eden işi bozuk ihtiyar, veremli genç, topal oğlan, Cemile'nin kızının adını da kötüye çıkarmışlardı: Güya kız, Reji kâtibinden Fransızca öğrenmemiş de çocuk düşürmüştü. Adnan, Cemile Hanımın karpuz tarlasını öğrendikten sonra bu iftiraya inanmayacaktı. zaten Adnan evlendiği gece karısının namuslu olduğunu görecekti: Tekirdağı'ndaki ebe, Cemile Hanıma yemin etmişti.

Erkânıharp Müşirinin damadı Bahriye Miralayı Hüsrev Almanya'dan yakında dönecekti. Cemile onu bekliyordu: Kızı, Adnan'a Hüsrev teklif edecekti, fakat kendiliğinden!

Bugün çay masasında, Cemile'nin kaşlarının iki ucundan ehemmiyetli bir mesele halledilerek, sarkıyordu: Cemile, Adnan'ı damat aldıktan sonra bir vilâyete mektupçu yaptıracaktı, çünkü Dahiliye Nazırının karısının rüyalarını Cemile tabir ediyordu.

Erkânıharp Müşirinin kızı Belkıs sofradaki mürebbiyenin birine İngilizce sual sormuş, ötekine Almanca cevap verecekken çay masasından sıçradı; Vekilharç Salih'in elindeki tepsiden telgrafı kaptı; makbuzu Fransızca imzaladı; altın kurşun kalemiyle telgrafı parçalayarak açtı, haykırdı:

— Hüsrev geliyor!

BAHRİYE MİRALAYI HÜSREV

BUGÜN, mermer yalının bahçe merdivenlerinden çıkarken Adnan omuzlarını taşıyamıyordu: cebindeki gazetede Belkıs'ın kocasının Almanya'dan geldiği vardı. Zaten Adnan salona girince, taçlı çerçevelerdeki Alman prenslerinin resimlerinden de yalıya Almanya'dan birinin geldiği büsbütün anlaşıldı. Zaten uşakların da gözleri değişmişti; korkaktılar. Zaten Adnan da demindenberi salonda bekliyor. Belkıs bir türlü gelmiyordu. Hasılı Miralayın geldiği her şeyden belliydi.

Salonun kapısı nihayet açıldı. Adnan, Belkıs için ayağa kalktı. Halbuki kahve getiriyorlardı. İçeriye Belkıs'ın girmeyeceğini Adnan neden anlamadığına kızdı; çünkü kapının kanadına bir haremağası yapışmamıştı.

Adnan, kadın kaşlı Alman prenslerinin resimlerine dalmış, elindeki kahveyi unutmuştu; kapı yine hızla açıldı ve bu sefer kanadına bir haremağası yapıştı. Ve Adnan bu sefer haklı olarak Belkıs'a ayağa kalktı; fakat karşısında Bahriye Miralayı Hüsrev durdu. Adnan'ın yüzü bitmemiş bir resme benzedi: Kopmuş çizgilerle, tamamlanmamış bakışlarla, bu yüz, bir ressamın ancak birkaç ay sonra imzasını koyabileceği bir taslaktı.

Miralay kapının uzun boşluğunda başaçık, güzel endamıyla durarak ceketinin cebini dışından yokladı. Almancaya benzeyen bir sesle:

— Kim var orda? diye haykırdı.

Koşan haremağalarına bağırdı: Yukarda puro tabakasını unutmuştu. Sonra emir verdi: «Arabamı hazırlasınlar.»

Bir haremağası, korkusundan takriben çıkan bir sesle:

— Arabanızı mektebe gönderdiler, Cevat beyefendiyi almak için... Küçük hanımefendi emrettiler, dedi.

Cevat'ı mı almak için? Sultani'de okuyan bu Cevat, Belkıs'ın amcasının oğlu ve Hidayet'in konağındaki süs insanlardan Ataşenaval Naşit'in ana ayrı kardeşidir. Hüsrev, Naşit'i de sevmezdi, Cevat'ı da...

Kızdı: «Bu oğlanı mektepten almak için bula bula onun Londra'dan gelen arabasını mı bulmuşlardı?» Faytonu emretti. Ona da paşa binmişti; çünkü paşanın kendi arabası tamirdeydi. O halde Serkldoryan'a kaynanasının kupasıyla gidecekti.

Bahriye Miralayı, bu arabaları Adnan'ın ayakta dinlemesini tabii buluyor ve bu emirleri acele etmeyerek veriyordu. Salona girdi. Kendini takdim etti:

— Miralay Hüsrev!

Yirmi dört yaşındaki Miralay Hüsrev matruş bıyıklıydı; o devirde bıyığını traş eden tek Türk!.. Erkek kemiğinin ne güzel şey olduğunu gösteren etsiz vücut... Uzun ve ahenkli boy... Tamam yaratılmamış bir yeri yok: Elleri eldi, kolları kol... Ve Bahriye Miralayı kumral saçlarında kat'i dalgalarla, lâcivert ceketinde yaver kordonunun altın örgüsü ile salonun ortasında durunca, Adnan, şaha kalkan bu erkek güzelliğinin karşısında fenalaştı. Karısını sevdiği adamdan utandı.

Adnan her derste Miralayı karısına daha lâyık görüyordu. Bu yüzde bir hayvan güzelliği vardı. Ayakta dururken bastığı yer, bir *Paladin*'in* at üstünde durduğu bir kayanın ucuna benziyordu.

Adnan'la birkaç haftada arkadaş oldular. Birbirlerini isimleriyle çağırıyorlardı. Hüsrev, Adnan'ın yanında Abdülhamid'e pislik isimleriyle sövüyordu.

Alafranga olan Miralayın küfürleri alaturka idi. Fakat Adnan bu çok pis küfürlerde bile Avrupa'nın sun'i gübrelerinin kimya temizliğini buluyordu. Adnan için bu salonda her şey temizdi: Kırılmış bir küngün parçalarını yuvarlayarak çağlayan bu sarı çamurlar bile.

Miralay bağıran sesiyle:

— Tenkit mi? Almanya imparatoru tenkit edilir; bizimkine ancak sövülür, diyordu.

Adnan şaştı. Abdülhamid'e adamları da sövüyordu; hem de Hidayet gibi, Hüsrev gibi yakın adamları...

Yalnız Hidayet'ten Hüsrev'in farkı vardı. Hüsrev her tarafı görünen düz meydandı. Lâkırdısında kuytu köşeler yoktu. Lâfının hiç bir köşesi ağzında takılıp kalmıyordu. Sonra tamamlanmamış tek bir tavrı yoktu: Otururken ayaklarını uzatacaksa bacakları bitmiyordu. Bir şey anlatıyorsa lâkırdısının söylenmedik yeri kalmayacaktı.

* Paladin (Fr.) Atlı şövalye.

Almanya'dan geldiği halde, Hüsrev, İngiltere doluydu. Londra'da, görünmemeyi bilen kibarlığı bitiremiyordu:

— İngiliz, İngiltere'ye benzer; anlamak için yıllar lâzım... İngilizin kibarlığı hükûmeti gibidir; dikkat etmezsen göremezsin... İngiliz, aptal olmadan on iki saat susan adamdır... diyordu.

Her yere Alman filosuyla gitmişti. Bunu anlattıktan sonra:

— Avrupa, İngiltere'dir, diyordu. «Paris'te yaptırdığı elbiselerini Londra'da giymeye utanmıştı.» İstanbul'a kahkahalarla gülüyor; tahta saraylarla, kadife salonlarla, servetlerini parmaklarında, göbeklerinde taşıyan adamlarla eğleniyordu. Bir Londra'daki büyük ailelerin sadeliğine bakıyordu; bir de «bizimkilerin» iptidaî bıyıklarına, ağdalı seslerine, suratlarını bir tek çizgiyle beygirleştiren azametlerine.

Kendi mevkiinde gençlerle görüşmeye tahammülü yoktu ve Adnan'ın fıkaralığından rahat ettiği için «ondaki sadeliği seviyorum» sanıyordu. Dostluğu da tembeldi ve Adnan'ın da Hüsrev gibi bir insan olduğunun hiç hatıra gelmemesi... Hüsrev bunun için onunla dosttu. Onunla konuşmuyordu, onunla konuşurken dinleniyordu.

Birgün salonda yalnızdılar. Hüsrev'in içi sıkılıyordu; galiba dün gece oyunda vermişti. Sinirli sinirli esneyecekti; esnemekten vazgeçti; karısını sevmediğini Adnan'a söyledi: «Belkıs kemikliymiş!» Adnan kemiklerine çıldırdığı kadına sarardı. Fakat onun yanında Belkıs'ı, kocası kendi eliyle nasıl soyardı? Adnan kendinin Miralaya bu kadar mahrem olmasına inanamadı. Şaşırmıştı. Bu lâftan sonra yüzünün nasıl olması lâzımdı? Adnan içap eden yüzünü bulamıyordu.

Tam bu sırada harem ağası, Sevr fayansında çiğ kereviz getirdi. Miralay kerevizi çiğ yemekteki hikmeti anlattı: «Almanya'da böyle yerler»di. «Adnan da sıhhatini seviyorsa böyle yapmalıydı.»

Adnan bu tavsiyeyi duymadı; deminki müjdenin önünde sessiz çıldırıyordu. Dünyada Belkıs'ı sevmeyen bir adam bul-

muştu; hem o adam kocasıydı! Belkıs tahtından yuvarlanmıştı; Miralayın ayaklarının ucunda yatıyordu. Ve Belkıs, Adnan'ın kollarına düşseydi, Adnan bu kadar çıldırmayacaktı. Miralayın boynuna sarılmak, öpmek istiyordu. Miralayın ayağının ucuyla ittiği bohça, Adnan'ı aylardanberi ezen heykel kadın mıydı?

Miralay, Adnan'a yaptığı iyiliği bilmiyor, Almanya İmparatorunu anlatıyordu:

— Kayzer, züppenin biridir; geceleri Saray Müşirine kadın dekoltesi giydirir, Sarayda oynatırdı. Bir gece adam göbek atarken göbeği kalbine çarptı, öldü, diyor ve kendinden büyük bir kahkahanın içinde Miralayın kolları, bacakları kopuyor, duvara, tavana yakın yerlere çarpıyordu.

Hüsrev'in kahkahası bitmiyordu. Adnan'ın da gülmesi lâzım geldi, tebessüm etti. Fakat çok mes'ut olanlar gülmezler; dalarlar; düşünürler. Adnan da —sanki somurtuyordu— o kadar sessiz yüzle saadetine daldı: Bu kadın sevilmesin? Adnan bu saadeti, aptal olmadan rüyada bile göremezdi. Ama bu tuhaf saadetin bir ucu bile Adnan'ın eline geçmeyecekmiş; ne çıkar? Belkıs'ın sevilmemesi mümkündü! Adnan bunu görmüştü! Şimdi kendi de sanki Belkıs'ı sevmiyormuş gibi bahtiyardı.

Acı bir lezzetle düşünüyordu: Şimdi Belkıs'ın cenazesi bu odaya Adnan'dan tarih dersi almaya gelecekti. Tarih hocası, Kanunî Süleyman'ı beyaz gözle dinleyecek ölü kadını dişleri ağzına sığmayarak, bekliyordu. Bahriye Miralayı da Almanya İmparatorunun ne kadar açgözlü olduğunu, Şam'da valinin konağındaki kanape takımını isteyecek kadar dilenci olduğunu anlatıyordu:

— Bu kadar çingene hükümdar görmedim. Baalbek harabesini de Berlin Müzesine taşıdı! diyordu.

Adnan artık bu salonda küçülmüyordu. Artık zekiydi; artık natuktu; artık insandı. Ayağa kalktı. Almanlar için:

— Memleketin kalbini çaldılar, kanmadılar; barsaklarını da aşırdılar. Profesör Peştayn'lerini gönderdiler. Memlekette

harabe bırakmadılar, toprakların koynunu, karnını avuç avuç taşıdılar, dedi.

Ve Adnan artık sesini bulan adamdı. Fakat birdenbire bu sesini kaybetti. Oturdu. Sustu. Susuyordu. Saadeti beş dakikada eskimişti. Demin sevindiğine utanıyordu. Kocası Belkıs'ı sevmiyorsa bundan ona ne? Bu sevilmeyen kadın onun mu olacaktı? Belkıs'a kızdı. Sonra düşündü, Belkıs'a ne diye kızıyor, onu hangi günahının cehennemine atıyordu? Düşündü, günahını buldu: Niçin hürmetin soğuk tabiiliği Belkıs'ta azalmıyor, niçin Belkıs onunla arkadaş olmuyordu? Belkıs'ın gözleri bazan niçin başka türlü bakmıyor, sesi bazan niçin değişmiyordu? Kendisi için ölmek isteyen bir adamın karşısında oturduğunu Belkıs aylardanberi niçin bilmiyordu? Belkıs niçin başka türlü güzeldi? Hele bütün kadınlardan niçin başkaydı? İşte Belkıs'ın günahları!

Birdenbire yine sevindi: Kocasının sevmediği Belkıs bir gün Adnan'ın olabilirdi.

Birdenbire yine bedbaht oldu: Aksaray'daki küçük ev... Kireç duvarlar... Yük dolabının çiçekli kapısı... Tahta, öten merdiven... Sokak kapısından toprak avluya insanla beraber giren sokak... Odayı daha çıplak yapan zayıf pencere perdeleri... Belkıs'la arasında ne kadar çok düşman vardı! Adnan ehemmiyetsiz adına, devlette yüksek bir yere değmeyen eski ceketine kızdı. Murat Bey gibi vaktiyle Avrupa'ya kaçıp Şurayı Devlete dönseydi, kendisini sevmeyen Miralaydan bir gün ayrılan Belkıs, bu Şurayı Devlet azasına varabilirdi.

Kapı açıldı, Belkıs, salona kahverengi bir elbise içinde giriyordu. Kulaklarının bembeyaz uçlarındaki blöblan iki tektaş gözbebeklerinin altın sathında yanıyordu. Adnan baktı; salona sevilmeyen bir kadın girmedi. Hüsrev'e bakarken alnını şefkatle buruşturan Belkıs, alnında bir tacın güneşten gölgesiyle ayakta duruyordu. Ağzında sımsıkı, bembeyaz iki diş sırasıyla gülerek kocasına sordu:

— Adnan Beye neler anlatıyordun Hüsrev?

Hüsrev, Adnan'a hâlâ Almanya İmparatorunu anlatıyordu:

— Kayser, Bağdat hattını aldı, ona mukabil Osmanlı ordusuna bıyığını taktı! diyordu.

Belkıs odaya girince Hüsrev susmuştu. Demin Belkıs'ı sevmediğini söyleyen Bahriye Miralayı, Belkıs'ın bu güzelliği karşısında, yakalanmış bir yalanı söyleyen adam ne kadar Adnan'a mücrim,* beceriksiz göründü. Adnan sevinmekte ne kadar acele etmişti! Bu kadının sevilmemesi hiç kabil miydi? Bu kadar gayritabiî saadete Adnan nasıl inanmıştı? *Ne kadar aptaldı!* Adnan kendinin bu kadar akılsız olduğuna kızıyordu.

Halbuki Adnan yanılıyordu. Hüsrev'in Belkıs'ı sevmediği yalan değildi. Belkıs'ın salona girerken taşan neşesi, kulağındaki, sırtındaki süsler gibi kocası içindi. Hüsrev'i gördüğü için gülüyordu. O, Miralaya, eline geçmeyen şeye çıldıran kadın gibi tapıyordu. Belkıs'ın gözünde, Miralayın kabalığı bile heykelin çizgilerine oyulmak, derinleşmek imkânı veren bir mermer sertliği idi. Belkıs, kendi güzelliğine hayret etmeyen bir dağ parçasına ezildikçe ezilmek istiyordu. Belkıs'a bakarken şaşırmayan Hüsrev, Belkıs'ın sevebileceği tek erkekti.

Fakat Hüsrev'in dünyada seveceği tek kadın yoktu. O, insan yüzündeki güzellikten anlamazdı. Av, oyun... başka heyecanı yoktu. Hattâ kumarsız para bile hiçti; oyunda bulduğu heyecanı paranın başka neticelerinde bulmuyordu. Güzel giyindiği için güzel giyiniyordu. Babasının ve kayınbabasının saray gibi konaklarında oturduğu için saraylarda oturuyordu. Kulübe, ava gitmek şartıyla Adnan'ın evinde, Adnan'ın ceketiyle oturabilirdi. Adnan boşuna dikkat ediyordu: Hüsrev'in Belkıs'ın bedbaht bir karı koca olduklarını bu salonda göremezdi. Onlar, yalının bir tek odasında bedbahttılar: Yatak odalarında... Belkıs, kucaklayamadığı putun yanında yatarken ölü gibi kımıldamıyordu. Bahriye Miralayı, dünyanın en güzel kadınının koynunda iç çıkıntısından patlıyordu. Karısından kulübe, ava kaçıyordu. Belkıs, gündüzleri, yatak odasından çıkınca bedbaht olduğunu anlayacak kadar yalnız kalamıyordu: Zengin konakların daha kapıdan şen yüzle giren misafirleri... Büyük servetlerin her günü ayrı bir gün yapan büyüleri... Yeni çıktığı için kitapçıların mutlaka göndereceksleri Fransızca, Almanca, İngilizce kitaplar... Paris'e, Londra'ya ısmarlanan elbiseler, iskarpinler gelince duyulan kısa heyecanlar... Belkıs bunların arasında yalnız sayılmazdı. Ve bedbaht olduğunu görecek kadar gündüzleri kendi kendine değildi. O, gece yarısı talihsizdi.

* Mücrim: Suçlu.

Adnan derse başlayacaktı. Baktı; Belkıs kocasına bir şey işaret ediyordu. Tekirdağlı Cemile'nın kızını Adnan'a teklif etmeyi Hüsrev her hafta unutuyordu. Belkıs, gözlerini büsbütün güzelleştiren işaretle kocasına bunu hatırlatıyordu.

Bahriye Miralayı — mukaddeme* yapmak külfetti — birdenbire esneyerek sordu:

— Evlenmek fikrinde misin Adnan?

Adnan öyle bir fikirde olmadığını anlatıp bitirdiği zaman, Bahriye Miralayı, koltukta uyumuştu.

Adnan ve Belkıs tarih dersine başladılar. Muhasara* başlamış, Macaristan fetholunuyordu.

Belkıs beyaz parmağını dudağına götürdü:

— Adnan Bey, biraz yavaş! dedi. Sonra, uyuyan Hüsrev'i göstererek izah etti:

— Gece kulüpten geç geldi de...

Tarih hocası, Süleyman'ın Macaristan'ı aldığını kısık sesle anlatmaya başladı: Kabahatini söyleyenlerin sesiyle!

Ve Macaristan fethi Hüsrev'i uyandırmadı.

* Mukaddeme: Söze giriş.
* Muhasara: Kuşatma.

SÜHEYLÂ'NIN ÇOCUK OLMADIĞI ANLAŞILIYORDU

SÜHEYLÂ'NIN Adnan'a çıldırdığını Maliye Nazırı'nın konağında kimse anlamıyordu. Bu aşkı ancak Süheylâ'nın yüzü haber verecekti. Fakat bu çehreyi de sezen sade Hacı Kâhya oldu. Bu az okur, güç yazar adam bir çok ümmiler* gibi her şeyi gözüyle anlardı. Maliye Nazırı ve Hacı Kâhya daima her meseleyi beraber düşünürlerdi. Süheylâ'nın Adnan'la evlenmesine de başbaşa razı oldular. Fakat Süheylâ'nın anasına bunu açamıyorlardı. Cemalifer, «dünkü çocuğu» evlendirmemekte iki senedir inat ediyordu: «Aceleleri yoktu; Maliye Nazırının kızını vakti gelince herkes kapışırdı!»

Paşa nihayet kolayını buldu: Yirmi iki yaşına basan Süheylâ'nın bebek olmadığını Cemalifer'e Tekirdağlı Cemile Hanım ispat edecekti. Sonra da Adnan'ı Hacı Kâhya Cemalifer'e söyleyecek, Paşa da bu intihabı* çok beğenecekti.

Fakat bu Cemile Hanım'ın dirayetli olduğu ne kadar doğruymuş! O, Maliye Nazırı gibi Süheylâ'nın yirmi ikisine bastığını söyleyerek Cemalifer'i kırk sekizine çıkarmakla söze başlamıyordu. Süheylâ'nın «hâlâ bebek olduğunu o da biliyor»du. Fakat «A hanımefendiciğim, aslanım» diyordu, «Fatma Sultan'ı da Nevşehirli İbrahim Paşa'ya on dört yaşında vermediler miydi?»

Tarihte Abdülaziz'den, Abdülhamid'den başka padişah bilmeyen Cemalifer, bu Fatma Sultanı onlardan birinin kızı sanıyor, Damat Nevşehirli İbrahim'in Kuruçeşme'de Direkli Saray'da mı oturduğunu soruyor, Cemile, bu yanlışı ihtiyatla düzeltiyor, nihayet Cemalifer kendi kızının Fatma Sultan gibi çocukken evlenmesine razı oluyordu.

Maliye Nazırı sevindi: Kızına bir koca aramasına, karısı ses çıkarmayacaktı. Ancak karısı, bütün yüzünü uzun bir burun haline koyan yekpare bir çizgi içinde somurtuyor:

* Ümmi: Okuma yazması olmayan.
* İntihap: Seçim.

— Fakat bu konağa yakışacak bir koca! diyordu.

Bunda Cemile de onunla beraberdi; kocası tabii Süheylâ'ya değil, konağa yakışacaktı. Cemalifer merak ediyordu; acaba Tekirdağlı Cemile Hanım'ın bulacağı ve bu yirmi odalı konağa yakışacak koca kimdi? Cemile:

— Bir Hünkâr yaveri! dedi. Hem de paşa oğlu, paşa torunu...

Cemalifer nikâhta gazetenin basacağı üç paşayı, gururundan devleşerek düşündü: Maliye Nazırı da, damadın babası ve dedesi de... Aman yarabbi, üçü de paşaydı.

Berber lâvantası kokan Hünkâr yaveriyle evleneceğini Süheylâ bilmiyordu. Ona söylemediler. «Çocuk» bu kadar ciddî bir sırrı ağzından kaçırır, bir çuval inciri berbat ederdi. Hem de Tekirdağlı Cemile'ye göre fesinin kenarından lepiska perçemi yukarıya kalkan bu Hünkâr yaveri, Süheylâ'nın karşısına apansız çıkmalıydı. Saadeti, hayretin heyecanı güzelleştirecekti.

Kimseyle konuşulamayan aşk, bu zehir, Süheyâ'yı kemiriyordu. Bir taraftan da konağın tenhalığı.. Her gün aynı günü yaşamak... Kimseye anlatmadığı için kızın göğsünde karanlık bir hasbihal gibi gömülü kalan kuvvetli Avrupa romanları... Hapsedilen şehvetin dimağlaşan, bünyeleşen terâkümü...* Kadında şehveti bile oyalayan moda ve terzi meşguliyetlerinin bu konakta yokluğu... Bütün bunlar Süheylâ'nın aşkını büyütüyordu.

Bu aralık Hariciyede mümeyyiz Burhan, Süheylâ'yı istedi. Burhan'ın babası Beylerbeyi rütbesinde paşa idi. Cemalifer, Hünkâr yaveri kadar bunu da beğendi. Ve bugün Süheylâ'ya ikisinin de resmini Tekirdağlı Cemile gösterdi. Kız, Hünkâr yaverinin kâkülü, Burhan'ın karnı karşısında ellerini yüzüne kapayarak dakikalarca ağladı.

Kısa kollarıyla karnını kucaklayamayan şişman Burhan'ın çirkin olduğunu Cemile'yle Cemlifer de kabul ettiler. Ve

* Terâküm: Birikim.

Burhan'dan vazgeçtiler; amma Hünkâr yaverinde ısrar ediyorlardı. Ancak Hacı Kâhya — Cemalifer'in demesine göre Tekirdağlı Cemile Hanım'ı sevmediği için — onun bulduğu bu Hünkâr yaverinin hakkında çok fena şeyler duyuyordu: Umumhanelerde dayak yiyormuş; meyhanelerden evine baygın getiriyorlarmış; evinde ahçıbaşısıyla tavla oynuyormuş; halayıklara ikide birde çocuk düşürtüyormuş gibi şeyler... Hacı Kâhya, Maliye Nazırı'na bunları anlatırken:

— Paşam, Tekirdağlı Cemile'nin bulacağı kocaya kız mı verilir? diyor, Paşa'nın yüzünde mütalâasının* tasdik edildiğini görmek istiyor, karşısında hiddetle bekliyordu. Cemalifer de, bu uşak parçasının bu konakta artık çok olduğunu söylüyor, kocasının bu sözü doğru bulmasını bekliyor, Paşa'nın karşısında öfkeyle oturuyordu. Nihayet Maliye Nazırı, Hünkâr yaverini Saray'a sordu. Hacı Kâhya'nın haklı olduğu meydana çıktı.

Hünkâr yaverinin it olduğu anlaşılınca Tekirdağlı Cemile, Hacı Kâhya'ya kızdı. Konaktan gitti.

Süheylâ, fiyatı konuşulan eşya gibi bu olan biten şeyleri bilmiyordu. Zaten onun halinde evlenmesine karar verilen kızın ne ihtiyatlı hürriyeti vardı, ne kibirli sevinci!.. Konakta hayal gibi dolaşıyordu. Cemalifer, kızının yatak odasını kilitli buldukça, kapıya sinirli sinirli vuruyor, bunun ne demek olduğunu soruyordu. Ve elinde kitapla kapıyı açan kızının kırmızı gözlerine bakarak kendini okumaya çok verdiğine kızıyor, söyleniyordu. Fakat bu tekdirlerin* hiç hükmü yoktu. Süheylâ'nın oda kapısı yine her gün kilitli... Kız, odasına yine her gün kapanıyor, ağlıyor, saatlerce okunan bir kitabın kızartacağı gözlerle akşam yemeğe iniyordu.

Maliye Nazırı, kızının halini karısı Cemalifer'in merak etmeyişine kızıyor, karısına gözlerini mânalı yaparak bakıyor, sesini değiştirerek kısa kısa inliyor, kadın bir türlü anlamı-

* Mütalaâ: Düşünce, fikir.
* Tekdir: Azar.

yordu. Paşa nihayet bir gece gözünü, sesini bıraktı, diliyle anlattı:

— Hanım, hanım, Süheylâ, Adnan'ı seviyor!

Bir felâketin birdenbire söylenmesi ikinci bir felâkettir. Cemalifer mahvoldu. Bir kız nikâhlanmadan evvel bir erkeği nasıl severdi? İşte orospuluk bu demekti.

Fakat Cemalifer bu felâkete de alıştı. Üç hafta sonra kızının yüzüne bakmaya razı oldu. Maliye Nazırı artık Adnan'ı konağa damat almanın o kadar vahim olmadığına Cemalifer'i kandırmak istiyordu.

Ancak, Cemalifer, Hidayet'in dedesi Kazasker Gıyasettin Efendi'nin halayıklarındandı. Maliye Nazırı'nın karısı olduğu gündenberi bu eski cariyeliğinden rahatsız oluyor, bu ikbal içinde eski hizmetçiliği meydana çıkmak için fırsat bekliyor sanıyordu. Babasının adı nüfus tezkeresinde, Abdullah'dı: Bütün meçhul babalar gibi... Ve Cemalifer, evvelâ, bu Abdullah'ı Çerkes beylerinden Abdullah Bey yaptı. Zaman geçince buna kendi de inandı. Babasının beyliğiyle kocasının paşalığı birleşince Cemalifer için başka insanlarda da asalet «lüzum» halini aldı.

Kocası paşa, babası Çerkes beyi... O halde damadı da böyle bir şey olmalıydı. Adnan'ın madem ki babası Miralayken ölmüştü; o, paşa olamazdı. Fakat büyük babası, yahut dedesinin dedesi mutlaka paşa olmalıydı. Yoksa Süheylâ başka türlü alınamazdı.

Süheylâ da Adnan'ın babasını paşa olmadan öldüren kurşuna içerliyor, edebiyatın arayıp bulamadığı bu güzel şahadet vak'asına garaz oluyordu.

Süheylâ'ya acıyan Hacı Kâhya sokakta, kahvede, Maliye'de Adnan'ın soyunda bir paşa arıyor, bulamıyor, bulamıyordu.

Bugün Maliye'de Hacı Kâhya, Nazırın kapısının önünde dolaşırken birdenbire durdu; iyi görmek için kaşlarını çattı; ağzı gülüyor gibi yarım kapanan eski Yemen defterdarı Emirî Efendi büyük dişleriyle karşısında duruyordu. Hacı Kâhya sevincinden sarardı: Adnan'ın soyunda bir paşa varsa, bunu

bu Emirî Efendi mutlaka bilecekti. Çünkü bu Emirî Efendi meşhur şark âlimi Emirî Efendi idi. O, bütün mezarları bilir; insana, «Senin üçüncü deden Yanya'da filân selvinin altında yatıyor!» derdi. Mazide oturur, mazide yatar kalkar, mazide biraz nefes alırdı; fakat çok mazide!.. Yeni'den muztaripti. Abbasîlerin çakşırlarını* bilir, kendi fesinin nerede yapıldığını öğrenmek istemezdi. Her şeyin eskisini severdi: Kitabın eskisini, ölünün eskisini, hattâ felâketin eskisini!.. Meselâ 93 mağlûbiyetini ağzına almaz, fakat Beyazıd'ın Timur'a yenildiğine yanardı.

Hususî bir kılığı vardı. Parmağında bir makalelik mürekkep ve paçasında bir mahallelik çamurla dolaşırdı. Hangi yemeği sevdiği yeleğinin önünden belli olurdu. Fakat temiz bir ruhu vardır. Abdülhamid devrinde defterdar olduğu halde hırsız değildi; namuslu parasıyla eski kitap topluyordu, memlekete bir kütüphane bırakacaktı. Ve bu yazma kitapları görünmeyen köşelerden çekerken mazinin tozları üstüne döküldükçe eski elbisesi eski bir din kadar güzelleşirdi.

Maliye'ye Hacı Kâhya'yı görmeye gelmişti. O, Maliye'de kimseyle görüşmez, yalnız namuslu diye Nazırın uzaktan bazan selâmını alırdı. O öyleydi: Maliye Nazırıyla düştüğü zaman görüşecekti.

Hacı Kâhya, Emirî Efendi'nin kahvesinin köpüklü olmasına bugün çok dikkat etti. Çünkü ona Adnan'ın ecdadını soracaktı.

Sordu.

Şark âlimi, kahvenin telvesini içmekten vazgeçti; somurttu.

— Hangi Adnan? dedi. Şu Hidayet hergelesinin konağından çıkmayan Adnan katırı mı?

Şark âlimi Emirî Efendi, kızarsa, adama mektep kitaplarının yazamayacağı kelimelerle söverdi: Şimdi Adnan'a o türlü sövüyor, «Hidayet'in konağının önünden geçenler bile

* Çakşır: Bir çeşit erkek şalvarı.

namussuzdur; içinden çıkmayanları düşün! Ben bu Adnan keratasının ecdadını nereden bilecekmişim? Kafam çöp tenekesi mi, Hacı?» diyordu.

PAŞA NİHAYET BULUNDU

ADNAN, Süheylâ'ya Eşber'i okutmaya canından bezerek gidiyordu. Süheylâ ile arasındaki feci arkadaşlık bir türlü azalmıyordu, bitmiyordu. Kaza bu kadar çok sürer miydi? Adnan onunla kazara dost olmuştu! Ve Adnan bu arkadaşlığı Süheylâ'ya unutturmak için gücü yettiği kadar fena adam oluyordu ve derslerde, derslerden başka lâkırdı haftalar geçtikçe azalıyordu. Süheylâ, bazan dolan gözlerini Adnan yakalamasın diye odadan sebepsiz kaçıyor, sonra daha sebepsiz neşeyle odaya dönüyordu: «Bu kızı istesem acaba verirler mi?» diye bir zaman düşündüğü Süheylâ mıydı? Başında tülbentle Eşber okuyan Süheylâ nerede? Altın saçlı Belkıs nerede?

Süheylâ, Adnan'a aşkını söyleyemediği için onun yanındayken de onu düşünüyordu: Adnan'la aşkını konuşamayan Süheylâ için Adnan orada değil demekti. Kız, paylaşılmayan bu aşkından eziliyor, sebepsiz neş'elenerek yüzünü değiştiriyordu; fakat gözleri? Gözlerini bir türlü idare edemiyordu. Bu gözler hep Adnan'ın yüzünde kalıyor, Adnan da bu gözlerin farkında olmamak için hep Eşber'e eğiliyordu.

Fakat Adnan bu sessiz ihtilâftan* bazan yoruluyor, o zaman eski arkadaşlıkları yine ortaya çıkıyordu. O zaman Süheylâ mes'uttu. Böyle mes'ut olduğu bir gündü. Süheylâ sordu:

— Bir defa söylemiştiniz Adnan Bey, unuttum; büyük babanızın adı neydi?

— Ben mi söylemiştim?

Adnan, dedesinin adını bu kıza hiç bir defa söylememişti. Bu sualin ne diye sorulduğunu Adnan düşünürken Süheylâ ümitler içide bekliyordu: Lofçalı Salim Bey'in bir paşa ba-

* İhtilâf: Uyuşmazlık.

bası olabilirdi. Eğer bir mezarlıkta böyle bir paşa yatıyorsa Süheylâ hemen Adnan'ın karısı olacaktı.

Adnan, soy sop davasına ehemmiyet vermediğini anlatmak isteyen nazlı bir sesle, düşündü:

— Büyük babamın adı... Adı... Adı... Adı... Mehmet! dedi.

Süheylâ'nın ümidi büsbütün bitmedi; Mehmet'in yanına konulacak kelimeyi bekliyordu.

Sordu:

— Mehmet?

Adnan cevap verdi:

— Evet, Mehmet Bey.

Kız, sarardı. Fakat ümidi yine bitmedi. Mehmet Bey'in babasını sormamıştı, onu da sordu.

Adnan çok sinirlendi. Bu sualler çok sürüyordu. Kızdığını göstermemek için işi şakaya döktü:

— Madem ki bu kadar merak ediyorsunuz Süheylâ Hanım, söylemeyeceğim! dedi.

Süheylâ, yalvaran gözlerle, bu şakanın bitmesini bekliyordu.

Adnan:

— Süheylâ Hanım, siz benim şeceremi öğrenmek istiyorsunuz ama, bakalım ben biliyor muyum?

Ecdadını birdenbire hatırlamak, Adnan'ın kibrine dokunuyordu. Süheylâ'nın hâlâ cevap bekleyen gözlerine dayanamamış gibi soyunu istemeye istemeye hatırlamaya başladı:

— Dedemin babası... Durun bakayım... Evet, Salim Beymiş. Rumeli eşrafından mı, neymiş. Öyle bi şeyler... Za'ameti de varmış galiba... Onun babası? Onun babası? Buldum, Çelik Mehmet Paşa!

Süheylâ, sevincinden, lâkırdının aşağısını dinlemedi. «Şimdi geliyorum,» Hareme koştu.

Adnan, verdiği cevabın haremle münasebetini anlamadı. Daldı. Belkıs'ı düşünüyordu. Ve Belkıs'ı düşündüğü için Süheylâ'yı hatırladı: «Belkıs'ın yanında Süheylâ ne kadar hiçti! Fakat, bu Süheylâ, onun dedesini neden soruyor, öğrenince niçin seviniyordu? Süheylâ bu zevzeklikle kendine güzel bir kız hoppalığı mı vermek istiyordu? Bu kadar mânâsız tavırlar bir kıza yakışmak için o kız —hele o kız Süheylâ ise— güzel —yani Belkıs kadar güzel— olmalıydı! Yoksa bu konokta Adnan'a evlenecek bir kız mı buldulardı? Yoksa —maazallah— Süheylâ'yı mı vereceklerdi? Hiç verirler miydi? Hayır... Süheylâ'yı ne kadar istemediğini bilseler verirlerdi; çünkü hayat böyleydi; insanın istemediği şey ayağına gelirdi. Fakat Adnan'ın Süheylâ'yı istemediğini bu konakta nasıl bilirlerdi? Belkıs'ı tanımalılardı ki, Adnan'ın Süheylâ ile evlenmekten nasıl kaçacağını anlasınlar.»

Şimdi Adnan, yalnız Belkıs'ı düşünüyordu; birdenbire kendine hayret etti: Belkıs'a o kadar çıldırdığı halde koridorunda Meryem Ana kandili yanan evdeki kadına —Samatyalı Filareti'ye— bir müddettenberi yine nasıl gidiyordu? Ve ondan döndüğü zaman, rahatlaşan vücudu bir kaç saat Belkıs'ı nasıl unutuyordu? Ve Filareti'den döndüğü zamanlar bir kaç saat Belkıs'a nasıl kinini unutuyordu?

«Şimdi geliyorum,» diye odadan giden Süheylâ'nın bu «şimdi»si yarım saat sürdü. Yarın kocası olacağı için Adnan'a nazının geçeceğinden Süheylâ o kadar emindi ki, onu yarım saat boş bir odada bekletebiliyordu: Artık Adnan ev halkındandı.

Süheylâ döndüğü zaman:

— Affedersiniz Adnan Bey, sizi çok beklettim! dedi. Adnan bu nezaketi fazla buldu: «O beklememişti ki!.. Süheylâ bir dakika gitmiş, gelmişti!..»

Süheylâ'nın her tarafı gülüyor, yüzünden yanakları taşıyordu. Cemalifer, Adnan'ın üçüncü dedesi Çelik Mehmet Paşa'yı, evvelâ göze görünmeyecek kadar uzak bulmuştu. Süheylâ gizli istihza* ile annesine anlatmıştı: «Gazeteye Adnan'ı Çelik Mehmet Paşa'nın torunu diye yazdıracaklardı. Okuyan-

* İstihza: İnce alay.

lar Çelik Mehmet Paşa, Adnan'ın birinci ceddi mi, dördüncü ceddi mi, nereden anlayacaklardı?» Cemalifer düşündü: Bir selvinin altında yatan bu gölge nihayet bir «paşa» idi ve kızı o gölgenin torunu ile evlenebilirdi.

Süheylâ, dalgın oturan Adnan'ın karşısında, anasının bu müsaadesine seviniyor, bir çok konuşmak istiyor, gülmek istiyor, gayritabiîlikler yapmak istiyordu.

Adnan, ağzında barsakları görünen büyük bir delikle esnedi. Süheylâ bu perişan dudakları bile çirkin bulmadı.

BİR HASBİHAL

BOZDOĞAN Kemerindeki konak... Süheylâ'nın Adnan'dan ders aldığı oda... Fakat bugün bu odada Süheylâ yok: Maliye Nazırı köşede oturmuş, Adnan'ı bekliyor.

Öğleden sonra yalnız bayramlarda çalınan sokak kapısının zilini duyunca Paşa anladı: Edebiyat hocası gelmişti. Gözlerini yumdu, dudaklarını damla damla kımıldatarak tespihini çekmeye başladı. Çünkü Adnan'ı odaya girer girmez görürse onunla ta oda kapısından meşgul olması lâzım gelecekti.

Adnan odanın ortasına gelince, Paşa odada birinin bulunduğuna karar verdi ve gözlerini sahte hayretle açtı; bir yorgun hürmetle ayağa kalktı. Adnan, Paşa'yı odada bulunca sinirlenmişti; çünkü bilirdi: Bu devlet adamları hiç bir şey söylememiş olmak şartıyla konuşurlardı; lâtife* etmezlerdi; yüzleri buruşmayarak gülerlerdi; anlatılan şeylere inanmazlardı; inanmadıkları şeyleri anlatırlardı.

Maliye Nazırı, Adnan'ı damat etmeye karar vermiş, çocuğun bu izdivaca ne kadar lâyık olduğunu bugün yakından görmek istiyordu.

Maliye Nazırı edebiyattan lâf açtı; hem de Şair Ziya Paşa'yı anlatıyordu. Adnan şaştı; yalnız saray düşmanı genç-

* Lâtife: Şaka.

lerin okumaya selâhiyetli olduğu «Terkibi Bend»i bu adam ne hakla ezber biliyordu?

Maliye Nazırı:

— Ziya Paşa'nın mektupçusu Nazım Paşa'dan dinlemiştim. Ziya Paşa Adana valisi iken konağının balkonuna oturur, bir taraftan şarap içer, bir taraftan Nazım Paşa'ya şiirlerini söyler, yazdırırmış.

Adnan yine hayret etti; şarap içen şairi «gâvur» kelimesine sarmadan bu sofu nazır nasıl ağzına alıyordu?

Maliye Nazırı mütalâa da söyledi:

— Tercii Bend'inde Ziya Paşa'nın limliği görünür, Terkibi Bend'inde şairliği!..

Adnan karar verdi, artık alay edecekti. Bu Maliye Nazırı elinin hamuruyla ne işlere karışıyordu? Bu yetmiyormuş gibi Maliye Nazırı yeni şairleri sordu. Bu münasebetsiz meraka Adnan içinden güldü, alayla:

— Yeni yetişen şairlerimiz var mı ki Paşa hazretleri? dedi.

Maliye Nazırı:

— Tabiî ki var, dedi. Meselâ, bizim Hüseyin Efendi'nin oğlu!

Adnan, Hüseyin Efendi'nin oğlunu tanımadı. Nazır:

— Hani bir çocuk var; adına Tevfik Fikret mi ne diyorlar? Geçende bir Naat'ını okudular; o ne cemiyyetli* manzumeydi! dedi. Tevfik Fikret'i beğenen sakallı ve vezir rütbeli adamı Adnan bir kaç dakika anlamadı. Sonra birdenbire anladı: Bu Maliye Nazırı, Fikret'i değil, onun peygambere yazdığı şiiri beğeniyordu; büsbütün eğlenmek istedi:

— Evet Paşa Hazretleri, Fikret nasılda bir Naatı Şerif yazabilmiş! dedi.

Nazır, Adnan'ın alayını sezdi ve kendisi de gizli istihza ile iki (ayın)ı çatlatarak:

* Cemiyyet: Sözün bir kaç yönden anlamlı olması.

— Yalnız, Naatı Şerif değil, bir de Nef'ii Şerif yazmış. Kızım okudu; bayıldım; manzumede gök gürlüyor, dedi.

Adnan, artık Maliye Nazırıyla sahici insanmış gibi konuşmaya razı oldu. Nazır, Adnan'ı eliyle yanındaki koltuğa çağırdı. Etrafına korka korka baktıktan sonra, gözlerini kapayarak:

— «Sis» diye bir manzumesi var. Geçende, Reji komiseri Nuri Bey'in konağında bir genç okudu. Bu şiiri bana bulur getirir misin oğlum? O gün Nuri Bey'in konağında tanımadığım birtakım adamlar vardı. Onların yanında manzumeyi yarıda bıraktım, dinlemeden kaçtım.

Adnan:

— Fakat Paşa Hazretleri, dedi; Nuri Bey'in konağına namussuz tek bir adam girmez. Fazla telâş buyurmuşsunuz!

Maliye Nazırı gözleriyle hiddetlendi:

— Siz gençsiniz beyefendi, dedi; Nuri Bey'in evine namussuz adam girmeyeceğini ben de bilirim. Ancak benim mişvarım* budur. Bir odada birden ziyade adama emniyet etmem.

Ve Adnan'a dik dik baktı. Birdenbire değişen bir sesle:

— İnsanlara teker teker emniyet edilir! dedi.

Demindenberi biraz sevmeye başladığı bu adamın böyle basit lâkırdıları bir tebliğ sesiyle söylemesindeki ukalâlığa Adnan'ın canı sıkıldı; nasihat dinlenmekteki küçüklükten kurtulmak için lâkırdı söylemesi lâzımdı:

— «Sis» manzumesi bendenizde var. Süheylâ Hanımefendiye veririm; efendimize takdim eder, dedi.

Maliye Nazırı surat etti; uzun uzun sustu. Enfiye çekti. Bir daha çekti. Hâlâ susuyordu.

Adnan tekrar:

— Manzume bende var; Süheylâ Hanımefendiye...

Deyince, Nazır:

— Süheylâ'ya vermeye hacet yok, dedi.

* Mişvar: Tutum, tavır.

Adnan:

— Hacı Kâhya'ya bırakırım; o da Süheylâ Hanımefendiye...

Nazır, gene sözünü kesti:

— Hayır efendim; kapalı bir zarfa kor, bana elime verirsiniz.

Adnan sarardı, bu kadar namuslu bir adam kızına bile emniyet etmiyordu. Maliye Nazırı, Adnan'ın yüzünü anladı:

— Süheylâ, manzumeyi sizin verdiğinizi bilmesin; çocuktur, belki ağzından kaçırır, dedi.

Sonra biraz daha sustu. Kızına emniyet etmediğine Adnan'ın yanlış mâna vermemesini istedi:

— Süheylâ'nın da bu şiiri bilmesini isterim. Ancak, ona bu şiiri ya siz verirsiniz, yahut ben. Manzumeyi üçümüz birden bilmiş olmayalım!

Adnan haykıracaktı; bu ne acayip adamdı!

İkisi de susuyorlardı. Yalnız Maliye Nazırı, Adnan'a çok mânâlı gözlerle bakıyordu. İkisi de o türlü susuyorlardı ki, odada öyle bir sükût vardı ki, kibrit kutusu düşse yıldırım gürültüsü kopacaktı. Ve bu korkunç sükût odadan taşarak gökyüzünü dolduruyormuş da ,biri ufuklara acımış gibi komşu evde ut çalmaya başladı.

Maliye Nazırı gözlerini yumdu. Sonra mahmur bakışlarla Adnan'a:

— Musikimiz ne kadar ruhanîdir! dedi.

Adnan bir şey söyleyemedi. Maliye Nazırı sordu:

— Bizim musikiyi sevmez misiniz yoksa?

Adnan, o odada başkası olmadığı için «bizim musikiyi» sevdi. Fakat beğenişine bir başkalık vermek istedi:

— Ama bendeniz ancak eski bestekârlarımızı beğenirim efendim, dedi.

Maliye Nazırı gaşyoldu.* Müstakbel damadı demek ki Itri'leri, Dellâlzade'leri, Zaharya'ları, Dede Efendi'leri, Hafız

* Gaşyolmak: Kendinden geçmek.

Post'ları beğeniyordu. İki elini müsavi seslerle vurdu; Menekşe Bacı'ya iki limonata ısmarladı ve:

— Hafız Post! O ne kemalli* adamdır! Bine yakın beste yapmış. Mecmuasını tabiî görmüşsünüzdür; dedi.

Adnan bozuldu. Bu Hafız Post'u şimdiye kadar adını bile işitmemişti. Fakat Maliye Nazırı'na karşı bu sanat adamının yalnız mecmuasını görmemiş olmaya razı oldu:

— Evet efendim, bestelerine hayranım; fakat maatessüf* mecmuasını alamadım.

Maliye Nazırı dudaklarındaki istihzayı, burnunun buruşu ile örtmek için enfiye çekti ve:

— Zannedersem mecmuasını daha basmadılar, Revan kütüphanesinde kendi el yazısıyla bulursunuz, dedi. Ve azametle ilâve etti:

— Hatırımda kaldığına göre mecmuanın numarası da 1724'tür.

Şimdi Maliye Nazırı büsbütün keyifli, limonatası elinde, Ulah Beyi Kantemir'in notalı musiki kitabını, Necip Paşa kütüphanesinin Hamparsum notalı beste mecmualarını anlatıyordu:

— Bütün bestelerimiz iki mühim koleksiyondadır. Biri Ethem Paşa koleksiyonudur ve dört bin parçadır. Güfteler bütün ta'lik kırmasıyal* yazılı... Besteler de bütün alafranga notayla!... Ötekisi Mısırlı Halim Paşa koleksiyonudur.

Adnan içinden kuduruyordu. Komşu nereden ut çalmıştı da bu konferansa sebep olmuştu?

Şimdi Maliye Nazırı devletin battığını gizli sesle anlatıyordu:

— Maliyeye bana ilk geldiğin gün, odama Reji Komiseri Nuri Beyle bir frenk gelmişti; bu frengi tanır mısın oğlum? dedi.

* Kemalli: Kusursuz, olgun.
* Maatessüf: Ne yazık ki.
* Ta'lik kırması: Arap harfleriyle bir yazı türü.

Adnan, «bu frengi» tanımaktan gurur duydu, hemen cevap verdi:

— Evet efendim, Rambert.

— Nereden tanıyorsun oğlum?

— Hidayet'e gelir de...

— Hidayet Beyefendiye mi?

— Evet efendim.

Nazır, Hidayet'in adına telâş etti. «O, Adnan'ı kendisine Hidayet'in tavsiye ettiğini nasıl unutmuştu? Lüzumsuz birtakım şeyleri Adnan'a demindenberi ne diye söylemişti?» Gûya bunları şimdi hatırlamış gibi bir tavır takındı. Bu sahte telâş bu odada söylenmiş ve söylenecek şeylerin Hidayet'e anlatılmamasını Adnan'dan zimnî* bir rica idi. Bir de bu rica ile bu odadaki hasbihal, Adnan'a münhasır* oluyor, Adnan Maliye Nazırı'nın mahremiyetine giriyordu.

Fakat Adnan bir türlü anlayamıyordu; Maliye Nazırı'nın neden «oğlu» oluyor, niçin «sen» oluyordu? Devletin battığını söyleyecek kadar, Paşa ona birdenbire niçin emniyet ediyordu? Nazır:

— Evet oğlum Adnan Bey, dedi. O gün yanıma gelen frenk Rambert'ti. O'nu o gün niçin çağırttım, bilir misin? Reji'den Hünkârın iradesiyle beş yüz lira borç istemek için!

Adnan titredi. Bir zamanlar Venedik'e, Viyana'ya askerinin ulûfesini ödeten Osmanlı İmparatorluğu, Reji'den sadaka istemişti.

İkisi de ağlayacak haldeydiler. Adnan memleketin haline sahiden gözleri dolan bir devlet adamına ilk defa rastlıyordu. Maliye Nazırı içini çekti:

— Ne talihsiz adamım, bilmezsin oğlum! Maliyeye Nazır olduğum gün hazinede kaç lira buldum? Ne tahmin edersin? dedi. Sustu. Adnan'dan cevap bekliyordu.

* Zımnî: Dolaylı olarak belirtilen.
* Münhasır: Özgü.

Adnan:

— Nasıl bileyim efendim, meselâ iki yüz bin lira.

Nazır, zayıf vücudunun içinden bir başka adamın sesi çıkıyor gibi haykırdı:

— On yedi lira![1]

Adnan'ın gözleri doldu. Maliye Nazırı müstakbel damadının bu rakik* gözlerine sevindi. Heyecanı büsbütün arttı; onun da gözlerinde iki damla yaş titreyerek:

— Bu felâketleri görmek için mi bu yaşa kadar yaşadım? Erzeli* ömür buna derler oğlum! diyor, bir zamanki şimendifer dolandırıcısı Hirsch'in, bir zamanki devlet istikrazları hırsızı Mires'in dalaverelerini anlatıyor, kürkünün yeniyle gözlerini siliyordu. Adnan, Maliye Nazırı'nın göğsüne sokulmuş, başını omuzuna koymak, ağlamak istiyordu. İkisi de iki çocuk kadar güzeldiler. Maliye Nazırı birdenbire kendi haline kızdı, dipdiri bir sesle:

— İyi olacak, çok iyi olacak... Ölmeyeceğiz, bu millet ölmeyecek... İyi günler göreceğiz... Yaşayacağız! dedi. Sapsarı ayağa kalktı.

Odada gene derin bir sükût başladı.

Kapı, odanın sükûtunu buruşturarak yavaş yavaş açıldı. Süheylâ, bugün saçlarını tamamen örtmeyen beyaz başörtüsüyle, kimseden çekinmeyen serbest bir tebessüm girdi.

Paşa, odadan çıkarken, Adnan, onun zayıf elini iki eliyle yakalayarak öptü; o da Adnan'ı alnından öpmek isteyerek fesinin kenarından öpebildi. Onlar öpüşürken Süheylâ sarardı.

Maliye Nazırı'nın ayak sesleri, konağın merdivenlerindeki eski yol halılarına birer gölge parçası halinde sürünürken odaya konağın bütün sükûtu toplanıyor, bu sessizliğin ortasında Süheylâ, Adnan'a, «Bu hasbihalin manasını anladın mı?» diyen gözlerle bakıyordu.

☆

[1] Rambert: *Notes et impressions de Turquie*, sayfa 121.

* Rakik: İnce.

* Erzeli ömür: Ömrün en rezili, yaşlılığın sonları.

Maliye Nazırı bu hasbihalden Adnan'ı çok beğenerek, damat etmeye son kararını vererek çıkmıştı.

Ve bu hasbihalden bir hafta sonra, Hacı Kâhya, eski Sivas Valisi Hacı Hulûsi Paşa'nın yalısına Adnan'ın bir defa bile gitmediğini öğrendi. O gece de, Maliye Nazırı'nın bir tane dostu Dağıstanlı Hoca, konağa iyi bir haberle göğsünü gere gere geldi: Hidayet'in konağında Adnan'ın vaziyeti Sacit'inki gibi değilmiş! Yalnız Adnan'ın anasının verem oluşu Paşa'yı düşündürüyordu. Fakat Dağıstanlı Hoca tevekkülün ilmikelâmdaki* mevkiini on beş dakika anlattı; Maliye Nazırı da işin bu cihetini Allah'a bıraktı.

Ve Hoca, konaktan, gece, mühim vazifeyle çıktı: Yarın Adnan'ı görecek, Süheylâ'yı ona kendiliğinden teklif edecek, «Sen kızı istersen, Paşa benim sözümden çıkmaz; ben onu razı ederim!» diyecekti. Kızının evlenmesine sarıklı bir adamın vasıta olmasını Cemalifer de konağın namusuna muvafık* buluyordu.

Dağıstanlı Hoca, Adnan'ın temiz bir kızla evleneceğine o kadar sevinmişti ki, o gece kendi evinde keyfinden çocuk gibi şakalar yapan hoca, hayretle bakan karısına bu saadetinin sebebini anlattı ve kadın kısmına her şey söylenmez kaidesini ömründe ilk defa unuttu.

Üç gün sonra, Dağıstanlı Hoca, Maliye Nazırı'nın odasına kabahatli bir yüzle girdi. İlk sözü şu oldu:

— Bu iş olmuyor Paşa!.. Benim gibi uğursuzu ne diye araya koyarsın? Dünya işine benim aklım ermez ki!

Maliye Nazırı:

— Otur molla, telâş etme! diyordu.

Dağıstanlı Hoca, ayakta, kollarını uzatarak:

— Bu ellerden iş gelmez; bu eller dua için gökyüzüne açılmaktan başka bir şeye yaramaz! diyor, kendine öfkeleniyordu.

* İlmikelâm: Söz söyleme sanatı.

* Muvafık: Uygun.

O gece, Maliye Nazırı, yatak odasında, birini çağırıyor gibi yüksek sesle, karısı Cemalifer'e:

— Dağıstanlı Hoca yerinden öğrenmiş; anasının hastalığı Adnan'da da başlamış; çocuğa hiç bir şey söylememiş; bu izdivaçtan vazgeçelim hanım; dedi. Süheylâ, konağın sessizliği içinde, babasının bütün ömründe ilk defa bu kadar çok çıkan sesini, yandaki odada, gözleri kımıldayarak dinledi, karanlık odada, dakikalarca bir noktada durdu; sonra bir tek hıçkırıkla karyolasına düştü.

HABERİ OLMADAN DÜŞMAN KAZANIYOR

TEKİRDAĞLI Cemile'ye Bahriye Miralayı Hüsrev, Adnan'ın evlenmek niyetinde olmadığını söyleyince, o daha söylemeden —budala değildi— anlamıştı: Adnan, Cemile'nin kızını kendine lâyık bulmamıştı ve Bahriye Miralayı nezaket ediyor, işin doğrusunu söylemiyordu. Tekirdağlı Cemile artık Adnan için bir düşman!

Kendisini Hidayet'e çekiştiriyor diye Sakallı Vasfi; kızını almadı diye Tekirdağlı Cemile; Dağıstanlı Hoca'nın Hubyar' daki evinde karısına söylediği lâkırdıyı duyan Beyoğlu'ndaki umumhanede Samatyalı Filareti ve Adnan, Maliye Nazırı'nın kızını alacak diye bu Samatyalı güzel Filareti, hepsi Adnan'a düşmandırlar. Adnan bunların hiç birine fenalık etmeden, haberi olmadan üç düşman kazanmış, arkasından bu üç düşmanla hayatta yürüyor, Belkıs'a koşuyor, Süheylâ'dan kaçıyor, anasının verem döşeğine eğiliyor, roman yazacağım diye sanata tırmanıyor, Hidayet'i, hem beğenmiyor, hem onun gibi olmak istiyor, Şair Raif'i beğeniyor, onun gibi olmak işine gelmiyor, çırpınıp duruyordu.

Adnan'ın peşinde takılan bu düşmanların içinde kımıldadığı belli olmadan yürüyen Tekirdağlı Cemile iki gündenberi Maliye Nazırı'nın Bozdoğan Kemerindeki konağında misafirdi.

Bir aralık Adnan'ın lâfı oldu. Cemile:

— A, bizim Adnan, dedi. Demek sizin de hocanız...

Süheylâ telâşla sordu:

— Tanıyor musunuz?

— Hiç tanımaz mıyım efendim? Bizim Erkânıharp Müşiri'nin kızı Belkıs hanımefendiye de ders veriyor.

Süheylâ, yüzünü Cemile'den saklamak için yanından kaçtı; yatak odasına kapandı.

Süheylâ, düğünlerde, Belkıs'a rastladıkça ona küçülerek bakar, onu tetkik ederdi.

«Adnan, Belkıs'ın hocası! Bu, Süheylâ'nın uğrayacağı en büyük felâketti. Belkıs, kadınların bile güzel buldukları kadındı. Adnan'ı, yanında ahmaklaşacak kadar seven Süheylâ, sevilmeyen bir kadın kadar kendini çirkin bulan Süheylâ, demek ki, bir de Adnan'ın önünde Belkıs'la yanyana duruyordu da haberi yoktu. Fakat kadınların güzel buldukları kadınları erkekler beğenmezlerdi. Bunu Süheylâ, Selânik'te Sörler'de mektep arkadaşlarıyla beraber biliyordu. O halde Adnan'ın Belkıs'ı beğendiği ne malûmdu? Sonra Belkıs kocalı ve namuslu kadındı; bir erkeğin bir kadını sevmesi onu ümit edebilmesiyle başlardı. Her aşk bir tahmin, bir tasavvur, bir ümitti. Bir kadın ki mümkün değil; fakat çok güzel; bu, aşk için kâfi miydi? Fakat bu düşünceler Süheylâ'nın az bedbaht olmak için bulduğu çareler değil miydi? Bir de Adnan, Belkıs'tan bir şey ummayacağı için onu sevmeyebilirdi; fakat herhalde onu beğeniyordu; hem çıldırasıya beğeniyordu; aşk da bu değil miydi?»

Süheylâ zihninde, Adnan'ı Belkıs'a lâkayt yapmak için çalışıyor, olmuyor, olmuyordu. Tekirdağlı Cemile ile konuşmak lâzımdı. Süheylâ, mahzun çehresinin bir duvar gibi gizlediği sessiz zekâsıyla Cemile'yi söyletecekti. Zekâsını meydana çıkarıp onu ürkütmeyerek, budala suallerle onu da budala yapacak, onun ağzından kaçıracağı şeyleri az bulacak, ondan, —hattâ yalan söylemesine razı olacak kadar— birçok lâkırdı bekleyecekti. Cemile o kadar şey söylemeliydi ki, ze-

kâsız, tertipsiz o kadar anlatmalıydı ki, lâkırdısı bir gevezenin heyecanına yakışacak kadar samimî olmalıydı. Bu lâflar tamamen doğru olmasın, zararı yok; fakat bol olmalıydı; ağzından doğru şeyler de kaçıracak kadar çok lâf... Çünkü kısa lâkırdı yekpare bir yalan olabilirdi. Cemile çok söylemeliydi, çok, çok, çok...

Süheylâ bilmiyordu: Adnan bahsi açılınca Cemile de geveze olmaya muhtaçtı.

Kızını Adnan'a veremediği gündenberi Cemile, Adnan'a Erkânıharp Müşiri'nin mermer yalısındaki ikindi kahvaltılarında, seven gözlerle değil, gören gözlerle bakıyordu. Adnan, tuzluğun kapağını iki defa düşürecek kadar toy ve gülünç oldukça, Cemile, yalının dışarısında duyduğu dedikodulara inanıyor, Adnan'ın Belkıs'a âşık olduğunu anlamış oluyordu. O, Tekirdağlı Cemile Hanımın karpuz tarlalı kızını mı beğenmemişti? O halde koca Erkânıharp Müşiri'nin kızına âşıktı. Bu, mutlaka böyle olmalıydı ki, Cemile için bu sersemi gülünç olmanın feci çizgileri içinde —dünyanın bu en korkunç kafesinde— herkese göstermek mümkün olsun. Adnan'ın bu budalalığını anlatmak için, ağzı sıkı olan Cemile, kimden olursa olsun, bir ısrar, bir yemin bekliyordu.

Cemile, bugün Maliye Nazırı'nın konağının misafir odasında öğle namazının son rekâtından sonra selâm verirken, kapının yanındaki sandalyada oturan Süheylâ'yı sol gözünün bir kısmıyla gördü; görmemezlikten geldi; kafası koynuna gömülü, uzun uzun tespih çekti; derin nefeslerle inledi; duaya kalkan elleri muallâkta* dakikalarca kaldı; nihayet Adnan'ı düşünerek kalbindeki cehennem gözlerinde yanan kâbus, seccadeden titreye titreye kalktı; yere, Süheylâ'nın dizlerinin önüne oturdu. Konuşmaya başladılar.

Konuşa konuşa, Cemile beklediği ricanın, ısrarın karşısında kaldı. Adnan'ın aşkını —budala burnuna kandil asarak— Süheylâ'nın önünde dolaştırılacaktı. Fakat birdenbire

* Muallâk: Boşlukta asılı.

kendini tuttu: Bu, bir ihtiyatsızlıktı; sır sakladığı için bu konaklar ona açıktı. Geveze olmaya başladığı anda İstanbul'daki bu konakların kapısı ona duvar kesilirdi. Fakat Tekirdağlı Cemile, Adnan'ın gülünç olduğunu Süheylâ'ya anlatmayacak mıydı? En açık boşboğazlık bile ince bir ihtiyatla tehlikesiz hale gelebilirdi. Bu işte de yemin en iyi bir ihtiyattı.

Ama, dinin değil, hayatın yeminini!.. Cemile, hayat işlerinde, din yeminlerini teminat saymazdı. Tereddüdü bıraktı; Süheylâ'ya içini dökmeye başladı. «Evvelâ, böyle dedikodular, onun çok iğrendiği şeylerdi. Sonra, Süheylâ hanımefendiyi o, hiç bir sırrını saklamayacak kadar seviyordu (bu sevgiyi Süheylâ telâşlı başıyla tasdik etti). O halde Süheylâ hanımefendi, duyduklarını başka yerde söyleyemeyeceğine Paşa babasının başına yemin edecekti.» Süheylâ, bu tedbirlerden, Cemile'nin haber vereceği felâketi zaten anlamıştı ve «Koca Erkânıharp Müşiri'nin evli, barklı kızı Belkıs hanımefendiye âşık olacak kadar sersem olan adama», Tekirdağlı Cemile bütün vücuduyla gülerken, Süheylâ'nın dudaklarında zehirden bir çizgi duruyordu; kansız, beyaz bir tebessüm.

SON DERS

CEMALİFER, sandık anahtarlarını yazı çekmecesine vurarak:

— Paşa, Paşa, diyordu. Ben sağ kaldıkça senin Adnan beyin bu konağa ayağını atamaz.

Maliye Nazırı, karısına baktı: Yani kızlarını almadı diye edebiyat hocasını konaktan kovacaklar mıydı? Bu, ayıp şeydi. Kadın, bunu günlerce anlamadı. Fakat, asil değil miydi? Kocasının bu asil hissini nihayet anladı. Zaten kadın, Adnan'a duyduğu garazla, beyni kalbi bilenmiş, zeki ve ince olmuştu: Adnan'ın konaktan uşak gibi aylık almasında intikam lezzeti bulunuyordu. Ve Adnan'ı savmaktan biraz da bunun için vazgeçti. Maliye Nazırı:

— Hem merak etme hanım, dedi. Adnan dersi kendiliğinden bırakır, bak görürsün!

Cemalifer, Paşa'nın dediğinden çok evvel gördü: Adnan iki haftadır derse gelmiyordu. Kadın küçüldü; çabuk telâş etmişti. Anasının kendi budalalığını kendi gözleriyle gördüğüne Süheylâ acı acı seviniyordu. Anasına o kadar garazdı ki, Adnan dersi, kovulmadan bıraktı diye, Süheylâ memnundu. Tuhaftır, annesine hıncı, Adnan'a aşkından da büyüktü. Şehvetten bile güzel olan hınç!.. Fakat birkaç gün geçince Süheylâ hıncını unuttu. Aşkıyla kaldı. Sevilmeyenler meğer romanlarda ağlarlarmış; Süheylâ ağlayamıyor, sade düşünüyordu: Eğer göz yaşının çıkacak yer bulamayıp da çehrenin içinde birikmesine «düşünmek» denirse...

Geçen gün Aksaray'daki kahvede, Dağıstanlı Hoca'ya Adnan konağa gitmediğini ve gitmeyeceğini söyleyince, Hoca:

— Ayıp etmişsin! Gitmediğin dersler için Paşa'ya kâğıt yaz, hastaydım filân de... Önümüzdeki derste de kalk, git. İlerde bir vesile bulur, dersi bırakırsın, demişti.

Süheylâ'yı teklif ettiği gün, Dağıstanlı Hoca'nın söylediklerini bugün, Adnan, Maliye Nazırı'nın konağına giderken yine düşündü: Süheylâ «ona çıldırıyor»du. «Beni Adnan'a vermezseniz ona kaçarım diyor»du. Çünkü Dağıstanlı Hoca, bir izdivaç teklifini ömründe ilk defa böyle bir yalana ve mübalâğaya* sarmıştı: Tek şu iş olsun diye.

Şimdi Adnan, Bozdoğan Kemerindeki konağın odasında Süheylâ'nın derse inmesini beklerken, kendisine kaçacak kadar zebun olan kızı düşünüyor, avucunun içindeki bu «dişi»yi manâsız buluyordu: Süheylâ gururundan mahrum olan kızdı. Kadını, yüzünden evvel güzel yapan gururdan... Dünyada erkek namusundan daha güzel bir şey vardı: Kadın gururu... Bu duygudan mahrum olan Süheylâ, Adnan'a yıllardanberi kendisinin olan kadın kadar eski görünüyordu. Adnan, Süheylâ'yı istemeyince Hacı Kâhya bile dayak yemiş gibi küçülmüştü. Maliye Nazırı'nın damadı olmak istemeyen edebiyat hocası, kâhyanın gözünde kocaman bir adam olmuştu.

* Mübalağa: Abartma.

O gün Süheylâ, Adnan'ın yanına geç indi. Ağlayan gözlerinin beyazlaşmasını beklemişti. Yüzünde onun olmayan bir neş'e vardı; başkasından almış gibi ariyet* neş'e; fazlalığı sahteliğini gösteren neş'e...

Her derste Süheylâ fazla tabiî, Adnan fazla nazik... Bir kaç hafta böyle geçti.

Bir gün, Süheylâ derse inerken Cemalifer söyleniyordu: «Bu adam hâlâ dersi bırakmayacak mıydı?» Süheylâ da bu derslerin bitmesini istiyordu. Kendisini istemeyen adamı her hafta görüp ne olacaktı? Süheylâ odaya dalgın girdi. Hüznünü tabiileştirmek için sesini tabiileştirdi:

— Pencereyi kapatayım mı, Adnan Bey? Terlisiniz, dedi.

Adnan:

— Ben kolay üşümem ki; hattâ müsaade edin de fesimi de çıkarayım.

Adnan'ın sarı saçlarının önünde Süheylâ büsbütün mahzunlaştı; vücudunun mahrem yerleri görünüyor gibi bu hüznünden utandı; kendini topladı:

— Bugün size bütün Eşber'i ezber okuyacağım. Bütün zeki olmayanlar gibi hafızam ne kadar kuvvetlidir göreceksiniz! dedi.

Kaç aydır bu derslerde o kadar başka şeyler konuşmuşlardı ki Eşber bitmemişti. Kız kitabın kabına bakarak Eşber'i ezber okurken, Adnan, Filareti ile dargın olduğu için biriken şehvetle Süheylâ'ya kımıldamadan bakıyordu. Kızı hayalinde soydu. Çıplak ayaklarını, topuk kemiklerini, göğsünün iki sivrisini düşündü. Gözleri eriyordu. Birdenbire kalktı. Kanapeye oturdu; çatallı sesle:

— Siz de buraya gelmez misiniz Süheylâ hanım! dedi. Süheylâ, kanapenin ucuna ilişti. Fakat, niçin bilmiyor, şaşırmıştı. Adnan birdenbire kitabı Süheylâ'nın elinden aldı; kızı

* Ariyet: Ödünç alınmış.

bileğinden öptü. Süheylâ kanapeden kaçmak istedi. Adnan kolundan tuttu. Şimdi kanapenin koluyla Adnan'ın arasında sıkışan Süheylâ'nın yarısı Adnan'ın göğsündeydi. Adnan, ufak bir hareketle Süheylâ'yı öptü. Süheylâ yerinden fırladı. Elleri arkasında, duvara dayandı:

— Hasta mısınız? dedi. Adnan emindi: Kendisine çıldıran bu kızın bu namusu muvakkattı.* Fakat bunu anladığını belli etmedi. Sahte bir hüzünle başını iki yumruğunun arasında, önüne eğdi. Sonra alnını ağır ağır kaldırdı. Bir kuşdili zamparasının edebiyatıyla:

— Evet hastayım, senin hastanım Süheylâ! dedi.

Süheylâ'nın bu anda sanki çehresi yoktu; yüzü o kadar kansızdı, o kadar, görünmüyordu. Yalnız gözleri iki zehir gibi parlıyordu. Adnan'a uzun uzun baktı:

— Ben odama gideyim. Siz de evinize gidin, dedi. Kapıya doğru yürüdü.

Adnan koştu:

— Gitme Süheylâ! dedi; ve kızı, bu sefer sanki yalvarmak için öpmek istiyormuş gibi kucakladı; dudağı başörtüsü ile etinin birleştiği yeri öptü. Süheylâ, Adnan'ı iterek:

— Sizi böyle tahmin etmiyordum! dedi.

Adnan, kendini soğuklaştıran bir sesle:

— Bir deliyi affet, Süheylâ! diyordu.

«Bu deli daha geçen gün Süheylâ ile evlenmek istememiştî!» Süheylâ bunu söyleyecekti. Fakat bunu söyleyecek kadar zavallı olduğuna bütün kibiriyle utandı. Cevap vermedi. Adnan bir zamparaya lâzım olan titrek sesle:

— Anamın hastalığı olmasa seninle çoktan evlenmiştim Süheylâ! Çoktan bahtiyar olmuştum... Öyle tuhaf tuhaf ne bakıyorsun? Yoksa muhabbetime inanmıyor musun?

Süheylâ cevap vermiyordu.

Adnan:

— Yoksa yalan mı söylüyorum? dedi.

* Muvakkat: Geçici.

Süheylâ acı acı güldü; bir şey söylemedi. Adnan ısrar etti:

— Söyle, gücenmeyeceğim, yalan söylüyorsun de...

Süheylâ:

— Yalan söylüyorsun, hem de beceremeyerek söylüyorsun!

Adnan sevindi; Süheylâ onunla senli benli konuşuyordu; bu sevinçle hüznü samimileşti:

— Beni bedbaht ediyorsun Süheylâ! dedi.

Süheylâ:

— Bedbahtsın! Doğru! Fakat benim için bedbath değilsin! dedi, dik dik baktı.

Adnan, kimin için bedbaht olduğunu soramadı. İkisi de sustular. İkisi de Belkıs'ı düşünüyorlardı. Süheylâ ağlayacaktı. Gözlerini göstermemek için pencereye gitti; başını kafese dayadı. Ağlayamadı, düşünüyordu. Komşu evlerin kiremitlerinde güvercinler boğuk seslerle mahallenin sükûtunu uzun çizgiler haline koyuyorlardı. Adnan, Süheylâ'nın arkasına gitti; yalvarıyordu:

— Beni affedin; affettim, deyin; öyle gideyim...

Süheylâ birdenbire döndü:

— Hayır, gitmeyeceksiniz, sizinle konuşacağım! dedi.

Adnan zaten biliyordu, bu kızla anlaşacaklardı; sevindi. Bu işlerde yatak kadar ameli* olan kanapeye oturdu:

— Yanıma gelmez misin Süheylâ? dedi.

Süheylâ, Adnan'ın yanına otururak Adnan'ın elini ellerinin içine aldı. Adnan sapsarı oldu: Süheylâ teslim oluyordu.

Süheylâ:

— Beni hakikaten seviyor musun Adnan? dedi.

Adnan:

— Çıldırıyorum! Ölüyorum Süheylâ! dedi. Ve bu sefer Adnan, Süheylâ'ya hakikaten çıldırıyordu. Şimdiye kadar bütün görüştüğü kadınların hepsi silinmiş, yalnız Süheylâ vardı. Şimdi şu anda Belkıs bile yoktu. Süheylâ'yı birdenbire bu ka-

* Ameli: Kullanışlı.

dar beğendiğine kendi de şaşıyordu. Süheylâ, Adnan'ın elini sıkarak sordu:

— Bana çıldırıyorsun; benim için ölüyorsun; o kadar çok seviyorsun öyle mi? Yemin et! Annenin başına yemin et bakayım! dedi. Adnan yemin etti. Süheylâ durdu, düşündü:

— Adnan, dedi, bir yemin daha edeceksin: Başka hiç bir kadını sevmediğine! Adnan düşündü, yemin edebilirdi. O, bu anda başka hiç bir kadını sevmiyordu. Bu dakikada, bu saniyede yalnız Süheylâ'ya çıldırıyordu. Ve başkasını sevmediğine yemin etti. Süheylâ durdu, düşündü: Adnan'ın yüzüne uzun uzun baktı:

— Şimdi beni dinle Adnan, dedi. Sen dünyanın en hokkabaz adamısın!..

Hakaretin karşısında Adnan şehvetini unuttu. Fakat öfke vaziyetin çirkinliğini artıracaktı. Kibri, etinin zaruretine bile üstündü. Fazla küçülmemek için işi tuhaflığa vurdu. Kahkahayla:

— Ne yaramaz çocuksun Süheylâ! dedi.

Süheylâ deli gibiydi:

— Ya sen? dedi. Sen, sen, dünyanın bütün namussuz adamları gibi ne kadar akılsız adamsın!

Adnan şaşırdı. Birdenbire budala oldu. Demindenberi yüzüne taktığı kurnaz çizgilerin altında maskaralaştı. Süheylâ kanapeden kalktı:

— Gidiniz, dedi. Sizin için gitmek daha iyi olacak!

Adnan, kımıldamıyordu. Buradan bu hakaretin mânasını azaltacak bir vak'ayla çıkmak istiyordu. Ve bu vak'a Süheylâ ile dudak dudağa barışmaktı. Bu odadan kızın kollarında bir muvaffakiyetle çıkarsa, gördüğü hakaretin hükmü kalmayacaktı. Kibirli adam şimdi şehvetini değil, kibrini memnun etmek istiyordu. Bu maksatla ve dargın sesle tekrarladı:

— Seni sevdiğime inan! İnandım de, öyle gideyim.

Süheylâ:

— Gidiniz diyorum size... Ev sahibi gibi söylüyorum size...

Adnan kovuluyordu. Kibirli adam şimdi şehvetle münasebeti olmayan başka bir heyecanla, Süheylâ'yı öpmek istiyordu. Hakaret etmek için öpecekti. Gözlüğünü cebine koydu; yerinden fırladı:

— Demek ki, aşkımın derecesini denemek istiyorsun? O halde zorla! dedi. Süheylâ'yı kollarının arasında sıktı; dudağını arıyordu. Süheylâ, başı göğsünde:

— Avaz avaz haykırırım... Ev halkını başımıza toplarım, diyordu.

Adnan, bu sessiz konakta sesten korktu. Süheylâ'yı bıraktı. Kızın başörtüsü sıyrılmış, çok siyah saçları kalın dalgalarla omuzlarına düşmüştü.

Demindenberi oda kapısı yavaş yavaş aralık ediliyordu. İkisi de farkında değildiler. Şimdi Adnan, karşısındakinin gülmediği bir şakanın ekşi tebessümüyle, gözlüksüz gözlerinin altında başka bir adamınmış gibi duran yüzü ile soğuk, beceriksizdi. Süheylâ, Adnan'a dik dik baktı. Bir şey söyleyecekti. Kendini tuttu. Sonra tuhaf tuhaf güldü:

— Siz beni, beyefendi, siz beni bir hafta, bir ay, bir sene için istiyorsunuz, değil mi? Ben size bir müddet için lâzımım değil mi? dedi. Yine durdu. Adnan cevap verecekti. Sözünü kesti:

— Tabiî hakkınız var, bu başörtülü kızın bu kafesli evinde siz kendinize bir zevce arayamazdınız. Beni bir odalık gibi... Beni... Bir...

Süheylâ sustu. Gözleri büyüdü. Öfkenin içinde büsbütün güzelleşen yüzü birdenbire korkunç çizgilerle çirkinleşti. Çığlık çığlık haykırarak:

— Sen beni budala bir orospu gibi istiyorsun değil mi? Alçak!.. dedi.

Kapının aralığı birdenbire büyüdü. Hacı Kâhya girdi:

— Küçük hanımefendi, valideniz sizi çağırıyor, dedi. Ve Adnan'a baktı.

Süheylâ haykırdı:

— Çık dışarı!

Hacı Kâhya:

— Valideniz...

Süheylâ:

— Çık... Şimdi çık diyorum. Fena yaparım!

Hacı Kâhya Adnan'a bakarak odadan çıktı. Süheylâ koştu, oda kapısını kilitledi. Anahtarı bluzunun cebindeki elmasın yanına koydu. Odanın ortasında durdu. Omuzundan hızla çekerek başörtüsünü iki eliyle parçalıyor, haykırarak:

— Beni bu paçavranın, bir Çerkes kadının boynuma bağladığı bu paçavranın zebunu sanıyorsun, öyle mi? Beni bu kafesli odada dişi hayvan sandın öyle mi? diyor, pencereye koşuyor, iki yumruğuyla vura vura kafesi kırıyor:

— Dişi hayvan!.. Süheylâ sen dişi hayvansın! diye çığlık çığlık haykırıyor, ağlıyor, yumruklarıyla kafesi kırıyor, parçalıyor, güzel yumruğu ıslak yıldızlarla kanıyordu.

Komşu evlerden pencereler çürük seslerle kalkıyordu. Kadınlar pencerelerde, erkekler kapılardaydı: Kibirli konaktan küçük evler intikam alıyorlardı.

Oda kapısı vuruluyordu. Adnan bembeyazdı. Titriyordu. Nasıl ölmediğine şaşıyor:

— Çocuk musun Süheylâ hanım? Ev halkına, komşulara rezil oluyoruz, diyordu.

Süheylâ hâlâ haykırıyor:

— Söyle, diyordu. Söyle, ben dişiyim, ben hayvanım, ben orospuyum değil mi?.. Söyle, söyle...

Oda kapısının tokmağı kurcalanıyor, Süheylâ'nın anası kapının dışından:

— Biraz bakar mısın Süheylâ? Kızım! diyor, duyuramıyordu.

Süheylâ bütün sesiyle ağlıyor, yerde başörtüsünün parçalarını ayaklarıyla çiğniyordu. Adnan yere diz çökmüş, Süheylâ'nın dizlerini öpüyordu:

— Affet beni! Ben dünyanın en alçak adamıyım!

Birdenbire oda kapısının dışarısında halayıkların sesleri, «Su!» diye haykırdılar: Süheylâ'nın anası bayılmıştı.

Kapının önünde gürültü parçaları birikiyor, toplanıyor, uzaklaşıyor, merdivenlerden ayak sesleri inip çıkıyordu. «Doktor çağıralım!» «Paşa'ya adam yollayın!» «Karakola haber vermeli!» sesleri faciayı büyütüyordu. Oda kapısının önünde sesler kesildi: Süheylâ'nın anasını yukarıya çıkarmışlardı.

Süheylâ, bir hayal gibi sessiz, oda kapısının anahtarını Adnan'a uzattı. Büyülü bir kabrin siyah tılsımı gibi bu anahtarla Adnan, sapsarı, kapıyı açtı, kayboldu. Süheylâ bu eve artık gelmeyecek olan adamın arkasından bakarak ayakta, olduğu yere mıhlandı. Kapıyı yine arkasından kilitledi. Pencerenin kenarına oturdu. Maliye Nazırı'nın sessiz konağına kırık kafesin deliğinden lâkayt* gök parçası bir avuç nefes gibi giriyordu. Süheylâ yüzünü pencerenin kenarına dayadı, düşündü, düşündü. Akşam olmuş, ortalık kararmıştı. Uzaktan boğuk bir ut sesi hafif bir kadın sesiyle birleşerek bir şarkı söylüyordu:

Sen bu yerden gideli ey saçı zer,
Seni söyler bana dağlar, dereler...

Pencerenin kenarında Süheylâ'nın yarı görünen çehresinde bir damla yaş titredi.

ÜÇ KONAK

HİDAYET'İN konağı, Adnan'ın hayatına bir insan gibi karışmıştı. Bu salonların alaca karanlığı, koltukların iltihap kadar canlı yaldızlarıyla karışıyor, bir düzme dinin mihraplara yalan söyleten mabedindeki loşluğa benziyordu. Bu konaktan döndüğü vakit Adnan'a evi biraz daha küçük görünüyor, ken-

* Lâkayt: İlgisiz.

di odasında misafir gibi kısa hareketlerle oturuyor, duvarların çıplaklığına kendini alıştırdıktan sonra yayılıyor, evine karışıyordu. Adnan, Hidayet'in pençesinden çehresiz sarkıyordu: Rüzgâr gibi içi boş, şekilsiz.

Bu konak, Adnan'ın hayatını, kullanılmış su gibi istediği mecralardan* akıtıyordu. Onu, mermer yalıya hoca yapan bu konaktı. Adnan yalanın vatanperver olacağını bu konakta öğreniyordu. Çalınmış paranın altın tahtında bir peygamberin sakalıyla oturmak... Adnan onu da bu konakta gördü. Ve bu konaktaki teneke adamlar arasında Adnan her gün yüzünün bir kısmını kaybediyor, kendini her gün biraz daha talihsiz buluyor, her ne pahasına olursa olsun saadet bekliyordu.

Tam bu sırada karşısına başka bir felâket çıktı: Mermer yalı! Belkıs'ın oturduğu mermer yalı korkunçtu. Bu yalının yanında Hidayet'in konağı maskaraydı: Sirklerde sahici cambazı arkasından çıkıp taklit eden kireç yüzlü, kömür dişli maskara!.. Adnan, saray adamlarını Beşiktaş'tan başka coğrafya, Cuma selâmlığından başka tarih bilmezler sanırdı. Erkânıharp Müşirinin yalısına gittiği gün, bir adamın hem curnalci, hem de konağının bir Darülfünun gibi olacağını görmüştü. Belkıs bir nevi malûmatlıydı. Memleketin edebiyatını beğenmezken, Baudlaire'i, Stendhal'i iyi tanıyarak böyle bir kibirle beğenmiyordu. Ve Adnan, Belkıs'ın karşısına malûmatının gururu ile de çıkamıyor, ucuz elbisesine lâyık olarak oturuyordu. Bu yalıda Adnan, namusunun gururunu da duyamıyordu. Bu salonlarda onun namusu, köylü çocuğu gibi toy, şaşkın, kaçacak yer arıyordu. Farkında değildi; bir cinayet olan bu servetin içine girmeğe Adnan razıydı. Bu yalıdaki refah, memleketi vuran hançerdi; fakat bu hançeri elinde tutarken Belkıs, asırların üstünden görünüyordu. Adnan'ın kabirlerine, selvilerine taptığı İstanbul bile Belkıs'ın ayaklarının altında yanlışlıkla duran bir memleketti. Adnan kendi memleketini bile bu kadına lâyık görmüyordu.

* Mecra: Su yolu.

Birdenbire kendinden korktu. Kendi yüzüne uzaktan başkası gibi bakınca iğrendi: Belkıs onu anasından, evinden, hattâ memleketinden soğutmuştu. Sonra Maliye Nazırı'nın konağını düşündü. Peygamberlerin köşelerinden sesler duyacağı kadar sessiz olan bu konağı düşündükçe rahat nefes alıyordu. Sonra Süheylâ'yı düşündü. Bu kızın en ufak şeyden kızaran yüzünde Türk ırkının temiz kanı vardı. Altı yüzyıldan beri aktığı halde solmayan kan!.. Halbuki Adnan, murdarlığı burnundan sarkan canavar gibi bu kıza saldırmıştı. Bir kıza karşı bir erkek ancak bu kadar tulumbacı olabilirdi. Bir tulumbacı bile bu kızın karşısında kımıldayamazdı. Adnan artık Belkıs'tan, Hidayet'ten kaçmak istiyordu. Süheylâ ile evlenecekti. Bir yanda tertemiz karısı... Bir yanda lekesiz dostları: Şair Raif, Dağıstanlı Hoca, bir de Salih Zeki... Darüşşafaka'dan çıktıktan sonra sahici malûmatına tahammül edemeyerek seyrek görüştüğü Salih Zeki! Kendine şaştı: Bu eski arkadaşını o, niçin sevmiyordu? Bütün dünyaya: «Bizde de adam var, işte!» diye göstereceği Salih Zeki'yi! Kendi kendine büyük olan bu adamı!..

Süheylâ'yı istemek için Dağıstanlı Hoca'ya koştu.

Maliye Nazırı'nın kızıyla evlenmeğe karar verdiğini söyledi. Sevincinden, Hoca'nın gözleri, yanakları yüzünden taştı. Fakat Adnan, ertesi sabah uyanınca bir sevdiğinin ölüsünü hatırlamış gibi acı duydu: Süheylâ ile evlenmeye dün ne çabuk karar vermişti! Dağıstanlı Hoca, dün gece Maliye Nazırıyla konuşacak, bu sabah Adnan'a cevap gelecekti. Sokak kapısı çalındı. Adnan fenalaştı: Sarıklı kâbus Adnan'a ölünceye kadar bedbaht olacağını söylemeğe gelmiş, kapıyı vuruyordu. Fakat boşuna telâş etmişti. Süheylâ, Adnan'ı istememişti. Dağıstanlı Hoca anlatıyordn:

«Maliye Nazırı, Adnan'ın Süheylâ'yı almasına razı olmuştu. Fakat kız istememişti. Evlenmeyecekmiş! Paşa, gece yarılarına kadar kızıyla içeri odada konuşmuş. (Maliye Nazırı ömründe ilk defa bu kadar geç yatmış.) Kız bir türlü razı olmamış.»

Adnan, sevincinden, utanmasa Hoca'nın boynuna sarılacaktı; heyecanını gizlemekte zahmet çekecek kadar mesuttu. Kendisiyle evlenmek istemediği için Süheylâ, Adnan'ın gözünde şimdi hisliydi, inceydi, hattâ güzel ve sevimliydi. Adnan'ın içine sığmayan sevinç, Süheylâ'nın ayaklarının altına bütün meziyetleri seriyordu. Süheylâ'yı bulsa kendisine varmadı diye öpecekti.

AVUKAT TEVFİK HOCA

TEVFİK HOCA zengin olunca sarığını attı. Fakat sarık kafalaşır, cübbe derileşir, insandan çıkmaz. Tevfik Hoca'nın da fesi, «Ben sarıktım!», ceketi «Ben cübbeydim!» diye haykırıyordu. Softa yoktur ki kılığını değiştirdikten sonra da, hattâ, ensesinden belli olmasın.

Daha zengin olunca karısını da bırakmıştı. Zaten bir zamandanberi Tevfik Hoca, Moiz ve Adnan'a:

— Efendim, diyordu, bizim kadınlarla aile kurulmaz. Avrupalı kadın olmalı.

Moiz bir gün Adnan'a koştu:

— Tevfik karıyı boşadı, senin Samatyalı Filareti'yle evlendi. Meğer Avrupa Samatya'ymış, diyor, gülmekten katılıyordu.

Adnan sarardı: «Tevfik Hoca, son zamanlarda kendisinden onun için kaçıyordu, demek?»

Tevfik Hoca'nın yalnız bir ıstırabı kalmıştı: Çehresi! Zeki yüzünü saklayamıyor, yüksek alnını bir türlü hımbıllaştıramıyordu. Halbuki kimse bu kadar zeki avukatın namuslu olacağına inanamıyordu. Sarığını attığına pişmandı. Kurnaz yüzü çırçıplak meydana çıkmıştı. O da artık gözbebeklerine dua ve tekva* yapıştırıyordu; sakalının üstüne mahcup iki çocuk yanağı koyuyordu: Kırmızı iki elmacık kemiği.

* Tekva: Allah korkusuyla dinin yasak ettiği şeylerden kaçınma.

Fakat müşterilerini ve hâkimleri inandıracak kadar yüzü budala olamıyordu. Nihayet bu çehreye bir gün bir kahkaha icat etti. Artık bu kahkahanın buruşuklarında yüzü görünmüyordu. Hürmet de etseler gülüyordu, hakaret de... Kahkahanın gürültüsünde hakaret duyulmuyordu.

Adnan, Maliye Nazırı'nın konağındaki dersi elinden kaçırdıktan sonra paraca sarsıldı: Avukatlık edecekti. Moiz'e sordu:

— Tevfik Hoca'yla birleşsem mi? Ne dersin? Ama Hoca'nın Filareti ile evlenmesi fena oldu. Hergün yüzyüze nasıl otururuz? Adamcağız benden utanır.

Moiz güldü:

— Merak etme! Tevfik Hoca bir senedenberi hiç utanmıyor. İki yıl evvel bir parça namusluydu. Geçen yıl bazan, vesile düştükçe utanıyordu. Bu sene artık utanma mutanma kalmadı. Ne kadar namusu varsa paraya kalbetti! Yükte hafif, bahada ağır ne rezalet ararsan Tevfik'te bulursun!

Adnan'ın canı sıkıldı: «Bu Moiz, Tevfik Hoca'yı kıskanıyordu. O da avukatlık etmiş, becerememişti; sonra Tevfik'le ortak olmak istemiş, olamamıştı.» Moiz hâlâ anlatıyordu:

— Sen bana Yahudi dersin; bu Tevfik Hoca'da bir düzine Yahudi var.

Adnan bugün Tevfik Hoca'nın yazıhanesine giderken utanıyordu. Filareti'nin kocasına, Filareti'nin eski sevgilisi gidiyordu. Adnan odaya girince, birbirlerinin yüzlerini birdenbire görmesinler diye Tevfik Hoca, Adnan'ın boynuna sarıldı, dakikalarca öpüştüler.

Bir aralık, Adnan, Tevfik Hoca'ya sordu:

— Bizim Moiz'le neden çalışmak istemedin, kuzum?

Tevfik Hoca güldü, güldü, nihayet sustu; gözünü kırptı:

— Niçin mi beraber çalışmadım? Yahudi de onun için! Vallah senin namusunu taksitle satar da haberim olmaz Adnan! Bak, sen başka... dedi. «Adnan'la beraber çalışmak şeref»ti. «Ortak olabilirlerdi.»

— Ver elini! Karar mı? Karar!

Birlikte avukatlık edeceklerdi, Adnan kârdan yüzde yirmi alacaktı.

Adnan ve Tevfik Hoca, ikisi de başka başka adamdılar. Ancak müşterilerden aldıkları paraları taksim ederlerken ikisi de birbirlerine benziyorlardı. Fakat tuhaftır, zaman geçtikçe iş azalıyordu. Bir gün Adnan, «Yahu, Tevfik, işler kesildi,» diyecek oldu. Sözünün ucu Tevfik Hoca'nın kahkahasında kayboldu. Artık Adnan ne vakit işten lâf açsa Tevfik Hoca'nın suratında hep bu kahkaha!..

Zaten Adnan gitgide bu yazıhaneyi anlamıyordu.

Bir sabah sokakta beraber giderlerken Moiz'e sordu: «Bu ne demekti? Hem yazıhaneye davâ gelmiyordu, hem de Tevfik Hoca, ev alıyor, köşk alıyordu!»

Moiz bir çok güldü:

— Darılma ama, sen enayisin Adnan, dedi. Ayol hangi dava? Hangi mahkeme? Tevfik Hoca, Necip Melheme Paşa'nın akıl hocası oldu. O, şimdi Paşa'nın hususî müşaviri!.. Beraber iş yapıyorlar.

Adnan bu sefer de Tevfik Hoca'yı kıskanan Moiz'e için için kızıyordu: «Tevfik Hoca, Necip Melheme Paşa'yla birleşir miydi hiç? Hoca düne kadar Paşa'ya ağız dolusu sövüyordu. O, bu idarede en çok onu sevmezdi!»

Fakat yazıhaneye gelince, sırasını getirdi, Necip Melheme'ye sövdü; Hoca'nın da küfretmesini bekliyordu. Hoca sarardı. Büyük gözleriyle Adnan'ın yüzünü hapsederek birdenbire sordu:

— Moiz dün Tarabya'daydı, sana söylemedi mi?

Adnan, Tevfik'in gözlerini bu türlü hiç görmemişti; şaşırdı:

— Hayır, söylemedi, dedi.

Hoca'nın gözleri tabiileşti, istediğini anlamıştı: Adnan'ın bu sabah Moiz'le görüştüğünü ve Necip Melheme meselesini ondan duyduğunu.

Şimdi artık, Tevfik Hoca, Moiz'i anlatıyordu:

— Bilmem haberin var mı? Birkaç gündenberi İstanbul'da bir Yahudi peygamberi var... Birinci rütbeden Mecidî nişanlı bir Yahudi peygamberi... Théodore Herzl adındaki bu peygamber Tarabya'da Abdülhamid'in misafiridir. Yaveri var, Saray'dan arabası var. Bu adam, Filistin'de Abdülhamid'den yer satın almak için İstanbul'a geldi. Orada Yahudi devleti kuracak... İşte senin uyuz Moiz dün Tarabya'da ona gitti.[1]

Adnan bu sefer de Tevfik Hoca'ya içinden kızdı: «Hiç Moiz böyle şey yapar mıydı? Moiz memleketin her felâketine Adnan'la beraber ağlıyordu.» Yalnız Adnan bir şey anlamamıştı: Hadi diyelim ki bu Yahudi peygamberi hakkındaki bu Saray malûmatını Tevfik Hoca, Necip Melheme'den alıyordu. Fakat Moiz'in Tarabya'ya gittiğini Tevfik Hoca'ya kim söylemişti? Bunu bulamıyordu. Bulamazdı. Çünkü bunu Tevfik Hoca'nın karısı Filareti'ye Moiz'in dostu Polikseni, dün gece Hoca'nın evinde ve yanında söylemişti! Koridorunda Meryem Ana kandili yanan umumhanenin kadınları, artık eski kapı yoldaşları Filareti'ye misafir geliyorlardı.

Adnan, acaba bu avukatlıktan vaz mı geçseydi? Çünkü hiç iş olmuyordu. Zaten Filareti de kocası Tevfik Hoca'nın başının etini yiyordu: Ne diye Adnan'la birleşmişti? Tevfik Hoca da Adnan'ın bu yazıhanede barınamayacağını karısına hergün vaadediyordu.

Bir zamandanberi, Adnan, Şair Raif'i göremiyordu: Erkânıharp Müşirinin kızına Adnan, hoca olduktan sonra, Raif onun evine hiç gelmemişti. Tevfik Hoca ile beraber avukatlığa başladıktan sonra da Adnan onu evinde hiç bulamıyordu.

«Yok» dedirttiğini bilmiyor, bugün yine ona uğramak için yazıhaneden erken çıkmak istiyordu. Karşısına eski Cön Türk Süleyman dikildi. Terini silerek:

— Senin damatlık az kaldı suya düşecekti, al, oku! dedi. Bir mektup uzattı. Maliye Nazırı'na yazılmış imzasız bir kâğıt. Bu mektupta neler yoktu; Adnan bu mektupta namussuz-

[1] Albert Londres - *Le juif errant est arrivé.*

du; babası bu mektupta alaydan yetişme yüzbaşıydı; anası bu mektupta Edirne çingenesiydi.

Adnan:

— Bu ne? Hem yazı da Sacit'in!

Süleyman:

— Tabii ki Sacit'in!.. Benim mi olacak? Haberin yok demek? Hariciye mümeyyizi Burhan, Maliye Nazırı'nın kızını almak istiyor. Sana vereceklerini duyunca, geçen gece Hidayet'in Şark odasında başbaşa verdiler; bunu Burhan söyledi, Sacit yazdı. Burhan kendi yazamazdı, çünkü yarın kızı alırsa yazısı meydana çıkardı. Allah'tan olacak! Mektup yazılırken ben üzerlerine geldim. Sana söylemeyim diye beni de rezaletlerine teşrik* ettiler: Mektubu Maliye Nazırı'nın konağına bırakmak için bana verdiler, ben de sana getirdim.

Adnan mektubu Süleyman'a geri verdi:

— Boş yere yorulmuşlar, bu iş zaten bozuldu, dedi.

Süleyman sevindi: Demek ki zahmeti boşa gitmemişti, çünkü Sait'in yazdığı bu imzasız mektubu Süleyman ondan aldıktan sonra kopyesini çıkarmış, Maliye Nazırı'nın konağına bırakmış, aslını da şimdi Adnan'a getiriyordu.

BELKIS'IN BABASI

ADNAN, bu akşam Belkıs'a gitmek için evinden çıkarken postacı bir mektup getirdi. İmza: Süheylâ! Bu kadar vak'adan sonra Süheylâ'dan mektup? Adnan, kâğıttan korktu; kız evlenmeye razı mı oluyordu acaba? Okudukça sarardı. Son satırlarda bembeyazdı:

«Demek ki, Adnan Bey, benimle evlenmeye razı oldunuz? Demek ki bu felâkete katlanıyorsunuz? Fakat siz bilir misiniz ki bana acıyarak verilen saadetten memnun olacak kadar ben iyi yürekli bir kız değilim. Siz bana acıdınız; benimle onun için evlenmek istediniz. Bu merhametsiz hayatımda göreceğim hakaretlerin en zalimidir. Ben evlenecek değilim: Ne sizinle, ne de başkasıyla... Yalnız Adnan Bey, ben bekleyeceğim: Sizin acınacak hale geldiğiniz günü bekleyeceğim; ve o gün ben merhamet ederek, ben size «evlenelim!» diyeceğim. O gün ne vakit mi gelecek? Bilmiyorum. Fakat bekleyeceğim. Beklemesini bilen bir kızım.»

* Teşrik etmek: Ortak etmek.

Sevilmediği için, ne yazdığını bilmeyen kıza Adnan, evvelâ acıdı. Sonra felâketini bu kadar açık lisanla bekleyen mektuba sinirlendi. Kâğıdı yırttı. Şaşkınlıkla zarfı cebine koydu. Son meseleden sonra Süheylâ'ya duyduğu merhameti de bu mektup sildi.

☆

Belkıs bugün Beyoğlu'na inecekti. Onun için, Adnan mermer yalıdaki derse gece gidiyordu. Geç vakit Boğaziçi vapuruna bindi. İkindi vakti, Adnan'ın, hüznünden ölmek istediği dakikalardır; evvelâ renksiz, sonra kül rengi olan ikindi vakti... O, geceyi sever. Gece bir sır kadar güzeldir. Belkıs'a vapurda rastlayacağını umdu. O, çarşafının içinde, çarşafı, onun üstünde, ikisi de kimbilir ne kadar başkaydı! Birdenbire Belkıs'ın Beyoğlu'na, konağın arabalarından biriyle ineceğini hatırladı. Ve Belkıs'ı, sokakta, vapurda hiç görmediğini şimdi öğrenmiş gibi.

Salonda, bir saatten fazladır, Adnan, yalnız başına oturuyordu. Belkıs, dersini gece almayacak mıydı? Gece olmadan tarih hocasının yanına inmeye lüzum yoktu.

Demek ki, onun bu yalıya geldiğini, bu tarih dersi olmasaydı, Belkıs bilmeyecekti. Sonra onu bu salonda yalnız başına bir iki saat oturması da bu kadın için hiç bir şey değildi.

Adnan o kadar sinirliydi ki, yemek odasında Belkıs onun elini sıkarken, Adnan büsbütün zehirlendi: Bu ne fena bir el sıkıştı; bu kadın onun elini hiç çekinmeyerek, bütün eliyle sıkıyordu; demek ki Adnan, bu kadının indinde erkek bile değildi. Şimdi Belkıs, bir saat beklettiğinin iğbirarını* yüzünde

* İğbirar: Gocunma, gücenme, alınma.

arayan gözlerle Adnan'a bakıyordu (Adnan böyle sanıyordu.) Tarih hocası büsbütün küçüldü; demek ki, Belkıs onun güceneceğini bildiği halde yanına inmemişti!

Müşir, akşam yemeğini kendi odasında yerdi.

Uzun yemek masasının başında hotozlu bir hanımefendi vardı. Küçük parmağındaki iri pırlantasıyla bu kadını Adnan'ın gözü ısırıyordu. Kadın, Şehzade İzzettin'in sünnet düğününü anlatmaya başlayınca, Adnan kadını tanıdı: Sekiz yaşındaki Adnan, İngiliz Sait Paşa'nın yalısında, tâ 93 harbinde bu masalı bu kadından dinlemişti. Şimdi bu hanımefendi, hotozunu beğenen gelini Belkıs'a:

— Gazi Osman Paşa'nın hanımefendi[1] her zaman bana kutu kutu hotoz gönderirler, bu da kendilerinin hediyeleridir, diyordu.

Adnan bu yalıda Gazi Osman Paşa'nın adını ummuyordu. Bu yalıda her şey bulunabilirdi: Londra'da üç bin İngiliz lirasına *Maple*'ın yaptığı merdiven... *Westminster*'i çalan üç metre İngiliz saatleri... Erkânıharp Müşiri'nin Londra'daki hususî komisyoncusuna karısı için yaptırdığı yirmi beş bin İngiliz liralık pırlanta göğüslük...

Adnan, Hidayet'ten dinlediği bu şeyleri, bu yalıda gördükçe şaşmıyordu. Fakat, Gazi Osman Paşa'nın adı bu yalıda ne arardı? Demek ki, Plevne kahramanı da bunlardandı. Demin boş bir salonda bir saat yalnız başına oturan tarih hocası, bu anda, Gazi Osman Paşa'ya da garaz oldu .

Şimdi, Belkıs'ın kaynanası büyük kolerayı anlatıyordu. «Bir cenazeyi taşıyan dört hamaldan biri koleradan düşüp ölüyor, tabutun dördüncü kolu havada titriyordu.» Belkıs, kocasına, Fransızca:

— Annen ne kuvvetli görünüyor, değil mi Hüsrev? dedi. Kaynanam Avrupa'da olsa, hatıralarını yazsa, edebiyata girerdi.

[1] İstanbul'un bir şivesidir. «Filânın hanımefendisi» denmez, «filânın hanımefendi» denir.

Adnan buna da tutuldu: «Geçende Macaristan fethinden kocası uyanmasın diye tarih hocasının ağzına *sourdine** takmaya kalkışan Belkıs, şimdi Hüsrev'in anası anlattı diye bir kolera masalını Avrupa edebiyatına sokuyordu!»

Hotozlu hanımefendi:

— Amaaan!.. kasvetli şeyler! dedi, neş'eli şeyler anlatmaya başladı:

— Üçüncü Napolyon'un karısı Eugénie İstanbul'a geldiği zaman Türk kadınlarını mesirede görmek istemişti. Biz vükelâ aileleri konak arabalarımızı pazar kayıklarıyla Beykoz'a geçirttik. Çayırlara şilteler serildi. Sırmalı ayvazlar, beyaz patiskalar içinde yemek tablalarını getirdiler. Beykoz çayırına bir ahşap köşk kurulmuştu; etrafı fırdolayı balkon... Bu balkondan Sultan Aziz, İmparatoriçe Eugénie'yle yanyana, yemeklerimizi yiyip bitirinceye kadar, bizi seyretti.

Adnan'ın bulunduğu masada da şimdi yemek yenmiş, bitmişti.

Yemekten sonra Hüsrev, Belkıs, Adnan salona geçtiler. Harem ağası, gümüş İzmir tepsisinde ıhlamur, çay, anason getirdi.

Kahve yerine gelen bu üç sıcak içkinin tuhaflığı Adnan'a bu yalı için, Hidayet'in söylediği şeyleri yine hatırlattı.

Ve Adnan, Erkânıharp Müşirinin, karısına Londra'dan getirttiği elmasta yine durdu: Yemekten evvel Belkıs'ın bir saat yalnız bıraktığı tarih hocası, Belkıs'ın anasının göğsüne bu yirmi beş bin İngiliz liralık elması, yirmi beş milyon aç adamın taktığını, Belkıs'a hırslanarak, acı acı düşünüyordu. Bahriye Miralayı, ayakta ıhlamur içerken bir harem ağası ödü koparak salona girdi, dua eder gibi bir sesle:

— Araba hazır efendim! dedi.

Belkıs'ın yüzü birdenbire mattı, yalnız saçlarının, yalnız kaşlarının rengi vardı: Miralay oyuna gidiyordu.

Kocası gittikten sonra Belkıs kibirli bir neşe takındı.

* Sourdine: (Fr.) Bazı çalgılarda ses kısmaya yarayan parça.

Adnan'la derse başladılar.

Şimdi Belkıs ince uzun ağızlığına cıgarasını takmış, ucundan süzülen duman Sokullu'nun boynuna, Köprülü'nün burnuna takılıyordu. Birdenbire cıgarasının ucunu tabakta ezdi; oda kapısına bakarak ayağa kalktı.

Bir harem ağası gözlerini yukarıya kaldırarak, kapının kanadına yapışmıştı. Önünden hızla bir tıknaz adam geçti, Belkıs'la öpüştü; Adnan'ın elini sıktı; elindeki *Illustration*'u Belkıs'a uzattı. Kapıya yakın koltukta oturdu.

Salona tedricsiz* giren bu adam Belkıs'ın babasıydı.

Kulaktan geçme gözlük; siyah atlastan katı takke; oda ceketi, sivri sakal!.. İki bacağında kırmızı iki şerit olmasaydı bu Erkânıharp Müşiri, Yüksekkaldırım'da kullanılmış kitap satan ihtiyara benzeyecekti. Müşir olduğu halde çabuk yürümüştü, çabuk konuşuyordu.

Adnan düşündü: Bu saray adamı, sakalsız ve binbaşı iken Midilli'de Namık Kemal'in ve Habibullah'ın arkadaşıydı, üç Avrupa dili biliyordu. Mekteplerde riyaziye* okumuştu. Şimdi bu adam, Abdülhamid'in önünde parmaklarını omuzlarına yapıştırıyor, göğsünde çapraz iki kolla yirmi beş milyon kurbanlı mihraba tapıyordu. İkinci Hamid, makineli bebekler yapan Vaucanson'du.*

Vaucanson, düdük çalan bebek yaptığı gibi İkinci Hamid de başka şey çalan kukla yaratıyordu.

Belkıs, *Illustration*'dan başını kaldırdı:

— Baba, Koch, Nobel mükâfatı almış, dedi.

Müşir cevap verdi:

— Lâyıktır herif!.

Adnan, Koch'un başına gelen bu iltifata içinden güldü.

* Tedricsiz: Ansızın.
* Riyaziye: Matematik.
* Vaucanson: 1709 - 1782 yılları arasında yaşamış, yaptığı otomat oyuncaklarla ün kazanmış bir Fransız mekanikçisi.

Düşünüyordu: «Koch'u beğenen bu adam, Goethe'yi, Fichte'yi Almancasından okuyan bu adam, mahlûlden* binalar almak için cuma selâmlıklarında Abdülhamid'in pabuçlarını öpüyordu.» Hidayet'ten bunları daima dinleyen tarih hocası, yemekten evvel, salonda, Belkıs'ın kendisini bir saat yalnız bıraktığını düşünerek karar verdi: «Kimbilir, dedi, bu adamın malûmatı nasıl bir cıva yaldızıdır.»

Erkânıharp Müşiri, birdenbire Adnan'la arkadaş oldu. Sorarak, itirazlar bekleyerek konuştu. Evvelâ Alman edebiyatını anlattı. Sonra hikâye söyledi:

— Onaltıncı Louis, Marie Antoinette'le evlenirken, nikâh salonunun duvarına Fransızlar Goblen halısı asmışlar. Seyircilerin arasından bir çocuk: «Fransızlar bir prenslerini evlendirmeyi bile bilmiyorlar. Bakın, halıdaki esâtiri* resim uğursuz bir nikâh resmidir,» demiş...

Erkânıharp Müşiri ilâve etti:

— Bu çocuk, şair Goethe'ydi.

Müşir, bu hikâyeyi anlatmakla, lâkırdısını tarih yapıyor, edebiyat yapıyor, ilim ve mitoloji yapmış oluyordu. Sonra, Namık Kemal'le dostluğunu anlattı; «Çocuk gibiydi, dünya işine aklı ermezdi!» dedi.

Demindenberi, ayağını ayağının üstüne atmış, iki dizinin ucunda *Illustration*'a eğilen Belkıs, gözünün ucuyla, Adnan'ın yüzünde babasının lâkırdılarını takip ediyordu. Adnan bu saray müşirinin kendisiyle, bir alay lâkırdı edecek kadar sade oluşuna şaşıyor, Belkıs, Adnan'ın bu hayretinde babasının büyük malûmatından ezilen çehreyi görüyordu.

Müşir birdenbire Ahmet Rıza'ya kızdı:

— Bu adam siyasete nasıl karışır, anlamam, dedi. Ziraatçıdan politikacı!.. Bu mu memlekette ihtilâl çıkaracak? Hem ihtilâl ne kelime? İnkılâp, evet! İhtilâl, hayır!.. İnkılâp bir insanın uykusunu tamamen aldıktan sonra uyanmasıdır. İhtilâl,

* Mahlûl: Mirasçısı bulunmayan ve devlete kalan.
* Esâtir: Mitolojiye ait.

birini gece yarısı dürterek uyandırmaktır; insan birdenbire uyanır, çok uyanır, fazla uyanır.

Adnan, İhtilâlin başına gelenlere bakıyordu. Fakat bitmemişti: Müşir, şimdi de Fransa İhtilâlini beğenmedi. O, Hippolyte Taine'in fikirlerini kabul ediyormuş; Robespierre maskeli adammış; fakat bu maskeyi suratında o kadar çok taşımış ki, nihayet «Maskem mi, suratım mı?» diye kendisi de tereddüt etmiş. Marat kaçıkmış; Danton işsiz avukat, hırsız nazırmış.

Belkıs, ayağa kalktı, odadan çıkarken:

— Baba, Danton'u hırpalamayın; o, benimdir! dedi.

Müşir izah ediyordu: «Demin Belkıs'ın yanında söylemek istememiş; Marat yalnız deli değilmiş, frengiliymiş de...»

Adnan şaşırmıştı: Müşire cevap verecekti; fakat Taine'e ses çıkaramıyordu. Ve Hippolyte Taine'in başını Saray'ın maksadına kullanan bu cambaza şaşıyordu.

Müşir, artık fena coştu:

— Memleket, Efendimizin sayesinde Avrupa'ya döndü, dedi.

Adnan da nihayet kızdı; korkmak lüzumunu unuttu:

— Yalnız bir farkla Paşa hazretleri, dedi. Mektepsiz, gazetesiz, efkârı umumiyesiz,* hürriyetsiz bir Avrupa!

Müşir haykırdı:

— Hürriyet! Güzel kelime! Fakat bu kelimenin arkasından gelecek felâketleri siz biliyor musunuz? Efendiiim?

Adnan hürriyetin arkasına bakıyor, felâket filan görmüyordu:

— Ne felâketleri efendim? dedi.

Müşir bu gaflete de kızdı:

— Ne felâketi olacak efendim? Fırkalar!.. Gazeteler!..

Adnan:

— Fakat Paşa Hazretleri!..

Müşir:

* Efkârı umumiye: Kamuoyu.

— Fakatı, makatı yok... Parlayan birtakım kelimelere inanmamanızı size tavsiye ederim. Demin «efkârı umumiye» diye bir tabir kullandınız. Dünyanın hiç bir yerinde «efkârı umumiye» diye bir şey yoktur. Sonra demin «gazete» dediniz. Hangi gazeteler? Bizimkiler mi? Bakınız, buna siz de güldünüz! Kaldı Avrupa gazeteleri... Müsaade edin, onlara da ben güleyim: Avrupa gazetelerinin Yıldız Sarayı'nda «silsilei fiyat cetveli» vardır. İstediğiniz Avrupa gazetesinin bana adını söyleyin; ben de size o gazetenin namusunun fiyatını söyleyeyim beyfendi!

Adnan'ın aklı deminki «İhtilâl - İnkılâp» lâkırdılarında kalmıştı:

— İhtilâli inkılâptan ayıran izahlarınıza cevap arzetmek isterdim Paşa Hazretleri, dedi. Bir milleti uykusundan haydi geceyarısı uyandırmayalım. Fakat güneş doğduktan sonra da horul horul uyuyan bir milleti...

Müşir:

— Hani güneş? Bizim güneşimiz galiba sizinle bir değil!.. Benim güneşim mekteplerden doğar. Sizin güneşleriniz köşe başlarında pusuya yatan bombalar galiba!..

Adnan:

— Efendim, Bucéphale gibi gölgesinden korkan bir millet var. Bu atın kafasını yumruğunun içine alarak onu güneşe koşturacak bir fikir İskenderi Kebiri lâzım. Bu İskender, bizim kitapsız, hocasız mekteplerimizden çıkmaz sanırım.

Müşir:

— Bakınız beyfendi, buna gülerim: Siz biliyor musunuz ki bu mektepler bile bize fazladır. Bana verseler hepsini kapatırım. Bu mekteplerin bütün hüneri bize her nevi'den formüller vermektir ki, bu formüllerde ilimler hulâsa edilmiş. Bu neye yarar? Hiç bir şeye. Efendim, ilmi yaşayan şekliyle vermeli. İlmi, hayat gibi, uzvî hakikat gibi, bünye gibi görmek lâzım! Anlıyor musunuz efendim?

Erkânıharp Müşiri şimdi Michelet olmuştu. Adnan şaşıyordu. Bu adam, okuduğu kitapların yapraklarını iki parma-

ğının ucunda fır diye çeviriyor, her sahifeden iki kelime görünüyordu. Fakat bu Erkânıharp Müşirinin asıl mahareti büyük ilim adamlarının fikirlerini kesilmiş koyun gibi baş aşağı tutmasındaydı.

Müşir, Adnan'ın hayretinden memnun, boyuna anlatıyordu:

— Bizim cinayetimiz Tanzimat'ta Fransa'yı kopye edişimiz oldu. Anglo-Sakson irfanını alsaydık, bugün adam olmuştuk.

Adnan, pekâlâ biliyordu ki, Anglo-Sakson irfanını alsak o zaman da Erkânıharp Müşiri, «Lâtin irfanını almadığımıza fena ettik!» diyecekti.

Nasıl ki, şimdi, «Ne yaparsanız yapın,» diyordu. «Bu memleket adam olmaz; İşkodra'da Cambridge, Basra'da Oxford açın; yine eski hamam, eski tas... Bu memlekette adam çıkmaz!»

Adnan, bu yalıdan kovulmayı da göze alarak, Paşa'nınkine müsavî sesle cevap verdi:

— Adam, tabiî yok... Çünkü istibdat var, dedi.

Erkânıharp Müşiri, karşısında insan istiklâliyle oturan Adnan'ın önünde birdenbire küçüldü; bozuk sesle:

— İstibdat mı? dedi, Rusya'da istibdat yok mu? Fakat Rusya'daki istibdadın içinden bir Tolstoy, bir Dostoyevsky çıktı. Siz de onlar gibi yazın; zarar yok, biz burda yasak edelim, Avrupa'da, Amerika'da okurlar. Bir *Anna Karenina* yazdınız mı?

— Fakat Tolstoy'un yazılarını Çar'ın karısı ağlayarak okuyordu. Tolstoy, *Sivastopol Hatıraları*'nı yazdığı vakit, Rusya'nın bu büyük çocuğu harpte kaza kurşunuyla ölmesin diye, Çar idare etti: Sivastopol'da askerlik eden Tolstoy'u cephe arkasına aldılar Paşa Hazretleri!

İkisi de sustular. Adnan korkuyordu, fazla ileri gitmişti. Belkıs'ın hayali beyaz vücuduyla karşısına dikildi. Tarih hocası itirazsız sesle itiraz etti:

— Bizde de büsbütün adam yok denemez efendimiz; meselâ Cevdet Paşa! Bizim Ernest Renan'ımızdır. Meselâ Vefik Paşa! Devlet adamları içinde muntazam mektep tahsili görendir. Meselâ Salih Zeki...

Müşir vasiyet eder gibi hazin sesle:

— Salih Zeki... Eh... Evet... Müstait* çocuk! dedi.

Salih Zeki'nin ardından Erkânıharp Müşirinin rahatsız olduğunu görünce, Adnan sevindi. Bu adamdan «Namık Kemal'in çocuk olduğu»nun nasıl intikamını alacağını keşfetmişti:

— Meselâ Vidinli Tevfik Paşa! dedi.

Erkânıharp Müşiri sarardı; bir zaman riyaziye hocalığı ettiği için kendisinin riyaziye âlimi olduğuna yine kendisinin verdiği bir karar vardı. Bu kararı, mukaddes din eşyası gibi, hayatının bir köşesine kilitlemiş, taptıracak adam bulursa köşesinden çıkarıp gösteriyordu. Vidinli Tevfik Paşa'nın adına kızdı:

— Siz Henri Poincaré'yi biliyor musunuz? dedi.

Adnan, Vidinli Tevfik Paşa'yı da bilmiyordu. Yalnız Salih Zeki'den duymuştu. Fakat Erkânıharp Müşirini kudurtmak için:

— Poincaré'yle fazla meşgul olmadım. Fakat Vidinli Tevfik Paşa merhumla çok görüşmüştüm! Vezneciler'deki konağında bir gece quoiternion'u anlatmıştı; zannederim ki bunun mucidi Hamilton da bunu bu kadar bilir, dedi.

Adnan'ın bu mevzuda bildikleri üç satırdı; bunu da Salih Zeki'den bir zaman dinlemiş, şimdi de anlatmış bitirmişti. İster istemez susuyordu. Fakat Erkânıharp Müşiri işi alay tarafından alıp da Adnan'a «quoiternion nedir? Hamilton kimdir?» diye sorsaydı. Adnan'ın hali haraptı.

Bu aralık salona, elinde maroken bir kitapla, Belkıs girdi. Babasının görmeyeceği noktada durdu; güzel parmağını dudağına götürerek, artık bahsi kısa kesmesini Adnan'a işa-

* Müstait: Yetenekli.

ret ediyor, kitabı koltuğuna sıkıştırarak iki elini üst üste yanağına koyuyor, gözlerini kapıyor, babasının uyuyacağını anlatıyordu. Bu kadın resmi ne kadar güzeldi! Adnan, bu Belkıs'ı bütün ömründe unutmayacaktı: Bu çok kibirli kadın, istediği zaman ne güzel çocuk oluyordu.

Fakat Erkânıharp Müşiri, lâkırdının bitmesini istemiyordu; derdi büyüktü: Vidinli Tevfik'in âlim olduğunu inkâr etmekte ahmak olmak vardı; kabul etmek, kendinden başka riyaziye âlimi var, demekti; bir şey söylememek kıskançlığın verdiği hüzündü.

Ve Müşir, Vidinli Tevfik'in ilmine yanaşmadı, yalnız namusunu beğendi. Sonra ona da pişman oldu. «Evet namusuyla öldü, gitti!» dedi. «Namussuz olmağa ömrü vefa etmedi!» demek istiyordu. Adnan işi çaktı:

— Hâlâ yaşayan, namusuyla ihtiyarlayan devlet adamlarımız da var. Meselâ Abdürrahman Paşa! Adliye'yi iki tarafındaki mabed kadar yükseltti! dedi.

Adliye Nazırı'nın namusuna Erkânıharp Müşirinin canı sıkıldı. Başka lâf arıyordu.

Belkıs, şimdi babasının oturduğu koltuğa arkasından eğilmiş, yanağını Müşirin sakalına sürerek:

— Uyku saatin geçti; sonra rahatsız olacaksın baba! diyordu.

Erkânıharp Müşiri kalktı; Adnan'ın elini, lâkırdılarından memnun olmuş gibi acıtacak kadar sıktı. Gözlerinin ortasına bakarak:

— Bu bahisleri sizinle yine konuşuruz! dedi; çabuk yürüyerek çıktı. Belkıs da Adnan'ın kulağına, babası için:

— Vaktinde yatmazsa, baş ağrısıyla kalkar, dedi; Adnan'a iyi geceler temenni ederek gitti. Belkıs'ın kokusuz lâvantasından kalan temiz hava parçasının içinde Adnan kendisinin bütün bir günlük terini duyarak kendi vücudunu âdi buluyordu; kulağına lâkırdı söylerken de yüzüne Belkıs'ın saçı değmişti, büsbütün mahzundu.

Şimdi bir köşesinde Belkıs'ın uyuduğu yalının başka tarafında yatan Adnan, onunla bir odada yatıyormuş gibi ıstırap duyuyordu. Uyuyamadı. Sabaha yakın Hüsrev'in sesini duydu: Belkıs'ın kocası oyundan dönüyordu. Adnan sevindi. Belkıs da uyuyamamıştı. Sonra birdenbire mahzun oldu; artık gözlerini kapadıkça Belkıs'ı ve kocasını yüzünün içinde hapsediyordu. Beyninin tekellüm* merkezlerinde, ikisi de ayrı ayrı durdu, Adnan güneş doğuncaya kadar onlarla konuştu.

Sabah, yalıdan çıktığı zaman, Fransa İhtilâli'nin dün gece kepâze olan kahramanlarını düşünecekti; fakat birdenbire Belkıs, baharı mermerleştiren beyaz vücuduyla Boğazın kıyılarından yükseldi ve Dantonlar, Robespierre'ler Boğazın mavisinde siyah birer nokta gibi, birer sinek gibi titreyerek kayboldular.

BAYRAM TEBRİKİ

HİDAYET, bayram günleri, kurşunî caketatayla* Luikenz salonuna girer, koltuğun altın madalyonunda hükümdarlaşarak otururdu. Tebrikler başlardı. Fes, şapka, sarık, Bektaşi takkesi, Mevlevî külâhı, Bursa arakiyesi,* topçu kalpağı, salona yatarak, kalkarak girer, kavislerle uzayan kollar tavanlara yakın yerlerde çırpınır; omuzlardan kopup düşen alınlar yerlerde yuvarlanırdı. Ve Hidayet'in üç yeri (eli, ayağı, eteği) surelerle, dualarla öpülür; o, öfkeli bir tevazuyla «kendisini mahcup etmemelerini» rica ederdi. Tebrikine gelenlerin ıstıraplarını kibar bir sesle merak eder, veremliye «Ada'nın iyi gelip gelmediğini», yangından çıkana «eşya kurtarıp kurtaramadığını» sorardı. Sefaletlerine merak edilen adamlar, kimi sakalı yere sarkarak, kimi bıyığı tavana kalkarak teşekkürler ederlerdi.

* Tekellüm: Konuşma, söyleme.
* Caketatay: *Jaquette à taille* (Fr.) Uzun, kuyruklu erkek ceketi.
* Arakiye: Yumuşak keçe takke.

Fakat Hidayet asıl Frenkler geldiği zaman bir âlemdi: Alman sefareti başkâtibine Alman ordusunu anlatır, İngiltere elçi kâtibine İngiliz donanmasını beğenir, Karadağ elçisiyle Karadağ Prensine selâm söyler, İspanya Maslahatgüzarına Alfonse'un kulağındaki hastalığı sorardı ve Moskof baştercümanını akşam yemeğine alakordu.

Hususî kâtibi Sacit, Hidayet'in emriyle, bu akşam yemeğini jurnal eder. Hidayet ertesi gün Saray'a çağırılır, ihsan alırdı.

Fakat Hidayet, bu bayram tebriklerine sinirlenir, Adnan'a:

— Ben böyle maskaralıklardan memnun olarak adam mıyım? Bu ne ahlâkı düşük memleket! Bayram tebriki neymiş? derdi.

Adnan da, bu bayram tebriklerini Hidayet'in ne kadar beklediğini bilir, bildiği halde:

— Ne yaparsın Hidayet; iptidaî memleketler böyledir. Madem ki bu diyardan gitmiyoruz; bu deveyi güdeceğiz; derdi. Ve memleket deve, Hidayet üzerinde hacı, Adnan yanında deveci olur, bu salonda gezerler, tozarlardı.

Tuhaftır, bunu diyen Adnan da bu sabah Hidayet'e bayram tebrikine gelmişti, fakat tebrik etmiyordu!

Salonun kapısı yavaş yavaş açıldı; Tapu Müdürü Senih Efendi, Sakallı Vasfi taranmış sakallarıyla eşikte durdular; Hidayet'in rugan pabuçlarına nişan aldılar, hücum edeceklerdi. Vasfi'nin bu konaktan bir kovulmadığı kalmıştı. Fakat Hidayet, âdi günlerde görüşmediği adamların bile bayramlarda kendisini tebrik etmelerine müsaade ederdi.

Adnan'ı görünce Sakallı Vasfi bozuldu: «Adnan, onun aleyhine Hidayet'i dolandıran adamdı.» Halbuki Adnan, Vasfi'nin aleyhinde Hidayet'e hiç bir şey söylememişti. Adnan'ın yalnız yüzü Sakallı Vasfi'nin aleyhindeydi; o kadar aleyhte bir çehre ki, Adnan var diye Hidayet, Sakallı Vasfi'ye bayram günü bile iltifat etmekten çekiniyordu. Ve Hidayet, bu haliyle bilmeyerek Adnan'a fenalık ediyordu; Vasfi karanlık

sakalında bıçak gibi parlayan tebessümle Adnan'a bakarak düşünüyordu, günü gelecek, ona gösterecekti.

Adnan, bir müddet, Tapu Müdürü Senih Efendi ile mündericatsız* konuştu; sonra, «Ben gidiyorum Hidayet!» dedi. Odadan çıkarken Hidayet, yarın Saray'a gideceklerini Adnan'a hatırlattı. Tapu Müdürü Senih Efendi, Adnan'ın gittiğine mahzundu. Aylardanberi kızı Melâhat'i ona vermeyi tasarlıyordu. Şimdi onun yüzüne bakarak yine bu meseleyi düşünecekti. Adnan'ın çehresi ortadan kalkınca, notası uçan kemancının kolu gibi Senih Efendi'nin kafası muallâkta* kaldı.

Ertesi sabah erkenden Hidayet'le Adnan Saray'a gittiler. Fakat Gazi Osman Paşa'ya gittiler. Bir şairin dediği gibi her büyük isim bir cihaddır; Kléber cumhuriyettir; Gutenberg medeniyettir. Gazi Osman Paşa da Adnan için orduydu. Adnan onun adını mermer yalıya, namusunu saraya yakıştırmıyordu. Plevne'de esir düşüp kılıcını Grand Duc Nicolas'ya verirken çıkan resmine baktıkça Adnan, Plevne kahramanının resmine haykırırdı: «Sen düşmanına kılıcının yalnız demirini verdin; o kılıcın kendisi sende kaldı!» derdi. Onu görmek için Saray'a girmeye bile razı oluyordu. Fakat bulamayacaklarına emindi; insan bu kadar talihli olamazdı. Ve bulamadılar.

Hidayet:

— Hazır Saray'a gelmişken sana dünyanın yedi acibesinden* sekizincisini göstereyim! Avrupa kıt'asında okuyup yazması olmayan bir müşir! dedi. Adnan'ı zorladı. Tek merdivenli bir odaya girdiler.

Yerde yuvarlak bir minder... Üstünde kırmızı burunlu, kına rengi bıyıklı, ufak gözlü, şişman bir adam: Tüfekçibaşı Arnavut Tahir Paşa! Baklava dikişli sarı ipek takke... Şal hırka... Öksürdükçe hilâli gömleğinin çözük yakasından memesi görünüyor; kımıldadıkça İşkodra işi sırma uçkurun ucu hır-

* Mündericatsız: İçeriksiz, havadan, sudan.
* Muallâk: Boşlukta asılı.
* Acibe: Şaşılacak şey.

kanın kenarından dilini çıkarıyordu. İki parmağının ucundaki enfiyeyi bir türlü çekemiyordu: Bir nevi parmak tiryakiliği!

Birdenbire oda kapısı açıldı. İçeriye bir müşir girdi; çelik bir bina yıkılıyor gibi kılıç ve mahmuz şakırdısıyla kendini yere attı; Tüfekçibaşının enfiyeyi hâlâ burnuna sokmayan elinin üç parmağını öptü: Çuha kıçı tavana kalkan bu adam Belkıs'ın babasıydı. Altında kafası kaybolan bu adamın kıçına Adnan baktı, mermer yalıdaki refahın nereden çıktığını gördü, dondu.

Saray'dan dönerlerken arabada Hidayet, Adnan'a anlatıyordu: «Bu Tüfekçibaşı Tahir Paşa, her gece Saray'da yatar, evine gündüz giderdi. Abdülhamid ona güvenerek uyurdu. Birçok Arnavut kaldırımlarını vaktiyle bu Tahir ağa yapmıştı. Kaldırımcı şimdi müşirdi. Herkes onun elini öpüyordu.»

Adnan, aptal aptal sordu: «Abdülhamid kaldırımcıyı niçin müşir yapmıştı?»

Hidayet alay ederek cevap verdi:

— Müşirlikten sonra başka rütbe olmadığı için!

Hidayet, Adnan'a konağa döndükleri zaman Sefaret Müsteşarı Nail ve Ataşeneval Naşit salondaydılar. Maliye Nazırına damat olacağını duydukları gündenberi Adnan'ı ikisi de seviyorlardı. Dil dökmeğe başladılar: «Onlar Adnan'la görüşmeyeli «bir asır» olmuştu! Bugün görüştükleri için «talihleri vardı.»

Bu iki adam, damatlık işinin suya düştüğünü öğrendikleri gün Adnan'ı sevdiklerine ne kadar pişman olacaklardı; Adnan bunu biliyor, bu iltifatlardan sıkılıyordu:

— Ben gidiyorum Hidayet, yazacak birçok yazılarım var, dedi, gitti.

HALEP ÇIBANLI KADIN

YALANDI: Adnan'ın Hidayet'e söylediği gibi yazacak hiç bir yazısı yoktu. Ne zamandır kaleme elini sürememişti. Romanına bile baktığı zaman... «bu kadar lâkırdıyı o mu yazmıştı!» Şimdi Hidayet'in konağından çıkarken çok bezgindi. Konuşmaya, gülmeye, hattâ evindeki hastaya ağlamaya üşeniyordu. Halbuki anasının ağzından daha dün gece kan gelmişti. Ağlayamayacak kadar neş'esizdi. Sebepsiz mahzundu. Sebepsizlik ikinci bedbahtlıktı. Hüznün sebebine alışa alışa insan o sebebi aşındırır; sebep yıpranır, hüzün ufalırdı. Halbuki, Adnan hüznünün tutacak tarafını bulamıyor, hattâ hüznünü bulamıyor, yakalayamıyordu. Ve bu hüzün meçhuller kadar büyüyordu.

Sultan Mahmut türbesine kadar, yıkılmış bir vücutla, yavaş yavaş yürüdü. Türbenin mezarlığı önünde durdu. Mermer satan dükkân kadar beyaz mezarlık!.. Adnan dinsizdi, fakat mezarlıklarda Allah ve karanlık arardı.

Bir arabaya atladı. «Köşedeki eczacının göstereceği» evde Fransızca muallimi Kadri'ye bayram tebrikine gidiyordu. Bunu Hidayet'e söyleyemezdi: O, bayram tebrikine gidecek kadar Hidayet'e karşı iptidaî adam değildi. O yavaş yavaş Hidayet'e benziyordu. Bu «yavaş yavaş»lık, bu tedric, maddî olmayan ölümde saadetti. İnsanların birdenbire namussuz olması lâzımgelseydi, az adam namussuz olurdu.

Birinin bayramını tebrik edeceğini Hidayet'e söylese küçülecekti; an'anenin esiri olmak, Hidayet'e karşı Adnan'ın namusuna dokunuyordu. Zaten Kadri'ye bayram tebrikine istemeyerek gidiyordu. Kadri ondan altı ay evvel sekiz lira ödünç almıştı. Her ay sonu, «Size ufak bir borcum var; unuttum sanmayınız,» demiş, bu parayı altı ayda altı kere hatırlamış, altısında da vermemişti. O zamandanberi bu borcu, mümkün olduğu kadar geç ödemek için geçen şeker bayramı Adnan'a bayram tebrikine gelmişti.

Fakat Adnan bu bayram tebrikini iade etmeyince Fransızca muallimi Kadri kudurmuş, aleyhinde korkunç ağzını, iki ciğeri iki cehennem parçası gibi görünecek kadar açmıştı.

Adnan bu adamı susturmak için bu kurban bayramı Cerrahpaşa'daki eve gidiyordu. Araba kapıda vak'a olarak durdu.

Cumbada bir kadın başı, kalkan kafesin altında entarili, fesli Fransızca muallimi Kadri; sokakta iki çocuk; dilenci, turşucu, posta müvezzi; eczacı çırağı hep birden durdular.

Adnan ceplerini arıyor, kızıyordu: Hiç ufaklığı bulunmazdı. Kadri'yi pencerede gördü:

— Kadri Bey, ufaklığım yokmuş, bir çeyrek atar mısınız?

— Alerre'svel'ayn* monşer.

Şimdi ikisi de odada pazı pazıya güreşiyorlar gibiydi:

— Yemin etme Kadri Bey.

— Nasıl etmem; bu, bana hakaret!

— Canım neden hakaret oluyor?

— Hakarettir işte.

— Canım birader; bayramınızı tebrike geldik diye araba paramızı size verdiremeyiz, değil mi?

Adnan, lirayı Kadri'nin beş işareti verir gibi gergin duran eline sokmak, paranın üzerine parmaklarını zorla bükmek istiyordu.

«Kabil değil almayan adam,» «mümkün değil verecek olan adam»la birbirlerine sarılmışlar; bir türlü Kadri, lirayı alıp hizmetçi kıza vermiyordu. Parayı bozdurup içinden çeyreği almayacaktı. Altı aydır borcunu vermeyen adamın bu hovardalığına Adnan yavaş yavaş kızacaktı; fakat bu aralık Kadri'nin omuzunda duran baş —Adnan'ın başı— oda kapısının aralığında şerit gibi bir deri parçası, sonra şeritin üstünde bir örümcek gördü. Mânasız şeydi, «Böyle görüyorum» sandı. Fakat, birdenbire şerit güzel bir esmer yüz, örümcek Halep çıbanı oldu. Adnan çıbana sarardı. Yüz, kapının yavaş yavaş genişleyen çizgisinden Adnan'a, Adnan, Kadri'nin omuzundan ona bakıyordu. Adnan, iki kişiyle birden konuşan tek adamın karışık lâkırdılarıyla kadına bakıyor, kocasıyla konuşuyordu. Elini unutmuş, elindekini unutmuştu; avucundan bir şey düşünce tuttuğu lirayı hatırladı. Kadri, paranın düştüğü yeri görmek için başını çevirdi. Adnan bitti: Basılacaklardı. Ad-

* Alerre'svel'ayn: Baş ve göz üstüne, hoşnutlukla.

nan'ın ve kadının gözleri birbirine sarılan iki vücut kadar mânâlıydı. Adnan rahat nefes aldı. Para düşünce kapıdaki çizgi kaybolmuştu.

Adnan, «Bu eve şimdiye kadar niçin gelmemişti; buradan Marmara görünüyordu; bu Cerrahpaşa'nın havası galiba Ada havasıydı; acaba Kadri Bey ne derdi? Anasına bu mahallenin havası Aksaray'dan daha iyi gelmez miydi? Ona komşu mu gelselerdi?» Fakat Adnan hastasını ne maksatla hatırlıyordu: Vicdan azabı duymak istedi; şehvetin haklı kuvveti, kitapların vicdan azabıyla eğleniyordu. Halep çıbanına çıldıran Adnan, bunun ne demek olduğunu anlamayan insan yığınları içinde kimsenin olmayan bir şehveti bulmuş, insanlardan ayrı sevmiş oluyordu. İzdiham* bu şehveti anlayamazdı.

Şimdi konuşuyorlardı. Kadri, Saray'a sövüyordu. Biri çıkmalıydı, bu memleketi kurtarmalıydı; o, bu adamı bekliyordu.

Adnan, Kadri'nin üç ay evvel Suavi'yi beğendiğini hatırladı. O zaman Kadri, Suavi'yi bir bayrak gibi göklere çıkarmıştı. Adnan, bugün ona sevimli görünmek için:

— Bir Ali Suavi daha çıkar, memleketi kurtarır, dedi.

Bu cevap, Kadri'yi memnun edemezdi: Kadri'nin kendi beğendiği Suavi memleketi kurtarırdı, Adnan'ın Suavi'si değil. Çırağan Sarayı kahramanını, Kadri, şimdi çamura batırıp çıkarıyordu. Kahraman, sarığına kadar siyahtı:

— Suavi'nin karısı İngilizdi; kendisi İngiliz casusuydu.

Kadri, itiraz edecek adam bulmuş, bırakmıyor, Adnan'ı öğle yemeğine alıkoyuyordu. Kalktı; Adnan'la konuşarak odadan çıktı; karısını kapının önünde buldu: Kadın «misafirin yemeğe kalıp kalmayacağını soracakmış!» Kadri cevap verdi: «Kalıyordu.» Yalnız, «Zehra ne yapıp yapacak, veresiye külbastı alacak,» öğle yemeğinin sefaletini azaltacaktı.

Yemekten sonra Mithat Paşa'yı tetkik ettiler. Kadri yine bir aralık odadan çıkmak için ayağa kalkınca kapı vuruldu:

* İzdiham: Kalabalık, yığınlar.

«Biraz bakar mısınız bey?» Adnan bu kadın sesiyle, demin gördüğü yüz arasında bir münasebet buldu; hele «bey» kelimesinin karşısında o çehre büsbütün Kadri'nin karısıydı ve bu kadın kapının bir yerinden, anlaşılıyor ki, içeriye bakıyordu ve Kadri'nin dışarı çıkacağını anlayınca kapının önünde yakalanmamak için kocasını çağırıyordu: «Biraz bakar mısınız bey?»

Kadri, Mithat Paşa'nın odadan kaçacağından korkuyor gibi, kapının tokmağını tutuyor, karısıyla lâkırdıyı çabuk bitirmek istiyordu:

— Bize iki ahududu şerbeti, Zehra, dedi; hemen odaya girecekti. Zehra şerbetleri hazırlamaya gidecekken, durdu: Kocasını dışarıya çağırmıştı, ona bir şey söylemeyecek miydi?

«Zerzevatçının çocuğu geldi. Söylendi, söylendi, gitti,» dedi. Bu bir yalandı; fakat bu evde doğruya en çok benzeyen yalan alacaklılardan birinin sokak kapısında söylenmesiydi.

Kadri, gözlerinin derinliğini artıran simsiyah saçından karısını öptü; Adnan'ın yanına kaçtı; odaya girince sevindi, çünkü Adnan, «Mithat Paşa'yı konuşuyorduk,» dedi.

Kadri'nin birkaç sene evvel Mithat Paşa'yı beğenmediğini düşünerek, Adnan da bu sefer, Mithat Paşa'yı inadına beğeniyor, itiraz etmek saadetini Kadri'ye vermek istiyordu. Fakat Kadri, Adnan'ın fikrine bugün itiraz etmedi. Adnan bu uysallığa hayret edecek, sebebini anlamayacaktı. Fakat Kadri birdenbire esrarlı bir sükûtla kalktı, duvardaki seccadeyi çivisinden söktü. Altından bir resim çıktı; bu, *Illustration*'dan koparılmış bir fotoğraftı; dört kişinin resmi vardı: Mithat Paşa'nın, Gambetta'nın, Bismark'ın ve Freycinet'nin. Resmin altında «Zamanımızın Mühim Adamları» yazılıydı. Fransızca muallimi bir resme, bir Adnan'a bakıyor, başı gururundan tavana kalkıyor; seccade, kopmuş tiyatro perdesi gibi yerde yatıyordu.

☆

Adnan, Kadri'den dönerken sokakta düşünüyordu: Bu evde altı saatin nasıl geçtiğini duymamıştı; şimdi o, birden-

bire Kadri'yi ne kadar seviyordu? İnsanlar evlerinde seviliyorlardı!

Ve Adnan Kadri'yi evinde gördükten sonra çok anlamaya başladı; günler geçtikçe sanki kardeş oldular. Kadri'nin yanında ikinci, üçüncü derecede bir adam olmayı sık tasdikleriyle kabul ediyordu. Kadri'nin edebiyatlı tabiriyle ikisi, kapalı bir kitabın iki sahifesi gibi tek fikir, tek ruhtular, Adnan aksırıyorsa, demek ki Kadri nezle olmuştu! Kadri'nin her lâfı gülünecek kadar tuhaf, şaşılacak kadar doğru, not alınacak kadar ilmî idi.

Adnan, bazan anasının hastalığına Kadri'nin yanında ağlayacak kadar korkunç, kurnaz, mel'un oluyordu. Bu ağlanılan verem hastası, Adnan'la Kadri'nin hesaplı dostluğunu artırıyordu.

Bir vak'a bu dostluğu son hadde çıkardı: Aldığı günden on bir ay sonra Kadri, sekiz lirayı bir ay başı Adnan'a —somurtarak— ödemek istedi; Adnan güldü, «Borcunu iki kere ödeyecek kadar dalgın olan Kadri'yle» eğlendi. Kadri de kendi unutkanlığından —neş'elerle— mahcup oldu. Ondan sonra artık canciğer oldular.

Yalnız, Adnan, alacağını, Zehra'nın kocasına bu kadar ince bir kibarlıkla bağışlarken, evindeki hastanın eczacı ve hekim borçlarını hatırlayacağı anda beynindeki iniltiyi (anasının öksürüğünü) duymamak için sesini yükseltiyor, lâkırdısını gürültü haline sokuyordu.

Adnan bir müddettenberi Kadri'ye sık sık gidiyor... Fakat hep Kadri'nin evde olmadığı münasebetsiz zamanlarda!.. Kadri çok üzülüyor, evde bulunacağı günleri söylüyor, Adnan da muntazaman unutuyor...

☆

Adnan bir müddettenberi Kadri'den kaçıyor... Onu görünce iki elini yüzüne kapamak istiyor. Onu öldü zannetmek ve onu o kadar unutmak! Bu saadet mümkün olsaydı ne olur-

du! Fakat bu vicdan azabı içinde bile Zehra'dan kaçamıyordu. Somurtarak, kendisinden utanarak ona, Zehra'ya gidiyor; o zamana kadar inandığı şeyler karşısına dikildikçe hepsini devirerek, çiğneyerek Kadri'nin karısına koşuyor, kendini Zehra'nın kollarında buluyordu. Fakat Zehra'nın koynunda mes'ut olurken dargın yüzle mes'ut oluyordu.

Bazı günler Zehra'dan kaçmak istiyor, Belkıs'a derse gittiğinin ertesi günler. Belkıs'ın bir hakaret azametiyle fanilerin önüne çıkan acı güzelliği karşısında Zehra'nın zavallı fuhşunu Belkıs'a âşık olan kendine lâyık bulmuyor, o fuhşa bir hizmetçi gibi müsavi olmayan gözle bakıyordu. Fakat bu dersten, bu yalıdan dönüp de Aksaray'daki evin sefaletine bir iki gün alıştıktan sonra derisinin, damarlarının ihtiyacı önünde Zehra, ekmek, güneş ve hava gibi taştan katı bir zaruret oluyor, Belkıs, günlerce acıkmış bir insanın dişleri, dudakları karşısında bir süs, bir tül, bir lâvanta gibi kalıyor ve Adnan yine Zehra'ya koşuyordu.

☆

Bir zamandanberi Adnan artık mustarip değil... Kadri cinayeti duyarsa, cinayetten felâket çıkarsa, kocasının boşayacağı Zehra'yı Adnan nikâhla alacak, yıktığı eve uzaktan bakmayacak. Bu yaptıkları namussuzluk bile olsa Adnan, onunla evlenince, Zehra yine namuslu olmaya başlayacak. Ve Adnan muhakkak ki onunla evlenecek. Yalnız bunu ona şimdiden söyleyecek kadar hafif adam değil. Fakat herkes ne diyecek? Ne derlerse desinler. Adnan zaten günün birinde nasıl olsa evlenmeyecek mi? O alacağı kadın niçin Zehra olmasın? Onu almayacak da Belkıs'ı mı kocasından ayırtıp Aksaray'daki evine karı diye getirecek? Hem Zehra ile ikisinin derisi birbirini anlıyordu. Buna Adnan'ın fuhuş demesi doğru değil ki. Bu, aşk!..

Kocasını sevmeyen kadın on üç yaşındanberi beklediği erkeği Adnan'da bulmuştu (Adnan kendisinden evvel Zehra'

nın oda kapısından daha kaç kişiye baktığını bilmiyordu.) Zehra madem ki kocasının üstüne yalnız kendisini sevmişti: Bu fuhuşta aşk temizliği vardı. Bir kadın kalbinin bu kadar bir hakkı olamaz mıydı? Bu hakkın ismi orospuluk mudur? Herkes ne diyecekmiş? Herkes kim? İnsanlar değil mi? Bu insanlar fazileti hep başkasında sevenler, fazileti işleyecekleri zaman değil, konuşacakları zaman sevenler değil midirler?

Hangi insan yalnız kaldığı zaman faziletlidir? Yanında başkası yoksa, insan faziletinin, bir ağacın bir tek yaprağı kadar olsun sesi çıkar mıydı? Hem vücutlarının ufak bir noktası lekesiz kalabilen kızlardan bu Zehra milyonlarca defa temiz değil miydi? Artık Zehra karısı gibiydi; onu rahat rahat seviyordu. Zehra'nın kocasını, o yabancıyı kıskanmaya bile başlıyordu. Gündüz onun, gece Kadri'nin olan kadın, Adnan için gayritabiî bir ıstıraptı. Hiç bir kocanın başına gelmeyen bir ıstırap! Ve burada «koca» Adnan'dı. Ve bir zamandan beri Adnan, Kadri'den kaçıyor; fakat bu sefer ondan utanarak değil, onu kıskanarak, ona tahammül edemeyerek.

Fakat uzun müddet kaçmasına da sebep kalmadı: Kadri'yi hastaneye kaldırdılar.

HASTANEDE

GURABA Hastanesinde kanserden yatıyordu. Hastalığını hiç bir arkadaşı «duymadı». İnsanlara zayıf taraflarını her gün bir iğnenin ucunda gösteren müstehzi adamın kanser olduğunu kim duyacaktı? Kanser kelimesine, tek başına, hastasız, belki daha ziyade acıyacaklardı; fakat ölümün bu rakam kadar kat'i demirine, Kadri'nin midesine saplandığı için, kimse dönüp bakmıyordu bile. Kadri, hasta ziyaretçilerinin, cenaze alaylarının güzel kelimelerden, tasdik eden tebessümlerden, bir de emellerden, ümitlerden çıktığını unutuyor, acınacak, aranacak sanıyordu. Bu merhametli beklemeye yavaş yavaş

alıştı. Fakat Adnan'ı her saat bekliyordu. Gündüzleri hastaneye gelen karısına:

— Başkaları neyse, fakat Adnan gelmemeli miydi? diyor, gözleri doluyordu. Adnan, bu kadar beklendiğini bilse belki giderdi! Bir ölüm hastası için, ziyarete gelen adam, hastanın hâlâ yaşadığını anlatan biriydi. Hasta, gelen adamla beraber yaşamaya, onun kadar kendini hayatta bulmaya başlardı. Bu ziyaret, hastanın çıkamayacağı sokağın hastaya gelmesi, dışarının odaya girmesiydi. Adnan bunu bilmiyordu; yoksa, ne çıkar, ölmeye başlayan adama bir gün uğrardı.

Zehra, bir kaç defa, Adnan'a, Kadri'nin bu intizarını* söyledi. İkisi, kocasının ağza alınmayacağı vaziyetlerde iken, Kadri'nin yoklanılmasını rica eden, basit kadına Adnan'ın canı sıkılıyordu. Hem Adnan, Zehra'nın kollarından çıkıp kanserli kocasına giderken bütün faziletiyle rahatsız olacaktı.

Bu gece kışın en soğuk gecesi... Kış! Fakir olanları daha çıplak, hastaları daha zayıf yapan kış!.. Aksaray'daki küçük evde gaz lâmbasının ışığı, soğuktan, ateşliğini kaybediyordu; yalnız rengiyle alevdi: Sarı sisin içinde Adnan'ın veremli anası bu gece çirkindi.

Adnan, gün oluyordu, anasının hastalığından usanıyordu. Hastaya duyduğu hüzün, parasızlığın, kışın ıstırabıyla bazan şiirini kaybediyordu. Anasının ölmesini değil, fakat yok olmasını istediği dakikalar vardı; Belkıs'ın güzelliğindeki ihtişamın artırdığı bu ıstırap içinde Adnan'ı bazan romanı, bazan Zehra oyalıyordu. Fakat, odasını iyi ısıtamadığı zaman romanı da, kışın paltosuz gezen züğürt adam gibi, ona zibidi görünüyordu. Bu dakikalarda başka lisanlarda okuduğu büyük eserler, karşısında duruyor; romanından, edebiyattan vazgeçmeye karar veriyordu. O zaman iyi bir hayvan olmak, murdar iliğinden* ibaret kalmak istediği dakikalardır. O zaman hayatın yalnız bu mânâsını doğru buuluyor, Zehra'ya koşuyordu.

* İntizar: Bekleyiş.
* Murdar ilik: Omur ilik.

Fakat bir müddettenberi Zehra da eskimişti; bedava kadın olmaktan başka kıymeti kalmamıştı; istediği kadını seçecek parası olmadığı için Zehra'ya tahammül etmek... Aşk buna mı derlerdi? Fakat Zehra, üstünden bir hafta, on gün geçince bir aşk kadar güzelleşiyordu.

Bu gece Cerrahpaşa'daki eve Adnan, kar tipisinin içinde, karanlıkta, delikdeşik bir hayalet umacılığıyla koşarken Zehra bu türlü güzeldi. Adnan, Zehra'nın bu gece, ricalarına dayanamadı. Söz veriyordu, yarın Kadri'yi yoklamaya gidecekti.

Zehra'ya verdiği sözü sabah hatırlayınca bu vaadin tutulmasına Kadri'nin ne kadar lâyık olduğunu düşünmeye başladı. Adnan, Zehra'ya fazla tasarruf ettiği zamandanberi zaten Kadri'ye kızıyordu; karısına lâyık olmayan hayvanı Zehra'nın aldatması tabiî idi; bir kadın, ancak kocası istediği için düşerdi. Bu kadar manasız bir adamın mı hastalandığına mahzun olmak için, başucuna gidecekti? Kanser olduğunu düşününce hastayı birdenbire sevdi; ona sevdiği bir dost kadar acıdığı için bu merhamet bir anda sevgiye benziyordu; hastaneye giderken, yeniden yağmaya başlayan karın altında, iki yolunmuş tavşan yavrusuna benzeyen kırmızı yumrukları cebinde, katlandığı bu angaryaya kızıyordu.

Şimdi hastaneye girmiş, karları düşürmek için paltosunu bir kabahatli gibi dövüyor, ayaklarını yerlere, bir hiddetin güzel hararetinden mahrum, içi boş hareketlerle vuruyordu. Kardan kurtulmak isteyen adam şimdi hastayı unutmuştu; herhangi bir binanın kapısından, hastaneye girdi. Kışın sokaktaki ıstırabından kurtulunca hastanenin mânâsıyla karşılaştı. Kadri'nin odasına giderken, hastanenin koridorlarındaki insanların yüzlerine baka baka, bir ölüm hastasına geldiğini unutuyordu. Ölüm, burada fabrika eşyasına dönmüştü; tadı kalmamıştı; burası, ıstırabın mağazalaşan binasıydı. Burada ölenlere ağlamak, bir alışverişe, bir mağazanın paket yapıp verdiği kumaşa ağlamak kadar tuhaf olacaktı. Sokak kapıları gibi numaralı hastalarla, makbuzlu ölülerle bu bina feciydi: Aşkın umumhanelerde kaybolan güzelliğini, ölüm, hastane-

lerde kaybediyordu. Açık bir koğuşta yanyana yatan hastaları gördü; ıstıraplarını anlatacak adam aramamak şartıyla yatan yüzlerce mustarip —halbuki on hasta vardı— bir kapının dar çerçevesine sığıyordu. Bu hastanede yatmadığı için anasını ölüm hastalarının en mes'udu buldu. Hastane hademelerinin ölüme memur suratıyla bakan çehrelerinden aldığı lâkayıtlıkla Kadri'nin odasına sakin yüzle gireceğim sanıyordu; kapı açılınca birdenbire girmedi; eşikte mıhlandı.

O, farkında olmayarak, Kadri'yi eski çehresiyle kanser olabilir zannetmişti. Halbuki odada Kadri'nin yalnız sesi vardı; başka her tarafı uçmuş gitmişti; ölümün insana çok yaklaştığı zaman büyüyen eli Kadri'nin yüzünü kaplamış, gösteriyordu. Hasta bir mektep çocuğunun yaptığı resim kadar kendisine benzemiyordu. Alnına sicimle iliştirilmiş çok uzun burnunun iki kenarında kimin olduğu belli olmayan iki büyük göz vardı. Kadri, renginden umulmayacak kadar diri sesle:

— Beni ihya ettin, Adnan! dedi. Gözleri doldu. Adnan şaşırdı: Hasta, herkes gibi ağlıyordu. Yatakta en iyi kalpli insan yatıyordu. Adnan ilk defa bir kanser hastası görüyordu: Kadri ufalmıştı; yalnız gözlerinin hacmi —bakarken— artıyordu. Bu iki göz iki korkunç dikkatti: İki üç gün göreceği dünyayı iki üç yüz senelik görmek isteyen bir dikkat!..

Kadri bir aralık tebessüm etmek istedi. Bir türlü tamamlanmayan eski çizgilerini hatırlayamayan hafızasız bir tebessüm!.. Adnan bembeyazdı. Yanından kaçamayacağı bir ölüyle konuşuyordu.

Kadri, Adnan'ın teessürünü içinden lüzumsuz buluyordu. O, bir hastalıktan kurtulacaktı. Adnan'a teselli verdi:

— Üzülme! diyordu. Bir müddet sonra kalkacağım.

Hastanın ümidi karşısında biraz kendine gelen Adnan, odanın bir köşesinde duran Zehra'yı gördü. Zehra ne kadar sefildi; çarşaf, sokak pabucu, kadının fıkaralığını artırmıştı. Güzel esmer yüzündeki güzel Halep çıbanı bile, şimdi derisinde beceriksiz bir yamaydı. Yatağına Adnan'ı alacağı geceler, aşkın azalttığı elbisesi, yeni terliklerindeki güzel çıplak ayakları Zehra'yı gizliyordu. Fakat o baygın derili esmer çıplak ayaklar bu kalın kunduraların içinde şimdi yalandı. Zehra'dan tiksinir gibi oluyordu. Fıkaralığın kadında bir nevi çirkinlik olduğunu ilk defa görüyordu. Çıplakken hikâyelerin kadınları kadar güzel olan Zehra'yı çarşaf ve papuç mahvediyordu.

Kadri, Adnan'a bakarken, gözleri doldu; siyah iki çıban patlıyor gibi büyük gözlerinden iki iri yaş damlası düştü; Kadri, patiska mendilini karısına uzattı; Zehra, kocasının gözlerini sildi.

Adnan'ı çabuk kaçmaya mecbur etmekten korkarak, Kadri ona sıhhatli bir çehreyle güldü; fazla sesle konuşmaya başladı. Fakat bir hastanın sıhhatli adam olması ne kadar güçtü. İki dakikada yoruldu; eski yüzünü, eski sesini yavaş yavaş kabul etti. Şimdi bir hastanın tavırsız yüzüyle Adnan'a bakıyordu; onunla Mithat Paşa'ları, Suavi'leri konuştuğu günleri hatırlıyordu: Bu kadar fikir israfına bu dünya değer miydi?

Böcek gibi, ağaç gibi rahat yaşamak, makine gibi rahat kımıldamak varken? Fakat bunları konuşmadıktan sonra, yaşamak neye? Öleceğini demin inkâr eden adam, şimdi kabul ediyordu:

Birdenbire:

— Adnan, kardeşim; dedi. Karısına kolu ile işaret etti; Zehra çıktı.

— Adnan, ben öleceğim!

— Bu nasıl lâkırdı Kadri?

— Sen teselliyi bırak da beni dinle. Zehra senin hemşiren sayılır; ben ölürsem bu kadın kimsesizdir; ona sen bakacaksın!

Adnan, vasiyetin karşısında sendeledi: Bula bula çalacak bu zavallının karısını mı bulmuştu? Kadri'nin gözlerinden kaçmak istiyordu.

Zehra, kapının aralığından bu vaziyeti dinlerken, bu lâkırdıların vasiyet oluşuna gözleri doluyor, fakat —Kadri ölünce Adnan'la evleneceğinden emin— bir mersiye okur gibi teessürüne sevinerek ağlıyordu. Fakat Kadri birdenbire hastalığın vediği izzetinefisle* şimdi, Adnan'a ölmeyeceğini söyledi: «Deminki vasiyeti hezeyandı;* bir aya kadar kalkacaktı; Adnan'la Gibbons'un tarihini tercüme edeceklerdi.»

Adnan, koridorda, hekime, hastanın ne kadar yaşayacağını sorunca, hekim alt dudağını büktü:

— Çok çok iki hafta!..

Hekim bunu söylerken, bankada bonosunun vadesi ne vakit biteceğini cirantaya söyleyen senedat şefi gibiydi. Adnan düşünüyordu: «Demek ki Kadri, öldükten iki hafta sonra Gibbons'u tercüme edecekti!»

☆

Kadri öldüğü gün, Adnan, hastayı yeniden hatırlayacak kadar unutmuştu. Ertesi gün Kadri'yi gömdüler. Adnan, mezarlıkta o kadar mahzundu ki, Zehra'yı görse hemen alacaktı. Mezarlık, Adnan'ın edebiyat tarafını artırmıştı. Düşünüyordu: Bütün insanlar Kadri gibi ölümü beklemeyerek ölürlerdi. Şu mezarlardaki ölülerden birinin eline vursa postaya bırakılacak bir mektup düşecek; şu iskeletin dudağına dokunsa bitmeyen bir şarkıya parmakları takılacak; şu kafatasını karıştırsa faize yatırılacak para bulacaktı.

Şimdi mezarlıktan çıkarken Zehra ile evleneceğini şüpheli buluyordu. Caddeye çıkınca, Zehra'nın bir parçası dükkânlarda, bir parçası gelip geçenlerde, bir parçası sokağın başka gürültülerinde kaldı. Adnan, evine girdiği zaman Zehra sokakta bitmişti.

Bir hafta sonra Zehra'yı başka türlü hatırladı. Filareti gibi... Az kaldı kadına gidecekti. Fakat kocasız kadın bir tehlikeydi. Gidince evlenmek lâfının açılması lâzımdı. Gitmedi.

* İzzetinefis: Onur.
* Hezeyan: Saçma sapan söylemek.

Vicdan azabı duymaya da hacet yoktu. Adnan'ın Zehra'ya sürdüğü leke, siyah bir bezin üstünden onu yakmayarak uçan bir alev gibi geçmiş, bu cehennem hiç bir yangın çıkarmadan, sarı bir rüzgâr gibi uçmuş, gitmişti.

Zehra'yı hastanede sokak kılığı ile gördüğü gündenberi soğumuştu: Artık bu kadına kendini fazla buluyordu. Ona şimdi yalnız acıyordu. Fakat bir kadına acıyarak koca olmak biraz fazla edebiyat olurdu. Her yatak vakası edebiyatla başlar, fakat daima hayatla biterdi: Hayatın kemik kadar kuru yüzüyle!.. Hem Adnan, Zehra'nın esmer ayaklarını artık bir türlü çıplak düşünemiyor, bu baygın renkli güzel şeylere kadının hep kalın kunduraları karışıyordu. Hem bu kadının vücudunu çıplak olduğu gecelerdeki kadar güzel yapabilecek elbiselere Adnan'ın hangi parası yetişebilirdi? Karısı kibar bir çarşafla sokağa çıkabileceği güne kadar Adnan hiç bir kadınla evlenmeyecekti.

Şimdi hasta olduğu için sokağa çıkamayan anasından memnundu: Evlerinin sefaleti evlerinde kalıyordu! Kafasındaki cinayeti anası hissetmiştir gibi bir merakla hastanın yüzünü görmek istedi. Kapıyı yavaş yavaş aralık etti; şakaklarından saplanmış iki çivi ile veremin yastığa mıhladığı kafatası kırmızı gözkapaklarıyla uyuyordu. Anasını uyanık bulsaydı, düşündüğü karanlık şeyleri sezdi sanacaktı. Rahat nefes aldı.

SOFULAR MAHALLESİ

UŞAK RIDVAN'IN kolundan sarkan feneri kovalayarak Tapu Müdürü Senih Efendi, bu gece de Hidayet'in konağından Sofular'daki evine dönüyor, müstakbel damadı Adnan'la kızı Melâhat'in yüzlerini fenerden kaldırıma düşen sarı tepsinin üstünde çizgi çizgi muayene ediyor.

Senih Efendi, ayda birkaç gece Hidayet'in konağına bu fenerin arkasında gider gelir. Fakat o, saray adamı Hidayet'e

gider ve Cön Türk Hidayet Saray'a sövünce Senih Efendi kendi her günkü çehresinden korkar, göz kapaklarını ve dudaklarını yumar, yüzünde üç düğümle dinler.

Bunlar mahallede iki kişidirler.

Biri bu Senih Efendi. Onun iki meziyeti vardı: Rüşvet almazdı; bir de Nazırın yanına giderken o kadar eğilirdi ki, yüzü görünmezdi. Defterhane Nazırı da onu ulâ sanisi yapmıştı. Fakat Senih Efendi, Allahın bu resmî lûtfuna hususî bir saadet daha ilâve etmişti: Hidayet'in konağına gidip gelmek saadeti... Çünkü Hidayet, Abdülhamid'ten mahlûl* bina aldıkça Senih Efendi tapusunu çabuk çıkartırdı. Hidayet de konağının misafir salonunda ona rokoko bir koltuk vermişti.

Öteki Sakallı Vasfi.

Taşrada mahkeme reisi iken, Adliye Nazırının kaydıhayat şartıyla azlettiği adam.

Vasfi'nin beş senelik sakalı adının yarısıdır. Çünkü, o devirde «hâkim» demek, «sakallı ve namuslu adam» demekti. Adliye Nazırının aradığı bu iki şarttan, bir aralık, Vasfi'de yalnız sakal kalmıştı. Bu yetmezdi, işinden atıldı.

Bu Sakallı Vasfi haftada bir defa tramvaya ve vapura binmek için bakkaldan borç para alır, Mısırlı Prens Hasan'ın köşküne —Büyükdere'nin bir tepesindeki mavi köşke— yazın saçları, kışın paçaları sırsıklam, tırmanırdı. Bir tarafı ıslak adam, Prensin karşısında en uzak sandalyeye vücudunun bir kısmıyla oturur, cevap vermekten ibaret acayip bir muhavereye iki saat katlanırdı. Eğer Prens o gün biraz neş'elenirse, onun avdaki bahadırlıklarına bütün çehresiyle bakar ve dipçikleri lâstikli, İngiliz fabrikalarından çıkma av tüfeklerini terbiyeli eliyle okşar, tekinin yüz İngiliz lirasına alındığını Çerkes halayık telâffuzuyla anlatan Prensi, tüfekleri iki kolunda tutarak müsellâh* bir sipahi gibi ayakta, gözleri şecaat*

* Mahlûl: Mirasçısı olmadan ölen kimsenin devlete geçen emlâkı.
* Müsellâh: Silâhlı.
* Şecaat: Yiğitlik.

dolu, dinlerdi. Derken birdenbire kapı açılır, Prensin karısı, Prenses Bahire içeriye girerdi. O zaman Prens Hasan ve Sakallı Vasfi birbirlerine müsavi olurlar, ikisi de memuriyet çehreleriyle kadının karşısında otururlardı.

Fakat Tapu Müdürü Senih Efendi'nin ve Sakallı Vasfi'nin bu ziyaretleri pek de mânâsız zahmetler değildi. Bu yüzden ikisinin de Sofular mahallesinde bir nevi haysiyetleri vardı. Onlar bu ziyaretleri ağızlarına almazlardı. Fakat bunların kibar bir temkinle ilân etmedikleri bu talihlerini iki konak arabası, yılda iki kere, mahalleye yayardı. Saray adamı Hidayet' le Mısır Prensi'nin konak arabaları Senih Efendi ile Sakallı Vasfi'nin kapılarında her bayram birkaç dakika dururdu.

Sofular mahallesinden bu iki araba geçerken dört atın adımından sesin tak-ı zaferleri uçardı. Bu iki konak arabası o iki evin önünde ne demektir? Onu anlamak için Sofular mahallesini tanımak lâzımdır. Burası güneşin, ayın bile güzelleştirmekten ümidini kestiği yerdi; geceleyin, karşısına dikilse ağaç denen güzel şeyden insan bu mahallede korkardı. Esmr evler güneşli günlerde simsiyahtı. Mehtaplı gecelerde çamur taşın salyası ve toprağın kabaran safrasıydı. Ceza Kanunundaki zindan penceresizdir. Sofular mahallesinin karanlık gecelerindeki zindan hem penceresiz, hem kapısızdı.

TAPU MÜDÜRÜ SENİH EFENDİ

BİR ADAMDA birkaç adamlık esvap. Zıbın, fanilâ, mintan, kolalı gömlek, çuha ve şal iki yelek, redingot, palto, yağmurluk.

Yirmi altı yaşında Macide'nin elli beş yaşındaki kocası Senih Efendi soyunduğu zaman bu elbise ve çamaşır yığınının tepesinde bir çocuk vücudu çırpınır, onun insan manzarası çıkardığı elbiselerinde kalır, cinsi ve nev'i olmayan bir mahlûk Macide'yi kucaklardı.

Kadın, başına gelecek felâketi görmemek için yatakta gözlerini kapar, vücudunun üstündeki elleri, ayakları unutmaya çalışırdı.

Yatakta büsbütün çirkinleşen Senih Efendi, Macide'nin dokuz senedenberi her gece sarılıp yattığı bir işkenceydi. Kocasının çürük etinden tiksinir, eli eline değdikçe ağlamak isterdi. Senih Efendi'nin çehresinde ihtiyarlık, insan etinin çamurlaşmasıydı; fakat bundan ne çıkardı? Macide'nin dudaklarıyla bu çamura tahammül etmesini Senih Efendi, erkekliğinin hakkı olarak kabul etmişti; hem de Macide namuslu kalmak şartıyla! Ve Macide'nin namuslu kalması bu erkeklik hakkına ruhanî bir halâvet* veren nikâhtaki kerametin neticesiydi. Senih Efendi de dengiyle evlenmiş bir kocanın serin istirahatı içinde Macide'nin derisinden en kolay itaatleri beklerdi.

Ve bütün tiyatrolar gibi bu dram gece oynanırdı: Aşkta dünyanın en güzel sadeliği olan çıplak insan vücudunu, karı koca arasında, bitmeyen bir tekerrürle bir facia haline gelmekten medenî insanlar, yarım karanlık, zarif hiyleler, ayrılan odalarla kurtarırken, Macide'nin yatak odasındaki aşk, Senih Efendi'nin yukarıda saydığım beş altı pöstekisinden soyunur, çığ bir ziyanın altında kımıldar, duvarda dünyanın en çirkin gölgesi siyah bir hokkabaz gibi uzalır, kısalırdı. Macide gölgenin bitmesini bekleyerek gözlerini kapar, fakat nihayet açılan gözleri gölgenin yorgun aslını yanıbaşında uzanmış görünce kadın haykırmak, kaçmak isterdi.

Kaçmak mı? Fakat nereye?

Dünyanın dışında başka bir dünya parçası olmadıkça Macide bu yataktan bir karış kaçmayacak, Senih Efendi'nin rutubetli dudaklarına vücudunun hiç bir tarafı itiraz edemeyecektir. Ve iki ayağı çukurda olan Senih Efendi her gece mezarından yarı beline kadar uzanacak, Macide'yi kucaklayacaktır.

* Halâvet: Tatlılık, yumuşaklık.

O, bunun için kadın doğmuş, bunun için güzel olmuştur. Tesadüfün kararı, insanların kanunları, fıkaralık, kimsesizlik Senih Efendi'nin gövdesinde Macide'yi dolamışlar, bağlamışlardır.

Bu izdivacın dokuz sene sürmesinden de karı kocalıkları bir türlü eskimiyordu: Genç yaşlarında evlenen bir karı kocanın arasına, ihtiyarlıklarında giren eskilik, onların izdivacında ilk günden başlamıştı. Başka izdivaçların üzerinden yıllar geçince tahatturların, büyümüş çocukların, şefkatlerin, menfaatlerin karı kocayı birbirine bağlayan düğümü, Senih Efendi ile Macide'nin arasında yarısı kopmuş bir taraflı bir düğümdü. Onların dokuz senesinde bu tası dolduracak eskimiş saadetler yoktu. Senih Efendi, dokuz sene evvel de bu suratıyla, bugünkü sakalıyla Macide'nin karşısında durmuştu. Sonra Macide, inandığı hangi faziletle bu adama katlanacaktı? Yarısı fes, yarısı sakal olan surat. Bu Senih Efendi idi. Dolu murdar iliğinin devamı olan uğultulu beyin! Bomboş kafatasında birikmiş şehvetten dönen iki göz! Bu da Macideydi... Senih Efendi, Macide'nin güzelliği önünde küçülerek karısına bir gurur da vermiyordu.

Bu izdivacın haksızlığını azaltacak bir refah da yoktu: Bir kadının vücudundan evvel, hayatını süsleyen elmaslar, ipekler... Macide, böyle şeyler beklemeyecek, kocasına boğaz tokluğuna âşık olacaktı. Bir hizmetçi kadar yaşamak! O, bu saadete şükredip oturacaktı.

Karısı süslenmek istedikçe, Senih Efendi, dargın sesle bu serbestliği doğru bulmuyordu: «O ne istiyordu? Tapu Müdürü Senih Efendi'nin zevcesine kötü kadın mı desinlerdi?» Bu namus titizliği, cimriliğin bu hınzır edebiyatı, Senih Efendi'nin en güzel sanat eseriydi.

Senih Efendi'nin hayretine rağmen Macide'nin çocuğu da olmuyordu. Fakat fahişe gibi çocuksuz kadından altı çocuklu ana gibi evine düşkün olmak da bekleniyordu. Döşemesiz evde, çocuksuz ve tuvaletsiz kadın, ihtiyar kocasını her akşam

merdiven başında gülerek karşılayacaktı. Macide, bunda bazen çok muvaffak oluyordu: Evin dışarısında kıllı, kemikli bir erkek bulunduğu günlerin akşamında etli dudaklarını büsbütün güzelleştiren demevî* tebessümle merdivenin başında kocasını karşılıyor, yanağını sakalsız yerlerinden öpüyordu.

Senih Efendi, bu «hırslı» dudakların altından iki elmacık kemiğinde iki kan damlasıyla yemek masasına gelince sevincinden tıkanıyor, şehvetinden yemek yiyemiyor, yatak odasına gitmek için Macide'ye kımıldayan gözlerle bakıyordu. O zaman bir taraftan Macide'nin kafası kesilmiş gibi önündeki yemek tabağına düşüyor, bir taraftan da Senih Efendi'nin kızı Melâhat gülmemek için başını tavana kaldırıyordu.

RAHAT KOCA

SENİH EFENDİ, bir gece karısı Macide'ye müjde verdi: Adnan'ı damat alacaktı.

Macide, Hidayet'in anasına kandil tebrikine gittiği gün Adnan'ı konaktan çıkarken —peçesinin altından— süzmüştü; gündüz dikkat ettiği erkeği gece lâf kılığına sokarak, kocasına sordu; kocası karısına bıyığı, fesi tarif ettirdi ve Adnan'ın güzel burnuna altın gözlüğünü karı koca beraber ve bir anda takınca Senih Efendi haykırdı:

— Tamaaam, Adnan Bey!

Senih Efendi'ye damat olacağından Adnan'ın haberi yoktu; fakat her akşam yemeğinde Adnan'ın adı geçtikçe Melâhat kırmızıydı... Bıyığı terlemiş bir aşiret reisinin oğluna benzeyen esmer, kıllı Melâhat'e Adnan ne derece koca olur? Bunu üvey annesi Macide bilemezdi; ancak, Macide her gece Adnan'ın damatlığını Sofular'daki eve girecek kadar düşünür, her erkeği çoraplarına kadar soyan sanatkâr gözlerini ona diker, kendi etinde çıplak Adnan'ın kemiklerinden acı, tatlı sızılar duyar, dilinin kökündeki yerlerinden damağına sızan mayhoş rutubet içinde dakikalarca dalardı.

* Demevî: Kanlı, canlı.

Senih Efendi genç ve güzel Macide'yi aldığı zaman kadını kendine çok bulmadı. Macide güzelse, Senih Efendi erkekti. O zamanlar on sekizindeki Macide gençse, o zamanki kırk altısındaki Senih Efendi de dinçti; Macide'nin lepiska saçları, körpe göğsü varsa, Senih Efendi'nin Sofular'da sekiz odalı evi, Unkapanı'nda fırın hissesi, Tapu'da müdürlüğü vardı. Vakıa Senih Efendi'nin ölen karısından bir de kızı vardı: Melâhat! Fakat Macide'nin de hiç bir şeyi, bir sandık çeyizi bile yoktu. Bundan başka Macide namuslu kaldıkça, kimsesiz ve hiç bir şeysiz Macide'nin masrafsız şımarıklıklarına katlanmak faziletini göstermeye de Senih Efendi'de evvelden verilmiş —ve yatakta her gece sağlamlaşan— bir karar vardı. Macide de, ikinci kocası Senih Efendi'nin adını, gürültülü tarzda, kirletmedi.

Bir defa İspanya Kralı Alfons'un gazetedeki resmine âşık oldu. Fakat bundan Senih Efendi'nin namusuna halel* gelemezdi. Sivas'taki Macide'yi bırakın; İstanbul'daki Macide'nin Senih Efendi'yle dokuz yıllık karı koca hayatında beş erkek vardı. Biri İspanya Kralı Alfons'un resmidir; bunu adam yerine koyamayız. O halde bunu beşten tenzil edin; kalır dört! Bu dört, Macide'nin hayatına, çıplak ayakla, sessiz, sedasız girdi, çıktı. Ve Sofular mahallesinde Macide'nin bu dört âşığını kimse duymadı. Fakat Sofular mahallesine göre fazla güzel olan Macide'ye tanımadığı erkeklerden çocuklar düşürttüler. Kadının koynuna kimleri sokmuyorlardı ki... Ve tuhaftır, asıl bu dört erkeği kimse bilmiyordu. Onun için Macide'nin mahallede kimseden pervası yoktur; ve yine onun için bu akşam eve arabayla gelen kocasını sevinerek karşıladı; çünkü Senih Efendi eve bir ulâ sânisi olduğu gün arabayla gelmişti, bir de bu akşam... Dokuz senedeki bu ikinci araba-

* Halel: Zarar.

dan kocasının ulâ evveli* çıkacağını sanan Macide'ye doğru merdivenlerden yine eski ulâ sanisi Senih Efendi, biraz sarhoş, çıkıyordu; merdivenin başında Senih Efendi, Macide'ye bir erkek ismi sordu; Macide ismi duyunca kocasının da mahalle halkı gibi kendisine iftira ettiğini anladı; rahat nefes aldı; Allahına, Peygamberine ve kendi başına ettiği yeminle iftiraya hücum etti; gözleri dolarak kızdı. Macide ağlayacak kadar öfkelenince Senih Efendi'nin de sevincinden gözleri doldu: Karısının ismeti isyan ediyordu. İhtiyarın suratını ruhanî bir rehavet kapladı ve karı koca merdiven başından yemek odasına barışık indiler.

Odasının anahtar deliğinde, çok durmaya hazırlanan Melâhat kavganın iki kelime olduğuna şaştı. Kız, şimdi yemekte o hayretle oturuyordu.

Senih Efendi, saadetinden şaşırmış, bu gece hayatında ilk defa soyunmadan yemeğe oturmuştu. Başında takke, sırtında redingotla sarhoş ihtiyarın yüzü çarpık asılmış resim gibiydi. Melâhat, babasına içinden katılıyordu. Üvey anasının orospuluğunun sabit olmamasından duyduğu acı bile kızın gözünde babasının tuhaflığını azaltmadı; yemek lokmasıyla genzine tıkanan kahkahanın ucu burnundan fırladı.

Karısını bu akşam da namuslu bulan Senih Efendi, o kadar keyifliydi ki, Melâhat gülünce o da güldü. Macide kocasıyla çabuk barıştığına pişman oldu. Onun bu iftiralara bir daha inanmaması için Macide'nin uzun müddet dargın durması lâzımdı: Şüphe edilen namuslara yakışan dargınlık bu kadar kısa olamazdı. Kadın hırçın olmak istiyor, dargın suratını merdiven başında acele bıraktığına yanıyordu. Bu hırçınlığın fırsatını, Melâhat'in kendine güldüğünü zannetmekte buldu ve:

— Baksana bana Melâhat, dedi. Bir daha gülersen tokatı yersin!..

* Ulâ evvel: Osmanlı devlet yönetiminde bâlâ'dan bir önceki, ulâ sanisinden bir sonraki mülkî rütbe.

Melâhat şaşırdı.

Macide:

— Hem bundan böyle Seniha karısının evine gitmek yok. Anlıyor musun? İşitmeyeceğim!

Bu Seniha, Sakallı Vasfi'nin karısıydı.

Melâhat gözleri dolarak yemekten kalktı, kapıyı çarparak gitti. Hizmetçi de istediğini yapan şahsiyetli insan olmak saadetini Melâhat'in öfkesini paylaşmakta buldu; o da gözleri dolarak Melâhat'in arkasından koştu.

Macide, demindenberi iftiranın nereden çıktığını düşünmüştü. Senih Efendi erzakını Asmaaltı'nda toptan aldığı için, mahallenin bakkalı onun adı geçtikçe başını sallardı. Bu sallanan kafa, mahallede, Macide'nin aleyhine fena mânâ alıyordu. Zaten mahalle, güzel Macide'nin orospu olmasını istiyordu. Fakat Macide, bakkalın Senih Efendi'ye bir şey söylemesini zayıf buldu. Düşüne düşüne yakaladı: Bu iftira Sakallı Vasfi'nin karısı Seniha'dan çıkmıştı. Çünkü Macide, Seniha'ya son günlerde «abla» diyordu. Kadın, zaten Macide'nin güzelliğini affedemiyordu, bir de bu «abla» kelimesiyle Macide onun gençliğini elinden almak isteyince buna büsbütün kızmıştı; çoktan beri Macide'ye gelmiyordu. Macide de bu kesileen münasebetten bir tehdit seziyor, bir felâket bekliyordu.

Macide kendini tutamıyordu. Kocasına Sakallı Vasfi'nin karısını mutlaka anlatacaktı.

— Bak yine söylüyorum, dedi. Bu kızı çok şımartıyorsun. Sonra karışmam. Hem Seniha'nın evinde bir genç kızın işi ne? Elbette benim de bir bildiğim var ki, söylüyorum.

Senih Efendi, besteli bir sesle:

— Üzme kendiniiii! dedi.

Macide kudurdu:

— Kendini üzme mi? Kulağını arkaya ver de söylenenleri işit...

Karısının sabahki namusunu akşam da yerli yerinde bulan Senih Efendi'nin içi o kadar rahattı ki, Macide'nin hırçınlığı ona sirayet edemiyordu. Ve karısının ne demek istediğini anlamak istemedi. Zaten ne anlayacaktı? Seniha'ya gidiyor diye mahallede Melâhat'e ne söyleyebilirlerdi? Macide, Melâhat'in güldüğüne kızmıştı; onun için ne dediğini bilmiyordu! Ve Senih Efendi, Seniha'nın sevici olduğunu Macide'nin lâfından bir türlü anlayamıyordu. Macide de istediği zaman kullanacağı silâhı gizleyen yumruk gibi şimdilik bu sırrın yalnız ucunu gösterdi.

Yemekten kalktılar. Yarım saat mevzuusuz konuştular.

Senih Efendi birdenbire karısına mânâlı mânâlı baktı, sakalını büsbütün geniş yapan derin bir çizgiyle güldü; beyitler okudu; nihayet kadını bileğinden yakaladı. Macide şimdi yatak odasında Senih Efendi'nin olmaya gidiyor.

Senih Efendi iki saatten ve Macide on dakikadan beri uyuyor.

Her beğendiği erkeği çıplak düşünmekle Macide'nin gözlerindeki incelik, uyuduğu zaman büsbütün artar, mermerin kolunu büken sanat adamlarının kudretine yükselirdi. Şimdi de heykeltraşın iş odasına benzeyen Macide'nin kafasının her köşesinden çıplak erkek parçaları sarktı; beyninin bir tarafında bir pazı şişti; öteki köşesinde bir baldır kabardı; gözlerinin akında yanan isteri güneşi, kadınlık alevinin tuncunu erkek kemiğinin mermerine kattı; tunç ve taştan vücut parçaları onu uykusunda dürttü; kadın, derisinde bir canavar ağzıyla uyandı; lezzetin tehevvürü* içindeki katı etini, kocasının sünger avuçları, pelte ayakları arasında buldu; yanağının kızgın saçına, kirpiğinden düşen inci saniyelerce titredi; başını bir azizenin değirmi ışığı sardı; solgun yüzü ölenlerin dalgın tevekkülü ile uykusuna indi.

Bu kıyametin yanında, yaşlı koca, akşam yemeğinin buharında rahat yaşayanların pürüzsüz bacaklarıyla uyuyordu.

* Tehevvür: Köpürmek, kızgınlık.

MACİDE

ALAYLI BİNBAŞI MEHMET, Yemen'de öldüğü zaman iki kızından biri dört yaşındaydı. Öteki kızı Macide —şimdi Senih Efendi'nin karısı olan Macide— sekiz aylıktı. Parasız ölenlerin ailelerinin, yangın yerleri gibi birbirlerine benzeyen sefaleti içinde Macide, ablası, anası bir müddet süründüler: Dul ve yetim aylığının insanları çabuk ölmekten kurtaran yardımıyla çamaşırsız, kömürsüz, şekersiz, meyvesiz yaşadılar. Büyük kız on iki yıl sonra Sıvas'ta bir idadî* muallimine vardı. Macide de bundan üç sene sonra bir gün Cerrahpaşa'daki bir katlı evlerinin kapısını çaldı, çaldı, açtıramadı. Evi, bekçi, polis ve çilingir açtılar. Evin mutfağında yatan anasını, Macide öldü sanmadı: Kızın ilk gördüğü ölüydü. Halbuki anası çamaşır yıkarken kalp sektesinden henüz ölmüştü; hâlâ ılıktı; ağzında, avuçlarında köpüklerle, pembe tuğlalar üstünde yatıyordu.

Macide'yi, Sıvas'ta idadî muallimi olan eniştesi yanına getirtti; orada Nafia mühendisiyle evlendirdi. Macide bir gün, kocasını, sokakta uzun boylu biriyle gördü. Gece kocasından, uzun boylu adamın belediye hekimi olduğunu öğrendi. Ve ertesi gün Macide hastalandı. Belediye hekimi hastanın vücudunu, lâkırdısını dinledi, anlamadı, anlamadı; nihayet hekim iyi baktı; hasta iyi anlattı; ve hastalık anlaşıldı. Fakat bu sefer hekim inat etti, tedavi etmek istemedi. Toydular: Macide ısrar edemiyordu, hekim de memuriyetinden korkuyordu. Nihayet son günü, belediye hekimi hastaya; «İyileşmesi lâzım geldiğini» söyledi, kaçtı. Bu hakaretten sonra da Macide iyileşmedi.

Macide'nin kocası o gün için belediye hekiminden söz almıştı, gene gelecekti. O gün çıplak Macide beyaz geceliğiyle karyolasına uzandı; kalçasından kalbine kadar bütün vücudunu göğsünün iki sivri ucuna topladı, bekliyordu. Çıplak ba-

* İdadî: Ortaokuldan (rüştiye) sonra gelen, yüksek öğrenime hazırlayıcı okul. Bugünkü lise karşılığı.

cakları gerildi; ayak parmakları ayrılarak büküldü; kâfurî* kolları kucaklama müsveddeleri yaparak gerindi; kısa kısa esnedi; çene çizgisinde karar veren bir kalın kemik vardı.

Sokak kapısının tokmağı tek bir noktayla vurdu; Macide pike örtüyü üstüne çekti; merdivenlerden yavaş yavaş çıkan hekim odaya dargın yüzle girince, Macide'nin çene çizgisinden, deminki karar veren kemik kayboldu; kadın kocasıyla olduğu gibi hekimle de tabiî yüzle kaldı. Fakat geceliğinin içinde vücudundan başka şey olmayan Macide'yi bugün belediye hekimi fazla güzel buldu ve ciğerlerini bir aralık ensesinde dinlemeye başladı.

Macide, ensesini hızla hekimin ıslak dudağından çekti: Havada kalan bıyık gülünçtü. Şaşkın bıyığın üstünde iki elmacık kemiği kızarmaya başlarken, kadın örtüyü üstünden attı; boğulan bir insanın deniz sathındaki son kollarından uçan keskin çizgilerle yatakta şimşek çaktı: Macide geceliğinden sıyrılmıştı; alnından ayağına kadar çıplaktı; gölge olan yerleri görünen çıplak vücut yatağa uzandı; mermer lâhtin kapağında mermer heykel —yüzünde gökyüzü— bekledi, utanmaya başlayacak kadar bekledi. Nihayet kızdı, yatağında hızla doğruldu; beyaz uzun parmaklarının kemiklerini erkeğin ensesinde hınçla kilitledi; havadaki bıyığı dudağına çekti. Hekim, yakasında kolayı buruşturan solgun parmakların mor düğümlerini kendi parmaklarının kıllı demiriyle vurdu, kırdı; el parçalarını ensesinden havaya fırlattı: Odadan kaçıyordu.

Çıplak vücut, yatakta izzetinefis meselesi olmuştu. Karyoladan Macide'nin kolu, hekimin redingotuna hücum etti, eteğini arka cebinin astarından yakaladı; erkek kapıya hamle etti, karyoladan düşen kadın eteği bırakmıyordu; redingot cebinin astarı yırtıldı ve çuha akıyor gibi siyah bir şey sarktı. Bu ziyan önünde Macide derisinin sıtmasını unuttu ve korkunun dalgınlığı başladı.

* Kâfurî: Hindistan'da yetişen bir ağacın zamkından yapılan beyaz, kokulu bir madde olan kâfuru andıran.

Sessiz süren bu kavgaya odadaki eşya, hayretin kuyusundan uzanmış bakıyordu.

O gece, kocasının derece koymasına Macide ilk defa razı oldu: Otuz yedi üç! Adam kızdı:

— Niçin bu herife takıldın kaldın a Macide? Bu hekim değil, memur. Görmüyor musun? Bir türlü anlamıyor. Bilmem hangi paşanın süt ninesinin komşusu diye koca vilâyete doktorsun demişler göndermişler. Sana kaçtır söyledim, bir kere de Rum hekimi çağıralım.

Macide, Rum hekimini istemiyordu; kocası görünüşte kızıyor, fakat içinden «haklı!» diyordu. Bir hastayı, ancak emniyet ettiği hekim iyileştirirdi. Ertesi günü Macide'nin kocası belediye doktorunu tekrar hastaya gitmeye razı etti. Hastasına hakikaten hekim yollayan adam kadar yalvardı:

— Siz beni dinleyin doktor: Ne naz, ne şımarıklık! Macidem sahiden hasta. İki aydır iştah namına bir şeyler yok. Yalnız o kadar mı? Benim halim malûm, duramam. Karıma gelince...

Macide'nin kocası lâkırdının bu kısmını hekimin kulağına söylüyor, sonra yüksek sesle:

— Halbuki Macidem çok tamperamanlıydı,* diyordu.

Ertesi günü Macide'ye gelen hekim, kocasını hasta buldu. Adam dizanteri olmuştu. Ve Sıvas'ın Tavra suyu insanı üç günde öldürür: İmamın sarığı, hekimin reçetesi, hastanın tabutu üç güne sığdı.

Bir aydan beri kocası ölen Macide, eniştesinin evindeydi. Ve bu defa da eniştesinin evinde hastaydı. Kocasının vücudu aradan çıkınca, hekim ve hasta dudak dudağa kaldılar.

Belediye hekimi, kollarındaki kadını kız bulduğu gün dondu. Macide'nin bugüne kadar kendine dilenci gibi yalvaran derisini anladı ve kadının kedi gibi yaltaklanan kalbine

* Tamperaman: *Tempérament* (Fr.) Ateşli mizaç.

hekim nihayet acıdı ve hekim —ilim adamı sıfatıyla— hâdiselerden kaideler çıkarırdı; bu vakadan da düstur çıkardı. İnsan kendi zayıf tarafını, herkesin bildiğini zanneder ve onu örtmek için zıddını söylerdi; gecede dört beş heyecanını hekimin kulağına söyleyen Macide'nin kocası, sorulmadan istikamet lâfı açan ve bir ay evvel azledilen valinin —Sıvas Valisi Hacı Hulûsi Paşa'nın— tıpkısıydı.

Belediye hekimi, evlendiği zamandanberi kocasız olan kadını bugüne kadar üzdüğüne pişman oldu. Macide ile üç ay sık sık buluştular. Fakat üç ay sonra Macide, belediye hekimini aldatmak ihtiyacını duydu; çünkü zampara, koca kadar tabiileşmişti ve her yeri malûmdu. «Namussuzluk, kocasından başka erkeği aldatmaktır» vecizesini, Macide, İstanbul'da mektepte iken, roman düşkünü bir cılız kızdan işitmişti. Vücudunun bir köşesinde uyuyor sandığı bu vecize, birgün birdenbire Macide'nin gözbebeklerinde uyandı; aynı dakikada cumbanın önünden Reji memuru Sofokli geniş omuzları yuvarlanarak geçti; ve o gece Macide, belkemiğinde Sofokli, beyninde vecize, dört kere uyandı. Bu sefer hastalanmaya lüzum yoktu; Sofokli hekim değildi, ancak Macide, Sofokli'nin Vali Hacı Hulûsi'ye azledilmeden evvel, gece yarıları Fransızca İbni Batuta'yı tercüme ettiğini öğrenince, adamdan tiksindi. (Bu Sofokli, Moiz'in dostu Polikseni'nin kardeşidir!) Macide, belediye hekimine haber gönderdi: Yine hastalanmıştı. Hekim, «Bakamam!» diye cevap verdi.

Artık belediye hekiminin tekrar kendisine bakması için Macide'nin içi, dışı, abdestler, muskalar, dualar, adaklar doluydu. Ve kadın, Sıvas'ın Hilfet Gazi türbesinde değilse Şemsi Sivasî tekkesindeydi. Macide'nin çok sofu olduğu hakkındaki kanaat Sıvas'ta bu tarihten başlar. Ancak, Macide'nin eniştesi bir müddettenberi belediye hekimiyle kanlı bıçaklıydı ve evde de baldızının yüzüne bakmıyordu. Bu aralık eniştesi Sıvas'tan Edirne idadî muallimliğine tahvil olundu* ve İstan-

* Tahvil olunmak: Değiştirilmek.

bul'dan geçerken parmaklarının ucunda müddeti saydı, tamamdı. Macide'yi Tapu Müdürü Senih Efendi'ye «mahremdir» kayıtlı bir telgraf gibi verdi; nikâh beş günde oldu. Fakat iş adamı Senih Efendi, bu beş gün içinde Macide'yi yerinden öğrendi: Eski Sıvas Valisi Hacı Hulûsi Paşa, «bendeniz Sıvas'ta vali iken» ibaresini bir haftadır kullanamamıştı. Halbuki bu ibare Hulûsi Paşa'nın beyni için bir kürk gibiydi; dimağı bu cümlenin ipek ve ılık tüylerinde uyuşuyordu. Ve Sıvas'ın lâkırdısını edemediği zaman bu mustarip beyin, tüyleri yolunmuş tavuk gibi çırpınır dururdu. Bir haftadır Sıvas'ı anlatamayan Hacı Hulûsi Paşa, Beylerbeyi'ndeki konağının selâmlık odasına indiği zaman, Senih Efendi, odada ayakta durmuş, «Sıvas'taki Macide Hanım...» diye başlayan ibareyi elinde tutuyor, Sıvas'taki Macide'yi öğrenmek istiyordu. Hulûsi Paşa hemen, «Bendeniz Sıvas'ta vali iken...» diye başlayan ibarenin satır başına hicranla sarıldı, anlattı ve saatlerdenberi süren medihleri bitirirken:

— Velhasıl, dedi; Macide Hanım'a Sıvaslılar evliya derler; o, Sıvas'ın Rabiatüladeviyesi'dir.

Ve bu hülâsa üzerine, Macide'nin tekkelerden, türbelerden uzanan dua dolu ellerini, iki ihtiyar, sakalları havada seyrettiler.

İŞ ADAMI

SENİH EFENDİ'NİN başı, kafataslarının en rahatı idi: Sanki içi yulaf dolu, bulutla döşenmiş, hafif, serin bir baş!.. Fakat bu kafanın bile üç esaslı ıstırabı vardı: Ulâ evveli olarak ölmek; Sultan Mahmut türbesine gömülmek; kızını kız olarak evlendirmek.

Senih Efendi, Adnan'ı damat etmeye son kararını verince bunu çocuğa tebliğ için vasıta düşünmüştü. Çocuğa!.. Çünkü Senih Efendi'nin damatlık kararının karşısında Adnan birden-

bire çocuk olmuştu. Adnan, bu kararı kabul edecek miydi? Senih Efendi'nin damadı olmaya Adnan can atacaktı: Senih Efendi ulâ sanisi idi; fırın hissesi, evi vardı; Melâhat da esmer güzeliydi. Ancak bunu Adnan'a kim söylemeliydi? Hidayet'i büyük, kâhyasını küçük buldu. Zaten Hidayet'ten onun başka ricası olacaktı: Gelecek cülûs* donanmasında rütbesini ulâ evvelliğine arzetmesini yalvaracak; bir de ölünce Sultan Mahmut türbesine gömülmesini ona vasiyet edecekti. Üçüncü bir ricada bulunamazdı: Hidayet'in önüne, hiç bir şey istemeyen adamın ricasındaki bekâretle çıkmak istiyordu. Düşündü, buldu. Bunu Adnan'a söyleyecek adam, Cön Türk Süleyman'dı. Yalnız bir mesele vardı: Süleyman'ın gözünde Senih Efendi adında bir adam yoktu: O kadar yoktu ki, Süleyman, Senih Efendi'nin aleyhinde bulunmaya bile üşeniyordu; ve Süleyman'ın Senih Efendi'ye verdiği selâmlarda bile sadaka tavrı, veren elin alan ele değmemek için uzaktan attığı paranın gizli hakareti vardı.

Senih Efendi bunu ince bir ferasetle* anlar gibiydi. O halde karısı Macide'nin bir ricasını dinlemek için mânevi kardeşi demek olan Süleyman'ı evine çağıracaktı. Süleyman, Avrupa'da âkilbâliğ* olan, Paris'te yaşlanan adamdı; kendisini bekleyen bir kadına gelmemezlik edemezdi.

Macide, kocasının bu geceki zekâsına şaştı. Kızdığı vakit eşşek, hiddetsiz zamanında akılsız dediği ihtiyar kocasının akıyor gibi bakan gözlerinde Macide birdenbire bir kıvılcım seçti. Bu yıldız akıldı ve Senih Efendi'nin lama kürkünden Manakyan'daki Frengin bonjuruyla bir iş adamı Macide'nin gözünde bu gece ilk defa yükseldi. Çünkü hayatında bir defa zeki olan Senih Efendi'nin tedbiriyle bu hafta, Macide ve Süleyman karşı karşıya oturacaklar, Melâhat'le Adnan'ın evleneceğini konuşacaklardı.

* Cülûs: Padişahın tahta çıkması.
* Feraset: Çabuk kavrama.
* Âkilbâliğ: Bülûğa ermiş, ergin.

KADIN HIRSIZI

SOFULAR'DAKİ EVİN misafir odasını düzelten hizmetçi kadına Senih Efendi'nin karısı Macide yalnız başına yardım ediyor.

Melâhat, yatağından çıkmadı; üvey anasına haykırmıştı: «Hastayım işte!» Şimdi yatakta sessiz ağlıyordu. Halbuki bugün eve Cön Türk Süleyman gelecekti ve Adnan'ın Melâhat'le evlenmeleri görüşülecekti. Melâhat'in sevineceği gündü. İşte Melâhat bu saadete sinirleniyordu. O, evlenme lâkırdısı olduğu zaman —ırzına dokunulmuş bakire gibi— kıpkırmızı olur, odasına çekilir, gözyaşını kabahat şekline koyan esrarengiz ihtiyatla gizli ağlardı. Bugün de ağlayan kendi yüzünü, kendi yatağında yabancı bir erkek gibi yorganıyla örtüyordu.

Halbuki üvey anası, evlenecek bir kız kadar keyifliydi. Adnan bu eve iç güveysi girerse Macide, üvey kızı Melâhat'i çok sevmeye şimdiden hazırlanmıştı.

Yerdeki Demirci halısını yarım saattir süpüremeyen hizmetçiye, bu keyfin heyecanıyla sinirlendi; süpürgeyi kaptı, halıyı beş dakikada temizledi. Sonra konsoldaki fanuslu iki lâmba şişesini uçlarından boncuklu kibrit kutusu kapaklarını çekerek içine üflerken, düşündü, kendi kendine mırıldandı: «Süleyman Bey gündüz yerine gece gelseydi bu lâmbaları yakardık.»

Bu iki lâmba büyük vak'alarda yaktıkları iki meşaleydi: Şimdiye kadar bu evde topu topu üç defa yanmıştı. Bir Senih Efendi, ölen karısıyla, bir de Macide'yle evlendiği gece, bir de Melâhat'in doğduğu akşam... Misafire kulplu küçük lâmbayı kullanırlardı.

Macide süpürgeyi attı; hizmetçinin elinden bol paçavrayı kaptı; şehit Abdülezel Paşa'nın destanlı resminin camını, fonografın kırmızı borusunu kolunun üç dört çizgisiyle sildi. Komşuları Hattat Sami Efendi'nin hediyesi olan «Hüvessemiülalim»in çerçevesinden de —hizmetçiyi tenkit eden ho-

murtularla — tozlarını aldı. Bezi attı. Elinde elbise fırçasıyla Senih Efendi'nin ulâ sanisi formalı resminin kadife çerçevesine baktı. İskemleye sıçrayacaktı; sokak kapısı çalındı. Kadın mavilerini giymeye yatak odasına koşarken, kocası redingotunun son düğmesini ilikleyerek odadan sokak kapısına koştu: Hidayet'in konağında Süleyman'ın dalkavuk olması, Senih Efendi'nin gözünde resmî makam gibiydi.

Süleyman'ın beş altı kişilik kahkahaları, Senih Efendi'nin (ayın)ları ve (lâmelif)leri merdivenden sofaya doldu. Macide odasında giyinirken düşünüyordu: Süleyman'ın sesi Sofular'daki eve konak edası veriyordu; ancak bu kibarlığı, kocasının duaya benzeyen sesi hırpalamasa!..

Süleyman, evin çıplak merdiveninden, çırılçıplak sofasından geçerek birdenbire döşenmiş kısmına, misafir odasına girdi. Lübnan kumaşlı döşemelere, Demirci halısına, kibrit kutulu lâmbalara baktı; bu eve ne diye geldiğini düşündü: Senih Efendi gibi karısı da mutlaka bu eşyanın insanlarıydı. Son zamanlarda Süleyman, başkalarının eşyasına ve elbisesine Hidayet'in konağından bakıyordu.

Bir yere gittiği zaman, âdetidir, hemen oturmazdı. Ayakta, tek gözlüğünü düzelterek Abdülezel Paşa'nın evliya sakallı resmine baktı:

— Ama, Yunan zaferini Ethem Paşa'ya borçluyuz! dedi.

Şehidi bu çerçeveye çok şahsî hisle koyan Senih Efendi'yi Süleyman'ın lâfı incitti. Çünkü Senih Efendi'nin herkesten ayrı bir san'at adamlığı vardı. O, kendi kahramanının çehre çizgilerini Abdülezel Paşa'da bulmuştu. Senih Efendi'nin nasıl ki, kendisine mahsus bir memleket adamlığı vardır: Geçen gün Sadrazamın oğlunu vurdular diye Senih Efendi teessüründen arabayla eve gelmişti: Bütün hayatındaki bu üçüncü arabada siyasî gözlerle oturarak!..

Nihayet ikisi de oturdular. Süleyman ayağını üstüste o türlü attı ki, birini tekmelediğini tarif ediyor gibiydi. Senih Efendi iki kattı; saadetinden utanıyordu: Süleyman'ın buraya gelmesi bu ev için o kadar fazla saadetti ve Senih Efendi

lâyık olmadığı saadete kavuşan namuslu adamın çocuklaşan yüzü ile önüne bakıyordu.

Kapı açıldı. Macide girdi. Bu evin dekorunda bu yüze Süleyman şaştı: Sabah hamamdan gelen Macide'nin mermer yüzü başörtüsünün mermer büklümlerinde bir azize çehresiydi. Süleyman oturduğu koltuğa ikinci bir hareketle bir daha oturdu. Ve burada çok kalmaya karar vererek cebinden bir puro çıkardı. Senih Efendi, ev sahibi olmakla meşguldü; Puronun geç yanmamasına, kahvenin vaktinde gelmesine dikkat ediyordu. Hizmetçi kahve getirdi. Macide'nin sevincinden elleri üşüdü: Kadın, Süleyman'ın geleceği gün için, hizmetçiye beyaz önlük almıştı; hizmetçinin bu kıyafeti evi biraz değiştirecekti. Fakat Macide, birdenbire fenalaştı: Hizmetçi çorapsızdı. Kenarsız terliklerde topuklarını topraklaştıran çıplak ayaklarla odanın ortasında duruyordu. Macide yerinden fırladı, kahveyi kendi verdi. Odadan hemen çıksın diye hizmetçiye iki müthiş gözle baktı.

Senih Efendi o kadar önüne bakıyordu ki, onun gözlerinden Macide ve Süleyman rahatsız olmuyorlardı. Kadınla erkeğin gözleri ise natuk,* hatip, geveze, neş'eli, mahzun oluyorlar ve Senih Efendi başını kaldırınca ciddileşiyorlardı. Odada saitleri ve samitleriyle* yeni bir dil kuruluyordu. Fakat acayip bir sükût içinde!.. Bu sessizliğin ne demek olduğunu anlamak ister gibi Senih Efendi biraz başını kaldırdı; onun üzerine Süleyman'la Macide, ağızlarıyla konuşmaya mecbur oldular.

Macide:

— Darmadağın bir ev... Zatıâlinizi ağırlayacak bir yer değil...

Süleyman, Hidayet'in konağından bakan gözlerinin kibrini servetinden bıkmış bir zenginin tevazuu* ile örterek,

* Natuk: Kolaylıkla söz söyleyen.
* Sait ve Samit: Sesli ve sessiz harf.
* Tevazu: Alçakgönüllülük.

«Aman efendim, ne demek efendim...» diyordu. Yine sustular. Lâkırdı edilmiyor, Melâhat'i bir türlü konuşmuyorlardı. Başını hep önüne eğen Senih Efendi şakaklarından uzanan gözleriyle, kısa öksürükleriyle, Macide'yi, nihayet, Melâhat'in lâkırdısını açmaya mecbur etti ve Süleyman'la Macide niçin karşı karşıya oturduklarını nihayet hatırladılar. Fakat Macide, Melâhat'i o türlü anlatıyordu ki, kızın güzel olmadığı anlaşılıyordu: Bu evde bir tek güzel kadın vardı: Macide'ydi; Süleyman bu evden bir kadınla yatmak istiyorsa Melâhat'a heves etmemeliydi! Macide, Süleyman'a bunu anlatmak istiyor: «Melâhat çok namuslu kızdır; ev kadınıdır; temizdir; Adnan Bey, Melâhat'le çok rahat edecektir,» diyordu.

Senih Efendi, Macide'nin Melâhat için «Esmer güzelidir!» demesini de bekliyor, kesik kesik öksürüyordu.

Süleyman, kolunun geniş kavisiyle purosunu havada tutarak:

— Efendi hazretlerine damat olmak, Adnan için şereftir. Siz bana bırakınız, bu iş olmuş, bitmiş sayılır, dedi.

Senih Efendi, Adnan için bunun şeref olduğunu zaten biliyordu. Öyleyken Süleyman'ın sözüne yine sevindi. Ancak sevindiğini Süleyman'ın anlamasından korktu. Başını kaldırarak, kazasker öksürüğüne benzeyen azametli sesle:

— Kısmetse olur efendim! dedi.

Yine kafasını önüne eğdi. Süleyman'la Macide de yine sustular: Gözleriyle hasbihal edeceklerdi. Artık Melâhat konuşulup bittiği için Senih Efendi sakaldan, festen ibaretti; çenesiz, dudaksız, odada silinmşti. Süleyman'ın tek gözlüğü Macide'nin bileklerinde, dudaklarında, kalçasında dolaşıyor; kadın, toparlak cama, vücudunun her tarafını bırakıyordu.

Senih Efendi, Macide'nin her akşam yediği perhiz yemeğiydi. Süleyman, karşısında ziyafet gibi duruyor, kadının derisindeki canavar, ağzını kapı kadar açmış, bakıyordu.

Sokak kapısında Senih Efendi, Süleyman'a Sofular'daki eve geldiği için yazı üslûbuyla teşekkür ederken, misafir, ev

sahibinin karısını çalmış, sırtlamış götürüyor; Süleymân'ın sırtından, Macide'nin derisindeki canavar boğazlanmış, kellesi yere sarkmış, sallanıyordu.

KADIN, DEĞİŞEN KADINDIR

ESKİ CÖN TÜRK Süleyman'ın dudağından düşmeyen purosunu ona Hidayet satın alıyordu; bir de salonunda ona Luikenz koltuk vermişti; hepsi bu kadar... Para vermiyordu. Verirse dalkavuk, parayla yatan kadın gibi tatsız olacaktı: «Süleyman, Hidayet'in irfanına bedava meftundu!» Bu dalkavukluk, böyle bir mânâ taşımalıydı. Fakat Hidayet'in bu hevesi Süleyman'a pahalıya mal oluyordu. Mahmutpaşa yokuşundaki ufak dükkânın iradı, Süleyman'ın şıklığından artıp da bir kap yemek pişen mutfağına yetmiyordu. Süleyman'ın karısı, Marsilyalı kadın, bu bir kap yemeğe bir taam* manzarası vermek için tabaklarla, çatal bıçaklarla masayı dolduruyor, küçük lokmalarla yemeği uzatıyordu. Fakat bu küçük lokmaların doldurmadığı bu ağızda hazin bir menfez* karanlığı duruyordu. Süleyman, akşamları Hidayet'in konağında karnını yirmi dört saatlik doyurduğu için karısının ağzındaki bu karanlık deliğin farkında değildi.

Marsilyalı kadın, gençliklerinde vücutlarının ticaretini yapan kadınların yaşlandıkları zamanki terbiyeli tevekkülü ile Süleyman'a katlanıyordu. Süleyman'ın şık olması için yemek bir kaptı; kadın öğleye kadar ahçı, öğleden sonra hizmetçi idi. Mutfak kokan kadın, iş kıyafetiyle sevimliydi.Fakat pazar günleri süslenince yeni çerçevede antika tablo gibi adileşiyor, parmaklarının ucundaki sarı çatlaklar, kısa çizgilerle meydana çıkıyordu. Kadın bazı geceler yatakta Süleyman'a karısı olduğunu hatırlatmak isteyince Süleyman fenalaşıyordu. Süleyman onu ahçı ve hizmetçi diye boşamıyordu. Zaten

* Taam: Yemek, aş.
* Menfez: Delik, yarık.

kadın, rutubetli tuğlaya dönen etiyle çirkinleşmemiş olsa ve İngiliz sedefinden, fildişinden yaratılmış olsa bile, Süleyman ona tahammül edemezdi. Zaten eğer değişemeyecekse Süleyman hiç bir kadına tahammül edemezdi; Süleyman için kadın demek, değişen kadın demektir. Bir yıl giyilen çamaşırı anlıyor, fakat bir ay süren kadını anlamıyordu.

Bir aralık, Serkl Doryan'da, Erkânıharp Müşirinin damadı Miralay Hüsrev'in oyunda, epeyce parasını aldı. Fakat bunun da ardı kesildi.

Zaten Süleyman, kendisinden para ve hediye beklemeyen kadını severdi. Bu bedava dişçiyi Senih Efendi'nin evinde yakaladı: Macide.

DİŞ AĞRISI

MACİDE, son üç ay erkeksizdi. Hergün hırçındı. Bazan kocasının takkesine kızıyordu: Yatakta, en heyecanlı dakikada bile kocasının tepesinden düşmeyen o hınzır, o tırtıllı takkeye!.. Bazan kocasının müfredatına* kızıyordu: Dört senedenberi artmayan aylığına, cimriliğine, sakalına, cuma namazlarına giderken sokakta giydiği entarisine ve kürküne!.. Bazan toptan kocasına kızıyordu: Müfredatsız Senih Efendi'ye!..

Hırçınlaştığı zaman tek bir kadın, Sofular'daki eve bir millet gürültüsü sokuyordu, haykırdığı vakit evin içinde sanki çarşı vardı. Senih Efendi her akşam sokak kapısını çalarken sapsarıydı.

Erkeksiz kaldığı zaman çok okurdu. Zaten o, Sofular mahallesinde Manakyan Tiyatrosu'na giden ve roman okuyan tek kadındır. Bugün sabahtanberi *La Dame aux Camélias*'nın Türkçesini okuyordu. Odanın havasını tavana kadar beyaz yapan çıplak topuklarıyla kitabın üstüne yüzükoyun kapanmıştı. Beyaz duvarlara çöken akşam karanlığı görmemek için burnunu sayfaya dayamış, Marguerite Gautier'yi koşarak oku-

* Müfredat: Ayrıntıların tümü.

yordu. Sokak kapısını duymadı: Yalnız Senih Efendi'nin odaya girdiğini sezdi.

Başını kitaptaki Armand Duval'den kaldırmadı. Üç aydanberi erkek bulamadığı için zaten kocasına düşmandı. Evinin, fırının tapularını yırtıp Senih Efendi'nin suratına atmak, elinde *La Dame aux Camélias* ile sokağa fırlamak, mahalleye haykırmak istiyordu: «Orospuyum, fakat bu kitapta yeri olan gibi!..»

O, Armand Duval'i Manakyan'da oynayan Binemecyan kadar alafranga bir erkek isterdi; Süleyman o erkekti; tek gözlüğüne bayılıyordu. Zaten erkekte tek gözlüğe, kadında saplı gözlüğe biterdi. Erkânıharp Müşirinin kızı Belkıs'ın görümcesi evlendiği gün, Macide, Cağaloğlu'ndaki konağa seyirci gitmişti. O gün Abdülhamid'in hediyelerini getiren birinci hazinedar ustanın üç saç örgüsünü saymadı.[1] Kadının elindeki bastonu görmedi; şefkat nişanlarının hamaillerine* görmeden baktı. Ancak bir tek şeyi bakmadan gördü: Bir elçi karısının uzun saplı gözlüğünü!.. Şimdi de Süleyman'ın tek gözlüğüne âşıktı.

Senih Efendi, *La Dame aux Camélias*'dan başını kaldırmayan karısına seslenmeden odadan çıktı, muslukta abdest alıyordu. Macide, kanapeye arkası üstü uzandı. Çıplak ayaklarının ucunda düşmeye hazırlanan terlikler parmaklarını örtüyor, ayaklarının en güzel tarafları, akşam karanlığının içinde acı acı yanan beyazlığıyla görünüyordu. Vücudunun en hassas yeri olan çıplak ayaklarını kimsesizlikleri içinde kendi kendine düşündü. O, bir hafta evveline kadar Adnan'ın hastasıydı. Onun ellerinde bu ayaklar bir kere çırpınmadan şimdi Süleyman'ı nasıl seviyordu. Fakat Süleyman da başka erkekti; sesiyle, gözlüğüyle Sofular'daki ev bile değişmişti.

Bu salı sabahı Eczacı Karnik'in karısı Sürpuhi, Macide'ye renkli bir mektup getirdi. Süleyman'dan gelen bu kâğıdı

[1] Bu saç örgüleri üç tane ise haznedar usta birinci idi; iki tane ise ikinci; bir tane ise üçüncüydü.

* Hamail: Kurdele.

okuyunca Macide'nin üç aydan beri unuttuğu diş ağrısı birdenbire tuttu. Tedavisi dokuz yılda bir defa yirmi gün, bir defa bir buçuk sene, en son defa da dokuz ay süren diş ağrısı!..

Ertesi çarşamba gününün akşamı Senih Efendi neş'eliydi: Çünkü, Macide, Süleyman'dan döndüğü için keyifliydi. Karısı kadın seslerinin en tatlısıyla dişini anlatıyordu:

— Meğer derinden derine çürümeğe başlamış; meğer üç aydanberi sinirlerimi o bozuyormuş.

Sakalı, bıyığı Macide'nin ağzına dolanarak Senih Efendi kadını öpmeseydi bu «meğer»ler bitmeyecekti; Senih Efendi bu buseden sonra, yemek yemiş gibi, yumruğu ile bıyığını silerek, «Diş meselesi mühimdir ha! İhmal etmeğe gelmez ha!» diyordu. Halbuki Macide çok güzel dişlerine iftira ediyordu. Vaktiyle oydurup doldurduğu dört sağlam dişinin dört siyah noktasının yanında şimdi beşinci bir diş oyulmuş, bir damla karanlık her çarşamba Süleyman'ı Sürpuhi'nin evinde bekliyordu.

Fakat Macide'nin sinirleri sahiden geçmişti; her çarşamba vücudu uyuşuk, başı serindi: Cön Türk Süleyman'dan döndüğü için Senih Efendi karısını öperken, kadının ağzı hep ilâç kokuyordu. Macide buna da seviniyordu.

Diş hekimlerinin evlere gitmemeleri ne kadar amelî idi. Macide'nin bu sebeple hiç başı ağrımıyor, hep dişi ağrıyordu.

Her çarşamba akşamı, Senih Efendi ile Macide, çok sevişen, çok keyifli karı kocaydı. Ve bir çarşamba Macide, Süleyman'dan Armand Duval'in Armand Duval olmadığını, bir başka çarşamba da tek gözlüğün Fransızcada ne olduğunu öğrenerek döndü. Karar vermişlerdi: Süleyman, Macide'ye çarşambaları Fransızca öğretecekti. Fakat dört çarşamba başlayamadılar; günde üç saat azdı. Nihayet bir çarşamba başladılar. Alfabe 25 çarşambada bitti. Bir de Süleyman o gün Macide'nin kendine uğurlu geldiğini söylemişti: Süleyman, Şehremanetine aza olmuştu. Hidayet, son zamanlarda para isteyen Süleyman'ı Şehreminine tavsiye etmişti.

Fakat tuhaftır, Macide, Süleyman'ı Şehremaneti meclisine aza oldu diye kıskanmıştı. Ona, Süleyman elinden kaçacak gibi gelmişti. Bir de «Tapu Müdürü» kelimesinin tıkırdısı yanında «aza»nın kınından kılıç gibi sıyrılan «za»sı Macide'nin gözünü kamaştırmıştı. Mahzundu: Sevmediği kocasının sevdiği Süleyman'dan üstün olmasını istiyordu.

Bir çarşamba Sürpuhi'nin evinden Macide, akşam olmadan, döndü. Sapsarıydı. O akşam kocasına «gülkonçei cinan»ın mânasını sordu. Senih Efendi anlattı:

— Fakat dedi, «konçe» değil, «gonce»dir; «cinanım» değil, «cenan»dır.

Ve Senih Efendi, gülgoncei cenanını* bileğinden yakalayıp müşterek yataklarına sürükledi.

ÜÇ SES

— ADNAN evlenmiyor!

Bunu, bir ay evvel Cön Türk Süleyman, Macide'ye gündüz yatakta, Senih Efendi'ye de gece konakta — Hidayet'in konağında söylemişti — Senih Efendi bir aydanberi namaz kılarken, yemek yerken, uykusu gelirken kızı Melâhat'e koca düşünüyordu.

Birini buldular: Sırtında islâmbolin,* elinde kamçı, at üstünde makamına giden muhasebeci vardı, onun oğlunu... Fakat bu oğlan için fesliler sar'alı, sarıklılar sarhoş dediler. Senih Efendi bunu istemedi.

Bir başkasını buldular: Ölmüş bir kazaskerin halâyıktan olma oğlunu... Fakat onun mektepten kovulduğunu, Onikilerin Reisi Arap Avnullah Paşa, Senih Efendi'ye söyledi; Senih Efendi kızını buna da vermedi. Gencin niçin mektepten kovulduğunu Macide, «Neden dolayı? diye yatak odasında kocasına sorduğu gece Senih Efendi, duvardaki tabancanın al-

* Gülgoncei cenanım: Gönlümün gonca gülü.
* İslâmbolin: Bir çeşit uzun erkek ceketi.

tında durdu. Silâhın heybeti gözlerindeki siyah kıvılcımlara damlayarak cevap verdi:

— Bir kadına söylenmesi caiz* olmayan bir vak'adan dolayı!

Nihayet Onikilerin Reisi Arap Avnullah Paşa, Melâhat'a birisini buldu.

Arap Avnullah, Paşa olduktan sonra Senih Efendi onunla dost olmuştu. O geldiği zaman Sofular'daki evde üç ses birbirine girerdi.

Hizmetçinin merdiveninden koşan kısık sesi Macide'ye:

— Paşa geldi!

Macide'nin kocasına hücum eden hırçın sesi:

— Çabuk karşıla, Paşa geldi!

Senih Efendi'nin hizmetçiye haykıran gururlu sesi:

— Çabuk, fânuslu lâmbaları yak, Paşa geldi!

Derdi. Arap Avnullah Paşa sağır olduğu için bu üç sesi duymazdı.

Bu gece Sofular'daki evde bu üç ses yine birbirine girdi; Paşa gelmişti ve Paşa, Senih Efendi'ye damadını söyledi: Dahiliye'de Şifre Mümeyyizi Sait!.. Arap Avnullah Paşa, Senih Efendi'ye: «Amedî hulefâsı Ratip Bey de bu Sait'in namuslu çocuk olduğuna şahitlik edecek. Ratip Bey... Hani balâ olan Ratip Bey!» diyordu.

Senih Efendi, Ratip'i duyunca Sait'i tanıdı: «Hidayet'in konağına Amedî hulefâsından Ratip'le ramazanlarda iftara gelen Sait'ti...» Yalnız Senih Efendi bu Sait'in babası Tufan Efendi'yi tanımıyordu. Evkafta cihet kalemi müdürü olan Tufan Efendi, Saray hafiyelerindendi. Fakat Tufan'ın kendini ve curnallarını Abdülhamid bir aydanberi Saray'a sokmuyordu. Bu felâket hiç bir hafiyenin başına gelmemişti: Mânâsız curnal sahiplerini bile, bir gün de mânâlısını yazar diye Abdülhamid istiskal etmezdi. Halbuki Tufan Efendi'yi nisabından* fazla namussuz bulmuştu, yüz vermiyordu. Fakat bu Tufan Efendi büyük bir aklıselim ile düşünmüştü: Ona «hafiye olmayacaksın!» diyebilirlerdi; fakat «hafiye görünmeyeceksin!» diyemezlerdi. O da fesi solmaya başlayınca hemen bir kırmızısını alır, haftada bir kere açık arabaya biner, Yıldız Sarayı'nın karşısına gider, Hamidiye camisinin önünden dönerdi. Bu sayede onu bütün İstanbul, Saray'a gidiyor, curnal götürüyor sanırdı. İşte bu Tufan Efendi'nin oğlu Sait, bir ay sonra Sofular'daki eve içgüveysi girecek.

* Caiz: Uygun.

NAZİK ADAM

DAHİLİYE'DE Şifre Mümeyyizi Sait, çok hususî Adamdı. Adının umumîliği kendisine yakışmayacak kadar hususî!.. Ona coğrafyadaki memleket adları gibi eşsiz bir isim lâzımdı. Bir tane olan adamın adı da bir tane olmalıydı. Çünkü eşi yoktu. Meselâ biteviye nazikti. Dudağında tebessüm memuriyet haline gelmiştir: Her zaman aynı uzunlukta, aynı genişlikte bir tebessüm!.. Ve dünyanın en tuhaf lâkırdısını duysa, bu tebessümünü dudağında ısırır, kahkaha olmasına fırsat vermezdi. Sonra lâfının yarısı elkaptı;* insana evinin yandığını, çocuğunun kuyuya düştüğünü «zatıâlinizin evi», «hakipayinizin çocuğu» diye haber verirdi. Kimseden bahsetmezdi ve kimsenin kendisinden bahsetmediği adamdı. Evinde bile adı geçmezdi. Kitap ve gazete okumuyor sayılabilirdi. Kitap olarak Salname'yi okurdu, gazetenin de vefat yerlerini... Çünkü bütün hayatında tek bir zevki vardı: Cenazeye gitmek! İşte her lâkırdıyı mânâsız yüzle, red ve kabul etmeyen tebessümle dinleyen; bugünün çarşamba olduğunu, şimdi saatin yediyi geçerek geçtiğini mahremane yüzle söyleyen, eğer bunları ona söylüyorlarsa dinlemeden evvel tedbir alarak mahremane et-

* Nisabında: Gereğinden.
* Elkap: Lâkaplar, rütbeler.

rafına bakan, yatakta nezaketle uyuyan, merdivenden terbiyeyle düşen bu Sait, Senih Efendi'nin kızı Melâhat'ı aldı. Dün gecedenberi Sofular'daki evde iç güveysi.

Melâhat, kocası Sait'in muntazam hendese* hatlarıyla çerçeve gibi kucaklayan kollarından sabah dar kaçtı ve Seniha'nın çırpınmasını bilen kollarına atıldı.

Tapu Müdürü Senih Efendi, bir haftadan beri, daireye giderken her sabah Sakallı Vasfi'nin evine uğruyor, yalvarıyor, sövüyor, kızı inat ettikçe ağlıyor, okşuyor, dövüyor, fakat Melâhat, babasının evine dönmüyordu. Çünkü babasının evinde, Sait, dudağında aşı boyasından bir tebessümle onu bekliyordu. Emindi, babasının evine gider gitmez, Senih Efendi Sait'i yine eve getirecek, herif dudağındaki nazik tebessümle Melâhat'ın yatak odasına felâket gibi ayaksız, sessiz girecekti. Yatakta bile hiç bir yeri buruşmayan bu kaskatı kocayla yatak odası Melâhat'e korkunç geliyordu. Kadın aşkları düşünülen, bu yatak odasını bir erkek mahvediyordu.

Hem oraya Sait tekrar gelmese bile Melâhat, babasının evine ne diye gidecekti? Seniha'nın evinde o kadar mesuttu ki!

Sakallı Vasfi, evde olmadığı zaman Seniha, Melâhat, bir de sık gelen Bohçacı Hayriye birbirlerinde yüzüyorlar, uçuyorlardı. Melâhat bunu en sonunda babasına da söyledi. Senih Efendi canavar gibi güzelleşerek, en son sesiyle kızına lânet etti.

Fakat iki kadının korkarak tattıkları saadet bir ay sürdü. Geçinmek için evde satılacak eşyası kalmayan Sakallı Vasfi, Melâhat'i istiskale başladı. Hıçkırıkları tavanlarda kırılarak Melâhat'le Seniha birbirlerinden ayrıldılar. Ve Melâhat artık Bohçacı Hayriye'nin evindeydi. Bu evde erkeksiz aşkın tatlı alevlerine bütün göğsüyle yine dalmıştı. Bazı günler Seniha da geliyor, dişiler birbirlerine vücutlarına kıvrılıp bükülüyorlardı. Geceleri ev, başka dişilerle doluyordu: Odalar yığın yığın kol, bacak, kalçaydı. Gecenin sarı karanlığında odalarda istalaktitleriyle* korkunç bir yeraltı vardı.

* Hendese: Geometri.

Fakat aylar geçtikçe Melâhat eskidi, vak'aların şahsı olmaktan çıktı, vasıta oldu. Hayriye'nin gündüz bohçasını, misafirlerin gece yataklarını taşıyordu. Sabahlara kadar süren bu lezzetlerde bir zaman onun da payı varmış! Bunlar, şimdi başkalarının saadetiydi. Melâhat bu aşkların yataklarını yapıyor, yastıklarını koyuyordu. Buna razı olmazsa onu kapıda sokak bekliyordu. Ve bu talihine katlandı; kadından kadına mektup taşırken başkalarının saadetini onun çehresi ancak bir hizmetçi kadar kıskanabiliyordu. Kız, bir zamanlar içinde titrediği yatakları, başkaları için seriyor, arsasını kendi yaptığı binaların iskeletlerini, katlarını, çatılarını anahtar deliklerinden görmeğe razı oluyordu.

KADIN ANLATILMAK İÇİNDİR

CÖN TÜRK SÜLEYMAN, bir kadınla münasebetini anlatmazsa rahatsız olurdu; yüzünü görmediği bazı aile kadınlarıyla bile yattığını söyleyen adamdı. Kadın etinin hezimeti* onun aşktan beklediği birinci lezzetti; aşkın asıl kendi hazzı sonra gelirdi. Ancak Macide'nin içtimaî mevkiini, kendi zamparalığının payesine lâyık görmüyordu ve bu yüzden onu bir müddet kimseye söylemedi. Fakat zaman geçtikçe sabredemiyordu. Nihayet bir gün Adnan'a açtı:

Her çarşamba akşamı ortalık karardığı halde evine dönmek istemeyen Macide'yi ne kadar zorla kocasının yanına gitmeye razı ettiğini anlatıyor:

— Benim talihimdir, diyordu; hangi kadına yüz versem üstüme yapışır; göğsümden söküp atarken etimi, kemiğimi koparır.

Bu lâkırdıdan kadınlara karşı dayanılmaz erkek olduğu anlaşılacaktı. Ve bu yalanı yüzü değişmeyerek söylüyordu.

* İstalaktit: Sarkıt.
* Hezimet: Yenilgi.

En namussuz sözü en namuslu yüzle söylemekte onun suratında öyle acayip bir san'atın derinliği vardı ki, bu uçurumda en kocaman yalan kaybolur, ucu bile görünmezdi.

Bu mahremiyete Adnan'ın canı iki türlü sıkıldı. Bir defa böyle bir kadının evindeki kızı Adnan'ın karı diye almasını Süleyman nasıl istemişti? Bunu sordu. Süleyman:

— Bilir miydim? Sonradan anladım! dedi.

Bir de Adnan yatak vak'alarını gizlemeyen adamlardan iğrenirdi. Fakat bunu ona söylemedi. Sade bu rezaleti dinlediği için kendine canı sıkıldı. Bir de Süleyman'a bir şey daha soracaktı: Böyle sırnaşık bir kadınla bir defadan fazla ne diye görüşmüştü? Henüz sorulmayan bu sualin tabiiliğini Süleyman da gördü ve buna cevap olarak Macide'yi eski Yunan fahişesi Lais'e benzetti. Bunu söylemekle Süleyman en müptezel* kadına giden Yunan filozoflarının hizasında durmuş oluyordu.

Fakat Macide'yi Adnan'a söylediği halde Süleyman'ın içi yine rahat etmedi: Adnan bu mahremiyeti paylaşmamış, yekpare bir iştiyakla bu sırrı dinlememişti.

Ve Süleyman, Adnan'a mufassal* anlattığı rezalete söylenmemiş bir sır diye, göğsünden çıkmamış bir iç sıkıntısı diye bakıyordu. Artık Macide'yi önüne gelene anlatmaya başladı. Kadın, fuhşunu sokaklarda yapsaydı, bunu insanlar ancak bu kadar öğrenebilirlerdi. Macide'nin yüzünü görmeyenler bile kadının her yerini tanıyorlardı.

MAHALLE KAHVESİ

YAĞMUR, yağmur, yağmur.

Aksaray'da yağmurun bir kısmı Adnan'ın odasına yağardı; bu mustarip rahmet onun romanını kaç defa tashih etti.

* Müptezel: Değersiz, kepaze.
* Mufassal: Ayrıntılı.

Adnan şemsiyesinin altında çehresinin kibrini kaybederek hızlı hızlı eve gidiyordu. Birdenbire durdu. Kahvenin camında Dağıstanlı Hoca'nın sarığını görmüştü. Hoca iki kısımdır: Kendi ve sarığı... Bu karmakarışık sarık, parmakla dokunulsa sönecek bir köpük gibi duran bu tülbent yığını, bir kaç okka şekil ve bir kaç damla maddedir. Adnan bu sarığa bayılırdı. Çehreyi dilenci yapan cerrar* sarıkların, vücudu tabutlaştıran sahtevakar sarıkların yanında Dağıstanlı Hoca'nınki fırtınanın sardığı hür sarıktır.

Kahveye girdi. Kapanınca büyüyen ıslak şemsiyesini kahveciye vermeden hocanın yanına koştu. Maliye Nazırı'nın kızı Süheylâ ile son vak'asından hiç bir dedikodu sessiz konaktan sızmamıştı ve Dağıstanlı Hoca'yla eskisi gibi dosttular. Adnan'ı görünce, Hoca sevindi: Saray'a beraber söveceklerdi. Fakat tavla ve iskambil oynanıyor, zarlar, kâğıtlar tavanlarda ötüyordu. Bu gürültüde yüksek sesle konuşmak lâzımdı. Halbuki onlar duyulmaması lâzımgelen şeyleri konuşurlardı ve ikisi de tramvayda gibi yanyana susuyorlardı.

Birdenbire kahvede gürültü kesildi. Tavla zarları, noktalar gibi sessiz yuvarlandı. Mermere dayak atan iskambil kâğıdı taşın sırtını okşadı. Tavana zıplayan fes darağacından sarktı ve kahvede mezarlık başladı: Adnan baktı; siyah göğsünde sarı Girit madalyasıyla Arap Avnullah Paşa kapıdaydı ve Onikilerden bir kadayıfçı ile bir balıkçının kafaları Arabın omuzunda ve kendileri Arabın arkasında duruyorlardı. Adnan'ın kolları ve bacakları son vaziyetine sığındı.

Arap Avnullah, nargile çekerken şah, atta mihrace, arabada hidivdi. Mahallede karakol ondan sonra gelirdi. Saray'a misafir giderdi. Meclisi vükelâ* ile ahbaptı. Adı makamdı. Daima aynı renkte, aynı şekilde rubası* bir kişilik makamın, bir kişilik üniforması idi: Siyah gömlek, siyah kıravat, siyah fes, siyah ceket, siyah pantalon, siyah baston.

* Cerrar: Arsız, asılcı, dilenci.
* Meclisi vükelâ: Vekiller heyeti.
* Ruba: Giysi.

Arap ve iki adamı, Adnan'a yakın oturdular. Arap Avnullah sağırdı; sağ kulağına kadayıfçı dün geceki baskını haykırdı:

— Suratı yamalı kadının evinde!

Arap:

— Tövbekâr olmuştu hani?

Kadayıfçı:

— Orospu kısmı, tövbe tutar mı?

Arap:

— Zampara kimmiş?

Balıkçı sol kulağına haykırdı:

— Acemi zamparanın biri... Şaşkınlıkla saatinin camını gözüne takmıştı.

Arap:

— Saatçi Salih'in camını ne diye kırıyormuş? Adı ne bu herifin?

Balıkçı:

— Süleyman'mış... Şehremanetinde aza imiş...

Adnan, Dağıstanlı Hoca'nın kulağına eğildi:

— Tanıdınız, değil mi? Cön Türk Süleyman! dedi.

Hoca:

— Hani şu tek gözlüklü?

Adnan:

— Evet... Umumhanede basılmış. Halbuki karısı zatürreeden yatıyor; ölmek üzere...

DİREKLERARASI

ADNAN, Süleyman'ın karısının cenazesinden dönmüş, Direklerarasındaki çayhanede her cenazeden dönenin dargın yüzüyle oturuyor, çaycı Hacı'ya Şair Raif'i soruyordu. Raif, Adnan'ın geleceği yerlerden kaçıyordu. Çaycı Hacı: «Aylardanberi görünmüyor!» dedi. Sonra sokağa baktı, alay etti: «Koca aslan geliyor, martavala hazırlanın!»

Koca aslan, Maliye'de Kâtip Dilâver'di: Direklerarasının Don Kişot'u.

Siklet 49; boy bir metre kırk; iki ufak bıyık; ince iki kulak: Dilâver!.. Bir kahraman ki dayak atmak değil, dayak yemek gibi bir vak'ası bile yok. İç cebindeki kama, kimsenin gözüne ilişmediği gün bedbahttır. Mümkün olsa, bu kamayı kurşunkalem gibi kulağına takacak. Çayhaneye giderken kalbi vuruyordu: Sol kolunun boynuna şalla niçin asılı olduğunu soracak bir ahbap çayhanede yoksa? Askıda olan kolunu kapıdan yan yan sokarak çayhaneye girdi, oturdu. Kızmaya başladı; kolunu Adnan bir türlü merak etmiyor, niçin sakat olduğunu sormuyordu.

Fakat Dilâver'in kolu mutlaka konuşulmalıydı. Kendisi lâfı açtı:

— Geçmiş olsun demiyorsun Adnan!

— Geçmiş olsun. Karyoladan mı düştün?

Dilâver, Adnan'a eğri gözlerle baktı. Onun kolu bir yerden düşerek değil, birini döverken kırılırdı. Demek ki Adnan onun bir kavgada sakatlanması lâzımgeldiğini anlamıyordu. «Ne düşmesi?» dedi. Anlattı:

— Evvelki gece Cerrahpaşa'da bir bildiğe gittim. Dönüşte bir de baktım, bir evin önünde kıyamet kalabalık... Baskın!

— Siyasî baskın mı?

— Hem karı baskını, hem siyasî... Kadınla erkeği yuhalarla evden çıkarıyorlar. Polisler, Onikiler hep orada... Zamparayı başladılar dövmeye... Bir de ne göreyim? Dövülen adam senin Süleyman değil mi? Cön Türk Süleyman! Fena oldum. Benim elim ayağım tutarken bir dostumun dostu karşımda dayak yesin! Artık aşağısını anlarsın, söylemeyim.

— Kuzum söyle Dilâver, anlamadım.

— Bunda anlamayacak ne var? Polise yanaştım. «Bu adamı ne hakla dövüyorsun?» dedim, saldırdım. Karşıma Arap Avnullah Paşa dikilmez mi?

— Arap Avnullah da baskındaydı demek?

Adnan bu baskını Aksaray'daki kahvede Arap Avnullah'ın nasıl haber aldığını düşünüyor, gülmemeye çalışıyordu.

Dilâver:

— Arap Avnullah da baskında mıydı lâf mı? Aksaray civarında Arap Avnullah'sız baskın olur mu? Derken Arap yakama yapıştı. «Etme, ihtiyar, yazık olur sana,» dedim, baktım herif beteleniyor.* Ben de yapmamalıydım ama, neyse oldu! Suratı budur dedim, bir tokat aşkettim. Baktım seninki yerlerde kaldırımla hasbihal ediyor; fakat malûm ya, yenilen pehlivan güreşe doymaz: Herif kalkıp üzerime saldırmaz mı? Bir tokat daha indirdim, bi, bi daha. Artık Arap bu sefer kaldırımların alnını öptü, yüz üstü serildi.

Adnan:

— Fakat Arap Avnullah sağırdır derler; senin polise ne söylediğini nasıl duydu?

Dilâver:

— Polisin gırtlağına yapıştıktı ya... Sağırsa, kör değil a... hem ben yavaş küfretmeyi bilir miyim? Süleyman'ın dayak yediğini görünce polise bi haykırmışım ki... Evet, ne diyorduk? Ha! Arabın yerde baygın yattığını görünce bu sefer de Çilli Mahmut...

Adnan:

— Malûm; Onikilerden...

Dilâver:

— Ne Onikileri? Çilli Mahmut yahu... Onikilerin onikisini birden yere seren herif!.. Onikilere dahil değil: O, müstakil külhanbeyi!.. Gözüm bi ondan yılar. Ama Allah'ın izniyle onu da hakladık. Herif, tokadımın altında, kaldırımı boyladıktan sonra, ister misin kalksın, usturpa ile saldırsın... Sol kolumu siper aldım. Dirseğime geldi. Kolum kırıldı. Acı

* Betelenmek: Kabalaşmak, saldırganlaşmak.

macı duymadım tabiî... Yalnız tepem attı. «Haydi bakalım Dilâver, er meydanı göründü!» dedim. Aldım herifi altıma...

Dilâver, Çilli Mahmut'a attığı hayalî dayağı bütün edebiyatıyla anlattı. Sonra:

— Fakat felâket bununla bitmiyor, karakolda Süleyman'ın cebinden üç tane *Meşveret* gazetesi çıkmış; onu da bugün duydum, dedi.

Adnan sarardı: «Galiba Dilâver'in anlattığı masalın yalnız bu kısmı yalan değildi.» Bu tahmin doğruydu. Hidayet'in bir zamandan beri istediği bu üç gazete Süleyman'da yoktu. Fakat Ahmet Rıza ile kendisini münasebette bulunuyor göstermek için Süleyman, bu gazeteler kendisine gönderiliyor tavrını takınıyordu. Son günlerde birinde bulmuş, Hidayet'e götürecekti. Götürmeden cebinde bu gazetelerle basılmıştı.

Dilâver:

— Süleyman'da da amma mide ha!.. Basıldığı karıyı görsen kusarsın; öööö!.. Yanağında pabuç kadar Halep çıbanı... Karayağız bir surat... Dur bakayım, neydi adı... neydi... neydi...

Dilâver, kadının adını o kadar çok aradı ki, Adnan başka şeye daldı.

Dilâver nihayet buldu:

— Çıbanlı Zehra!.. Ama bu karı sermaye değilmiş. Ev sahibiymiş. Süleyman o gece Zehra'nın evinde başka kadın bulmayınca onunla kalmış.

Adnan fenalaştı: Fransızca muallimi Kadri'nin karısı umumhane işletiyordu.

TARİHİN KAHRAMANLARI VE AV KUŞLARI

ERKÂNIHARP Müşirinin mermer yalısı. Belkıs'ın Adnan'dan tarih dersi aldığı salon. Belkıs bugün çok dalgın. Adnan da bugün çok hatip: Kanunî Süleyman'ın Rodos'u nasıl aldığını anlatıyor:

— Bilirsiniz ki, Hanımefendi, diyordu; Rodos şövalyeleri hem papaz, hem askerdirler; iki defa korkunçtular... Dağlar, gövdelerini ufuklara bağlayan zincirleri koparmışlar gibi Kanuni'nin kadırgaları denizde ağır ağır yürüyorlar... Şövalyeler, beyaz putlu, kızıl boyalı rubalarıyla Rodos kalelerinin burçlarında bekliyorlar... Cihan tarihinin en büyük muharebesi başlıyor: Rodos muhasarası!

Fakat Belkıs, Sultan Süleyman'ın Rodos'u nasıl alacağını bir türlü merak etmiyordu. Adnan:

— Bu muhasarada deniz, düşmanlarımızın müttefikiydi, dedi.

Belkıs bunu da dinlemedi. Adnan kızdı; birine söven sesle:

— Şövalyeler, Rodos kalelerinin burçlarından ordumuza kaynar zift, kızgın yağ döküyorlardı, Hanımefendi!.. Alevli katranlar, kızgın zeytinyağlar tepelerinden döküldükçe, yeniçeriler, can acısından vücutlarının etlerini rubalarının kumaşlarıyla karmakarışık avuçluyorlar, kaburga kemiklerinden, omuzlarından, pazılarından koparıp atıyorlardı. Süleyman ordusu Rodos'un her kalesini taş taş aldı; her taşı yirmi şehit fethetti. Kanuni Süleyman, bir gemi sahanlığında muhasarayı seyrederken, şehit yığınları ağır ağır yükselerek Rodos kalelerinin duvarları kısalıyordu.

Belkıs, yalının rıhtımında çatana gürültüsü duyar gibi oldu. Kalktı, pencereden baktı. Bu sırada Süleyman, Rodos'u aldı. Belkıs mahzun yüzle yerine oturdu. Adnan vücudunun bütün kanı uğultu halinde çoğalıyor gibi bir sesle anlatıyordu:

— Şövalyelerin reisi, ak sakalıyla diz çöktü. Yirmi sekiz yaşındaki Sultan Süleyman'ın elini öptü ve bir yılbaşı yortusu gününde şövalyeler, Meryem tasvirli bayrak çektikleri gemileriyle Rodos adasından ebediyen uzaklaştılar. Cedlerimiz Rodos adasını bu türlü fethettiler, Hanımefendi!

Adnan durdu. Belkıs'ın sararmasını bekledi. Fakat Belkıs'ın yüzü bir türlü değişmiyordu. Adnan, Belkıs'ın Süleyman devrine hayret etmesine çalışıyor, Sadrazam İbrahim'in

kavuğuna Papa Kleman'ın tacındaki pırlantaları, Şarlman'ın yakutlarını takıyordu; hepsi nafile... Belkıs bir türlü dinlemiyor, yalının rıhtımında bir şey bekliyordu. Adnan nihayet, Kanunî Süleyman'ı Rönesans'ın eşiğinde atına bindirdi, Belkıs'a gösterdi. Belkıs çıldırmış gibi pencereye koştu. «Hüsrev! Hüsrev!..» diye haykırdı ve Adnan'ı, vücudunun harareti içinde kalacak kadar yanına çağırdı, rıhtıma yanaşan çatanayı gösterdi:

— Hüsrev geldi; üç gündenberi avdaydı, dedi.

Salondan bir kanat keskinliği ile süzüldü, gitti. Adnan, Belkıs'ın arkasında kalan büyük boşluğa yuvarlandı. Kimsesizliğini düşünüyordu.

Bahriye Miralayı Hüsrev, Belkıs'la beraber, salona, elele, göğüsleri, sırtları kahkahalar dolu girdiler. Genç miralay, sağ eliyle Belkıs'ın elini sıkarak sol koluya Adnan'ın boynuna sarıldı, tarih hocasıyla öpüştüler. Hüsrev, Adnan'la görüşmeyeli topu topu bir hafta olmuştu. Fakat Adnan'ı öpmekle, Hüsrev'in uzaklardan, gurbetlerden, yani avdan geldiği anlaşılacaktı.

Salona başı açık giren Miralay, cebinden beyaz av kasketini çıkardı, masaya fırlattı. Adnan, kendisini adam yerine koymayan kaskete tutuldu.

Miralay, sırtında kemerli yeşil ceket, ayağında kalın kunduralar, salonun ortasında resim gibi durdu. Anlatmaya başladı:

— Avcıya üç şey lâzımdır Adnan: Köpek, tüfek, yalan!.. Ama Belkıs da bilir, bende yalan yoktur. Değil mi Belkıs?

Belkıs, dudağının iki keskin çizgisinde iki sıra beyaz dişle gülüyor, vücudunu veren gözlerle kocasına bakıyordu. Hüsrev, öldürdüğü kuşları saydı. Kuşları, Belkıs'ın ne kadar isteyerek dinlediğine Adnan, gözlerinin bütün zekâsıyla dikkat ediyordu.

Çatanadan tüfekleri getirdiler. Belkıs'a verdiler; kadının beyaz uzun parmakları, öldüren demirlerin üstünde Adnan'ın zavallılığını artıran bir güzellikle duruyordu.

Miralay, Belkıs'ın ellerinde demir ağırlığı ile duran tüfekleri tüy gibi aldı. Avrupa markalarını Adnan'a anlattı. Sonra av hikâyesine geçti.

Miralayın gözleri ufukta, Belkıs'ın gözleri Miralayda, Adnan'ınkiler de Belkıs'ta... Ve av hikâyesi salonun ortasına tavandan çivisiz, kordonsuz sarkan levhaydı. Bu levhanın yağlı boyasında Miralay, Break'ten indi; köpekler fermaya* durdu; Miralay: «Aport!» dedi; köpek ava koştu ve dumanlı gürültünün içinden, ağzında kuşla, Miralay'a döndü.

Belkıs gülerek:

— Hüsrev, dedi. Adnan Beye benim de avcı olduğumu anlat. Ben söylersem belki inanmaz.

Adnan mahzunlaştı: Belkıs'ın avcı olması kadını bir kat daha güzelleştirmiş gibiydi.

Belkıs, Adnan'ı yanına çağırdı; pazısını kabartarak:

— Tutunuz! dedi.

Adnan o kadar fenalaştı ki, ağlamak istiyordu. Nazikleşmek istediği için gülünç olan iki korkak parmakla Belkıs'ın pazısını sıktı: Kabahat işlemiş gibi kızararak!

Belkıs:

— Nasıl? dedi. Emin olun, ben sizden kuvvetliyim!

Sonra kocasına döndü; sordu:

— Hem ben, Adnan Beyden boyluyum, değil mi Hüsrev?

İskarpinlerini topuklarından, elinin ucuyla itti; o kadar hafiftiler ki uçar gibi düştüler. Kemerli, uzun, sivri ayaklar, parmakları görünecek kadar ince çorapla halının üstünde durunca Adnan mahvoldu. Bu çok güzel ayaklarda biraz fazla büyük olan baş parmaklar bile Adnan'a evvelâ bu vücudun değil gibi geldi, sonra onlar da başka türlü güzel göründü. Belkıs, Adnan'ı kolundan çeker gibi yaparak yanyana ayakta durdular: Bir boydaymışlar!

* Ferma: (İtalyanca) Köpeğin avı gözetleme durumu.

Adnan, bugün Belkıs'ın her dakika başka türlü güzelleşerek kendini zehirlediğine kuduruyor, kocası geldi diye ne yaptığını bilmeyen kadını anlamıyordu. Fakat Belkıs, Hüsrev' le yalnız kalmak için acele etmiyordu: Kocasıyla başbaşa kalınca bedbaht olduğunu görecekti.

Miralay, boyuna, Belkıs'ın iyi avcı olduğunu Adnan'a söylüyordu. Birdenbire durdu. Zile basmadı; haykırdı:

— Kim var orda?

Harem ağasından, yatak odasında, çekmecenin köşesinde duran resimleri istedi. Bunlar Belkıs'la Hüsrev'in av kıyafetiyle çıkan fotoğraflarıydı.

Hüsrev gözleriyle Belkıs'tan izin alarak Adnan'a resimlerden birini hediye verdi.

Dersten dönerken, Adnan, Boğaziçi vapurunun alt salonuna indi. Belkıs'la berabermiş gibi tenha yer istiyordu. Resmi cebinden çıkardı. Buna baktıkça, yüzü o kadar tuhaf olacaktı ki, bir mahzene, bir yeraltına muhtaçtı. Bu resmi hem yırtmak isteyecek kadar bedbahttı, hem yırtamayacak kadar!.. Mermer yalıda çok güzel görünüyor sandığı Belkıs o dekorun dışarısında da güzeldi. Belkıs'ın nasıl olduğunu merak eden anasına Adnan bu resmi göstermeyecekti. Anası da beğenecek diye korkuyordu. Köprüye kadar baktığı resmi, vapurdan çıkarken cebinden çektiği buruşuk bir zarfa koydu. Farkında olmadı: Bu zarf, Süheylâ'dan alıp mektubunu yırttığı zarftı.

MACİDE KOCASINA NİÇİN KIZIYORDU?

MACİDE, köşede, kendi kendine kızıyordu: «Senih Efendi, kızını böyle mi evlendirmeliydi? Nikâh, düğün böyle mi olurdu? Nikâhta topu topu bir paşa vardı: Arap Avnullah!.. Halbuki Arap Avnullah'ın Paşalığıyla, meselâ Defterhane Nazırının Paşalığı arasındaki fark Macide'nin Cağaloğlu'ndaki dü-

günde gördüğü elçi karısıyla Sürpuhi'nin gâvurlukları arasındaki fark gibiydi: Kokona ve madam farkı!.. Sonra nikâha Hidayet Beyefendi de gelmemişti. Gelmediği bir şey değil, nikâhta o yoktu diye bütün mahalle seviniyordu.

Sonra düğün böyle mi olurdu? Askıda, yapma koncalar ne kadar seyrekti! Sonra Senih Efendi bir sitilci* bile tutmamıştı. Halbuki düğün, sitilci demekti. Sonra o mavi kalın bardaklar!.. Yeşil suyunda kahve kaşığından kalan siyah noktalarla o limonata!.. Üstelik gelin elbisesinin kuyruğu da üç arşın değildi!.. Bir de, Senih Efendi, yağlıkçı* Reşide Hanım'dan Melâhat'in yanağına üç yapıştırma olsun kiralayamaz mıydı?

Yapıştırma mı? Tamam! Senih Efendi Melâhat'in yüzüne tül yerine tülbent koymuştu. Halbuki Senih Efendi, istese kızının yüzüne, «Puvan Dangleter»* takardı.

Düğünde, üvey kızı Melâhat'in yüzüne peştemal assalar Macide aldırmazdı. Fakat elinden kaçırdığı Süleyman'ın acısıyla ihtiyar kocasına kızmak için üvey kızı Melâhat'e acıyordu. Ve kocasına kızmakta şehvet lezzeti buluyor, düşünüyordu:

«Kendisine Çarşıkapı'sındaki Anastas'tan ferace almayı her gece yatakta vadeden, sonra her sabah pantalonunu giyerken vazgeçen Senih Efendi, beraber yatmadığı kızı Melâhat'e ne alırdı? İlâç şişelerini biriktirip eczacıya satan, eski feslerini kestirip kendisine terlik yapan Senih Efendi mi kızına Macide'nin beklediği düğünü yapacaktı? Hadi bunlar paraya muhtaç şeylerdi... Fakat Melâhat'in ud hocasını nikâha çağırmak ne demekti? Sağ elini çamurlu çocuğa dayayarak sol elini tavana uzatan bu kör ud ustası merdivenden çıkarken düğün evi yangın yerine dönmüştü. Sonra cumbadaki çifte fesleğen saksısını, nikâh günü olsun, Senih Efendi kaldırmamalı mıydı? Macide, Hidayet'in konağındaki palmiyeleri gör-

* Sitilci: Üslûpçu, dekoratör.
* Yağlıkçı: Düğünlerde gelin elbisesi, tel, duvak gibi şeyleri kirayla veren kimse.
* Puvan Dangleter: *Point d'Angleterre* (Fr.) İngiliz danteli.

dükten sonra bu fesleğenlere ne kadar garazdı! Senih Efendi'nin takkesi kadar âdi olan bu fesleğenler!..

Halbuki Senih Efendi, bu fesleğenleri cumbadan kaldırmamak için Macide'yle üç gece kavga etmekte haklıydı: İnce, san'atkâr Senih Efendi, bu cumbanın önünde kızı Melâhat'e utta şarkılar çaldırmış:

Telif edebilsem feleği ah emelimle,
Dünyayı fedâ eyler idim kendi elimle

şarkısını, Melâhat, Seniha'yı düşünerek söylerken, Senih Efendi'nin kaç defa gözleri dolmuştu. Kızının sesiyle dolan bu cumbayı iki tutam baharından Senih Efendi nasıl ayırırdı? Hem de Melâhat'in evlendiği gün!..

Yalnız bütün mustariplerin başkalarındaki ıstıraptan duyduğu acı saadetle Süleyman'ı elinden kaçıran Macide de kocasının son felâketine seviniyordu: Senih Efendi, düğün gecesinin sabahı, yengenin kollarındaki sıcak buharla dolu bohçada kahverengi lekelerle uzun buruşuk paçavralar görmeye hazırlanırken bembeyaz bezlere gözleri dolarak bakakalmıştı. Melâhat bir gecelik kocasını uyur bırakarak, sabah erkenden Sakallı Vasfi'nin karısı Seniha'ya kaçmıştı.

Macide, şimdi mahalleye kızıyordu: Melâhat'in Sait'e teslim olmadığını, mahalle, Senih efendi ile beraber öğrenmişti. Macide kuduruyordu: «Ah, bu fıkara mahalleleri!..» Bu küçük evler birbirlerinin saadetlerini, felâketlerini hep beraber duyarlardı.

Macide birdenbire sıçradı. O kadar dalmıştı ki, sokak kapısını duymamıştı. Senih Efendi daireden gelmiş, karşısında duruyordu. Çok durgundu: Tabiî durgun olacaktı; kızının felâketine hâlâ alışamamıştı. Senih Efendi, Macide'ye dikkatle baktıktan sonra:

— Haberin var mı? dedi.

— Hayır.

— Süleyman Beyin...

Senih Efendi lâkırdısını bitirmedi, boğazı tıkanıyordu. Macide fenalaştı; bu sefer yakalanmıştı; kocası, Süleyman'la yattığını duymuştu; bunu nasıl inkâr edeceğini düşünüyordu. Nihayet her şeyi gözüne alarak talihsizliğinin bütün cesaretini takındı. Zaten Süleyman kendisini bıraktıktan sonra Macide yaşamaktan yoruluyordu. Dümdüz ıstırabın yerine gürültülü ıstırap arıyordu.

Senih Efendi:

— Süleyman Bey kaç gündür hapiste. Bir kötü kadınla basılmış.

Macide, deminki yeisin* metanetini* kaybetti; baskının karşısında sapsarıydı. Gözleri o kadar karanlıktı ki, kocasının, bu değişen gözleri görmesinden korktu; önüne baktı. Göz kapaklarıyla sanki bütün yüzünü örtüyordu.

Melâhat'i evlendirmek için, Sofular'daki eve kadar gelen Süleyman'ı Senih Efendi o kadar sevmişti ki, onun felâketine ağlayamadığı için karısı Macide'den utandı; odadan çıktı.

Yalnız kalan Macide, şimdi artık her şeyi anlıyordu: Süleyman'ın son mülâkata* niçin gelmediğini... Son zamanlarda, birleştikleri günler, Süleyman'ın niçin geç soyunduğunu, yahut hiç soyunmadığını... Süleyman'ın dudaklarındaki geniş çizgilerin son günlerde niçin kısaldığını... Kollarındaki halkaların niçin azaldığını...

Sıvanmış kolunun ucunda sarı pirinç şamdan, karanlıkta meş'ale kadar uzayarak, abdest tazelemeye giden Senih Efendi sofadan:

— Doğrusu Süleyman Bey'den ummazdım bunu ben! diye söylendi.

Macide odadan:

— Ben de! dedi. Çenesi buruştu. Gözlerinden uzanan iki çizgi yüzündeki pudrayı ağzının iki köşesine topladı.

* Yeis: Umutsuzluk.
* Metanet: Dayanaklı.
* Mülâkat: Görüşme.

FUZULİ'NİN ANLATILAMAYAN BEYTİ

O GÜN Defterhanede iş yoktu. Tapu Müdürü Senih Efendi koltuğa bağdaş kurmuştu; karşısında iki büklüm adam başkâtibiydi. Uzun selâmlı bu başkâtip, Senih Efendi için «yetişecek genç»ti. Fakat Senih Efendi ulâ sanisi olduğu günden beri Defterhanede çoğalan düşmanlarının en başında bu «yetişecek genç» vardı. Bu rütbe, zaten Senih Efendi'nin başına belâ oldu: O zamandanberi neler söylemiyorlardı: Senih Efendi gençliğinde semâî kahvelerinde çığırtmalar, darbukalarla âlemler yapar, esrar kahvelerinde uyur, tulumbacı koğuşlarında uyanırmış. Anasının Karagümrük'te ölü yıkayıcısı olduğunu bu başkâtip keşfetmişti; babasının uşak olduğunu da şimdi odaya elinde mektupla girip önüne bakarak bekleyen odacı duymuştu.

Fuzuli'nin bir beytini başkâtibine anlatacakken, odacının elindeki mektubu gördü, keyiflendi. Misafirler, mektuplar... Şahsını makamlaştıran bu iki şeye Senih Efendi bayılırdı. Fakat zarfın üstüne kızdı: «İzzetlû» yazmışlardı. Çizdi; tâlik kırmasıyla «Saadetlû» yazdı. Zarfı yırttı; mektubu okuyamadı; odaya bir kâtip resmî bir kâğıtla girdi. Senih Efendi resmî şeyleri aşağısından okurdu; bunun da son satırlarını sürünce işi anladı. İmzasını mendile marka işler gibi yavaş yavaş, tâlik hatla koyduktan sonra Fuzuli'nin beytini anlatmak için mânâlı vaziyet aldı. Beyti sekiz parçaya bölerek okudu:

«Bu gamlar kim - benim vardır - Bairin ba - şına koysan,
Çıkar kâfir - cehennemden - güler ehli - azâp oynar.»

Anlatanın dinleyene karşı takındığı gururla:

— Fuzuli'nin bu beyti bir âyeti kerimeye* telmihtir*. dedi. Fakat bitiremedi; kapı açıldı.

* Ayeti kerime: Kutsal âyet.
* Telmih: Söz dokundurma, kapalı biçimde söyleme.

Bir komiser girdi. Bekliyordu; beraber Zaptiye Nazırı'na gideceklerdi. Zaptiye Nazırı'nın Defterhane'de her zamanki gibi mahlûlden işleri olabilirdi; fakat mahlûlden aldığı binanın tapusunu çabuk çıkartmak için Zaptiye Nazırı, Senih Efendi'yi ayağına çağırtamazdı: Hem de sivil olmayan bir komiserle... Senih Efendi, kendi kendine öfkelendi: Sonra başkâtibine döndü:

— Sizin beyti izah edemedik, bugün nasip değilmiş, dedi.

Başkâtip, Tapu Müdürüne daima böyle edebiyat muammaları sorardı, bundan onun cahil olduğunu ve Senih Efendi'nin olmadığı anlaşılırdı. Bu gün yine bir sual sorulmuş, maksat hâsıl olmuştu. Başkâtip beytin mânâsını anlamasa da olurdu.

Senih Efendi, sokakta komiserle giderken kızıyor, Zaptiye Nazırı'nın tasarruf senedini çabuk çıkartmak için edeceği ricaya ehemmiyet vermemeye hazırlanıyordu.

Senih Efendi odaya girince Zaptiye Nazırı ayağa kalkmadı:

— Bu imzayı tanıyor musunuz? dedi; bir mektup uzattı. Senih Efendi mektubun imzadan evvel elkabını gördü: «Gülgoncei cenânım, sevgili Süleymanım!..»

Karısı Macide'ye bir gece, «Gülgoncei cenânım»da tashih ettiği «Cim» gözünün önünde duruyordu; kâğıttaki karıncalar da Macide'nin el yazısı idi. Süleyman'ın son mülâkata gelmediği çarşambanın ertesi günü Macide, Süleyman'a yazdığı sitemli mektubun başına bu elkabı geçirdiği zaman «Cenân»la «Süleyman»daki çifte «nun»lara bayılmıştı. Şimdi bu «nun»lardan bir felâket çıkıyordu.

Ancak bu, Senih Efendi için bir felâketti. Süleyman'ın cebinden çıkan bu mektup, Zaptiye Nazırı için saadet olabilecekti: Bir hafta evvel bir sultanla bir erkek arasında aşk mektupları yakalanmış, Abdülhamid kızmış, Saray'da bu işi bir mabeyinciye havale etmiş, Zaptiye Nazırı çağırılmamıştı ve bu, onun için bir izzetinefis meselesi olmuştu. Çıbanlı Zehra'nın evinde basılan Süleyman'ın cebinden, *Meşveret* gazeteleriyle beraber bir de bu mektup çıkınca Zaptiye Nazırı kâğıttaki Macide imzasını —çok karışık imzayı— Sultanın adına benzetti; vakıa bu işte erkeklik gösteren Süleyman, ancak ikinci dayaktan sonra imzanın Macide olduğunu söyledi ve Macide'nin de kim olduğunu ancak üçüncü dayaktan sonra anlattı; fakat Zaptiye Nazırı, Macide'nin yalan olmadığını ancak kocası Senih Efendi'den anlayabilirdi ve şimdi kâğıdı uzatarak Senih Efendi'ye onu soruyordu. Mektubu Nazır'ın elinde baştan aşağıya kadar okuyan Senih Efendi cevap verecek yerde gözleri bir noktaya dikilmiş, duruyor, yüzünün yalnız sağ tarafı gülüyordu. Nazır bu tebessüme kızmaya hazırlanırken Senih Efendi yere yuvarlandı. Felç gelmişti.

Fuzuli'nin beyti Defterhane'de artık ebediyen anlatılmayacak.

AÇ VE ÇIPLAK İNSAN VÜCUTLARI

SÜLEYMAN'DAN sonra Macide erkeksiz kaldı. Derisi açtı; etinde bir türlü doymayan, cam, çivi yiyebilen, süprüntüyü kaldıran midenin uçurumu vardı. Bu deride ormanları yutan Mastodonte*'ların iskeleti kımıldıyordu. Bu kadın derisi homurdanıyor, bir şey bulamadığı için Macide'nin kendisini yiyordu. Kanındaki yangından kurtulmak için denizlerin kapatması olmaya razıydı; içindeki cehennemin alevi alnına vuruyor, gözlerinin karaltısında acayip bir alev erkek olmak şartıyla ölüler arıyordu. Siyah alnının haftalardanberi süren temizliğindeki donmuş yıldırımı omuzları kaldıramıyordu. Tatlı sızılar içinde bayılmak, ölmek için balta, topuz, lobut, hülâsa; kıran, hırpalayan bir kıyamet bekliyordu. Kendi uyuduğu zaman, eti, kemiği uyumuyordu. Ezilmeye, kanamaya muhtaçtı; öpen dudağın işkencesine, dişlerin sürgüsüne muhtaçtı. Şaha kalkan kanı, homurdanan, bağıran kanı onu boğuyordu. Çıbandı: Her tarafı çarpıyordu. Vücudunu bağlayan

* Mastodonte: Fil benzeri, soyu tükenmiş dev bir hayvan türü.

damarlardan, göğsünü hapseden etten kuduruyor, bileğine dolan kalbi nabzını parçalıyordu. Sönmeyen kanından onu kurtaracak beş on dakikalık ölümü, bir erkeğin dişiye vereceği ölümü hayvanların bağrında bulmaya raziydı.

Derisini yırtan gözlerle duvarda bir noktaya, çıldırmaya başlamış gibi bakıyordu. Hizmetçi kadın telâşla koştu:

— Kapıda bir araba durdu; sizi istiyorlar! dedi.

Macide anladı: Senih Efendi ulâ evveli olmuştu, içmiş ve arabayla gelmişti; yalnız bu sefer çok sarhoş olacak ki, arabadan çıkmıyordu: Ancak Macide kocasının rütbe aldığına sevinecek halde değildi. Süleyman elden gittikten sonra o hiç bir saadete sevinemezdi. Kapıya sessiz öfkeyle indi; kocasının sarhoşluğuna çıkışacaktı. Komşular bu sarhoşluğu duymalı, Macide'ye acımalı idiler. Vakâ, Senih Efendi bununla bütün ömründe üç defa sarhoş gelmiş olacaktı; olsun, madem ki Macide erkeksizdi; kocasının bir senedeki bu üçüncü sarhoşluğu mahallede bu akşam bir rezalet olmalıydı.

Senih Efendiyi polisle arabacı, sokak kapısında Macide'nin kollarına bıraktılar.

O gece, hekimden *Paralysie, Aphasie* kelimelerini duyunca Macide, bu tabirleri bu telâşın içinde bile başka buldu: Bu lûgatlar, evin havasına Süleyman'ın sesindeki Avrupalılığı sokuyordu.

Senih Efendi söyleneni anlıyor, fakat konuşmuyordu.

İnmeli adamın camdan gözleri, akmaktan korkan iki damla yaştı.

CAMDAN GÖZLER

ARTIK TEKAÜTTÜ: Eski Tapu Müdürü Senih Efendi yırtılmış gibi sarkan sakalı ile, çarpık yüzü ile aylardanberi, oda kapısına iki camdan gözle bakarak yatıyordu; bu oda bir zamandanberi mahallenin en pis köşesi. Kapı açılınca hastanın

ölen, çürüyen kısımları odadan koku halinde sofaya fışkırıyordu. Aşağıda mutfağın, yukarıda odanın açık kalan kapılarından taşan iki koku merdivenin başında çarpışıyordu.

Adnan, ilk defa bugün Senih Efendi'yi yoklamaya geldi: Hidayet'in konağında kendisini o kadar iyi selâmlayan Senih Efendi'ye can çekişirken bir defa gelmemeli miydi?

Bu ne zamandanberi Adnan'da vicdan azabıydı. Fakat Adnan ne zamandanberi bir hastaya hatır soracak kadar neşeli değildi. Avukat Tevfik Hoca'dan para alamıyordu; yazıhanede iş yoktu! Sonra kadınsızdı. Zehra'yı bırakınca başka bedava kadın bulamamıştı. Paralı kadın Adnan için kadın değildi. Sonra Moiz de, Selânik'e gitmişti. Orada avukatlık edecekti. Şair Raif'i de evinde hiç bulamıyordu. Arkadaşsız, kadınsız, parasız adam Belkıs'ın yalısında, Hidayet'in konağında büsbütün kimsesizdi. Bugün de sırf Hidayet'ten utandığı için Senih Efendi'yi yoklamaya geldi: Yoksa keyfi yerinde olduğu için değil.

Macide için duyduğu pis rivayetlerle Sofular'daki evin merdivenleri, sofaları dolmuştu; bu rivayetlerin içinden geçerken Adnan'ın midesi bulanıyordu; mutfağın ve hastanın kokusu da dedikodularla karışarak, Adnan'ın içine girdi: Kusacaktı.

Hediye getirdiği büyük kolonya şişesiyle hastanın odasına giren Adnan, Senih Efendi'nin sağ yanağına yapışan hareketsiz buruşuğun önünde dondu. Ve kendi anasının veremli pembe yüzünü, Senih Efendi'nin nüzullü çehresine nisbetle ilkbahar kadar güzel buldu.

O hastaya bakıyordu, hasta kapıya!

Düşünüyordu:

Kocasını bu hale koyan Macide canavardı! Fakat Macide'nin yüzüne, doğru gören gözlerle bakmak için rüyet zaviyesini* bulmak lâzımdı. Evet, Macide katildi; ancak bu cinayetin acaba şartları neydi?

* Rüyet zaviyesi: Görüş açısı.

İnsan başkasının felâketi önünde şair, alim, filozof olur. Adnan da şimdi öyleydi. Düşünüyordu:

Macide'nin fuhşu belki tesadüftü! Yahut belki, hastalıklar ilminin bir şubesi idi; o halde bunu *desideratum*'ları* olacaktı. Ve «Macide-Senih Efendi» vak'asının meçhullerini bilmeden kadını mahkûm etmemeyi Adnan okuduğu şeylere muvafık buluyor; Senih Efendi'nin yüzüne durgun gözlerle bakıyordu. Senih Efendi'nin ne düşündüğü kımıldamayan gözlerinden belli değildi; fakat Adnan'ın düşünürken büyüyen alnından belliydi: Macide'yi iki kadın olarak düşünüyordu: Bu kadar ihtiyar bir adamla evlenmeseydi orospu Macide, anne Macide'ydi; evinin ışıktan temiz çerçevesinde yüzü her gün güneşle beraber doğan temiz kadındı; fakat yün sakallı ihtiyarın karısı Macide: Kızıl saçlı, bakır göz kapaklı bir orospu olmaya mahkûmdu ve Adnan bu karıyı iğrenerek affetti.

Bu aralık odanın ince kapısı sessiz açıldı: Önden Macide, başörtüsüz, arkadan hizmetçi, başörtülü, girdi.

Ve Macide, çiçekli ve kırmızı teneke tepsinin üstündeki beyaz patiskadan mavi kahve fincanını aldı; sivri bir selâmla Adnan'a verdi.

Adnan kahveyi içerken ağzına odanın taaffünü* siyah su halinde doluyor sandı. Fincanı yarısında bıraktı.

Fakat Macide'ye baktıkça şaşıyordu: Adnan, bu kadının derisinde deniz hayvanlarının kabuklarından daha katı dudaklardan kalmış buse bereleri göreceğim sanmıştı. Macide orospu değil miydi? O halde çürük gözlerinde kızıl ve kara şeyler yanıp sönecekti. Halbuki Adnan'ın karşısında beyaz bir aile kadını oturuyordu. Adnan'ın Süleyman'dan, herkesten dinlediği Macide, bu Macide değildi: Karşısında oturan kadın sürmesiz, allıksız, dişleri ve tırnakları beyaz, yüzünde mâbet kadınlarının beyaz faziletiyle bembeyaz Macide'ydi. Onun lepiska saçlarını en ismetli kadın başında taşıyabilirdi. Yalnız

* Desideratum: Eksikliği duyulan, istenen şey.
* Taaffün: Çürüme, kokuşma.

Macide başörtüsüzdü. Aile kadınlarından farkı bu kadardı. Senih Efendi bu başörtüsünü niçin koymadığını sorabilseydi bu fark kalmayacaktı. Macide'yi beğenince, Adnan, geciken ziyaretini mazur göstermek istedi: «Bir taraftan muallimlik, bir taraftan avukatlık... Bunlar yetmiyormuş gibi bir taraftan da gazete... Bu zamana kadar beyefendiye gelemedim; beni affediniz Macide Hanımefendi,» dedi.

Kadın, adını Adnan'ın bildiğine sevindi: Demek ki, kendisini Adnan başkasıyla konuşmuştu. Fakat birdenbire sevinci azaldı: Acaba adını Süleyman'dan mı öğrenmişti?

Birdenbire Adnan'ın avukatlığını düşündü, içinden onu kendi odasına götürebileceğine masum yüzle karar verdi; Macide, kocasını aldatırken şeytanlaşmaz; günahını çocuk yüzüyle işlerdi; çok güzel çehrelerin hiç bir şeyden kirlenmeyen temizliği Macide'nin yüzünde, günahını işlerken pembe bir baharla dolar, daha çok melekleşirdi. Macide, Avukat Adnan'a felâketini sevinerek anlatmaya başladı:

— Zevcimin hastalığından başka başımızda bir felâket daha var. Beyefendi, altımızdaki evimizi alıyorlar; yalnız ev mi? Unkapanı'ndaki fırın da gidiyor. Bu işleri sizinle konuşmak isterdim. Bu fırını da, bu evi de zevcim on yedi sene evvel mahlûlden satın almıştı; şimdi bir varis çıkmış, geri istiyor. On yedi yıl sonra dava dinlenir mi? Bu nasıl adalet, nasıl hükümet? Zevcim yataklara düşmeseydi bunlar başımıza gelmezdi... Ne yapalım... Bu da, alnımızda yazılıymış... Kader...

Adnan, Macide'nin anlamadığı adaleti mecellenin maddelerini sayarak anlaşılacak hale koymak istiyor:

— Davada mürûruzaman da olsa Hanımefendi, varis uzak memleketten, mecellenin tabiriyle (müddeti seferi bait) olan yerden gelirse... diye bir takım şeyler söylüyordu.

Macide:

— Biliyorum, Beyefendi, dedi. Zevcimin cebinden bir mektup çıktı; hasım tarafın avukatı göndermiş; durunuz bakayım adı neydi? Avukat Tevfik...

Hastanın şiltesi altından mektubu çekti; Adnan'a uzattı. Kâğıt, Avukat Tevfik Hoca'dan Defterhane'de Senih Efendi'ye gelen, üstünde (izzetlû) yazılı, (saadetlû) tashihli mektuptu.

Tevfik Hoca, bu mektupta Senih Efendi'yi mecelleyle korkutuyordu.

Adnan mektubu görünce şaştı: Tevfik, demek ki, ondan bu davayı gizli tutmuştu. Ve acaba bu, kendisinden gizlenen kaçıncı davâ idi!

Macide:

— Rahatsız olmazsanız, içerki odada tapuları size göstereyim; işi etrafıyla anlarsınız.

Adnan bu teklifte, hastayı davâ lâkırdısıyla rahatsız etmemek merhametini gördü; fena kokan hastadan da kaçmak istiyordu.

Macide'nin odasında Adnan'ın gözüne iki şey çarptı: Karyola; mutfak ve ölü kokan evde, ince bir kadının ayırdığı bu odada, rüzgâr kadar temiz bir hava!

Adnan bu karyolalı odada yarım saattenberi inmeli adamın gözleriyle cenkleşen iki yuvarlak camı nihayet bir tarafa fırlattı ve Macide'yi kollarının arasında nihayet sıktı. Macide, iki saattenberi Adnan'ın her tarafında kırılıyor, parçalanıyor; vücudu lokma lokma, dilim dilim, sütun sütun kopuyor, dağılıyor, birleşiyor; yatağın her yerini kaplıyor, sonra bir kucak, bir avuç oluyordu. Adnan şaşırmıştı. Bu kadının aşkı öyle başı ve sonu olan bir kitap, bir terkip, bir sanat değildi. Bu aşk, vahşetin güzelliğine yaklaşan iptidâilikle hayattı. Macide'nin aşkında nikâhlı kadının vücudundaki tabiîlik ve bir kızın acemi etindeki deri dehası vardı; bu deride sanatın üstüne çıkan keskin çizgiler, bütün tekerrürlerde ilk yapılan her şeydeki tazelik, bu dudaklarda ezberlenmemiş, yazılmamış ve şimdiye kadar mermerin, rengin, sesin söylemediği şeyler vardı. Adnan, Macide'nin kollarında kendisini ilk erkek sanıyordu. Bu vak'aya o derece insan eli değmemişti. Şimdiye kadar tanıdığı başka deriler Adnan'a her gün giydiği çamaşırları kadar hayatsız, sinirsiz görünüyordu. Bu kadın

derisi romanlardaki aşk mektuplarına benzemiyordu. Aşk, bu derinin daha vazıh* kanla, daha sarih* etle yaşaması, bu dudaklarda, bu gözlerdeki hayatın taşıp çağlaması idi. Şimdi Adnan'ın pembe ve mor kemiklerine Macide'nin bembeyaz vücudu toz halinde, çiğ halinde yağmıştı, kadın kendisini kayaya çarpmış, parçalanıp tuz buz olmuş, erkeğin kollarında kadının her zerresi damla damla titriyordu. Ortalık kararmıştı. Kadının bıçak gibi parlayan derisinde deniz ve mehtap vardı.

Adnan odadan dört saat sonra çıkıyordu; sofada Senih Efendi'nin açık kalan kapısının önünden geçerken odanın dibinden uzanan cam gözler önünde Adnan irkildi; deminki fazilet duygularına tekrar dönecek kadar Macide'nin odasından doymuş kemikleriyle, tok derisiyle çıkan Adnan, Semih Efendi'nin cam gözlerinden sokakta, evinde kurtulamadı. Yatağında kendi yüzünden utanıyor, yorganı ile örtüyordu. Vicdan azaplarının, matemlerin, emellerin, hastalıkların kendisine şirk koşmasını* bir ülûhiyet* gibi çekemeyen uyku, Adnan'ı nihayet ezdi ve Adnan uyudu. Sabah, dün geceki vicdan azabının içinde uyandı; karar veriyordu: Kendini bu kadar küçülten Macide'ye söz verdiği halde bir daha gitmeyecekti. Senih Efendi'nin derisine girerek onun ıstırabını paylaşıyor, avuçlarında ve dudaklarında hâlâ yanan günâha ancak bu cezayı vermek elinden geliyordu.

Fakat bundan sonra Adnan, Macide'ye bir haftada üç kere gitti; her defasında cam gözleri Macide'nin odasında unutuyor, sofada karşısında buluyordu. Fakat Adnan, en çok kendisindeki iki Adnan'a şaşıyordu. Erkânıharp Müşirinin kızı Belkıs'a kolları uzakta çırpınan Adnan aynı kollarla Macide'yi nasıl kucaklıyordu? Bu iki tecennün, bu iki kadın, bu iki aşk kendinde nasıl birleşiyordu? Yalnız bir nokta vardı: Mer-

* Vazıh: Şüphe bırakmayan, meydanda.
* Sarih: Açık, belli.
* Şirk koşmak: (Tanrıya) Ortak koşmak.
* Ülûhiyet: Tanrılık.

mer yalıdan Belkıs'a daha çok çıldırarak, Sofular'daki evden Macide'ye bir daha gelmemeyi tasarlayarak çıkıyordu. Belkıs'ın yanında Macide'yi hatırlayınca kendini büsbütün çirkin buluyor, Belkıs'a bir mağaranın deliğinden, üstü başı karanlıklar içinde, bakıyor, ahmaklaşıyordu. Macide'nin kollarında olduğu zaman Belkıs'ı sevmediğini sanıyor, fakat buna on, on beş dakika inanıyor, sonra Belkıs'ın ıstırabı başlıyordu. Birkaç gün Macide'ye gelmediği zaman, beş hissiyle Belkıs'a çıldıran Adnan'da Macide altıncı his oluyordu; bu altıncı duygu Adnan'da uzvileşiyor, Macide'ye gitmezse kolu, kafası, hülâsa bir tarafı eksik kalıyordu.

Adnan, Sofular'daki eve o kadar sık gidiyordu ki, nihayet Senih Efendi'nin cam gözlerine alışmıştı; bu gözler de başka şeyler kadar görüyordu. Ve Adnan bir türlü Macide'den kurtulamıyordu. Kadının derisinde Adnan gelirken bir yığın kedi yaltaklanıyor, giderken bir sürü köpek uluyordu.

KIMILDAYAN LEKE

— ADNAN öp beni... Öyle değil... İyi öp, Maciden çok bahtiyar... Çok bahtiyar...

Adnan, odaya girer girmez boynuna deli gibi sarılan Macide'yi öpüyor, fakat kadının niçin bahtiyar olduğunu anlamıyordu. Kendi kendine, «Acaba kocası mı öldü?» diyecekti, fakat Senih Efendi'nin camdan gözleri Adnan'a demin buzdan iki ok gibi saplanmıştı; Adnan kendine kızdı: Niçin bu kadar aptal oluyordu; sanki bilmiyor muydu, bu türlü kadınlar sebepsiz sevinirlerdi! Macide'nin bu sevinci de bütün onun gibilerin bu sebepsiz, bu hazin neşelerindendi. Bu türlü kadınlar yarı deli sayılmazlar mıydı?

Adnan'ın boynu kadının bir türlü çözülmeyen kollarından rahatsız olmaya başladı ve bıyığının altında duran Macide'nin yanağı keçeleşti. Kadın haykıra haykıra, bir şarkı bestesiyle, «Bahtiyar oldun nihayet Macide!» dedikçe, Adnan, «Yavaş haykır, kocan duyacak!» demek için, Senih Efendi'nin bir ân menzul* olmamasını istiyordu. Fahişelerin sevinmeleri Adnan'ın iğrendiği şeylerdi.

Macide birdenbire Adnan'ın boynundan kollarını çekti; tabiî tavrını takınmıştı ve Adnan'a tane tane bir şeyler söyledi. Adnan anlamadı; kadına sade bakıyordu.

Macide:

— Vallahi diyorum; iki gözüm elime aksın diyorum!

Adnan anlamıyordu. Fakat nihayet can sıkıntılı bir neşeyle sezdi: Macide ona şaka ediyordu:

— Bu münasebetsiz şakalar aklına nereden gelir, Macide? dedi. Macide, saadetine inanmayan bu adamın tuhaflığına gülüyor, «Lâtife mi, ne lâtifesi?» diyor, katılıyordu.

Adnan:

— Bırak şu münasebetsizlikleri... dedi; kadını kollarının arasına alacaktı. Kadın tuhaf bir izzetinefisle ciddileşti:

— Senin ölünü öpeyim ki doğru söylüyorum, dedi. Ve lâkırdısının doğruluğunu bir kadın için mahremi olan erkeğe karşı kolay olan imkânla ispat ettikten sonra, karnında Adnan'ın çocuğu ile bir halik* gururu içinde hareketsiz Adnan'ın karşısında durdu; sonra karnındaki saadetin taşan kollarıyla Adnan'ın boynuna sarılmak istedi; Adnan, kadının iki bileğini yumruğu ile yakaladı:

— Otur şuraya bakayım! dedi.

Macide bu kısa sesten bir şey anlamıyordu. Pembe bileklerini bembeyaz yapan bu yumruk ne demekti?.. Şaşkın gözlerle Adnan'a bakıyordu. Macide gibi bir karısı olmadığına yatakta daima hayıflanan* ve onunla evlenmek için Senih Efendi'nin ölmesini beklediği yastıkta müphem lâkırdıların-

* Menzul: İnmeli.
* Halik: Yaradan.
* Hayıflanan: Üzülen.

dan anlaşılan Adnan, Macide'nin karnındaki çocuğuna şimdi niçin sevinmiyordu?

Yarım saattenberi konuşuyorlardı. Çocuk bir türlü lâtife olamıyor, doğruluğu her dakika artıyordu. Adnan düşüp bayılacaktı; bu yıldırıma nasıl tahammül ederdi? Yalvarıyor, kadının ellerini öpüyordu. Fakat Macide kendisini denize atmaya razı oluyor, bir türlü karnındaki çocuğu düşürmeye yanaşmıyordu.

Çocuk uzvîleşmiş olsa Adnan, piçin boğazını Macide'nin karnında sıkacaktı. Fakat felâket elle tutulur halde değildi ve felâket onun için büyüktü.

Adnan, başına gelen belânın kalın gölgesi gözlerinde, düşünüyor; Macide ana olacağına seviniyordu. Kadın, artık yumuşadığı sandığı Adnan'ın boynuna sarılacak oldu; Adnan iki eliyle kadını saçlarından yakaladı; geri geri çekerek başını duvara dayadı. Kulakları saçlarının altından çıkınca yüzü gergin saçlarının çerçevesinde bir kat daha güzelleşerek Macide gözlerini kapadı. Adnan haykırarak:

— Yalan söyledim de! De bakayım: Yalan söyledim de, dedikçe kadın aynı sesle:

— Doğru söyledim; diyor; Adnan:

— Düşüreceksin! Düşüreceğine yemin et! dedikçe kadın aynı sesle:

— Vallahi de düşürmeyeceğim, billâhi de düşürmeyeceğim, diyordu.

Adnan, Macide'nin çözülünce çoğalan lepiska saçlarını sol elinin yumruğunda yangın parçası gibi tutarak kadının boğazını sağ eliyle hafif sıkıyor, kadının korkmasını bekliyor, kadın, gözlerini kapayarak, kısık sesle:

— Sık... Allah aşkına iyi sık... Zaten sen öldürmezsen ben kendimi öldüreceğim! diyordu.

Adnan utandı: Dayak, Macide'nin orospuluğunu artırıyordu. Adnan geri çekildi. Macide duvardan kanapeye düştü. Gerdanında parmak yerleri, saçları iri dalgalarla kanapeden sarkarak ölümden korkmayan kibirli gözlerle Adnan'a bakıyordu.

Adnan hiddetle koştu; oda kapısını açmak için tokmağı tutarak Macide'ye döndü:

— Hasta anamın başına yemin ediyorum; eğer bu çocuğu düşürmezsen intihar edeceğim! dedi.

Macide, çığlıkla yerinden fırladı; Adnan'ın bacaklarına sarıldı; ağlıyor, piçi düşüreceğine söz veriyordu.

Şimdi soluk soluğa, diz dize oturmuşlar, felâketten nasıl kurtulacaklarını konuşacaklardı. Macide, evvelâ Adnan'ın boynuna sarıldı, intihar etmeyeceğine sevindi, hıçkırıklarla ağladı. Fakat birçok konuşuyorlar, çocuğu nasıl düşüreceklerini bir türlü bulamıyorlardı. Adnan birdenbire durdu. Duvara baktı; duvarda Hidayet'i, onun yanında Ataşeneval Naşit'i hatırladı. Piçi düşürtecek ilâcı bulmuştu: Misafirlerini arkasından çekiştiren Hidayet, bir gece Naşit yokken babası Semih Paşa'yı, «Tarihe hizmettir; bu hakikatler bilinmeli...» diye anlatmıştı: «Bu paşa çok kadın düşkünü idi; konağındaki hususi eczacısı, amber hapı uğuşturmaktan avuçları nasırlanmıştı ve Paşa'nın konağında her ay bir cariye çocuk düşürüyordu ve Balat'taki bir Yahudi bu konağa sarısabır fitilleri satıyordu.»

Adnan bu münasebetsiz şeyleri o gece hiç dinlememişti. Zaten böyle şeylere kızardı. Hidayet'in kütüphanesinden bir kitap almış, somurtarak başını eğmişti. Bu hiç dinlemediği rezaletleri şimdi nasıl hatırladığına şaştı. Macide:

— Ne düşünüyorsun Adnan? dedi.

Hidayet o gece Yahudi'nin adını da söylemişti; Adnan, onu düşünüyor, bulamıyordu. Macide'ye anlattı; kadın sarardı. Eczacının karısı Sürpuhi'den çok dinlediği bu Yahudinin ismini az kaldı ağzından kaçıracaktı. Kendini tuttu.

Adnan ayağa kalktı; Macide'yi saçından öptü; kaçacak, Hidayet'e koşacaktı. Kadın yumruk gibi vücudunun bir noktada toplanan çizgileriyle Adnan'a sarıldı; Adnan boyundan

Macide'nin kollarını koparırarak sokağa fırladı: Hidayet'e gidiyordu.

Sokakta herkes sanki Macide'nin karnındaki piçi bilen gözlerle Adnan'a bakıyor gibi, Adnan sokağın kalabalığından utanıyordu. Penceresiz bir odaya kapanmak, sokaksız bir dünyada kilitlenmek ve Macide'nin karnında «kımıldayan lekeyi» kendi suratında kimseye göstermemek istiyordu. Büyük ıstırabının içinde bile piçi, kımıldayan lekeye benzeterek bir nevi edebiyattan kurtulamıyordu. Sonra ahmak bir kibirle mermer yalıdaki Belkıs'tan utanmaya başlıyordu. Onun kibar, lâkayt çehresiyle kendisini adam yerine koymadığına hak veriyor; Belkıs, Adnan'ın aptal suratına basarak, kanatlanıyor, uçuyor, yükseliyordu.

Ortalık kararmıştı. Çarşıkapı'da tramvaydan inerken uzaktan Borazan Tevfik, Muhsin kahkahalarla geçiyorlardı. Hidayet, gündüz bunlarla, gece edebiyat ve politika adamlarıyla otururdu.

Borazan Tevfik uzaktan apolet, tek gözlük, nargile taklidi yaparak Hacı Hulûsi Paşa'nın, Naşit'in, Nail'in konakta olduğunu Adnan'a anlatıyordu. Fakat o en çok Sacit'e tutuluyordu. Kendi tabiriyle «Kokona Sacit» ve «Başka maskaralar karnıyla göbek atardı; Kokona Sacit yürürken arkasıyla göbek atıyor»du.

Şimdi uzaktan onun da taklidini yapıyor. Muhsin'le ikisi gülmekten katılıyorlardı.

Adnan rahat nefes aldı: Macide'nin karnındaki cinayeti kimse bilmiyordu.

Adnan, Hidayet'in konağında, salona girince en evvelâ Hacı Hulûsi Paşa ile gözgöze geldi, onu gördüğü zaman sebepsiz fenalaşırdı. Yine rahatsız oldu.

Hidayet, Kütahya çinilerini anlatıyordu:

— Malûmu âlileridir ki efendim, diyordu, onaltıncı ve onyedinci asırda Kütahya'da çok güzel çiniler vardı ve esasen Çin gülâptanları* da Anadolu ve İran için yapılmıştır; Jaune Royal denilen vazolar...

Adnan aşağısını dinlemedi. İçi içine sığmıyordu.

Adnan vakit geçmemişken öğrenmeseydi, Macide'nin karnındaki cinayet, elleri, ayaklarıyla meydana çıksaydı bu salondaki heriflerin önünde ne hale gelirdi? Ataşenaval Naşit sordu:

— Şam vazolarınız kaçıncı asırdır beyefendi?

Hidayet yanlış söylememek için gözleri tavanda, düşündü:

— Onaltıncı asırdır efendim... dedi. Ancak bunların isimlerine bakıp da yanılmamalı! Şam vazoları İznik'te de yapılırdı. Yerden çıkarılan bu vazolar ya kırıktır, yahut yamalı. E, şaka değil efendim, dört asır bu!

Naşit, alayı merakla örterek sordu:

— Acaba neden İznik'te yaparlarmış?

Hidayet:

— Tebrik ederim, beyefendi, dedi; tam yerinde bir sual. Evet, acaba neden İznik'te yaparlarmış? Bunu bendeniz de kendi kendime çok sordum. Sonra sebebini kitaplarda buldum. İznik'te birçok renkte toprak varmış; bunları karıştırarak bu vazoları yaparlarmış. Esasen...

Adnan lâfın aşağısını dinlemedi. Kalktı; Hidayet'in kulağına:

— Büyük bir felâket karşısındayım. Seninle biraz gizli görüşeceğim, dedi.

Hacı Hulûsi Paşa atıldı:

— Bunlar porselen midir? Yoksa fayans mı? Çünkü bendeniz Sıvas'ta vali iken...

Hidayet, Adnan'ın elini «Biraz müsaade!» demek isteyen bir tavırla sıktı; Hulûsi Paşa'nın sözünü kesti:

— Fayansın ayrı toprağı vardır. Porselen, kaolinden yapılır Paşa Hazretleri! dedi.

* Gülâptan: Gül suyu kabı.

Sacit:

— Bu çini vazolar asır itibariyle ayrılmış mıdır beyefendimiz?

Hidayet:

— Tabiî değil mi efendim; meselâ *Céladon* dokuzuncu asırdan başlar; *Famille Rose* onsekizinciden; *Famille Verte* de onyedinci...

Hidayet artık susmayacaktı; bu vazolar daima iki saat sürerdi. Adnan ümidini kesti, sofaya çıktı; ampir koltukta sigarayı sigaradan yakarak odadaki ukalâlığın bitmesini bekledi; fakat kendisi odada olmazsa Hidayet onu unutacak, vazoların hangi madenden yapıldığı bitmeyecekti. Tekrar odaya girdi. Hidayet'in kulağına sokuldu; yalvaran bir sesle kızdı:

— Ya beni biraz dinlersin, yahut ben gidiyorum. Hem de bir daha gelmemek üzere... Başımda ateş yanıyor diyorum sana, sen bir türlü aldırış etmiyorsun.

Şark odasına gittiler. Adnan namusunun tehlikede olduğunu anlattı. Hidayet kahkahalarla gülüyordu; bu kahkahalar Adnan'ın felâketini hafifletti; o da gülümsedi. Fakat piç karşısına dikilince gene somurttu. Semih Paşa'nın Yahudisini sordu. Hidayet, gene birçok güldükten sonra:

— Yahudinin adresini ben nereden bilirim, a Adnan? Çıldırdın mı? Bizim doktor Haldun'a söyleyelim; o bir reçete versin, dedi.

— Bir de ona mı kepaze olacağız; zaten ağzında bakla ıslanmaz.

Hidayet gene güldü:

— Hakkın var, dedi. Doğacak çocuğun ağlama taklidini şunun bunun konağında şimdiden yapmaya kalkışır.

Adnan:

— Sacit'e sorsak...

Hidayet:

— Bak, bunu iyi düşündün; böyle şeyler onun aklında kalır.

Rahledeki deve çanını çaldı, duyulmayan çanın mevcudiyeti anlaşıldığı için memnun olduktan sonra parkedeki elektrik düğmesine iskarpininin ucuyla bastı, uşağa, «Sacit beyefendiye söyle, biraz teşrif etsinler,» dedi. Daha uşak odadayken Sacit kendiliğinden geldi, telâşla:

— Doktor Haldun geldi; içerde... Bir şeyler söylüyor. Süleyman'ı gûya Taif'e sürmüşler. Size haber vermeye gelmiş.

Hidayet:

— Bana mı haber vermeye gelmiş? Bu, tuhafıma gitti. Bir haftadan beri Hünkâra ben yalvarıyorum... Sahilsiz bir vilâyete sürülsün diye irade etmişti; Bitlis'e gidecekti, denizli bir yere iradesini almıştım. Maksadım İzmir filândı. Taif için irade çıkmış demek. Ehemmiyeti yok... Gitsin bakalım... Sonra İstanbul'a getiririz. Bana bak Sacit! Samih Paşa'nın bir Yahudisi vardı hani? Adı neydi kuzum? Hani Paşa'nın konağında kadınlara çocuk düşürten ilâçlar satardı...

Hidayet'in ağzıyla sorduğu şeyi Adnan gözleriyle soruyordu.

Samih Paşa'nın damadı sefaret müsteşarı Nail'in karısıyla Sacit'ten olan çocuğu da bu Yahudinin fitilleri düşürtmüştü. Nail'e kızdıkça Sacit bunu Hidayet'e anlatırdı.

Sacit bu vak'ayı hatırlayan gözlerle Yahudinin adresini söyledi. «Kapısı muskalı ev!» diyordu.

Adnan, Hidayet'in konağından, gece dönerken Yahudinin adresine o kadar seviniyordu ki, dövdüğü için Macide'ye acımaya başladı.

Ertesi sabah Balat'tan cebinde Sarısabır fitilleriyle Sofular'daki eve koştu; fakat Macide dünkü Macide değildi; çocuğa kıyamıyordu. Adnan'a yalvarıyordu: «Senin Efendi yakında ölecekti, Macide, Adnan'a varacaktı. Ölünceye kadar onun olacaktı, yalnız onun!... Çocuğu beraber yetiştireceklerdi, aile saadetinin...»

Adnan, bütün vücudu ile Macide'nin gözlerine bakarak:

— Sen benimle eğleniyorsun galiba? dedi. Ve bunu, dün Macide'nin saçlarını koparırken çıkan sesiyle haykırdı. Kadın, sesten korktu:

— Öyle mi? Peki Adnan! dedi; kapanan göz kapaklarında yaşları birikerek fitilleri Adnan'ın elinden aldı.

☆

O akşam Sofular'daki eve tekrar gelen Adnan, Macide'yi yatakta bulunca sevincinden çıldırdı ve Macide, düşürdüğü çocuğa ağlamaya başlayınca Adnan birdenbire mesut olanların o andaki faziletleriyle:

— Sen üzülme Macide; ben seni bahtiyar edeceğim, göreceksin, diyor; kurtulan namusunun saadeti içinde kadını yüzünden, geceliğinden, yorganından öpüyordu.

Adnan odadan çıkarken Macide karyoladan halsiz bir sesle sordu:

— Gene geleceksin değil mi?

Adnan, o güne kadar Macide'nin hiç duymadığı bir sesle:

— Tabiî... dedi.

Kadın, Adnan'ın her zamanki sesini işitmek için sordu:

— Ne vakit?

Adnan bir şeyler mırıldandı. Ve ne vakit geleceği anlaşılamadı. Macide'nin mahzun gözleri kapının boş çerçevesinde kalmıştı.

Sokakta Adnan, bol nefes aldı: Oooh... Bir daha Sofular'daki bu evin önünden geçmeyecek... Fakat şaşıyordu. Felâketten ne kadar kolay kurtulmuştu! Onun bazan böyle talihi vardı. Ve talihli adam seviniyor, atlattığı felâketi bu neşenin içinde, sahneleştirmek, romanlaştırmak istiyor, kurtulduğu belâya sahne seyircisi gibi ariyet heyecanla bakmakta acı lezzet buluyor, kendini *Coppée*'nin *Mücrim* adlı romanında piçini mahkûm eden hâkimin yerine koyuyor, oğlunu bilmeyerek

kanuna kurban veren babanın edebiyatı vicdan azabı ile sokakta keyfinden koşar gibi yürüyordu.

Adnan felâketin içinde çocuk kadar küçülmüş ve zâil olduktan sonra o felâketle bir oyuncak gibi eğleniyordu.

☆

Sofular'daki evin bir başka odasının kapı aralığından başını uzatan Sürpuhi, sokak kapısının kapandığını duyunca Macide'nin odasına koştu; parmağı dudağında:

— Sus! dedi, adımlarını azaltmak için genişleterek ve iki kolunu açık parmaklarıyla havaya dayayarak pencereye ihtiyatla gitti; sokakta koşar gibi yürüyen Adnan'a bakarak dilini dudağının ucunda oynatıp Macide'ye eliyle, kalk! diye işaret etti.

Macide, etli, beyaz, çıplak ayakları karyolanın kenarından havada uçarak terliksiz pencereye koştu; Adnan'ın arkasını seyrettikten sonra birdenbire Sürpuhi'ye sarıldı; öptü: Sonra durdu, eli dudağında, daldı.

Sürpuhi:

— Artık sevin, ne düşünüyorsun?

Macide:

— Hayır, karnım büyümeye başlayacak... Onu nasıl gizleyeceğiz?

Sürpuhi:

— Onun da bir kolayını bulacağız; Allah büyük! dedi. Sonra neye güvendiğini anlattı: «Karnik'e sorarız.»

FIKARALIK MASKARALIK

NİHAYET Sakallı Vasfi'de satacak şey kalmadı. Ev karısınındı; sattırmıyordu.

Fıkaralık üstüste dört ağzı olan kuyudur. İnsan evvelâ mülkünü satar; bu, kuyunun birinci ağzıdır. Sonra malını sa-

tar, bu da ikinci uçurumdur. Daha sonra borç eder ve en sonra dolandırır; bunlar da kuyunun üçüncü, dördüncü karanlığıdır. Fakat sefaletin bunlardan başka en son uçurumu gelir ki, dolandırmak kudretinin insanda bitmesidir.

İşte Sakallı Vasfi sefaletin bu beşinci numarasında çırpınıyordu. Sofular mahallesinde dolandırabileceği dükkân ve komşu kalmamıştı.

O, bu cuma Mısırlı Prens Hasan'a giderken, daha çok dalgın tırmanıyordu. Prensin huzurunda arzuhal* olarak durdu. Kazazede gemi, oturdu. Zaten kapıdan girerken misafirinin halini Prens hiç beğenmemişti; bugün sebebini bilmeyerek Prensin, Sakallı Vasfi'den içi sıkılıyordu.

Sakallı Vasfi bir aralık hafif hafif öksürdü. Prens, misafir lâkırdı edecek sandı; fakat misafir öksürmek için öksürmüştü. Bir aralık Sakallı Vasfi'yi artık gidecek zannetti; Prens Hasan aldandığını gördü. Vasfi, sandalyesine daha iyi oturmak için kımıldamıştı.

Nihayet Vasfi lâkırdı söyledi. Fakat sesi ağzından başka birinin sesi gibi çıkıyordu. Bu yabancı seda, kendisinin istemediği şeyleri söyler diye korktu, gene sustu. Ve o susuyor, Prens susuyordu.

Şimdi de, Sakallı Vasfi'nin, kafası omuzunda bir mesele oldu: Başını fazla ortada duruyor zannederek önüne eğiyor, sonra koynunda kayboldu sanarak yukarıya kaldırıyor, sonra çok dik bulup yana çarpıtıyor, her zamanki kafasını bir türlü bulamıyordu.

Hâlâ susuyorlardı. Ve gözleri birbirinden tavanlara, halılara kaçıyordu. Bir aralık Prens başını çevirince misafiri ona acıyormuş gibi hazin gözlerle baktı. Prens, bu adamın kendisine ne diye acıdığını düşünürken, Vasfi nihayet anlattı: «Akşama yiyecek ekmekleri yoktu, ekmek parası istiyordu.»

Hiç bir canavar tamamen canavar olamaz. Sakallı Vasfi'nin de bir insan tarafı vardı. Mahallede herkesten ödünç para

* Arzuhal (arz-ı hal): Durumunu belirtmek.

istediği halde Prensten böyle bir yardım istemek şimdiye kadar ona ağır gelmişti. Zaten bu köşke daha ilk geldiği gün, uşaklardan Prense kadar herkesin suratında, kendisi oraya menfaat için geliyormuş gibi bir tahmin sezmiş ve bu, onda zorla bir izzetinefis uyandırmıştı. Açlıktan ölse bu Prensten bir şey istemeyecekti. Bir menfaat beklemeyerek bu köşke gitmekle, Prense müsavi olmak gibi bir gurur duyuyordu. Mahalldekilerden para alıyordu, çünkü onlar da onun gibiydi. Fakat Prensten asla! Bugün o gururunu kaybetmiş, istememek için üç gündenberi neler çektiği borç parayı nihayet Prensten istiyordu.

Prens ilk defa rica edilen bu parayı, her cumaki nazik çehresiyle verdi.

Bir ay sonra yine bir cuma, Sakallı Vasfi, Prensin karşısında başının eski vaziyetleriyle oturunca, Vasfi bir şey istemeden Prens hareme koştu; elinde para ile döndü.

Nihayet bir cuma, Sakallı Vasfi'ye, uşak, Prensin köşkte olmadığını söyledi. Karşı karşıya, uşak bekliyor, Vasfi bekliyordu. O, halbuki bugün para istemeye gelmemişti. İki defa borç aldığı için bugün paraya gelişi Prense bir teşekkür olacak ve köşke her defa para için gelmediği anlaşılacaktı. Prensi bulmadığına canı sıkıldı.

Birdenbire köşkün bir yerinden bir harem ağası koştu. Billûr parçasına benzeyen sesiyle:

— Rıdvan Ağa bilmiyor, Prens Hazretleri buradalar efendim, dedi. Uşak bozuldu. Vasfi merdivenden çıkarken, uşak öfkeli gözlerle haremağasını kolundan yakaladı. Eliyle, bunun ne demek olduğunu soruyordu.

Haremağası, uşağın kulağına, Prensin böyle emrettiğini fısıldadı ve Vasfi'ye yol göstermek için koştu.

Prens Hasan çok öfkeliydi. Bu köşkte uşaklar kadar Prens Hasan da parasızdı. Prenses Bahire'nin parasıyla yaşıyorlardı. Prenses çok merhametli kadındı. Prens Hasan, onun dağıttığı sadakalara arasıra mâni oluyor, karısına bu sayede âmir tavrı

takınıyordu. İşine geldiği için Prenses bu itirazlara ses çıkarmıyordu. Fakat bugün Vasfi'nin kapıdan kovulmasına razı olmadı. Prens Hasan'a çok söylendi.

Sakallı Vasfi odaya girerken Prens Hasan öfkeliydi. Prenses Bahire odada olmasa Prens, «Suratımdan anlamıyor musun herif? Evde değilim işte!» diyecektir. Karısının birçok acı lâkırdılarına sebep olan Sakallı Vasfi'ye Prens bugünden itibaren garaz olmuştur.

Artık ondan sonra üç cuma, Sakallı Vasfi'ye uşaklar Prensin köşkte olmadığını söylediler. Köşkün gündüz daima açık duran kapısını Vasfi'nin yüzüne kapıyorlardı. «Prens Hazretleri Serkl Doryan'da» yahut «Prens Hazretleri avda» deseler içinde sahibi olmayan bu köşke Sakallı Vasfi her cuma gidecek, Prensin ve Prensesin sıhhatlerini sorarak dönecekti. Fakat uşaklar kısaca: «Prens Hazretleri yok!» diyorlardı; bunun da o kadar ehemmiyeti yoktu, fakat uşaklar köşkün yatsı ezanından sonra kapanan kapısını, öğle sıcağında onun suratına kapıyorlardı.

Kaç cumadır, içine giremediği bu köşk nihayet Sakallı Vasfi'nin bir cuma, izzetinefsine dokundu. Oraya artık gitmiyor, borcunu Prense ağır bir mektupla göndermek için Allahtan bir para bekliyordu. Yazacağı kâğıttaki hakaret edebiyatını paradan evvel hazırlamıştı. Gece sokaktan geçen simitçi de artık veresiye vermiyor, Sakallı Vasfi ve karısı aç yatıyorlardı. Evin mutfağı zaten haftalardanberi tek kıvılcıma hasret olmuş, serin, karanlık bir odaydı. Seniha'nın hırkasındaki son pişirdiği yemek kokusu da günden güne azalıyordu. Fakat Vasfi kadar Seniha da bu sefalete katlanıyor, genç kadın, Sakallı ve parasız kocasına oyun etmiyordu. Zaten Sakallı Vasfi'nin bu ıstırap içinde tek tesellisi karısının kocaman namusuydu. Onun da Senih Efendi gibi tekaüdiyesi ve fırını olsaydı da, fakat Seniha'nın Macide gibi erkeklerle mektupları yakalansaydı, daha mı iyiydi? Seniha hiç bir erkekle söylenmemişti.

İnsan zekâsını artıran açlık içinde Sakallı Vasfi'nin kafası karanlık odada bir gece bir bomba kadar korkunçtu.

Bir aç adamın bir karanlık odada düşüneceği en kızıl şeyler gözlerinde yandı. Bu cinayetlerin hangisini beğenmeliydi? Yankesicilik mi? Katillik mi? Fakat bunlar için Sakallı Vasfi'de olmayan birtakım meziyetler şarttı. Nihayet işleyebileceği cinayeti buldu. Fakat bu o kadar korkunçtu ki, kendisinden bile sakladı.

ADNAN ROMANINI YAZIYORDU

ADNAN, mermer yalının loş ihtişamında her hafta daha güzelleşen Belkıs'tan, bu akşam, Abdülhamid'e daha artan garazla döndü. Aksaray'daki evinde, petrol lâmbasının mavi abajuru altında romanına eğildi. Yıllardanberi bitmeyen bu kitap Adnan'ın kibirlerinden biriydi. Eseri bitmedikçe, bir romanını yedi yılda yazan Fransız müellifine benziyordu.

Halbuki Flaubert'le Adnan'ın eserleri, o çok, bu az çalıştığı için, senelerce sürmüştü. Belkıs'ın güzelliği alışılacak, azalacak, sonra bitecekti. Adnan bu saadeti boşuna beklediğini bugünkü derste büsbütün gördü; bedbahtlığını görmemezlikten gelemiyordu; sinirlendi. İnsanların kendi kendilerine yaptıkları dalkavukluktan vazgeçti; romanının ne kadar fena olduğunu birdenbire kabul etti; satırlar çiziyordu. Fakat biraz geçince, yeni ilhamlarına kıyamadı. Sildiği satırların yerine sahifeler yazdı. Kendini, çizerken bir müellife, yazarken bir başka müellife benzetiyordu. İnsanın kendisi olması ne kadar güçtü!... O, el yazısını bile birtakım meşhur adamlarınkine benzeterek bu yaşa kadar kaç defa değiştirmişti. Fakat en çok imzasına eklediği kuyruğu seviyordu. Ancak romanını Mısır'da ariyet imza ile bastıracağı için üstüne adının kuyruklu klişesini koyamayacaktı. Mahzun oldu. Böyle felâketlere üzülecek kadar iyi kalpli idi.

Şimdi Abdülhamid'in cülûs şenliği için romanına yazdığı sahifeleri okudu. Bu faslın adı «Karanlık Gece» idi. Bunu, «Kızıl Gece» yaptı. «Karanlık»a dargın dargın baktı, «kızıl»a gülümsüyordu.

Şimdi eserin en güç yerindeydi. Bu donanma gecesini çirkin göstermek! Çünkü İstanbul, yılda ancak iki defa, bu cülûs ve vilâdet* gecelerinde aydınlık ve güzeldi. Boğazın iki tarafından nurun dalları, yaprakları sarkar, ateşin gonceleri ürperir, karanlık gece Canaletto'nun Venedik tablolarına dönerdi.

Bu havaî fişeklerin, bu tutuşan çarkıfeleklerin ışığında milyonla adam siyah alınlarıyla somurtuyordu. Ancak Adnan üç kıt'anın karanlığında Belkıs'ı daha güzel, daha beyaz buluyor, haykırmak istiyor, isyanına ses arıyordu. Buldu. Geçen cülûs şenliğinde Adnan, Hidayet'le Boğaz'da çatana gezintisi yapmıştı. Bu tenezzühü* kâğıt gibi yumruğunda buruşturarak tanınmayacak hale soktu, romanına koydu: Çatana, romana kayık olarak girdi. Adnan verem olup öksürerek kayığa oturdu; Hidayet'i ve çatanadaki saz takımını kayığa almadı; zaten bu kadar adama kayıkta yer yoktu.

Rizeli kayıkçı, Anadolu'nun dertlerini saydı; Adnan hıçkırıklarını tutamıyor, kayık, romanın sayfasında Hisar'a doğru kayıp gidiyordu.

Fakat, yüksek sesle okuyunca, bu yazıları beğenmedi; «boş»a «derin» demişti.

Bu satırlar, rüyada bağırmak isteyen adamın çıkmayan sesiydi. Belkıs'ın altın rıhtımlı yalıda oturduğu bu donanma gecesi, çok mücrim olmalı idi. Adnan'ın gözünde, Belkıs'ın böyle çok güzel olması için hükümetin zalim olması lâzımdı. Onun güzelliğinden aldığı hüzünle Abdülhamid'e kızıyordu; o hınçla romanına eğildi. Boğaziçi denizini Abdülhamid'in gölgesiyle karartti, yirmi dokuz bin metre çamur akıttı. Selimiye kışlasının ilerisindeki İngiliz mezarlığına girdi. Kırım harbinde orda kalan İngiliz şehitlerini uyandırdı; iskeletlerini mezarlıktaki dört mermer perinin sırtındaki granit sütunda ayağa kaldırdı, Yıldız sarayını göstererek:

— Bakın, dedi, sizin Türk olmayarak kurtarmak istediğiniz Türk vatanını düşmana muharebesiz veren bu adam Türk padişahıdır.

Artık coşmuştu. İzmit'te yatan Anibal'ı Hamid'le yan yana koydu, gelecek nesillere göstererek:

— İşte ikisi de tarihin adamı!... Fakat tarihe, o, cümle kapısından girmiş; bu servis kapısından girecek!. dedi.

Sonra Rumelihisarı'nda Dara'nın mermer tahtını kurduğu yerden bir saray adamını teneke arabasıyla geçirecekti...

Sokak kapısı çalındı.

Hizmetçi Şefika kapıyı açınca fenalaştı: Polis!.. Bir tek adamın devlet olduğu memleketlerde küçük evlerin kapısında gece ve polis, hizmetçi Şefika için de korkunçtur. Kadın korktu. Felâket eve birdenbire girmesin diye kapıyı açar açmaz kapadı; gösterdiği telâşın yarısı kadar koşarak merdivenden çıktı; Adnan'ın oda kapısında durdu. Soluktan bir sesle:

— Polisler, imam, muhtar, bekçi... Kapının önü kıyamet kalabalık! dedi.

Sokak kapısı hızlı hızlı vurulmağa başladı; Şefika tekrar kapıya koştu.

Adnan kendi kendine, «Basıldık!» dedi.

Vaziyetin korkunç olduğunu, bir sesin mesafesinden bir yabancı gibi kendine ihtar etmek ve «İhtiyat* namına ne yapacaksan yap!» demek istiyordu.

Anasını düşündü; o, bu gece mutlaka ölecekti.

Naciye, Adnan'ın oda kapısında durdu. Yatmaktan buruşup kısalan geceliğinin altından ince, çıplak bacakları görünüyor, öksüren hastaların üşümekten duydukları korkuyla sırtına battaniyesini atmış, taranmamış kafası kabarıyor, has-

* Vilâdet: Doğma, doğum.
* Tenezzüh: Gezinti.

* İhtiyat: İleriyi düşünme.

talıktan azalan çehresi kapının karanlığında yer yer kopuyordu. Veremlilerin asabî kuvvetiyle:

— Erkek ol Mehmet! Allah var, o herkesten büyüktür! dedi. Okuyor, üflüyordu. Adnan, romanını ve İngiliz Sait Paşanın hatıra defterini anasının koynuna soktu. Merdivenden kaloş, çizme gürültüleri geliyordu.

Bir komiserle bir polis evi aramak için kaldılar. Adnan, bir arabada üç polisle karmakarışık giderken, bu gece anasının nasıl ölmediğine şaşıyordu.

Oğlu evden çıkarken Naciye her sabah onun arkasından okur üflerdi. Adnan sokağa çıkıyor demek, başına kaza gelecek demekti. Sokakta denizler, karalar, atlar, insanlar, kuyular, tepeler, herşey Adnan'a düşmandı. Oğlu eve gelince, bu düşmanlar sokakta kalır, Naciye rahat ederdi. Adnan hastalanırsa, Naciye'nin merakı matemle başlar, oğlunun ölmesini beklerdi. Zaten oğlu hastalandı demek, ölmeye başladı demekti. Adnan büyüdükçe tehlike de büyüyordu.

İşte bu Adnan'ı şimdi üç polis götürüyor, Naciye'ye bir şey olmuyordu. Adnan bir taraftan kendisinin de zannettiği kadar korkmadığına şaşıyordu. Ona basılacaksın deseler, basıldığı andaki korkudan daha fazla şeyler duyacaktı.

Hattâ Adnan hükümete kızıyordu. Saray'a gidince kendisini sorguya çekecek adama vereceği sert cevapları zihninde düzeltiyordu. Birdenbire Belkıs'ı hatırladı. Belkıs, Adnan'ın küçük evini basan hükümetin mermer yalıda oturttuğu kadındı. Ve Belkıs bu anda zulmün çerçevesinde daha güzeldi. Polislerin yakaladığı Adnan, şimdi, Belkıs'a bir ilâheye lâzım olan mesafenin ucundan bakıyordu. Bir anda Belkıs'i da unuttu; çünkü araba Zaptiye Nezaretinin sokağına saptı: Demek ki o, Saray'a gitmiyordu! Demek ki, onun romanını duya duya ancak Zaptiye Nazırı duymuştu! Namık Kemal'i düşündü, onu Abdülhamid sürmüştü; halbuki Adnan'ın felâketinde böyle bir hususiyet yoktu. Namık Kemal'den tedai* ile şair Leskofçalı Galip'i hatırladı: «Vatan» kelimesini Kemal, «Millet» kelimesini Galip, nazımda, ilk önce kullanmışlardı. Bunları bu telâşın içinde nasıl düşündüğüne şaştı.

* Tedai: Çağrışım.

Sonra romanlardaki mahkûmların asılmaya giderken en ehemmiyetsiz şeyler gördüklerini hatırladı. Okuduğu zaman inanmadığı bu şeyleri şimdi doğru buluyordu.

☆

Zaptiye Nazırı önüne bakarak Adnan'a sordu:

— Şehremaneti azasından Süleyman isminde birini tanıyor musunuz?

Bu sorgu Adnan'ın büsbütün kibrine dokundu. Demek Zaptiye Nezaretine bile, o, kaleminden korkulduğu için gelmemişti? Demek ki onu felâkete bile Süleyman sürüklüyordu? İsmi, memlekette hâlâ bir mesele değildi! Ele geçmeyen romanını Zaptiye Nazırı ona sorsaydı, bu ne bedava bir şeref olacaktı. Tehlike anasının koynunda duracak, şeref Adnan'ın göğsünde kabaracaktı.

Adnan:

— Evet, Süleyman Beyi tanıyorum.

Nazır:

— Yakından mı tanıyorsunuz?

Adnan:

— Yakından tanıyorum, evet.

Nazır:

— Çok mu yakından!

Adnan:

— Evet çok, çok yakından... Ne olacakmış efendim?

Nazır (Bağırarak):

— Ne mi olacakmış? Cebinden *Meşveret* gazetesi çıkan herifi yakından tanımak ne demektir görürsün!

Zaptiye Nazırı, Adnan'ı görünce sevmiş, Süleyman'la münasebetini inkâr etmesini istemişti. Adnan bunu inkâr etme-

yince Nazır iki türlü öfkelenmişti: Bir, memuriyet icabı kızmıştı; bir de odanın bir köşesinde oturan kapkara sakallı Heyeti Tahkikiye* Reisinin önünde Adnan'ın Süleyman'la ahbaplığını söylemesine —Adnan'ın hesabına— sinirlenmişti.

Nazır:

— Demek bu Süleyman herifini yakından tanıyorsun?

Adnan (Biraz düşünceli):

— Evet!

Adnan, Nazırın sesinden korkmuştu.

Nazır:

— Onunla münasebetin nereden?

Adnan:

— Hidayet Beyin konağından.

Bu sefer Nazır korktu: Karşısına Hidayet'in adı dikilmişti. Heyeti Tahkikiye Reisine:

— Bizi yalnız bırakır mısınız? dedi.

Zaten Heyeti Tahkikiye Reisi, Hidayet'in adını duyunca odadan kaçmaya hazırlanmıştı.

Nazır, karşısında hürmetle oturan bu maiyetindeki memurdan korkuyordu. O çıkınca, tedricen gülerek Adnan'a:

— Oturunuz bakayım. Şöyle, şöyle, karşıma! dedi.

Adnan iki defa yer değiştirerek Nazırla surat surata oturdu. Nazır Adnan'a başka sesle, başka gözlerle sordu:

— Hangi mektepten çıktınız bakayım?

— Hukuktan.

— Bir meslekten sayılırız. «Usulü Muhakematı Hukukiye» kanununun mukaddemesini* ben yazdım. Daha odama girerken ben sizi evlât gibi sevdim. Böyle işler hiddetle olmaz; bu gece benim misafirim olun; burada kalın. Fakat...

Nazır durdu; lâfının ne kadar ehemmiyetli olacağını Adnan anlasın diye, perdelere, boş iskemlelere vehimle baktı.

* Heyeti Tahkikiye: Soruşturma Kurulu.
* Mukaddeme: Giriş, başlangıç.

— Göreceksin, ben seni kurtaracağım oğlum; dedi; fakat telâş etmeyeceksin, sabırlı olacaksın!

☆

Evde kalan komiserle polisler, Adnan'ın kâğıtlarını, kitaplarını iki yatak çarşafına sararak Zaptiyeye götürdüler. Naciye, Adnan'ın romanıyla İngiliz Sait Paşa'nın hatıra defterini koynundan çıkarmış, yatağının iki şiltesi arasına sokmuştu; bunlara yer değiştirmekle tedbirini artırmış olduğunu zannetmiş ve yatağına olduğundan daha fazla veremli bir tüzle uzanmıştı. Polisler gittikten sonra bir araba getirtti. Reji Komiseri ve Saray Kâtibi Nuri Beyin Sarıgüzel'deki konağına gitti. Oğlunun mahvolduğunu, kendisinin birkaç güne kadar öleceğini söyledi. Ertesi gün Nuri Bey Saray'da, Arap İzzet Paşa'ya Adnan vak'asını anlattı. İzzet Paşa da Cuma günü selâmlığa gelen Zaptiye Nazırına «Adnan Bey ismindeki çocuk» için:

— Verilen curnal Hünkâra mı verildi? Size mi? diye sordu.

Curnal, Zaptiye Nazırına verilmişti. İzzet Paşa:

— Öyle ise, çocuğu serbest bırakınız! dedi.

Cuma akşamı Zaptiye Nazırı yatsı namazını, makamında kıldıktan sonra Adnan'ı «misafir olduğu» delikten çıkarttı. Adnan odaya girerken, Nazır, nasırından rahatsızlanmış, eğilerek kundurasını çıkarıyordu; masanın altından:

— Buyurunuz Adnan Bey! Sizi iki gece misafir ettik; bilmem rahatsız oldunuz mu? dedi.

Ve Adnan karşısına oturduktan sonra, Nazır demin onun odaya girişine, ayağa kalktı, tekrar oturdu.

Tenha odada sesini kısarak:

— Seni curnal eden kimdir biliyor musun, evlât? dedi.

Adnan tabiî bilmedi.

Nazır:

— Fakat mahrem!.. Kimseye söylemeyeceksin. Yalnız, düşmanını tanı diye söylüyorum; başkasına söylemeyeceğine yemin et bakayım.

— Yook... Alafranga yemin istemem... Şöyle Allaha, peygambere yemin et bakayım.

Adnan durdu; düşündü; kendini curnal edene çok meraktaydı; inanmadığı şeylere yemin etti.

Nazır:

— Sofular mahallesinde oturur bir herif vardır hani; Adliye memurluğundan kovulma bir herif... Vas...

Adnan:

— Vasfi? Sakallı Vasfi?

Nazır:

— Ben söylemiş olmadım ha!

VEKİLHARÇ SALİH

ADNAN, Sakallı Vasfi'nin curnalıyla Zaptiyede yatıp çıktıktan sonra, düşündü: Erkânıharp Müşirinin kızı Belkıs'a eskisi gibi derse gidebilecek miydi? Hapse girdiği için mermer yalıya kendini birdenbire yabancı buldu. Fakat haftada bir defa Belkıs'a gidemezse her gün yirmi dört saat nasıl yaşardı? Haftalar ancak Belkıs'a ders verdiği için mânâsız değildi. Hapse girdiğini acaba yalıda duydular mıydı? Bunu Hidayet'le Erkânıharp Müşirine sordurmak istedi; fakat vazgeçti. Hidayet'e karşı, bu yalıya istemeye istemeye gidiyordu. Mermer yalıdaki Vekilharç Salih'i düşündü. Salih, Belkıs'a karşı uşak ve Belkıs salonda yokken Adnan'a karşı beydi. Onun bu gizli kibrinden istifade edebilirdi ve mermer yalıdaki yarı kâtip, yarı vekilharç adama «Kardeşim» diye başlayan bir mektup yazdı: Galata'da Cenyo'da görüşmek istedi.

Vekilharç Salih'le Adnan'ın terzileri birdi. Sonra, ikisi de mermer yalıdan aylık alıyorlardı. Salih'in gözünde Adnan'ın kendinden farkı yoktu. Müsaviydiler. Ve Belkıs salonda olmadığı zaman Salih, Adnan'la arkadaş olmaya kalkışıyordu. Adnan da, lâkırdıyı kısa kesiyor, birdenbire salona girecek olan Belkıs'ın gözü önünde bu adamla arkadaş vaziyetinde yakalanmamaya dikkat ediyordu. Salih bunu anlıyor, Adnan'ı küçültmek için yalıdan çıkarken arkasından koşarak, «Birgün Aksaray'a yolum uğrarsa gelip bir kahveni içeceğim inşallah!» diyordu.

Ve birgün Salih'in Aksaray'a yolu uğramış, Adnan'a gelmişti. Onu küçük evinde görmüş, mermer yalıya geldikçe sefaletini Aksaray'da bırakan adamı fıkaralığının içinde yakalamıştı. Sonra kaçarken de oraya gelmesini Adnan'a karşı fazla bir iltifat bulduğunu anlatmak istemişti:

— Aksaray'da bizim Mülkiye arkadaşları var da... Onları görmeye gelmiştim de... Yolum uğramışken seni de bir göreyim dedim de...

Mülkiye Mektebine bir iki ay devam eden Vekilharç Salih için oradan çıkanlar, «Bizim Mülkiye arkadaşları!» idi.

Mermer yalıda rahatsız olduğu bu arkadaşlık şimdi Adnan'ın işine yarıyordu.

Mektubunu alınca Salih, Cenyo'ya geldi. Adnan, curnal meselesini açınca Vekilharç bozuldu. Geldiğine pişman oldu. Kahvede herkese ayrı ayrı baktı; Adnan'a:

— Şöyle kuytu bir köşeye çekilelim, dedi. Ve Adnan'ı beklemeden ayağa kalktı.

Adnan, Reji Komiseri Nuri Beyin ve Arap İzzet Paşa'nın kendini hapisten kurtardıklarını söyleyince Salih neş'elendi.

Adnan:

— Yalıya gelmemde bir mahzur var mı? dedi.

Adnan bu münasebetsiz sualle kendini o vaziyete sokmuştu ki, yalıya gitmemesi Salih'in iki dudağının arasında duru-

yordu. Salih birdenbire, tarih hocasına lûtfedebilecek bir adam oldu: Vaziyet aldı. Ve hemen Adnan'la senli benli konuştu:

— Ben de geçen perşembe sen gelmeyince, bizim arkadaş hasta olacak galiba! demiştim. Kalkıp senin eve kadar uzanacaktım... Ama bizim Belkıs Hanımın terzi mektupları bitmez ki... Hergün Galata'ya kadar ineceksin. Avrupa'daki terzilere yazdığı sipariş mektuplarını ecnebi postanelerine mutlaka elinle bırakacaksın... Yoksa kıyametin koptuğu gündür... Yalı yerinden oynar!...

Adnan, Belkıs'ın yalıyı yerinden oynatacak kadar çılgın olacağına inanmıyordu. Salih'in daha birçok şeyler söyleyecek bir çehresi vardı. Vazgeçti ve kendisini görür görmez garsonun getirdiği rakıyı içtikten sonra ekmekle dudaklarını kuruttu.

— Şimdi gelelim senin curnal meselesine, dedi. Bir defa Paşayı bir tarafa bırak; onun bundan hiç malûmatı yok.

Adnan:

— Emin misiniz?

Salih:

— Emin de lâf mı? Onun malûmatı olsa benim de olur!

Adnan, Salih'i şaka ediyor sandı, gülecekti; ama Vekilharç gülmüyordu.

Salih:

— Sen eskisi gibi dersine kalk gel! O ne? Kahve mi içiyorsun yahu?

Adnan, Salih'in keyfini kaçırmak istemedi, kendine de bir rakı ısmarladı.

Salih:

— Sen bu curnal meselesini yalıda kimseye açma! Şayet Paşa sana bir şey sorarsa o zaman anlatırsın. Bitir şu kadehi yahu... Haydi beraber...

Adnan:

— Hüsrev'e bir şey açmayayım mı?

Salih:

— Ona açsan da olur, açmasan da. O zaten başkasının lâkırdısını dinlemez.

Adnan:

— Çok sevişiyoruz da...

Salih:

— Kiminle çok sevişiyorsunuz?

Adnan:

— Hüsrev Beyle.

Salih gülmekten katılarak:

— O herkesle sevişir, kimseyle sevişmez. Onu geç... Ha, ne diyordum... Evet... Eğer Paşa sana sorarsa Reji Komiseri Nuri Beyden hiç bahsetme. Seni doğrudan doğruya Arap İzzet Paşa hapisten çıkarmış olsun. Yani sen Nuri Beyi tanımış olma, sadece Arap İzzet'in adamı ol. Anlıyorsun değil mi? diyor, şehadet parmağını şakağına koyup bir gözünü kapıyordu.

Salih beşinci kadehi içti. Olmuştu.

— Adam sende... dedi. Paşa duyarsa duyar. Ne yapalım? Allah bir kapıyı kaparsa, bin kapıyı açar.

Salih, mermer yalıdaki hocalığı Adnan için ekmek parası meselesi sanıyordu. Adnan acı acı güldü:

— Evet öyle... Tabii... Fakat Belkıs hanımdan da çok memnunum, çok kabiliyetli...

Salih:

— Canım bu görülmüş şey mi be? Evli kadın ders alır mı yahu? Gösteriş hep. Paşa hâlâ bu yaşında bir Kazaskere Fransızca okutuyor; kendi de ondan Mesnevi okuyor. Damatlarını da, evlendikten sonra, Avrupalara tahsile gönderiyor. Ev değil tımarhane!

Adnan, kendi tarih hocalığını tehlikede gördü, telâş etti.

Salih:

— Bitir şu rakıyı yahu!

İçtiler.

Salih, Adnan'a dik dik baktı:

— Salih ne söylerse bilerek söyler. Allah Paşasının da belâsını versin, Belkıs'ının da... Sen gösterişe bakma! Kabiliyetli dediğin Belkıs yok mu? O, ne evlere şenlik karıdır bil-

mezsin sen! İki sene evvel Paris'teki terzisine mektubunu postaya vermeyi unuttum diye yüzümü tükürük içinde bırakmıştı. Huyu yüzünden, yüzü huyundan çirkin... Gâvur ölüsü suratlı karı!..

Adnan:

— Kim?

Salih:

— Kim olacak, senin Belkıs hanımefendin.

Adnan, Belkıs'ın nasıl çirkin olabileceğini anlamıyor, Salih'e «Bu adam deli mi?» diyen gözlerle bakıyordu.

Salih:

— Malûm ya, zaten soylarında gâvur var.

Adnan şaştı.

Salih:

— Bilmiyor gibi yapma. Bütün İstanbul biliyor. Uzun etme, sen de bilirsin.

Adnan:

— Neyi biliyorum Salih Bey? Ne söylüyorsunuz?

Salih:

— Sahi mi bilmiyorsun? Belkıs'ın büyük babası Rumdur yahu! Sultan Mahmut devrinde Rum Patriği ile beraber asılan bir Skanavi varmış. Belkıs'ın dedesi bu Skanavi'nin yalısında bahçıvan çırağı imiş. Zaten Beklıs'ın damarında gâvur kanı olduğu ne kadar bellidir, değil mi?

Durdu, Adnan'ın tasdik etmesini bekliyordu.

Salih:

— Dinlemiyorsun, tünel geçiyorsun galiba!

Adnan (Çok düşünceli):

— Hayır, çok dikkatle dinliyorum. Bir şey soracaktım da... Bu Rum... Evet, neyse... Sonra sorarım, unuttum.

Salih:

— Ne soracağını ben biliyorum. Büyük babası Rum da, Paşa neden Müslüman? Onu soracaktın değil mi?

Adnan:

— Evet, iyi buldunuz.

Salih:

— Bahçıvan çırağı sonra Müslüman olmuş da ondan... Neyse, bu hikâye uzundur. Zaten ben bu yalıda oturuculardan değilim. Bununla onuncu sene oluyor; artık illâllah... Tak dedi canıma... Allah seni de kurtarsın... Dur!

Altın saatini çıkardı; baktı:

— Felâket! Fransız postanesi kaçta kapar acaba?

Adnan omuzlarını kaldırdı, bilmiyordu.

Salih:

— Kapandı da mektupları vermezsek bittiğim gündür.

Son rakıyı ayakta içti; selâm yerine Adnan'ın arkasına yumrukla vurdu:

— Düşünme; kalk, gel yalıya. Gene iyi insanlar sayılırlar: Paşanın da, Belkıs hanımın da iyi tarafları vardır...

Adnan'ın arkasına inen bu yuvarlak selâm, tarih hocasının mermer yalıda artık kendisine karşı tavır almaması için vekilharç tarafından ihtardı. Demin Galata'da kendisini yalıdan uzak bulunca, Paşanın, kızının aleyhinde söyleyen Salih, yalıya gene vekilharç olarak döneceği anda oradakileri iyi insanlar olarak görmeye başlamıştı.

Adnan şaşıyordu: Belkıs'ın karşısında dudaksız duran vekilharç Galata'da beş kadeh rakıyla yanardağ kesilmişti. Fakat bu adam bu lâkırdıları Adnan'a nasıl emniyet edip söylüyordu? Adnan bilmiyordu: Curnal meselesi Salih'in elinde Adnan'a karşı bir tehditti. Salih bunu Paşaya söylerse, Adnan yalıya giremezdi.

Salih, tarih hocasının bu sırrını öğrendikten sonra yalıdakilere sövecek bir mahrem adam bulmuş oldu. Fakat Adnan, bu sarhoş adamın bütün lâkırdılarının yalan olduğunu anladı: Belkıs'a nasıl çirkin denirdi? Sonra Belkıs uşağına nasıl tükürürdü? Belkıs gibi bir kadın bu kabalığı bir insanın çehresine değil, mendiline bile yapamazdı. Adnan'a göre Belkıs'ın mermer vücudunda tükürük, ter, kan yoktu.

SAKALLI VASFİ

SAKALLI VASFİ'ye, curnalı için Zaptiye Nazırı sade teşekkür etti, o kadar!

Vasfi şaştı: Bu curnalcılık denen şey bu kadar ehemmiyetsiz miydi? Herkesi vali, elçi yapan bu kâğıtların kıymeti bu kadar düşmüş müydü? Kısa bir teşekkür için mi âlem hafiyelik ediyordu? Bunda bir yanlışlık olacaktı. Düşündü, bu yanlışlığı buldu. O kadar talihsizdi ki, memleketin her tarafında para gibi geçen curnal bile onun elinde kalp akçeye dönüyordu.

Sofular'daki evin serin mutfağından gene eski karanlık fışkırıyordu. Ocağın rutubetten esmer olan havasında günlerdenberi bir tencere kaynamamıştı. Izgaralarında hançer gibi keskin alevler uçan mutfakların hayali Vasfi'yi fabrika gören köylü gibi alıklaştırıyordu.

Bekârın fıkaralığı kolaydı. Fakat evli adamın parasızlığı başkasının bildiği bir rezaletti; karısından utanıyordu.

Adnan'ı Arap İzzet Paşanın kurtardığını bilmeyen Sakallı Vasfi, onu üç günde hapisten çıkaran Zaptiye Nazırını nihayet Saray'a curnal etti ve bir hafta sonra Tâif'e kaymakam oldu.

Vasfi artık namusunu bol bol satacak yer bulmuş, seviniyordu: Tâif'e sürgün giden Habibullah'a Hicaz valisi yüz veriyordu. Vasfi, hemen valiyi curnal etti, ve hemen Sivas'ta bir sancağa mutasarrıf oldu. Bu sefer Vasfi'nin cebinde Saray'dan şifre kitabı vardı... Sivas'ın namuslu valisi[1] bu şifreli mutasarrıfa sinirlendi. Ama herife dokunamıyordu: Şifre korkunç şeydir.

Ancak insanın rızkına, utanmanın mani olduğunu anlayacak kadar yaşlanan Sakallı Vasfi alenen hırsızlığa başla-

[1] Reşit Akif Paşa.

yınca, vali kuş yuvalı[1] fesini önüne eğdi, seyyar püsküllü[2] tepesinden yüzüne sarkarak dakikalarca düşündü.

Abdülhamid'e «mürtekipleri* sevmeyen padişah olduğunu» yazdı ve Abdülhamid kendisinin mürtekipleri sevmeyen padişah olduğuna inanarak mutasarrıf Vasfi'yi hırsız diye azletti. Sakallı Vasfi buna tasalanmadı: Dört aylık mutasarrıflıktan İstanbul'a üç aylık refahla dönmüştü. Sofular'daki imama, komisere Sivas şalları getirdi. Hint şalları gibi nakışları olan bu kumaşlar, Sofular mahallesinin küçük evlerini sanki sokak kapısından tavan arasına kadar doldurdu. Ve bir şalı sanki bütün ev halkı bir anda örtünmüşler gibi bütün kadınlar Sakallı Vasfi'yi şirin buluyorlardı. Vasfi'nin kıymetini bilmediği için hükümete mahalleli kızıyordu.

Vasfi, mahalle bakkalına, Kangal'ın Kürt perdeliklerinden bir top getirdi. Bununla bakkala hem borcunu ödemiş, hem de hediye vermiş oldu. Ehemmiyetsiz komşulara Niksar patlıcanından turşular, Darende eriğinden reçeller getirmişti.

Vasfi'nin karısı Seniha, iyi beslenmiş hayvan hücumuyla bohçacı Hayriye'nin evindeki dişilere, âsabında ıslıklar çalan yılanlarla saldırıyordu. Eski sevgilisi Melâhat'e Felemenk taşından yürek biçiminde, bir göğüs iğnesi hediye etti. Hediye büyülü eşyadır; rüşvet gibi namusa dokunmaz ve para gibi kıymeti mahdut* değildir ve Sakallı Vasfi'nin hediyeleri Sofular mahallesini fethetti.

Hediyelere sevinenlerin içinde patlıcan ve erik getirilenlerin saadetleri çabuk eskimişti; bir taraftan da Vasfi'nin karısı Seniha'nın çarşafları, iskarpinleri mahalle halkından bir kısmını rahatsız ediyordu: Seniha daha dün mahalleyi dolandıran aç adamın karısıydı; ona birdenbire gelen refahı, ken-

[1] Kuş yuvalı: Tepesi çukur demektir.
[2] Seyyar püsküllü: Fese dikili olmayan püskül.
* Mürtekip: Yetkisini kötüye kullanarak kendisine yarar sağlayan.
* Mahdut: Sınırlı.

dilerine hediye diye Sıvas zerzevatları getirilenler affetmediler.

Vasfi'nin hırsız olduğunu sade onlar biliyorlar, kıymetli hediye alanlar Sakallı Vasfi'nin namusunu Saray'ın çekemediğinde ittifak ediyorlardı.

Sakallı Vasfi de Sofular kahvesinde elini sallayarak Ziya Paşa'nın beytini okuyordu:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet devlete;
İstikamet mahzı cinnettir bu mülkü millete!

Sakallı Vasfi mahalledeki alacaklılarına bütün borçlarını ödedi. Yalnız Prens Hasan'a borcunu veremiyordu. Çünkü, bir defa Prens'e mahalle halkı gibi hergün rastgelmeyecekti; sonra da, eline büyük para geçtiği için borcun tediyesi imkânı içinde, borcunu Prens'e her dakika ödüyormuş gibi içi rahattı.

MÂNALI GÖZ YAŞLARI

ADNAN, yine bugün mermer yalıya gidecek.

Fakat bugün, müstesna bir vaziyet var: Belkıs'ın hemşiresi bu hafta Avrupa'dan dönüyordu. Geçen derste, Belkıs, «Babam sizden onun da ders almasını istiyor Adnan Bey» demiş, sonra kocasına bakarak Adnan'a anlatmıştı:

— Kardeşimi çok beğeneceksiniz, benim gibi değil, o, hem güzeldir, hem başkadır!

Belkıs'ın bu lâfı kocası Hüsrev'e taştı: O, Hüsrev'in kendinden fazla hemşiresini beğendiğini sanıyordu. Halbuki Hüsrev ne Belkıs'ı beğeniyordu, ne hemşiresini, ne de bir başka kadını.

Adnan da bu lâkırdıyı kendisi için söylendi sanmış, boş yere içlenmişti: Demek ki Belkıs, başka kadının güzelliğinden bahsedecek kadar Adnan'a ehemmiyet vermiyordu!

Belkıs hemşiresinin güzel olduğunu söylemese bile, Adnan, Belkıs'ın güzelliğinden duyduğu ıstırap içinde onun hemşiresini de güzel ve kibar bulmaya hazırlanmıştı. Yalnız bu yeni vak'anın yeni bir felâketi vardı: Derslerde Belkıs'la yalnız kalmak saadeti ortadan kalkıyordu.

Vakıa bu yalnız kalmalar bir taraflı bir saadetti: Kadınla erkek arasındaki yabancılığı eksiltmeyen bir hazin yalnızlıktı. Fakat bu esassız saadet bile bitiyordu: Mermer yalı artık mektebe dönüyor, Adnan artık büsbütün muallim oluyordu. Belkıs'a bir muallimin klişe yüzüyle, muntazam gözleriyle bakacaktı.

Aksaray'da her kış biraz daha siyahlaşan tahta evde her gün biraz daha azalan, kolları erimiş koltukta Adnan bu sabah hep bunu düşünüyordu. Zaten o, Belkıs'a gideceği için, bir hafta sevinir, gideceği günün sabahından itibaren de bedbaht olmaya başlardı. Elindeki Sabah gazetesini bu ıstırabın içinde süzerken (irtihali müessif)*te durdu. Ölüm haberi Erkânıharp Müşirinin adıyla başlıyordu. Heyecanla, Müşirin öldüğünü sandı. Müşir ölürse yalının altın çerçevesi darmadağın olacaktı ve Belkıs'ın güzel yüzü çerçevesinden çıkarılırken örselenecek, güzelliğinden bir şeyler kaybedecekti. Fıkranın beşinci satırında Müşir'in Avrupa'dan gelen kızının fücceten öldüğünü görünce dona kaldı. Talebesi, ders dinlerken, sandalyede ölmüş gibiydi. Bir de bir şehir gibi gözüne büyük görünen mermer yalıdaki cenazeye şaşıyordu: Sade burada oturmayanlar ölürlermiş gibi!.. Belkıs'ın oturduğu bu yalı o kadar başkaydı.

Karar veremedi: Cenazeye gitmeli miydi? Tabutun arkasındaki mevkili insanlar arasına kendi meçhul yüzü ile karışmak istemiyordu. Fakat yalıdaki tarih hocalığı bir memuriyetti. Bu memuriyete bu cenazeye koşmak da dahildi. Fakat Adnan, cenazeye bu türlü gitmeyecekti: Hüsrev'in canciğer arkadaşı olduğu için gidecekti. Kendi kendisini bu türlü kan-

* İrtihali müessif: Esef edilecek (üzünülecek) kayıp (ölüm).

dırarak, cenazeye gitmeğe karar verirken birdenbire düşündü: Kendi ölseydi Türkçe gazeteleri okumayan Belkıs bunu Vekilharç Salih'ten duyacak, kocasına hergünkü sesiyle, «Adnan Bey ölmüş, duydun mu Hüsrev?» diyecekti. Sonra Avrupa'dan gelen eşya hesaplarına geçecekti: «Londra'dan senelik papuçlarının notları geldi Hüsrev! Yüz elli sterlin biraz fazla değil mi?»

Adnan biliyordu ki, Belkıs hesabını, kitabını bilir görünmeye de meraklıydı. Beyoğlu mağazalarında pazarlık etmeye utanan müslüman kadınlarıyla Adnan'ın yanında kaç defa eğlenmişti. Ve Adnan'ın öldüğünü kocasına söylerken bu sıkıntılı lâfın uzamaması için en iyi çare papuç ve ruba hesaplarını Belkıs'ın fazla bulması olacaktı. Adnan, kendi ölümü beş dakikadan fazla konuşulmayacak olan mermer yalıdaki cenazeye gitmek için hazırlanacaktı. Gazetede ikinci (bir irtihali azîm)* gözüne ilişti: Süheylâ'nın babası ölmüştü!

Maliye Nazırının ölmesine hayret etmedi. İnce yüzünün ucundan sarkan cansız sakalıyla Maliye Nazırını, Adnan her görüşünde hastalıklı sanmıştı. Halbuki bu dermansızlık Maliye Nazırının devlet adamlığı tarzı idi. Zatürreeden ölmeseydi ölümünden sonra belki yirmi yıl daha yaşayacak kadar sağlamdı.

Adnan düşündü: İki cenazeden hangisine gitmeliydi? Maliye Nazırına mı? Belkıs'ın hmeşiresine mi? Dağıstanlı Hocanın Adnan'ı cenazede görmesi lâzımdı; o halde Maliye Nazırına gidecekti. Fakat Adnan'ın cenazeye geldiğini Belkıs'ın duyması da lâzımdı; o halde Belkıs'ın hemşiresine gitmeliydi. Ölünün arkasında maiyyet* çehresiyle yürüyeceğini birdenbire düşündü; genç kız için «Nereden öldü!» dedi. İnsanların mevki farkları her yerden ziyade belli olan cenazeleri ve düğünleri zaten sevmeyen Adnan, boyuna Belkıs'ın hemşiresi niçin öldü diye kızıyordu.

* Azîm: Büyük.
* Maiyyet: Yüksek rütbeli birinin emri altında olanlar.

Giyindikten sonra anasının yanına gitti. Belkıs'ın kızkardesinin öldüğünü söyledi. Naciye'nin gözleri doldu; tanımadığı ölüye ağlıyordu. Adnan sinirlendi: Bu gözyaşları servetin karşısında fıkaralığın gözlerinin kamaşmasıydı; başka hiç bir şey değil!.. Adnan kaç defa Hüsrev'e söylemişti de gene anasının verem olduğunu mermer yalıda kimse bilmiyordu: Hattâ Hüsrev bile!.. Unutmamıştı; çünkü öğrenmemişti.

Bu yalıdaki cenazeye anası ne diye ağlıyordu? Adnan kendi kendini yiyor, kuduruyordu. Hastayı üzmekten çekinerek odadan sessiz çıkarken Belkıs'ı öldürmek istiyordu.

BÜYÜK YANLIŞ

ADNAN yıllardanberi görmediği tanıdıklarına bugün Boğaziçi vapurunda rastladı. Salonlar, kamaralar o kadar kalabalıktı. Mermer yalıdaki ölüye ne çok kişi acımıştı!

Bazıları yüzlerini mateme şimdiden hazırlıyordu. Bazı konuşanların, gülenlerin de mermer yalıda, sırayla gözleri dolacaktı. Adnan mezarda bile açılan tiyatro perdesine —kendi de oynadığı oyunun içinden— bir seyirci gözüyle bakıyordu.

Mermer yalının arka sokağında duran konak arabaları birer insan kadar meşhurdurlar. Fakat Adnan yalnız Hidayet'in kupasını tanıdı.

Yalıya girebilenler, o mahallede oturmayanlardı. Mahalleli giremiyordu; cenazeyi uzaktan görmeye razı oluyorlar, duvarlarda birikiyorlardı.

Çok süslü cenaze, güzel sesli ilâhilerle kalkacaktı. Bu, mahalle halkı için sahne, musiki fırsatıydı. Fakat tabutu taşımaya salâhiyetleri yoktu; sade bakabilirlerdi.

Yalının tunç tokmaklı kapı kanatları açılmış, komiserler, kavaslar, haremağaları bir antika binadan kopmuş oymalar, renkli motifler gibi duruyorlardı. Ölülerin birbirlerinden farklı olduğu, burada ne kadar belliydi. Koyun pöstekisi kür-

künde hayvanlaşan mahalle bekçisinin, kapısında beklediği ölüyle bu komiserli, kavaslı kapının ölüsü Adnan'la Belkıs kadar birbirinden başkaydı.

Yalının derin odalarında konuşmayarak yanyana oturan insan kalabalığı tuhaftı. Yüzlerce surat cigara içmiyordu. Herkes ayrı bir ölüye bakıyor gibi dargın...

Her yüz kendi ölüsünü düşündüğünü belli etmeyecek kadar sanatkârdı. Ve her alın bir Kur'an'a eğilmiş gibi ruhanîydi. Gözler, birbirlerine tanışmayarak bakıyorlardı: Ahbaplıklarına ölü gücenir diye korkuyorlar gibi...

Bu ölünün evinde insanlar ne kadar iyi yürekliydi. Bir curnalla Tıbbiye talebesini Trablusgarp'a sürdüren adam bile bu cenaze çıkacak evde ne kadar masum yüzle oturuyordu.

Lâcivert salonda, yüksek arkalı koltukta Hidayet somurtuyordu. İki tarafındaki iki boş koltuğa kimse oturmaya cesaret edememişti. Hidayet, kafasına hâkimane bir hendese hattı vermiş, köşedeki İngiliz elçisinin kendisine bakıp bakmadığını gözucuyla tetkik ediyordu: Fakat boşuna... Bu adamlar hiç bir yere bakmayarak otururlardı. İngiliz demek, uyuduğu, hattâ öldüğü zaman bile yüzü değişmeyen adam demekti. Hidayet, Semerkant seccadesinde duran rugan iskarpinlerine yumruğundan sarkan antika mercan tesbihini havada sallayarak selâm aldı: Yanına Adnan oturmuştu.

Hidayet'in yanına müsavi* yüzle oturan adamı, herkes birbirine kısık seslerle soruyordu. Tanımadığı bir elçi Adnan'ı gülerek selâmladı: Hidayet'le konuştuğu için, Adnan haberi olmayarak elçinin ahbabı oluyordu, sinirlendi. Şimendiferci Hügnen, tütüncü Ramber'le konuşmaktan vazgeçti ve gözlerini Adnan'a dikti.

Tabut, Şark odası kadar süslü, Mihrace gibi zengindi. Ve cenaze, sofanın billûr avizeleri altından geçerken ölüm güzeldi; Adnan bu kadar müreffeh* cenaze görmemişti.

* Müsavi: Eşit.
* Müreffeh: Rahat, varlık içinde.

Erkânıharp Müşirinin gözleri, taziyet eden* bir vezirin önünde doluyor, aynı gözyaşları —eteğine eğilen— bir orta memurun üstünde kayboluyordu.

Bu ölü, Adnan'ın gözünde, bu yalıya bir türlü yakışmıyordu ve cenaze kendi de bunu anlamış gibi yalının altın yaldızlı tavanlarına yakışmak için bu salonlar kadar süslenmişti.

Fakat ne kadar süslenirse süslensin, bir ölü bu yalıya yakışmıyordu: Sırmalarını çıkarabilseydi, Adnan bu tabutu sırtlayacak, Aksaray'daki evlerin kapılarını vuracak, «ölünüzü çaldılar; alın!» diyecekti.

Adnan, sofadan geçen cenazenin arkasında seviniyordu: Belkıs bütün felâkete uğramış insanlar gibi tabiî, umumî bir insan olacaktı; Belkıs'ın bir türlü tabiileşmeyen güzelliği de belki bu umumîliğin içinde, birkaç gün, sönecekti; ağlarken çocuklaşacaktı ve muztariplerin omuzsuz, çukur gövdeleriyle Belkıs da başka insanlara benzeyecekti: Fukaralık gibi matem de herkesi birbirine müsavi yapardı.

Haziran güneşinin altında mavi denizden pürüzlenen canfes gibi beyaz kıvılcımlar sıçrıyordu. Yalının deniz tarafındaki mermer merdivenden bir insan kalabalığı, yekpare bir siyahlık bahçeye iniyordu. Güneşin altına geldikçe büsbütün siyahlaşan kalabalığın sırtında yavaş kımıldanan tabuta menevişli Lahor şalı örtülmüştü; üstünde «Lâilâheillallah»ın siyah lâmelifleri ürperen Beytullah örtüsü, belinde Kur'an işlemeli Kâbe kuşağı vardı.

Çiçek tarhına benzeyen cenaze, istimbota* konurken haremağalarının abanozdan ellerindeki gümüş buhurdanların şekli güneşin altında eriyor, silindir şapkalar, Mevlevî külâhları tabutun başkalığını artırıyordu.

Adnan, ölüye acımaya başladı; bu sahne heyecanı taşmaya müsaitti: Yalı halkı —orta ailelerde olduğu gibi— pence-

* Taziyet etmek: Başsağlığı dilemek.
* İstimbot: *Steamboat* (İng.); Buharla çalışan küçük tekne.

relerden haykırsalardı, Adnan ağlayacaktı. Fakat bu teessür içinde gözünü bahriye miralayından alamıyordu.

Göğsünde altın kordonu ile güneşin sütunu içinde dimdik duran genç miralay, yüzünün içine girmeyen, alnında, burnunda duran matemle bugün her zamandan ziyade heykeldi. Başka çehrelere yedi, sekiz renk fırçalayan güneşin altında bahriye miralayının tunçtan yüzü tek şekil, tek renkti.

Güneşe bile hâkim çehrenin profiline baktıkça Adnan, Belkıs'ı da unutuyor, sanki miralaya âşıkmış gibi onu vasıtasız kıskanıyordu: Belkıs'ı o derece seviyordu. Bahriye miralayı, baldızına ağlamayacak kadar pervasızdı; ölünün matemsiz eniştesine bakan Adnan, kendi suratındaki teessürü düşünüyor, kendini parayla tutulmuş «ölü ağlayıcısı» sanıyordu. Belkıs'ın kocasını o kadar fevkalâde buluyordu ki, onun duygusuzluğu bile Adnan için bir tarz, bir üslûp oluyordu.

Bahriye miralayı güneşin altında bile çirkinleşmiyordu. Gölgesi bile muntazamdı. Adnan, miralayı sokakta ilk defa görüyordu.

Miralay somurtkan dudaklarla Adnan'a geldi:

— Belkıs iki kere bayıldı; neler çektik; şimdi o da hasta!. Yatıyor... Onun da halini beğenmiyorum, dedi.

Adnan fenalaştı. «Nasıl? Belkıs da mı ölecek?»

Belkıs, Adnan'ın içinde öyle bir acıydı ki, onun ölmesini bile isteyebilirdi. Fakat birdenbire ölen hemşiresinin cenazesinde, ölümün bir genç için bu kadar mümkün olarak durduğu yerde Belkıs'ın ölümünü düşünmekten korktu. Adnan'ın kaybedecek hiç bir saadeti yoktu. Talih elindeki bu tatlı ıstırabı da ona çok mu görüyordu?

Telâşla sordu:

— Ateşi var mı?

Hüsrev güldü:

— Hayır canım, öyle ateşlik bir mesele yok. Fakat çok bitkin bir halde... Dersi birkaç hafta bırakalım mı? Ne dersin Adnan?

Belkıs birkaç hafta ders almak istemiyordu; Bahriye miralayı bunun için Belkıs'ı tarih muallimine hasta göstermek istemiş ve karısıyla fazla alâkası olmayan koca bu işi böyle yarımyamalak yapmıştı. Şimdi, karısını fazla hasta gösteremeyince Hüsrev işi açığa vurdu:

— Ben sana mektup yazarım Adnan, derse gene başlarsın.

Adnan bozuldu, teessürünü göstermemek için:

— Şu adam kim Hüsrev? diye sordu.

Hüsrev:

— Sefaret Müsteşarı Nail, dedi ve «Hergele» diye başlayarak korkunç kelimelerle sövdü.

Adnan, Nail'in bütün rezaletlerini öğrenecek kadar sabrettikten sonra:

— Hayır, o değil, şu sakallı adam, dedi.

Hüsrev:

— Hidayet'in yanındaki herif mi?

— Evet.

— O herifi tanımıyor musun, Adnan?

— Pek tanımıyorum da değil... Tanıyacağım ama... Adı neydi?

— Adı kerata!.

— Alayı bırak Hüsrev. Hakikaten adı ne?

— Selim Melhame.

— Ay, bu o mel'un mu?

Hüsrev öfkelendi:

— Neden mel'un oluyormuş? dedi.

Gözlerini kapadı. Dargın yüzle cevap bekliyordu. Adnan şaşaladı; kendisinin mel'un dediği adam, Hüsrev'in kerata dediği adamdı. Hüsrev'in gözlerini açmasını bekledi:

— Mel'un değil mi?

— Belki mel'un, belki değil... Fakat sen madem ki mel'un diyorsun, mel'undur... Ama neden mel'un?..

— Neden mel'un olacak? Fena adam da ondan.

— Neden fena adam?

— Hırsız da ondan.

— Neden hırsız?

Adnan düşündü: Bu herif neden hırsızdı? Bilmiyordu. Hüsrev gene kızdı:

— Adnan, dedi; sen de, senin yazı yazan arkadaşların da memleketin murdar adamlarına kızarken niçin kızdığınızı bilmiyorsunuz. Bu herif neden hırsız, nasıl hırsız, sana ben söyleyeyim: Bu Arap katoliği memlekete daha geçen gün, bir kalemde, sekiz yüz bin altına mal oldu, dedi ve (Lorando-Tubini) işinde Selim Melhame'nin oynadığı oyunu uzun uzadıya anlattı; Saray idaresine sövdü.

Adnan hayret ediyordu. Hüsrev, Erkânıharp Müşirinin damadıydı, Bahriye Müşirinin oğluydu; yirmi üç yaşında miralaydı, Hünkâr yaveriydi; memlekete acımayı Adnan'dan iyi biliyordu. Abdülhamid'e Adnan'dan daha temiz bir ağızla sövüyordu. Rütbeden, nişandan, paradan, konaktan, güzel kadından sonra hükümete sövmek saadeti de bunlarındı.

Adnan, Selim Melhame'ye bu sefer tanıyan gözlerle bakınca, Selim Melhame'nin ne kadar korkuya benzeyen hürmetle Hidayet'in bir iki parmak gerisinden yürüdüğünü gördü, Selim Melhame'yi unuttu, Hidayet'ten ürktü.

Bu ihtişamlı cenazeden dönünce Aksaray'daki evini daha sefil buldu.

☆

Üç hafta sonra Adnan, Hüsrev'dn aldığı mektubu tramvayda, vapurda üç dört defa okuya okuya mermer yalıya ders vermeye geldi. Salon, kimsenin ziyaretini beklemiyordu; pancurlar kapanmış, pencerelerden tek tük ziya çubukları karanlık odaya uzanıyordu. Yalıda pancurlardan başka bir şey değişmemişti. Tunç merdiven başlıkları kadar haremağalarının suratları da cenazeyi hatırlamıyordu. Sokak kapısının

önünde mateme hazırladığı çehresini Adnan da bırakarak asıl yüzünü meydana çıkardı.

«Küçük hanımefendi yukardaki odada ders alacaktı.» Bunu söyleyen haremağasının terbiyeli tebessümü karşısında Adnan, cenazelerine aylarca ağlayan, kedilerine kadar matem tutan küçük evlerin sırnaşık teessürlerini, fıkaralığın somurtmaya vesile arayan aczini düşündü.

Tik[1] ağacı basamaklı, kristal parmaklıklı ve beyaz bronzlu merdivenlerde, Pendibuhara yol halıları üzerinden çıkarken Adnan mukavvadan bir adam gibiydi; nereye bassa ayağının sesi çıkmıyordu.

Yorgun renkli olan ve koyu rengi, tavanı kubbeye, duvar köşelerini sütunlara çeviren bahçeler halısı üzerinden, Londra'nın, Hint'in abanozla, ipekle, gümüşle doldurduğu salonlardan geçiyor, haremağasının arkasında yürüyor, yürüyor, yalı bitmiyordu.

Küçük bir odaya girdiler, duvarları koyu ceviz lambriyle kaplanmıştı; Belkıs, Fransız marköterisinden* yapılmış eski bir bahü'nün* ince sarı tunç heykelleri önünde duruyor, Adnan'ı ayakta bekliyordu:

— Sizi rahatsız ettim Adnan bey, dedi. Annem hasta. Kendisine yakın bulunmak istedim; aşağıya onun için inmedim. Hüsrev de rahatsız, iki gündür yatıyor.

Belkıs'ı görünce, Adnan ne münasebetsiz ümitlere düşmüştü, anladı: Zannetmişti ki Belkıs kendisiyle felâketini konuşacak, bütün çok ağlayanlar gibi kibirsiz gözlerle, bütün mihnet çekenler gibi iyi bir insan olarak Adnan'ı karşılayacaktı. Daha neler ummamıştı: Çirkin bir kadın bekliyordu; halbuki matem bu güzel yüzün mermerine siyah bir kadife kadar yakışmıştı. Adnan taziyet etmedi. Bu, Belkıs'a, ölüsünü hatırlatmak olurdu. Belkıs da hemşiresine ait bir tek ke-

[1] Hint meşedir ki, gemi yapmak için kullanılır.

* Marköteri: *Marqueterie* (Fr.); Kakma süs işi.

* Bahü: *Bahut* (Fr.); Sandık.

lime söylemedi. İşte Adnan buna şaşıyordu. Bilmek istemiyordu ki, o, Adnan, tarih hocasıydı; Aksaray'dan yalıya ders vermeye gelen adama, Belkıs, teneffüsünü onun teneffüsüne katacak kadar yaklaşacak ve teessürünü anlatacak değildi. Adnan bunu anlamıyor, önünde ağlamayan, kendisini matemine sokmayan kadına hınç duyuyordu ve dersini bu ıstırap içinde anlatırken sesinden, bu matemli yalıya yakışacak eninler* dökülüyordu. Adnan bu ölüm vak'ası içinde aradığı korkunç saadeti bulamadığı için hayret etmiyor, ne talihsiz olduğunu bir defa daha görüyordu.

Birdenbire odada bir sükût başladı. Belkıs, o türlü susuyordu ki Adnan da sustu, bu sessizlik içinde Belkıs'ın çehresi teneffüsle buğulaşmış cam gibi matlaştı; altın gözbebekleri paslandı; ellerini yüzüne kapadı, hıçkıra hıçkıra ağlayarak, çırpınan omuzlarıyla odadan çıktı. Belkıs ölen hemşiresinin Adnan'dan ders alacağını hatırlamıştı.

Adnan odada yalnız kalmış, gözleri dolmuş, kendi zavallılığını düşünüyor, ağlıyordu.

Bahriye miralayı, arkasında deniz rengi uzun robdöşambr, belinde pembe kalın kordon, ayağında sivri rugan pabuçlar, odaya koşarak girdi. Adnan'ı öpüyor, omuzlarından, kollarından Belkıs'ın hafif lâvanta kokusu Adnan'ın içine doluyordu. Miralay, tarih muallimine teşekkür ediyor, «Allah senden razı olsun Adnan; cenazede bizi unutmadın; bugün Belkıs çok müteessir... Dersini bitiremeyecek, affetmeni rica ediyor; ben de hastayım, bak ne haldeyim,» diyordu.

Miralay, her zamanki güzel adamdı; halinde hiç bir şey yoktu, Adnan'ın gözyaşlarını ölüye ait sanıyor, kendisi ağlayamadığına sıkılıyordu.

Adnan'ı teselli etmek telâşının içinde hissizliğini kaybetmek istiyor, «Üzülme Adnan, ne yapalım,» diyordu, birçok lâkırdılar söylüyor, altın tabakasından uzun bir puro uzatıyordu.

* Enin: İnilti.

NİŞANTAŞI'NDA SARAH BERNHARDT

ADNAN, Avukat Tevfik Hoca'nın namussuz olduğuna nihayet karar verdi; ondan ayrıldı. Selânik'te avukatlığa başlayan Moiz, onu sık mektuplarla yanına çağırıyor, fakat Adnan anasını bırakıp gidemiyordu. Yalnız Moiz'le gizli mektuplaşarak Selânik'teki İttihat ve Terakki'ye yardım ediyordu. Bir zamandan beri Cemiyetin İstanbul'da adamıydı.

Bugün mermer yalıya giderken, Cemiyetten beklediği mektubu bu hafta alamadığına meraklanıyordu.

Bir aralık Macide'yi hatırladı; karnındaki tehlikeden gürültüsüz kurtulduğuna sevindi: Mes'ut oldukları için değil, bedbaht olmadıkları için sevinenlerin hazin neşesiyle memnundu. Tramvayda romanını düşünüyor, Sultan Mecid'e, zihninde, bir fasıl ayırıyordu. Bazı geceler Abdülmecid, Yıldız köşkünde sarhoş olur, onu bir seccadeye sararlar, Dolmabahçe Sarayı'nda yatağına baygın bırakırlardı. Bunu Adnan yağlıboya bir edebiyatla bir levha yapacaktı. Sonra Abdülhamid'in veremden ölen anasını yazacaktı: Sekiz yaşındaki Şehzade Hamid, ölen anasının karyolasına gitmiş, yüzünden yorganını çekmiş, ölünün kafası bütün kemikleriyle meydana çıkmıştı; bu vak'a için Adnan korkunç bir teşbih arıyordu. Fakat Boğaziçi vapuru kalkmak üzereydi: Bacası eriyip uçuyor gibi halka halka bir duman uzanıyordu.

Vapurda Şark âlimi Ali Emirî Efendi'ye rastladı. Hidayet'in konağına gidiyor diye Adnan'a selâm vermeyen Şark âlimi, şimdi Adnan'ı görünce, gülerek yanına oturdu: Adnan hapse girdiği için artık temizdi! Fakat Şark âlimi, bu temizliği Adnan'ı curnal eden Sakallı Vasfi'nin pisliğine sövmek için seviyordu. Ve Şark âlimi için birine sövmek, onun dedesinden başlamaktı. Anlatıyordu: «1232 hicrî senesinde Uşak kasabasında bir Tatar saka Mehmet varmış. Kasabanın vergi defterini ve buyurultusunu getiren bu Tatar Mehmet, mahkemede buyurultu okunup ilâm yazılırken çarşıya çıkmış, avaz

avaz haykırarak, «Ümmeti Muhammet, Padişah vergileri affetti: Getirdiğim af fermanını mahkemede sakladılar,» diye halkı ayaklandırmış, ahali müftüyü dövmüş, mahkeme kâtibini öldürmüş. Sakallı Vasfi, işte bu katil Tatar Mehmet'in torunuymuş.»

Fakat Sakallı Vasfi, bu adamın nasıl olup da torunudur? Bunu sormayan Adnan'a Şark âlimi öfkelendi. Konuştuğuna pişmandı. Söylene söylene alt kamaraya kaçtı.

Adnan, dudağında Şark âlimine ait tebessümle vapurdan çıktı. Tarih hocasını mermer yalıda her zamanki salona girince, Belkıs hemen geldi; ölen hemşiresine Adnan'ın ağladığını Hüsrev'den duyduğu için bugün seviniyordu.

Adnan'ın ölüye ağladığını zannetmekle Bahriye Miralayı ona iyilik etmişti.

Hüsrev üç gündür avdaydı. Ölü çıkan evlerin derinliğinde karısını kendi kendine bırakacak kadar Hüsrev kaba idi. Biliyordu ki, kayınbabası buna aldırmayacaktı. Belkıs'ın sabah kahvaltılarında üç külbastısı unutulmayacak; hususî hocaları her hafta Belkıs'ın malûmatını artıracaktı. Erkânıharp Müşirine bu kadarı kâfiydi; kocasının Belkıs'ı sevmesi şart değildi. Kaynanası da damadına ava giderken surat etmemişti; çünkü Belkıs ona, Hüsrev'i ava zorla yolladığını söylemişti. Tuhaf bir kibirle bu yalanı bulmuştu.

Fakat yalıda iki yalnızlık vardı: Matemin tenhalığı... Sevdiği erkekten ayrılmanın yalnızlığı... Belkıs bu iki türlü kimsesizlik içindeydi. Adnan'ın bugün yalıya geleceğine seviniyordu; bir de Adnan onun hemşiresinin ölümüne ağlayan adamdı. Ancak Adnan, bugün birdenbire değişen Belkıs'ta, aradığı şeyleri yine bulamadı. Bu samimiyet bir kadının başka bir kadına da gösterebileceği mânâsız bir arkadaşlıktı. Bu muhabbette Adnan'ın erkek olması bir sebep değildi. İçi olmayan bir şeydi: Seyahat arkadaşlığı gibi bir şey... Sonra bu arkadaşlık bile Belkıs istediği için başlamıştı. Adnan'ın bugün bu salonda sevimli adam olması, Belkıs'ın verdiği kararın neticesiydi, bu dostluğu Belkıs ve Adnan elele kurmamışlardı; yalnız Belkıs, bugün tarih hocasını dost gibi karşılamayı münasip görmüştü. Beklenilen şeyin yanında, verilen şey azdı.

Kocası ava gittiği için bugün çok yalnız kalan Belkıs, Adnan'la meşgul olacak kadar iyi kalpliydi; ancak kimsesizliğini belli etmek kibrine dokunuyordu. «Hüsrev'i ava zorla ben gönderdim; hemşireme çok üzüldü; belki biraz açılır!» diyor, bir hayale söylediği «hemşirem» kelimesine gözleri doluyordu. Adnan, Belkıs'ın herkes gibi müteessir olduğuna sevindi. Belkıs, ıstırabını yiyormuş gibi yutkundu:

— Adnan Bey, dedi, yanılmıyorsam bugün yeniçerileri anlatacaktınız.

«Yeniçeriler» kelimesinin içinde Belkıs'ın yüzü daha kadındı. Adnan'a dost gözlerle bakıyordu. Adnan, neticesiz, vaadsiz olan bu dostluğa içinden tatlı bir isyanla kırılıyor, sevinmek istemiyor, hüzün duyuyordu. Mahzun sesle İkinci Mahmut'u anlatmaya başladı.

Sultan Mahmut, Yeniçerileri bu salonda mahvediyormuş gibi Belkıs, Adnan'a, onu memnun etmek için, korkuyla bakıyordu. Adnan'ın malûmatını, bu kadar güzel dikkatle ömründe kimse dinlememişti. Süheylâ'nın ondan edebiyat dersi alırken, kızın çehresindeki zebun dikkatleri, Adnan çoktan unutmuştu; şimdi Belkıs'ın bugün kendisine verdiği ehemmiyetle seviniyordu; bu sevinçle hatip oldu. «Her teceddüde* millet taraftar, ahali düşmandır!» diye tezatlı bir marifet de söyledi. Sonra Poujoulat'dan bir vak'a anlattı: İkinci Mahmut'un yenilik hamlesine karşı İzmir'in bir yerinde Kel Mehmet adlı bir okumaz yazmaz adamın nasıl hükûmet ettiğini söyledi. Belkıs, Adnan'ı, sevindirmek için gözlerini büsbütün güzelleştiren bir hayretle açıyor, Poujoulat'yı okumadığını söyleyerek bu Fransız muharririni yalnız Adnan bilmiş oluyor-

* Tecedd üt: Yenilik, yenileşme.

du. Belkıs, bugün Adnan'a karşı sevimli olmaya karar vermişti.

Birdenbire salonun kapısı açıldı. Adnan'ın neşesi kaçtı; içeriye sevmediği biri girdi: Ataşenaval Naşit.

Maliye Nazırına damat olacak diye Adnan'ı birkaç gün seven Naşit, damat olmadığını görünce Adnan'a eskisinden fazla tutuluyordu. Bir felâket daha: Bu Naşit, Belkıs'ın amcasının oğluymuş... Belkıs onu yüzünden, o Belkıs'ı saçından öptü; sonra Belkıs'a çıkıştı:

— Bu ne kadar ilim merakı canım? Bu güzel havada böyle odaya kapanıp kalmak!

Naşit, Belkıs'ı öperken Adnan bozuldu. İki akrabanın öpüşmesini bile kıskandı. Başka yere bakarak hem gözlerindeki hasedi göstermemek, hem bu öpüşmeye bir lâubaliliğin çirkinliğini yükletmek istiyordu. Adnan'ı bir başka felâket daha bekliyordu: Naşit, şimdi azametli gözlerle Adnan'a Belkıs'ın yanında da bakacaktı.

Halbuki Naşit, talebesine ders veren Adnan'ı lâyık olduğu mevkide gören adamın fazla tabiî tavrını takındı. Bu tabiîlik azametten daha zalimdi. Ve Belkıs'a matemini unutturmak istedi; neşeli lâkırdılar söylemeliydi :

— Bil bakalım Belkıs abla, dün gece bizde kim vardı?

Belkıs, Naşit'ten küçüktü ve bu «abla» kelimesi ona zıt şekilde iltifattı. Sevmediği bu kelime bile Adnan'a bu yalıda güzel göründü.

Belkıs:

— Haberim var; konağa Sarah Bernhardt'ı davet etmişsiniz.

Adnan şaştı. Belkıs'ın hemşiresi öleli ancak beş hafta olduğu halde amcası Sarah Bernhardt'ı konağına çağırıyor, Belkıs da bunu tabiî buluyordu. Bu ailelerin matemleri ne kadar kısaydı! Bu duygusuzluğu düşünürken Adnan, Naşit'in babası Samih Paşa'da durdu. Bu adamın konağında kadınlara çocuk düşürten ilâç, Adnan'ı Macide'nin karnındaki felâketten kurtarmıştı; bu vak'a ile dolan korkak gözleri Belkıs'tan kaçarak salonun havasında kayboldu.

Naşit anlatıyordu:

— Paşa'yı nihayet razı ettik. Kadını dün gece yemeğe davet ettirdik; konakta Musset'nin «Geceler»ini okudu. Paşa'nın halini bilirsin: Haftanın bir gecesinde incesaz, bir gecesinde dervişlerden zikir, bir başka gecesinde Mevlût yahut Mesnevî mütalâası.* Konak, her gece ya çalgılı kahveye, ya tekkeye, ya medreseye dönüyor, illâllah!.. Nail'le birleşip Paşa'yı nihayet kandırdık, Sarah Bernhardt'ı nihayet akşam yemeğine davet ettirdik. Fakat ne ses, ne ses!.. Altın ses dedikleri kadar var hani.

Naşit bunu söylerken, Adnan'a bakmıyor, bu lâkırdıya tarih hocasının çehresini lâyık görmüyordu. Adnan'ı muhaverenin* dışarısında bırakan Naşit'e Belkıs'ın canı sıkıldı ve Adnan'a dönerek:

— Sarah Bernhardt'ı tabiî gördünüz; çok beğendiniz değil mi? dedi.

Lâkırdının içine Belkıs'ın merhametiyle girmek Adnan'ın kibirine dokundu:

— Hayır beğenmedim, dedi. Çok bağırıyor. Bu kadar fazla sesten ben anlamam!..

Adnan'ı Naşit'in önünde küçülten bu cevabı vermeye mecbur ettiğine Belkıs pişman oldu. Canı sıkılarak başka yere baktı. Naşit, Adnan'ın bu ahmak cevabını tabiî buluyor, karnı göğsünü kaplamış gibi gövdesi şişerek azametle Belkıs'a bakıyor, gözleri Adnan'ın lâfı ile alay ediyordu.

Adnan, bu lâkırdıyı, aksilik olsun diye söylemişti. Sarah Bernhardt'ın adına bütün gövdesiyle asılıp kendini gösteren Naşit'e ters cevap vermek için!.. Belkıs bugün kendisine gösterdiği fazla iltifattan Adnan'da uyanan şımarık hüzün de, bu cevaba ikinci sebepti.

* Mütalâa: Okuma, inceleme.
* Muhavere: Karşılıklı konuşma.

Mermer yalıdan dönerken, Adnan, Belkıs'ın yanında kendisini küçülten bu Sarah Bernhardt'a, bu Naşit'e garaz oluyordu. Sünnet olurken binbaşı, evlenirken kaymakam, bıldırcın avlarken paşa olan bu adamların hem Yıldız Sarayı'nın duvarlarına, hem Avrupa'nın fikir mihraplarına arkalarını dayayarak göbeklerinin azametiyle kurulmaları, Adnan'ı kudurtuyordu. Sonra Avrupa'nın bu mihrapları da Adnan'ın gözünde şimdi bir tahta perde kadar çürüktü.

Sarah Bernhardt, Naşit'in babası gibi bir mânâsız adamın ayağına gidiyor, Musset'in şiirlerini okuyordu.

Adnan gittikten sonra, Naşit, Sarah Bernhardt'ın Beyoğlu'ndaki tiyatroda oynadığı gece, locada Adnan'la Hidayet'in nasıl oturduklarıyla alay etti:

— Orada olmalıydın da görmeliydin. Hidayet, locanın arkasına çekilmiş, hem kibar bir mahviyetle* halka görünmüyor, hem perde aralarında locada ayakta, konuşarak kendisini görsünler diye bekliyordu... Senin Adnan'ın vaziyeti, o büsbütün gülünçtü: Hidayet onu locanın önüne oturtmuş, zavallı, sırtında redingot, arabanın önünde oturan seyis gibiydi. Hidayet de tuhaf... İnsan beraber götüreceği adama bari bir smokin yaptırır.

Belkıs, Adnan'a acıdı:

— Çok zavallı adam... Yüreğim parçalanıyor... Yardım etmek istiyorum. Babama söyleyip birkaç kat elbise yaptırsak diyorum, ama çok da kibirli şey... Çekiniyorum.

Bu merhamet bir tarzdı. Belkıs, şık olmak için Adnan'a acıyordu. Tarih hocasının kibrine dokunmayarak ona iyilik edebilirdi; meselâ aylığını artırarak. Belkıs da bu sahici merhameti kendi içinde seziyor, fakat bunu hemen o birinci «şık merhamet»le örtüyordu.

Naşit:

— Bu fıkara kısmı hep böyle olurlar, Belkıs. Acırsın, kızarlar; acımazsın yine kızarlar!..

☆

* Mahviyet: Alçakgönüllülük.

Vapurdan köprüye çıktığı zaman Adnan'a tanımadığı bir adam yanaştı. Hani bazı adamlar vardır, hem sivildiler, hem de polis oldukları bellidir, onlardan biri.

Adam:

— Adnan Bey! dedi.

Adını bu adamın bilişinden Adnan utandı, etrafına bakındı.

Adam:

— Adnan Bey değil misiniz yoksa?

Adnan, bu külhanbeyini fazla nezaketle yanından kaçırabilirmiş gibi tuhaf bir hisle çok nazik oldu:

— Kiminle teşerrüf ediyorum? dedi.

Sonra adamın bacağındaki tabanca boyalı[1] siyah çizmeyi gördü; bir sivil polisle konuştuğunu anladı. Hidayet'in adıyla herifi korkutmak istedi:

— Galiba Hidayet Beyefendi'nin konağında zatıâlinizle müşerref olmuştuk.

— Ben zaptiye kapısı sivil memurlarındanım. Beşiktaş karakoluna kadar gideceğiz.

Bunu söylerken adam biraz hükûmet, biraz itti.

Adnan:

— Ne münasebet?

Birdenbire adamın iki tarafında iki adam daha durdu. Üçü de, bıyıklarına kadar, birbirlerine benziyorladı.

Adam:

— Paşa Hazretleri öyle emrettiler.

Adnan:

— Hangi Paşa Hazretleri?

Adam:

— Beşiktaş Muhafızı Paşa Hazretleri.

Kapalı arabada Adnan, sivil polislerle giderken bu ânâ kadar çektiği ıstırapları düşündü: Bir türlü çirkinleşmeyen

[1] Piyano ve araba gibi şeylerin siyah boyası için kullanılan bir tabirdir.

Belkıs... Yavaş ölen anası... Ayın sonundan evvel biten aylıkları... Her gün gazetede basıldığı halde meçhul kalan adı...

Fakat bu ıstırapları, şimdi, niçin bilmeyerek seviyordu. Farkında olmayarak bu ânâ kadar bahtiyardı. Kendini serbest bıraksalar anasını veremden şimdi kurtaracağını sanıyordu. Belkıs'ı da haftada bir defa görmek şimdi saadetti. Parasızlık ve edebiyattaki şöhretsizlik de şimdi o kadar acı değildi.

Karakola giderken korkmaya başladı. İttihat ve Terakki ile münasebeti o kadar gizliydi ki, bunu kimse öğrenemezdi. Romanı da her gün anasının yatağındaydı. Fakat neden o kadar korkuyordu?

Bu vartayı atlatsa ve yine her akşam anasının yanına gitse, her hafta Belkıs'a ders verse bahtiyar olacaktı. Bir saat evvel ne kadar mes'uttu, şimdi içinde Allahlaşan korkuya yalvarıyordu; eski hayatına kavuşursa kendisini mes'ut sayacağını kendine vâdediyor gibiydi.

Beşiktaş Muhafızı, karakola niçin geldiğini söyleyince, Adnan biraz evvelki hayatına niçin o kadar özleyerek baktığını anladı:

İttihat ve Terakki'den Adnan'a gelen mektup, Beşiktaş Muhafızı'nın elindeydi: «Bu mektupta ne denmek isteniyordu? Bu mektubu yazan mel'un kimdi?» ve daha böyle birtakım sualler...

GECELERİ KALABALIK EV

MACİDE, lohusa taklidi yaptığı günden sonra Adnan'ı bir daha görmedi. Henüz duymamıştı: Adnan, Selânik'teki cemiyetçilerin İstanbul'daki adamı olarak hapisteydi.

Bunu öğrenince karnındaki çocuktan korkusu kalmadı. Adnan'a ağlarken, çocuğu, Adnan'n duymayacağına da kendinden gizleyerek seviniyordu.

Bir sabah Eczacı Karnik'in karısı Sürpuhi, Sofular'daki evden koltuğunda uzun bir bohçayla çıktı.

Uzun bohça, Macide'nin Adnan'dan olan çocuğuydu.

Kocası Karnik'i, Ermeni ihtilâlinde Senih Efendi evinde saklamıştı. Sürpuhi, Senih Efendi'nin karısı Macide'ye minnetini ödemek için çocuğu, Samatya'daki evinde büyütecekti.

İki ay sonra Sofular'daki evde Macide'nin odası artık dükkândı: Macide'nin her gece pazarlık edildiği dükkân... Şehit Abdülezel Paşa'nın çerçevesinde Fehim Paşa'nın gazeteden kesilen resmi vardı; Hattat Sami Efendi'nin *Hüvessemiülalim*'inin yerine arma işlemeli Hereke seccadesi çivilenmişti. Fânuslu çifte lâmba artık her gece yanıyordu.

Bu lâmbaların ilk yandığı akşam Arap Avnullah Paşa, Senih Efendi'nin camdan gözleri önünden geçerek elinde bastonla bu odaya girmişti; burası bastonla girilen yatak odasıydı. İnlerinden dışarıya uğrayan beş duygu, elin, gözün, burnun, kulağın ve dudağın beş hücumu bu odayı geceyarıları ormanlaştırıyordu.

Fakat bir acayip orman: Burda ziyanın ürpermesi, gölgenin ihtizazı yoktu. Aşk bile burda güzel değildi.

Bu odanın en kuytu kısmı köşede duran karyolaydı; yatak tezgâhtı, Macide orada iş adamıydı; Onikilerin birinden dokuzuna kadar hepsiyle alış veriş etmişti.

Odasından, geceyarıları taşan ıslık, boru, zurna sesli türküleri, Macide'nin çıplak etinde erkek ellerinin çaldığı davulları, darbukaları, Senih Efendi camdan gözleriyle yatağından dinliyordu. Bunların arasında, Macide'nin sesinde kırlangıçlar, kumrular şakıyor, neş'eli şarkılar cıvıldıyordu. Macide henüz aile kadınıydı: Sesine ucuz bir kadının hırıltısı henüz çökmemişti.

Senih Efendi'nin odasından uzanan camdan gözlerin önünden geçerek bu odaya her gece muhtelif kalıplarda fesler girip çıkıyordu: Aziziye, Hamidiye fesleri... Dar Beyoğlu fesleri... Şılk, Hereke fesleri... Uçarı biçimi, efendi biçimi,

zuhaf biçimi, tablakâr biçimi fesler... Bir numaradan on altı numaraya kadar boy boy kalıplarda fesler...

Aksaray'ın ehemmiyetli külhanbeylerinden Çilli Mahmut fuhşun muhasebesini tutuyordu. Adnan'ı hâlâ seven Macide, bir yandan da Çilli Mahmut'a bayılıyordu; Mahmut'un kırmızı ve kalın kıllarına.

☆

Dün gece çok çalışan Macide halsizdi; çifte fânuslu lâmbaya takılan gözleri, bu lâmbaların ilk yandığı geceyi, Arap Avnullah'ın bu yatak odasında kaldığı sekiz saati hatırladı: O gecenin sabahı Macide, pencereye koşmuş, Arap Avnullah'ı sokakta, sisli sabahın içinde seyretmişti. Siyah adam, sisin yumuşak duvarını vücuduyla oymuş, üstü başı kireç tozları içinde kalmış, ceket ve pantalonu delinen duvarın çivilerine, tahtalarına takılarak parçalanmış, kopmuş, dağılmış ve hayal adam dumanda kaybolmuştu.

Şimdi pembe buseleri, çürük erkek dişlerine karışan Macide, bir zamanlar kendisine gelen Saray ferikini düşündü. Sırtında makferlan, elinde fildişi beyaz baston, sivil kıyafetli, asker püsküllü, toparlak adamı o gece Macide ne kadar kibar bulmuştu: Her tarafında bir dairenin yuvarlaklığı vardı; fesin müstatili, bıyığın sivrisi, bu toparlaklığa değişik noktalar koyuyordu ve kocaman yuvarlağın içinde bu noktaları Macide, farkında olmayarak beğenmişti. Bir de bu adamın rakı içerken küçük parmağı havada titremişti; bu küçük parmak ne kadar kibardı! Macide, Çilli Mahmut'un kıllı bileklerini bile bu adamın karşısında o gece unutmuştu. Fakat Süleyman ne kadar kıskançmış, vaktiyle ona bu Saray feriki için «tulumbacının biridir!» demişti. O gecê yatakta o uyurken yanında uyanık yatan Macide onun Şaven'den alınmış iç çamaşırlarını karyolanın yanındaki sandalyenin üstünde eliyle hafif hafif okşamıştı; Macide, ömründe bu derece güzel erkek çamaşırı görmemişti. Saray feriki sabah, Macide'nin küçük parmağına firuze yüzük takmıştı. O, evden çıkarken Macide pencereye koşmuş, camı yukarı sürmüş, burnunun, parmaklarının uçlarını kafesin deliklerine sokarak arkasından dakikalarca bakmıştı: Erkeğin avuçlarında dün gece eriyen kadın eti, ekşi hamur halinde, tahta evin deliklerinden fışkırır gibi. O gece yağan kar, sokağın yalnız iki tarafına inmişti; çamur, sokağın ortasında insan yüzü gibi canlı, dipdiri, taze, uzvî bir siyahlıkla duruyordu. Damların, ağaçların beyazlığı içinde geçen insanlar siyahtı; bu siyahların üstüne her sivriden, her uçtan köpük halinde kar sarkıyordu; sokağın beyaz havasında bu adamın arabası, arkasında siyah koridor bırakarak, köşede kaybolmuştu.

Macide bilmiyordu: Arap Avnullah'ın ve bu adamın geldiği gecelerdenberi Macide, Sofular mahallesinde imam ve muhtar gibi bir makamdı. Kadını, mahalle halkı Saray adamları sırasına koymuştu ve Sofular mahallesinde Macide'nin iyiliğini görenler artıyordu: Gümrüğe koca kayırmak, yatı mektebine çocuk yerleştirmek için gelen ve haykıra haykıra: «Allah gül yüzünü soldurmasın!» diyerek evin kapısını çeken yemenili kadınlar, bu evin mahalleye yüz karası olduğunu söyleyenleri yalnız kısık seslerle tasdik ediyorlardı. Donanmalarda Macide'nin evinde karakol kadar fener vardı; ev siyah mahallenin içinde dört köşe yangındı; pencerelerden Onikiler'in kafaları salkım salkım sarkıyor, kapıda lâterna, odada incesaz çalıyordu; ev, siyasî bina olmuştu.

Fakat artık Macide'ye Saray feriki gelmiyordu; artık Macide balçığın ana caddesiydi; yatağı panayırdı; sansarla, maymunla, timsahla, hülâsa her türlü insanla yatıyordu; sesi ta'lik yazıya benzeyen softayla, bıyığı aşı boyalı jandarma zabitiyle, mutfak kokan bekârla, mektep kokan çocukla yatıyordu. Kazandığı paralardan bir kısmını Çilli Mahmut'tan gizliyor, eczacının karısı Sürpuhi ile Adnan'a hapishaneye gönderiyordu. Fakal yalvararak: Sürpuhi, paranın kimden

geldiğini söylemeyecekti. Sürpuhi, göğsünde, kafasında put çıkararak söylemeyeceğine yemin ediyordu: Yemine içinden acıyarak: Bu paraları Adnan'a getirmiyordu ki...

AHBAPSIZ CENAZE

GECE YARISI.

Oda kapısı ancak Macide'nin işiteceği kadar vuruluyor.

Macide, adını bilmediği sakallının koynunda ihtiyatla uyandı. Karyoladan yavaş yavaş indi. Şamdanın ucunu idare kandilinin fitiline sürdü. Odanın azalan karanlığında çıplak ayaklarının ucuyla koşarak kapının anahtarını çevirdi. Hizmetçi, odanın içinde fazla akisler yapan kısık sesle:

— Ölüyor! dedi.

Senih Efendi'nin oda kapısında Macide, elinde şamdan durduğu zaman Senih Efendi alt çenesi göğsüne sarkmış, nısıf* gözlerle kapıya bakıyordu: Ölmüştü.

Macide, gözleri ölünün yüzünde, biraz düşündü. Sonra hizmetçinin kulağına: «Sabah beni erken uyandır!» dedi; odasına kaçtı; karyolanın yanında, o gece kiminle kaldığını düşünerek sakallı adama baktı. Kocasının ölüsünden üşüyen kadın, yere düşen yorganı aldı; yatakta kendi vücudunun ılık çukuruna sığındı. Uykusu şaşmamak için ölüyü düşünmeyerek uyudu.

Şamdanı söndürmeyi unutmuştu. Mumun sarı ışığında, yorganın kenarında, iki kafatası, iki şişkin safra kesesinin sarı iltihabıyla kabarıyor, breaber horluyorlardı.

Gece çok içmişler, geç uyumuşlardı ve Macide sabah erken uyanamadı. Ölü, Macide'nin ve başka odalardaki erkeklerle kadınların uyanmasını bekliyordu.

Tabut, telleri azalmış püsküllü fesiyle ikindiye doğru evden çıkabildi; Çilli Mahmut, cenazenin ucuz olmasına dikkat

* Nısaf: Yarım.

etmişti. Macide, merdivenin başında tabuta bakarken kendisini ağlayacak sandı. Fakat gözyaşı da söz gibi karşısında birinin bulunmasını ister; Macide kendi kendine ağlayamazdı; mendilini gözüne getirmeye hazırlanırken burnunu kuruttu, pencereye koştu.

Tabutun arkasından Onikiler, Arap Avnullah'ın reisliği altında yürüyor, üç hammalın kaldırdığı cenazenin dördüncü kolunu Çilli Mahmut tutuyordu.

Arap Avnullah Paşa, cenazelerdeki bütün mansıblı* adamlar gibi çabuk yoruldu; eve Macide'nin yanına döndü. Macide, gözleri dolduğu için, ne isterse yapılacağını biliyordu; kocası Senih Efendi'nin ulâ formalı resminin Malûmat gazetesine konulmasını Arap Avnullah'tan rica etti. Arap sağırdı, kadın haykırarak yalvarıyordu. Ne güçtü: Ses şaha kalkacak, mevzu boynunu bükecekti.

Arap, yavaş yavaş, «Olur!» dedi. Arap'ta lûtuflarını küçülterek vaadeden kabadayıların inceliği vardı. Macide'nin sevinçten gözleri büsbütün doldu. Kirpiklerinde hazır duran yaşlarla kocasına ağladı.

Arap gittikten sonra Eczacı Karnik'in karısı Sürpuhi, Macide'ye bir başka cenaze haberi verdi. Adnan'ın anası dün gece ölmüştü. Bunu Sürpuhi'ye söyleyen Eczacı Karnik iki gün evvel Adnan'ın Trablusgarp'e sürüldüğünü de fısıldamıştı. Fakat Sürpuhi bunu Macide'ye açmadı; Macide'nin Sürpuhi ile Adnan'a para göndermesi için Adnan'ın İstanbul'da hapishanede oturması lâzımdı.

SEKİZ YATAKLI EV

TIPKI hastane gibi. Artık Sofular'daki evin her odasında bir karyola var. Senih Efendi öldükten sonra sekiz karyola aldılar.

* Mansıb: Makam.

Macide yalnız Çilli Mahmut'undu. Başkalarına çıkmıyordu. Mahmut, evi serbest işletmek için, komisere vereceği parayı Macide'ye veriyordu. Hükümetten korkmak ve polise kendi eliyle para vermek, namusuna dokunuyordu.

Macide geceleri vaktin nasıl geçtiğini duymuyor. Fakat gündüzleri iç sıkıntısından hali harap.

İç sıkıntısı insanın ne yapacak, ne de yıkacak bir şey bulamaması demekse, bu sıkıntı çok haklıydı; çünkü Macide'nin yapacağı şey gece başlıyordu; yıkacağı şey de eviydi, onu öyle bir yıkmıştı ki, bu harabenin hırpalanacak tarafı kalmamıştı. Ve gündüzleri bedbahttı. Şarkı parçaları mırıldayan kendi sesini dinliyor, sonra boş olduğu için çok büyük sandığı evi kendi başına doldurmaktan yoruluyor, susuyordu. Sustuğu zaman yokmuş gibi, büsbütün yalnız kalıyordu: Kendisinin oturup kalktığını seyredecek kadar yalnız.

Son zamanlarda artık kendisiyle de konuşacak lâkırdı kalmamıştı.

Sofular'daki bu evi ve Unkapanı'ndaki fırın hissesini mirasçısı, Avukat Tevfik Hoca'nın zekâsıyla geri almış, Macide'ye ve bohçacılık eden Senih Efendi'nin kızı Melâhat'e biraz para vermişti. Ev, umumhanenin firmasıydı; Çilli Mahmut, buradan çıkmalarını doğru bulmadı. Macide, kendi evinde kira ile oturuyordu. Fakat Macide, evin sahibi olmaktan çıkınca, mevkii, Çilli Mahmut'a karşı sarsıldı. Mahmut, ona âşıktı. Öyle iken, ev elden gittikten sonra, Çilli Mahmut her gece bir başka kadınla sızıyordu. Fakat Macide, kıskandığını belli etmemeye mecburdu. Umumhanenin hesaplarıyla uğraşan adamı bir de bu türlü rahatsız edemezdi. Böyle temkinli olduğu için, Macide, Çilli Mahmut'tan seyrek dayak yiyordu.

Mahmut, bıraktığı Macide'ye geceleri çalışmasını emretti. Kadın, artık her gece yatağında muntazam çalışıyordu. Nihayet yıprandı: ucuz kadın oldu; bedava kadın oldu, en sonra yalnız kadın oldu; bir gün artık kadın da değildi, ve-

remdi. Mart'ın sinsi soğuğunda çarşı hamamından döndüğü gündenberi, ateşler içinde yatıyordu.

YALAN SÖYLEMEYEN ADAM

HÂKİM, Çilli Mahmut'a Ceza Kanunu denen kitabı topyekûn tatbik edebilirdi, fakat ona «yalan söylüyor,» diyemezdi. Kadın bile, kumar bile Çilli Mahmut'a yalan söyletememişti. O, Sofular'daki evi işletiyordu; fuhşun yataklığından muhasebeciliğine kadar yapıyordu; fakat, üstüne bir yarasanın gölgesi vuran bu siyah alında aydınlık bir nokta vardı: Yalan söylememek!.. Ve doğru söyleyen bütün seslerdeki sertlik, onun da kalın sesini namusunun hırçınlığıyla dolduruyor. Bu ses hiç bir zaman yavaş konuşamaz, yalan söyleyen sesler gibi bir çok perdelerden çıkmaz. Tek notalı ses.

Külhanbeylik hakkında hususî fikirleri vardı; yetişecek gençlere meslek hakkında, kahvede, keyfi olduğu zaman vecizeler söylerdi:

«İnsan, mesleğe külhanbeyi olarak girer, yaşını aldıkça kabadayı olur. Külhanbeyi demek hazır yiyen adam demek değildir; çalışan adamdır. Bir kumarhane mi olur, bir umumhane mi olur, hûlâsa bir şey işletecekti; yani elinden ne gelirse, insan onu yapacak, alnının teriyle para kazanacaktı.»

Çilli Mahmut, bir gece Arap Avnullah Paşa'yı, Horhor'da beygir sürücülerinin durduğu yerde, maiyetindeki adamların ortasında tek başına dövmüştü. O tarihten beri Çilli Mahmut Onikiler'e müsaviydi. Ve Arap Avnullah ölünce onun yerine geçecekti. Onikiler bunda ittifak etti. Fakat Mahmut, Arap Avnullah'ı beğenmiyordu ki... Böyle külhanbeyi mi olurdu? Hükümet ve külhanbeyi karşı karşıya duracaktı. Hükümete kaşını çatmayan adam, nasıl kabadayı olurdu? Sadrazamdan komisere kadar bütün resmî adamların kendisiyle selâmlaştığı Arap Avnullah, Çilli Mahmut'un nazarında külhanbeyli-

ğin büyük davasından kaçan adamdı. Bir paşalık mukabilinde silâhını bırakmıştı.

Çilli Mahmut kahvede bazan coşuyor:

— Palavracılık, fiyakacılık, hacamatçılık, raconculuk filân para etmez; insan, anasından doğma külhanbeyi doğmalı! diyor, elindeki otuz üçlü tesbihini havaya fırlatıyor, avucunun içinde sıkıyor, dakikalarca susuyordu. Fakat fikirlerini her zaman böyle söylemezdi. İş adamıydı: Lâkırdıyı sevmez, dayak atarken bile susardı. Onun için attığı dayaklarda bir vecize acayipliği vardı. Bir dar sokağı dolduran Çilli Mahmut, Macide'nin kollarından taşan dağ gibi adam, cüssesine bakıyor, kendisini de için için beğenmiyordu: Topu topu henüz bir adam öldürmüştü!

Fakat bu katillik onun hayatında hayırlı bir başlangıç olmuştu: Hapishaneden büyük tekâmülle çıktı; eskiden yalnız kumar oynardı; şimdi kumarhane işletiyordu; gece Sofulardaki umumhaneye bu kumarhaneden yorgun döndüğü zaman Macide'nin gözlerini ağlamaktan kızarmış görünce, tepesi atıyor, «Gündüz çalış; gece çalış, bir de karşına bu ağlamış surat çıksın,» diyen gözlerle dik dik bakıyor, Macide'nin üstüne yürüyor, kadın hemen gülerek, neşesini takınarak boynuna sarılıyor, eğer onu tahrik ederse beraber yatağa düşüyorlar, edemezse mufassal bir dayak yiyordu. Macide, verem olduğu gündenberi bu dayaklar bitmişti.

☆

Bu gün kadını muayene eden ucuz hekim, hastanın bekleyen gözlerine, kısa sesle, «Geçer, bir şey değil,» dedi. Macide de biliyordu: Hastalığı tabiî geçecekti: «Göğüs nezlesi olmuştu.»

Çilli Mahmut, adını hekimden öğrendiği hastalığı önce hüsnükabul etti; kabadayılığın erkek taraflarıyla Macide'ye bir iki gün kadın gibi baktı: Çabuk ölecek sanıyordu. Attığı

dayaklara bile pişmandı. Fakat hastalık uzamaya başlayınca bu pişmanlık bitti.

Macide verem olduğunu bir türlü bilmiyordu. Kadına ömründe ilk defa talihi bu yüzden gülmüştü: Verem olduğunu bilmemek!.. Lâkin büyük hastalıkların en güzel tarafı olan bu gafleti, hastalığının adını bilmeden ölmek saadetini, bir meleğin kanadından gözlere inen bu karanlığı, bu gökyüzü dolu gölgeyi Macide'ye felek çok gördü. Kadın, uzun süren bu göğüs nezlesinden bir gün şikâyet ediyordu. O gün fazla içen Çilli Mahmut, «Ne nezlesi? Verem!» deyiverdi.

Macide birdenbire verem oldu; çıldıracaktı. Çünkü biliyordu ki Çilli Mahmut katildi, fakat yalancı değildi. Ona inanmamak, Macide'nin elinden gelmiyordu. Hem, verem korkunç, uzak felâketti; her hastanın kendinden başka hastalara gelebilecek bir felâket!.. Hele Macide hiç verem olamazdı: Ölüm, müphemdi, uzaktı: Verem bu müphemi, bu uzağı Macide'nin yanına kadar getiren, kat'ileştiren bir zulümdü; Allah'ı ona acır, bu zulmü reva görmezdi. Fakat kadın, Allah'la yalnız değildi: Aralarında Çilli Mahmut vardı: Yalan söylemeyen Mahmut!

Ve doğru sözlü Mahmut, başka hastalıkların tereddütlü, ibhamlı* güzel ölümünden Macide'yi mahrum etti. Onun ağzından çıkan tek kelime, uzak felâketi, saati yaratan güneş gibi Macide'nin gözüne saplamıştı.

Macide o gün hemen öleceğim sandı; çıldıracaktı; fakat günler geçiyor, ölmüyordu. Yavaş yavaş rahat etti: İnsan verem olarak da yaşardı. Kendi cenazesine uzaktan, otuz kırk senenin ucundan bakıyordu: Emindi, ihtiyarlayınca ölecekti. Bu emniyetle o gün büsbütün iyileşti; çarşafını getirtmiş, sokağa çıkacaktı. Yatağından kalkınca, ayakta yeniden hastalandı, sokak kapısı uzaktı. Yürümek isteyince, zannettiği kadar kuvvetli değildi. Kolunda çarşafla yatağına düştü. Hiz-

* İbhamlı: Müphem, belirsiz.

metçinin elindeki iskarpinlere çok uzaktan bakıyordu. Biraz daldı.

Uyandığı zaman tekrar iyi idi.

Çilli Mahmut odaya girdi. Perçemi siyah fesinden fırlamış, domates burunlu yarım kunduralarında mavi çorapların içinde kemik topukları kayalaşıyordu. Gözlerinin akında insan kanı içen adamın güzelliği vardı. Temmuzun sıcağı içinde mintanını çıkarmış, pembe fanilâsının çözülmüş göğsünden görünen kırmızı kılları, siyah sanılacak kadar sıktı. Macide bu kıllara biterdi. Onun göğsünde bu kırmızı kılların ucunda kıvılcımlar titriyordu. Mahmut'un göğsüne uzun uzun baktı. Adamın çıplak kollarındaki çillerde deniz hayvanlarındaki pulların ıslak sarılığı parlıyordu.

Kadın veremin ve şehvetin iki ateşinde yanıyordu. Göğsünün içinde bir kertenkele koşuyor gibi bir ürperme oldu; boğazı tıkandı; başını kaldırdı. Öksürmek istedi; ağzından kan boşandı. Yüzünün içinden etleri uçmuş gibi bomboş gözlerle kafası yastığa düştü.

Çilli Mahmut, Macide'nin kendisine inanmadığını sezmişti: Sokağa çıkmak istemesi ona inanmamak demekti. O gündenberi kadına kızmıştı. Yorganın üstündeki kana, bir de Macide'ye baktı: «Çilli Mahmut yalan söylemez,» demek isteyen dargın çehreyle, dudağında acı bir çizgiyle durdu.

10 TEMMUZ İNKİLÂBI

MACİDE, öğleye doğru —iki şakağında iki uzun çukur— yatağında uyuyor. 10 temmuz sokaktan nâ'ralarla, bayraklarla geçiyor. Sokak halkının aldıktan sonra istediği, haykırarak istediği «Hürriyet», Macide'yi dalgınlığından uyandırdı. Çilli Mahmut bardaktaki rakıyı dudağına getiriyordu; Macide başını yavaş yavaş yastıktan kaldırdı:

— Sokakta ne satıyorlar? dedi.

Çilli Mahmut bıyıklarını yumruğu ile sildi, haykırdı:

— Hürriyet satıyorlar, onu da mı merak ettin?

Elindeki boş bardağı duvara fırlattı; parçalanan camlara kahkahası karıştı ve kapıyı çarpıp gitti. Çok yavaş ölen kadına Çilli Mahmut bir haftadanberi tutuluyordu.

☆

13 temmuz. Gece.

Yıldız dağının tepesinde kızıl ve kara sakalı yere sürünerek eğilen adam kadit avuçlarıyla beldenin sokaklarına balya balya karanlık yuvarlıyor. Sofular mahallesine otuz üç sene alıştığı sessizlik gene çöktü. İkinci Abdülhamid'in gözleri gecenin karanlığına karışarak otuz üç senenin dibinden 10 temmuza bakıyor.

Yatsı ezanı okundu; camiden çıkan seyrek, titrek birkaç gölge, birkaç dakikada sokaktan silindi. İnkilâbın dört kelimesine kadar her şey susmuştu: Sükût!

Birdenbire önce kalın tok, sonra ince berrak sesleriyle zifiri gecenin yüksek noktasında bir gürültü koptu: Macide'nin evi taşlanıyordu.

Sokağın efkârıumumiyesi inkilâbın üçüncü gününe kadar sabredebilmişti: Sofular mahallesinde senelerdenberi Macide için anlaşılmayarak duyulan dedikodular bu gece birdenbire anlaşıldı. Mahallenin ırzı kudurmuş, dili çıkmış soluyor: Sırtından, paçasından külâhlar, şalvarlar, poturlar ve takunyalar sarkarak Macide'nin evine daldırıyor. İhtilâlin fecrini kanlı sarık gibi saranlar kızıl, karanlık gözlerle Macide'nin evini taşlıyorlar.

Mahallenin edebiyatı orospuya lâzım olan farikayı* coğrafyadan aldı, Sakallı Vasfi'nin sesiyle haykırıyor: «Sıvaslı Macide!»

* Farika: Ayırıcı nitelik.

Düşen kadının doğduğu yerden ziyade fahişeliğe başladığı yer memleketidir. Evin kapısını mahallenin namusu lâpçınla, mestle, kaloşla, takunyayla tekmeliyor. Küçük, büyük taşlar camları parçalıyor, odaların içine yağıyor. Bir tanesinin düştüğü karanlık odada Macide, yüzüne yorganı örtülmüş, ucundan bir tutam lepiska saç fırlamış, yatıyor: Yarım saattenberi ölmüştü.

Sakallı Vasfi kalabalığa artık kızmamalarını emretti.

Sakallı Vasfi istibdatta memuriyetsiz kaldığı için siyasî idi; mahallenin namusu onu dinledi ve dağılan kalabalığın arkasından Macide'nin evine, kırık kapı kanadını iterek ıssız gece girdi.

Cenaze'yi Oniki'ler kaldırdı. Tabut, Macide'nin kendini verdiği gecelerdeki kadar çıplaktı.

Bir adam, yumruğu şemsiyesini ortadan boğmuş, tabuta uzaktan koşuyordu: Senih Efendi'nin eski damadı Sait.

Cenaze geçerken Sofular kahvesinde Sakallı Vasfi —sakalında zindan, ihtilâl bayrağı gözlerinde alev— püskülü arkadan yere sarkarak, kolları havada anlatıyordu:

— Bilirsiniz ki efendiler, Meşrutiyetimizin babası Mithat Paşa'yı, Abdülhamid, Tâif kalesinde boğdurdu. Katiller sabunlu ipi Mithat Paşa'nın boynuna geçirdiler. Mithat Paşa'nın çırpınan kollarını alaylı mülâzim* İspartalı Kel Memiş sopayla kırdı. Şehidi sabah olmadan acele gömdüler; caniler güneşten korktular.

Kahve halkı ağlıyordu; Vasfi durdu. Gözlerini tavana dikti; gözyaşlarının bitmesini bekliyordu ve kahve halkına gözlerini yükleterek 10 temmuzdan sonraki yeni sesiyle haykırdı:

— Efendiler, Tâif'teki bu Mülâzim Memiş, Yemen'de tecennün ederek ölen Binbaşı Mehmet'tir; evini taşladığımız Macide de, Mithat Paşa'nın katili olan bu Kel Memiş'in kızıdır.

* Mülâzim: Teğmen.

Sakallı Vasfi'nin anlattığı vak'a, küçük bir yanlışla doğruydu: Alaylı Mülâzim Kel Memiş, Mithat Paşa'nın değil, Tâif'te onunla beraber boğazlanan Damat Mahmut Paşa'nın kollarını kırmıştı.

Mahalle imamı gözlerini iki yumruğu ile silerken yanındaki gümrük kâtibine yavaşça sordu:

— Bu Mithat Paşa kimlerdendir?

Kahve halkı hep birden ayağa kalktılar: Sakallı Vasfi nutkunu bitirmiş, kahveden çıkıyordu. Göğsü iki gündenberi palavra ambarıydı: Namık Kemal'in sakalı, Mithat Paşa'nın Arap gömleği,[1] Ahmet Rıza'nın yamalı ceketi karmakarışık göğsünün içinde kabarıyordu.

Sokağa çıktı: Nefes borularının içinden «saye-i Şahane»nin bir metrelik elifini sökmüş, yerine ihtilâlin iki metrelik lâmelifini yerleştirmiş birçok adamlar, Sakallı Vasfi'nin arkasından yürüyorlardı. Vasfi, kıçında kabaran tabancasıyla cephane arabası gibiydi; sokaklardan geçerken, gözler, ona bir parça bakabiliyor, korkarak duvarlara, ağaçlara, damlara kaçıyorlardı. İnsanları, evleri ikiye bölüyordu: Bunlar namusluydu, bunlar namussuzdu!

Sokakta yürürken sakalından, sesinden belliydi; İttihat ve Terakki'nin merkezine gidiyordu.

İKİ SANDIK

MANASTIRLININ yanında Mekkeli oturuyordu; seste, telâffuzda, lehçede fetih haritası vardı: Osmanlı İmparatorluğunun Meclisi Mebusanı açılmıştı. Fakat bir yandan da mahalle bakkalı ve mahalle hekimi gibi mahalle ihtilâlcileri vardı. Sakallı Vasfi, Meclisi Mebusan'ın açılacağı hafta Sofular mahallesinin ihtilâlcisi olmuştu. Evvelâ terzisini, sonra berberini

[1] Mithat Paşa'yı boğdukları zaman üstünde bu Arap gömleği vardı.

değiştirdi, ceketten cüppe, pantalondan cüppe uçtu; ceket beline, pantalon kaba etine sımsıkı sarıldı. Sakal, çeneden, muntazam sarktı.

Adnan, sürgünden döndüğü gün, İttihat ve Terakki'nin merkezinde arkadaşlarıyla konuşurken, açılan kapıdan elinde birtakım kâğıtlarla bir odaya giren sakallı bir adam gördü; inanmadı. «Ya, bu adam Sakallı Vasfi değildir; ya bu Cemiyet İttihat ve Terakki değil,» dedi.

Fakat ıstırabın insan gözüne verdiği dikkatle bakınca tanıdı: İkisi de ikisiydi.

Cemiyet'e lekeli adamların da girdiğini söylemek istedi. Cemiyetin hareket adamı, «Komitelerde fertler değil, heyet-i mecmualar* temyiz* olur,» dedi. Cemiyetin ilim adamı, «Cemiyetler uzviyettir;* beyaz kürevyelerin* yanında renklileri de bulunur,» dedi. Adnan sustu; «renkli kürevyenin» kendisini curnal ettiğini söylemedi; şahsından bahsedemezdi.

Sakallı Vasfi, Cemiyet'te eskiyor, eskidikçe gizli adam oluyor; az konuşuyor, hususî sesle selâm veriyordu. Gülerken, öksürürken, hattâ geğirirken İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin azasından olduğu belliydi.

Çabuk kızıyordu. İnsana beş dakikada düşman oluyordu. Öfkesinin istinafı,* temyizi yoktu. İki türlü bakıyordu; bakışlarında cennet ve cehennem vardı.

Bir gün Sakallı Vasfi'yi polisteki bir gizli vazifenin başına geçirdiler. Bir hafta sonra da Sakallı Vasfi bir gün iki sandık arasında kaldı: Meb'us seçimi olacaktı, Makırköyü'nde intihap* sandığı vardı; aynı günde de karısı Seniha ölmüştü; Sofular'daki evde cenaze bekliyordu... Sofular imamı Makırköyü'ndeki Sakallı Vasfi'den bir telgraf aldı:

* Heyet-i mecmua: Topluluğun tümü.
* Temyiz: İyiyi kötüden ayırma.
* Uzviyet: Canlılık.
* Beyaz kürevye: Akyuvar.
* İstinaf: Bir davaya yeniden başlama.
* İntihap: Seçim.

«İntihap sandığını ben kaldıracağım, cenazeyi siz kaldırın.»

Günler geçtikçe Sakallı Vasfi bir nevi edebiyat icat ediyordu; genzine, ağzına acayip bir ses edinmiş, o sesle bağırıyor: «Azim arkadaşlar, azim!» diyordu. «Siz azmedin; Londra'yı takalara binerek, Berlin'i takunyalarla koşarak fethedersiniz!» Bu (T)lere, bu (K)lara izdiham bayılıyordu. İnsan kafaları, parmağının ucunda fırıldaklar gibi, pabucunun burnunda topaçlar gibi dönüyordu. Deve gibi yürürken arkasında insanlar; köstebekler, şempanzeler, böcekler gibi küçüktü. Hakaretinin karşısında hazin bir nezaketle dudaklar, yanaklar sarkıyordu.

ISLAHAT LÂYİHASI

KARISI SENİHA öldükten bir hafta sonra, Sakallı Vasfi, Senih Efendi'nin kızı Melâhat'le evlendi. Fazla bekleyemezdi. Çünkü İttihat ve Terakki klüplerinde seviştiği Avukat Tevfik Hoca'nın anlattığına göre Sofular'daki evin ve Unkapanı'ndaki fırın hissesinin sulh paralarını Melâhat henüz yememişti; fakat bu parayı çarçur etmesi mümkündü. Vasfi alacağı kadının parasını düşünmeyecek kadar karı düşkünü değildi.

Meşrutiyetten sonra kravatının düğümüne merak sarmıştı. Bu sabah aynada kravatını bununla üçtür çözüp bağlarken sokak kapısının önünde bir araba durdu; küçük odada iki adımda koşarak cumbadan baktı: Mısırlı Prens Hasan'ın arabasıydı. «Vay maskara,» dedi. «Altmış para alacağı var, onu istemeye Tarabya'dan Sofular'a geliyor.» Kızdı; cebindeki bütün parayı mendile sarıp pencereden Prensin müstatil fesine atmayı düşündü; fakat, bu hafiflik olurdu; bugünkü mevkiiyle mütenasip değildi. Ve merdivenin başında, yüzü meşrutiyet dolu, asabî yumruğu belinde, durdu: Mısır Prensini

bekliyordu. Ancak Prensin sokak kapısından başlayan sesi hizmetçiye, «Beyefendi Hazretlerinin devlethanelerinde olup olmadığını» soruyordu. Bu ses, alacağını istemeye gelen adamın madenî sesi değildi.

Osmanlı meşrutiyetini şimdilik çok beğenen Mısır Prensi ıslahat lâyihası yazmış, Cemiyet'in gizli adamı olan Sakallı Vasfi'ye bu kâğıdı getiriyordu. Danimarka edebiyatı, İngiliz dili, İspanya şeriatı, Çerkes kafasıyla yazılan ve adı «Mezopotamya Ahvali Hakkında Islahat Lâyihası» olan bu parşömen kâğıdın İngilizce aslına Türkçe tercümesi yeşil mumlu mühürle, kırmızı kurdeleyle bağlı idi. «Bu kâğıdı Vasfi Bey Dahiliye Nazırına takdim edecekti.» Sakallı Vasfi, «Bu herif aklını mı bozdu?» diyen gözlerle Prensin suratına bakacaktı. Fakat Prense henüz ödenmeyen borçlarını hatırlatan bu iki yeni göz, vaktiyle Prensten av hikâyelerini dinleyen iki eski gözün samimiyetiyle doldu ve Vasfi:

— Sizden istifade etmeliyiz Prens Hazretleri; bu gece yemekte Dahiliye Nazırındayım; lâyihanızı veririm, dikkatle okumasını da söylerim, dedi.

Halbuki son günlerde Dahiliye Nazırını, sesini işitmeyecek kadar uzaktan görüyordu ve Vasfi'nin çok uzaktan yalvaran gözlerine Dahiliye Nazırı'nın söven, kovan gözleri son baktığı gündenberi Vasfi ihtilâlcilikten azledilmek tehlikeleri geçiriyordu.

Prens gittikten sonra Vasfi, şu lâyihadan bir sokak hutbesi, bir kahve konferansı, bir kulüp nutku çıkarabilir miyim diye kâğıdı üç defa okudu; her defasında aynı satırlarda kahkahalarla gülüyordu.

Karısı Melâhat, yanındaki odadan işi çaktı: Kocası yine Pol dö Kok'un *Çapkın Gustav* tercümesini okuyordu. Kadın, kendi kendine düşündü. «Hukuktan çıktığı gündenberi bu kitaptan başka bir şey okumadığını yine kendisi söyleyen bu adam, koca memleketi nasıl parmağında çeviriyordu? Anlaşılan bu da bir zekâ!» dedi ve Melâhat, merhume Seniha'yla bu odanın minderleri üstünde vücutlarının vaktiyle aldığı şekilleri düşünerek içini çekti, daldı.

MERMER YALI YIKILIYOR

ERKÂNIHARP MÜŞİRİ, bu zamana kadar kendisi de farkında değilmiş: O meğer 10 temmuzu otuz senedir beklermiş. Meşrutiyetin ilk günü arabasından inerken, halk onun yüzüne tükürmüştü. Fakat Fransız ihtilâlini Taine'den okuyan adam, ayaktakımının bu dalâletini* affediyordu. Onu inkılâbın «hava»sı takdir edecekti: O, kütüphanesinin beş rafına üç dildeki ihtilâl tarihlerini sırayla dizen, İttihad-ü Terakki'nin şimdi erkânından olan Adnan Bey'le gece yarılarına kadar Fransız inkılâbını konuşan adamdı...

Bugün öğleden sonra mermer yalıya, ismini söylemeyen, müphem bir misafir geldi.

Erkânıharp Müşiri misafiri salonda karşılarken, biliyordu: İttihad-ü Terakki, onu sadrâzam yapacaktı; sadareti teklif için adamlarından birini gönderioyrdu. Abdülhamid onun kadrini bilemezdi, mâzurdu; fakat onun artık devri gelmişti. Ama o, bu teklifi hemen kabul etmeyecekti: Evvelâ, o sadrâzam değil, başvekil olacaktı; saniyen...

Müşirin kendi kendine çok uzun düşündüğünü gören misafir söze başladı:

— Adliyeden geliyorum efendim.

— Adliyeden mi? Cemiyetiniz Adliyede mi çalışıyor?

— Hangi cemiyet?

— İttihad-ü Terakki Cemiyeti.

— Hayır efendim. Cemiyetin hususî müdahalesi yok. Adliye Nazırı tarafından geliyorum. Zatıâlinizi kanunen Adliye'

* Dalâlet: Doğru yoldan çıkma.

ye çağırmak lâzımdı; fakat halk heyecanda... Hayatınızı tehlikede gördük; Adliye Nazırı bendenizi gönderdi. İfadenizi alacağım.

Müşir bu yanlışlığa şaştı; sustu; düşündü. Misafirinin ne kadar çirkin yüzlü olduğunu ancak şimdi farketti ve ona vermeye hazırladığı cigarasını kendi yaktı, kendi içti. Artık kendisini aldatamıyor, kızıyordu:

— Efendi, benim kimseye verecek ifadem, mifadem yok; hem sen kimsin?

— Ben, Müstantik âzasından Behçet!.. Adliye Nazırı nezaket etti; beni senin ayağına gönderdi. İfade vermezsen bir tevkif müzekkeresi gönderirim; bu sefer sen benim ayağıma gelir, ifadeni istintak* dairesinde verirsin.

Demek bu memleket onu inkâr ediyordu! İnkâr edilen adam hazindir.

Müşir, bu hüznün kollarına dayanarak, bir zaman arkasında yürüyen polislerin şimdi ortasında sendeleyerek, Adliye, Harbiye koridorlarında dolaştı; Tevkifhanede, Bekirağa bölüğünde Polis müdürlüğünde yattı, kalktı. Bir gün bir vapura bindi, sürgüne gitti.

Belkıs'ın babası olan Erkânıharp Müşirini, İttihad-ü Terakki'nin bir parçası, bir kısmı olan Adnan kurtarmak için çok çalıştı. Fakat bu adamı, Adnan'ın ancak siması kurtaracaktı; halbuki Adnan yüzünü gizliyor, kollarını uzatıyordu. Çırılçıplak ortaya çıkmak lâzımdı: Pehlivanlık yapacakken, cambazlık yapmıştı.

Müşir gittikten sonra ailesi yine mermer yalıda kaldı; «kaldı», çünkü buna oturmak denemezdi. Belkıs'la anası yalının bir köşesinde, iki bohça gibi, boyunlarını bükmüştüler. Eskiden altından çarklarıyla paranın şimşekleri içinde parlayan yalı şimdi zembereği sökülmüş saat gibiydi; göğsünde kara talihin iki parmağı, saadet günlerinin son dakikasına yapışmış, kımıldamıyordu.

* İstintak: Sorgu.

Bahriye miralayının 10 temmuzla beraber, oyunu, avı bitti.

Sanki pokerde kareyi Abdülhamid tamamlıyordu; sanki av, Saray'ın bahçelerinde oluyordu. 10 temmuzla beraber Belkıs'ın üç dildeki kitapları da Avrupa'dan gelmiyordu. Sanki bu kitapları Abdülhamid yazıyordu ve sanki yalıya iradeyle geliyorlarmış gibi, misafirler de 10 temmuz gelince ortadan kayboldular.

Bir gün yalının kapısında biri fesli, öteki şapkalı iki sivil adam durdu, bir sürü de şeritli adamlar... Fesli, Müşir'in Basra'da inci, Hint'te fildişi müteahhidi bir Ciddeli idi; şapkalı da yine Müşir'in Londra'da hususî kuyumcusu bir İngiliz.

Müşir, taksitle satın aldığı şeylerin hakiki bedellerini —kendi de bilmeyerek— bu iki hırsıza üç kere ödediği halde, bunlar ellerinde sipariş telgrafları, yanlarında icra mübaşirleriyle yalıdaki eşyaya haciz koymaya geliyorlardı.

Bahriye miralayı Asyalı hırsızın yüzüne tükürdü. Avrupalı hırsızın bir elini iki eliyle sıktı. Mırıldanmak isteyen kaynanasına :

— İngiliz yalan söylemez! dedi.

Yalan söylemeyen İngiliz ve yalan söyleyen Arap birleştiler, üç defa ödenen eşyayı sattırdılar. Eşya bitti, borç bitmiyordu.

İnkılâptan sonra avukatlığa başlayan Adnan, artık Belkıs'ın hocası değildi, ailenin avukatıydı. İcra işlerini bedava takip ediyordu. Fakat İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kolunu bükmediği daire olan Adliye, Adnan'dan korkmadı; mermer yalıya da haciz koydu.

Çünkü İngiliz ve Arap dolandırıcının ellerinde kâğıtlar vardı. Kâğıtlar... Hukuk işlerinde kâğıt korkunçtur.

Bir müddet sonra, Adnan, talâk* işinde de Belkıs'ın avukatı oldu: Bahriye Miralayının Belkıs'ı boşamasına ilâm aldı. Kumar oynamak için Belkıs'tan para isteyen Bahriye Mira-

* Talâk: Boşanma.

layının Belkıs'ı dövmeye kalkıştığını, annesi, Adnan'a söylemişti.

Artık Belkıs, Adnan'a karşı yalnız terbiyeli değildi, sevimli idi de!.. Belkıs'ın ezici kibarlığının yerinde şimdi bir insan tabiîliği vardı. Haremağaları, yalının havasında seyyah kuşları gibi siyah bir iz bırakarak, kaybolmuşlardı.

Eşyalar, halılar, yerlerinde biraz toz bırakarak gitmişti-ler. Eşyasız, uşaksız yalıda Adnan şimdi Belkıs'a hem âşıktı, hem de onu seviyordu. Acaba Belkıs'ın bu fıkaralığını Adnan arzu etmiş miydi? Bunu kendi kendine sormaya korktu. Yalnız Belkıs'a karşı daha mütevaziydi. Ve bu tevazuda bir intikam lezzeti vardı.

Ancak birkaç hafta çıplak duran yalının odaları yine kibar hususiyetlerle döşeniyor, Belkıs hacizden kaçırılan gardrobunun ihtişamlı elbiseleriyle, iri inciler, elmaslar içinde Adnan'ın önüne çıkıyordu.

Erkânıharp Müşirinin çok eshamı* olacağını, Adnan, Tâif' teki menfasından* dönen Habibullah'tan canı sıkılarak öğreniyordu, Belkıs'a bir türlü fıkara olamıyor diye kızarak.

Birgün, Belkıs'ın anası, yalıyı hacizden kurtaracak büyük parayı Adnan'a verince, eski tarih hocası gizlice şaşırdı ve gizlice zehirlendi, bedbaht oldu. Esham lâfı, demek ki, doğruydu. Ve bu eshamı demek ki hacizden kaçırmışlardı. Bu, ne servetti ki bir türlü bitmiyordu.

Yalıda bir Fransız sofracı vardı; bir de pahalı oldukları yüzlerinden belli olan iki uşak!.. Baş açık hizmet gören bu iki Avrupalı uşak, uzun bacakları, müstatil suratlarıyla bir alay haremağasından daha ziyade yalıyı dolduruyorlar, kavun gibi uzun kafalarıyla tavanları daha ziyade yüksek gösteriyorlardı.

Fakat artık Adnan da bu debdebenin önünde fazla hüzün duyamayacak kadar refah içindeydi. Ancak Belkıs'ın düş-

* Esham: Hisse senetleri.
* Menfa: Sürgün.

tüğü yer bile, Adnan'ın çıktığı yerden yüksekti; Adnan zengin, çok zengin olmaya mecburdu: Her gün biraz daha zengin, biraz daha, bir çok daha.

KIZIYORLARDI

KAHVEDE Çilli Mahmut, konakta Hidayet, köşkte Mısırlı Prens Hasan, yalıda Hacı Hulûsi Paşa kızıyorlardı.

Sofular'daki umumhanesini hükûmet kapamıştı, Çilli Mahmut, «Şeriat elden gitti,» diye haykırıyordu.

Şehremini yapmamışlardı, Hidayet, «Hürriyet yok!» diye bağırıyordu.

Lâyihasını okumamışlardı, Mısırlı Prens Hasan, «Bu memlekete istiklâl ne kadar uzak!» diye tepiniyordu.

Sivas'a yine vali olamamıştı, Hacı Hulûsi Paşa, «Çocuklar elinde kaldık,» diye inliyordu.

Sakallı Vasfi de, gündüz Talât Bey kovmuş, dargındı, gece Enver Bey'le konuşmuş, memnundu: Gündüz haklı olduğu Çilli Mahmut'a, Hidayet'e, Mısır Prensine, Hacı Hulûsi'ye gece kızıyor, hepsine «Mürteci!»* diye haykırıyor, kelimenin ucundaki ayın, Sinan'ın yaptığı kubbe gibi kabarıyordu.

ADNAN BİR TAKSİM, ÜÇ İTTİHADI TERAKKİ İDİ

ADNAN, Beyoğlu'ndaki bu meşhur terziyi az daha öpecekti: Bu zamana kadar kendini dümdüz sanıyordu; meğer beli varmış!.. Meğer ceketin iki yakası da insanın yanağını iki taraftan aşağıya çeken iki muzip değilmiş!..

Fakat biraz mahzundu: Her ceketin başka bir kravatı olduğunu Meşrutiyetin ilânından sonra öğreniyordu. Terzi

* Mürteci: Gerici.

«Kravat görünmemelidir,» deyince Adnan, göğsünden utandı. Yeşil boyunbağını boynundan çıkarırken eski tarih hocasının bir parçasından daha kurtuldu; rahat nefes aldı. Aynadaki adamdan ayrılamıyordu. Eski elbisesinin kabuğundan kurtulan adam, sevimli bir hışıltı ile giydiği ipek astarlı ceketin içinde yürürken gövdesi hiç bir yere değmeyerek yuvarlanıyordu. Pantalon, boru gibi durmuyor, bir uzviyetin asabi çizgileriyle sarkıyordu. Ve bu pantalonun üstünde vücudu çiçek sepeti gibi hafif hafif uçuyor, görünmeyen kravatın tepesinde çehresi matlaşıyordu.

Terziden çıktığı zaman nikbindi; Epictéte gibi, «İnsan isterse karga bile fali hayırdır!» ve Spinoza gibi, «Muvaffak olduğum için memnun değilim; memnun olduğum için muvaffakım!» diyordu.

Artık, her gün bir parça daha zengin oluyordu. Dahiliye Nazırıyla köprüye beraber indikleri her gün Adnan'ın Eminönü'ndeki yazıhanesinde birkaç kocaman dava geliyordu: Saray kadar, çiftlik kadar, memleket kadar büyük davalar. Salonunda bilârdo, parkında tenis oynanacak kadar ucu bucağı görünmeyen davalar... Fakat, o, temiz avukattı. Ona Ceza Kanununun bir tek kelimesini en usta hâkim tatbik edemezdi. Yalnız insanlar kıskançtırlar. «Servetin kendisi değil, miktarı cürümdür!» diyorlardı. Halbuki bu temiz adamın günahı yoktu: Memleketin havasında her işi onun yazıhanesine atan bir rüzgâr vardı. Her büyük dava mutlaka Adnan'ın yazıhanesinden geçecekti; bu bir «tabiatı eşya» idi. Ve bu acayip «tabiatı eşya» Adnan'ı her saat zengin ediyordu. Parasının sağındaki sıfırlar, terliyor gibi, bir uzviyet vak'asının tabiîliğiyle artıyordu. Bu memleket bilmiyordu: Servetin zaman ölçüsü, Avrupa'da dakikaydı; Şarkta bütün bir ömür! Avrupa'da avukat bir mektupla, bir telgrafla, bir lâkırdıyla beş dakikada zengin olan adam demekti. Bizde ihtiyarlamadan zengin olanı dağdan şehire inmiş kurt gibi taşlıyorlardı.

Avukat Tevfik Hoca, Adnan'ın zengin olduğunu duyunca, onu da kendi gibi namussuz sandı, geldi, ortaklık teklif etti.

Adnan kaşlarını çattı; eski edebiyatçılığından kalan üslûpla:

— Bak bana Tevfik Hoca, dedi; aramızda çok eski hukuk var, ben sana elimden gelen her iyiliği yaparım, fakat elim eline değmemek şartıyla!

Tevfik Hoca, bu edebiyata güldü, güldü:

— Senin bugün ukalâlığın üzerinde ,ben münasip bir zamanda yine gelirim; anlaşırız! dedi, gitti.

ABDÜLHAMİD'İ BURNU KURTARDI

CAĞALOĞLU'NDAKİ bu taş konağa taşındığı gündenberi Adnan yalnız kalamıyordu: Misafir, misafir... Hariciye'de, Dahiliye'de, Maliye'de işi olanlar Hariciye'ye, Dahiliye'ye, Maliye'ye gitmiyorlar, bu eve geliyorlardı. Ömründe yüzünü görmediği bir «akrabasıyla», bu yaşa kadar sesini işitmediği «bir eski dostuyla» hergün tanışıyordu.

Mermer yalıya da gidiyordu; Belkıs'ın, annesinin mahkemelerde hâlâ işleri vardı. Adnan davaları bedava bitiriyor ve bunları konuşmak için yalıya gittiği vakit, gazetelerin hâlâ sövdüğü Erkânıharp Müşirinin ailesine vefa gösterdiği için tatlı bir gurur duyuyor, bunu fazla tevazuyla örtüyordu. Artık mermer yalıdan dönünce Cağaloğlu'ndaki evinde küçülmüyordu: Belkıs'la bu evde oturabilirdi. Fakat evlenmeyi teklif edemezdi. Reddedilirse ölürdü. Zaten bir müddettir Belkıs, Adnan'ın bütün hayatını dolduramıyordu. Fırkacılık Belkıs'a aşkından bile müthişti, bir de Adnan'n fazla refahı bu aşkı haset, garaz, ıstırap olmaktan kurtarmıştı. Eski dostlarıyla da münasebetini kesmişti: Zaten Moiz hâlâ Selânik'teydi; fakat Moiz için çok fena bir şey duydu: İstanbul'da fena tanınmış, zengin bir Musevi'nin kızıyla Selânik'te evlenmişti. Mektuplarını aylardanberi cevapsız bırakıyordu. Avukat Tevfik Hoca da artık pis adamdı: Ona selâm veren kirleniyordu. Adnan bu iki eski dostundan kaçıyordu. Başka iki eski dostu da ondan kaçıyorlardı: Dağıstanlı Hoca ile Şair Mehmet Raif.

Bir gün sokakta Dağıstanlı Hoca'ya rastladı; zorla arabaya aldı, eve götürdü. Uzun müddettir, Hoca'yı görmemişti; Abdülhamid için siyasî temayüllerini yoklamak istedi:

— Senin Deli İbrahim'in torunu meğer ne saçma adammış. Hükümdar tarafı hiç yok. Evde oturmak için doğan adamı tesadüf Saray'da oturtmuş. Hükümdar ailesinden gelmeseydi tapuda mukayyit* olurdu. Sonra o ne hükûmetmiş, bütçesi yok, Maliye Nazırı var; donanması yok, amiralleri var. Fakat Allaha şükredelim ki, onun büyük olmaya merakı yoktu; sahne adamı değildi; Almanya İmparatoru gibi aktörlüğe kalkışsaydı halimiz haraptı.

Dağıstanlı Hoca:

— Onun mevhum* bir büyüklüğe bile tahammülü olamazdı. Suikast kurşununun hedef dairesi büyür diye korkardı!

Adnan rahat etti: Hoca, Meşrutiyetten sonra Abdülhamid'i beğenmeye başlayanlardan değildi. Hocayı, Cemiyete almak istedi.

Dağıstanlı Hoca:

— Beni Cemiyet'e alıp ne yapacaksınız Adnan? Cennete de gitseniz, Cehenneme de, ben sizin yanınızdayım. Ama ben numaralı vatanperver olamam.

Adnan:

— Seni içimize alırsak bize bir kuvvet olursun, Hocam.

Hoca:

— İçinize alacağınız adamlar sizin kuvvetiniz değil, zaafınız olacaklar.

Adnan:

— Yani pis adamları alırsak?

Hoca:

— Hayır, hayır; adı çıkan maskaralardan korkum yok; onların fiyatı üstünde... Meçhul edepsizlerden kork.

* Mukayyit: Bir dairede, gelen giden yazıları kaydeden görevli.
* Mevhum: Vehmedilen, varolduğu sanılan.

Adnan:

— Meselâ?

Hoca:

— Meselâ, meselâ... Sonra söylerim.

Hoca, düşündü; coştu; öfkelendiği için yine ayaktaydı.

— Bu lâfıma iyi dikkat et: İnkilâp yaptınız diye bugün boynunuza sarılanlar yarın boğazınızı sıkacaklar! dedi, sustu. Çehresinden bir fildişinin yekpare beyazlığı ile ak bir sakal uzanıyordu.

Hoca:

— Sizin için en korkunç düşman kimdir, biliyor musunuz?

Adnan:

— Tabiî ki biliyoruz: Alâtinî köşkünde oturan Abdülhamid!

Hoca:

— Hâşâ, tövbeler olsun değil. Sizin en korkunç düşmanınız Fatih'teki yobazlardır. Sarıktan korkun. Müslümanlık geç kalan bir saattir derler. Hayır. «Ali-Muaviye» vak'asındanberi bu saat hiç işlemiyor, durmuştur.

Hoca madem ki lâkırdıya başlamıştı, yine Tatarcık Abdullah'ı methedecekti, kaç senedir buna merak sarmıştı, onu göklere çıkardıkça kendisi uçuyormuş gibi uyuşuyordu. Fakat Adnan daha evvel davrandı.

Adnan:

— Hükûmet kuvvetinin karşısında sarığın lâfı mı olur hocam? Bin softayı bir jandarma önüne katar.

Hoca:

— Yanılıyorsun: Hükûmet kuvvet değildir; vasıtadır. Bir memlekette asıl kuvvet, bir fikri temsil edenlerdir. Başka memleketlerde sahici «fikir» zümreleri var. Bizim memlekette hakikî «fikir» yok; bizde üç yüz seneden beri «fikir» diye bir tek şey var: Taassup! Tatarcık Abdullah'ın tanzimat lâyihasında...

Tatarcık Abdullah'ın Üçüncü Selim'e yazdığı teceddüt lâyihasını ezber okuyacaktı; Adnan hocanın sözünü, işi dalgınlığa vurarak kesti.

Adnan:

— Fatih hocalarının dini de yalandır; dinsizliği de!

Hoca:

— Yalanmış! Tabiî ki yalan. Onu ben de biliyorum. Onun için bu yalandan korkun diyorum ya! Sarıklı milletini bana sen mi anlatacaksın? Menfaat göster: Vapur bacası gibi bağırarak sana Allah'ı inkâr etsinler; Peygamberi de!.. Sultan Hamid otuz üç sene sarığa sırma takarak; taassuba maaş vererek tahtında oturdu efendi!

Adnan şaştı: Dağıstanlı Hoca, Abdülhamid'e eskisi gibi Deli İbrahim'in torunu demiyordu. Düşündü, düşündü, buldu: Hoca düşmüşlere sövmezdi.

Adnan:

— Şu ikinci düşmanımız kimmiş merak ettim hocam?

Hoca:

— İkinci düşmanımız sizsiniz!

Adnan, sokak edebiyatı yapan hocanın şirinliğine güldü; demindenberi müphemiyetinden korktuğu ikinci düşmanın ne kadar tehlikesiz olduğuna seviniyordu.

Hoca:

— Sizsiniz! Çünkü siz, halkı fikir idare eder sanıyorsunuz. İzdiham, kafasıyla değil, gözleriyle düşünür. Bu gözleri idare etmeyi bilmeyeceksiniz, kendinize düşmanlığın en büyüğünü siz kendiniz yapacaksınız. Yığın, karnıyla düşünür; gözüyle öğrenir; kalbiyle kızar. Avamın midesindeki yeniçeri kazanını tanımıyorsunuz. Halkın gözünü rahatsız etmemek için hiç değişmemeye mecbursunuz. Eski ceketinizi çıkarmayacak, eski evinizden çıkmayacaksınız...

Hoca duvarlara, tavanlara baktı:

— Allah daha âlâ etsin. İhtişamlı konak. Fakat ben senin yerinde olsam Aksaray'daki evi bırakmazdım Adnan!

Adnan bozuldu; artık anlıyordu. Bu Dağıstanlı Hoca da, Şair Raif de, onun saadetini yakından görmeye tahammül edemiyorlar, onun için ondan kaçıyorlardı. Fakat Hoca'nın bu lâfına gücenmek küçüklük olurdu. Canının sıkıldığını örtmek için güldü:

— Evlenmek istiyorum hocam; bu ihtişamlı konak dediğin berhaneyi onun için tuttum.

Adnan bu yalanı söylerken, Belkıs'la bir gün evlenirse Şişli'ye taşınmayı düşünüyordu.

Hoca, Adnan'ın sefil yaşamasında inat ediyordu:

— Görmüyor musun? Ahmet Rıza'nın Paris'teki yamalı ceketini hâlâ alkışlıyorlar; Talât'a bak, Edirne'de giydiği sarı kaputunu hâlâ çıkarmadı, hâlâ asker tütünü içiyor. Uzağa gitmeğe ne hacet? İşte Sultan Hamid... Ne sayede sağ kaldı? Burnunun sayesinde!.. Gazeteler her gün burnuna kandil asmakla meşgul. Biri çıkıp da, «Bizim bir Mısırımız vardı, bir Bosna Hersek'imiz vardı, bir Şarkî Rumelimiz vardı; ne oldu?» diye hesap soruyor mu? Sormuyorlar, neden? Çünkü halk fikriyle değil, gözüyle görür de ondan! Çünkü Şarkî Rumeli'nin gittiğini fikir görür, Abdülhamid'in uzun burnunu göz görür de ondan!.. Sizin de yaptığınız bu inkılâba, bu ehrama bakmayacaklar. Rubanız kaç tane, eviniz kaç katlı, onu sayacaklar.

Adnan, demindenberi, hocanın söylemek istemediği meçhul edepsizi merak ediyordu:

— Şu Cemiyet'e aldığımız meçhul edepsiz kimmiş? Merak ettim Hocam?

— Kim olacak? Senin Hidayet Beyefendin! Cemiyet'e sokmuşsunuz; Şehremini oluyormuş.

Oda kapısı açıldı, kapının kanadına Erkânıharp Müşirinin mermer yalısında olduğu gibi, bir uşak yapıştı: Sofadan Hidayet haykırıyordu:

— Aşkolsun Adnan Beyefendi Hazretleri, biz gelmezsek sizin arayacağınız yok!

Önden Hidayet girdi, arkasından Hacı Hulûsi Paşa, redingotunda iliklemek için fazla düğme arıyordu. Adnan, Hacı Hulûsi'yi görünce fenalaştı.

Dağıstanlı Hoca, Hidayet'le Hacı Hulûsi'nin uzun selâmlarını, «Aleykümselâm!» diye ağzıyla aldı. Odadan kaçtı. Arkasından koşan Adnan'ın göğsüne merdiven başında elini dayadı, mânâlı baktı:

— Dostlarını yalnız bırakma!..

Adnan, Hidayet'le konuşurken düşünüyordu: «Şu insanlar ne tuhaftı: Hoca'nın duydukları yarı yarıya yanlıştı. 31 mart'ta istibdat geri dönmeyince, Hidayet de, Hacı Hulûsi Paşa da İttihat ve Terakki'ye yazılmışlardı. Fakat dün şehreminliğini isteyen Hidayet'e, Sivas valiliğini isteyen Hacı Hulûsi Paşa'ya; Talât, «Zatısaminiz hafiyesiniz beyefendi! Zatıâliniz de hırsızsınız Paşa Hazretleri!» demiş, kovmuştu. Zaten şimdi Hidayet, Adnan'a bunun kavgasını etmeye geliyordu. Fakat bu Dağıstanlı Hoca'nın Meşrutiyet için ne fikri olabilirdi? Devlet kuvvetlerinin ayrılmasındaki ilim nazariyesini mi söyleyecekti? Dış politikada hükûmetin hangi siyasi manzumeye* katılacağını mı kestirecekti? Tabii ki, Dağıstanlı Hoca, İttihatçı Adnan'a, «Madem ki inkilâp yaptınız, havyar yemeyeceksiniz!» diyecekti.

ADNAN EVLENİYOR

ADNAN, artık kendi refahına alışmış, fırkacılığın da tatlı taraflarına kanmıştı; Belkıs, hayatında, gene bir ıstırap olmaya başlıyordu. Bu ıstırap da olmasa, Adnan'ın bütün zenginler gibi içi sıkılacaktı.

* Manzume: Takım.

Belkıs, Meşrutiyet'ten sonra da değişmedi. O, daima başka kadındı. Cemiyete yatak odalarına kadar açılan bazı konaklardaki kolay kadınlardan bıktıkça Adnan, Belkıs'ı daha çok beğeniyordu, fıkaralığını asırların paslandırdığı siyah bir çelenk gibi Belkıs'ın başı daha vakarla taşıyordu.

Adnan, idbarın* bile adileştirmediği kadına hınç duyuyordu. Bu acının heyecanıyla şimdi romanını yazacaktı. Şu romandan o kadar istediği halde bir türlü kurtulamıyordu. Anası Naciye'nin cenazesini Dağıstanlı Hoca ile beraber kaldıran Şair Raif, bu roman müsveddesini ölünün, yatağının altından çıkarmış, sürgünden döndüğü gün Adnan'a vermişti.

Romanına eğilirken kapı açıldı, paltolu, erkek kunduralı, boynundan gözlük sarkan bir kadın girdi: Tekirdağlı Cemile!.. Meşrutiyet gelince Tekirdağlı Cemile içi namazlar dolu yeldirmesini çıkarmış, bitaraf bir palto giymişti.

Vaktiyle saray adamlarının konaklarında misafir kaldığı için Tekirdağ ahalisinin korktuğu kadın, Meşrutiyetten sonra Adnan'ın konağına girip çıktığı için Tekirdağ'da gene korkunç. Fakat Adnan'ın yanına girmek için Cemile'ye bir vesile lâzımdı: Mermer yalının Belkıs Hanımefendisi bu vesile idi. Adnan, Belkıs'ı konuşmak için, sevmediği Cemile'nin sık gelmesine katlanıyordu. Kadın, bugün Belkıs'ı birçok anlattıktan sonra gitti. Adnan neticesiz olan bu lâkırdılara bile razıydı. «Belkıs'ın Adnan'a zaafı olduğunu zanneden» Cemile'nin bu yalanına bile bile keyiflendi. Kadın gittikten sonra Adnan bu neşeyle romanını, «bu sefer güzel yazmaya» oturdu. Uşaklar tenbihliydi: Gelen olursa, «Beyefendi evde yok!»tu.

Kalemi hokkadan çekerek sokak kapısındaki kavgayı duydu!

— Fesüphanallah! Bu adam hiç evde oturmaz mı yahu? Bu, üçüncü gelişim... Yoksa geldiğimi söylemiyor musunuz? Aptal aptal birbirinizin suratına ne bakıyorsunuz?

* İdbar: Mevkiini yitirme.

Adnan, uşaklara çıkışan Habibullah Efendi'nin sesini tanıdı; merdivenin başından cevap verdi:

— Bu adam nasıl evde otursun? Oturtuyorlar mı a Habibullah Efendi?

Habibullah, «Bununla üçüncü defa Adnan'a Belkıs için geliyormuş: Annesi, Belkıs'ı Adnan'a vermek istiyormuş.»

Adnan sevincinden şaşırdı. Bu 10 temmuz ne büyük rakamdı; o gündenberi Adnan'ın her işi yolunda gidiyordu.

Belkıs'ı alabileceğini düşününce bu kadar büyük saadete birdenbire inanmak ona zekâsızlık gibi göründü, tereddüt etti.

Adnan:

— Fakat annesi istiyor; bakalım Belkıs Hanım istiyor mu?

Habibullah:

— Belkıs da tabii istiyor. Ama düştükleri için ister görünmek işine gelmiyor. Zenginsin diye sana varmak... Bu, kibrine dokunuyor. Annesi diyor ki, «Benim teklif etmem doğru olmaz. Adnan Bey, Belkıs'a talip olsun; fakat ısrar ederek!» Yani maksat kızın kibirini kırmamak!.. Yani Belkıs'ı çok isteyerek, çok yalvararak alacaksın!

Adnan'ın buna biraz canı sıkıldı; bu tedbir Belkıs'a değil, ona karşı oyundu.

Adnan:

— Neden düşkün sayılıyorlar, anlamıyorum? Esham var, elmas var, yalı var, ne bileyim? Var, var, var.

Habibullah:

— Bir defa yalıyı geç, iki ay evvel ipotek ettiler. Esham da çoktan suyunu çekti; zaten zannedildiği kadar yokmuş... Yalnız Belkıs'ın dört, beş bin altın kıymetinde birkaç parça elması var; olanı biteni bu!.. Öyle bir aile için, bu düşmek sayılır, değil mi? Sonra sofracılar, sandalcılar... Gene eski hamam, eski tas... Bu elmaslar da bir sene sonra satılacaktır, emin ol.

Adnan sevincinden çıldırıyordu. Kim derdi ki, Belkıs tahtından Adnan'ın ayaklarına yuvarlanacaktı. Belkıs'ı zebun* görünce Adnan'ın içindeki aşk azalır gibi oldu. Fakat Habibullah'ın anlattığı Belkıs ortada yoktu. Yalnız mermer yalıdan Adnan'a bakan bir Belkıs vardı; bu kadın, alnında bir tacın güneşten gölgesiyle hep karşısında duruyordu.

Adnan:

— Yalvarmak kolay!.. Madem ki erkeğiz, yalvaracağız. Fakat bir şartla Habibullah Efendi, nikâhta vekilim sen olacaksın.

Habibullah bozuldu. O, bu evlenmeyi Adnan'a hem teklif ediyor, hem de içinden Adnan'ın kabul etmemesini istiyordu; bozuk bir sesle, «Hayırlısı,» dedi. Adnan o kadar seviniyordu ki, sesin mânâlı olduğunu anlamadı.

ADNAN ROMANINI YAZIYOR

31 MARTA GELDİ. Romanının burası ateş saçmalı, kıpkırmızı olmalıydı. Sevinç dolu bir öfkeyle yazdı:

Sıfır rakam oldu

Softa, inkılâbı bir hafta sevdi: Bir erkek, Tepebaşı'ndaki konsere bir kadını çarşafsız götürdü; İttihat ve Terakki, kadını o gün sürmeye kalktı ve Softa, inkılâbı o gün hemen sevdi. Yedi gün sonra İttihat ve Terakki, kadını sürmekten vazgeçti. Ve Softa, inkılâba o gün hemen kızdı.

Kur'an'ı tabanca gibi beline takan, din dinamitli, âyet ve hâdis cephaneli Softa; kafasında ve karnında iki düğümle inkılâba somurtan Softa; bir meczubun deli gözleri ve alık ya-

* Zebun: Güçsüz, ezik.

naklarıyla haykırıyor: Bir milletin hem dini, hem meb'usları olamaz, diyordu. Bu meczubu Ayasofya meydanında astılar. İdam, yanlış bile olsa hamleye yakışan felâkettir. Halbuki Meşrutiyetin astığı Softa, fikir değildi, kelime bile değildi, geğirti gibi pis bir gürültü idi. Bataklıktı: Nemli bir karanlık!.. Taaffünü, zulmeti adam yerine koyup astılar; ve sıfırın adı 31 mart oldu. Hem rakamın, hem vak'anın tarihi olmak Derviş Vahdetî'ye fazla şerefti. Bu böcek yürüyen, koşan milletlerde ayak altında yamyassıdır. Darağacının irtifaı bile çamura ve karanlığa fazla pâyedir...

Adnan burada durdu, çünkü kapı açıldı, eski Cön Türk Süleyman girdi.

Adnan, bir hafta sonra Belkıs'la evleniyordu. Nişantaşı'nda tuttuğu konağın şimdi kontratını imzalayacaktı. Çok keyifliydi. Eski Cön Türk Süleyman, kira kontratını uzattı. Adnan kontratı imzalarken evin eşyası için Süleyman'a emirler veriyordu. Eski Cön Türk Süleyman, Adnan'la senli benli konuştuğu halde bu emirleri dinlerken uşaktı.

VEKİLHARÇ SÜLEYMAN

ESKİ CÖN TÜRK SÜLEYMAN, sürgün gittiği Tâif'ten 10 temmuzda İstanbul'a Habibullah'la beraber dönmüştü. Habibullah'ı karşılamaya gelen kalabalığın bir kısmı kendine aitmiş gibi Süleyman, rıhtımda vaziyet aldı; yine bir yere kaymakam olamadı. Sonra bir taksim üç İttihat ve Terakki olan Adnan'la ahbap olduğu için İttihat ve Terakki ile de arkadaş tavrını takındı. Yine bir yere Şehbender de olamadı, nihayet Adnan'ın Cağaloğlu'ndaki küçük konağında vekilharç oldu. Fakat, Adnan, Belkıs'la evlenince, Adnan'ın Nişantaşı'ndaki büyük konağında Süleyman'ın adı artık kâtipti, ama yalnız adı!.. Kendi gene vekilharçtı. Bütün mânâsıyla vekilharç: Yani çalıyordu; ancak namuslu adamların kabalığını taklit etmeyi unutmayarak. Nazik olmak hırsızlığın itirafı olurdu, arada bir kızarak, bu vekilharçlıktan istifa etmeyi, unutmuyordu. Belkıs'la Adnan yalvarıyorlar, Süleyman, «bu münasebetsizlikten» vazgeçiyor, bir başkası bulununcaya kadar onları kırmıyordu. Fakat onun güzel bir hali vardı; klâsik hırsızlar gibi doğruluktan bahsetmiyordu. Hatta Belkıs'a açık söylüyordu: «Hanımefendi, para işinde bana bile emniyet etmeyin.»

Bazen o kadar sinirleniyordu ki, merhum babasının «para işlerine karışma» diye kendine vasiyet ettiğini Adnan'la Belkıs'ın yanında yüksek sesle hatırlıyor, rahmetlinin vasiyetine niçin ihanet ettiğini düşünüyor, birdenbire buluyordu: Belkıs Hanımefendiye ve Adnan Beye o kadar candan bağlı idi ki!

Hırsızlığın bu edebiyatıyla Belkıs'ı oyalayarak mutfak masrafından mezar harcına kadar herşeyden para vuruyordu. Belkıs'ın anası Karakulak suyunu pişirtmeden içtiği için tifodan öldüğü gün Süleyman, cenaze masrafından otuz altın çaldı. Belkıs'ın babası Erkânıharp Müşiri de hasta diye, Adnan'ın yardımı ile Rodos'tan Paris'e gittikten bir hafta sonra orada ölünce Süleyman kurşuna sarılıp İstanbul'a gönderilen tabutun kurşununu sattı, parasını Asmalı Mescit sokağında bir kadınla yedi.

Evin hesaplarına Belkıs bakıyordu; bu bir nevi şıklıktı. O, bütün düşünceleri süslenmekten ibaret kalan kadınlardan değildi!.. Hesaplarına bakıldıkça Süleyman çok memnundu. Bu hesapların birikip yığılmasından dedikoduya yol açan müphemiyet, Belkıs'ın bu zavallı tetkikleriyle ortadan kalkıyordu. O zaman Süleyman'ın gözleri hitabet ediyor, darbımeseller, vecizeler başlıyordu: «İyi hesabın iyi dostluk olduğu», «İnsanın sırtındaki gömleğe bile inanmaması...»

Bu lâkırdılarla Vekilharç Süleyman, Belkıs'ın önünde suçlu olarak durmakta ısrar ediyor, hesaplarda kusurunu bul-

masını Belkıs'a rica eden bir yüz takınıyordu. Sözün hülâsası o, bu vekilharçlıktan kurtulmak istiyordu: Babasının vasiyetini artık yerine getirecekti. Ama hesaplar da bazen doğru çıkmıyordu. Çünkü Süleyman, hesap defterine bir iki kabahat yerleştirmeyi bazen unutmuyordu. Belkıs, bu irtikâpları* yakaladığı zaman, biraz dikkatle bunların dört beş kuruşluk bir cürüm olduğunu görüyor, utanmak Belkıs'a düşüyordu. O zaman Süleyman, Belkıs'ın elinde çırpınan altın kurşun kaleminin haline içinden gülüyordu; bu zarif kalemin meydana çıkaracağı hırsızlık ne zavallı bir şekavet* olurdu. Süleyman bu budalalığı yapmaktansa namuslu olmaya bile katlanırdı. Ve Süleyman, Adnan'ın konağında, aksi, sinirli bir doğru adam olarak sinsi bir sirkatle* para vuruyordu. Esasen Adnan'ın konağında israf o kadar büyüktü ki, bu küçük hırsızlıkları yakalamaya Adnan üşeniyordu. Onun bu tembelliği, Belkıs'ın bu hesaplar üstünde vakit geçirip eğlenmesine yarıyordu. Süleyman da para işlerindeki namuslu kabalıklarını kadın meselelerinde Adnan'ın işine yaramakla tahammül edilecek hale sokuyordu.

Adnan, —gene Adnan'ın tâbiriyle— aile kokan kadınlar istediği zaman, Süleyman vekilharçlıktan çıkıyor, başka bir sıfat takınıyordu. Belkıs'ın hakaretlerine de evde en ucuz uşak kadar katlanıyordu.

Adnan'a vasıtalık, Belkıs'a kölelik... Fakat bu iki büyük zilletin* intikamı ve tavizi vardı: Adnan'ın büyük servetini çekemeyenler dedikoduya karısının namusundan başlamışlardı. Bu iftira için halkın elinde Süleyman gibi, ihtisas sahibi bir edepsiz vardı: O halde, «Belkıs, Süleyman'la münasebette bulunuyordu.» Bazen bunu Süleyman'ın kendisine söylüyorlardı. O zaman Süleyman, bunu hemen inkâr ediyordu. Fakat

* İrtikâp: Yetkisini kötüye kullanarak yarar sağlama.
* Şekavet: Haydutluk.
* Sirkat: Hırsızlık.
* Zillet: Alçaklık.

mânâlı bir tebessümle!.. Bu ufak tebessümün önünde iftiracılar, tahminleri ne kadar zekiymiş, anlıyorlardı ve Vekilharç Süleyman, bir tebessümle, bir dudak edebiyatı ile Belkıs'ın yatağında Adnan'a müsavi oluyordu. Bu iftiraları sesiyle reddettiği için de ekmeğini yediği adamın namusuna saygısızlık etmiş olmuyordu. Yalnız, Süleyman kendisini vekilharç zannedenlere tutuluyordu. O, hakikatte Adnan'ın konağında hususî kâtipti; yani bir nevi yazı arkadaşı!.. Hattâ bugün Adnan ona rica etti:

— Kuzum Süleyman, kitaplarım sandıklarda kapalı kaldı. Şunları kütüphaneye yerleştiriver.

Bu kütüphane, mermer yalıdan Nişantaşı'ndaki konağa Belkıs'ın getirdiği tek eşya idi. Kitaplar konurken Belkıs, kütüphanenin tercümeihâlini söyledi: «Mora isyanında İstanbul'da Rum Patriği ile asılan bir Skanavi vardı; bu kütüphane onun terekesindendi; sonra bunu Mouzourus Paşa, ondan da babası almıştı. Zavallı babacığı bu kütüphaneyi ne kadar severdi.»

Adnan kütüphaneden teşe'üm* etti. Bir müddettenberi kendi refahını o kadar fazla buluyordu ki, saadetinden korkuyordu.

İlk sahibi asılan, son sahibi sürülen bu kan renkli maun kütüphane Adnan'daki gizli felâket korkusunu göğsünün içinde umacı haline koydu. Eve getirttiğine, kitapları yerleştirmek istediğine pişman oldu. Fakat bunu Belkıs'a söylemedi. Dinlerin cehennemlerinden korkmayan adam, bu tahtadan nasıl korkardı? Skanavi'nin Fransa'dan getirttiği antika kütüphaneyi Belkıs'a karşı zorla sevdi. Fakat birdenbire Vekilharç Salih'ten Cenyo'da dinlediği şeyleri hatırladı: Belkıs'ın dedesi Rumdu. Bu kütüphane sahibinin bahçıvanının çırağı idi. Ve Adnan, Belkıs'ın büyükbabası olan Ruma o kadar

* Teşe'üm etmek: Uğursuz saymak.

daldı ki, odaya giren uşağı görmedi. Uşak, Vekilharç Süleyman'ın kulağına eğildi:

— Sacit Bey isminde biri geldi, sizi görmek istiyor.

Meşrutiyetten sonra işinden atılan Sacit'i, Hidayet de hususî kâtipliğinden kovmuştu. Sacit şimdi Adnan'a hususî kâtip olmaya geliyordu. Salonda bunu Sacit'ten dinleyen Süleyman, vekilharçlık zilletinden kendisini kurtaran hususî kâtipliğinin tehlikede olduğunu görünce fenalaştı; ıstırabını belli etmedi; Sacit'e, «Beyefendiye arzedeyim,» dedi; kendi odasına koştu; derin bir yerden bir mektup çıkardı: Adnan, Maliye Nazırına damat olacağı zaman onun aleyhinde Burhan'ın dikte edip, Sacit'in Nazıra yazdığı kâğıt!.. Süleyman bu kâğıdın kopyasını çıkarıp Maliye Nazırının konağına bırakmış, Sacit'in el yazısıyla olan aslını saklamıştı. Bunu Sacit'e uzattı:

— Beyefendiye arzunu söyledim birader. Bana yazıhanesinden bu mektubu çıkardı verdi: «Bunu Sacit Beye göster! Bu kadar güzel üslûbu olan adam benim kâtipliğime nasıl tenezzül eder!» dedi. Anlaşılan Maliye Nazırı vaktiyle senin yazdığın bu kâğıdı Adnan Beyefendiye yollamış.

Bunlardan Adnan'ın haberi yoktu. Vekilharç Süleyman, Sacit'in bu konakta hususî kâtip olmasına mâni olan bu kâğıdı sürgünlerde, hapislerde kaldığı halde tesadüfen kaybetmediğine sevindi: «Talihi kendinden zekiydi.»

SEVİŞEN KARI KOCA

UZAKTAN bakanlar, sevişiyorlar sanıyordu. Fakat Belkıs, kocası Adnan'ın eve gelen arkadaşlarından mustarip: «Bir kadına hakipayiniz* diyorlar, ayak ayak üstüne atmaktan

* Hakipayiniz: Ayağınızın toprağı. (Kendinden söz ederken «kulunuz, köleniz» anlamına, aşırı nezaket belirten bir deyim.)

utanıyorlar.» Bunların köylü nezaketlerinden, taşra kokan terbiyelerinden Belkıs rahatsızdı: «Bu misafirler konuşmasını da bilmiyorlar: Bir mevzua yapışıp kalıyorlar; kısa mevzular üstünde, kimseden, hiç bir şeyden bahsetmeyerek, lâkayt konuşmayı, bitaraf lâkırdı etmeyi öğrenmemişler. Cümlenin birinden ötekine atlamayı, bir kelimeye dudaklarının ucuyla dokunup bırakmayı, bir yarım fikrin kırık dalında biraz sakıyıp susmayı bilmiyorlar. Mevzularına yakı gibi yapışıyorlar; beyit okuyorlar; fıkra anlatıyorlar. Ellerini koyacak yer arıyorlar, bir müddet havada tutup dizlerine indirerek, sonra bileklerinde sıkılgan büklümlerle ceplerine yerleştiriyorlar.»

Belkıs bir akşam yemeğinde, istihzanın riyası olan lâtifeye bürünerek:

— Kuzum Adnan, dedi. Onlar ellerini başkalarından çalmış gibi niçin utanarak ceplerine sokuyorlar?

Karısının yanında Adnan da kendisini beğenmiyordu. Belkıs'ın dudaklarından kelimesiz bir Fransızca toz halinde uçar, serpilirken Adnan'ın ağzından Vizantal'in lûgat kitabı sarkıp açılıyordu. Belkıs dudaklarıyla, Adnan avurtlarıyla konuşuyordu. Yatakta tek bir insan oldukları, birbirlerinde kayboldukları anda bile aralarından Boğaziçi haritasının mazi çizgisi geçiyordu: Biri Asya'da, biri Avrupa'da, iki kıyı idi. Yemek yerken ikisi de dimdik oturuyordu, fakat biri heykel gibi, biri duvar gibi dimdik!.. Çorba içerken ikisinin de dudakları sessizdi; fakat birinin dudakları gümüşün ucunu öpüyor, ötekininkiler madeni emiyordu.

Gece ziyafetleri veriyordular. Bu suarelerde Adnan smokinini giydiği zaman aynada Rum güveylerine benziyordu. Belkıs gece elbisesiyle salona girerken ipeklerinde ve elmaslarında bir Avrupa sarayının tavanları ve avizeleriyle giriyordu.

Belkıs, kocasının kılığına her gece sinirleniyordu:

— Şık giyindiğin için şık olmuyorsun Adnan!

Sonra düşünüyordu, Adnan'ın kendi de esvapları kadar «yeni»ydi: «Ceket, içinde kimse yok gibi duruyordu!»

Bazen istihzasının acılığını azaltmak için sesini dalgın yaparak:

— Adnan, diyordu. Bizde uşaklar beylerden daha iyi giyiniyorlar, değil mi? Hiç olmazsa elbiselerini benimsemeyi biliyorlar.

Kocası modadan bahsettiği zaman, işte Belkıs'ın büsbütün hırçın olduğu zaman... «Bizde yanlış anlaşılan bir şey de modaydı. İnsan konuşurken, dururken, dinlenirken, sorarken, bakarken o ayın, o haftanın nesli olmalıydı. İstanbul yalnız eldivenin modasını biliyorlardı; halbuki elin de modası vardı!..»

Bu izdivacın iki cehennemi vardı: Biri yatak odasıydı. En heyecanlı dakikada Belkıs, hemen başlayıp biten et itaatıyla Adnan'ın oluyordu; sonra yataktaki erkeği tanımayan bir kadın aynada giyiniyordu.

İkinci cehennem de akşam yemekleriydi. Yemek masasında her akşam Adnan'a bir ıstırap mukadderdi. Bir akşam sofrada beyaz örtüye Adnan'ın çatalından yemek damladı. Belkıs:

— Adnan, biraz Sultan Süleyman'ı, biraz Sultan Selim'i anlatsan, dedi.

Bu lâkırdıda, Adnan'ın tarih hocalığı, fıkaralığı vardı. Adnan, karısına kırmızı gözlerle baktı. Bu gözlerde de Belkıs'ın babasının hırsızlığı, vatansızlığı, bayraksızlığı vardı.

Haftada bir kaç kere gözleriyle kavga ediyorlardı.

Kadının uçan tebessümü, erkeğin buruşan kaşları, birinin iki çizgi olan gözleri, ötekinin sarkan yanakları en müthiş kavga kahramanlarının pazılarıyla çarpışıyorlardı.

Bir akşam yemeğinde ikisi de: «O halde ayrılalım!» dediler. Fakat sabah kahvaltısında, yeni takdim olunmuş iki ahbabın soğuk nezaketleriyle yine beraber yaşamaya başladılar.

ESKİMEK İHTİYACI

ADNAN IN konağında yepyeni bir 10 temmuz var; bir türlü eskimiyor. Halbuki Adnan, bu «yeni»yi yıpratmak için konağın içine neler sokmadı!

Yirminci asır konsolu onyedinci asır yapmak için kaplamasını, cilâsını söken mazisiz Amerikalı gibi Adnan da bu «10 temmuz»un bronzunu, boyasını koparmak istiyor.

Fakat konağında, suratında duran «yeni» bir türlü yıpranmıyor, Adnan bu «yeni»yi Belkıs'ın memnun olmayan gözlerinde görüyor.

Gâvur sofracı, sofu bahçıvan, sarı uşak, siyah halayık, Luikenz salon, Bağdat köşkü oda, Edirne sandık, Rönesans büfe... Bu konakta bunların hepsi var. Fakat 10 temmuzun bayramlık rubası bir türlü eskimiyor. Halbuki Belkıs uzandığı zaman vücudunun bütün hatlarını Süleyman asrının ince solgun divanı kucaklıyor; elini uzatsa uzun parmaklarının ucunu Selim devrinin divitleri öpüyor; cigarasının külünü silkeceği zaman Edirne çekmeceler ağızlarını açıyorlar, damaklarındaki yaldızlı turaları Belkıs'a gösteriyorlardı. Böyleyken Belkıs için bu konak takvim yaprağı kadar yeni! Hastane duvarı gibi çiğ beyaz!.. Çünkü Adnan, kendisi yeni adamdı.

Ve bu yeni adamlığın yeniliği Belkıs'ın onu eskidenberi tanımasından başlıyordu. Adnan, Belkıs'ın karşısına meçhul adam olarak çıksaydı, Adnan'ın mazisi bugünkü altınlarının akisleriyle kumral bir karanlık olacaktı. Belkıs, kocasının turasına baktıkça yazısını görüyordu. Mermer yalıda Belkıs'a yeniçerileri anlatan tarih hocasının buruşuk papuçlarını Beyoğlu'nun bütün kunduracıları Adnan'ın ayaklarından çıkaramamışlardı.

Adnan, bu kadar ıstıraba nasıl katlanıyordu, kendi de bilmiyordu. Bekâr olsaydı, bu ıstırabın hikâyesine bile tahammül edemezdi. Fakat evlilik muamma idi.

Hele Belkıs, büsbütün muamma idi: Meselâ, Adnan, anası Naciye'nin kimsesiz cenazesini anlattığı gece Belkıs, hıçkırıklarla ağlamıştı. Bu kibirli kadında bu merhamet ne kadar güzeldi!.. Sonra karı-kocalık da bir muamma idi: Meselâ, çok sevişen kaç tane karı koca vardır ki, biri ölünce öteki bu acıyı birkaç haftada unutmasın! Başkalarında ancak ölümden sonra anlaşılan riya daha hayatta iken onların arasında yoktu. Belkıs parasız, Adnan zengin olduğu halde, Belkıs'ın kocasını sevmediği belli oluyordu. Ve karısının kendisini sevmediğine Adnan için için memnundu.

ÜÇ SÜKÛT

BİR DEVLET NİŞANINA benzeyen zümrütlü kıravat iğnesi göğsünde; içinde lâmba yanıyor gibi kırmızı fes tepesinde, bir tıknaz adam, resim çıkartıyor gibi tek noktaya bakan iki büyük göz bebeğini Adnan'ın konağında Vekilharç Süleyman'ın suratına dikerek kartdövizitini uzattı. Kartı okuyan Süleyman, elinde tutan Adnan, avucunda sıkan Belkıs... Üçü de sırayla sustular. Üçü de, cinayet işleyecek gibi sapsarıydılar. Belkıs inanmadı, avucunu açtı, kartı tekrar okudu; yanlış görmemişti, bu, Fransızca *Prince Hassan*'dı!..

Tapu Müdürü Senih Efendi'nin Sofular'daki evine Arap Avnullah Paşa geldiği zaman efendinin, hanımın, hizmetçinin «Paşa geldi!» diye birbirine giren üç sesinden senelerce sonra bugün bir prens geldi diye bu konakta başlayan bu üç sükûttan acaba hangisi daha hazindi?

Senih Efendi'nin evindeki sesleri vaktiyle Hidayet'ten dinleyen Adnan, bu suali kendi kendine sordu.

Adnan'la Prens, geçende Serkl Doryan'da tanışmışlardı. Sakallı Vasfi'den geri aldığı ıslahat lâyihasını Prens ne zamandanberi saklamış, İttihat ve Terakki'ye kendi kendine darılmış, o kâğıdı bugün Adnan'a getiriyordu.

Belkıs, Prensle karşı karşıya oturunca bahtiyar oldu. Kocasının konağına ilk defa adama benzeyen biri gelmişti!..

Fransızca söylerken diplomat, puro içerken Avrupalı olduğunun zannedilmesini bekleyen bu adam Belkıs'ın konuşmaya razı olacağı tek misafirdi. Prensin kibarlığı Adnan'a bile sirayet etti: Belkıs, kocasını şirin bulmaya başladı. İngilizce lâyihayı Belkıs yüksek sesle okurken Prens, bıyıklarının ucunu fiskeliyor, kendi lâyihasına kendi başını sallıyordu. Lâyiha bitince Belkıs ve Adnan hürmetle, Prens azametle sustular.

Bu ikinci üç sükûttan bir hafta sonra Dahiliye Nazırı karar verdi: Prens Hassan kabineye girecekti.

Nazırlığına karar verildiğini kendi köşkünde uşaklarından duyan Prens, Adnan'ın konağına koştu; Nazırlığının arza gidip gitmediğini sordu. Adnan:

— Talât karar verdi demek, iradesi çıktı demektir Altes, dedi.

Prens o gün köşke dönünce sakal koyverdi.

Bu adamın nazır olmasını Belkıs da doğru buluyor: «Hiç olmazsa yemek yemesini bilir!» diyordu.

Yalnız nazırlar yapacak kadar kocasının zeki olduğuna şaşıyordu. Memleketin haliyle alay etmek için uzun parmaklarının ucunda kırılan güzel düğümle köpeğini çağırdı: «Bobi! Bobi *chéri!* Bobi, Bobi...»

Günler geçiyor, çenesindeki sakal çoğalıyor, Prens bir türlü nazır olmuyordu. Nihayet bir gün, Adnan, Prense geldi; öfkeliydi, Cemiyet'e sövüyordu. Prens, bu küfürlerdeki nezaketi anladı: Cemiyet onu nazır yapmayacaktı. Fakat Prensin kabineye girmeyişine Adnan'ın canı Prensten çok sıkılmıştı; ve Prens, Adnan'ı teselli ediyordu. Ancak, Prens de, devlet işinde kullanamayacağı bu münasebetsiz sakalla karısının karşısında gülünçtü.

Yalnız Prens, Adnan'ın bu iyiliğini unutmuyordu. Adnan, Cemiyetin o kadar ehemmiyetli adamıydı ki, ona sebepsiz bile minnettar olmak Mısır Prensinin işine geliyordu.

Prens, onlara sık sık geliyor diye Adnan, Belkıs'ın yanında kıymetinin artmasına sinirleniyordu. Ve bu münasebet-

le kendisinin sonradan görmeliğini karısının gözlerinde daha açık okuyor; kendi kendine, içinden, Belkıs'la kavga ediyor, tenha odada Belkıs'ın hayalini karşısına koyuyor, konuşuyordu: Hayal, hep babasının Müşir olduğunu söylüyordu. Adnan: «Fakat büyükbaban?» diyordu. Hayal cevap vermiyordu; hayal susuyordu; çünkü hayalin büyükbabası ihtida etmiş* bir Rum bahçıvandı. Adnan'ın üçüncü ceddi Çelik Mehmet Paşa, hayalin dedesine mi benzerdi? Tarihe girmişti. Fakat fikir adamı Adnan, bu dedesini Belkıs'a bir defa söylemeyecek kadar asalet dedikleri martavala ehemmiyet vermiyordu. Öyleyken, yine çok istiyordu ki bu Çelik Mehmet Paşa'yı biri çıksın da Belkıs'a söylesin! Bu zaaf, Adnan'ın insan tarafının güzelliğiydi. O, kendisini insan yapan bu histen utanıyor, insanı melek gibi mânâsız olmaktan kurtaran haset gibi, ihtiras gibi bu zaafın, bu riyanın da ne kadar güzel olduğunu bilmiyordu. Sonra dostlarına kızıyordu. Adnan, Belkıs'la evlendiği zaman bu dostlar, tebriklerine —Adnan'ın, Belkıs'la denk olmadığını belli eden— bir kısalık sokmuşlardı. Kendini böyle fena bir tarzda tebrik eden o hayallerle kavga ediyordu; bu hayallerin kiminin ayyaşlığını, kiminin dolandırıcılığını yüzüne vuruyordu. Hayır, Belkıs ne yapsa, Adnan onu boşamayacaktı. İnsanın zayıf taraflarıyla düşmanlarından ziyade meşgul olan bu dostları sevindirmeyecekti. Belkıs'tan ayrılmak, bu adamların zannettikleri küfüvsüzlüğü* tasdik etmekti.

HARBİ UMUMÎDE

ADNAN'IN Nişantaşı'ndaki konağında kıyamet kopuyor:

Hidayet:

— Senin bu lâfların İttihat ve Terakki edebiyatı!

* İhtida etmek: Sonradan müslüman olmak.
* Küfüvsüzlük: Denk olmayış.

Adnan:

— Seninkiler de Patrikhane edebiyatı!

Hidayet:

— Ermeni milleti mazlûmesi...

Adnan:

— Mazlûmesi mi?

Parkeye geçirilmiş elektrik düğmesine iskarpinin ucuyla iki defa bastı; Adnan'ın pabucunun zile iki defa dokunması demek, Süleyman'ın odaya koşması demekti. Ve Adnan, Süleyman'a, yazı odasındaki (Ar) dosyasını getirmesini emretti.

Adnan:

— Tarih iki türlü düşman kaydeder: Önden vuran, arkadan vuran. Fakat Harbi Umumi'de üçüncü bir nevi düşman daha görüldü: Yandan vuran. Türk ordusunu yanyana yürüyenler vurdular. Yaralarımızdaki kurşunlardan bir kısmı, bizim paralarımızla alındı.

Süleyman elinde dosyayla geldi.

Adnan:

— Üç numaralı kâğıdı oku. Dinleyin Hidayet Bey.

Süleyman tek gözlüğünü düzeltti; okuyor:

— «Ben Hayık soyuna mensubum. Hayık'ın, Aram'ın diliyle konuşuyorum. Ey Ermeni çocuğu, sen Vartan'ın soyundansın. Ey Ermenistan'ın aziz güneşi, bahar geldi.»

Adnan:

— Beş dişli, altı yaşlı Ermeni çocuğundan sekiz dişli seksen yaşlı Ermeni ihtiyarına kadar ağızlarda kanlı bir edebiyat Ermeni dilinin salyası ve Ermeni mutfağının salçasıyla çalkanıyor.

Hidayet:

— Bunlar...

Adnan:

— Hidayet Beye dokuz numaralı zarfı ver Süleyman. Moskof ordularında bize karşı harbeden Ermeni Generalleri-

nin resimlerini, Ermeni salnamelerinin kahraman diye nasıl bastıklarını görsünler.

Hidayet:

— Benim demek istediğim...

Adnan:

— On dört numaralı kâğıdı oku, Süleyman.

Süleyman, Antranik'in Türkiye Ermenilerini toplayarak nasıl intikam taburları kurduğunu okudu.

Hidayet:

— Canım efendim; ben...

Adnan:

— Müsaade edin Hidayet Beyefendi Hazretleri. On beş numarayı oku Süleyman.

Süleyman okudu.

Adnan:

— Görüyor musunuz Hidayet Beyefendi; biz umumi seferberliği ilân ettiğimiz gün Taşnak Komitesi, bütün vilâyetlerimizdeki şubelerine şifreli emirler veriyor: «Ruslar Osmanlı hudutlarını geçer geçmez, Ermeniler silâha davranacaklardır; Türk ordusu iki ateş arasında kalmalıdır; eğer Türk ordusu ilerlerse Ermeniler Osmanlı kıtalarından ayrılmalıdırlar, Rus ordusuna geçmelidirler,» diyor.

Hidayet surat ediyordu.

Adnan:

— Süleyman, ver bana şu dosyayı, dedi; kendi okumaya başladı:

— Bükreş'teki Hınçak Komitesi şubesinin Romence *Dinimiatça* gazetesinde çıkan 21 temmuz 1915 tarihli makaleden bir fıkra: «Asya'nın Belçikası olan Ermenistan'ın hukukunu tanıtmak üzere Rus orduları saflarında harbeden Ermeniler pek çoktur.» Sofya'da çıkan *Haydan* Ermeni gazetesinin 19 ağustos 1914 tarihli nüshasından bir fıkra: «Menhus Moğol kavmi, Arî kavminin en temizine saldırdı; dünya, Türk denen musibetten kurtulmalıdır.» Bu, *Noyeveremya* gazetesidir;

meşhur Tolstoy'un kızı, Ermenilerin Ruslara Türkler aleyhinde ettiği hizmetten çıkan parlak neticeleri sayıyor. Bu, 23 eylül 1914 *Daily Chronicle* gazetesidir; Ermenilere, «Yedinci müttefikimiz,» diyor. Hidayet Beyefendi, 28 temmuz 1914 iki tarihtir: Umumî seferberliğin ilân edildiği tarihtir, bir! Ermeni maskesinin Türk polisinin elinde sallandığı tarihtir, iki!

Sustular.

Hidayet birdenbire başka türlü coştu. Abdülhamid devrinde Allah'a söven Hidayet, İttihat ve Terakki dinsiz diye, 10 temmuzdan sonra, beş vakit namaz kılıyordu. Hükûmetin Allahsız olmasına söylendi. Sonra Meşrutiyet devrindeki muharebelere geçti. Trablusgarp'a acıdı.

Adnan haykırdı:

— Trablus meselesi «kükürt» meselesidir!

Hidayet öfkesinden kudurdu. Çünkü aralarında bu mesele ne vakit açılsa, Adnan'ın söylediği şeyleri hatırlıyordu: «Bosna-Hersek'i Avusturya aldı diye Trablusgarp'ı da İtalya almıştı. İkisini de veren Adnan ve arkadaşları değildir; Abdülhamid'ti: Zahirde* ikisi de onların zamanında elden çıktığı halde... Bosna-Hersek'in Avusturya'ya iltihakı üzerine İtalya Meclisi Mebusanında kıyametler kopmuştu. Mebuslar, nazırların kafalarına hokkalar atmışlardı. Fakat İtalya kabinesi soğukkanlılığını bırakmayarak, «Hükûmet, mesuliyetini biliyor; bunu bildiğini zamanı gelince fiilen gösterecektir,» demişti. İşte Trablus'un alınması bu beyanatın «fiilen tutulması» idi. Esasen bu Trablusgarp meselesinde birçok sebepler vardı. Bir defa Banco di Roma bunda âmildi. Sonra da İtalya Hariciye Nazırı San Giuliano!.. Bu adam Sicilyalı idi. Hattâ Hariciye Nazırlığına geçince nezaretteki bütün memurları Sicilyalılardan seçmişti. Sicilya, kükürt madenleriyle meşhurdur. Banco di Roma da bu madenleri işleten bir bankaydı. Trablusgarp'te de kükürt madenleri mebzul denecek

* Zahirde: Görünüşte.

kadar çoktu. Ve Almanlar bu madenleri işletmeye kalkışınca bu rekabet Banco di Roma'yı kuşkulandırmıştı; bütün mesele buradan çıkmıştı; işin esası hep Banco di Roma'ydı!»

Adnan yine bunları söyleyecekti.

Hidayet hatırladığı bu mütalâaları şimdi yine dinlemiş gibi cevap verdi:

Hidayet:

— Muharebe ister bankadan çıksın, ister bakkaldan!.. Bana ne? Memleket elden gidiyor Beyefendi, memleket!.. Siz ona bakın.

Adnan:

— Daha Abdülhamid zamanında, Trablusgarp'ta hekim, hastane, eczane, posta, mektep, hep İtalyandı. Ve bütün Trablusgarp, Osmanlı İmparatorluğunun, telgraf teli Malta'ya bağlı bir sürgün yeriydi. Sizin Trablusgarp dediğiniz yer, bütün Abdülhamid devrinde Mısır ve Tunus gibi iki mamure arasında bir milyon kilometrelik bir viraneydi. Biz bu toprak yığınını 10 temmuzdan sonra birkaç senede cennet yapamazdık. Yalnız vermeyelim diye uğrunda ölebilirdik. Nitekim Cemiyetin birçok kıymetli zabitleri ölesiye çalıştılar. Ölmedilerse tesadüfen ölmediler.

Hidayet, şimdi Trablusgarp'ı bırakmış, Abdülhamid'i müdafaa ediyordu. Ve isminin etrafında birçok inledi, kalktı, gitti.

Adnan, Dahiliye Nazırını telefonla aradı.

Adnan:

— Evet, benim.

Telefon:

— .....

Adnan:

— Canım şu adamı niçin susturmuyorsun? Zehir saçıyor...

Telefon:

— .....

Adnan:

— Dün sana mı geldi?

Telefon:

— .....

Adnan:

— Bu sefer de Şurayı Devlet Reisliği mi istedi?

Telefon:

— .....

Adnan:

— Yine mi «hafiyesin» dedin? Be birader, insanın yüzüne söylenir mi?

Telefon:

— .....

Adnan:

— Hakikat, hakikat! Ama her hakikat söylenmez ki kardeş.

Telefon:

— .....

Adnan:

— Anladık; evet namussuz; evet, kerata; beraberim; fakat senin sandalyende oturan adam herkesten evvel kerataları idare edecektir.

Telefon:

— .....

Adnan:

— «Ben böyleyimdir,» olur mu? Gece küçük kulüpte mutlak beklerim; gel, görüşelim.

Telefon:

— .....

Adnan:

— Hayır, bu gece poker, moker yapmayacağım. Bu akşam hep seninim.

Telefonu kapadı.

Demindenberi, odaya giren uşak, yüzünde terbiyesiz bir can sıkıntısı ile, Adnan'ın telefonu bitirmesini bekliyordu.

Uşak:

— Hanımefendi telefonu istiyor.

Adnan:

— Hanımefendi mi? Hanımefendi geldi mi?

Uşak:

— Şimdi geldi efendim.

Adnan, sokaktan dönen karısının kendi yanına gelmeyişine hayret edemeyecek kadar bu lâkaytliklere alışkındı.

Adnan:

— Nerede kendi?

Uşak (telefona giderek):

— Karşıki odada.

Adnan'ın yüzü daha başka şeyler sormak istiyordu. Fakat uşak, telefonu prizden acele çıkardı. Kendisini Adnan fazla lâfa tuttuğu için kaybettiği vakti kazanmak isteyerek Belkıs'ın bulunduğu odaya elinde telefonla koşuyordu. Belkıs'a hizmet ederken, uşaklar, Adnan'a karşı terbiyesiz olacak kadar evin hanımından korkuyorlardı.

Adnan, dosyasını topladı. Yerdeki elektrik düğmesine potininin ucuyla iki defa bastı. Süleyman'ı çağırıyordu, dosyayı verecekti.

Süleyman odaya girince, her zamanki gibi, zille çağırılmasındaki ıstırabı örtmek isteyerek mânâsız bir lâkırdıya başlayacak, bu lâubalilikle uşaklığını azaltacaktı. Adnan, «Dur!..» dedi, başını kaldırdı, dışarısını dinledi:

Belkıs telefonda haykırıyordu:

— Hayır efendim... Sizi istemiyorum; madamı istiyorum diyorum. Siz lâf anlamaz mısınız yoksa? Ooof... Orası terzi Efijeni değil mi yoksa?

Ses kesildi. Süleyman lâfa karışacaktı. Belkıs telefonda yine haykırmaya başladı:

— Siz Madam Efijeni değil misiniz? Bak bana Madam, sen namussuz bir kadınsın. Ben mi? Ben Madam Adnan Bey.

Uzun bir sükût.

Belkıs:

— Af mı edermişim? Neyi affedeceğim? Evet, evet, söylüyorum, yine söylüyorum: Namussuzsun! Benim apremidi' mi...*

Telefon:

— .....

Belkıs:

— Hangi apremidi olacak? Boncuk işlemeli elbisem. Berlin'den değil canım. Viyana'dan getirttiğin model. Avuç dolusu para verdim, başkasına kopyasını yapmayın diye. Yapmadın mı? Bugün çayda rezil oldum diyorum sana. Madam dö Navara'nın üstünde de vardı; benim üstümdeki elbiseyle kadın karşımda oturdu; üniformalı iki mektep çocuğu gibi maskara olduk. Ayıp, ayıp madam. O kopyayı sen yapmadın mı? Bir daha söyle bakayım. Hayır söyle... Sen yapmadın öyle mi? Şimdi de sen beni dinle: O kopyayı senin yaptığını Madam dö Navara bana ağzıyla söyledi. Kabil mi değil? Dinle beni madam, sen yalancı, dolandırıcı, rezil, hırsız, edepsiz, namussuz bir karısın. Evet, sen, sen, sen... Tu suratına! Tu, tu, tu...

Küfür bitti. Çünkü telefon kapanmıştı. Adnan sararmış, Süleyman'dan utanıyor, başka yere bakıyordu: Telefonda terziye tüküren kadın hakikaten Belkıs mıydı?

Süleyman, bu konağın ihtişamını bir anda yıkan, Adnan'ı kendisine «Şu dosyayı al!» emrini veremeyecek kadar küçülten bu sahneye içinden seviniyor, sahte bir incelikle başka şeyle meşgul görünmek istiyor, masanın üstündeki bir kitabı karıştırıyordu.

Adnan, asık bir suratla, Belkıs'ın odasına gitti. Kapının kilitli olduğunu görünce dargın suratının yerine yalvaran bir

* Apremidi: *Après-midi* (Fr.): Öğleden sonra; öğleden sonra giyilen elbise.

çehre takındı; kapıyı bir parmağın çıkaracağı kadar hafif, terbiyeli sesle vurdu. İçerden Belkıs'ın sesi acı acı haykırdı:

— Canım, vurmayın kapıya öyle! Hastayım, bırakın beni kendi halime! Bu evde hasta olmak da hakkım değil mi yoksa?

ADNAN ZENGİN

SOKAKTA kendi kendine yürürken bile beyanı mütalâa eden* bir yüzü var. Her lâkırdıya cevap vermiyor, bir ufak tebessüm, dudağında, cevap yerinde, duruyor. Bu iğreti vakarından bazan rahatsız oluyor, tabiileşmek istiyor; fakat bu ne kadar güç! Ya lüzumsuz iltifat edecekti; yahut çalım...

Aksaray'daki küçük evinde kalan tabiî omuzlarını bir türlü bulamıyordu. Fakat «Kabahat onda mıydı? İnsanlar, onu tabiî yüzleriyle dinlemiyorlardı ki... Bütün kafaları bir tek göz kesilerek, insanlar onu dikkatle dinlerken o, havanın sıcak olduğunu tabiî bir lâkırdı gibi nasıl söylerdi?» Elçiler, nazırlar, umumî müdürler yaratıyordu. Selâmını neredeyse, borsada oynayacaklardı.

Her gün ondan borç para istiyorlardı: Harbi umumînin böyle mahzurları vardı.

Yalnız kendisinden bir şey rica edeceklerse topyekûn dargın bir çehre takınıyor, kendisini rahatsız edecek müracaatlara karşı —müracaatçı daha yoldayken— o, odasında somurtuyordu. Kendi kendini yaratmayı bilmeyenleri, bir halike muhtaç olanları affetmiyordu. Onu kim yaratmıştı? Kendi. Servetini onun cebine kim koymuştu? Zekâsı.

Kımıldamak için başkasının kolunu, bacağını isteyenler, bu kadar sakat olanlar, ölünceye kadar yaşamakta ısrar etmemeliydiler: İntihar böyle insan içindi.

* Beyanı mütalâa eden: Düşüncesini açıklayan.

ADNAN ÇOK ZENGİN

HATIRINA geldi mi, herkes, her şey onundu. Parasız bir genci büyük şair, büyük romancı yapacak kadar güç olan bir kadın yarım saatte Adnan'ın oluyordu.

Karısına adını, rengini bilmediği hediyeler alıyordu: *Blue-Blanc* tektaşlar, kırmızı inciler, lâcivert elmaslar. Muharebe bitince karısıyla Avrupa'da nerelere gideceklerini şimdiden biliyorlardı; Adnan'da zenginlerin coğrafyası, milyoner koleksiyoncuların arkeolojisi; Belkıs'ta zengin sahne artistlerinin tuvalet masasındaki kimya vardı; bir damlası elli şişe ilâç fiyatında lâvantalar, bir ponponluğu beş çuval un fiyatında pudralar. Kimsenin doğrusunu bilmediği kadar zengindi. Hükûmetin içinde değildi, hükûmetti; altı senedenberi her lâkırdısı doğruydu. 10 temmuzdanberi ona kimse itiraz etmiyordu. Açlara sanki bir locadan bakıyordu, bir piyes seyreder gibi... Aylar geçtikçe servetine alıştı. Halbuki bu sabah uyandığı vakit, servetinden kudurmuş köpek görmüş gibi korktu. Kendisine mânâlı mâṇâlı bakan insanları hatırlıyordu, bu gözlerin önünde maznun* muydu, yoksa Nietzsche'nin fevkalbeşer'i* mi?

Hayır, biliyordu, maznundu! Kızdı: Kendisinin bulunmadığı her yerde konuşulan bu servetin hesabını vermeye hazırdı; fakat insanlar bu servetin meçhul kalmasını, müphem kalmasını istiyorlardı; bu onların işine geliyordu ve Adnan'a büyük parasının sebeplerini sormuyorlardı. Bu sorulmayan sorgu, servetinin bileğinde kelepçeydi; bu refah, müttehem* gibi zincirini sürüyerek gözönünde dursun diye kimse bu paranın hesabını ondan soracak kadar faziletli değildi.

O da nasıl zengin olduğunu sormayanlara anlatacak kadar kendinden şüphe edemezdi. Fakat bu «servet»ine, bu

* Maznun: Sanık.
* Fevkalbeşer: İnsanüstü.
* Müttehem: Suçlanan.

«gizli»ye yan bakan gözlerden bazan o kadar bıkıyordu ki, istiyordu bu servet çöksün ve «Adnan»ın tarih hocalığına gene nasıl başlayabileceğini herkes görsün. Fakat zengin olduğu gündenberi kötürümdü. Hamlesi yoktu; ona yalnız hekim sağ derdi.

Şimdi bu ölü, çalışabileceğini sanıyordu. Fakat önündeki çizginin bir ucunda Belkıs vardı, öteki ucunda Aksaray'daki merdiveni tahta öten ev. Belkıs'la bu ev yan yana durunca bu korkulu rüyayı görmemek için gözlerini dört açıyordu. Hayır, hocalık edemezdi; o halde avukat olacaktı: Fakat şimdiki gibi iş avukatı değil, dava avukatı... Herkes görecekti ki Adnan, İttihat ve Terakki'siz de, bu konakta oturabilir.

Büyük servetler Hugo'nun eserleri gibi tezat doludur! Para maddî mesafeyi azaltırken, mânevisini çoğaltıyordu; Adnan istediği yere beş dakikada giriyordu; her istediği şey beş dakikada cebinde, midesinde, kollarındaydı. Fakat memleketin felâketleri ondan kaçıyordu, uzakta duruyordu; İstanbul'un kapısında üst üste yığılan genç ölüleri, Çanakkale'de, balya balya şehitleri —sanki Çin'de vebadan ölenlerdi— uzaktan seçemiyordu.

Memleketin ıstırabına resmini çekecek gibi hesaplı mesafeden bakıyordu: Rahattı; yalnız bu servetin de bir mahzuru vardı:

Büyük iane veremiyordu. Çünkü servetinin ne kadar olduğu anlaşılırdı. Çünkü kazanıp sırıtanlar, kazanmayıp somurtanlar harbi umumîde Türkiye'nin tarifiydi. Bu memleket nasıl cehennemdi ki, en iyi yürekli «para»yı «duygusuz» yapıyordu; iyilik yaparsa büsbütün tenkit edeceklerdi; sonra onun parasını tenkit edenlerden bazıları ne kadar zavallıydılar: Karılarının *Hermine* kürklerini, platin kol saatlerini, yeşil altından el çantalarını Adnan almıştı; fakat «bu tenkit olunan Adnan» o kocaların «isim»leriyle «sıfat»larını yanyana koyup söyleyemiyordu: Ve bu erkekliği gösterirken insan zengin olunca «ne kolay faziletli olabileceğini» düşünüyordu;

en tuhafı karılarının bu pahalı süslerine kocalarının ufak aylıkları yetiyordu; bu *Hermine*'lerin, bu *platine*'lerin önünde somurtmayan kocalara baktıkça insanlara acıyor, parayla neler yaptığını görerek paradan korktuğu için paraya tapıyordu. Servet —Adnan'da olmak şartıyla— «kuvvet»ti, «fazilet»ti; fakat o «kuvvet», o «fazilet» Adnan'ın cebinde olmayınca korkunçtu: Cebindeki servetine bir de uzaktan bakayım dediği anda ürktü. Ancak bu serveti, bu kabahati diyelim ki o, kendi yapmıştı. Fakat onun korkunç mevkiini, o yapmıyor, insanlar yapıyordu. Resmî adam değildi; gene onun her bayramını elçiler tebrik ediyorlardı; sokakta kendini belli etmeyerek yürürken polisler kolları ve bacaklarıyla selâm kesiliyorlardı. Onu, sokakta, görmeyerek geçen az kadın vardı. Saat beş çayları o gelecek diye kalabalıktı; o neşeliyse harbi kazanıyorduk, o somurtuyorsa Bağdat düşmüştü.

Tebessümü iltimastı; bir ismin önünde «Bizim!» dedi mi, ismin sahibi elçi, vali, müsteşar oluyordu. Onun önünde Beşinci Mehmet, şehzadelerinden utanıyor, bu oğlanları nasıl adam edeceğini ona soruyordu.

Kendisinden pahalı hediyeler alacak kadar tanıştığı kadınları, çaylarda kocaları Adnan'a takdim ederken, Adnan, bir kadını ilk defa gören bir erkeğin namuslu gözleriyle onlara bakıyor, kendi inceliğini kendi de beğeniyordu. Fakat fazilet denen şey de bir hokkabazlığa, bir el çabukluğuna ne kadar çok benziyordu. Zaten dünyayı dört beş yalan idare etmiyor muydu?

Acele etmiyordu: Bu refahtan, bu mevkiden bu kadar çabuk bıkılamazdı; zamanı gelecekti. O zaman eski sessiz günlerine, kitaplarına, romanına dönecekti. «Şimdilik» gene her günkü gibi yaşamalıydı; hem «dünyanın her tarafında bu böyleydi: Mes'ut olmak istiyor musun, saadetini muayene etmeyeceksin.» Gözlerini kapamazsa, kimse hayatta güzel rüya göremezdi. Adnan da servetine dikkatle bakmaktan vazgeçiyor, çok zengin adamlar gibi onun da gündüzleri, gece vak'alarıyla doluyordu: Uyku, içki, oyun, kadın.

Bazı günler servetinden başka türlü korkuyordu: Bir gün parasız kalırsa, kaybedecek saadetleri olmayan orta halli insanlara imreniyordu. Çeksiz erkek, incisiz kadın, suvaresiz konak, kumarda para kaybedemeyen insan... Bunlar ne felâketti.

Oyunda her gece kaybedebildiği birkaç bin lira birdenbire yok olursa?..

Fenalaşıyordu... Parayı bu kadar yakından tanımasaydı, ne kadar bahtiyar olacaktı. Para, başkasında anlaşılmıyordu: Parayı insan kendinde anlıyordu. Paraya, anlamayarak uzaktan baktığı eski günlerine imrendi.

İLÂÇ KOKAN MEKTUP

Adnan Bey,

Size bu mektubu bir kadın yazıyor; kalemi eline almak için eldivenlerini şimdi çıkardı: Fakat bunlar Pigmalion'dan alınmış eldivenler değil; bunlar kauçuktan pansuman eldiveni. İstanbul'un bir hastanesinde Çanakkale yaralılarının kanı ile ıslanan bu lâstik eldivenlerin ılık izleri parmaklarını balmumulaştırarak size bu satırları yazan kadın, çiçek kokulu, renkli bir kâğıt gönderemezdi; ilâç kokan bu mektubu affedin.

Sizden bazı şeyler öğrenmek istiyorum Adnan Bey. İnkılâbı, yapanlar kadar sevdim; fakat, bu inkılâbı bir müddettir, bilmem niçin, tanıyamıyorum. Mektubumun burasını okurken neler düşüneceksiniz, bilirim. Fakat hayır: Ben, ne 31 Mart'a sevinen bir sarıklının kızıyım; ne de kadro harici bırakılan birinin karısı... Hususi bir talihsizliğim hiç yok; büyük denecek kadar servetim var; küçük denmeyecek kadar da tahsilim.

Kendi mahrumiyetinin içinden memleketinin her şeyini siyah görecek kadar ne fena doğmuş, fena yetişmiş bir insanım; ne de yoksulum.

Böyleyken inkılâbı tanımıyorum; bu, hakikaten 10 temmuzda sizin memlekete getirdiğiniz o güzel inkılâp mıdır? Sizi de tanımıyorum: Siz, sahiden, 10 temmuzun, menfaati, parayı bilmeyen

toy çocukları mısınız? Fakat sizin bir çocuk kadar, bir köylü kadar güzel yüzünüz vardı; sizin tertemiz bir alnınız vardı, onlar ne oldu? İzin verirseniz Adnan Bey, size bir şeyler daha soracağım:

1 — Türk çocuklarının memleket için hudutlarda elele öldüklerinden haberiniz var mı? İnsanların memleketleri için öleceğini kabul ediyor musunuz?

2 — İktidar mevkiinden çekildikten sonra da vatanperver misiniz? Fırkanız düştükten sonra da memleketi sevecek misiniz?

3 — Yirmi dört saatin kaç dakikasında memleketi düşündüğünüzü sorarlarsa söyleyecek vaktiniz var mı?

Adnan Bey, Türk kanı çok güzeldir, onu Türk neferinin yarasında görüyorum; kaputuna, kefenine sığmayan bir dağ parçası, bir dakikanın ucunda duran bir damla kan kadar ufak manzarayla ölüyor, kayboluyor, uçup gidiyor. Bu büyük ölüm, bu kadar küçük olmaya razı oluyor; bu ne korkunç bir tevazudur, değil mi? Bu bir damla kanın önünde niçin sarardınız, Adnan Bey?

Bu kanlar, bu yaralar olmasaydı, siz ve arkadaşlarınız zengin olmayacaktınız, diyorlar; onun için mi? Fakat bu sözler size bir iftiradır, değil mi? Bunların iftira olmasına muhtacım. Bu iftiraya kızıyorsunuz, değil mi? Benim bu hiddetinize ihtiyacım var. Yirmi yaşında ölenler, sizin için bir borsa meselesi değildir, değil mi? Allah aşkına «Değildir!» deyin. Susuyorsunuz; o halde Belkıs Hanımefendi'nin başı için bu iftirayı reddedin. Delil istemiyorum; kuru inkârınıza bile razıyım. Ne yapayım; ben inkılâbı bir aşkın heyecanına yakışmayan şuurlu, hesabın, rakamın soğukkanı ile sevdim. Keşki bu türlü sevmeseydim; keşke her aşk gibi bu da bende bir kasırga kadar mantıksız olsaydı; o zaman etrafımı, o zaman sizin bugünkü çehrenizi de belki görmezdim. Ne olur, bana acıyın ve bana söyleyin; onlar yalan söylüyorlar: Siz davanızı unutmadınız, siz bayrağınızı bırakmadınız, siz 10 temmuzu, bu vaadi tutacaksınız, değil mi? Balkan mağlûbiyetinde kahrımdan niçin ölmedim; hâlâ onun matemindeyim; o hüznün içindeki bir Türk kadınına bu cevabı çok görmeyin; söyleyin: «Biz memleketi ikbal mevkiinde değilken de seviyoruz,» deyin, «Bu sevgi, bir sahne işi değildir,» deyin. Sizden bu kadarcık bir fedakârlık istiyorum. Mektubumu yumruğunuzda buruşturup atmayın. Bir sual daha Adnan Bey: Sizi niçin kısık seslerle, korkak gözlerle konuşuyorlar? Bu kadar korkunç olmaya nasıl tahammül ediyorsunuz?

Kapılardan, pencerelerden korkmadan ismi ağza alınmayan adamlar olmak: Bu, sizin için ne fena talihtir! Bu, hareketin, fiilin iftirasıdır. Lâkırdı ile iftira ettikleri yetmiyormuş gibi, bir de gözle, kaşla mı iftira? Buna ne bahasına katlanıyorsunuz? Sonra bu gizli servetiniz? Bu zindanda nasıl oturuyorsunuz? Güneşten kork; gökten kaç; ölünün deliksiz karanlığında otur; bu simsiyah hayata siz yaşamak mı diyorsunuz? Ziyadan niçin korkuyorsunuz? Niçin, niçin, niçin? Heyhat! Gerçek: Siz bu kelimeden rahatsız olursunuz. «Niçin»i Sinop'a sürüyorsunuz.

Biliyorum; bu satırları haset sanacaksınız. Fakat işte Talât Bey. Bu temiz inkilâp çocuğunu, bu parasız devlet adamını niçin o kadar seviyorum? Niçin mi? Söyleyim Adnan Bey: Size benzemediği için! Onun namusu sizin aranızda bikestir* de onun için. Sonra, Adnan Bey, bu muharebe nedir? Telâş etmeyin: Harbe niçin girdiniz demeyeceğim. Muharebenin cephe arkası niçin bu kadar çirkin diyorum. Bir muharebeyi bir sarrafa, bir bakkale niçin benzettiniz? Memleket müdafaası bu derece nasıl çirkinleşir? O güzelliğe nasıl kıydınız?»

Bu imzasız mektup Süheylâ'nındı.

Süheylâ'nın ağzından kaçırdığı, «Belkıs'ın başına verilen yemine» Adnan sevindi: «Bu, zekâsız bir kıskançlıktı. Pansuman eldivenleri de yalan söylemenin verdiği telâşla acele yapılmış beceriksiz bir edebiyattı. Hilâliahmer'de* hastabakıcılarının pansuman eldivenleri olmadığını, İstanbul'da Süheylâ'dan başka herkes biliyordu. Demek ki, Süheylâ mektubuna soktuğu bu lâstik eldivenlerin yalan olduğunu anlamayacak kadar Belkıs'ı kıskanmıştı.»

Adnan yanılıyordu. Eldivenler doğruydu. Hilâliahmer'de çalışan Mısırlı Prenses Bâhire —Prens Hasan'ın karısı— bunları Süheylâ'ya hediye vermişti.

Adnan mektuba o kadar kızmıştı ki, ona şimdi ikinci bir kusur arıyordu. İmlâ yanlışı buldu: Mektupta (hesap) kelimesinin «ha»sına üst satırından bir nokta düşmüştü. Süheylâ

* Bikes: Kimsesiz.
* Hilâliahmer: Kızılay.

«ha»ları, «hı»ları bir erkek kadar bilirdi. Fakat Adnan kendini tenkit eden mektubun imlâ yanlışına sevinmek için Süheylâ'nın sağlam tahsilini birdenbire unuttu. Bununla da öç alamadı. Mektubu birdenbire yırttı. İkinci kere yırtmadan durdu. İki parçayı yanyana koydu; okunup okunamayacağına baktı; çantasına yerleştirdi. Talât Bey'e gösterecek, «Bak sen ne kadar temizmişsin; biz ne kadar pismişiz!» diyecek, biraz güleceklerdi. Ona göstermezse, bu kâğıttan korkmuş demekti. O zaman, Süheylâ'nın yazdığı şeyler doğru olacaktı. Talât Bey'e göstermekle mektup iftira olacaktı.

Birden hatırladı: Bir gün Talât Bey, «Hilâliahmer'de hastabakıcılar arasında bir hanım gördüm; fazilet örneği bir kadın.» demiş, sonra, «Bu hanım Maliye Nazırı Sıtkı Paşa'nın kızıymış, vaktiyle senden ders almış,» diyerek, «Keşke...» demiş, durmuştu. Adnan anlamıştı; bu cümle bitseydi şöyle olacaktı: «Keşke bu kızla evlenseydin Adnan!» Fakat Talât Bey, Adnan'ın evli olduğunu düşünmüş, bu lâkırdıyı bitirmemişti. Bu sözün bitmemesi ne kadar mânâlıydı; Belkıs'ın, Adnan'ı mes'ut etmediği, bu söylenmeyen lâkırdıdan, ne kadar belliydi. Adnan fakat anlayamıyordu: Onun Belkıs'la evlenmesinin fena izdivaç olduğu çok refahlı konağının, çok terbiyeli karısının neresinden, nasıl görünüyordu?

O kimseye, Belkıs'tan dert yanmamıştı. Belkıs en mesut kadın kadar her gün biraz daha güzeldi; yalnız çocukları olmamıştı; saadetlerinin bundan başka bir eksiği yoktu. Adnan, Belkıs'la mesut mu, değil mi? Talât Bey, bunu ne Adnan'a soracak, ne de başkalarından öğrenecek adam değildi. O halde? Demek ki bedbahtlıklarının, gizli kalmayan bir tarafı vardı; bunu, çok para, çok terbiye saklayamıyordu. Hattâ kocasını sevmeyerek onunla yaşamak, Belkıs'ın evde misafir olunca kibrine dokunuyordu. Belkıs o kadar kibirliydi ki, başkalarının yanında kocasını seviyor, Adnan'ın hiç bir tebessümünü iştiraksiz bırakmıyordu. Böyle şeylere dikkat etmeye üşenen Talât Bey, bu oyunu nasıl sezmişti? Adnan'ın canı sıkılıyordu. Bedbaht olmaktan ziyade bedbaht olduğunun an-

laşılması erkeklik gururunu rahatsız etti. Karısına kızdı: «Bu kadını boşamalıydı.» Fakat eve gelince Belkıs'ın karşısında, sebepsiz mesut oldu. Hayır, bu sevincin bir sebebi vardı. Belkıs o kadar büyük saadetti ki, Adnan eve her gelişinde onu bulamayacağım diye korkuyordu. Şimdi madem ki karısını evde bulmuştu, mesuttu. Adnan, kendisini Belkıs'a o derece lâyık görmüyordu.

Belkıs'ın her gün değişen ağır tuvaletlerinin karşısında, servetinin korkunç sebeplerini bile unutuyordu; bu servetin namussuz olduğunu Süheylâ'nın bu «imlâsız» mektubu mu ispat edecekti? Karısının güzel saçlarında, uzun, beyaz parmaklarında başka türlü parlayan, başka türlü kibarlaşan bu serveti Süheylâ'nın kıskanç mektubu mu çirkin gösterecekti? Güldü. Belkıs'ın uzun, beyaz elini tuttu, öptü; yemek odasına geçtiler.

Kırmızı abajurlu avizenin altında murassa* tabaklarla üniformalı bir insan göğsü gibi resmî bir ihtişamla parlayan yemek masasının iki başına Belkıs rahat yüzle, Adnan, karısının yüzüne iştirak edemeyen bir taraflı çehresiyle oturdular. Uşağın katı, beyaz gömleği odanın sessizliğini çoğaltıyordu. Karı ve koca bir resim kadar sessizdiler. Hiç konuşmayan bu iki insanla, masanın tenhalığı artıyordu. Belkıs'ın bitaraf yüzü, Adnan'ın çehresinin mesut olmasına müsaade etmiyordu; karı koca, ikisi de düşünerek, yemeği bir mesele şeklinde yemeğe başladılar.

SAKALLI VASFİ VE UMUMÎ MUHAREBE

MEŞRUTİYETİN altıncı ayına doğru Sakallı Vasfi, hürriyet, müsavat, adalet ve uhuvvet kelimelerini samimî sesle haykırmaya başlamıştı. 10 temmuzun ilk günlerinde bu ses hok-

* Murassa: Süslü, işli.

kabazdı. Fakat aylar geçtikçe bu maskara ses de Meşrutiyete alışmıştı. Ama çok tuhaftı: Sakallı Vasfi'nin vaktiyle o sahte sesine inanan Merkezi Umumî, sonraları bu sahici sesinden kuşkulandı. Ve tam Meşrutiyete alışacağı sırada Sakallı Vasfi'yi, Talât Bey Cemiyetten kovdu. Bunu, bütün İstanbul yirmi dört saatte duydu.

Talât Bey, Sakallı Vasfi'den selâmı kesince, ertesi gün Vasfi'den mahallede kimse korkmadı. Tanımadığı adamlar artık selâm durmadılar. Vasfi o gece ateşler içinde yatağında uyuyamadı. Kabahati biraz da kendine buluyordu: O, Talât'a «bendeniz» demiyecekti. Arkada yürüyen adam uşaktır ve her uşak bir gün kovulurdu. Bunları düşündükçe bir türlü uyuyamıyordu. Kapalı perdenin kenarında gün beyaz sicim gibi titreyince, Vasfi, sabah olduğunu anladı; evinden fırladı. Cemiyetin cinayetlerini kendi kendine sayarak Hürriyet ve İtilâf'a yazılmaya gidiyordu.

Bu fırkaya girdiğine ilk zamanlar pişman olmadı. Hürriyet ve İtilâf bir gün hükümete geçecek, Vasfi, Adliye Nazırı olacaktı. Fırkanın hükümete geçeceğinden emindi. Çünkü, Hürriyet ve İtilâf, Rum Patrikhanesiyle birleşmişti; Moskof Çarı'na da İstanbul'u vaadetmişti. Fakat bütün ümitler boşa çıktı. Vasfi, İttihat ve Terakki'den kovulduğuna kahırlandı.

Ancak Sakallı Vasfi, İttihatçı olmadığına, en çok, Harbi Umumîde yandı. İnsan, 1914, 1915, 1916 senelerinde Enver Paşa'nın, Cemal Paşa'nın elini sıkmalıydı.

Vasfi, muharebede İttihatçı olmadığı için neler kaybettiğini düşünüyordu: Alman markı dolu İngiliz kasası... Kapısı istimbotlu yalı... Aptesanesi kaloriferli konak... Pahalı metres... Viyana seyahati... Berlin ticareti...

Sonra da kemikten bacaklarına iki kol değneği gibi dayanan iskelet insanlara heykelin dargın yüzüyle servetinin tepesinden bakmak...

Sakallı Vasfi, Cemiyetten kovulmakla bunları kaybetmişti. Fakat o biliyordu, ona Cemiyetten kovduran Adnan'dı. Onun hırsız ve hafiye olduğunu Talât Bey'e Adnan'dan baş-

ka kim söyleyebilirdi? Kimin haddine? Galata Köprüsünden Edirnekapı surlarına kadar bütün İstanbul, İttihatçı iken Sakallı Vasfi'den korkuyordu.

Sakallı Vasfi, «Adnan'a ben gösteririm!» diyordu; fakat Vasfi haksızdı. Vasfi'yi Avukat Tevfik Hoca Cemiyetten kovdurmuştu: Tevfik, Cemiyete girmek istemiş, Talât Bey, «Senin gibi namussuz adamı içimize alamayız!» deyince Tevfik Hoca dayanamamış, «İttihat ve Terakki'de Sakallı Vasfi gibi bir adam varken sizin cemiyetinize girmek asıl benim namusuma dokunur!» demişti.

Vasfi'nin kovulmasına sebep, bu müptezel* edebiyat oldu. Fakat Vasfi bilmiyor, Adnan'a diş biliyordu.

YAMALI GÖMLEK

ADNAN'IN Nişantaşı'ndaki konağının kapısını bir kadın çalıyor: Kendi çarşafta uzun bohça; çıkın, yumruğunun ucunda yuvarlak bohça.

Kadının esmer parmağındaki pembe tırnak, zilin yumuşak noktasına basarak kırmızılaşıyordu. Büyüklüğüne bakarak kadının açılmayacak sandığı demir kapı mihverinde dönünce, kadının parmağı hayretle havada titredi. Matruş* bıyıklı, uzun ve kalın uşak, kadına vücuduyla selâm dururken, kadın bu ağır itaatın, bu silâh gibi duran ezici hürmetin karşısında şaşaladı; konağın merdivenlerinde büsbütün gölgeleşti; iki tunç heykelin fânusları arasından geçerek konağın karanlığında kayboldu. Kadına, Adnan için zengin oldu demişlerdi; fakat sarayda oturuyor dememişlerdi. Kadın her adımda şaşıyordu.

Kadın, Melâhat'ti: Senih Efendi'nin kızı.

Melâhat yine bohçacılık ediyordu. Sakallı Vasfi, parasını yedikten sonra, Melâhat'i boşamıştı. Vasfi'nin refahı o dereceye varmıştı ki, karısını yenilemesi lâzım gelmişti. Fakat Sakallı Vasfi'nin bir parça hakkı da vardı:

* Müptezel: Bayağı, aşağılık.
* Matruş: Traş edilmiş.

Eski karısı Seniha gibi Melâhat da yatakta bir muamma oluyordu. Meşrutiyetten sonra sokakta dinsiz olan Sakallı Vasfi yatakta şeriat taraftarıydı: «Karısının bid'ına* kocası temellük eder,» diyen fıkhın karılığı, kocalığı onlarda yoktu. Vasfi, Melâhat'in bid'ını değil, bir dıl'ını* bile eline geçiremiyordu. Üstelik Melâhat'in parası da bitince Sakallı Vasfi, onu «Bervechi şer'i»* boşadı. Ve aylardan beri Melâhat, yumruğunda bohçasıyla bir dilim ekmeğin arkasından günde yedi saat koşuyordu.

Adnan evdeydi; bir müddettenberi Adnan, kadınlarda güzel ve çirkin diye bir taksim anlamıyordu; ilk görülmek şartıyla her kadın bir defa için güzeldi. Melâhat'a bakıyor, bunu ilk gördüğü kadın bulamıyordu. Hastalık gibi fıkaralık da bütün çehreleri birbirine benzettiği için dudaksız denecek kadar renksiz ağzıyla Melâhat, Adnan'ın muharebe İstanbul'unda her gün rastladığı kadınlardan biriydi. Bu çehrede beş dakikada bile eskiyecek bir yenilik yoktu. Adnan, kadın çehresi nasıl bu kadar mânâsız olur diye düşünürken Belkıs, Melâhat'a sordu:

— Çok zamandanberi mi bohçacılık ediyorsunuz hanım?

Sual, Melâhat'in kibirine dokundu: Gözlerini sitemli sitemli kapayarak cevap verdi:

— Bohçacılık değil hanımefendi; hesap işçiliği yapıyorum; hilâli bezler üzerine hesap işçiliği... Tapu Müdürü Senih Efendi'nin kerimesiyim; pederim merhum ulâ eshabındandı; beyefendi tanışırlar; dedi. Adnan'ı gösterdi. Bu kadın demek, Melâhat'ti. Adnan'ın bu ahbaplığa canı sıkıldı:

— Evet, merhumla, Hidayet'in konağında görüşmüştük, dedi.

* Bid: (Bûd) Varoluş, varlığının tümü.
* Dıl: Kenar, kaburga kemiği.
* Bervechi şer'i: Şeriata uygun olarak.

Melâhat, Sofular'daki eve geldiğini şimdi hatırlamayan Adnan'ın yüzüne mânâlı mânâlı baktı, sonra dudağını bükerek bohçasından hilâliler çıkardı; şeker rengi bir hilâliyi göstererek:

— Bakınız bu Pesend işindeki şu inceliğe hanımefendiciğim, dedi.

Belkıs'ın hilâliye eğilen kafasına Melâhat anlatıyordu:

— Bu da «çift atkılı yarma iğne işi».

Belkıs:

— A a... Hakikaten ince iş.

Melâhat:

— Bu da en kolayıdır hanımefendiciğim: Sumak* işi... Bir tek tele ipek sarılarak yapılan iş...

Bohçasından bir başka hilâli çıkardı.

— Hesap işi var, hesapçık işi var; dedi. Meselâ işte bu da hesap işi ama buna keseme derler; Antep işidir bu. Antep işiyle bir maşlah yirmi yedi günde biter; hesap işçiliğiyle aynı maşlah üç ayda çıkar.

Bunları söylerken Melâhat, Belkıs'ın yüzüne acayip acayip bakıyordu. Adnan bu gözlerden sinirlendi. Belkıs'a büsbütün ihtiyatsız gözlerle bakan Melâhat'i kendisine bakmaya mecbur etmek isteyerek, ona, kocası Sait'i sordu.

Melâhat, dert anlatanların bütün merasimine tâ baştan başlamak için evvelâ içini çekti:

— Hiç sormayın beyefendiciğim, dedi. O aile mahvoldu.

Belkıs, zile bastı, hizmetçiye hilâlileri verdi; bunları üstünde tecrübe etmek için bir odaya, hizmetçiyle beraber gitti.

Melâhat:

— Sait'in babası Tufan Efendi 31 mart'da asıldı, tabiî biliyorsunuz.

Tufan'ı ve oğlu Sait'i, Senih Efendi, Hidayet'in konağına götürdüğü bir gece Adnan orada tanımıştı. Bu Tufan Efendi'

* Sumak: Kafkasya'ya özgü bir işleme, dokuma biçimi.

nin kırmızı fes giyerek kendini halka zorla hafiye tanıttığını Hidayet'ten çok dinlemişti.

Fakat 31 mart'ta Adnan, Tufan Efendi'yi astıklarını bilmiyordu. Fesin boyasından kafaya gelen felâkete içinden gülerek acıdı.

Melâhat, ucu kendisine dokunmayan bir felâketi anlatan insanın leziz heyecanıyla boyuna Tufan Efendi'yi, Sait'i anlatıyordu.

Adnan:

— Cenazeye giderken mi dediniz?

Melâhat:

— Evet, beyefendi; Sait, Recep Paşa merhumun cenazesine yetişeyim diye telâşla koşarken tramvay yolunda kalp sektesinden düşmüş, ölmüş.

Adnan:

— Tuhaf şey, telâşı ne? Recep Paşa akrabasından mıydı?

Melâhat:

— Aman efendim; Sait'i bilmez misiniz? O her cenazeye bayılırdı; hele kalabalık cenazeye!..

Tabuta koymak için Recep Paşa'yı soyarlarken, gömleği yamalı çıkmıştı! Bu haber cenazenin saflarında koşmuştu. Bu yama o gün bütün memleketi kendine toplayan bir noktaydı. Adnan, kendi kendine düşünüyordu: «Bir yama, bir fikrin bayrağı gibi bu kadar adamı peşine nasıl takmıştı?»

Melâhat, duramadı:

— Ah efendim, dedi. Benim başıma gelenleri sormuyorsunuz?

Adnan sordu.

Melâhat, parası bittikten sonra Sakallı Vasfi'nin kendisini nasıl boşadığını anlattı. Sonra «boşanmak» kelimesinden hatırlayarak Maliye Nazırının kızı Süheylâ'ya geçti. Süheylâ'nın mektubuna hâlâ kızan Adnan, Süheylâ'nın bedbaht olduğunu dinleyeceğini Melâhat'in sesinden sezmiş, hoşlanıyordu. Melâhat, başkalarının felâketine teessür gösterenlerin üzüntüsüz

merhametiyle, Maliye Nazırı'nın konağındaki felâketleri birer birer söyledi:

«Maliye Nazırı öldükten sonra Süheylâ, Hünkâr Yaveriyle evlenmişti; fakat kocasını sevmemiş, ayrılmıştı; dedikodulara göre Süheylâ vaktiyle birini sevmiş, hâlâ onun derdindeymiş.»

Adnan, kızardı, öksürdü; yüzünü anladı mı diye Melâhat'e dikkatle baktı. Melâhat, devam etti:

«Maliye Nazırının karısı Cemalifer, Paşası öldükten sonra o ikbalde bir adamla evlenmek istemiş; Sakallı Vasfi için Meşrutiyetin paşası sayılır, demişler, Çerkes kadını ona varmıştı. Kızı Süheylâ, anasına kızmış, Paşa'dan kalan mallarını, mülklerini ayırmışlardı. Bozdoğan Kemerindeki konak Süheylâ'da kalmıştı. Sakallı Vasfi, Hacı Hulûsi Paşa'nın Beylerbeyi'ndeki yalısını evvelâ faizli borç vererek rehin almış, sonra icradan kapatmıştı. Bir müddet Cemalifer'le o yalıda oturmuşlardı. Kadının malını, mülkünü, Avukat Tevfik Hoca'yla birleşerek, evvelâ ona satın aldırmış, sonra ikinci elden kendi almıştı. Sonra da kadını boşamıştı. Cemalifer şimdi Sülüklü'de bir kira evinde Tekirdağlı Cemile ile beraber oturuyormuş; kızı Süheylâ hâlâ dargınmış...»

Sakallı Vasfi'yi Cemalifer'e, Tekirdağlı Cemile Hanım bulmuştu; Melâhat burasını bilmiyordu, söyleyememişti.

Adnan, Süheylâ'yı biraz düşündü; sonra yine Sait'i hatırladı; şimdi Sait'in yetişeyim diye fücceten öldüğü cenazede, Recep Paşa'nın cenazesinde duruyor, bir türlü anlayamıyordu.

— Bu yama binlerce adamı peşine nasıl takıyordu? Bir bayrak mıydı bu?

Adnan, o gün cenazede kendi de bu gömleğin yamasına aynı heyecanı duymuştu. Refahla dolu seneler geçmiş, zengin adam şimdi kendi heyecanını unutmuş, başkalarınınkine de şaşıyordu.

O heyecan bir muamma olmuş, bu yamaya, bu bilmeceye Adnan hayretle bakarken, Belkıs odaya döndü. Hizmetçinin kolundaki bütün hilâlîleri beğenmiş, satın alıyordu. Melâhat'in sevinçten bir tarafına inecekti.

«Allah»la başlayan birçok cümlelerle Belkıs'a dua etti.

Konağın, demir kapısını çekerken Melâhat, elindeki bohça küçülmüş, içinden, «Kaç gecedir, rüyalarımda yeşiller giyinirim, tevekkeli değil!» diyordu.

Bohçasındaki bezleri sattı diye o kadar mesuttu ki, Adnan'la evlenemediğine, bu konakta oturamadığına mahzun olmayı bile unutmuştu.

BİR TÜRLÜ MEMURİYET ALAMAYAN ADAM

SEFARET MÜSTEŞARI Nail'i, 10 temmuzdan sonra işinden atmıştılar. Nail de birkaç yıl inkilâba sövdü. Fakat «muhalif olduğuna» kimsenin telâş etmediğini görünce Meşrutiyete dalkavukluk etmeye başladı: Artık gazetelere Fransa, İngiltere ihtilâllerini yazıyor, 10 temmuzu yapanları çok beğeniyordu. İttihat ve Terakki nazırlarından ölenlerin cenazelerini spor adımlarıyla teşyi ediyordu. Serkl Doryan'da Adnan'a herkesten evvel ayağa kalkıyordu. Fakat yine bir türlü memuriyet alamıyordu. Nihayet, Adnan'ın asil aileden doğduğunu, dedesinin Çelik Mehmet Paşa olduğunu —Adnan'ın gıyabında, fakat ona işittirecek tarzda— ötede beride söylemeye başladı. Ve nihayet Adnan'ın ısrarıyla onu Avrupa'da bir yere orta elçi yapmaya Hariciye Nazırı razı oldu. Memuriyeti arza gidecekti. Fakat Talât Bey'in kulağına birisi iki kelime söyledi ve Nail elçi olamadı.

O zamandanberi hangi Hariciye Nazırı, Nail'i memuriyete koymak isterse Talât Bey telefonda o Hariciye Nazırına kızıyordu.

Nail, Adnan'ın dedesi Çelik Mehmet Paşa'yı ötede beride anlattıkça, Adnan da Nail'in elçi olmayışına ötede beride hiddetleniyordu. Kendi kendine kaldığı zaman da ona acıyor-

du: «Karı-kocalık denen şey, ne tehlikeli şeydi! İnsanın kırk yılda biriktirdiği namusu bir kadının elinde bulunuyordu. İnsan «koca» olduğu için başka iki kişinin işlediği günâhın cezasını çekiyordu; haberi olmadan bedbaht oluyordu. Halbuki insan felâketini bile bile taşırsa yükü hafiflerdi. Hattâ, felâket, eğer Nail'e karısının taşıttığı gibi bir yükse, insan onu öğrenince fırlatır, atardı. Fakat taşıdığı lekeden insanın Nail gibi haberi olmazsa? Bu ikinci felâketti: Kim bilir kaç defa yenileşecek ikinci bir felâket!.. Herkes ona gülecekti; o, gülünç olduğunu bilmeyecekti: İşte, evliliğin en korkunç tarafı! Kadın, erkekten bunun için kuvvetliydi!»

Adnan, düşünerek bulduğu için «fikir» sandığı bu şeyleri bir gün Talât Bey'e söyledi.

Talât Bey:

— Sen bu lâfları bırak da dilinin altında ne dolaşıyorsa onu söyle.

Adnan:

— Dilimin altında Nail dolaşıyor. Şuna bir memuriyet.

Talât Bey:

— Boşasın karıyı: Verelim bir elçilik ona.

Adnan:

— Karısının ne olduğunu bilmiyor ki boşasın.

Talât Bey acı acı gülüyor, Adnan'a, «Çocuksun be!» diyor, «Abdülhamid devrinde, evlendiği gün, Nail'in otuz yaşında niçin bâlâ olduğunu» anlatıyordu. Eski Cön Türk Süleyman'ın Nail hakkında herkese anlattığı hikâyeye Talât Bey de inanmıştı; biraz düşündü; sonra, «Bırakmaz karıyı. Para var karıda çünkü!» dedi.

Nail iki türlü bedbahttı.

Birinci talihsizliği karısıydı. Kadın, kocasını hergün herkesle aldatıyor, Nail bunu sahiden bilmiyor, fakat karısı zengin olduğu için herkes Nail'in bu lekeyi bilerek taşıdığını sanıyordu; «Nail evlendiği gün otuz yaşında bâlâ olmuştu.» Bu da, Süleyman'ın anlattığı masalı doğrulaştırıyordu.

İkinci talihsizliği Nail'in kendi yüzüydü: Bazı aktör çehreleri vardır ki, hem cinayet rolü oynamaya müsaittir, hem fazilet!.. Nail'in suratı da böyleydi. Yüzüne rezalet de, fazilet de aynı kuvvetle yakışıyordu.

İnsanlar başkalarının rezaletine faziletinden daha çok inanmak ihtiyacıyla Nail'in bile bile namussuz olduğunu söylüyorlardı. Ve iftira kanun kuvvetiyle Nail'i «hukuku medeniye»sinden mahrum ediyordu: Dalkavukluk, malûmatlı olmak, hazırcevaplık, güleryüzlülük... Bunların hiç biri onu elçi yapamıyordu. Bir taraftan karısının yüzünden memuriyet alamazken, bir taraftan da karısı çok cimri olduğu için parasızdı.

İttihat ve Terakki'ye girmek isteyemiyordu, sebebini bilmediği halde cesareti o kadar kırılmıştı. Yalnız İtilâf ve Hürriyet'e girmeye cür'et edebiliyordu. Fakat adı bu fırkanın bile namusuna dokunuyordu; almıyorlardı.

Ekşi adam olmuştu. Beyoğlu'nda üçüncü derecede salonlarda levantenlerle, memleketin batmaya lâyık olduğunu konuşuyordu. Serkl Doryan'a gidecek parası yoktu. Fakat bereket versin kaynı Naşit'e. Onun yardımıyla Nail, kulüpte bazen oyun oynayabiliyordu. Vezir Samih Paşa'nın kendi ölmüş, serveti bitmiş, ama oğlu eski Ataşeneval Naşit yine zengindi. Abdülhamid devrinde babası müteahhitlerle birleştiği için, zengin olan Naşit, Meşrutiyet'te de kendisi Adnan'la dost olduğu için zengindi.

MÜSAVİ DALKAVUK

NAŞİT, Adnan'a çattığı gündenberi zengindi.

Eski Ataşeneval Naşit'i Serkl Doryan'da ilk gördüğü gün Adnan tanıyamadı: Kafasında suratından büyük bir tebessüm başından beline kadar her yeri selâm kesilmiş; Adnan'dan iltifat bekliyordu.

İstibdatta Hidayet'in konağında gördükçe Adnan'ın pabucuna, pantalonuna kızan Naşit, şimdi onunla ahbap bile kalmaya kıyamıyor, dost olmak istiyordu. Tuhaftır; Adnan

da, kendisi gibi halk çocuğu olan eski arkadaşlarının arasına, eski devrin kibar örneği olan Naşit'i karıştırmayı, niçin bilmeyerek, çok istiyordu.

10 temmuzdan sonra Naşit'in rütbesi tasfiyeye uğradı, tekaüt edildi. Babasından kalan parayı Avrupa'nın her tarafında yedi; şimdi bu servetten elinde ufak bir parçayla Avrupa'dan dönmüştü; elbiseye nisbet düğme kadar küçük bir kısım. Fakat Naşit bu parçayla Serkl Doryan'da yatıp kalkmaya dikkat ediyor, çehresini kulübün çerçevesinde göstermeye çalışıyordu. Ve bu çerçeve içinden bakan gözlerle bir iş avı arıyor, lüzumlu bir adam bekliyordu. «Bir taksim üç» İttihat ve Terakki olan Adnan'ı Naşit, kulüpte ilk gördüğü gün, ona ellerini göstermeden dört elle sarıldı ve Naşit'in gözleri Adnan'ın yüzünde onun arzularını gözetiyordu. Fakat zaman geçtikçe dalkavukluğuna dostluk şekli veriyordu ve Adnan kımıldanınca Naşit yerinden fırlamıyordu; dalkavukluğu ağırbaşlılıkla yapıyordu. Bir de Adnan'a «adabı muaşeret» öğretiyordu: Kulüpte, öğle yemeklerinde Naşit, kendi çatal bıçağından, Adnan'ın çatal bıçağına ince, kibar çizgi örnekleri gönderiyor, nasıl yemek yeneceğini gösteriyordu; dostlukları eskidikçe, Adnan'ın pabucunu, kıravatını tashih ediyordu. Adnan'ın bir müddettenberi, Belkıs'a karşı kollarında duran mânâlı hatlar, kibar ihmaller bütün Ataşeneval Naşit'tendir.

Fakat Naşit'in çok ince tarafı vardı: Sanatların en incesi olan dalkavukluğu —dalkavukluk ettiği adama müsavi kalmak şartıyla— yapmak.

Altın kaçakçılığında Adnan'a belli etmeden Adnan'ı kullanan ve onun eliyle —o eli rahatsız etmeden— zengin olan Naşit, sokakta yürürken Adnan'la kendi arasına mesafe sokmuyor, ona beyefendi demiyordu; birbirlerini (Adnan!) (Naşit!) diye çağırıyorlardı. Vaktiyle Adnan'ı yalnız Hidayet'in konağında tanıyan, sokakta bir kere selâmlamayan, Erkânıharp Müşirinin mermer yalısında Adnan'ın elini dümdüz kalan tuhaf ve çukursuz bir avuçla sıkan Naşit'in dostluğu şimdi Adnan'da acayip bir gurur oluyordu.

Ve Naşit, ona beyefendisiz Adnan! deyince, yeni Adnan, İstanbul'un eski muhitinin en kibar adamıyla senli benli oluyor, eskiye dalıyor, batıyor, Belkıs'ın müstehzi gözlerinin önünde yeninin üşüten, çiğ, çıplak ziyasıyla acı acı parlıyor sandığı çehresi, fildişinden antika bir kutu gibi, altın sarısı oluyordu.

Naşit, büyük bir sanatkâr; kemanını çalarken ne kadar ince olursa, o kadar ince bir dalkavuktu: Muasır ve müsavi dalkavuk! Otururken pabucunu Adnan'ın burnuna uzatarak, Adnan'ı azarlayarak, Adnan'a dalkavukluk ediyordu.

Bir gün çok hiddetliydi; kulüpte, herkesin yanında bağırdı:

— Seninle münasebetimiz bitti Adnan, benim için artık yoksun!

Adnan kızardı:

— Neden Naşit?

Naşit o günkü kadar hiç patavatsız değildi.

— Neden olacak? dedi. Hamiyetin* yok da ondan!

Adnan şakanın bu derece kabasına katlanamazdı: Fakat baktı Naşit'in titreyen elleri, kırmızı yüzü, sesi ciddi idi... Adnan ne yapacağını düşünürken, Naşit devam etti:

— Evet, yine söylüyorum, hamiyetsizsin! Memleketin bu müşkül zamanında sana nazırlık veriyorlar; üç gün üç gece yalvarıyorlar; reddediyorsun! Zerre kadar hamiyeti olan adam bunu yapar mı, sorarım sana?

Bu lâfa Adnan'ın gözleri dolar gibi olmuştu. Naşit'in bu lâkırdısının tepesine çıkmış, oradan, reddettiği nazırlık sandalyesine bakıyor, «Ne kadar küçükmüş!» diyordu.

Bir gece, akşam yemeğinde Adnan'ın konağında bu muasır ve müsavi dalkavuk eski Ataşeneval Naşit vardı; Belkıs'ın amcasının oğlu olan Naşit, Adnan'ın konağına geldiği zaman sinirli Belkıs, birdenbire memleketine kavuşmuş gur-

* Hamiyet: Yurtseverlik.

bet hastası gibi dirilir, huysuzluğu biter, geçimsiz karı kocaların en büyük hırçınlık sahneleri olan akşam yemeği, kocasını seven kadının her şeyi hoş gören uysal çehresiyle başlar, biterdi.

Ve bu gece, Naşit'le beraber yedikleri için, akşam yemeği çok keyifli yeniyordu. Üç kahkahanın ortasında can çekişen kısa sükûtlar, Adnan'ın her lâfını Belkıs'ın hemen tasdik eden lâkırdıları... Bu akşam yemeği ne tatlıydı, ne tatlı! Naşit Avrupa mizah gazetelerinden nükteler anlatıyor, Belkıs, —yüzünün kibarlığını kaybetmeyerek— çiçek kadar küçük bir hoppalıkla ufak tefek taklitler yapıyordu. Fakat lâkırdı sırası memleket ve muharebe işlerine gelince Naşit hırçınlaştı; Adnan'a dalkavukluk etmek sırası gelmişti. Yemek veren uşağa, dışarı çıkmasını, ev sahibi kesilerek, emretti: Bir uşağın önünde yapılmayacak şeyler yapacaktı: Adnan'ın fıkaralığına sinirlenecek, namusuna kızacaktı. Belkıs'a döndü:

— Bu senin kocan adam olmaz! dedi.

Adnan, haklı tenkide tahammül eden faziletli adamın yüzüyle Naşit'in tekdirlerine* katlanmaya hazırdı. Naşit:

— Bak, Belkıs, dedi. İşte kendisinin yüzüne karşı söylüyorum, ben namusun bu derecesini anlamam. Hepimiz görüyoruz: Bu muharebe çıkar yol değil. Ve yine hepimiz göreceğiz; bir kış daha geçmez, İtilâf askerleri Galata rıhtımındadırlar. Memleketin ne kadar aklı başında adamı varsa küpünü doldurmakla meşgul. Kocanın bütün arkadaşları Karun'a döndü. Halbuki memlekete bir hal olursa, seninkinin İsviçre'ye kadar kaçmak için bilet parası yok. Hep aynı nakarat: Namus! Namus! Anladık; namus güzel şey: Ama bir parça olursa!.. (Adnan'a dönerek) Azizim, karına acı! Sen de biraz para yapmaya bak!

Adnan, başını salladı:

— Ah, Naşit; hem bilir, hem söylersin. Bu, istidat meselesi. Ben dediğin adamlardan olamam; elimde değil; bizim-

* Tekdir: Azarlama.

ki bir lokma, bir hırka... Belkıs da bana vardığı zaman bir inkılâpçıyla evlendiğini biliyordu.

Naşit, Belkıs'a döndü:

— Bak lâfa, koy rafa! Bir lokma bir hırkaymış!

Bu kavgalar Adnan için ne kadar tatlı idi: Hem yüz binlerce lirası olmak, hem de para yapmadığı için tenkit edilmek! Belkıs bu tekdirlere inanıyordu: Kocasının parası, babasınınkine nisbet, para mıydı? Adnan orta halli adamdı!..

Adnan da, avukatlıktan yaptığı bu parayı yorgunluğuna göre öyle büyük bulmuyordu. Meselâ onun eski arkadaşı Moiz'in bir çok milyonları var, diyorlardı; ona nisbet Adnan'ın parası yoktu. Yalnız bir şeye canı sıkılıyordu; Naşit geldiği zaman Belkıs ne kadar neşeleniyordu! «Bak lâfa, koy rafa» gibi kaba lâkırdıları bile Naşit söylüyor diye Belkıs ne kadar tatlı gözlerle dinliyordu! Belkıs, Naşit'i beğeniyordu demek...

— Hem de pek çok.

Bu cevabı, ertesi günü, Belkıs, Adnan'a veriyordu. Naşit'i beğendiğini her zamanki gibi bu sefer de kocasına açıkça söylüyordu; fakat bu sefer daha çok uzun süren cümlelerle, daha göğsünün içinden!

Bu heyecanların önünde Adnan fenalaştı. Bu lâkırdılar Naşit'in gıyabında Naşit'e ilânı aşktı. Adnan bunu, dargın yüzle, belirsiz uzak bir imâ ile Belkıs'a anlatmak isteyince, Belkıs bu imâdan kaçacak yerde büsbütün üstüne atıldı: Kocasının tarizine* kendisi vuzuh* verdi:

— Yani Naşit'i ben seviyorum, öyle mi? Yanılıyorsun Adnan! dedi.

Adnan bu saadete sevinecekti, fakat Belkıs bu yanlış sevincini de Adnan'a çok gördü:

— Ben seni aldatmam Adnan! dedi. Ama bu, seni sevdiğim için mi? Hayır, hayır; kendimi sevdiğim için!.. Ben âşık olacağım erkeği kocamdan gizlemeyecek kadar kibirli kadı-

* Tariz: Dokundurma, sözle taş atma.
* Vuzuh: Açıklık, anlaşılırlık.

nımdır. Bunu şimdiye kadar anlamalıydın. Başkasını sevdiğim anda hemen senden boşanırım, hemen.

Adnan, bembeyazdı. Başka bir karı-koca arasında böyle bir lâkırdı olsa, Adnan bunun hikâyesine tahammül edemez, başkasının karısını hayalinde boşardı. Halbuki şimdi karısına bir şey söyleyemiyordu. Belkıs'tan daha acı şeyler dinlerse, bu kadına büsbütün ezilirse, belki son kararını vermek için kendinde kuvvet bulur gibi anlamadığı, müphem bir mantık içindeydi. Yarısını içtiği zehrin kalanını da son damlasına kadar içerse, bu can çekişen karı-kocalığın ölümü çok uzamaz, tabii bir ölümün kısalığıyla biterdi. Onun için, Belkıs'a dik dik bakarak bir şey daha sordu:

— Naşit'e âşıksın demek istemedim; fakat Naşit gibi bir kocan olsun isterdin, değil mi?

Belkıs buna da çok açık cevap verdi:

— Bu da yanlış, dedi. Evde seninle olmak, sokakta onunla gezmek isterdim.

Bütün dünya karaltı haline geldi. Adnan'ın kırmızı gözlerinin önünde yalnız Belkıs vardı: Demek ki, bu kadın onun kocalığına yalnız evde katlanıyor, sokakta bu talihsizliğine tahammül edemiyordu!

Adnan da biliyordu: Bu sualler mânâsızdı. Ancak Naşit'in arkasından Belkıs'ın gösterdiği heyecanlar son zamanlarda o kadar sıklaşıyordu ki, bunların sebebini bir kocanın sormaması hissizlik olacaktı. Fakat bu sefer, Belkıs sokakta Naşit'le beraber olmak istediğini, Adnan sormadığı halde söyledi:

— Ruhundan derisine kadar şık! dedi.

«Şık» kelimesi, Adnan'ın şakağında tokat gibi öttü.

Belkıs, odadan en rahat yüzüyle çıktı, gitti. Adnan düşünüyordu: «Belkıs acaba bu münasebetsizliklerine müteessir değil miydi?» Söylediği şeylere Belkıs bir parça pişman olsa, Adnan mesut olacaktı.

Sofada biri yürüdü: Adnan, Belkıs odaya dönüyor sandı. Karısı odaya girse kâfiydi; demin söylediği şeylerin lâtife olduğunu da belki söylerdi. Adnan bu mucizeyi beklerken konağın derin yerinde piyano sesi başladı: Belkıs'ın uzun, beyaz parmaklarının ucunda kırılan billûrları Adnan kendi kemikleri kırılıyormuş gibi tuhaf bir acıyla uzaktan tanıdı. Belkıs, yüzü görülmezken bile kocasının ıstırabına karşı yüzündeki lâkaydîliği göstermek imkânını buluyordu. Herkesin dışarısından mesut sandığı bu konakta Adnan'ın bedbaht olduğu bir sır olamıyordu. Adnan'ın gizli kaldığı için azalan ıztırabı evle beraber büyüyor, eşya ile tekerrür ediyor gibi burdan sokağa kaçmak istedi. Serkl Doryan'a gidiyordu. Yolda giderken Belkıs'ı boşamaya karar verdi. Kulüpte biraz oyun oynadı; sonra boş bir odaya çekildi; kafasındaki kararı aradı, bulamıyordu. Çocukluğu bırakmalıydı. Bu boşanma kararı çocukluktu, Belkıs olmazsa Adnan evine gidemeyecekti: Bunu bir defa daha anlıyordu. Yalnız Belkıs'a birkaç saat dargın durmak lâzım gelmez miydi acaba?

Adnan, yeni evlenmiş bir karı koca tanırdı: İkisi de gençtiler, güzeldiler, zengindiler, malûmatlıydılar, sıhhatliydiler, zekiydiler. Bir gün Adnan bu kocaya, «İkiniz de kim bilir ne kadar bahtiyarsınız!» demişti. Koca mırıldanmıştı: «İkimiz de terbiyeliyiz!»

Adnan şimdi bu lâfı hatırlıyor, «Acaba karı-koca saadetlerinin yüzde kaçı bir terbiye meselesi, başkalarına karşı bir mesut görünmek meselesi, bir belli etmemek meselesi değildir!» diyordu.

Akşam eve giderken Adnan'ın içinde karanlığa benzer unsursuz bir boşluk vardı. Bacaklarında insanın kafasına yakışan tefekkürlü bir ıstırap, siyah siyah, damla damla kımıldıyordu: «Belkıs'ı evde bulacak mıydı? Belkıs onun bugünkü sert sesine darılmış mıydı?»

Adnan, soran gözlerle girdiği odada karısını tabii yüzüyle bulunca kendi gözlerini de tabiileştirdi. Yeniden evleniyorlar gibi sevindi. İkisinin de sesinde, yüzünde o günkü vaka yoktu; o gün bu evde hiç bir şey olmamıştı.

HASTA OLMADAN ÖLEN ADAM

HİDAYET, hiç bir hastalığı olmadığı halde öldü: Konağına gelmeyen elçiler, arabasına selâm durmayan polisler onu öldürdüler. 31 mart'tan sonra misafirleri, uşakları, parası azaldı; eriyordu. Bir türlü Şehremini olmadığı için vücudu azalıyordu. Kendisinin şeması olmuştu.

Cenazesi, eski sesli, eski yüzlü, çok sakallı, bol rubalı eski imparatorluk adamlarının cenazelerine çok yakışan şişman karınları arasında kalktı; bu adamların sırtında bu tabut dalgalanırken, sanki mazi kaybettiği bir şeyi sokakta bulmuş, sırtlayıp götürüyordu.

Eski sefaret müsteşarı Nail ve eski Ataşeneval Naşit, Hidayet'in öldüğünü o gün duymamışlar; eski hususi kâtibi Sacit o gün hastalanmış; eski Sivas Valisi Hacı Hulûsi Paşa'ya o gün müvezzi gazete bırakmamış, eski Amedî hulefasından Ratip'in o gün yakın akrabasından biri ölmüş —halbuki kedisi ölmüştü— hiç biri cenazeye gelmemişti.

Adnan, cenazeye ancak mezarlıkta yetişti: Herkesten utandığı için!..

Bir ay sonra Hidayet'in eşyası satılıyordu. Konağın bütün eşyasını almak için Adnan, Vekilharç Süleyman'a pey parası verirken:

— Öteki eşyayı almasan da olur, ama Şark odasını ne yapıp yapıp almalı! diyordu.

Süleyman, mezattan mahzun döndü: Biri, —öğrenememişti kim olduğunu— mezattan evvel Hidayet'in mirasçılarıyla uzlaşmış, Şark odasının bütün eşyasını satın almıştı. Adnan, kendini tutamadı:

— Ah, şu Şark odası! dedi.

Sonra Hidayet'in terekesine gösterdiği hırstan Süleyman'a karşı utandı; bir şey söylemek isterken, Süleyman sözünü kesti:

— Biliyorum, beyefendiciğim, dedi. Kendiniz için değil, hanımefendi için istiyorsunuz ve eminim, hanımefendi de bu Şark odasını çok beğenecekti.

Adnan:

— Evet Belkıs için! Yoksa ben yalnız olsam bana bir lokma, bir hırka kâfi!

Süleyman, ayda altı bin lira yiyen Adnan'ın lokma ve hırkasıyla içinden eğleniyordu.

GALATA'DA PACTOLE NEHRİ

GALATA'DA Pactole nehri akıyordu.

Adnan, her gün bir adam görüyordu: bu «bir adam», bu nehre eğiliyor, iki yumruğunda altın yapraklarıyla kalkıyor, çığlığında baykuşlar uçarak gülüyordu.

Adnan bu akşam Serkl Doryan'da bu «bir adam»a rastladı. Kıravatındaki pembe inci, çehresinden evvel görünüyordu. Adam:

— Vay, Adnan! diye haykırdı: Boynuna sarıldı, öpüyordu.

Bu ağdalı ses Moiz'in sesiydi. Öpüşürlerken Moiz'in yanakları Fransız sabunu, İngiliz kolonyası koktu. Konuşurken dişlerinde, peksimet yer gibi, halep altınları tıkırdıyor, iki memesinde Alman markı, Avusturya kronu kabarıyordu. Bir zaman dudağından sarkan yırtık gölge, şimdi müstatil siyah bıyıktı. Muharebe büyülü bir değneğin ucuyla Moiz'in dişlerini, tırnaklarını bembeyaz yapmış, Adnan'ın karşısına çıkarmıştı. Siyah tırnaklar, sarı dişler muharebenin arkasında kalmıştı.

Moiz, muharebenin ilânından beri Berlin'deydi. Bir ay evvel İstanbul'a dönmüştü. Adnan, bugün ona ilk defa rastlıyordu.

Moiz rakam söylemediği halde, beş dakikada servetinin yekûnu, ikinci beş dakikada da parasının mânâsı anlaşıldı.

Adnan, bu servetin maskesini kaldırmadan korkunç suratını gördü: Dudağında külhanbeyi salyası, gözünde karı gamzesi, avucunda genç adam kanıyla bu servet güzel ve korkunçtu: İnsanın caddede beraber yürümekten utandığı, odada kucakladığı kadın gibi bir servet!.. Ve bu para erkekse Çakırcalı'ydı, karıysa frengili.

Moiz anlatırken Adnan düşünüyordu: «Adnan ve Moiz memleketin her felâketine yaşları birbirine karışarak beraber ağlamışlardı; saadetine dişleri birbirine karışarak hep yanyana gülmüşlerdi. Yunan zaferine beraber sevinmişler, Abdülhamid'e atılan bombaya sevinçlerinden beraber sıçramışlardı. Bir Fransız gemisinin[1] mürettebatından bir Fransız zabiti, Konkordiya tiyatrosunun önünde bir Osmanlı zabitini tabanca ile vurduğu gece katili tutamayan Kapitülasyonlu Osmanlı polisine Adnan ve Moiz gecenin bir köşesinden tek kızıl gözle bakmışlardı.

Moiz'in uzattığı puroyu alarak masaya koymuş, Adnan yine düşünüyordu : «Moiz, Edirne'den İstanbul'a bir gömlekle gelmişti. *Sabah* gazetesine her gün ayrı mevzuda üç makale yazar, imtiyaz sahibinin beğendiğini verir, haftada altmış kuruş alırdı.»

Adnan puroyu yaktı, yine düşünüyordu: «Moiz o zaman Irgat pazarındaki han odasını Tevfik Hoca'yla ortak kiralamıştı; bir oda ki bütün eşyası, yatak, tencere, kitap, her şey yerdeydi. Oda kapısının önünde pabuçları ayıran tahta çubuk vardı. Moiz, kundurayı çorapsız giyerdi. Elbisesi insan eti kokardı. Ve han odasındaki Moiz, Marmaroş dağındaki Yahudiler gibi sefaletten üçüncü cinsti. Öyleyken, Adnan, Moiz'in çok kirli ve faziletli kafasına sarılır, öper, evine gece yatısına gelirse ona yatağını verirdi. Şimdi? Şimdi Moiz'in yüzü her istasyonda bir başka hükûmetin kâğıdı yapışan seyyah çantası gibiydi. Şimdi, Moiz adına bir «dö» partikülü sokmuş, Moiz dö Navara olmuştu. Yıkılan Türkiye'nin parçaları biraz

[1] Vautour isimindeki gemi.

da onun ökçelerinden sarkıyordu. Harbi Umumîde ölenlerle Borsadan bakıyordu. Adnan, bu adamla konuşurken her adımda bir pisliğe basıyordu. Bu adamın namusunda dalak hastalığı vardı. Ahlâkında, kasasında adı konmayan bir hastalığın *bacille*'leri vardı. Bu adamın yüzüne çok yakından bakmak, bunun için de çok eğilmek lâzımdı.

Adnan, bu uçuruma eğildi ve gözlerinin kapakları yırtılarak geri geri çekildi: «Bu Moiz'in içinden bir şey taşınmış, gitmiş ve bu bir şey onun içinde ne kadar şey varsa hepsini beraber almış, götürmüştü. Derisi rakam rakam dolmuş, kımıldadığı zaman vücudu tıkır tıkır ötüyordu. Sıksalar insan kanı damlayan muharebe haritasında bu adam bir Meksika keşfetmiş, oradan elinde, kolunda kızıl bir yangınla dönmüştü.»

Adnan, kendi kendine, «Ah, demir kemikli, kömür dişli harp! Büyük harp! Yahudi gencini ne hale soktun!» diyordu.

Kulüpten çıkarken karar verdi, onun elini artık sıkmayacaktı.

İFTİRA... HEP İFTİRA

BİR ZAMANDANBERİ hekimin tarifiyle yemek yiyen, uyku uyuyan Adnan, bugün de Beyoğlu'nda hekimin tavsiyesiyle yayan yürüyordu. Kızdı: Zengin olmak insanın mutfağının, yatağının, sokağının kendi elinden çıkıp hekimin eline geçmesi demekti. Yayan yürüdüğü için sinirliydi: Moiz'in yangından çıkanlara iane diye verdiği elli bin liraya öfkelendi. Kendisi iane verse, halk kıskanır diyen Adnan, şimdi Moiz'in bu yardımından servetinin ne kadar korkunç olduğunu anlıyordu. Sonra yangın arsalarında yapılan yeni evleri hatırladı: «Fıkara çocuklarının bayramlık elbiseleri gibi bu yenilik de içindekilerin sefaletini artırıyordu.» Sonra Moiz'in gözlerini düşündü: «Moiz'in içinde vaktiyle tutuşan büyük hisler bir

anda nasıl sönmüş, kül olan bu faziletler eski kavimlerin muharebe meydanlarında yaktıkları ölülerin isli dumanıyla Moiz'in gözlerinde ne siyah akisler bırakmıştı. Maneviyatı ölen adamlarda gözler ne korkunç oluyordu yarabbi!..»

Caddede birdenbire hususî bir otomobil durdu. İçinden Moiz fırladı. Otomobilin lâcivert karanlığında saçları altın gibi parlayan karısına —saplı gözlükle, süzük gözlerle bakan kadına— Adnan'ı takdim etti: Sarışın, beyaz, dar omuzlu kadın.

Adnan otomobile girmemek için çok ısrar ettiğini zannettikten sonra nihayet Moiz'le karısı Raşel'in ortasına geçti. Tam otomobil kalkacaktı, pencereden kara-yeşil bir çarşaf orta yerinden sivrileşti, uzandı, ucunda kınalı, esmer bir el sadaka istiyordu. Otomobil hızla kalkınca Adnan fenalaştı: Çarşafın müselles* deliğinde duran buruşuk yüz Zehra idi: Fransızca Muallimi Kadri'nin karısı!.. Zehra, dileniyordu demek? Yüzünün iki tarafı o kadar buruşmuştu ki, bu çehrenin bir tarafında artık Halep çıbanı yoktu.

Moiz, Adnan'ın yanağını iki parmağıyla sıktı:

— Ne daldın? dedi.

Adnan, yüzüne Zehra'nın iskelet parmakları dokunmuş gibi ürperdi:

— Hiç!

Moiz, Harbiye'deki konağını anlatıyordu: «Kâgirdi, ama delikli tuğladan yaptırmıştı, rutubeti yoktu!»

Adnan, yavaş yavaş neş'eleniyordu: Bu Moiz, çok alaycı olmuştu; Harbiye'deki konağı için:

— Fatih'in kadırgalarını geçirdiği yerde yaptırdım. Arsayı tarihten aldık; çoluk çocuk Osmanlı tarihinde oturuyoruz, diyordu.

Otomobilden kahkahalarla indiler. Fakat Adnan'a birdenbire durgunluk geldi: Raşel ne kadar güzeldi! Sonra beyaz, sık dişlerinin tek çizgisiyle ne kadar güzel gülüyordu!

* Müselles: Üçgen.

Adnan, bu konaktan çıktıktan sonra, güzel gülen kadını, ancak evine dönüp de Belkıs'ı görünce unuttu.

Fakat Adnan, bundan sonra kocası Viyana'ya sık sık gidip gelen Raşel'in kocasız çaylarına beş kere gitti. Her çayda Adnan, kadının yüzünde birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci güzellik buluyor, kocasının aleyhinde söylenen şeylere inandığı için vicdan azabı duyuyordu. Moiz'i Serkl Doryan'da ilk gördüğü gün onun aleyhinde kendisi de ne haksız şeyler düşünmüştü; kendi de Moiz'e kelimesiz, sessiz iftira etmişti. Halbuki Cemiyetteki arkadaşlara sordu: «Moiz, kendi kendini yaratan adamdır,» diyorlardı. Yalnız Müstantik Behçet, Adnan'a bazı şeyler fısıldamıştı: «Moiz, daha Selânik'te avukatken sahte *prova di furtuna*'lar yaparmış da hem sigorta kumpanyalarından, hem mâlî kazaya uğrayan tüccardan para alırmış. Şimdi Suriye ile altın kaçakçılığı yapıyormuş. Bugünlerde de Almanların ithalât komisyoncusu olmuş da gece uyurken bile saatte altı yüz lira kazanıyormuş...» Ve daha bir sürü lâf.

Adnan, Cemiyetin kalbindeydi. Moiz'in bu komisyonculuktan ne kadar az kazandığını bilmiyor muydu? Fakat Müstantik Behçet kimin aleyhinde değildi ki? Bu adamı tanımamak kazançtı. İnsanın Behçet'i tanıması demek, insanın her gün bir cinayetinin malûm olması demekti! Bahçet'i bundan böyle sokakta görmeyecekti. Zaten Adnan —niçin gözlük takıyordu— miyop değil miydi? Sonra Adnan geçenlerde Şair Raif'in, kendisini 10 temmuzdan sonra hiç aramayan kaba adamın küçük ve uzak evine gitmişti. Fakat Adnan'ı bu vefakârlığına Raif pişman etmişti: Moiz'in aleyhinde ağzını açmış, gözünü yummuş, neler söylememişti: «Beş cephede yüz binlerce Türk çocuğu bu adamlar zengin olsun diye mi on dokuz yaşında ölüyorlardı?» Daha neler, neler...

Raif, muharebede aç değil miydi? Tabiî her refahın arkasından, «Hırsız var!» diye haykıracaktı. Zaten tâ istibdat devrinde, Moiz, memleketin ıstırabına ağlarken, bu Şair Raif, Adnan'ın kulağına eğilir, Moiz'in gözyaşları için, «İnanma!

Bu pırlantalar Felemenk taşlarıdır!» demez miydi? Zaten Raif gözyaşına inanmayan taş parçası değil miydi? Namusu putlaştıran, fazileti sanem* yapan bu Şair Raif'e, Adnan artık bundan sonra gitmeyecekti Yalnız sokakta rastgelecekti. «Kim bilir bu adam benim için de neler düşünüyor?» diyor, sonra karar veriyordu: «Bu sözler iftira idi, iftira, iftira...»

Fakat ilk günler Adnan da Moiz için böyle düşünmüştü. Ancak Adnan, o zaman Raşel'i görmemişti. Moiz'in aleyhinde düşündüğü şeylere şimdi inanmayan Adnan, başkalarının iftiralarına nasıl kulak asardı? Raşel'in kocası Moiz çalışkan, temiz adamdı. Ama bizim memlekette onun alınteri leke oluyordu. Bu iftiralar çalışmadan yaşamak isteyen bu memleketin, bu tembel İstanbul'un sokaklarından her saadetin üstüne başına sıçrayan çamurlardı.

Adnan, konağının yazı odasında tek başına bunları düşünürken, Süleyman, odaya mahremiyetle girdi. Moiz'in karısı hakkında malûmat edinmeye memur edilmişti. Topladığı dedikoduları Adnan'a fısıldıyordu: «Raşel'in Viyanalı komisyoncu, Leh müteahhit, Alman mühendis üç dostu vardı. Kocası da bu üç âşığı biliyordu. Çünkü bu üç adam, Moiz'in iş ortaklarıydı; ve Moiz her gece, karısını bu üç adamdan biriyle evinde yalnız bırakıyor, kendisi Küçük Kulüp'te gece yarısından sonra sabah gazetelerini okuyordu.»

Süleyman, bunları o kadar bitaraf sesle söylüyordu ki, bu üç âşık mutlaka doğruydu. Süleyman bu derece tabiî yüzle yalan söyleyecek kadar sanatkâr değildi. (Adnan bu anda öyle sanıyordu) ve Adnan bu rivayetlere inandığı için —farkında olmayarak— memnundu. Yalnız bu lâkırdıların doğru olmaması ihtimalini Adnan'a hatırlatan bir vak'a vardı: Moiz Mektebi Hukuk'tayken, Edirne'de de kız kardeşi sevdiği bir Rum gencine kaçmıştı. Bu, on beş sene evvel Moiz'in o kadar namusuna dokunmuştu ki, evlerinden ölü çıkmış gibi günlerce ağlamıştı. Şimdi o Moiz, Adnan'ın Süleyman'dan duyduğu

* Sanem: Put, tapılacak şey.

şeylere nasıl tahammül ediyordu? Yoksa bu üç aşk, Adnan'ı memnun etmek için Süleyman'ın uydurduğu yalancı saadetler miydi?

Raşel'in namuslu kadın olmasından Adnan'ın ödü kopuyordu. Raşel'in lekeli olmasına Adnan muhtaçtı: Süleyman'dan duyduğu şeylere iftira, haset demedi; azmetti, karar verdi, inandı.

ZİYAFET

MOİZ DÖ NAVARA'NIN Harbiye'deki konağında bu akşam cehennem gibi korkunç ziyafet var. Davetliler: İttihat ve Terakki'nin iki nazırı, üç mebusu, bir ilim adamı, bir de Adnan.

Adnan, Moiz'in konağında Şark odasına girince şaşırdı. Hidayet'in mezadından Şark odasını Moiz almıştı; Hidayet'in konağında bu Şark odasını ilk gördüğü gece Moiz'in gözlerinde yanan hırsı düşündü, Moiz'den korktu.

Fakat bu Şark odası Raşel'in eliyle ne kadar güzelleşmişti: Renk dünyası olmuştu.

Eşya hep aynı eşya idi: Renk renk gülâptanlar, famiy dö roz'lar,* blöblan'lar, san dö böf'ler...* Kundakta boğulmuş şehzadelerin türbelerine benzeyen yeşil Edirne sandıkları... Kehribar çubuk başlıkları... Üstünde Üçüncü Selim'in Suzidil peşrevini bestelediği Zıllüssultan seccadeleri... Hattat Mahmut Celâlettin'in en kuvvetli yaşında yazdığı çifte Hilyeler...

Fakat eşya burada ayakta durmuyorlardı. Bütün antikalar gizlenerek, kaybolarak, birbirlerinin devamında silinerek âşık gözlerle yavaş yavaş teslim olarak odayı döşüyorlardı.

* Famiy dö roz: *Famille rose* (Fr.): Pembe ailesi. 15.-17. yy. Pembe, mor ve beyaz emay süslemeli Çin porselenlerinden bir gruba verilen ad.

* San dö böf: *Sang de boeuf:* (Fr.); Boğa kanı. Koyu bakır kızılı Çin porseleni.

İşte Sevailerin* sırmalı bulutlarında, Hint kumaşlarının kat kat gecelerinde kaybolan Acem kâseleri!.. İşte, ancak dikkat edilirse görülen asaletler gibi teşhir edildikleri köşelerde gizli kalmayı bilen Râkım turaları!.. İşte çizgilerinde hançer şelâleri çağladığı halde manevî bir sükût gibi uzanan İmad murakkaatı!..*

Sonra vaktiyle Hidayet'in her vesilede mevcudiyetlerini misafirlerine haber verdiği antikalar: Hidayet'in ikide bir çaldığı deve çanı!.. Ucunu Hacı Hulûsi Paşa'nın emdiği Hint işi nargile!.. Asırların içinden benzi atarak uzanan Mertebânî vazolar!.. Rengin nükteleşip çizginin mânâ kesildiği Behzat ekolünden ondördüncü asır minyatürleri... Bizans sütunlarının uçlarından sarkan Bosna fenerleri... Sun'î mihrabın gufrana* batmış gibi yeşil gölgesinde o gufranın kaynağını belki bulurum diye kollarını göklere uzatan çapraz rahleler...

Bu Şark odasının tavanından ay doğabilirdi.

Moiz'in karısı Raşel, kulaklarının pembe uçlarından uzanan iki uzun küpeyle, bir Mısırlı kadın kıyafetinin sırmalı ipeğine bürünmüş ayakta duruyor, kâfurî beyaz elini Asurî sakallı asker nazır, ibadet sessizliğiyle öperken, kadının saçlarında Semiramis'in tacından akisler yanıyor.

Yanağında Selim'in bıyığı, gözünün büyük akında Süleyman'ın devri duran sivil nazır, yeşil Kütahya çatmalı divanın üstüne uzandı; silâha benzeyen kolları, bacaklarıyla —uyuyan bir adamın dağınık şekilleri içinde— bu Şark odasına daldı:

— Güzel diye ben buna derim. Tam benim meşrebimce bir oda! dedi.

Adnan, niçin bilmeyerek, bu Şark odasını birdenbire beğenmemek istedi. Raşel'e karşı bu dekorun üstünde görünmek istiyordu.

* Sevai: Bir çeşit ipekli kumaş.
* İmad murakkaatı: Arap harfleriyle yapılmış çeşitli süslemelerden oluşan ünlü bir sanat albümü.
* Gufran: Tanrının bağışı.

— Allahını seversen Moiz, dedi. Bir Şark odasının duvarında bu İtalyan kadifeleri üstünde bu kilise anahtarları koleksiyonu neci?

İtirazı, üç mebus başlarıyla tasdik ettiler.

Raşel sarardı. Asker Nazır, Hidayet'in Şark odasına Raşel'in soktuğu İtalya'yı müdafaa etti:

— Canım, bu kadar karışıklık en büyük koleksiyoncularda da olur, dedi.

Sivil Nazır, Adnan'ın itirazından incinen Raşel'in gönlünü almak istedi:

— Madam, dedi, sizin anlayacağınız, Adnan sizin salonu kıskandı.

Adnan yapma ciddiyetle:

— Neden kıskanacakmışım? Bir Şark odasında şu Aubusson halısı neci? Bu münasebetsizliği de mi kıskanıyorum? dedi, odadan çıktı

Evin bütün kadın hizmetçileri Sevaîden entarileriyle, yedi, sekiz yüz lira kıymetinde Leh kuşaklarıyla istilâ devrindeki saraylılar gibi giyinmiştiler; gümüş İzmir tepsileri içinde içkiler getirdiler.

Adnan, gözlerinde alaylı bir hayretle odaya döndü; Moiz'e sordu:

— Bu ne saltanatlı banyo yahu? Nereden yaptın?

Demindenberi Adnan'a sinirlenen Raşel, yüzü intikam dolu, cevap verdi:

— Demek bilmiyordunuz Adnan Bey? Kocam, kayınbabama Carrare mermerinden bir türbe yaptırdı.

— Hayır, bilmiyordum, madam.

— Evet... Moiz, muharebeden evvel Milâno'ya gitti. Oradaki Campo-Santo'lardan bir kabir örneği seçti. Ve mezar için Carrare'den getirdiği mermerler türbeye fazla geldi; artan taşlarla banyoyu yaptırdık.

Raşel, kocasına bakıyor, Adnan'a haddini bildirdiğini kımıldamayan gözlerle Moiz'e haber veriyordu. Kadının yeşil

gözleri —odadaki bütün gözlerden evvel— pembeleşmiş, ispirtonun yanan sönen güneş damarlarıyla dolmuştu.

Moiz, karısının böbürlenmesinden memnun değildi: Ne kadar zengin oldukları fazla mevsuk* surette anlaşılıyordu.

Sivil Nazır türbenin kaça çıktığını sordu; Raşel, Adnan'a hınçla bakarak Nazır'a cevap verdi:

— Yirmi bin!

Sivil Nazır:

— Kuruş mu?

Raşel:

— Lira!

Moiz:

— Fakat kâğıt lira! Yani harpten evvel iki bin altına yaptırmıştım. Ben burada değildim, mimar yapıvermiş.

Üç mebus, lira olan sıfırları avuçlarında hayretle sıktılar.

Yemek odasına geçerlerken misafirler türbenin fiyatına başlarını çarparak sersemlemiştiler. Moiz sıkılıyordu: «Karısı mezarın parasını ne diye söylemişti? Bu adamlar için yirmi bin lira para sayılırdı!»

Şimdi Sen Lui bakarasından bardaklarda nektar içiyorlardı. Rakıdan sonra içilen bu şarapla Raşel sarhoş olmuş, kıskanç Adnan'a hınçla bakarak anlatıyordu:

— Kocam, Abdülhamid'in elmaslarını da alacaktı; fakat fırsatı kaçırdık; satılırken Avrupa'daydık. Alamadık. Dolabımda resimleri var, hepsini ezber bilirim: Bir tane Goncold'u vardı, kırk beş kırattı; on bin altın kıymetindeydi. Bunu almayı çok isterdim. Olamadı.

Moiz, korkunç servetini anlatan bu lâkırdıya hiç karışmamayı zeki bulmadı. Bir şeyler söyledi. Kocasının da bu gösterişe iştirakini görünce Raşel coştu; abanoz kaplı bir siyah albüm getirtti. Elmasların resimlerini misafirlere gösteriyordu: «Bu, demin söylediğim Goncold'tu. Bu da, Abdülhamid'in meşhur toz pembesi elmasıydı: Otuz kırattı, kıymeti on

* Mevsuk: İnanılır, emin, sahih.

bin altındı. Bu da pembenin ikinci renginde bir elmastı ki kıymeti yirmi bin altın kadardı.»

Raşel, bunları söylerken ağzı altınların sayıldığı zamanki gürültüsüyle doluyordu.

Yemek, Bağdat tatlısıyla bitti. Meyvadan sonra bol konulmadı. Cariyeler, omuzlarında sırma çevreler, ellerinde gümüş leğen ibrikler, bir masalın kapısından girer gibi odaya yayıldılar. Meyvalardan parmaklarında kalan yapışkan rutubeti misafirler, masada oturdukları yerlerde Mahmudu Adlî turaları işlenmiş ibriklerden uzanan ılık sularla yıkadılar. Sonra Köçeoğlu'nun yalısından alınan yaldızlı tavandan yemek masasındaki likör kadehlerine yıldızlar damladı.

Kahveler Şark odasında içilecekti. Adnan, kendisini Moiz'in evinde değil, Hidayet'in konağında sanıyordu. Fakat bu taklit, aslından daha güzeldi; o kadar şaşıyordu ki, gülemiyordu. Sonra Moiz'in bu konağı, tarihi, mazisi olan memleketler gibi ne kadar güç görülüyordu: Raşel'in çaylarına bu konakta kaç defa geldiği halde, Adnan için bu gece gördüğü odalar, konağın bilmediği taraflarıydı.

Şimdi Şark odasındaydılar.

Etekleri elli santim yerde sürünen dört cariye —dört Rum hizmetçisi bu kılığa konulmuştu— odaya girdiler. Raşel, siyah terlikleriyle Süleymaniye camiinde dolaşıyor gibi, Şark odasında büsbütün Avrupalılaşmıştı. İki caariye bir tepsi tutuyorlardı; tepsinin kenarından sitil* örtüsü sarkıyordu.

Raşel, bu örtüyü cariyeler göğsüne koyarlar sanmış, bir kaç davetinde böyle kullanmıştı. Fakat sonra Senih Efendi'nin kızı bohçacı Melâhat'a para vererek Gazi Osman Paşa merhumun hanımından örtünün böyle kullanılacağını Melâhat'in vasıtasıyla öğrenmişti.

İncili, zümrütlü kahve örtüsüne alt dudakları sarkarak bakan üç mebusu, Sivil Nazır iri gözleriyle Adnan'a işaret ederek alay etti.

* Sitil: Büyük (genellikle bakır) bakraç.

Büyük tepsiyi tutan iki cariyenin ortasında üçüncü cariyenin kınalı elinden zincirli gümüş sitil sarkıyordu; dördüncü cariyenin elinde küçük tepsi vardı. Bunu tutan cariye, ufak kıçı mihverinde bir kaç kere dönerek, yerden bir temenna etti: Büyük tepsiden bir zarf, bir fincan aldı. Sitildeki ibrikten fincana kahve döktü; fincanı zarfa koydu, küçük tepsinin üstünde Sivil Nazıra uzattı.

Sivil Nazır, kalın bıyığının üstündeki küçük burnunu yaramaz bir çocuk gibi buruşturarak Rum hizmetçiye takıldı:

— Merhaba Cevri kalfa! Üçüncü Sultan Selim ne âlemdeler? Afiyettedirler inşallah!

Adnan ve Asker Nazır güldüler. Üç mebus kanaat ifade eder korkusuyla gülmediler.

Cemiyetin ilim adamı bir çeyrek saat sonra güldü.

Asker Nazır, altın üzerine işlenmiş yakutlu, zümrütlü fincan zarfına kahve içerken gizli gizli bakıyordu. Gözlerini bir aralık Raşel yakaladı. Eşyanın kıymetine değil, sanatına baktığını anlatmak için kahve telvesinin izleriyle esmer bir çiçek gibi güzel olan fağfur fincanı altın zarfından çıkardı, havaya kaldırdı. Herkese göstererek baktı. Sonra Şark odasının bütün eşyasında eliyle bir kavis çizdi:

— Madam, dedi. Burada eşya başka türlü güzel! Buradaki eşya vak'alaşmış, buradaki eşya hayata karışmış, burada her köşe yaşanmış bir âlem.

Sivil Nazır, Adnan'a gözünü kırparak Asker Nazırın edebiyatıyla alay ederken sokakta bir gürültü koptu. Çok acayip bir gürültü!.. Yığının tehevvürünü taşıyan bu gürültü, divanı harp korkusuyla notalı öfkeydi; akıllı usulü hiddetti. Fakat bu isyan bu miskin halinde bile güzel ve acıydı: Ekmek almak için fırının önünde birikenler yatsı ezanına kadar beklemişler, şimdi bağırıyorleardı. Fakat gürültü, Moiz'in konağına pencerelerdeki kalın perdelerden girerken acılığını ve sebebini kaybediyor, mânâsız bir sokak gürültüsü oluyordu. Pencereye koşan Sivil Nazır, oradan sapsarı dönerek yerine oturdu.

Raşel, yine albümü karıştırarak, satın alamadığı pırlantalara yanıyordu: «Abdülhamid'in bu üç elması Avrupa'da bile meşhurdu. Raşel ne yazık ki, fırsatı kaçırmıştı. İstanbul'da bulunsaydı, kocasını mutlaka razı edecek, bunları mutlaka satın alacaktı! Fakat o talihsizdi!..»

Raşel talihsiz değil, sarhoştu!

Adnan, Sivil Nazır'ın kulağına:

— Yangın var diye bağıracağım, dedi.

Sivil Nazır da Adnan'ın kulağına fısıldadı:

— Hayır, ben hırsız var diye haykıracağım.

Biraz durdu, Adnan'ın kulağına yine eğildi:

— Hem, bu Moiz'de bir tane değil, bir düzine hırsız var! dedi.

Halbuki Moiz dö Navara, Sivil Nazır'ın Selânik'ten arkadaşı olduğu için on iki kere hırsız ve iki buçuk kere milyonerdi. Ve Sivil Nazır parasızdı. Kendisi o kadar temiz olduğu halde, niçin pis adamlar yaratıyordu? Adnan, bunu soran tavır ile Sivil Nazır'a bakarken, iki gözbebeğinden iki çengel sarkıyordu:

— ?.. ?..

Sivil Nazır'ın gözbebekleri de iki nida işareti gibi uzamıştı:

—!.. !..

Bir aralık, yemek salonunun yanındaki yazı odasında beyaz marokenden koltuklar Adnan'ın gözüne çarptı: Bu deriyi beyaz olarak ilk defa gören Adnan şaştı; hayretini göstermemek için alay etti:

— Bunlar da Hidayet'in mezadından mı Moiz?

Raşel, Adnan'ın istihzasına kızdı:

— Hayır, Adnan Bey, dedi. Bu takımı kocam, muharebeden evvel Amerika'dan getirtti. Zaten bütün eşyalarımız Avrupa'dan, Amerika'dan... Yalnız Şark odasını İstanbul'da aldık. Buna da Şark odası denmez ya! Neyse!.. Siz, Şark salonunu gidin de Paris'te Kamanto'nun evindeki hususî müzesinde görün.

Kadının yüzü Kamanto'yu söylerken bedbahttı: «Kocası henüz bir Kamanto değildi!..»

Biraz sonra yazı odasına geçtiler.

Moiz, her lâfından servetleri anlaşılan karısının gevezeliğine mâni olmak için lâkırdı etmek istedi. Almanya doluydu. Ağzını açınca Berlin döküldü: Fakat ancak milyonerlerin görebileceği yerleriyle Berlin!.. Pişman oldu. Bu gece, karı koca ne söyleseler, lâkırdılarından çok zengin oldukları anlaşılıyordu; bu konağın, bu eşyanın şehadet ettiğinden çok fazla zengin.

Adnan, Moiz'in Avrupa seyahatleriyle eğlendi: Çok güzel diye Raşel'e kızıyor ve kendi kızdığı için kadını kızdırmak istiyordu. Sivil Nazır, yapma öfkeyle Adnan'a çıkıştı:

— Moiz, Avrupa'ya gitmeyecek de Kütahya'da İshak Fakıh Camiinin avlusunda çelik çomak mı oynayacak? Ona Juanles-Pains yakışır; sana bana da Çırpıcı Çayırı.

Moiz sarhoştu; fakat Sivil Nazır'ın lâfındaki iğneyi gördü. Ancak gördüğünü belli etmedi. Ciddî yüzle Adnan'a cevap verdi:

— Ben İmaret Mescidindeki İkinci Yakup'un çini sandukasını yatağım kadar bilirim.[1]

Cemiyetin ilim adamı, oğlunun iyi yetiştiğini gören baba gibi Moiz'e baygın gözlerle bakıyordu. Moiz, bu gözlerden coştu. Kütahya'daki Gazi Hasan Paşa'nın kılıcını, Halil Ağa Muvakkithanesindeki Rakım turasını, Yeşil Camiin kapısını, Rüştem Paşa'nın kitabesini —Adnan'ın yüzüne bakıp ilim adamının duymasını isteyerek— anlattı. Artık susmuyordu. Söyledikçe Anadolu'nun altını, üstünü bildiği anlaşılıyordu. Nihayet:

— Çadırhisar'daki Jupiter mabedinin sütunları için kitap yazdım, kitap! diye haykırdı; platin yüzüklerle dolu olan, sonradan görme yumruğunu havada salladı.

[1] Bu sanduka Kütahya'dadır.

Moiz galipti. Adnan bozulmuştu. Bu inhizamla* Raşel'e hıncı büsbütün arttı. Kadını kudurtmak için duvardaki kalabalık tabloyla eğlendi:

— Véronèse değil mi, Moiz?

— Alay mı, Adnan?

— Ne alayı yahu? Tıpkı Noce de Cana'ya benziyor.

— Alay ha?

— Ne desem alay diyorsun. (Tabloyu göstererek), Canım şu sakallı, Sultan Süleyman değil mi?

— Ne Süleyman'ı ayol? Babamın resmi.

— Baban kavuklu muydu?

— Edirne mektebinde haham değil miydi?

— Yanında Fransuva Prömiye* gibi biri var, o kim?

— Amcam!

— O Şarlken kim?

— Bizim merhum büyük birader. Fakat çok edepsizsin Adnan.

Hep güldüler. Yalnız ilim adamıyla Raşel, «edepsiz» kelimesine kızardılar.

Tablo, Moiz'in babasının akrabasıyla Edirne'de çıkarttığı resimden Roma'da bir ressamın büyüttüğü yağlı boya idi.

Moiz, tablodaki babasını anlatınca fıkaralığı ortada durdu. Kırmızı Raşel, birdenbire hırsından bembeyazdı. Moiz, ruhunun kibarlığını göstermek için bu fıkaralığı uzun uzun anlatıyordu; eski sefaletini söyledikçe bugünkü parası ile gözleri kamaşmış olmayacaktı. Raşel, böyle bir fazilet bahasına bile kocasının eski halinin hatırlanmasına tahammül edemiyordu.

Yüzüne tarihi umumiden her sene bir başka sakal seçen Asker Nazır, Sultan Süleyman'ın Fransuva Prömiye'nin, Şarlken'in sakallarını düşünerek çenesini muayene ediyordu.

* İnhizam: Yenilgi, bozgun.
* Fransuva Prömiye: *François Premier* (Fr.); Fransa Kralı Birinci Fransuva.

Raşel, Adnan'ın alayına sinirlendi, elektrik gibi ihtizazdan bir sesle:

— Adnan Bey, dedi, Karşınızdaki tabloyu sormadınız ama?

Adnan, tabloyu tanımayarak, eğlenmek için, attı:

— Sormaya hacet var mı? Rembrandt'ın!

Adnan bilmeyerek doğru söylemişti.

Raşel:

— Tebrik ederim, tablodan anlıyorsunuz. Çünkü bizde tablodan pek anlamazlar da...

Raşel, kahkahasını sesiyle dağıtarak:

— Bilirsiniz, dedi. Bizde duvarları fotoğrafilerle süslerler... Ne diyordum? Evet, dediğiniz gibi bu tablo Rembrandt'ındır. Bilenler on bin lira eder, diyorlar.

Moiz kudurdu, karısına fena fena baktı; ona kaç defa haykırmıştı: «Elmaslarının, tablolarının, biblolarının fiyatlarını misafirlerine anlatma! Anlatma! Sonradan görmelere dönüyoruz.» Amma karısı daha iyi bağırmıştı: «Senin arkadaşların, fiyatlarını söylemezsem bu tabloları, bu bibloları, bu elmasları anlamıyorlar, anlamıyorlar, anlamıyorlar!»

Raşel'in Moiz'e dik dik bakan gözlerinde şimdi yine bu cevap vardı.

Asker Nazır, eli çenesinde, düşünüyordu: Berberine yarın Fransuva Prömiye'nin sakalını ısmarlayacaktı; Sivil Nazır'la göz göze geldi, sebebini bilmeyerek sıkıldı. Elini sakalından çekti, lâfa karıştı:

— Ben tablodan anlamam, fakat eviniz çok güzel Madam, dedi.

Raşel, bu konağın kibar bir evsahibi için çok güzel olamayacağını anlatmak isteyerek:

— Fakat, dedi, gündüzleri çok aydınlık oluyor. Bu Harbiye civarı hep böyledir... Etrafta başka ev yok da... Güneş bizim evde doğar, bizim evde batar, ah bu çiğ ziya! Bu aydınlığı azaltamadım... Evet, bu evde belki her şey var, fakat

gölge yok. Biraz gölge, bir parça gölge! Şu odaların içine Rembrandt'ın fırçasındaki karanlıktan bir avuç sokabilsem...

Sivil Nazır sinirlendi, tombul yumruğunun ortasından sivri baş parmağı tavana kalkarak, Raşel'e cevap verdi:

— Rembrandt'ın karanlığını mı görmek istiyorsunuz, Madam? Aksaray'dan Topkapı'ya doğru gidin, her evin kapısını çalın, yüzünüze istediğiniz karanlık fışkırır.

Raşel sarhoştu, lâkırdının farkında değildi. Fakat Moiz bozuldu. Sivil Nazır, yaptığı kabalığı anladı; Moiz'in gönlünü almak istedi; Raşel'in çıplak kolunu aşı yerinden öptü.

Buna da Adnan'ın canı sıkıldı. Adnan, bir zaman Zehra'nın Halep çıbanı gibi şimdi de Raşel'in aşı yerindeki buruşuğa bayılıyordu. Sivil Nazır, Adnan'ın yüzünü anladı:

— Şaphane dağları gibi, bu ne acı surat? dedi.

Cemiyetin ilim adamı demindenberi yalnız Moiz'e bakıyordu.

Adnan hâlâ somurtuyordu. Sivil Nazır, Raşel'e döndü:

— Bu Adnan yok mu, Madam, dedi. Dünyanın en kıskanç adamıdır; benim Nazırlığımı, senin antikalarını, her şeyi kıskanır. Bakarada gecede binlerce lira vereceğine Adnan Beyefendi de evine böyle sanat eserleri doldursa ya...

Raşel sanki bilmiyor muydu? Tabii ki, Adnan onları kıskanıyordu.

Asker Nazır, tasavvurlu* gözlerle Raşel'e bakıyordu. Moiz bu gözlerin taarruzunu görmemek için başka şeylerle meşgul olmak istedi.

Birdenbire sordu:

— Yarın gece baloya gidiyor musun Adnan?

Adnan:

— Sefarethaneye mi?

Moiz:

— Evet.

* Tasavvurlu: Niyetli.

Raşel sefarethaneyi duyunca yüzünü Adnan'a bir aşk mektubu gibi uzattı.

Adnan, iki nazırı göstererek, Moiz'e cevap verdi:

— Vükelâ efendilerimiz, kadının namusunu hâlâ bohçada saklıyorlar: Hâlâ çarşaf namusu! Hâlâ kumaş ismeti! Hâlâ çuvala emanet edilen aile ırzı! Bir merkez kumandanları var, yakında kadınları kümese tıkayacak! Baloya kadınsız gidilir mi? Kendi karımı götüremem; başka kimin karısıyla gidebilirim?

Moiz:

— Meselâ benim karımla... Raşel'le...

Raşel, içinde kuşlar cıvıldayan sesle:

— Benim zaten yarın gecem boş Adnan Bey. Kocam yarın Viyana'ya gidiyor; yalnızım, dedi.

Adnan:

— O halde beraber gideriz, Madam...

Adnan ve Raşel nihayet barışmışlardı.

Asker Nazır, çarşaftaki bohça gövdeye, peçedeki kutu çehreye acıyor:

— «Kadın»ı halledemedik, diyordu: Omuzumuzda bu kafa varken, ayağımız bir adım atamaz. Amerika'da Bossouto kabilesi, bir kadın almak için on öküz verirmiş. Biz bir merkez kumandanını azletmemek için milyonlarca Türk kadınını feda ediyoruz.

Mebuslar, kendi seslerinden korkarak başlarıyla tasdik ettiler.

Sivil Nazır:

— Merkez kumandanını Hatice Sultan'ın kocası tutuyor, at atabilirsen.

Asker Nazır:

— Zaten başımıza her belâ, Hatice Sultan'ın kocasından geliyor ya, neyse.

Sivil Nazır coştu:

— Ne kafadasınız yahu! dedi. Memlekette öyle adam var ki Fons Griv'i tercüme eder; sonra da, «domuz kılından» diye diş fırçası kullanmaz. Memleketi tanımıyorsunuz efendiler!

Mebuslar sallandılar, bu sefer vücutlarıyla tasdik ediyorlardı.

Moiz:

— Balo kostümlü mü olacak Adnan?

Adnan:

— Hayır... Neden sordun?

Moiz:

— Kostümlü olsaydı bir tasavvurum vardı da... Raşel'in Germiyan kumaşından alaturka entarisi var. O, onu giyerdi. Sen de başına kavuk, kuşağına Ali Baba bıçağı koyardın. Baloya öyle giderdiniz.

Bu sefer Moiz alay ediyordu. Fakat Adnan yarın gece Raşel'le baloya gidecekti; alaya kızamadı.

Üç mebustan bu gece üç ses çıktı: Birincisi esnedi, ikincisi öksürdü, üçüncüsü aksırdı.

Moiz'in konağından çıkan misafirlere, karşıdaki fırının kapanmış kepenkleri önünde, at üstünde, iki polis, karanlıkta, binalaşan iki gölge gibi selâm durdular.

NİHAYET!

SATIN ALINDIĞI gündenberi yalnız mağazaların, yalnız evlerin önünde bekleyen Raşel'in talihsiz otomobili, bu gece nihayet bir sefarethanenin önünde durdu. Kavasın göğsündeki şu sarı düğmeleri bu otomobil kaç aydır beklemişti.

Sefarethanenin açık kapısındaki elektrik cehennemine yavaş yavaş sandığı hamleyle kendini atan Raşel'in eflâtun kapı, kavasın sırmalı kasketine sürünür sürünmez, kadının gözüne her şey güzel göründü; Adnan'ın kıravatındaki acemi düğüm, hattâ bugün Adnan, kadının acele muhakemesinde güzeldi.

Kadın, her adımda arzı mev'uda* basıyordu. Adnan'ı unuttu; tek başına koridorlarda hızlı hızlı ilerliyordu: Sefarethaneye girmişti. Adnan artık lüzumsuzdu; bilet gibi.

Danş salonunda sevincinden bayılacaktı. O kadar çok bayılacaktı ki, Adnan'ın kollarına düşebilirdi. Bu salondaki bütün insanlar onun elmaslarına, ipeklerine lâzım olan kalabalıktı. Burada onun incileri anlaşılıyordu. Sonra bütün gözlerde kendisinin güzel olduğunu görüyor, güzel olmak lezzeti içinde uçuyordu. Kadınlar ona bakarak konuşuyorlar; onu görerek erkekler yanlarındaki kadınlarla konuşmuyorlardı.

Raşel'e göre, bu sefarethanede arz cennet, insan melekti. Her şey o kadar güzeldi. Hattâ Adnan'ın tanıttığı sefaret kâtibi ile dansederken ve vücutlarının yere değen nısıflarını tuhaf bir adale hasbühaliyle birbirlerine bırakırlarken bile Raşel, uzaktan bakan Adnan'ı çok güzel buldu. Ve bu hoşlanış o kadar çoktu ki, bu gece bitmeyecek, haftalarca sürecekti.

Şimdi Raşel ve Adnan, Moiz'in hususî otomobilinde balodan dönüyorlardı.

Tuhaftır; bir gün üçü —Adnan, Raşel ve kocası— bu otomobilde giderlerken Moiz yarı yolda inmiş, onları yolun uzun bir kısmı için yalnız bırakmıştı. Fakat Raşel bu yalnızlığın Adnan'la bir «başbaşa kalmak» olmamasına o kadar çok dikkat etmiş, birdenbire otomobilin köşesine toplanarak aralarına o kadar mesafe sokmuş ve bu mesafenin tesadüfen olmadığını o gün o kadar açık tavırlarla anlatmak istemişti ki, bu gece aynı otomobilde o mesafe büsbütün kaybolduğu halde Adnan o acıyı hâlâ unutamamıştı, terbiyeli bir erkek tevekkülü* ile oturuyordu.

Fakat bir zamanki o zalim mesafe bu gece onların arasında o derece yoktu ki, otomobilin hareketindeki ufak bir heyecan ikisinin vücudunu karmakarışık bir hale sokabilirdi. Zaten Raşel, kaç kere Adnan'ın kollarına düşmek, kolalı göğ-

* Arz-ı mev'ud: Vaadedilmiş toprak, Museviler için Filistin toprağı.
* Tevekkül: Kadere boyun eğme.

sünde bayılmak azimleri duydu: Onu bu gece o büyük devlet sefarethanesine sokan adam, o derece dayanılmaz erkekti: Bu erkeğe karşı Raşel'in sesinde, gözlerinde bir yatak odasının havasına dolabilecek şeyler vardı. Fakat Adnan sevinemiyordu. Ona bu saadet mukaddemesi kendisinin değil gibi geliyordu. Tedriçsiz, mazisiz olan bu mahremiyetler, Adnan'ı sevindirmekten ziyade düşündürüyordu. Kadını umamıyordu.

Ayrılırlarken Raşel'in iki eli, Adnan'ın dudaklarından ayrılmak istemedi. Ve Raşel, Adnan'ı yarınki çayına üç defa ısrar ederek çağırdı. Fakat Adnan mahzundu.

YATAKTA SAAT BEŞ ÇAYI

BUGÜN on üçüncü defa gitmeye hazırlandığı Raşel'in bu çaylarından Adnan mustariptir. Bu çaylarda Raşel, Viyanalı komisyoncu ile konuştuğu sesle, o hususî telâffuzla Adnan'la görüşmüyordu. Hemen biten tebessüm, içi olmayan ses: Raşel Adnan'a karşı bu iki şeydi.

Vakı'a bu çay toplantıları çok sık. Fakat Raşel her defasında Adnan'la yeni görüşmüş gibi fazla nazik!.. Cümleler hususiyetsiz, şakalar kısa ve müthiş terbiyeli.

Hele Raşel'in gözleri Adnan'a karşı bu çaylarda o kadar namuslu ki!.. Sonra bu namustan daha acı olan kelime nezaketi!..

Fakat Adnan bu saat beşte başlayan işkencelere gitmemezlik edemiyordu. İki kişinin arasına mesafelerin en zalimini sokan bu nezaketlere katlanacak kadar Raşel'e karşı Adnan zayıf.

Adnan biliyor: Kadının, her çayına onu çağırtmaktan maksadı her davette değişen misafirlerine, İttihat ve Terakki'nin ehemmiyetli adamının, evine geldiğini göstermek!..

Adnan, oraya gitmekle bu vazifesini yapıyordu. Ve vazife Adnan'ın salona girmesiyle bitiyor, Raşel de beş dakika son-

ra ondan bıkıyordu. Ve bunu Adnan anlayacak diye korkuyordu. Ve ona karşı çok fazla nazik oluyordu. Raşel'in sesine münhasır kalan bu müziç* nezaket, bu iş adamı nezaketi, Adnan'ı bu çay daveti kalabalığının samimî kaynaşması içinde ayrı kalan, tek ve tenha bir adam vaziyetine sokuyordu.

Dün gece sefarethane balosundan dönerken söz verdiği için, Adnan, bugün Raşel'in çayına yine gidiyor.

İki saat bedbaht olmak için, en güzel kıravatını takmıştı.

Kapıda çok bekledi. Sinirlendi. Bilmiyordu: Sokak kapısını kapıcı değil, Raşel açacaktı.

Esmer sokağın kapı aralığındaki diliminde büsbütün beyazlaşan Raşel, caddenin fena tesadüflerinden vücudunu kapının kanadıyla gizleyerek, kolunu uzattı, Adnan'ı bileğinden çekti.

Kapanınca gökyüzüne değiyor gibi yüksek görünen demir kapının arkasında, bu siyah günah mihrabının önünde el ele duran bu erkekle kadında, şimdi bir çift kanat vardı, uçacaklardı. Raşel'in beyaz parmağı, dudağını ikiye böldü, hiç bir şey söylemeyen Adnan'a duyulmayan sesle, «Sus!» dedi. Bu ses, bu kelime evi yatak odasına döndürdü. Bir yatak vak'asının mukademesi olan bu kısık ses, bu «Sus!» o kadar güzeldi. Zaten bugün antredeki mermer masa boştu. Halbuki taştan pençeleri üstünde canavar gibi duran Roma üslûbundaki bu yekpare mermer masanın üstü, Raşel'in saat beş çaylarında dolardı; sahiplerinin büyük refahları kadar —bilinmez ne münasebetle— densizliklerini anlatan şeylerle dolardı: *Vison, Zibline, Hermine* kadın kürkleriyle, *Loutre* erkek paltolarıyla.

Adnan, kendisinin Aksaray'daki küçük evini, eski tarih hocalığını biliyorlarmış gibi bu kürklere, bu paltolara garezdi.

Bugün üstünde hiç kimsenin elbisesi durmayan bu mermer masa, tahattur dolu müşterek yatak kadar Adnan'a ılık

* Müziç: Usandırıcı.

göründü. Dünyalara sığmayan saadet bir evin alt katına sığıyordu. Adnan o kadar mes'uttu ki, kendisinin sarardığını aynasız bir yerde görüyordu.

Duvardaki panoplelerden* şövalyelerin zırhlı kabukları delikten gözlerle Adnan'a ve Raşel'e bakıyorlar, siyah Rönesans sandıklar beyaz mermerlerin üstünde hayvanlaşan gölgeler gibi uzanıyorlardı.

Kurunu vüstanın* bu loş sahnesinde beyaz kadın tek bir adımla koştu; terliğinin uzun ökçeleri üstünde duran çıplak ayaklarının sarı pembe topukları Adnan'ın gözlerinde tutuştu. Lâcivert penyuvarından çıplak kolu uzandı; köşedeki siyah mermer sütunun üstüne, tunç heykelin ayak ucuna kısık sesle bir şey bıraktı:

— Servis kapılarının anahtarları! dedi.

Evde, ikisinden başka kimse yoktu. Merdivenlerden uçtular. Yatak odasının sokak kapısına bu kadar yakın olduğuna Adnan şaştı. Bu hayret içinde Adnan saadetini anlayamıyordu: Ancak bir felâket bu kadar çabuk gelebilirdi.

Coromancol karyola takımı, Raşel'in büyük yatak odasını çizgilerin en güzeliyle döşüyordu.

Moiz'in Hint sevaisi örtülü karyolası Mihracesini bekleyen fil vakarıyla hareketsizliğin son buruşuksuzluğu içinde duruyordu. Raşel'in örtüsü nim* açık karyolasından köpüklü dantelâlar, gökyüzüyle yıkanmış ketenler, çürümüş kadar ince ipekler taşıyordu.

Bembeyaz bir temizliğin odaya yayılan baygın kokusu ince bir tül gibiydi. Bu tüle bir antika buhurdan elektrik kıvılcımının saçtığı lâvanta kokusu çiçekler işliyordu. Mavi bir alevin ucunda gümüş çay ibriği öksürüyordu. Sessiz bir kararla bu alevi söndürdüler; çay içmeyeceklerdi.

☆

* Panople: *Panoplie* (Fr.): Silâh koleksiyonu.
* Kurunu vüsta: Ortaçağ.
* Nim: Yarı.

Yarım saatten beri avuçlarında eriyen, kollarından sarkan, göğsünde kıvrılıp bükülen rüyaya Adnan inanamıyordu. Korkuyordu: Mutlaka uyanacaktı. Uyandıktan sonra da bu saadet tekerrür etmeyecekti; bir rüya iki kere görülemezdi.

Yataktaki iki vücudun her saniye değişen şekillerini duvarda duran fildişinden Buda'nın yüzündeki sayısız buruşuklar kıskanıyordu.

Duvardan Moiz'in iki güzel ve zeki gözü, çelikten iki göz, birdenbire Adnan'a saplandı. Fakat bu gözlerin biraz aşağısında Büyük Frederik'in imzasına benzeyen Moiz'in asabî imzası ve onun üstünde Raşel'e kendisinin yarısı olduğunu söyleyen yazı vardı. Adnan, Moiz'in resminden ürktüğüne gülmek istedi; yatağı daha emniyetle benimsedi.

Raşel'in babası bâlâ rütbesinin sırmasına sakalına kadar batmış, Hidayet'in mezadından alınan ikon çerçevesinden bakıyordu. (Raşel'in babası müteahhitti. Abdülhamid'in nazırlarından biriyle beraber zengin olmuşlardı.)

Adnan, resmin ruhanî sakalına baktı, Moiz'in de resim olduğunu bir kere daha hatırladı ve kollarındaki rüyayı rahat rahat sıktı.

Adnan'ın, mosmor kollarla sıktığı saadet, bu damar demetlerinin içinden, yılanın iskeletsiz vücuduyla dalgalanarak sıyrıldı; Saksonya tabağının kapağının aralığından çektiği kestane şekerini yaldızlı kâğıdından soyarak yarısını Adnan'ın vaktinde açılmayan toy dudaklarına zorla soktu; tabağı kaloriferin radyatöründeki Sainte-Beuve'ün *Pazartesi Musahabeleri*'nin* on üçüncü kitabına, bir damla mendili de küçük masadaki Fransa meclisi meb'usan zabıtlarının on üçüncü ciltdinin üstüne koydu.

Adnan bu eve on üçüncü defa geliyordu. Bu iki kitabın ikisi de 13'tü. Bu üç tane 13 şeametti.* Adnan, kendi kendine, «Bu rüyayı bir daha göremeyeceğim,» dedi.

* Musahebe: Konuşma, sohbet.
* Şeamet: Uğursuzluk.

Zengin olduğu gündenberi, Adnan, 13'ten —tıpkı Hidayet gibi— korkuyordu: Büyük refahların yapma ıstıraplara ihtiyacı vardır.

☆

Şimdi yastıkta iki kan torbası gibi iki kırmızı baş vardı: Adnan'ın kafası Moiz'in pijamasında... Raşel'in başı tekrar giydiği lâcivert penyuvarında...

Dört göz tavana bakarak iki ses konuşuyordu.

Raşel, içine düştüğü vak'anın üstünde görünmek istiyor, içinde bir saat çırpındığı yatağın şumulünden kurtulmak için sesine eser arayan san'atkâr gibi lâkırdısına mevzu arıyordu. Muharebeyi ve Hindenburg'u Fransızca anlatmaya başladı:

— 911'de seciyesinin istiklâli* yüzünden tekaüt edilen Hindenburg, bence 914'de Tannenberg muharebesinde iki yüz bin Rusu Mazures bataklıklarına gömen Hindenburg'dan büyüktür. Hatırlarsın Adnan; Hindenburg, 911 manevralarında Almanya İmparatorunu yendi. Manevra bitince Erkânıharbiye heyeti tenkit yapacaktı. Kayser bunu beklemedi; atıldı; Hindenburg'a sordu: «Farkında mısınız? Partiyi kaybettiniz!» Hindenburg cevap verdi: «Fakat Haşmetmaap, siz çoktanberi bataklıkta gömülüp kaldınız!» İmparator, bu cevabı hazmedemedi; onu tekaüt etti; bu günahını örtmek için göğsüne bir «Siyah Kartal» takarak!..

Raşel, bu yatağın içinde tuhaf bir hisle birinin namusunu beğenmek ihtiyacındaydı; biteviye Hindenburg'un faziletini takdir ediyordu:

— Hindenburg tekaüt olduğuna müteessir miydi? Asla! Hattâ Hindenburg nasıl tekaüt olduğunu oğluna anlatırken «Bir gün sen de aynı vaziyette kalırsan, baban gibi cevap vermelisin!» dedi.

* Seciyesinin istiklâli: Kişiliğinin bağımsızlığı.

Bu cevabın heyecanıyla Adnan ve Raşel öpüştüler. Hindenburg'un seciyesindeki yüksekliğe, vücudu Adnan'ın kollarına sığmayacak kadar heyecanla Raşel'in gözleri doldu. Fazileti sevmek lüzumuyla büsbütün coşmuştu. Kayser'i Fransızca beğendi:

— Fakat Almanya İmparatoru da ne büyük insan ki, üç sene evvel seciyesindeki istiklâle tahammül edemediği Hindenburg'u Harbi Umumî'de Şarkî Prusya Kumandanlığına getirdi, dedi.

Raşel artık anlatıyordu: «Eğer Şarkî Prusya ordusu Prittvitz'in kumandasında kalsaydı, Almanlar o cephede çoktan yenilmişlerdi. Çünkü Renen Kampf ve Samsonov ordularına karşı Prittvitz fena vaziyetteydi. Bu adamın yerine Hindenburg gelince Renen Kampf ordusunun önünde bir perde bırakmış, Samsonov ordusuna yüklenmişti; ve bu orduyu Tannenberg'te mahvettikten sonra Renen Kampf ordusuna yüklenmiş ve Mazures bataklıklarındaki büyük muharebe başlamıştı. Ve Niemen Rus ordusu, üç sene evvel Hindenburg'un kendi imparatorunu ordusuyla boğduğu bataklıklarda tamamen mahvolmuştu.»

Adnan, Raşel'i dudaklarından öpüyor, susturamıyor, Hindenburg'un methinden bir türlü kurtulamıyordu. Nihayet:

— Fakat muharebeyi ne kadar iyi biliyorsun Raşel! dedi.

Raşel, yataktaki vak'anın dışarısına çıkabilmişti: Adnan'ın lâfında bunu görerek Fransızca cevap verdi:

— Muharebe benim için haritadır! Harbin bütün vak'alarını çizgi çizgi haritada takip ederim. Kocamın bile, harita üzerinde yanlışlarını düzelttiğim olur.

Adnan, sebebini anlamayarak bu cevaba karşı bozuldu. Raşel, muharebe dedikodularına geçti. Balkanzuk'la o hafta İstanbul'a gelen Budapeşte orkestrası, Tepebaşı'nda klâsik eserler çalarken çalgıcılardan Çardaş isteyen Sultanla eğlendi:

— Bir de bu Osmanlı hanedanı için müzisyen derler; tuhaf şey! dedi.

Sonra Kâğıthane'de zurna çaldıran şehzadeyle eğlendi. Sonra yine Tepebaşı'ndaki Macar konserinde paylaşamadıkları erkek yüzünden iki Mısır prensesinin yaptıkları sokak kavgasını —vücudunda Adnan'ın kollarını zıplatarak— kahkahalarla anlattı.

Bütün bu lâkırdılar bu yatak odasında geçen vak'anın umumîliğini örtmek için oraya çağrılmış hususiyetlerdi. Mazures bataklıklarında ölen iki yüz bin Moskofu yataktaki çamuru örtmek için Raşel karyolasına yığmıştı. Fakat yataktaki vak'a, bir yaranın kalın sargısından sızan kan ve irinle bu lâkırdıların altından görünüyordu. Kurumuş otları üstünden iterek kalkan vahşi hayvan gibi bu yığın yığın lâkırdıların altından vak'a homurdanarak çıkıyor, ortada duruyordu. Çünkü bu yatak vak'asını biraz tabiileştirecek kısa bir mazi bile yoktu; çünkü bu vak'a çok itiyada benziyordu; çünkü çok kolaydı; çünkü çok çabuktu. Raşel bunu hissediyor, çamuru örtmek istiyor, bu olamayınca çamurun temiz bir tarafını arıyordu. Buldu; bu çamurun bile temiz tarafı vardı: Bu vak'a ödenmeyecekti. Bir çizginin ucu kadar küçük olan bu noktaya Raşel iki eliyle tutundu. Napolyon'u, Marc Aurel'i anlatıyordu. Ve bu lâflardan Raşel'in de Napolyon'un, Marc Aurel'in karıları gibi olduğunu Adnan'ın anlaması lâzımgeliyordu.

Raşel'in teneffüsleri Adnan'ın içine doluyordu. Bu teneffüslerde büyük refahların mis kokan baharı vardı. Terinde, ananas ve muz yiyenlerin nebatî temizliği titriyordu. Dişleri ayrı ayrı ve hep bir arada iki kere güzeldi. Pembe uçlu çıplak ayakları fildişinden iki müsellesti. Büyük refahlar, büyük medeniyetler... İkisi de kadınlarda çok belli oluyordu. Moiz'in serveti, iptidaî bir ırkın kadınında bu inceliği yapamazdı. Bu memeler mütefekkirdi; bu parmaklar konuşuyordular. Bu gözler zeki olduğu için güzeldiler.

Adnan bir medeniyetin neticelerini bir kadının nerelerinde gördüğünü düşünerek bu zevzekliğine kendi de güldü.

Raşel:

— Niçin güldün Adnan?

Adnan, bozuldu. Kopan tebessümün sarkan iki ucunu bağladı; yekpare tebessümle anlattı:

— Balo gecesi sefaret müsteşarı bana hep seni sordu. Seninle tanışmak istedi; takdim edecektim; vazgeçti; zengin ve kıskanç karısından çekindi. Hani, o çok çirkin, çok şişman, çok kırmızı saçlı kadın onun karısıdır. Adam, karısının gözlerini birdenbire görünce seninle tanışmaktan korktu. Ona gülüyordum.

Raşel çıldırdı: Onu, bir sefaret müsteşarı beğenmişti. Dudakları Adnan'ın kaşlarında, bıyıklarında uçtu. Bu buseler, o kadar çoktu ki, dayağa benziyordu; Adnan dayak yiyen her adam gibi aptallaştı. Fakat birdenbire deminki rüya yine başladı. İkisi de sırayla mor, kırmızı, pembe, mavi, sarıydılar.

Kapalı cibinliğin içinde, Raşel, anlatıyordu: «Moiz yakında Viyana'dan dönecekti; Büyükada'ya gideceklerdi. Adnan da Yat kulüb'e gelecekti.»

Raşel, ufak seslerle Adnan'ın kulağına fısıldadı: «O, bu yaz kocasını çok sevecekti. Her sabah kocasını iskeleye kadar götürecek, parmaklarıyla selâmlamadan dönmeyecekti. Doğru vapurla inen Moiz'in adaya başka vapurla dönmesi için dört saat lâzımdı. Bu dört saatte iki belki! Fakat bir mutlaka!»

Kocasını bütün bir yaz Adnan'la aldatmaya karar veren Raşel, şimdi Adnan için dünyanın en iyi yürekli, en berrak ruhlu kadınıydı. Adnan, bu şeffaf kadını kendinin kanlı ve karanlık kemikleriyle dolmuş görerek mevcudiyeti artan tok hayvan hazzı duyuyordu. Arkadaşının karısını çaldığı için o vicdan azabı duyamazdı. Çünkü bir defa Adnan o kadar sır saklardı ki, bu cinayet hiç işlenmezse ancak bu kadar meçhul kalırdı. Sonra Raşel, meçhul bir çok erkeklerle söylenmişti. Hele, Raşel'in malûm üç adamla sevişiğini söyleyen Vekilharç Süleyman'a inandığı gündenberi Adnan'da bu vicdan azabına imkân kalmamıştı. Zaten zenginlerde vicdan azabı tembeldir. Adnan da zengindi.

Cibinliği açarken Raşel'in kolundaki aşı yerinde Adnan'ın kafası duruyordu. Raşel:

— Yara öpülür mü Adnan? Hem bu kaçıncı defa!.. Demek sen benim en çirkin yerimi seviyorsun?

Raşel bilmiyordu; bu, Adnan'ın hasta tarafıydı; o, vaktiyle Fransızca muallimi Kadri'nin karısı Zehra'dan her döndüğü gün «artık bıktım» sanırdı; fakat kadının yüzündeki Halep çıbanını düşününce ona yeni kadın bulan erkek hücumuyla koşardı. Zehra, haftada iki kere —bu kapanmış yara yüzünden— yeni kadındı. Adnan, Zehra'nın dilendiğini hatırlamış, mahzun olmaya başlarken, Raşel söz verdi: Gelecek hafta Adnan'ı yine bekleyecekti; göreceği güzel rüyayı bir hafta evvelinden bilmek ne saadetti!

Adnan giyinirken Raşel, Fransızca sordu:

— Seni kim giydiriyor Adnan?

Adnan'ı Beyoğlu terzileri giydiriyordu. Kadın, yattığı erkeğe bunu lâyık görmedi ve Fransızca:

— Senin gibi bir adam Beyoğlu terzilerinin kendisini giydirmesine razı olur mu?

— Muharebe...

— Muharebeden evvel gardrobunu kurmak için İngiltere'ye gidebilirdin Adnan; ah siz Türkler, tembelsiniz, tembel!..

Raşel, Adnan'ı elinden çekti; kocasının elbiselerini gösteriyordu: Boş bir oda; dört duvarı mavi satenle kaplanmış; ortasına sırayla ufkî,* amudî* maundan sütunlar konmuştu. Altmış elbise, altmış Moiz gibi Adnan'ın karşısına dikildi. Adnan şaşırdı, kapının içinde durdu: Smokinli Moiz, ağır ağır Adnan'a doğru geliyor, seyahat kaputlu Moiz, elinde dürbünle Adnan'a bakıyor, golf oynayan Moiz, uzun çoraplı baldırlarıyla Adnan'ın üstüne yürüyordu.

* Ufkî: Yatay.
* Amudî: Dikey.

Şimdi odaya girmişler, Raşel sevinen elleriyle elbiseleri didik didik ediyor, ceketlerin ceplerinde, yeleklerin tokalarında, pantalonların içlerinde fazla bırakılmış kumaşlarda Londra terzilerinin isimlerini gösteriyor, sonra kaç İngilize çıktıklarını anlatıyor, on beşle on sekiz İngiliz arasındaki fiyatları için:

— Hani pahalı da değildir! diyordu.

Çıplak kadın, kocasının kürklerini anlatırken ve telâşla terliği düşerek çıplak ve sivri ayağı kocasının yüze yakın pabuçlarını gösterirken, bu tezat güzeldi. Raşel, biteviye anlatıyor, kıravatları, gömlekleri mahsus unutuyor, Adnan'ın onları merak etmesini, hangi İngiliz evlerinden alındığını sormasını bekliyor, Adnan hatırlayıp da sormuyordu. Raşel sorulmayan şeyleri anlatan insanın düştüğü tuhaflık içinde küçülüyor, kendini monolog söylemeye mecbur eden Adnan'a belli etmeyerek kızıyordu. Üstelik, Beyoğlu'nda giyinen Adnan'ın halinde, Londra'da giyinen Moiz'in elbiselerine karşı izmihlâl,* şaşkınlık, Raşel'in gururunu artıracak budalalık da yoktu. Bu çehre, bu kunduraları, bu kıravatları sırf bir kadın söylüyor diye dinliyordu.

Raşel, içinden Adnan'a Fransızca sövdü.

SARIKAMIŞ

VAKTİYLE Hidayet'e gidenler, şimdi Adnan'a geliyorlar. Fakat Adnan'ın salonunda yeni adamlar da var: Memlekete ziyafetlerde acıyan bir nevi gençler. Ve bunların bir nevi namusları var: Bunlar, Talât ve Cemal Paşa'nın bulunmadığı yerlerde Cemiyete muhalif!.. Adnan'ın salonu sahne... Bu aktörler, bu sahnede edebiyat oynuyorlar, ilim ve fen oynuyorlar, politika oynuyorlar. «Bir taksim üç İttihat ve Terakki»

* İzmihlâl: Yok olma, ezilme.

olan Adnan bile salonunda bu gençlerle elele muhalefet oynuyor. Adnan bu gençlerin önünde, memlekete acıdıkça serveti namuslu oluyor. Bazan İttihat ve Terakki'yi ikiye bölüyor, temiz tarafında durarak kirli kısmına sövüyor. Bazı, kendisini ikiye ayırıyordu, gündüz merkezi umumîde, Cemiyetin cinayetlerine karar veriyor, gece bu gençlerin yanında o cinayetleri havsalası almıyor. Hariciye Mümeyyizi Burhan'ın Müstantik Behçet'in kulağına dediği gibi: «Adnan, acemi Hidayet!»

Fakat, İttihat ve Terakki'yi yalnız gençlerin yanında beğenmiyordu. Yaşlı adamlara karşı Cemiyetin katillerine, «Fikirler!» diyordu, «İhtilâllerde her fikir sırtında kan parçası taşırdı!»

Bunu söylerken yemek şamdanlarından odaya dolan alaca karanlıkta Adnan'ın yüzü kendisinin tunç heykeliydi.

Fakat tiyatroda oyuncular sahici elmas da taksalar, bu taşlara kimse inanmadığı gibi, bu salonda gerçek olan faziletler de sahte sanılıyordu. Adnan, geçenlerde Sarıkamış felâketine ağladığı zaman misafirleri inanmadılar.

Adnan da yalnız kaldığı zaman kendi yüzüne bakamıyordu. İnsanın hayatı cinaî bir romana dönünce yaldızlı kabını okşayıp bu kitabı bir tarafa koymak, sayfalarını karıştırmamak daha doğrudur.

Harbi Umumî'den beri Adnan, misafirden korkuyordu: Ondan borç para istemeye geliyorlardı. Ve misafirlerini istiskalle karşılıyor, bir şey istemeyerek giderlerse hürmeti teşyi ediyordu. Bugün keyifliydi: Dün Raşel ona söz vermişti, Adnan gelecek hafta dünkü rüyayı yine görecekti. Fakat birdenbire sarardı. Dağıstanlı Hoca uşağı iterek odaya girdi. Adnan, soğuk alınla Hoca'yı karşıladı. Hoca ne kadar durgundu: Bütün para istemeye gelenler gibi.

Hidayet'in konağındakiler bugün hep Adnan'ın salonundaydılar: Eski Ataşenaval Naşit'ten, Doktor Haldun'a, Müstantik Behçet'e, Hariciye Mümeyyizi Burhan'a kadar.

Naşit, elmas konferansı veriyordu: Ümit Burnu'ndaki Diamant Corporation Limited'i anlattı. Bu şirketin Anglo-Amerikan bir grup olduğunu söyledi; bu gurupta Carnegie, Rockefeller, Morgan gibi milyarderlerin bulunduğunu unutmamalarını salondakilere ihtar etti: Biraz da Dağıstanlı Hoca'ya bakarak.

Adnan, Dağıstanlı Hoca'ya cigara uzattı. Hoca:

— İçmiyorum, dedi. Zaten gideceğim. Sana bir şey söyleyecektim de...

Adnan, zaten, bir şey söyleyecek diye telâşından Hoca'nın cigara içmediğini unutmuştu. Onunla yalnız kalmaktan, Naşit'in lâkırdısının çabuk bitmesinden korkuyordu. Süleyman'a işaret etti. Adnan bakınca uşak, misafirler bakınca efendi olarak ve salonun ucunda oturan Vekilharç Sülyeman, Dağıstanlı'nın para istemesine, Naşit'in elmas konferansı da bitmese mâni olacaktı. O da eski kalemtraşların konferansına başlayacaktı. Fakat Naşit'in lâfı bitmemişti. Belçika Kralının elmaslarını anlatıyor:

— Lâkin, diyordu; İngiltere Kraliçesininkiler başka... Onunkiler *Pur à la loupe*'tur!*

Bunları söylerken bu pırlantalar kendisininmiş gibi, mağrurdu.

Misafirler, Dağıstanlı Hoca'ya dönüp dönüp bakıyorlar, o geldi diye başlayan bu konferansı Hoca'nın niçin anlamadığına, neden kalkıp gitmediğine kızıyorlardı.

Dağıstanlı Hoca:

— Ahvali hazıra,* dedi.

Naşit ve Adnan, birbirlerine bakıştılar. Hoca, ahvali hazıra dolayısıyla borç para isteyecekti. «Borç, sadakanın edebiyatıydı!»

* Pur à la loupe: (Fr.): Büyüteçle bakıldığı zaman hiç bir kusuru görülmeyen. Kıymetli taşlar için kullanılır.
* Ahvali hazıra: Bugünkü durum.

Halbuki Dağıstanlı Hoca, «Ahvali hazıra...»yı, «çok vahim!» diye bitirecekti. «Memleket batıyor» demek için Adnan'a gelmişti. Fakat Şair Raif ona: «Gitme Hoca! Adnan'ı bulamazsın. O 10 temmuzda öldü!» demiş, dinletememişti.

Hoca yerinden fırladı. Bir «ahvali hazıra...» daha dedi. Sustu.

Cüppesi bir zamanki bol cüppe değildi. Eskiyen yerlerinden kesilip dikilmiş, güdüktü. Yenlerinden eskisi gibi kartallar uçmuyor, dar kolları havada kalkıp inerken güneşin zerrelerine takılan siyah kumaş damlalarında sinekler titriyordu.

Adnan hürmetle tebessüm etti.

— Bir şey mi söyleyecektiniz efendi hazretleri, dedi.

Adnan ona eskisi gibi «Hocam!» demiyordu. Dağıstanlı, bu zalim «Efendi hazretleri»nin karşısında vurulmuşa döndü. «Yanlış gelmişim!» dedi. Kaçmaya davrandı. Adnan bırakmadı. Hoca'nın yanına oturdu.

Doktor Haldun henüz lâkırdı edememiş, kuduruyordu. Naşit'e çıkıştı:

— Bu elmas iptilâsı bir dalâlettir efendim! dedi. Pandantif, Dahomey vahşilerinin gerdanlarında taşıdıkları erzak torbalarının taklididir. Yirminci asır kadınlarının boyunlarına, bileklerine taktıkları süsler, Kurunu Vusta fahişelerinin belli olsunlar diye vücutlarına astıkları çıngırakların ilhamıdır. Kat kat inci gerdanlıklar da niçin icat edildi, bilirsiniz. Bir İngiliz kraliçesinin boynundaki saracayı örtmek için!..

Doktor Haldun, bir yumruğuyla enfiyesini çekiyor, öteki yumruğuyla lâfın ucunu tutuyordu; daha anlatacaktı. Fakat uşak girdi; Adnan'a:

— Bir zabit geldi efendim, dedi.

Odaya Binbaşı Ö. L. Bey girdi.

Sarıkamış'tan dönen bu zabit, Dağıstanlı Hoca'yı görünce sarardı. Adnan'a:

— Artık işin sır tarafı kalmadı. Size her şeyi söylemeye geliyorum bey, dedi.

Boyuna anlatıyordu: 32.000 kişi olan Dokuzuncu Kolordu Sarıkamış muharebesinin sonunda 247 kişiydi.[1] Bu 247 nefer de dört gün daha harbetti. Sonra...»

Zabit sustu. Dağıstanlı Hoca'ya göz ucuyla baktı. Çünkü bu 247 nefer de şehit olmuştu. Dokuzuncu Kolordu kalmamış, adı mağlûp olmuştu. 32.000 askerden bir tek kişisi kalmayan Dokuzuncu Kolordu'da bir nefer de Dağıstanlı Hoca'nın oğluydu. Hoca 247 kişinin ne olduğunu soracaktı. Oğlu 31,753 ölünün mü arasındaydı? Yoksa 247 dirinin mi?.. Utandı, soramadı.

Binbaşı, Adnan'a gözlerini dikti:

— Bey, dedi, asker karlı arazide 25 kilometre yürür. Halbuki askeri, Sarıkamış harbinde Enver Paşa 45 kilometre yürüttü.

Adnan elifi üç kere uzatarak:

— Caaanım efendim, dedi; Marne muharebesinde Alman askeri günde 60 kilometre yapmıştı.

Binbaşı:

— Bey, bey, dedi; Türk askeri Allahüekber dağında yürüdü; Alman askeri Marne meydanında...

Binbaşı sustu. Adnan'ın gözlerinin içine baktı:

— Allahüekber bize doksan bin ölüye mal oldu. Bu ölüler Şark vilâyetlerinin yayla çocuklarıdır: Uzun boylu, geniş omuzlu ölüler!.. Emin ol bey, Pamir yaylasında bu kadar gürbüz Türk yetişmemiştir. Az millet Allahına bu kadar dinç ölü göndermiştir.

Binbaşı belli etmeyerek gözlerinin ucunu sildi. Utandı. Çocukluk devri hayattan sayılmazsa Binbaşı, ömründe ilk defa ağlıyordu.

Adnan, hiç sevmediği Enver Paşa'nın ne yaptığını —kendi bir şey söylemeden misafirlerinin öğreneceğine sevinerek— sordu. Binbaşı içini çekti:

[1] O zamanki harp ceridesinde bu 247 rakamı yazılıdır.

— Ne mi yaptı? Kaçtı! dedi. Kızaktan otomobile kadar bütün nakil vasıtalarına binerek kaçtı!

Eski Ataşenaval Naşit, Harbiye Nezareti Levazım Reisiyle beraber para yapmak istemiş, yüz bulamamış, Enver Paşa'ya düşmandı. Adnan'dan geçen gün gizli dinlediği şeyleri anlattı: «Erzurum Valisi İstanbul'a kaçarken, Enver Paşa'ya kızak tedarik ettirmiş, Enver Paşa bu kızakla kaçmıştı. Sonra bir Almanla[1] bir otomobile binmişti. Şoförün yanında bir Alman miralayı vardı.[2] Otomobil geceleri de yoluna devam ediyor, Alman miralayı uyumasın diye şoförün ağzına çukulata sokuyordu. Çünkü Enver Paşa, İstanbul'a felâket haberinden evvel yetişmeliydi; kabinede, aleyhinde bir cereyan çıkmasın diye İstanbul'da çabuk bulunması lâzımdı.»

Vekilharç Süleyman, Adnan'ı memnun etmek için genzinden çıkan iltihaplı sesle:

— Almanya İmparatoru, Türkiye'deki saltanatını bir şoförün yediği bu çukulatalara medyundur![4] dedi. Tek gözlüğünü yeleğine itti. Ve Kaysere tek gözlüksüz kızdı.

Dağıstanlı Hoca dalgındı: Oğlu, Sarıkamış'ta dirilerin mi arasındaydı, ölülerin mi? Hoca, hâlâ sanıyordu ki, Dokuzuncu Kolordu'da Moskof'un, kışın, tifüsün öldürmediği tek bir nefer bulunabilirdi.

BAHTSIZ KADINLAR

KAÇ GÜNDÜR, Şişli apartmanları talihsiz kadınlarla dolu. Raşel'in sefaret balosuna gittiğini duymuşlardı. Birdenbire hepsi elmaslarından bıktılar. Servetlerinin bu neticelerini sade

[1] Bronzar Paşa.
[2] Karargâhı Umumî Harekâtı Harbiye Şubesi Müdürü Miralay Feldman.
[4] Medyun; Borçlu.

birbirlerine mi göstereceklerdi? Madem ki bu gerdanlıkları, bu küpeleri sade bir kâğıt şirketi müdürünün karısı, bir tütün muhammininin* kızı görecekti; bunlar lüzumsuz şeylerdi. Bunlar ziynet değil, servetti.

Süs, gösterilen şeydir; fakat anlayanlara gösterilen şey! Kâğıtçı karısının, camcı kızının gördüğü elmasın nakit paradan ne farkı vardı? Elması, sefir, müsteşar, sefaret kâtibi anlardı.

Büyük bir devlet sefarethanesinin insanları küçülten tavanlarının altın sırma saçlarını, altın iskarpinlerini bir tahtın, bir tacın alevleriyle sürükleyen Raşel'i, Beyoğlu'nun zengin levanten kadınları affetmediler ve kadının yatak odasına doldular ve kollarıyla havaya bir zampara kaldırarak «Raşel'in yatağında bulduk,» dediler.

Kıskanan kadında bir ormanlık kudurmuş hayvan vardır. Erkeği kıskanan kadında değil, kadını kıskanan kadında... Bu kadın hem kendine ıstıraptır, hem başkasına.

Baloya giden Raşel'in orospu olduğunda ittifak edildi; alnındaki leke on üç yaşında başladı: Evlendiği gece kız değildi. Elmaslarını Cemiyetin adamlarına ödettiler. Meşhur elması vardı: Başı yarım ay, ortası trapez, aşağısı müselles şeklinde. Babasından kalan bu pırlantayı ona bir nazır hediye etti. Pariste'yken kocasının Ekneyan'dan adığı fantazi elması ona bir mebus Beyoğlu'nda Babayan'dan aldı. Kadını hergün saat beş çaylarında öldürüyorlardı. Ölüsünü Fransızca, İspanyolca, Almanca ısırıyorlardı. Fakat öldü sandıkları Raşel, hususî otomobiliyle —dudağında ince bir tebessüm— yine meydanda geziyordu. Demek ki onu öldürememiştiler. Nihayet bir gün bir çayda Raşel az kaldı sahiden ölüyordu:

Bir nazır, geçende bir gece o sefarethanenin balosuna terzilik eden iki hemşireyi götürmüştü. Bunu Raşel'e söylediler. Raşel'in göğsüne kalbi bir yumruk gibi çarptı. Sapsarı oldu. Tıkanıyordu. İki terzi kızının da eline geçebilen bu ufak

* Muhammin: Tahmin eden, değer biçen, eksper.

saadet için mi Raşel, Adnan'a yatakta Hindenburg'u anlatmıştı?

Raşel ne kadar bahtsızdı!

Fakat aynı günde köprünün öteki tarafında kara talihli bir kadın daha vardı: Dağıstanlı Hoca'nın oğlu Sarıkamış'ta bir gülleyle darmadağın olarak ölmüştü. Adnan'ın konağında Binbaşı Ö. L. Beyin anlattığı 32.000 şehitten bir tanesi de Dağıstanlı'nın oğluydu. Hoca, «Yavrumdan elimde gömecek bir parça bile kalmadı!» demiş, sonra haline bir durgunluk gelmişti. Sokaklarda kendisiyle konuşuyor, elleriyle, kollarıyla ağaçlara, evlere işaretler ederek dolaşıyor, geceleri gökte, gökyüzündeki tenhada yürüyor, yıldızlara çarptıkça cübbesinde sarı noktalar kanayarak bir deliye yakışan şahsî bir güzellikle karanlıklarda kelimesiz haykırıyordu.

Mahallede, «Gâvur hoca çıldırdı,» diyorlardı.

Dün Hoca'nın cenazesini belediye kaldırdı. Kötürüm karısını bugün polis Darülâceze'ye götürdü.

Köprünün öteki tarafında Raşel, bedbaht!.. Bu tarafında da Dağıstanlı'nın kötürüm karısı bedbaht!..

Kadın değil mi? Hangisi bedbaht değil ki...

HER ZAMAN GİDİLMESİ LÂZIMGELEN BALO

«BU KADAR kolay kadın mıyım ben?»

Raşel, kendi kendine hep bunu soruyordu. Demek ki hiç beğenmediği Adnan'a o gün üç saat sebepsiz bayılmıştı?

Fakat bu türlü düşünmek yanlıştı. İki terzi kızı o sefarethaneye bir tek defa gidebilirlerdi. Halbuki Raşel oraya boyuna çağrılacaktı. Çünkü baloda ona çok bakmışlardı. Çünkü sefaret kâtibi onunla dans ederken bacakları mahremiyetler göstermişti. Çünkü sefaret müsteşarı onu o gece sormuştu. Adnan dememiş miydi? Karısı kıskanmasaydı, müsteşar kendini ona takdim ettirecekti. Hem tabii ki adamın onunla meş-

guliyetini, Adnan, azaltarak anlatmıştı. Kimbilir, adam, onun için, Adnan'a neler söylemişti!

Müsteşarın gözlerini düşündü. Raşel o gece ne vakit başını çevirmişse, bu gözler hep ona bakmıştı.

Telefon çaldı. Raşel sevindi; «O» muydu acaba? Hayır: Telefon eden müsteşar değildi. Viyanalı komisyoncuydu. Moiz kulüpte gece gazete okurken, evde Raşel'le kalan komisyoncu.

Komisyoncu, Raşel'e soruyordu: Erzurum sahiden düşmüş müydü? Bu sual çok sürecek diye Raşel tek heceli cevap verdi. Raşel'e adam, hangi gece gelebileceğini sordu. Zaten «Erzurum» bu suale vesileydi. Raşel kızdı:

— Hiç bir gece!

Kadın, telefonu kaparken elinde duran makine ona lüzumlu bir telefon muhaveresini hatırlattı: Sefaret müsteşarıyla konuşmak. Ay... Baloda Raşel'e vurulan müsteşar telefondaki kadını tanımıyor! Raşel kocasının, Adnan'ın adını söyledi; saçının rengini telefonda adama gösterdi; biraz sıkılarak gerdanlığını hatırlattı. Adam, yalnız Adnan'ı tanıyor, fakat Raşel'i, saçları, gerdanlığı tanımıyordu. Nihayet telefondaki erkek sesi Almanca sövdü ve telefon kapandı: Sefarethanenin büyük kapısı Raşel'in suratına kapanıyor gibi demir gürültüsüyle.

Raşel, telefonun ucunda bir müddet de uykuda konuşanlar gibi muhatapsız* lâkırdı etti.

Kadının karşısında Adnan'ın yalanı dilini çıkardı. Bu, Raşel'in ömründe ilk kandığı yalandı. Gözyaşı, felâketini artırmasa ağlayacaktı. Bu inandığı yalan Raşel'e hakaretti. Fakat Adnan'a kızmıyordu. Çünkü Adnan, onun resmî balolara gitmesi için tek imkândı. Bu imkâna öfkelenemezdi.

Telefon çaldı. Anladı, sefaret müsteşarı, nihayet onu tanımış, telefon ediyordu. Fakat ses, beklediği ses değildi; ama beklemediği ses de değildi. Sesi tanımadı, fakat ikinci bir zekâ ile hatırladı: Arzu ettiği seslerden biri.

* Muhatapsız: Karşısında sözünü dinleyen biri olmaksızın.

Tanıdı: Sefarethanede o gece dans ettiği kâtibin sesi.

Balo, Raşel'e o kadar tesir etmişti ki, bu sesin sahibini tanımadan, bu seste sefarethanenin tadını ince bir ihbamla buluyordu. Sefarethaneli ses.

Sefaret kâtibi, Raşel'i yarın akşam yine sefarethanedeki baloya çağırıyordu. Ancak ses, sahtevekâr bir namus ciddiyeti ile doluydu. Fakat Raşel bu sesin, bu muhaverenin yapma ciddiyetine bile tahammül edemedi. Bu sesin edepsiz olmasını istiyor, bu muhavereden çıplak şakalar, taarruzlar bekliyordu: Balo davetleri o zaman tekerrür edebilirdi. Telefonda lâfı uzatıyordu. Telefon kapanırsa saadeti bitecekti. Bu davet ne büyük talihti: Yalan olmasından korkulacak kadar büyük!.. Fakat Raşel, telefon muhaveresinde niçin yalnızdı? Bu saadetini görecek kimse odada neden yoktu?

Saadetinin yalan olmadığını anlamak için, Raşel balo gecesi ne giyeceğini, ne takacağını sefaret kâtibine söylüyor, telefondaki ses, elmasları, ipekleri beğendikçe Raşel, balonun artan doğruluğuna çıldırıyordu. Sevincinin sesinden belli olduğuna utandı:

— Balo vesile! dedi. Baloda seninle buluşmak için gideceğim!

Bu cemi'siz* hitaptan sonra ilânı aşk kadar sinirli kahkahalarla güldü. Sonra adama en uzun mazili aşkın lâkırdılarını söyledi. Telefonda birbirlerini öpüyorlar, ısırıyorlar, emiyorlar, kokluyorlardı.

Vak'a kuvvetinde kelimeler buluyorlardı. Telefonu yarım saat sonra kapadılar. Telefonun iki ucu ıslaktı. Kâtibinki şehvetten, Raşel'inki yarım saat süren lâkırdıdan.

Sefaret kâtibi, sandı ki ikisi de istemeyerek telefonu kapadılar. Halbuki yalnız ensesi saçlı olan sefaret kâtibinden Raşel eğleniyordu, fakat kel başlı bu sefaret kâtibine, resmî balolara gidebileceği müddetçe bayılacaktı.

* Cemi'siz: Senli benli.

Adnan'a artık kızabilirdi. Telefonda aradı. Ufak sesle, «Benim!» dedi. Adnan bu sesi beğenmedi; yatakta Hindenburg'u anlatan ses değildi. Bu «benim!» de bir uzaklık vardı. Yazıhanesi kalabalık olduğu için Adnan, kısaca:

Raşel:

— Dinleyiniz beni Adnan Bey, bu pazar evde yokum. Öbür pazar mı? Hayır, o da kabil değil. Kocam Viyana'dan geliyor, dedi.

Üçüncü pazarın rica edilmesini duymamak için telefonu kapadı. Adnan'ın kafası telefonda asılı kaldı: Üçüncü pazar dudağından sarkarak.

Adnan, yazıhanesindekilerle bozuk sesle konuşurken düşünüyordu; Adnan'a, «Seni istemiyorum!» demek için Raşel doğruya benzer bir yalan bulmak zahmetine bile katlanmamıştı. Kocası İstanbul'dayken de Raşel'in yatak odasında geçen vak'aları Adnan bilmiyor muydu? Raşel'e bunları söylemek için Adnan tulumbacı olmaya razı oluyordu.

Onun yatak odasına en çok çekinerek giren erkek kocasıydı. Zaten kocasının onu kendi haline bıraktığını bu kadın Adnan'a yatakta söylememiş miydi? İkide birde Fransızca, «Ben hürriyet sarhoşuyum,» demiyor muydu?

Adnan görmemiş miydi? Moiz'in öyle bir tavrı vardı ki, Raşel her şeyi yapabilirdi; bu yapılan «her şey» zevahiri* rahatsız etmiyorsa, Moiz de rahatsız olmuyordu. Böyle bir koca Viyana'dan dönüyor diye mi Raşel, Adnan'ı evine alamıyordu?

Yazıhanesindeki müşterileri birer kelimeyle savdı. Birer kelimeyle... Çünkü onlar yine Adnan'a geleceklerdi; mecburdular. Sanki Raşel'in onu istemediğini bu adamlar duymuşlar gibi, onlar odadayken Adnan öfkeliydi. Fakat yalnız kalınca hiddeti azaldı, azaldı, nihayet bitti. Pazar günü göreceği rüyaya kaç gündür hazırlanıyordu. Onun lezzeti içinde sesi, yüzü tatlılaşarak Raşel'i telefonla aradı. Yalvaracaktı. Gelecek pazar için vaad alacaktı.

* Zevahir: Dıştan görüntü.

Raşel biliyordu; muhavere bitmeden kesildiği için telefon yine çalacaktı. Çalan telefonun karşısında, kadın, güzel tırnaklarını ısırıyor, yerinden kımıldamıyor, ağzını açmadan öten bu demir kuşun haline uzaktan acı acı gülüyordu.

ALFRED CEVAT

AHMET CEVAT, beş senedenberi Paris'te Alfred Cevat'tı: Belkıs'ın amcası Vezir Samih Paşa'nın halayıktan olma oğlu ve Ataşenaval Naşit'in ana ayrı kardeşi Ahmet Cevat.

Cevat, Meşrutiyetten sonra Sultanî Mektebinden Paris'e kaçtı. Ölen babasının yirmi beş milyon insandan çaldığı paranın kendi hissesine düşenini Paris'te bir tek kadınla yedi: Bir sahne artisti ile... Kadından kovulunca, ihtiyar kadınlardan aldığı paraları genç kadınlara yedirdi. Nihayet bir gün aç kaldı. Fas'a gidecek, *Légion etrangère*'e* girecekti. Fakat umumî harp çıktı. Fransız ordusuna gönüllü yazıldı. Ve Fransız fırkası Kumkale'ye hücum ettiği vakit Alfred Cevat esir düştü. Anadolu'da üsera* karargâhlarından birine gönderildi. Oradan kaçtı, İstanbul'a geldi; Adnan'ın konağında Belkıs'a sığındı. Evden dışarı çıkamıyordu. Yakalanırsa kurşuna dizilirdi.

Paris'te her gece bayat içki, bayat kadın, bayat yemek ve daima taze hastalık, taze dayak onu çok yıprandırmıştı. Mevcudiyeti iki pislikti: Maneviyatı polise, maddiyatı belediyeye aitti. Üsküdar'da küçük bir evde oturan anasına halayık olduğu için anne demiyor, Belkıs'ın ölmüş anasına «valide merhume!» diyordu.

Belkıs, alnı kibar bir buruşukluk içinde, düşenlere acırdı. Çocuğun haline gözleri doldu. Belkıs'ın gözlerine bakınca,

* Légion etrangère: (Fr.); Yabancı gönüllülerden kurulu askeri birlik.
* Üsera: Esirler.

Adnan da mahzunlaştı; Alfred Cevat'a konaklarında oda verdiler. Vatan haini olmak ne kadar amelî* idi; Cevat bir yere saklanmaya mecbur olduğu için, muharebe bitinceye kadar Adnan'ın zorla misafiriydi. Artık mes'uttu. Rahat kafası vardı; başını sade bir yere çarparsa beyni rahatsız oluyor, kalbi de yalnız koşarsa çarpıyordu. Ferahtı; toprak, bayrak denilen şeyleri içinden atmıştı. Zaten Cevat için vatan insanın viski bulduğu yerdi. Sonra bayrak ne demekti? Amerika'da şirketlerin de bayrakları vardı. «Hudut denilen bu çizgileri insanlar silecekler, göreceksin Belkıs!» diyordu. Gülüşüyorlardı. Bu tuhaf oğlana Belkıs her zaman gülmekten katılacaktı. Fakat son günlerinde tuhaf oğlan gülmüyordu. Sefahatten büyüyen acayip gözlerle duvarlara bakıyor, piposunu sinirli sinirli çekiyordu. Onun yüzüne bakarak Belkıs da ciddîleşmeye mecbur oluyordu. Fakat son günlerde Cevat niçin bu kadar sinirliydi? Belkıs odada yoksa, Adnan onu istiskal* ediyordu da onun için.

Cevat bir kaç gün misafir kalacağı bu evde tabiî ki sinirli olacaktı. Fakat bu ciddiyetten yoruluyordu. İkinci suratını gösterecekti. Ancak neşelenemiyordu. Çünkü bu evdeki misafirliği bitince misafir gideceği başka ev yoktu.

Belkıs son zamanlarda Cevat'ın niçin hiç gülmediğini bir gün gene Cevat'tan öğrendi. Kocası eve dönünce merdivende karşıladı, Cevat'ın bu evde misafir olmadığını Adnan'a söyledi. Sonra sağ ayağını yere vurarak çığlık çığlık haykırdı: Cevat onun kardeşiydi. Sonra fevkalâde yavaş sesle sordu: «Yoksa ben kendi evimde değil miyim?»

Adnan bembeyazdı.

Cevat, evde temelli yerleştiğini görünce, Paris'te kalan bütün keyfi geri geldi. Bu neşeyle en evvel yüreğinde vazife hissi başladı: Adnan'ın misafir zannettiği Cevat'ı bu misafirlik felâketinden kurtaran Belkıs değil miydi? O halde Belkıs'a

* Amelî: Pratik, işe yarar.
* İstiskal: Aşağı görme, birisinin varlığını çekilmez bulmak ve bunu kendisine davranışla hissettirmek.

dalkavukluk etmek lâzımdı. Bu dalkavukluğun nevi iyi intihap edilmeliydi. Cevat'ın aklına birçok vaziyetler geldi: Belkıs'a âşık olmak! Fakat Belkıs oralarda değildi. O halde başka aşkları anlatmak! Genç bir kadına dalkavukluk etmek isteyen akrabadan bir erkek için, en muvafık olan şey, çapkınlıklarını anlatmak, eğer kadın gülerek dinliyorsa bu lâkırdıları bir türlü bitirmemekti. Belkıs bu bitmeyen lâfları hem utanarak kızararak, hem de gülmekten katılarak dinliyordu. Yalnız bazılarına inanmıyordu: Meselâ Paris'teki üç insanlı aşklara.

— İmkânı yok... Yalan... Uyduruyorsun Cevat! diyordu. Avrupa romanlarında bu vak'aları üç lisanda okuyan Belkıs, Cevat'ın anlattıklarını ondan iyi biliyordu. Fakat bunları vak'anın şahsından dinlemek başkaydı; Cevat'ı fazla geveze yapmak için bu rezaletlerin yalan olduğunda dargın yüzle ısrar ediyordu; yalan, Cevat'ın namusuna dokunuyor, yalan söylemediğini ispat için, «Öyle mi?» diyor, bütün bu eğlencelerin başından geçmiş şeyler olduğunu şerefine yemin ederek ablasına söylüyordu. Bu derece ağır yemin karşısında nihayet «ablası», Cevat'ın yalancı olmadığını anlıyor, özürler diliyor, onu okşayarak şaka ettiğini söylüyor, sözünü geri alıyordu. İkisi de oynadıkları oyunun sahnesinden uzanan gözlerle birbirlerine bakarak biraz susuyorlar, sonra Alfred Cevat —iki yanağında iki çukur— piposunu çekerek, Paris'te yaşamaya başlıyordu: Bir gece, bülûğa* ermemiş kız çocuklarına hayızdan* kesilmiş kadınlardan aldığı paraları yediriyor; bir başka gece veremli kadınların asabî vuslatlarındaki* salyalar burnundan sarkıyor; daha bir başka gece cinsi kaybolmuş acuzelerin paralarını iki cinsli delikanlılara veriyordu.

Belkıs, bu iki cinslilere birdenbire utanıyor, gözleri yerlere bakıyor, sonra birdenbire alnı yukarda, Cevat'la göz göze

* Bülûğ: Ergenlik.
* Hayız: Kadınlarda aybaşı hali.
* Vuslat: Sevenin, sevdiğiyle birleşmesi.

gelince, ikisi birden yumruklarını ağızlarına tutarak güle güle katılıyorlardı.

Cevat, böyle Paris'te çırılçıplak dolaşır, Belkıs ısrar eden gözlerle Cevat'a bakarken üzerlerine Adnan gelirse, Cevat cebinden cüzdanını çıkarıyor:

— İnanmıyorsun ha? İşte oku! diyor, Paris'te bir lastik şirketinde murahhas aza olduğunun kartvizitini Belkıs'a uzatıyordu; sonra Adnan'a dönerek:

— Sen de bak enişte! Ablamı bir türlü inandıramıyorum! diyordu.

Adnan, odada kaldıkça lastik şirketinin idare meclisi azalığı bir türlü bitmiyordu. Adnan bıktığını gözleriyle anlatmak için Belkıs'ın gözlerini arıyor, bir türlü bulamıyordu: Onlar, hâlâ Cevat'ın deminki tatlı dudaklarında duruyorlardı. Nihayet Adnan içinden, «Allah kahretsin!» diyerek evden kaçıyordu. Cevat ve Belkıs başbaşa kalınca Paris'teki yaşlı kadınların kaba but kaynakları, eski mezarlık toprağı kokan veremli orospuların çürük dişleri, uyku ufunetli* mideleri Adnan'ın arkasından odaya doluyorlardı.

Bu pis şeylerden tiksinmek Belkıs'ı kibarlaştırıyordu. Cevat kibar bir kadında sinirlenmek, korkmak gibi iğrenmek heyecanının da ne kadar lâzım olduğunu bilen adamın inceliğiyle Belkıs'ı iğrendirdiğine seviniyordu. Sonra en esaslı meseleye sıra geliyordu: Cevat, Paris'teki sahne artistini anlatıyordu:

Onun, İstanbul'daki hanlarını, hamamlarını, Paris'te yiyen kadını.

Belkıs, kendi dişlerinin güzelliğini düşünerek kadının dişlerini soruyor, Cevat bunların beyazlığını bitiremiyor, sonra bir kadının yanında başka kadını beğenmenin ne demek olduğunu hatırlayarak:

— Tıpkı senin dişlerin abla! Otuz iki tane inci! diyordu.

* Ufunet: Çürüyen etin kötü kokusu.

Demindenberi Paris'teki kadın methedildiği halde neticede Belkıs methedilmiş oluyordu.

Bu lâkırdılarla akşam oluyor, ortalık kararıyor, fakat karanlıkta ikisi birbirlerini yine görüyorlardı.

Bu hasbühalin* mevzuuna yakışan bu karanlığa Belkıs kıyamıyor, lâmbayı yaktırmak için uşağı çağırmıyordu.

Kulüpten dönen Adnan, odaya girince Cevat hemen Paris'teki kauçuk şirketini anlatıyor, Belkıs odadaki karanlıktan utanarak zile basıyor, uşağa niçin lâmbayı yakmayı hatırlamadığını hiddetle soruyordu. Adnan, Cevat'ın idare meclisi âzalığını üç saat dinleyen Belkıs'a içinden kızıyordu: Bu lâfların yalan olduğunu keşfedemeyen karısı ne kadar saftı Yarabbi! Bu derece şık kadın, nasıl bu derece budala oluyordu Allahım!

Adnan farkında değil. Saf olan karısı değil, kendi. Fakat insanların kendi budalalıklarını görmeleri ne kadar güçtür.

Ancak bir gün Adnan, sokakta, dalgın yürürken, sebepsiz, birdenbire kendisinin bu budalalığını anladı: «Belkıs'la kısık sesle konuşan Cevat, hep Adnan odaya girince, yüksek sesle idare meclisi azası oluyordu!»

Nihayet Naşit de Adnan'a söyledi: Onun kardeşiydi ama, Cevat hergeleydi. Bu kadar namussuz adam evde tutulmazdı.

UŞAK AHMET

BOĞAZİÇİ'NDE mehtaplı bir gece. Prens Hasan'ın dağdaki köşkünde bahçe balosu var. Ağaçlarda kâğıt fenerler. Çiçek tarhlarının etrafında cilâlı parkeler. Smokinli, kat'i bıyıklı devlet adamları. Siyah nişanlarıyla Alman zabitleri. Pırlantaları rütbe alâmeti gibi resmî vekar içinde yanan sönen kadınlar. Dalların altında ikişer kişilik yüz tane masa.

Erkekle kadın arasında mesafeyi azaltan bu küçük masalar neşeli.

* Hasbühal: Söyleşi.

Mesafeyi büsbütün kaldıran dans daha neşeli.

Erkeğin işaret kadar kısa kol ve vücut hareketlerine kibirsiz itaatla kendini uydurduğu için Belkıs'ın dans bilmediği belli değil. Bilmediği şeyi yaptığını belli etmemeye çalışırken Belkıs ömründe ilk defa bu kadar kibirsiz.

Seksen kadının arasında karısı en evvel görünüyor: Adnan hem mağrur, hem bedbaht.

Biriyle konuşup kalabalıkta kendini kaybetmeyi hatırlayamayacak kadar Adnan, dans eden karısına dalmış. Aynı noktada tek başına duruyor: Etrafında kocaman bir boşluk. Gözleri hep Belkıs'ta.

Dans bitince, Belkıs'a teşekkür eden erkeğin yüzü çok mahrem. Adamın gözlerine Adnan sinirleniyor. Bu baloya ne diye geldi sanki? Pişman. Karısı ikinci dansa artık kalkmamalıdır. Fakat bunu Belkıs'a söylerse Adnan, tarih hocası olacak; Aksaray'da oturan adam olacak, Belkıs onun karısı diye talihsiz olacak.

Karısına karşı kıskanç olabilmesi için bile Adnan'ın vaktiyle fakir olmaması lâzımdı.

Belkıs aynı adamla bir daha dans ediyor. Sonra bir daha, gene bir daha!.. Adnan her dansta küçüldü, azaldı, bitti; karısının beşinci dansından sonra Adnan hiç.

Ne olurdu, Adnan için Belkıs'ı görmemek mümkün olsaydı. Fakat dans edenlerin arasında Belkıs'la kavalyesi o kadar görülüyorlardı ki!

Belkıs'ın aynı erkekle beşinci dansı bitti. Adamın Belkıs'a gizli ve kısa heyecanla teşekkür edeceğini görmemek için Adnan'ın gözleri onlardan kaçarken bir kadının gözlerine ilişti: Boyu, ziyanın sütununda uzun görünen bir kadın!

Bu gözler başka tarafa bakamadı, Adnan'da kaldılar. Bu gözler dalgınlıkla, müphemiyetle dolmak için büyümek istediler, onu da beceremediler. Adnan gözlerine inanmadı: Süheylâ! Giyinmesini biliyor muydu? Sonra Adnan'a bakarken yakalanan bu gözler, çaldığı eşya ile tutulunca elindekini ne bırakan, ne de bırakamayan bir hırsız gibi Adnan'a hem bakan, hem bakmayan bu gözler, Süheylâ'nın bu gözleri böyle güzel miydiler? Hele Süheylâ, Belkıs kadar güzel nasıl giyinirdi?

Adnan bilmiyordu: Mısırlı Prenses Bâhire'yle Süheylâ, Hilâliahmer'e beraber yardım ettikleri zamandanberi dosttular. Ve Süheylâ, Prensesin terzisinde giyindiği gündenberi başka kadındı. Terzide yüzünü, başını, vücudunu bulmuştu. Sonra Adnan, bir şey daha bilmiyordu: Prenses Bâhire, Adnan'a çıldıran Süheylâ'ya kaç senedir acıyordu: Prenses bu baloyu Süheylâ ile Adnan'ın görüşmelerine yarayan bir tesadüfe benzeyeceği için tertip etmişti.

Prenses Bâhire, Süheylâ'nın yanına gitti. Oradan Adnan'ı parmaklarıyla çağırdı, — tanıştıklarını bilmiyormuş gibi — Süheylâ'yı Adnan'a takdim etti.

Süheylâ:

— Beyefendiyi tanırım! dedi.

Prenses Bâhire de Süheylâ'nın eski edebiyat hocasını tanıyordu. Fakat Süheylâ ile Prenses kararlaştırmışlardı. Bu gece Adnan'a karşı bu eski edebiyat hocalığını bilmeyeceklerdi. Adnan fenalaştı: «Kendisini ne türlü tanıdığını Süheylâ Prenses'e söylerse?»

Prenses:

— Evvelce görüşüldü müydü?

Süheylâ:

— Hayır efendim. Beyefendiyi gazetelerdeki yazılarından tanırım.

Süheylâ'nın cevabına Adnan, sevinecekken bozuldu. Vaktiyle aylıklı hocası olduğunu Süheylâ saklamasaydı, Adnan Prenses'e karşı küçülecekti; Süheylâ bunu saklayınca Adnan Süheylâ'ya karşı ezildi. Ona bu kadın acıyor, herkesin yanında mazisini unutuyordu. Bu melûn merhameti reddetmek, «Hayır Prenses; ben Süheylâ Hanımın edebiyat hocasıydım!» demek istedi. Fakat Adnan kendi bile bu güzel isyanı bugünkü Adnan'a yakıştıramadı. Kahraman olayım derken, aktör olacaktı.

Belkıs, kocasının görüştüğü kadına bir an için uzaktan baktı. Meşgul olmadı. Gene yanındaki Alman zabitini dinlemeye başladı: Adam, Belkıs'ın «Viyanalı olmadığına inanır mıydı hiç? Budala mıydı?» Bu Almancayı bir Türk kadını kabil değil söyleyemezdi. «Madam, hüviyetini niçin gizliyordu sanki?» Belkıs'ın «Türküm!» diye kendisiyle alay ettiğine —sahte— kızan Alman zabiti kıpkırmızıydı. (Alman yalnız ense değildi. Bir parça başı da vardı.)

Belkıs, bir aralık, Türkçe telâffuzla güzel Fransızca konuşan kadının kim olduğuna bakmak için döndü. Süheylâ'yı görünce Adnan'ın kulağına:

— Bu, demin görüştüğün kadın değil mi? dedi.

Adnan:

— Evet.

Belkıs:

— Çoktan mı tanışıyorsunuz?

Adnan:

— Hayır, bu gece tanıdım. Prenses tanıttı.

Bu kadınla Belkıs da tanışmak istiyormuş. Pek rabıtalı kadına benziyormuş bu kadın!.. Adnan bozuldu. Hafif bir «peki!» ile arzusunu karısına unutturmak istedi. Kocasının istemediğini anlayınca, Belkıs, Süheylâ ile görüşmeyi büsbütün istedi.

Baloda olduğunu, dans edeceğini unuttu: Mutlaka Süheylâ ile görüşecekti.

Adnan, Belkıs'ı takdim ederken Süheylâ sapsarıydı. Çıldırdığı adamı ondan alan kadınla heyecansız sesle nasıl konuşacaktı? Lâkırdılarını tabiî gibi söylemek için bütün vücudu altüst oluyordu.

Adnan'a düşmandı. Adnan, «İşte seni bu kadınla bedbaht ettim!» demek için Belkıs'ı ona takdim ediyordu. Katiller bile insana seni bu hançerle öldürdüm demezlerdi. Kaderin istihzasına Adnan da alayını ilâve ediyordu. Süheylâ elinden gelse, Adnan'ı dişleriyle, tırnaklarıyla öldürecekti.

İnsanlara nelerini beğendiğini söyleyecek kadar kendini herkesin üstünde gören Belkıs, Süheylâ'ya:

— Ne güzel Fransızca söylüyorsunuz Hanımefendi! dedi.

Süheylâ:

— Mübalâğa diyorsunuz Belkıs Hanımefendi! Şöyle böyle bir Fransızcam var. Fakat Türkçem epeyce kuvvetlidir. Bunu da zevceniz Adnan Beyefendiye medyunum: Paşa'nın sağlığında konakta bana aylarca Türkçe edebiyat dersi vermişti.

Kıskanan kadın, kudurmuştu. Belkıs'ı ezmek için alabildiğine âdi olmaya razıydı: Babasının Paşalığını, evlerinin konaklığını anlatmakla kanmamıştı. Adnan'ın bu edebiyat hocalığından ayda kaç kuruş aldığını bile söylemek istiyordu.

Adnan bayılacaktı.

Belkıs şaşırdı: Bu kadın, onun adını biliyordu. Sonra Prenses'in Adnan'a bu gece tanıttığı kadın, Adnan'dan bir zamanlar edebiyat dersi almıştı!

Süheylâ birdenbire neşelendi. Belkıs'la tanıştığı için duyduğu ıstırabı unuttu. Memnun gözlerle Belkıs'a bakıyordu. Adnan, yavaş yavaş Süheylâ'nın zalim intikamına ehemmiyet vermeye çalışıyordu. Belkıs, kocasının budala yanına kızacaktı; fakat Alman zabiti onu dansa davet edince bu neşeyle Adnan'a merhamet duydu: Eski fıkaralığından kaçmak için yalan söyleyecek kadar kocasının küçülmesine içinden acıdı, Süheylâ'dan özür bile dilemeyerek dansı hemen kabul etti. Süheylâ da bir şey söylemeden Adnan'ın yanından kaçtı.

Dans etmeyenlerin de ayakta olduğu bu kalabalıkta Adnan bir sandalyeye yığılmıştı. Karısının danslarına artık içinden kızmaya bile mecali yoktu.

Dans bitti. Alman zabitle Belkıs, ellerinde viski kadehleriyle, bahçenin kenarındaki parmaklıkta duruyorlar: Yüzlerini Boğaziçi'ne, arkalarını bahçedeki kalabalığa çevirerek.

Zabit sevindi: Çünkü gizli konuşmanın çaresi çehrenin görünmemesidir, sesin duyulmaması değil.

Çehrelerinin mânâlarını gökyüzünün mahremiyeti içinde bırakarak konuşacaktılar. Alman zabiti, Belkıs'ın lâkırdıla-

rında böyle ihtiyata değer bir şey bulamadıkça bu mahremiyete kızıyordu.

Çehrelerini kalabalıktan boş yere gizlediklerini anladı. Fakat adam, Belkıs'ın sesinin, mevzuunun değişmesini bu vaziyette saatlerce bekleyecekti. Belkıs, birdenbire parmaklığın dışarısındaki yamaçta fenerin ışığında bir insan kafası gördü. Demindenberi epeyce viski içen kadın, adamı müstehzi bir sesle çağırdı.

Adam, delikanlıydı. Çok uzun boylu, beyaz enseli, sarı kalın lepiska kaşlı... Sıvanmış, pembe kolunda bir kumral ben vardı. Kalın pazuları bir demet damardı. Delikanlı, Belkıs'ı yakından görünce utandı; elindeki kovayı bıraktı. Fesini düzeltti. İki bacağını birbirine yapıştırdı. Aptal bir terbiyeyle durdu.

— Adın ne senin?

— Ahmet.

— Uşak mısın burda sen?

— Hayır efendim; bahçıvan çırağı.

At, eşek çıkmış gibi Belkıs'ın canı sıkıldı: O, Ahmet'in uşak olmasını istemişti. Düşündü. Ahmet'e:

— Sen burada dur; beni bekle. Hiç kımıldama ama. Hayır, gömleğinin kollarını indirme. Öyle çıplak bırak, dedi. Alman zabitini bir kelimeyle bıraktı. Koşar gibi yürüyerek Adnan'ı bulmaya gitti.

Belkıs'ı kendisinin sanan Alman zabiti alıklaştı. İki kolu sarktı. Uzun koluyla viski bardağını —birine verecek gibi— uzatarak kalabalıkta kayboldu.

Adnan, deminki yalanını unutan, başka şey söyleyen karısını sevinerek dinliyordu: Adnan, Prens Hasan'a söyleyecekti. Orada duran bahçıvan çırağını Prens, onlara verecekti. Bu oğlanı Belkıs, konaklarına alacaktı.

Belkıs'ı birdenbire karşısında bulunca, Adnan deminki yalanı yüzüne vurulacak sanmıştı. Onun için Belkıs'ın bu münasebetsiz arzusuna minnettardı. Fakat Adnan bu arzuyu itirazsız kabul ederse, Belkıs bunu belki deminki yalanın unutulmasındaki sevince atfedecekti. Adnan, bir kabahatlinin uysallığından kurtulmak için:

— Fakat nasıl olur? dedi. «Bahçıvanı bize ver, bize uşak lâzım!» diye bir adama nasıl söylenir?

Belkıs:

— Neden söylenemezmiş? Sen Prensin nazırlığına ne kadar çalıştın! Seni bir uşak için mi kıracak? Oğlanı yakından bir gör bak; ne kadar güzel, ne kadar uşak!

Beraber gittiler. Belkıs sevindi; Ahmet kımıldamamıştı. Kiralık ev gibi aynı noktada, aynı haldeydi.

Oğlanı Adnan da beğendi: Kalın parmaklı; çıplak pazuları fena doldurulmuş iki yastık gibi güzel; gövdesi kısa; bacakları upuzun; ayakları kocaman.

Uşak Ahmet'i Prens'ten, Adnan hemen istemeliydi; Belkıs yanına Adnan'ı sürüklemek için gözleriyle Prens Hasan'ı arıyordu. Adnan, bunun bu gece söylenmesindeki münasebetsizliği karısına yarım saatte anlatabildi.

Meteliksiz Prens Hasan, karısının servetiyle verilen bu baloyu benimsemek için davetlileri benimsiyor, çok şampanya içilmesinde Prensesten fazla ısrar ediyor, erken kaçmak isteyenlere Prensesten evvel güceniyordu. Yalnız Sakallı Vasfi'ye —elinde değil— bir türlü yüz vermiyordu. Zaten bu baloya Sakallı Vasfi'yi çağırmaktan karısını vazgeçirmek için Prens çok çalışmıştı.

Sebebini soran karısına:

— O şimdi İttihatçı değil bile! diyecekti.

Fakat böyle âdiliklerden iğrenen karısına, Prens Hasan, bunu ağzından kaçırmadığı için, Vasfi, balodaydı: Bir baloya geldiği için caketatay giymişti; bir Prensesin balosuna geldiği için de kravatında elmas kuş vardı. Fakat caketataya Prens Hasan o türlü bakmıştı ki Sakallı Vasfi, balonun kalabalığına karışamamıştı: Uzakta, ayaktaydı. Hürriyet ve İti-

lâf'a girdiği için uşaklar onu seviyorlar, kadehini biteviye dolduruyorlar, Vasfi, ayakta sarhoş oluyordu. Bir aralık Adnan'ı görünce bütün bardağı tek hamlede içti. Derin derin düşündü. Fakat ikinci bardağı içecekken birdenbire Talât Paşa'yı gördü. Porsuk ağacının dibine viski kadehini bıraktı. Balodan kaçtı.

☆

Şimdi Belkıs'la Adnan balodan, Prensin kapalı otomobilinde dönüyorlar. Belkıs'ın terinin temiz buharıyla nefis kadın eti kokan ufak havanın içinde otomobilde kocasına sokuluyor, Adnan'ın kendisini öpmesini isteyerek kısa mesafeden hep Uşak Ahmet'i yalvarıyor. Adnan, «Peki!» dedi. Kocası bir şeye bu sesiyle peki dedi mi, o şey olmuş demekti. Adnan, karısı sevincinden kendisini öpecek sandı. Halbuki kocası söz verince Belkıs demin fazla yalvardığının, kocasına kendisini fazla bıraktığının farkında oldu. Geri çekildi. Otomobilde bitaraf oturdu: Yanındaki Adnan, bir Adnanlık boş yerdi sanki.

Fakat Adnan'ın peki'si kısaydı. Belkıs, Uşak Ahmet'i biraz kocasıyla konuşmalıydı: «Uşak Ahmet, İngiliz uşaklarına benziyordu. Uşak onlardı. Geniş düğümlü beyaz kravatlarıyla, büyük baldırlarıyla İngiliz uşakları, efendilerinin derecelerini gösterirlerdi. İngiltere'de uşaklar araba atları gibi çift seçilirlerdi. İngiliz konaklarında her iki uşak bir boyda olurdu. Belkıs, Ahmet'in boyunu ölçecek, ona bir eş bulacaktı. Ahmet'i Belkıs giydirirse, uşak neymiş, Adnan o zaman görecekti.»

İngiltere Notları'ndan Belkıs'ın anlattığı üslûplu uşaklar bir türlü bitmiyordu. Belkıs şimdi kendi konaklarındaki uşaklarla eğleniyordu. «Herbirinin bir tarafı yaratılmamıştı: Kimisinin bacağı yoktu; kimisinin beli yoktu. Kimisinin kaşları ile bıyıkları arasında suratları yoktu! Hele Vekilharç Süleyman, ihtiyarlıktan bıyığı döküldükten sonra —bir müellifin dediği gibi— "Tövbekâr Madlen"di!»

Belkıs düşünüyordu: Ahmet'in kalın ve kaba vücudundaki uşak inceliğini Adnan anlayamazdı: Onu Cevat anlayacaktı: Cevat, Londra'da oturmuştu.

Halbuki Uşak Ahmet, Nişantaşı'ndaki konağa geldiği gün Alfred Cevat, edepsiz edepsiz güldü. Belkıs'a:

— Bu uşak değil, eşek! dedi.

Belkıs, Uşak Ahmet'i Cevat'ın beğenmediğine, tuhaftır, memnun oldu. Cevat'ın hesabına kibirli gözlerle Adnan'a baktı. Sonra Cevat'a döndü:

— Ben onu bir giydireyim de tanıyabilir misin bak... Senin beğeneceğin kılığa sokmasını bilirim onu ben, dedi.

Sonra Ahmet'i odaya getirtti. Ölçtü. Cevat'a, «Yaz!» dedi. «Bir seksen!» Sonra, «Eniştene ver!» dedi.

Cevat'ın eniştesi, yani Adnan, ikinci bir «Bir seksen» daha bulacaktı. Alfred Cevat, numarayı verdikten sonra ağzı paçavralaşarak esnedi. Bacaklarıyla gerindi:

— Londra'da büyük konaklarda uşakların her çifti bir boydadır! dedi. Belkıs, Adnan'a gene kibirli gözleriyle baktı.

GASTEİN KAPLICALARI

— GELEN olursa evde değiller de.

Bunu, Belkıs, Vekilharç Süleyman'a Fransızca söyledi, Süleyman da, Uşak Ahmet'e Türkçe. Çünkü Mısır Prensinin balosunda Belkıs'ın tanıdığı Alman zabitlerinden biri, bu akşam onlara yemeğe davetli.

Belkıs bir haftadır seviniyor: Uşak Ahmet'in boyu, fırakta daha uzun. Bu gece büsbütün seviniyor: Konaklarına bir Avrupalı misafir gelecek.

Almandan eve dolacak havayı Türk misafir bozardı.

Belkıs'la Adnan, onun için «bu gece başka gelen olursa evde yoklar»dı.

Zaten yemekte Türk olarak bu gece biri var: Asurî sakallı Asker Nazır. Belkıs'ın neşesini azaltmaya bu kâfi. Bir de

Adnan'ın tesadüfen gelecek başka Türk arkadaşlarıyla akşam yemeği Belkıs'a zehir olmamalıydı.

Vekilharç Süleyman, Belkıs'ın Alman misafire verdiği ehemmiyeti başka türlü anladı. Belkıs'ın genç, dinç bir Alman zabiti beklediğini sandı.

Kocasını sevmeyen Belkıs'a bu intizarı, bu neşeyi haklı görüyordu: «Çünkü Adnan neden zengindi? Ve kendisi niçin vekilharçtı?» 10 temmuzu yapmak için o kadar yıl Paris'te çalışmış iken, ola ola Adnan'a vekilharç olan Süleyman, Adnan'ın refahını affedemiyor, Belkıs tarafından yalnız sevilmemesini kâfi bulmuyor, Adnan'ı Belkıs'ın, biriyle aldatmasını bekliyordu. Böyle bir adam çıkmayınca Süleyman, sokakta herkese karşı o adam oluyordu. Fakat bu iftira çok eskiyor, gene doğruya benzemiyor, Süleyman kuduruyordu. Ama bu akşam keyifliydi: Belkıs kocasını aldatmak için icap eden erkeği bulmuştu galiba. Adnan nihayet p... olmaya başlıyordu.

Yemekte Adnan'ın sağına Alman zabiti diye yaşlı, hantal bir ilim adamı oturunca Süleyman kahroldu. Ne talihsizdi. Adnan'ın namussuz olması saadetini felek Süleyman'a çok görüyordu. Alman zabiti sade yaşlı olsa Süleyman gene ümidini kesmeyecekti. Kadın için genç erkek, güzel erkek yoktur; «erkek» vardır. Fakat bu Alman zabiti «erkek» değildi, «âlim» di. Her gün bir kitaba eğilerek «kadın»ı unutan bir âlimin bu donuk yüzünden Süleyman ümide düşemedi. Üstelik de, bu Alman, âlimlerin en feciiydi: Asarı atika* mütehassısı!.. Her gün yerin altına girip çıkıyordu. Uzun dişlerinden firavunların mumyaları sarkıyordu.

Bu âlimi, İstibdad'da, Almanya İmparatoru, Abdülhamid'e yolladı: Bergama'yı Berlin'e taşısın diye.

Harbi Umumîde aynı âlimi, aynı imparator, Cemal Paşa'ya gönderdi. Müzelerden mezarlara kadar her yere serbest girsin diye de Cemal Paşa, âlime binbaşı rubası giydirdi.

* Asarı atika: Eski eser.

Süleyman bilmiyordu: Belkıs, misafire erkek diye değil, Avrupalı diye bayılıyordu.

Âlimle Almanca konuşan karısını Adnan bu gece yeniden çok beğendi. Sağında oturan Asurî sakallı Asker Nazırı, Belkıs çoktan unuttu; hep bu Alman âlimine bakıyordu. Fakat Alman, bir aralık Adnan'la Türkçe konuşmaya başlayınca Belkıs mahzun oldu: Türkçe konuşan Alman, Belkıs'ta bir Müslüman Boşnak tesiri yaptı. Odada Almancanın tekrar hâkim olması için Belkıs lâkırdıyı rasgele bir tarafından yakaladı. Türkçe konuşulmasın diye lâfı mevzusuz uzatıyordu.

Lâkırdı, Belkıs'ın sinir hastalıklarına döküldü. Alman, bu konaktaki büyük yaşayışa bakarak Adnan'ın ve karısının «Gastein» kaplıcalarına niçin gitmediğine şaştı; Belkıs'a:

— Bütün Alman aristokratları orada dinlenirler exselâns! dedi. Bir zamanlar Fransua Josef'in, Bismark'ın gittikleri bu hamamlara Belkıs, telâşından, elinde çatal bıçak, hemen gidecekti. Bu seyahatin birkaç gün gecikmesine Belkıs'ı Adnan kaşları ile razı etti. Belkıs, gözleriyle Adnan'a soruyordu: «Bir haftaya kadar mutlaka oraya gidecekti, değil mi?» Adnan:

— Evet, mutlaka gideceğiz! dedi. «Gideceğiz»deki «z»ye Belkıs tutuldu:

«Adnan da beraber gelecekti demek?»

Kocasının servetine kızdı. Belkıs, bir başkasıyla, meselâ akrabasından Ataşenaval Naşit'le kaplıcaya gidemeyecekse bu zengin kocanın ne mânâsı vardı? Belkıs bu gece bir kere daha gördü: Para insanı bahtiyar etmiyordu.

Ama o, intikamını şimdiden hazırladı. Bu geceden itibaren Belkıs daha çok sinirli olacaktı; «Gastein» kaplıcaları her gün kavga mevzuu olacaktı; oraya Adnan'sız gitmeyi kendi teklif etmeyecekti; Adnan da bunu kendiliğinden hatırlamayacaktı. Ve bir türlü gitmeyeceklerdi. Belkıs'ın da sinirleri hiç geçmeyecekti.

Belkıs şimdiden somurtuyordu. Adnan, karısındaki fırtınanın karanlığını gözlerinde gördü. Sarardı.

Asker Nazır, Alman âlimle muharebeyi konuşmaya başladı. Belkıs'la Adnan, uzun uzun susuyorlardı. Asker Nazır anladı: Muharebe fena gittiği için ikisinin de ağzını bıçaklar açmıyordu. Memleketin ıstırabını kocasıyla paylaşan kadına hürmetle doldu.

☆

Geceyarısı.

Adnan, misafirlerini sokak kapısında otomobile teşyi ediyor. Uşaklarla, Adnan'ın arkası, bir trenin kalkacağı sıradaki istasyon kadar kalabalık. Asker Nazır, Adnan'ın kulağına karısını tebrik etti: «Bahtiyarsın Adnan!»

Adnan o kadar bahtiyar değildi ki, tebriği alay sanabilirdi. Fakat tebrik istihza değildi. Tebriğin ciddî olması haklıydı: Onlar, uzaktan, o kadar mesut karı kocaydılar ki... Fakat tebrik edilen saadetini, Adnan, yalnız yüzü ile benimsedi. Gözlerini kapadı; sesini çıkarmadı. Gözlerinden, sesinden ıstırabı belli olacaktı. Adnan'a göre insanların elemini iki şey söylerdi: Göz, ses.

Nazır'la Alman'ın bindiği yaverli otomobil, insansız sokakta büyük gürültüyle kalkarken, sokak kapısının elektrik ışığında takkeli bir iskelet durdu. Adnan'a elini uzattı. Çorapsız ayaklarında lâstik vardı; sırtındaki şey, vaktiyle yağmurluktu. Fakat müthiş: Adnan'dan bir lira isteyen iskelet, Bahriye Miralayı Hüsrev'di: Belkıs'ın eski kocası.

Hüsrev'in tepesindeki boyasız takke, Almanya'dayken aldığı kırmızı av kasketiydi. Adnan, Belkıs'a Kanuni Süleyman'ı okuttuğu gün, Miralay Hüsrev, avdan bu kasketle dönmüş, mermer yalının salonunda kimse yokmuş gibi masaya bu kasketi fırlatmıştı. Adnan, o gün, kendisini adam yerine koymayan kasketi şimdi Hüsrev'in suratından evvel tanıdı. Kasketi o kadar unutmamıştı ki, hâlâ kırmızı sanıyordu.

Gece karanlığında dilenciler hırsızlara benzerler. Dilenen ele gecenin karanlığı tabanca kabzası gibi dolar. Adnan birdenbire korktu. Fakat Hüsrev'in dilendiğini görünce cesur oldu. Yerden çıkmış gibi birdenbire karşısında duran polise emretti: «Hacet yok, siz gidin!» Polis de gördü: İskelet yalnız dileniyordu. Adnan'ı öldürmeyecekti. Ve polis, kolunun tek heceli selâmı ile, tek bacağında döndü; kayboldu.

Yatak odasına çıkarken, Adnan, Belkıs'ın yemekteki yüzünü bir an için unutmuş, başka şey düşünüyordu: «Hüsrev niçin bir lira kadar az bir sadaka istemişti?» Çünkü, Harbi Umumîde Adnan'a göre limon gibi, makara gibi sadaka da bir liraydı. Sonra zaten Adnan, ne kadar düşünse, istenen paranın başka sadakalar kadar az olmasının sebebini bulamazdı: Sadakayı isteyen adamın zekâsı, verenden, o anda daha çoktu: Hüsrev, miktarını söylemeyerek isteseydi, Adnan, Erkânıharp Müşirinin bu eski damadına yakışacak bir şey vermek isteyecek, onun için hiç vermeyecekti. Hüsrev, dilenci olduğunu, dilenci kadar para isteyerek, Adnan'a bildirmeliydi.

Bu dirayetinin* sayesinde, Hüsrev, şimdi satınaldığı rakıyı bir dar sokakta —abdest bozar gibi— duvara dayanarak içerken, Adnan'ın girdiği yatak odasında, Belkıs, kaplıcalara Naşit'le gidemeyeceğine, ufak hıçkırıklarla ağlıyordu. Bu hıçkırıklar, insanı sahnede birinci sınıf artist yapardı; o kadar güzeldiler.

Adnan, hıçkırıkların önünde, Asker Nazırın tebrik ettiği bahtiyarlığından utandı. Sonra kızdı. Bu kadın böyle sebepsiz niçin ağlıyordu? Adnan, onu deminki dilencinin karısı olmaktan kurtardığı için mi? Sırf kocasını bedbaht etmek için ağlayan kadına, Adnan, konağın kapısındaki dilenciyi anlatmak istedi. Fakat bu derece küçülmekten korktu: Eski tarih hocası olacaktı; Aksaray'da oturan adam olacaktı; sonradan görme olacaktı.

Belkıs birdenbire sustu; dinledi. Yatak odasının kapısı vuruluyordu. Kapıyı vuran Alfred Cevat'tı: Bu akşamki ziyafette yemek masasına Cevat çağrılmamıştı. Adnan, «O ayrı

* Dirayet: İnce zekâ.

yesin!» demiş, Belkıs da eve bir Alman gelecek diye keyfinden Cevat'ın gördüğü istiskali kocasına karşı bir mesele yapmamıştı. Cevat ikisine de kuduruyordu. «Ablasının» ağladığını duyunca sevinmişti. Karı kocanın arasındaki ıstırabı daha ziyade uzatmak için Belkıs'ın göz yaşlarına telâş etmeliydi.

Adnan kapıyı açtı. Cevat'ı görünce Belkıs gene ağlamaya başladı. Pijamasının yakasından göğsünün kılları taşan Cevat, sevincinden sarıydı:

— Ablama bir şey mi oldu enişte?

Adnan haykırdı:

— Defol kerata!

Kapıyı, korkunç gürültüyle oğlanın yüzüne kapadı. Aksaray'da oturan Adnan kaç yıldır gizlendiği yerden nihayet meydana çıkmıştı! Belkıs bu küfürle bir çığlık kopardı.

Ellerini yüzüne kapadı. Artık ağlamıyordu; artık inliyordu:

— Ne bahtsız kadınmışım ben... Biliyordum zaten kiminle evlendiğimi!...

Cevat, Vekilharç Süleyman'a koştu, beraber seviniyorlardı. Herkesin kıskandığı bu konakta bu gece yalnız iki kişi mesuttu: İkisi sığıntı olan bu Süleyman'la bu Cevat.

☆

Bununla on üç gündür ki Belkıs kocasına dargın: Adnan'ın Cevat'a sövdüğünü bir türlü unutamıyor. Halbuki bir düzine Cevat ölse on iki matemi on üç günde, Belkıs unuturdu.

Cevat, hakaret gördüğünün farkında değil. Paris'teyken batakhanelerde dayak yemeye o kadar alışmıştı ki, dayaksız küfür bir tiryakiye nikotinsiz tütün gibiydi.

Belkıs kocasıyla yatak odalarını ayırıyor, yemeklere inmiyor, Adnan, karısını o kadar seviyor ki, içinden hep o haklı!..

Ve Adnan'a göre bile hep Adnan kabahatli!.. Nereden bu «kerata» kelimesi ağzından kaçtı?

Bugün Adnan bu dargınlığın on üçüncü gününün bittiğine seviniyordu. Emindi: 13'le dargınlık da bitecekti. Hakikaten, Adnan eve bu akşam müjdeyle geldi: Mısırlı Prens Hasan'la karısı Gastein kaplıcalarına gidiyorlardı. Belkıs, kocasının boynuna sarıldı. O kadar mesut olmasını istedi ki, kendisi Avrupa'dayken Adnan'ın sıhhatinin nasıl olacağına şimdiden merak ediyordu. Sonra Cevat'a acıdı: Cevat çocuktu; Adnan onun kusuruna bakmayacaktı: Kimsesizdi o!.. Zavallıydı o!..

Kaplıcalara sevincinden Belkıs'ın Cevat'a gözleri doluyordu:

— Hem, diyordu; bu çocuk ne zamana kadar evde hapis kalacak? Dışarı çıkmayacak mı bu çocuk hiç? Geceleri bari biraz çıksa da hava alsa!

Adnan düşündü:

— Öyle ya! Geceleri çıkabilirdi Cevat... Fakat yanılıp da gündüz çıkayım demesin. Yakalanırsa Divanı Harbe lâf anlatamayız. Başka şeye benzemez. Yirmi dört saatte idam ederler: Asker kaçağı, lâf değil!

Belkıs:

— Harp çıkınca yollar kapandı. Paris'ten buraya dönemedi. Neden asker kaçağı oluyormuş, anlamıyorum.

Adnan, «Pardon, vatan haini diyecektim,» demek istiyordu; diyemedi, fakat düşünmekle böyle demiş kadar mağrurdu.

İNCİ GERDANLIK

ADNAN, Belkıs, hazırlanıyorlar: Gastein'a gidecek olan Mısırlı Prens Hasan'ın bu akşam seyahat ziyafetine davetliler. Aynanın karşısında Belkıs'ın siyah kadife elbisesi kalçalarında hiç bir çıkıntıya takılmadan dümdüz yere dökülüyor. Gece

elbisesinin siyah kavisinde karısının çıplak omuzlarına bakarak Adnan ayakta... Gerdanlığın kopçasını altın saçın kökünde ilikleyecek, Belkıs'ın hoşuna gidecek. On dakikadanberi Adnan bu saadeti bekliyor.

Kaplıca arkadaşlarına bu gece ziyafete gideceği için Belkıs o kadar neşeliydi ki, ensesinde Adnan'ın beceriksiz parmaklarının çırpınmasına bu gece katlanabilir, hattâ belki kocasıyla lâtife de ederdi.

Birdenbire bir çığlık koptu. Gerdanlık yoktu; kutu ağzını açmış duruyordu.

Belkıs'ın bu çığlığında öyle bir şeyler vardı ki, gerdanlık bulunsa bile suareye gidemeyeceklerini Adnan hemen anladı; telefona koştu. Belkıs'ın birdenbire hastalandığını Mısır Prensine söyledi; odaya dönerken beyninde hâlâ bu çığlık ötüyordu: En azı bir hafta geçmeden karısı eski sesini bulamayacaktı. Kocası odaya girince Belkıs ağladığına utandı, baygınlık geçirmeye başladı; Adnan kendisini harap etmemesini karısına yalvarıyor, bir başkasını almaya razı oluyordu.

— Başkasını mı alırmışız?

Belkıs kızdı, bayılmak üzere olduğunu unuttu, acı acı güldü: «Babası bu gerdanlığı ona Londra'dan getirtmişti.» Kutuyu uzattı: «Kapağında hususî kuyumcusunun markası vardı.» Hep Adnan'ın talihsizliği: «Adnan'ın aldığı elmaslardan biri çalınsaydı, ağlamak, bayılmak Belkıs'ın kibirine dokunacaktı. Fakat, hayır! Adnan o kadar talihsizdir ki, Belkıs'ın bir gerdanlığı çalınacaksa, mutlaka babasının aldığı, mutlaka Londra'dan geleni aşırılacaktı.»

Adnan bu gece farkında oldu: Zengin evlerin ne kadar kalabalık olduğu felâket ve sevinç zamanlarında belli oluyordu: Odalar, sofalar birdenbire kalabalıktı. Anasını hatırladı: «Boş evde ölmüştü; fıkaralık açlık değildi; fıkaralık kimsesizlikti.»

Sofalarda kıyamet kopuyordu; bir aralık herkes suçluydu; yalnız Vekilharç Süleyman'dan, bir de Cevat'tan başka... Vekilharç Süleyman çok hiddetlendi: «Eğer bu kale gibi konakta, eğer hanımefendinin üçüncü kattaki yatak odasında, eğer bu inci gerdanlık hakikaten çalınıyorsa, eğer faili meydana çıkmıyorsa, Süleyman'ın artık kendi nefsine de emniyet kalmıyordu, kendi yakasını, kendi eliyle polise teslim edecekti.» Uşak Ahmet o kadar toydu ki, suçlular arasında bulunduğunu hatırlayacak yerde hanımefendinin ağladığına üzülüyor, gözleri doluyordu. Herkes bir anda adliyeci oldu: «Madem ki pencereden ip merdiven sarkmıyordu; madem ki pencereye yakın ağaç yoktu; madem ki konağın hiç bir kapısı kırık değildi...» Evet, Cevat da onlarla beraberdi: «Hırsız içerdendi.»

Bu hırsızlık yüzünden konakta sanki bir nevi hürriyet, müsavat, uhuvvet* ilân edilmişti: Uşaklar, hizmetçiler herkes müsavi sesle mütalâasını söylüyor, herkes birbirini seviyor, herkes karşısındakini tasdik ediyordu. Yalnız Cevat bir şey söylemiyor, kollarını göğsünde çapraz bağlamış, düşünüyordu. Nihayet Napoleon alnında Austerlitz güneşiyle başını kaldırdı, hırsızı bulmuştu: Süklüm püklüm bir köşede duran Ahmet!.. Fakat birdenbire söyleyemedi. Ancak, Cevat bilmiyordu: Hırsızın kim olduğunu asıl Adnan anlamıştı; çünkü Adnan bir haftadan beri gördüğü, duyduğu bilmeceleri şimdi halletmişti: Cevat bir haftadanberi gerdanlığı yiyordu; dokuz takım elbise; yedi düzine çorap; beş kutu iç çamaşırı; kol, spor, cep, balo saatleri... Sonra Çanakkale'de genç ölüler üstüste yığıldığı için borsada bir buçuk milyon lira kazanan, çenesi, sırtı şişman bir yahudi vardı; bu yahudiye inat Cevat'ın Tepebaşı'ndaki Macar kadınına bir haftadanberi her gece açtığı şampanyalar: Bitmeden kalkan, yenisi gelen karanlık şişeler.

Cevat'ın Almanlarla büyük bir patates işi yaptığını Belkıs'ın «takdir ettiği» geçen haftadanberi Cevat bu gerdanlığı yiyordu. Fakat Belkıs'ın amcasının oğlu hırsız olamazdı.

* Hürriyet, müsavat, uhuvvet: Özgürlük, eşitlik, kardeşlik (1789 Fransız İhtilâlinde, ardından da 1908'de Hürriyetin ilânında benimsenen ilkeler.)

Bu evde bunu aklına getirecek kadar kimse deli değildi. Adnan sustu. Cevat da susmuştu. Demindenberi düşünüyordu. Nihayet karar verdi; roman müddeiumumilerinin şehadet parmağıyla hırsızı gösterdi: Uşak Ahmet!

Vekilharç Süleyman, Uşak Ahmet'i ensesinden yakalayıp odadan çıkarken Belkıs, Adnan'a haykırdı: «Ne diye bu benli oğlanı eve sokmuştu?» (Tesadüfün muzipliği: Adnan'ın da, Uşak Ahmet'in de kollarında ben vardı.)

Adnan «benli oğlan»daki gizli hakarete sarardı. Belkıs'a:

— Benli oğlanı eve ben sokmadım. Sen soktun.

Belkıs yine haykırdı: «O şimdiye kadar her ne yapmak istemişse Adnan "Olmaz!" demişti. Bu oğlanı almak istediği zaman neden itiraz etmemişti?»

Adnan düşündü: Karısının şimdiye kadar nesine itiraz etmişti? Hiç bir şeyine!.. Adnan bilmiyordu; Belkıs, gerdanlığa canı sıkılınca kocasına kızacak bir şey aramış ve Gastein kaplıcaları Alman âlimiyle konuşulduğu gece Adnan'ın söylediği «gideriz»in «z»sini bulmuş, yine ona kızıyordu.

Adnan da karısının «benli oğlan»ındaki «ben» kelimesine kuduruyordu.

Adnan:

— Benli oğlanın hırsız olduğu ne malûm? Cevat Beyefendi şehadet parmağıyla gösterdiler diye mi benli oğlan gerdanlığınızı çalmış oluyor? İyi ki beyefendi lûtfettiler de benli oğlanın yerine beni göstermediler.

Kavga başladı sayılırdı. Hırsızı unuttular; karı koca «ben»i ve «z»yi düşünüyordu: Birbirlerine kızarak...

Fakat hırsızı unutmak Vekilharç Süleyman için mümkün değildi. Önüne gelenden yazı dersi alan, gizli gizli «Âmal-i erbaa»* öğrenen Uşak Ahmet'i, Vekilharç Süleyman unutamazdı. Konakta uşakların ağız dolusu «Allah için namuslu çocuk» dedikleri, vekilharç olacağını bekledikleri oğlanı!..

* Âmal-i erbaa: Aritmetikteki dört işlem, yani, toplama, çıkartma, çarpma, bölme.

Ve Süleyman bütün yakalanan hırsızlar gibi kızarıp bozaran Ahmet'i polise verdi. Ahmet kapıdan çıkınca konağa sessizlik çöktü.

Yalnız uşakların fısıltıları:

«Hanımefendi asıl hırsızı biliyor. Hanımefendi asıl hırsız gerdanlığı gizlice yerine koysun diye Uşak Ahmet'i hapsettiriyor.»

☆

Uşak Ahmet, karakolda o kadar dayak yedi ki, gerdanlığı geri vermek için çalmadığına pişmandı.

Yandaki odada telefon çaldı. Adnan telefonu bu odaya getirtti; prize taktırdı: Polis müdürü, Adnan'a asıl hırsızın adını telefonda söylüyordu.

Adnan, telefonda konuşurken Cevat'ın gözlerine bakıyordu. Belkıs, kocasına:

— Boşuna yorulmayınız Adnan bey! dedi. Bulamazlar. Bulsunlar da polisler birbirlerini mi yakalayıp getirsinler!

Belkıs, kendi nüktesine acı acı gülerek, Cevat'a:

— Gerdanlığımın birkaç incisi de, emin ol polis müdürünün cebindedir! diyor, «Gerdanlığının Londra'da, Paris'te çalınmadığına acıyordu.»

Adnan telefonu kapadı. Belkıs'a:

— Hayır! Gerdanlığınızın İstanbul'da çalındığı çok iyi oldu! dedi.

Belkıs:

— Neden iyi oluyormuş efendim?

Adnan:

— Polis müdürü asıl hırsızı buldu da, ondan efendim! Fakat...

Belkıs:

— Fakat?

Adnan:

— Fakat hapse tıkmak için Polis Müdürüne ben izin vermeliymişim!

Cevat iki yumruğu ile karnını tuttu: Ya kolit olmuştu, ya apandisit!.. Yumruktaki kâğıt gibi yüzü buruşuk; odadan kaçtı. Tuhaftır: Belkıs hırsızın adını öğrenmek istemedi. Sade mırıldandı:

— Hırsızı bulmaktan ne çıkar; gerdanlığı bulsunlar.

Gerdanlığı nasıl bulurlardı? Onlar Tepebaşı barının bodrumunda boş şampanya şişeleriydi. Adnan az kaldı, bunu söyleyecekti.

Cevat büyük sofanın köşesinde vücudunu kaybederek, odayı gözleriyle dinliyordu. Adnan'la Belkıs'ın kendi arkasından ne düşüneceklerini bekledi. Kendisini konuşmadıklarını anlayınca odasına gitti. Yatağında tebessümle inlerken düşünüyordu: «Onu bu sancı Paris'te de tutmuştu. Umumhanede, kadının çorabındaki parayı yavaş yavaş alırken horlayan kadın uyanmış, Cevat karakolda apandisit yahut kolit olmuş, sabaha kadar yüzünü buruşturmuştu.»

Belkıs, kaç saattir, Cevat'tan başkasının hırsız olduğunu zannetmeye uğraşmış. Yorgun, başı koltuğun arkasına dayalı. Gözleri kapanık.

Uykunun uzvî biçimsizliğine düşmeden uyku vaziyetinde duran karısına Adnan daldı: Deminki heyecanlarından Belkıs'ın yanaklarını ayrı ayrı renkte bir sis kaplamıştı.

Belkıs'ın bu hâli, Adnan'ı rahatsız edecek kadar güzeldi. Adnan her tarzda kendisinin olmayan, her zaman kendisinin olmayan karısını metres kadar, başkasının karısı kadar seviyordu. Bu kadın, her gece Adnan'a pijaması gibi kollarını açmıyordu. Bu gözler ona seyahat kadar uzaktan bakıyordu. Bu elleri, Adnan her akşam ömründe ilk defa öpüyordu. Bu kadın her dakika, her türlü onun değildi; Adnan işte bu kadına bayılıyordu. Demin uşağın kolundaki «ben»le alay ederken kocasının kolundaki «ben»i düşünen Belkıs'a Adnan kızamıyordu. Adnan'ı beğenmediği zaman, Belkıs daha güzeldi.

Zaten. Belkıs, Adnan için her vesileyle güzel. Değişerek güzeldi. Bitmeyen kadındı. Her şey için güzeldi: Uykusuz kalıp renksiz olduğu için, hastalanarak bozulduğu için, uyurken yüzünün çizgileri birbirine girdiği için.

Şimdi de uyku taklidi yaparken bu yalanın altında Belkıs'ın yüzü Adnan'ın ilk gördüğü bir kadın yüzü kadar güzeldi.

Telefon çaldı. Adnan'a karakoldan, «hastanın vaziyetini arzediyorlardı.»

Adnan'ın evinde bir şey çalındı diye karakolda Uşak Ahmet dayaktan hastaydı. Asıl hırsızı, polis müdürü karakola telefon edince, polisler Uşak Ahmet'e attıkları dayaktan Adnan'a karşı korktular. Bu korkuyla telefonda hastaya acıyorlardı.

Belkıs'ı gözlerini açmaya mecbur edecek kadar Adnan telefonda haykırdı:

— Öldü mü yoksa?

«Ölmemişti. Bir parça baygındı. Biraz kan kaybetmişti. Azıcık hasta idi. Hastaneye mi göndersinlerdi? Konağa mı getirsinlerdi?»

Adnan, Vekilharç Süleyman'ı çağırdı:

— Hastayı karakoldan alır, Guraba'ya yatırırsın. Elli lira kadar da eline veriver.

Süleyman, arabada bir aralık ayılan Uşak Ahmet'e bu elli lirayı vermeyi unutmaya çok niyetlendi. Nedense vazgeçti. Verirken:

— Beyefendi dayak yediğini duyunca hüngür hüngür ağladı! dedi.

Burnundan akan kanla Uşak Ahmet'in kırmızı eline parayı soktu. Hasta yine kendinden geçti. Gözbebeksiz kafası omuzuna düştü.

Süleyman, deminki yalanı gelişigüzel söylemişti; maksadı vardı: Paranın verildiğini ileride Adnan'ın önünde Ahmet'e söylerken, «Hani böyle dedimdi!.. Hani şöyle dedimdi!..» diye-

rek hatırlatmak... Adnan da kendisinin merhametli olduğunu anlatan yalana Ahmet'in, «Parayı almadım,» diye söyleyeceği yalandan daha çok inanacaktı.

Hastaneden çıktığı gün Uşak Ahmet'in cebinde bu «elli lira» yoktu. Çünkü Adnan, Vekilharç Süleyman'a yalnız ««Uşak Ahmet'e elli lira ver!» demişti. Fakat, «Verdikten sonra, eğer Uşak Ahmet, arabada gene bayılırsa, çözülen elinden arabanın paspasına düşen elli lirayı yavaş yavaş eğilip alma!» dememişti.

Zaten parayı Uşak Ahmet'e verdiğini Süleyman'ın ispat etmesine hacet kalmadı. Uşak Ahmet, hastaneden çıktığı gün memlekette mütareke başladı. Adnan'ın konağı altüsttü.

Belkıs düşündü. Hayat ne tuhaftı. Muharebe bitince sevinecekti. Halbuki muharebe bitti diye şimdi sinirlendi; Gastein kaplıcalarına gidemiyorlardı çünkü.

AGAMEMNON ZIRHLISINDA OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN TABUTU[1]

«VATANI varsa tek insan yirmi beş milyon insanla beraber yürür, beraber oturur, beraber yatar kalkar. 1918 mütarekesi demek, yirmi beş milyon insan kollarını uzattıkça birbirlerinin ellerini tutamayacaklar demektir.

Toprakta bir kabirlik, bir kunduralık vatan kalmadı: Ölü vatanına gömülmüyor, diri, vatanına basmıyor.

Venizelos, İstanbul'da Rumların nüfusundan daha çok: Tek pencereli dükkânda beş Venizelos, tek kartpostal satıcısının elinde beş yüz Venizelos var!

Vahdettin o kadar alçaldı ki, başını kaldırınca Venizelos'un tabanını görüyor.

[1] Limni'de Mondros limanında İngiltere'inn Agamemnon zırhlısında 1918 teşrinievvelinin otuzuncu günü İtilâf Devletleriyle Osmanlı Devleti murahhasları arasında Mondros Mütarekesi imzalandı.

1918 Mütarekesi demek, Türkten, Rum intikam alacak demektir: Rum ekalliyeti* bedbahttır çünkü!.. Rum ekalliyetinin elinde dükkân beş ayda mağaza, mağaza beş yılda anonim şirket olmuştur çünkü!.. Bu saadet azdır. Az olan saadet, emel taşıyan insanlar için bedbahtlıktır. Beyoğlu'ndaki konak, Asya'daki kulübeyi İngiliz zırhlısındaki otuz sekizliğe gösteriyor. Konak, Rum ekalliyetidir; kulübe hâkim Türk unsurudur: Otuz sekizlik top hukuku düveldir.* Kulübenin kapısından ve konağın penceresinden iki kemik çubuk gibi iki iskelet uzanıyor: Türk kızı, Rum kızı. İkisi de zayıf. Fakat biri teneşire, biri moda gazetesine konacak kadar zayıf!»

Adnan, Ataşenaval Naşit'in konağında romanını yazıyordu: Mütareke olunca, Naşit, Belkıs'ın kocası diye Adnan'ı karısıyla evine almıştı. Nişantaşı'nın saat beş çaylarında Naşit, İngilizlerle memleketin batması lâzımgeldiğini konuşuyordu. İngiliz Yüzbaşısı Bennett'in Padişah Vahdettin kadar Naşit de adamıydı.

Adnan nerede saklı? İngilizler bulamıyor. Naşit'in konağında Adnan'ın oturması, İngiliz konsoloshanesinde İttihat ve Terakki'nin toplanması kadar akla gelmezdi.

Haftalardanberi Adnan, paraca vaziyetini öğrenmekten korkuyor. Bugün acı bir kararla dosyasını çıkardı. Kendisinin ne halde olduğunu görecekti. Bankalardaki rehin bordrolarının kayıtlarıyla eshamının yekûnlarını karşılaştırdı: Üç aydanberi fıkaraydı.

Belkıs, kocasının fıkaralığına hiç mahzun olmadı. Adnan bitti: Bir anda hem parasını kaybeden adamdı, hem karısını.

KİBAR ADAM

— MADAM ADNAN BEY, müsaade eder misiniz? Size Prens İvanoviç Nebinski'yi takdim edeyim.

* Ekalliyet: Azınlık.
* Hukuku düvel: Devletler hukuku.

Bu Rus Prensini, Belkıs'a bugün Bebek'te bir küçük evde —beyaz saçının altında kaşı çok siyah görünen— bir kadın takdim ediyor: Madam Çarikof.

Çarlık Rusyası'nın Harbi Umumîde İstanbul Elçisi Mösyö Nikola Çarikof'un karısı. Çarlık düştükten sonra Çarikof İstanbul'da gizli ve namuslu bir fıkaralık içinde öldü. Şimdi karısı, hususî lisan hocalıklarıyla geçiniyordu. Bebek'teki ufak evde faziletin kibri, fıkaralığın klişe olan soğuk terbiyesine düşmekten onu kurtarıyordu. Kadın, küçük evinde mağrur kalabiliyordu. İnsanların bir tarafından bir yırtık gibi sarkan parasızlığa Madam Çarikof'un tahammülündeki katılık, galip silâhın vakarını veriyordu. Belkıs, kadının bu güzel tarafını bilmiyordu. Ona, elçi karısı diye gidiyordu.

Bu seyrek çaylara İstanbul'da Beyaz Ruslardan tanınmış insanlar da geliyorlardı. Bunlardan biri de o gün Belkıs'a takdim edilen bu Rus'tu: Prens Serj İvanoviç Nebinski.

Prensi duyunca, Belkıs, karşısındakine manzara gibi baktı. Kendisi çok güzel, tuvaleti çok kibar olmasaydı gülünç olabilecekti: Odada sanki iki kişiydiler. Çay fincanının kulpunu bulamazken. hep bu Prense bakıyordu: Prens, bütün kibar insanlar gibi ne kadar lâkayttı; kimseye ayrı ayrı bakmıyordu, her şeyden bıktığı ne kadar belliydi; Belkıs'ın parmağındaki —günün adamlarından birinin karısı olduğunu anlatan pırlantayı— bu odada yalnız bu Prens görmüyordu. Halbuki, zavallı İstanbul'da, Ceza Kanununa girecek kadar mahkemelik olan bu çok büyük elması misafirler demindenberi düşünüyorlar, Adnan'ın adını bu elmasta öğreniyorlardı. Belkıs, parmağındaki şu bir damla servetin şaşırttığı bu çay halkından rahatsız oluyor, bu ıstırabın içinde Prensi daha çok beğeniyordu. Bu Prens de Adnan gibi az konuşuyordu; fakat sustuğu zaman, Adnan gibi bön olmuyordu. Sonra bu Prens saçlarına kadar terbiyeliydi.

Bir hafta taranmasa, başı aynı çizgiyi saklayacaktı. Belli: Bu çizgi bu saçlara dördüncü dedesinden gelmiş. Bu altından erkek başı —Belkıs emindi— uyurken yastıkta bile buruşmayacaktı. Sonra bu Prensin golf, polo oynadığı ne kadar belliydi; tebessümleri ne kadar terbiyesiz olmayarak müstehziydi; hem bu istihza, acze merhamet eden ne merhametli bir istihza idi. Hiç bir tarafı şarlatan değildi; elleri ne kadar kısa hareketlerle kımıldıyordu; lâkırdıyı yalnız ağzıyla söylüyor, kaşları, kolları kıyametler koparmıyor, gözleri kımıldamayarak sözlerinin bütün akislerini taşıyordu. Uzun solgun parmaklarının parayı ehemmiyet vermeyerek tutacağı ne kadar belliydi. Adnan'ın eli vekilharca verirken parayı, koltuklara, kanapelere göstererek tutuyordu; paranın altında kocasının eli, yüzü kayboluyor, para odanın ortasında duruyordu. Sonra bu eller, erkek kemiğinin güzelliğini gösteren bu parmaklar bir kadının elini ne kadar azâde* hamlelerle yakalayacak, güzel örselenmeyi ne kadar iyi bilecekti. Adnan'ın çok güzel, çok asil olan elleri, konuşurken kürek, topuz, yumruk oluyordu; sustuğu vakit ahmak iki eldi. Sonra bu Rus Prensinin üç Avrupa dilini ne kadar iyi bildiği kelimelerin, hayat kelimeleri oluşundan ne kadar belliydi; Belkıs görüyordu ki, bu adam, o üç lisanla yaşamış, o üç lisanla kumar oynamış, spor yapmış, o üç lisanla sevmişti. Bu telâffuzlar, anlaşılmayacak derecede benimsenmiş telâffuzlardı, tane tane kelimeler olmaktan çıkmış ses parçalarıydı; ne kadar belliydi ki, bu Rus Prensi o lisanları konuşmaya üşenecek kadar iyi biliyordu. Bu adamın malûmatı, elmaslarını üstünde taşımayı hatırlamayacak kadar zengindi. Ya kahkahasındaki asil hürriyet? Bu türlü, ondan başka kim gülse, genzinden haykırmış olurdu. Halbuki o gülerken bu kahkaha bir saltanat kadar güzeldi; altından bir çizgi çizerek süzülüyordu. Adnan'ın ağzının bir köşesinde çırpınan, bayramlık elbiselerini giymiş fıkara çocuklarına benzeyen kahkahasını düşünüyordu. İnsan bu Rus Prensi gibi gülmeyi, ancak doğduğu günden öğrenmeye başlardı. Onun bu murassa kahkahasının önünde insan evinin zayıf taraflarını, kendi talih noksanlarını, hattâ başka-

* Azâde: Her türlü bağdan kurtulmuş, serbest, özgür.

larının sonradan görmeliğini hatırlıyordu. Bu o kadar her şeyi bilen bir kahkahaydı. Sonra bu Rus Prensi, kelimelerle hürmet etmiyordu; terbiyeliydi, kibirli gözleriyle karşısındakini kahrediyor, şaşırtıyordu. Sonra bu Prenste «yeni» yoktu. Çok şık, —fakat kaba şık— pabuçları ayakları kadar tabiî idi; ceketi, derisinden sonra gelmiyordu; üstünde, başında kalbi vuruyordu; sokağa çıktığı zaman ailesini giyiyor, hayatını giyiyor, kendini giyiyordu. Saatin kordonu bile ne kadar az görünüyordu: Yeleğinin buruşuklarında, bir iki nokta, birkaç kelime gibi seyrek seyrek! Bir de Adnan'ı cetvel gibi ikiye bölen saat kösteği!..

Sonra Belkıs kadar güzel, zengin kadına bir çayda bizimkiler rastlasalar, çaydan geceyarısı dönecek kadar otururlar, kadının suratına mıhlanırlar; oturdukları müddetçe de odada olduklarını kadına, her saniye hissettirecekler! Halbuki Prens Belkıs'a da, başkalarına olduğu kadar bakıyordu. Bizimkiler ağızlarını açsalar, Avrupa'ya gittikleri anlaşılmalıydı: Hem de Balkanlardaki Avrupa'ya! Halbuki bu Rus Prensi —o da Madam Çarikof'un ısrarıyla— İspanya'dayken Kral Alfons'un karısıyla tenis oynadığını, kısa keserek anlattı. Belkıs emindi, bu Prens bu çayda çok kalmayacaktı. Hakikaten Prens ayağa kalktı, gidiyordu. Belkıs emindi: Prens, kadınların ellerini öpmeyecekti. Prens, hakikaten öpmedi: Bütün kadınların ellerini sert bir yumrukla sıktı. Ve yarım saat kaldığı bu çaydan Prens, asil bir iç sıkıntısı ile kaçtı. Belkıs, odada Prensin kollarından kalan çizgilere bakıyor, kocasından, memleketinden bu adama kaçmak istiyordu. O, evvelâ anlamadı, Prens Serj İvanoviç Nebinski'ye âşık olmuştu; Naşit'in konağına döndüğü vakit, kocasının karşısında bu aşkı bütün uzviyetiyle gördü: Bu aşkın, elleri kolları vardı.

Morfin müptelâsı Prensin durgunluğu, ona bir olgunluk gibi görünmüştü. Adnan'ın et parçası gibi çıplak ensesinden, pabuçlarına, topuklarına dolan ayaklarından bu akşam büsbütün soğudu. Bu Prens, çayda niçin beş dakika daha, sonra bir beş dakika daha, hülâsa bir iki saatlik beş dakikalar daha

oturmadı? Fakat bu derece güzel şey ancak bu kadar devam etmeliydi. Belkıs da gittiği çaylarda böyle yapmaz mıydı? Çaylarda rüya kadar kalır, herkesten evvel kaçardı. Arkasında güzelliğini, tuvaletinin başkalığını bir hikâye olarak bırakırdı. O kaçtıktan sonra çay toplantısı mahzun bir kalabalık olur, herkes birbirinden iç sıkıntısı duyar, onu çekiştirdikleri halde hep onun başkalığını söylemiş olurlardı.

☆

Ertesi gün Madam Çarikof'un evinde Naşit'in hususî otomobili durdu. İçinden Belkıs, evin dünkü odasına bir dakikada çıktı. Dün Prenste gördüğü meziyetleri Madam Çarikof'tan birer birer öğreniyordu: Sualsiz dinleyerek.

Madam Çarikof, Prensi çok methederken ikide birde susuyordu: «Fakat!..»a benzeyen sükûtla... Belkıs yalvardı. Bu «fakat»ları öğrendi: «Prens sahiden Prensti; fakat morfin kullanıyordu.»

Belkıs düşündü: Üstüne bir sandık viski dökseler gene ilmihal* kokan Adnan'dansa, bu morfin hastası bin kat iyi idi.

Dönerken otomobilde karar verdi, Rus Prensine varacaktı. Zaten Prens, iki hafta evvel karısını yedi bin liraya birisine satmış; bekârdı.

AYRILIYORLAR

NAŞİT'İN konağındaki hava her gün avuç avuç azalıyor, Adnan bunalıyor.

Belkıs kocasıyla artık doğrudan doğruya uğraşmıyor, yalnız İttihat ve Terakki ile eğleniyor: Asurî sakallı Asker Nazır «kaboten»di;* Ahmet Rıza «resmini boynundaki madalyonda

* İlmihal: Din kurallarını öğreten kitap.
* Kaboten: *Cabotin* (Fr.); Kendini göstermek için gürültülü işler yapan.

taşıyan Avrupa'nın köylü kadınları gibiydi. «Suratını göğsünde gezdiriyor»du.

Belkıs:

— Hem Saray'daki bütün eşyayı bu adam kapattı, diyorlar.

Adnan:

— Sen halkın dediğini dinlersen benim için de kimbilir neler derler. Meselâ belki ben de müzeden Şah İsmail'in tahtını çalmış, sana karyola yapmışımdır. Halk bu... Birini batırmaya muhtaçtır. Hele bizim memlekette insan düştü mü en evvel hırsız olur. Bizde iktidar mevkiinden halkın ağzına düşer insan!

Belkıs:

— Yoook... Şah İsmail'in tahtı müzede yerli yerinde duruyor. Onu çaldın diyemez kimse sana... Fakat Sarayın eşyası meydanda yok. Ahmet Rıza Bey kahvelerini Abdülhamid'in altın fincanlarıyla içiyormuş.

Naşit:

— Haksızsın, Belkıs... Ahmet Rıza Bey bize hürriyet vermek için Paris'te tavan arasında oturdu. Yamalı ruba giydi. Abdülhamid'in altınlarına dönüp bakmadı. Mısır Prensesleri onunla evlenmek istediler; o cevap vermedi.

Naşit'in alt dudağındaki çizgiye Adnan kırmızı gözlerle bakıyordu. Çizgi alaydı. Fakat Naşit'in alayını Belkıs ciddiye alarak atıldı:

— Sizin Ahmet Rıza Beyiniz, Sultan Hamid'le beraber hal'edildi. Ahmet Rıza, Abdülhamid'e somurttuğu için büyüktü. Karşısında somurtacak çehre kalmayınca Ahmet Rıza'nın yüzü de basit bir insan yüzü oldu.

Adnan, Ahmet Rıza'yı candan müdafaa edebilirdi: Hidayet'ten kaç defa duymuştu: «Hacı Ali Paşa[1] derdi ki, Abdülhamid'in altınları iki şeyi satın alamamıştır: Times gazetesini; Ahmet Rıza'nın namusunu!»

[1] Abdülhamid'in başmabeyincisi.

Fakat Adnan bunu hatırlamadı. Harbi Umumîde Âyan'da İttihat ve Terakki'yi hırpalayan adama kinini unutamamıştı.

Belkıs, Adnan'ı kanatmak için iğnelerini hep başkalarına batırıyordu. Açık kavgalar seyrekti. Sarih kavga Belkıs'la Adnan'ın karı kocalığını kuvvetlendiren bir samimiyete benzeyebilirdi. Bu kadar acı samimiyete bile, Mütarekeden beri, Belkıs razı değildi. Belkıs'ın kocasını öldürdüğü belli olmamalıydı: Adnan'la Adnan'sız kavga!

Korkuyordu Belkıs: Kavgaları karı koca kavgalarına benzerse kendileri de karı kocaya benzerlerdi belki.

Mütarekeden sonra Naşit, namus nöbetleri geçiriyordu, hele kaçan İttihatçılara kızdığı zaman.

— Kaçmamışlardır canım! Biletlerini gidip gelme almışlardır.

Belkıs bunu Naşit'e söylerken dönüp Adnan'a başka türlü bakıyordu. Bu, gözlerin önünde Adnan hatırladı: İttihatçılar kaçtığı gün, Belkıs, «Babamı memleketten zorla çıkardılar. Hafiye, hırsız dedikleri adam, onlar gibi hesap vermekten kaçmadı,» demiş, Adnan'a gene bu türlü bakmıştı.

Bazı gün Belkıs, İttihat ve Terakki nazırlarının karılarıyla eğleniyordu: «Yakut küpeleri Venedik fenerlerine benziyordu onların! Fakat iki üç asır kadar hükümette kalsalardı giyinmeyi öğreneceklerdi, kibar olacaklardı.»

Belkıs, bunu söylediği zaman daima bir cigara yakıyordu.

Adnan, odaya kapanıyor, derdini konuşamayanların derin gözleriyle duvara bakıyor, düşünüyordu: İnkiraz altı rakama sığmıştı: 15 mayıs 335.

Üç gün sonra Adnan'ın baktığı duvarda 19 mayıs 335 duruyordu. Rakamın altında ehramlaşan duvar, memleketi kurtarmaya Anafartalar'dan başlayan Mustafa Kemal'in Samsun'a ayak bastığının tarih yaprağıydı. Adnan'ın gözleri doldu. Sevincini karısına söylemek istedi: Belkıs bunu duymayacaktı. Bir zamandanberi büsbütün başka bir yüzü vardı Belkıs'ın!..

Fakat Rus Prensini son göndüğü gündenberi Belkıs'ın iğneleri bitti. Adnan'a karşı bir merhamet takındı. Adnan parasız olduğu için karısını kendisine acıyor sandı. Bu korkunç merhametin önünde büsbütün ezildi. Bu kadından ayrılacaktı. Fakat ne vakit? Onu kendi de bilmiyordu. Hem Belkıs artık hiç bir şey söylemiyordu. Hep dalıyordu. Belkıs'ın zehirli şeyler söylediği günler bile bu sessiz oda, Adnan için bir saadet olmaya başladı. Hre sözü Belkıs'ın bitaraf cevabı ile, acele tasdikiyle bitiyor, Adnan'ın lâkırdısı muhavere olamıyordu.

Belkıs, gene bir gün Bebek'teki evden dönmüştü. Kocasına lâf diye sordu: «Bir Rus Prensi vardı, tanıyor muydu? Nebinski'ydi adı.»

Adnan, karısı konuşuyor diye sevindi. Hep konuşsunlar diye Rus Prensini tanımaya çalıştı.

Belkıs:

— Voltaire'in Onikinci Şarl'ında yazdığı Leh Prensinin de ana cihetinden torunuymuş. Hani Üçüncü Ahmet'e gelen Leh Prensinin.

Bu suali Adnan, eski tarih hocalığının istihzası sandı. Fakat kızmak kudretini kaybetmişti. Yeni zenginlerin alınganlığı şimdi tekrar fakir olan adamda yoktu. Mahzun bir nezaketle:

— Tanımıyorum, Belkıs Hanım! dedi.

Karısına «Belkıs» diyemiyordu.

☆

Malta'ya sürdükleri üç kamyon İttihatçı'yı İngilizler nihayet bıraktılar. Adnan da artık sokağa çıkabiliyor. Fakat felâketini konuşacak bir tek dostu yoktu. İttihat ve Terakki hükümetteyken Adnan'ın sokakta adım başında rastladığı her gölge ya akrabası, ya yazılarının hayranıydı. Şimdi kilometre başına bir tek selâm düşmüyordu. Ve sokaklarda hep yürüyor, yürüyor, yürüyordu: Bir yere gitmeyerek!

Gün geçtikçe, içinde, fıkaralığın tuhaf hicabı başladı. Bütün parasız adamlar gibi her şeyden utanıyordu. Naşit'i muharebede zengin eden o... Fakat, şimdi o kadar parasız ki, Naşit'in sofrasında yemek yemekten utanıyor. Ve bir zamandanberi öğle yemeklerini hazfeden* Adnan, şimdi de akşam yemeklerini dışarda yiyor.

Fakat Mısırlı Prens Hasan'dan —yani Prenses Bahire'den— aldığı borç para da bitti. Akşam yemeklerini gene Naşit'in sofrasında yiyor.

Bir akşam, beyaz örtüye Adnan'ın çatalından yemek damladı. Belkıs bu anda bir şey söyleyecekti; o gün Rus Prensiyle evleneceklerini kararlaştırdılar diye çok keyifli olduğu için lâfa gülerek başladı. Adnan, tebessüme fenalaştı: Karısı, bu halinde bile onunla eğleniyordu! Sığıntı olarak oturduğu sofrada, bıyıkları iki demir gibi suratını ileriye çekti. Yanakları, önüne bakan gözlerinde iki çıkıntı gibi kabardı. Yemekten sonra evden kaçtı. Sabaha kadar sokaklarda hızlı hızlı yürüdü.

☆

Çok terbiyeli boşandılar. Belkıs'ın lâkaytlığı, Adnan'ın kibriyle birleşti, başkalarında rezalet olan boşanma vak'ası, sessiz, sedasız geçti. Hendesenin bu derece muntazam çizgileriyle yıkılan ev azdır. Bu kıyamete intizam, hürmet, terbiye, incelik soktular: Belkıs, Adnan'ın meziyetlerini soranların önüne yığdı. Adnan, kabahatin kendinde olduğunu, merak edenlere söyledi: Belkıs'ta istemediği kocadan kurtulan kadının sinsi saadeti vardı. Adnan, felâketini bir iftira gibi üstüne yükletecek zebun bir düşman aramıştı: Bu düşman kendisiydi. «Kabahat bende!» derken bütün bu kabahat Mermer Yalıda Belkıs'a ders veren tarih hocasındaydı: Eski fıkara Adnan'daydı; şimdiki yeni fıkara Adnan'da değil... Onun

* Hazfetmek: Silip süpürmek.

mazisini bilmeseydi, bugün düştü diye Belkıs ondan ayrılmazdı. «Belkıs, 93'teki sekiz yaşında muhacirden boşanıyordu. Mermer Yalıdaki tarih hocalığı, bu sekiz yaşında başlayan fıkaralığın neticesiydi.» Adnan buna emindi.

Belkıs'tan bir gün ayrılırsa, sanıyordu ki, Maliye Nazırının kızı Süheylâ ile vaktiyle evlenmediğine pişman olacaktır. Bu pişmanlıktan, vukuundan evvel, korkuyordu. Fakat şimdi Belkıs'tan ayrılınca hayretle gördü: Süheylâ'yı almadığına pişman değildi. Boşadığı Belkıs'ı, karısı Belkıs'tan çok seviyordu. Ayrıldıktan sonra Belkıs'ın istihzaları yoktu, yalnız Belkıs vardı. Hayal olan Belkıs insan kadındı, zalim değildi. Şaşıyordu; bir çok kadınları, hattâ Raşel'i bu Belkıs'la nasıl bir anda sevmişti? Bu Belkıs'tan ayrılınca Raşel bile güzel değildi. Parası da olsa zamparalık edemeyecekti. Fakat fıkaralığı onu hayata bağlıyordu: Ölümden korkacak kadar! Ancak yakından bakılınca bu korku da yalandı: Her sabah otelden çıkarken yaşayacağım diye korkan Adnan, her akşam otele girerken öleceğim diye korkuyordu. Otele! Çünkü Belkıs'tan ayrılınca Naşit'in konağından kaçmış, Prens Hasan'dan kısa mektupla gene borç istemiş, bu parayla Tepebaşı'ndaki bu otele yerleşmişti.

☆

Adnan'ı birdenbire unutmayı Vekilharç Süleyman uygun bulmadı; bir gün ona bu otele geldi. Düşenlere insanları çekiştirmek inceliğini bilen Süleyman, Adnan'a dostlarının alçaklığını anlatıyordu: «Onlar, Adnan düştü diye, Süleyman'dan bile selâmlarını kesmişlerdi!» Demek Süleyman o derece Adnan'ındı. Adnan'ın budala budala gözleri doldu.

Süleyman:

— Bilmem duydunuz mu? Cevat edepsizinin yaptıklarını..

Adnan:

— .....

Süleyman:

— İngilizlere bir aralık irtibat komiseri oldu. Hidayet'in eski kâtibi Sacit onu kıskandı. Para verilirse Türklere de hizmet eder diye curnal etti. İngilizler Cevat'ı kovdular. Ama oğlan talihli. Sizin Moiz'in karısına çattı. Madam Moiz ona bakıyor şimdi.

Adnan sarardı.

Süleyman bütün düşmanlarını Adnan'a anlattı: Ne kadar da çoktular. Serkl Doryan'ın odaları, matbaalar hep düşmanlarıyla doluymuş da Adnan'ın haberi yokmuş!.. Adnan birdenbire Süleyman'ı çok sevdi. En büyük düşmanı Süleyman, en sona bırakmıştı: İçini çekti, Belkıs'ın bir Rusla evlenmek için Peşte'ye gittiğini anlattı:

— Ne sütü bozuk karıymış, aman yarabbi! dedi, tek gözlüğünü şiddetle çıkardı.

Adnan fena oldu: «Vekilharç Süleyman onun karısına sütü bozuk diyordu.» Adnan'a göre Süleyman hâlâ vekilharçtı: Belkıs da hâlâ karısı!

Ve Süleyman'a söyleyeceği şeyin mânâsını görmek istemiyor gibi, gözlerini kapadı:

— Bunu bana ne cesaretle söylüyorsun, alçak! dedi, kapıyı vurarak odadan çıktı.

Süleyman hakarete memnundu: Artık Adnan'ın velinimetliğini herkese karşı unutabilecekti. Ve angaryadan kurtulmuştu: İkide birde Adnan'ı gelip görmek mecburiyetinden.

Şimdi, yalnız kalınca, demindenberi Adnan'ın gözlerinden çekinerek bakamadığı odanın sefaletini Süleyman bir hamlede gördü. Yataktaki esmer yastığa, lavabonun kırık mermerine sevindi. Dudağında yengeç gibi bir tebessümle otelden kaçtı, bütün dişleriyle, tırnaklarıyla mesuttu.

Adnan odasına kıpkırmızı döndü. Süleyman'ı unutmuş, Rusla evlenen karısını düşünüyordu. Dinsiz Adnan'da bütün müslümanlıklarıyla anası, babası dirilmiş, Adnan'ın gözlerinden Peşte'nin bir kilisesinde evlenen Belkıs'a hınçla bakıyorlardı.

Adnan bir anda Belkıs'tan soğudum sandı. «Zaten büyük babası Rum değil miydi!» Fakat birdenbire ağladı.

Oda kapısı vuruldu. Başında sarık, bacağında çizme, biri girdi: Habibullah Efendi. O, İttihatçı değildi. Fakat İttihat ve Terakki'yi o kadar seviyordu ki, bu aşkının yüzünden İngilizler Malta'ya sürmüştüler.

Habibullah Efendi, «Süleyman'a rastladım. Senden geliyormuş. Bu herifle hâlâ ne diye görüşüyorsun, yahu?» diyor, Adnan'ın konağındaki siyasî dosyaları Süleyman'ın İngilizlere verdiğini söylüyor, sonra şaşıyordu: «Onlar bunu Malta'da duymuştular da, Adnan'ın haberi yok muydu?»

İki saat sonra Habibullah Efendi Belkıs'ı anlattı. Eski ahbabı olan Erkânıharp Müşiri'nin kızı Belkıs'ı Malta'dan Galata rıhtımına çıkınca duymuştu: Bir Rus Prensi vardı. Karısını on iki bin liraya satmıştı. (Yedi bin lira, ağızdan ağıza dolaşarak Habibullah'a gelinceye kadar on iki bin lira oluyordu.) Belkıs Hanım, bu Prensle evlenmişti. Fakat Prens morfin müptelâsı* diye Belkıs Hanım bedbahttı.

Habibullah sustu. Adnan'a başka türlü gözlerle baktı. Yıllardan sonra Adnan, şimdi hatırlıyordu. Ona Habibullah'ın ağzı «Belkıs'la evlen!» dediği gün gözleri «Belkıs'la evlenme!» diye haykırmıştı. Bugünkü bu gözler ona vaktiyle haykıran gözlerdi.

Fakat Adnan boşuna memnundu: Belkıs, Habibullah'ın dediği gibi bedbaht değildi. Çok bahtiyardı. Çünkü Peşte'de Hungarya otelinin garsonları Belkıs'a «Altes!» diyorlardı.

ALFRED CEVAT'IN İSİM GÜNÜ

HARBİ UMUMÎDE İttihatçı olan Moiz dö Navara, mütarekede İtalyan oldu, İtalya'ya gitti. Gitmeden, nesi varsa karısı

* Müptelâ: Tutkun.

Raşel'in üstüne yaptı: Fakat karısından da kâtibi adillerde* beş tane beşer yüz bin liralık borç senedi alarak.

Aylardır, Alfred Cevat, hep Raşel'in evinde.

Raşel'in konağında bugün cazbandlı çay var.

Davetliler bilmiyorlar; Cevat, bugün otuz üç yaşına bastı; onlar onun için bu çaya davetli.

Raşel, Cevat'ı sevdiği gündenberi ne çay verdi; ne de çaya gitti. Aradığı erkeği ele geçiren kadındı. Saadetiyle baş başa kalmak: Genç olmayan bir kadının iş adamı zekâsıyla Raşel aşktan bunu anlıyordu. Eline geçirdiği erkeğin etrafına büyük denizlerin şehirsiz, insansız tenhalığını koymuştu. Eve kimse gelmedikçe daha fazla birbirlerinindiler. Raşel insanlardan, salonlardan Cevat'ın göğsüne kaçmış, ıssız tenhalığın ortasında dağ gibi büyüyen saadetine alnını dayamış, arkasına bakmıyordu. Cevat'la geçireceği dakikalar için ayda otuz gün o kadar azdı ki nezaketlere, tahatturlara, vefakârlıklara, briçe, dedikoduya ayıracak saatleri yoktu. Fakat birbirlerine kâfi gelen bir kadınla bir erkek bile başkalarına muhtaç olmaktan kurtulmuyordu. Raşel de evine topladığı bu kalabalığa bugün muhtaçtı. Bugün kalabalık bir bayram günü olacaktı. Çünkü Cevat, otuz üç yıl evvel bugün doğmuştu. Çok içilecekti. Caz çok haykıracaktı. Raşel'le Cevat çok güzel giyinecekler, kibar kolları, ağır alınlarıyla dolaşacaklardı. Ve mutlaka kıskanılacaklardı: Aşkları, başkalarının kıskanmasına muhtaç olan devredeydi. Vücudunun kalın tarafları Avrupa'ya sürtüle sürtüle sivrilen adam ne demektir, Cevat, bunu, davetli kadınlara gösterecekti. Fakat fazla tebessüm etmeyecekti. Az konuşacaktı. Lütfen mütevazi olacaktı. Kibar, soğuk tevazu, davetli kadınlarla Cevat'ın arasına mesafe koyacaktı; bu mesafede Londra'nın güç girilen kulüpleri, Paris'in büyük salonları ayağa kalkacaktı. Cevat otuz üçüne bastığı için altmış çift zıplayacaklar, Raşel'le Cevat bu kalabalıkta yalnız ikisinin bildiği bir bayramda yaşayacaklardı.

* Kâtibi âdil: Noter.

Raşel birdenbire sordu:

— Cigara kutun Cevat?

Cevat göz kırptı. Tabakayı cebinden çıkardı. İki parmağının ucunda gösterdi. Güldü. Anlamıştı: Raşel'in ona verdiği plâtin tabakayı herkesin görmesine Cevat belli etmeyerek çalışacaktı; bir de Londra'daki ünvanlı, arabalı kadınların ona nasıl dayanamadıklarını Cevat dansederken, davetli kadınlara ağzından kaçıracaktı. Londra'daki bu kadınları —bu yalanları— Raşel hiç kıskanmıyordu. Yatakta bile bunları dinlerken sevincinden Cevat'ı kaç defa ısırmıştı. Bu uydurulan İngiliz kadınları Raşel'in gururuydu: Kocasını Raşel nasıl bir erkekle aldatıyor, bunu bugün çaydaki kadınlar da anlamalıydılar.

Raşel, yeri belli olmasın diye Cevat'ı kafasından ısırdı. Kulağının deliğine sıcak bir nefesle fısıldadı:

— Budalalar bilmeyecekler! Çaya niçin geliyorlar bilmeyecekler!

Fakat dünyada hangi saadet tamdır? Davetli kadınlar, çaya niçin geldiklerini biliyorlardı. Kadının havadis almak kudreti, hizmetçinin havadis vermek ihtiyacıyla birleşmiş, telefon da bu muzipliğe burnunu sokmuş, çayın sebebini hepsi öğrenmişlerdi.

Caz binbir perişan sesle başladı. Hayvan nevilerinin hepsi bir anda haykırıyordu. Kedi ilânı aşk ediyor, köpek kuduruyor, vapur bacası ve polis düdüğü çıldırıyor, tüfek atılıyor, bina yıkılıyordu. Bu kıyametin önünde sokağın pencerelerdeki sessizliği arttı. Ufuk, bin kilometrelik bir mezardı. Aitı harp cephesi[1] sanki yan yana durmuş, Türk'ün meçhul askerine yüz bin metrelik kabirdi.

İçerde dans başladı. Sokakta zehir gibi bir soğuk, yağmur, çamur ve işgal askerleri vardı. Dışardaki zulmün ve kışın korkunç kimsesizliğini sezecek bir tek kişi bu salonda

[1] Kafkas, Irak, Filistin, Çanakkale, Galiçya, Romanya.

yoktu. Vatansız olmak ne iyi şeydi: Pencereden başlayan, ufukta biten mezarlığı kimse görmüyordu. Zaten herkes salonun ortasında birikmişti.

Davetli kadınlar birdenbire mahzundu: Hasta yüzlü fakat yakışıklı İngiliz Yüzbaşısı[1] ve kurşunî pelerinli İtalyan kumandanı[2] buraya gelemeyecektiler. Bugün onlar bir sultanın çayındaydılar. Raşel, bir sultanın kendisine tercih edildiğine sevindi.

En emin dedikodu köşesi olan dansta, çiftler Cevat'ın isim gününe gizli dudaklarla gülüyorlar; parmaklar omuzlara, bellere basarak Raşel'in mağrur yüzünü gösteriyorlardı. Halbuki Raşel mağrur değil, somurtkandı: Salonun havasında bir acayiplik buluyor, içi sıkılıyordu: Davetlilerde umduğu hamakati* bulamamıştı. «Sorbon'dan mezun!» diye atarak Samih Paşa oğullarından Cevat'ı bu kadınlara takdim ederken bunların gözlerinde beklediği tasdiki görememişti.

Hattâ şimdi niçin bilmeyerek, Cevat'tan kaçıyor, onu görmüyor, onun çayda olduğunu bilmiyordu; Cevat'ın tarafından ufak bir hareketle başka yerde bulunuyor, gözleri, onu görünce dalgın oluyordu. Bu komedya bir itirafa benzememek için Cevat'a, «Bir şey almaz mısınız, ekselans?» diyor, Cevat'ın elinde viski bardağını görünce şaşalıyor, «Niçin burdaki cigaradan içmiyorsunuz?» diyor, büyük gümüş kutuyu aramak için Cevat'tan kaçıyordu. Cevat, bu evde birdenbire bu kadar yabancı olduğuna kızıyor, Raşel'in kulağına eğilmek, derisindeki mavileri saymak, sonra ne söylediğini herkese belli edecek acayip bir kahkahayla salonu doldurmak istiyordu: Bunu yapacak kadar sarhoştu; kendi evinde olduğunu herkese anlatmalıydı; bu kadın onundu. Cevat, bunu kimse bilmiyor sanıyor, rahatsız oluyordu. Fakat Raşel'le aşkı onun ekmek parasıydı; bir defa birkaç gün dargın durmuşlar, Cevat borca

[1] Bennett.
[2] Poletto.
* Hamakat: Aptallık.

batmıştı; İstanbul bir müddettenberi çok zeki olmuştu; kimseyi dolandırmak kolay değildi; sarhoşluk icabı edepsiz olmaktan vazgeçti. Ancak bu kadar güzel kadınlar içinde bu kadar içtikten sonra meçhul bir adam olarak kalmak keyfini kaçırıyordu.

Çalgı sustu. Cevat, dansettiği konsolosun karısına viski verdi. Bardaklar ellerinde, felsefe konuşuyorlardı. Cevat, lâkırdısını sade bir tek kişinin dinlemesinden mustaripti. Başındaki defineye yalnız bu kadının hayret etmesine razı olamazdı; hatip sesiyle anlatmaya başladı. Altmış çift, 600 insanın sükûtu ile dinliyordu.

Davetliler gittikçe kalınlaşan tek bir halkaydı. Dairenin merkezinde Cevat durmuştu. Karşısındaki kadın halkada yavaş yavaş siliniyordu. Fakat Cevat, kadını gözleriyle bırakmıyor, «Medeniyet»i anlatıyordu. Cevat, yirminci asrı beğenmedi. Kadın, inadı tuttu, medeniyetten yana çıktı. Fakat biraz sonra kalabalıktan utanan kadın, bahisten kurtulmak için Cevat'ı tasdik etmeye başlayınca lâkırdı bitiyor diye Cevat telâşa düştü. Herkese haykırdı:

— Hanımlar, efendiler; medeniyeti insan, hayvandan aldı.

Herkes güldü. Bir Musevi kadını Fransızca alay etti:

— Hayvandan mı? Şu bildiğimiz hayvanlardan mı efendim?

— Evet, bildiğimiz, yahut bilmediğimiz hayvanlardan.

Musevi kadını bu sefer Almanca alay etti:

— Ama hangi hayvanlardan? Maymunlardan mı, yoksa kurtlardan mı?

Cevat, Raşel'e bakarak kadına İngilizce cevap verdi:

— Maymunlardan da, kurtlardan da, kargalardan da, eşeklerden de.

Salon çınladı: «Yaşa! Bravo!» sesleri...

Delikanlılar caza oturdular. Davula demir tüccarı bir Yahudi geçti: Sarı dişli, sarı kirpikli adam... Lâkırdıyı burnu ile dinliyor gibi burnunun iki deliği herkesin yüzüne bakıyordu. Mütarekenin ilk günündenberi evine yedi orduluk kocaman bir Fransız bayrağı asmıştı; sokakta yedi devletin bayrağı gibi yürüyordu. Cevat'ın büyük babasının Rum olduğunu bilmiyordu, adı Türk olan Cevat gülünç oldukça seviniyordu. Raşel, bu adamın aşkını reddettiği için adamın Cevat'tan da, Raşel'den de alınacak intikamı vardı.

Ve Cevat'la Raşel'in ne kadar gülünç olduğu, bu salonun ne kadar çöktüğü bu adamın yüzünden anlaşılıyordu. Cevat sandalyeye çıktı; tepeden hitabet edecekti; hatibi, davetliler hurralarla alkışladılar. Davuldan bir «bum» uçtu. Demir tüccarı:

— Susalım! diye haykırdı ve Cevat'a İngilizce:

— Devam ediniz ekselans! dedi.

Deminki sesini birdenbire bulamayan Cevat ince başladı, kalın devam etti:

— Hanımlar, efendiler; hayvanlar olmasaydı, Âdem babamız zehirlenirdi. Hangi ot zehirli, hangisi değil, nereden bilirdi?

Davuldan gene bir «bum!» ve arkasından gene yaşalar, bravolar, kahkahalar...

Raşel sapsarıydı. Cevat'ın gözlerini arıyor, bulamıyordu: Hatibin gözleri bütün suratını kaplayacak kadar büyümüş, herkese hep birden bakıyordu.

— İlk primadonna bülbüldür. İlk sahne artisti maymundur. İlk kilise vaizi kargadır; ilk dalkavuk köpektir.

Gene bir «bum!» Gene arkasından alkışlar...

Cevat, hokkabazlaşan kafasıyla iki yana teşekkür ediyor, ve hastaneden çıktıktan sonra Raşel'in konağına giren uşak Ahmet'in adını «h»sız çağırarak: «Amet, bir viski!» diyor, içiyor! «Bir vermut!» diyor, içiyor; «Bir rakı!» diyor, içiyordu. Raşel bu rezaletin ortasında tuvaletinin kibarlığından, salonun ihtişamından utanıyordu. Yatak odasına kaçacak, her zavallı kadının son dostu olan yastığına yüzükoyun kapanacak, hüngür hüngür ağlayacaktı. Yatak odası ona büyük bir

tehlike hatırlattı: Orda söylediği şeyleri Cevat şimdi burda da söylerse?.. Sorbon'dan çıkan hatip söyleyeceği tek kelimeyle otomobil garajı kokacaktı: Kırmızı mendilli şoför geniş pantalonunun iki cebine iki yumruğunu sokarak bu salonun suratına dudağının kenarından keskin bir tükrük fırlatacaktı. Yatak odasında bayıldığı itten Raşel şimdi korkuyordu.

Cevat, üç yumrukla üç viski daha içti: Şimdi, «Ayı kaptandı. Sal fikrini insanlar şimal ayısından almıştı!..»

Bir kadın, yakasındaki kastoru göstererek Fransızca:

— İnsanlar benim yakamdan bir şey almadılar mı efendim? diye sordu. Cevat:

— Köprü yapmak ilmini insanlar sizin yakanızdan aldı madam! Kastor ilk mühendistir, dedi, Amet viski! diye haykırdı.

Raşel düşünüyordu: «Ne yapmalıydı? Gülse kendini gülünç buluyor, somurtsa kendini aptal sanıyor, yüzüne bir vaziyet arıyordu. Bu deliyi nasıl susturabilirdi? Kızsa, Cevat misafir olmaktan çıkacak, ev sahibi nezaketiyle bu misafirin tuhaflıklarına gülse, Cevat, kendini sahiden tuhaf sanacaktı ve bu tuhaflığın sonu gelmeyecekti; odadan çıkıp gitse, Cevat, kimbilir, ağzından neler kaçıracaktı.»

Halbuki hatip, sabah okuduğu kitabı burada anlatıp bitirmeden, Raşel'in aklına gelen şeylerden hiç birini ağzından kaçırmak niyetinde değildi: O, daha «domuz»un kim olduğunu anlatacaktı:

— Domuz, diyordu, tabakatülarz* ilminin ilk profesörüdür; altını ilk bulan domuzdur.

Cevat, «altın» deyince birdenbire hatırladı; plâtin tabakasını çıkardı; İngilizce:

— Hanımlar, efendiler, dedi. Eğer domuz topraktaki maden tabakalarını bulmasaydı, biz insanlar bu süsleri bugün kullanabilecek miydik?

* Tabakatülarz: Jeoloji.

Cevat, plâtin tabakanın misafirlere gösterileceğini ona tembih eden Raşel'i gözleriyle arıyor, ne kadar memnun olduğunu görmek istiyordu.

Demir tüccarı, davuldan bağırdı:

— Hekimliği kimden öğrendik, ekselans?

Cevat:

— Onu da hayvanlardan!.. Mösyö Reaumur'e termometreyi ilham eden kedidir. Müshil almayı köpekten, kahve içmeyi keçiden öğrendik.

Bir kadın eğlendi:

— Arıdan da galiba reçel yapmayı öğrendik!

Cevat:

— Asla! Onu sinekten öğrendik! Sinek, o ne kudretli hayvandır. En korkunç diktatörü canından bezdirir. Hayvanlar küçüldükçe kudretleri büyür. İşte mikroplar!.. Vücudumuz onların lokantası, kahvehanesi, meyhanesi, kerhanesidir, dedi.

Herkes önüne bakarak gülüyordu. Raşel dayanamadı. Fransızca:

— Fakat, Cevat Bey! diye haykırdı.

Cevat haykırdı:

— Sen sus!

Cevat'la resmî yüzle konuşan Raşel, «sen»in karşısında fenalaştı. Raşel'in yakın dostu görünen kadınlar: «Canım, sarhoş! Sarhoşa bakılır mı?» diyorlardı.

Cevat bir viski daha içti. Buzunu yedi:

— Mikroplar, dedi. Karınlarını vücutlarımızda doyururlar. Doyurduktan sonra da bütün toklar gibi çapkınlık etmek isterler. Hastanın ateşi yükseldi ne demektir? Mikroplar hastanın vücudunda zamparalık ediyorlar demektir.

Levanten genç sordu:

— Ya dil?

Cevat cevap verdi:

— Dilimizi de hayvanlardan aldık. İnsan nevi evvelâ uludu; sonra havladı; sonra miyavladı; sonra kişnedi; en sonu

meledi. Yalnız Avutralya yerlileri tavuklar gibi konuşurlar; onların dili bir «glu glu»dur.

Davuldan bir «bum!..» Arkasından alkışlar, kahkahalar...

Cevat emir verdi:

— Hadi Avustralya yerlileri gibi hep bir ağızdan!

Başta Cevat, arkasından Levanten delikanlılar hep bir ağızdan başladılar:

— Glu glu, glu glu...

Her gürültünün ucunda davuldan bir «bum!»

Raşel iki eli başında, gözleri dolmuş, ne yapacağını bilmiyordu.

«Demir tüccarı» buraya gelirken, avluda bir kitap görmüştü; bu, Cevat'ın demindenberi saçtığı incileri aldığı kitaptı.[1] Onu, dalgınlıkla şosonlarının üstünde unutmuştu. Şimdi salona gelen Uşak Ahmet'i demir tüccarı çağırdı. Kulağına:

— Cevat Bey bu anlattığı şeylerin yerlerini bize gösterecek. Aşağıda kitabını unutmuş; istiyor; koş getir! dedi.

Uşak Ahmet koştu, getirdi. Cevat'a uzattı.

Cevat:

— Bu ne?

Uşak Ahmet:

— Söylediğiniz şeylerin yerlerini gösterecekmişsiniz.

Cevat:

— Senden bunu isteyen oldu mu? Ayyı!.. Hadi götür yerine!

Uşak Ahmet:

— .....

Cevat:

— Ne duruyorsun ulan? Hadi diyorum!

Uşak Ahmet:

— Yeri neresi? (Öfkeyle) Lâstiklerin üstüne mi koyayım?

[1] Charles Mismer, *Soirées de Constantinople.*

Cevat:

— Ulan eşşek! Neden oraya koyacakmışsın? Madamın yatak odasına götür; yatağımın başındaki masaya koy!

Raşel ısırılmış çocuk sesiyle haykırdı:

— Çok terbiyelisiniz!

Cevat bağırdı:

— Sana ne derler, biliyor musun? Sana kadın demezler, sana dişi derler!

Herkes sustu. Aynı şeyi düşünen yüz yirmi insanın suratından salona bir tek sükût doldu. Raşel, yüzüne bakmaktan utananların önünde «yakalanan kadın»dı. Alnını gizleyecek yer arıyor gibiydi. Salon jandarmalıktı; havada kelepçenin, kasaturanın demirinden yayılan soğukluk vardı. Demir tüccarı, sevincinden çıldırdı; davuldan kalktı; caza «Başla!» diye işaret verdi. Zahirde rezaletin devam etmesine mâni olmak istiyordu; asıl maksadı başkaydı: Cevat'ın bundan sonra edeceği küfürler, belki bu son hakaret kuvvetinde olmazdı. Son hareketi olduğu noktada kesmekle, demir tüccarı, edilmeyen hakaretlere, hayalin, müphemiyetin, ihtimalin enginliğini temin ediyordu. Cevat, malûmatını bitirmiş, şimdi Raşel'e kızmak istedi: Bu kadın ona para vermiyordu; yalnız terzisini, berberini göstermişti; nakit para vermek yoktu. «Ona para vermek, başka kadınlarla da görüş demekmiş.» Bunu da, utanmadan ona söylüyordu.

Şu utanmayan kadına «Orospu!» diye haykırmak için Cevat ağzını açacaktı; Raşel, Cevat'ın bu kelimeyi haykırdığı zamanlardaki acı parıltıyı karanlık gözlerinde birdenbire gördü. «Cevat!» diye bir çığlık kopardı. «Bey»siz söylenen bu isimdeki itirafı unutacak kadar Raşel şaşırmıştı. Koştu. Solgun elin Cevat'ın korkunç ağzına kapadı; elin tazyikiyle ağzına sıkışan ılık havadan, küçük kadın mendilinden burnuna dolan lâvantalı ter kokusundan Cevat bulandı. Kadının avucuna sıcak şeyler doldu; Raşel elini çekince Cevat'ın ağ-

zından kadının göğsüne, bütün içtiği şeyler döküldü. Demir tüccarı sevincinden bembeyazdı: Burnunun iki deliği Raşel'in göğsünde duran sarı çamura bakıyordu.

PLÂTİN TABAKA

BİR HAFTADANBERİ dargındılar.

Cevat'ı ne kadar sevdiğini, Raşel onunla dargın durduğu zaman anlıyor; onunla dargın mı? Herkesle dargın: Hizmetçilerle, terzilerle, kunduracılarla.

Kocası dün İtalya'da mide ameliyatı olacaktı. Öyleyken elinde telgrafla koşan hizmetçiye çok kızdı:

— Bu ne telâş? Ne oluyorsun?

— Telgraf, Madam!

— Olabilir a!

— İtalya'dan geliyor, Madam!

— Gelir a!

Raşel, telgrafı yumruğunda sıkarak Cevat'ın beş on şekilde öpmeyi bilen dudaklarını düşünüyordu; göğsünü kirleten adamın bu münasebetsizliğini çoktan unutmuştu. Cevat'ın, katı göğsündeki mermerde çürüyünceye kadar dinlenmek isteyen başı günlerdenberi muallâkta duruyor, kafası ortada bir mesele oluyordu; bu başla mı bu telgrafı merak edecekti?

Cevat, plâtin tabakasını satmıştı. Kutunun parasıyla Asmalımescit'te oda, yani delik tutmuştu (Bekârlar odaya delik derler). (Satmak), ona çalışmak gibi göründü. Ve bu parayı kazanılmış paranın haklı rahatıyla yiyordu. Bir taraftan da paranın bir kısmı ile umumî bir evde bir genç kadına gitti. Kadın, Moiz'in karısı olsaydı, dünya güzeliydi; Raşel'in çamaşırlarını giymek, onun evinde, yatağında olmak şartıyla âfetti. Bu lezzetin içinde Raşel'in ezberlenmiş etinden soğumaya hazırlanıyor, aşkı vazife haline sokan Raşel'den bıktığını sanıyor, onunla hiç barışmamaya karar verdiğine kendisini inandırıyordu.

Fakat, gün geçtikçe, sigara kutusunun parasıyla gittiği ikinci kadın, birincisi gibi ucuz lâvanta kokan hayvandı; iğreti tebessümleri dudağından düşüyordu; gözleri Cevat'ın çabuk gitmesini bekliyordu. Hiç bir yeri çarpmayan kadındı; bu kadını sade yiyordu, fakat doymuyordu.

Raşel'in kumral cehennemindeki buharı, buğuyu, kıyameti Cevat nihayet özledi. Bitmeye başlayan parası da Raşel'i hicran haline koydu. Raşel'e yalvarmak, arkasından gerçek, önünde yalan olarak telâş etmek istedi. Sonra bu telâşına güldü. O nasıl unutuyordu ki birkaç gün sonra Raşel kabahatli olacaktı ve gelecek, yalvaracaktı. Onun dudaklarından Cevat gözlerini kapayarak suratını çekmek istedikçe o, Cevat'ın burnunu, çenesini, yakalayabildiği kısmını öpecekti; affedilmek isteyecekti.

İlk dargınlıklarında böyle barışmamışlar mıydı?

Nasıl ki bu sabah Cevat'ı bu bekâr odasında bakkal değil, Raşel uyandırdı. Fakat Raşel çok öfkeliydi: Çaydaki rezaleti Cevat'ın suratına vurmaya gelmişti o!.. Hiddetlenmek için Cevat'ın yatağına geliyordu. Cevat, paslı, kısık sesle, «Orospu!» dedi. Raşel'i kollarının arasında sıktı. Kadın, saadetinden ağlıyordu. Bu kelime derisine karışıyor, bu kelimede bulduğu birçok erkek onu çıldırtıyor, kadın, kendi orospuluğuna şehvet duyuyor, kafası kopuyor, bu kelime onu lezzetinden hasta ediyordu. Bu kelimeyi bütün ömründe yalnız Cevat'tan duymuştu. Ne kocası, ne de başka erkekler ona bu saadeti verebilmişlerdi.

Bir saattenberi kırmızı olan kadın, şimdi solgundu. Cevat'ın burnuna parmağının ucuyla vurdu:

— Benim mevkiimi düşünmek yok mu? Altmış kişinin önünde öyle şeyler yapılır mıydı?

Fakat şimdi Cevat'a gelişindeki rezaleti küçültmek için Cevat'ın çaydaki edepsizliğini küçülttü:

— Vakıa içki hali; insan yaptığını bilmez. Ama biraz da idare edebilirdin! Kabahatlisin! Dinlemem, kabahatlisin.

Cevat'ın dudaklarını eziyetle öpüyor, yaramaz çocuğun cezasını veriyordu.

Fakat Cevat, Raşel'in evine gitmeyecekti. Çok istiyorsa Raşel onu garsoniyerinde bulabilecekti. Hem bundan sonra Cevat, Raşel'den para yardımı da beklemeyecekti. Bu, kelimesiz bir mırıldanmayla anlaşılıyordu. Çünkü Cevat, çalışacaktı; çünkü o, evlenecekti! Fakat Cevat, bunu söylerken iki eliyle Raşel'in kafasını havaya kaldırarak yüzünü rasgele her yerinden öpüyor, evlenecek adama ikisi de kahkahalarla gülüyorlardı.

Cevat nihayet Raşel'in evine gitmeye razı oldu; ama bir şartla: «Uşak Ahmet kovulacaktı».

Bu şart, Cevat'ın hem Uşak Ahmet'e hıncının neticesiydi; hem de ayak basmayacağım dediği eve tekrar gitmeyi şartla kabul etmek gururunun hilesi...

Raşel, Cevat'ın ensesinden Fransızca söylendi:

— Uşak Ahmet'i nasıl kovarız cicim? Bizden çıksın da sırlarımızı bütün Beyoğlu'na mı yaysın?

Beyoğlu'nda saklanan sırra Cevat, içinden güldü.

Söylediği lâfa Raşel'in de inanmadığını biliyordu. Zaten Raşel açığa vurdu: Uşak Ahmet, yakışıklı hayvandı: Saçının ve kıllarının keskin renkleriyle, büyük ve beyaz dişleriyle konağı, eşyası kadar süslüyordu.

Cevat'ın dudaklarına, Raşel'in dudakları ufak sesle Uşak Ahmet'i o kadar yalvardı ki, oğlan nihayet kovulmuyordu.

Fakat bu sefer de Uşak Ahmet'in yemeklerde hizmet görmeyeceğini Cevat şart koştu. Ama bu inadından da Raşel'in çıplak göğsünde vazgeçti.

Cevat, Raşel'in konağına gelince hizmetçiler, uşaklar şenlik yaptılar. Yalnız Uşak Ahmet düşünceliydi. Cevat'ın barıştığına Raşel o kadar sevindi ki, bir gün evvel kovmaya

kalktığı uşakları şimdi birdenbire sevdi; kravatlarını eski buluyor, kocasının dolabından yenilerini veriyordu. Fakat kendisine bu kravatların en güzeli verilen Uşak Ahmet'in ağzını bıçaklar açmıyordu. Gözleri, bir sağırın yüzündeki dikkatle Cevat'ta kalıyordu.

Cevat, bu akşam yemeğinden sonra sigarasını mukavva paketten çıkarırken plâtin tabakasını geçen gün çaldırdığına yandı. Raşel, Cevat'ın üzülmesine razı olmadı; oyuncağını kaybeden güzel çocuğa vaadetti: Ona daha iyisini Paris'ten getirtecekti. Raşel'in vaadini Cevat, sahtekar bir burunla cevapsız dinledi; sonra sigarasını Uşak Ahmet'in niçin çabuk yakmadığına kızdı. Raşel'e Fransızca:

— Bu oğlan adam olmaz, hâlâ aynı eşek! dedi.

Bu Fransızca lâkırdı o kadar edepsiz sesle söylendi ki, aleyhindeki bu lâfı Uşak Ahmet, olduğundan daha ağır sandı.

RUS PRENSİ

PEŞTE'DEN İstanbul'a Belkıs, Prenses döndü. Fakat Rus Prensiyle evlenmesi Şişli'de hâdise olamadı. «Rus Prensi!..» diyorlardı. Mesut olacak kadar kıskanılmayınca Belkıs da kendini mesut bulmamaya başladı. Kocasının Prens olması altı ayda eskidi; parası da sekiz ayda bitti. Bir taraftan da onu, Prense vardığı için çekemeyecek olanlar, vaktiyle Adnan'ın karısıydı diye kıskanıyorlardı. Halbuki Şişli'nin bu eski aileleri için, bir zamanlar, Adnan, «sonradan görme»ydi; onların densiz gözlerinde bir zaman Belkıs hep bunu görmüştü. Belkıs'ı boşayınca Adnan asil oldu; dedesi Çelik Mehmet Paşa'yı herkes bildi; kıymeti bilinmeyen kocaydı; «Çapkındı ama, Belkıs'ı hoş tutuyordu. Zaten çapkın olmayan koca var mıydı? Elverirdi ki aldatıldıklarını karıları anlamasınlar...»

Belkıs da kocasından boşandıktan sekiz ay sonra bir gün kocasının asil olduğunu düşündü: «Bu, onun ellerinden bel-

liydi!» Fakat sonra «bütün Adnan»ın hayalini karşısına koydu: Adnan yüzünü kaybeden bol etiyle Belkıs'ın gözünün önünde durdu. Kocaman vücudunun yanında bu asil eller çok azdı: Çelik Mehmet Paşa'yı masal olmaktan kurtaramayacak kadar az!.. Adnan'ın asaletini bir tarafa attı; yalnız çapkınlığında durdu.

Adnan'ın görüştüğü başka kadınlar, birdenbire Belkıs'ın kibrine dokundu. Bunu vaktiyle bilseydi belki ondan ayrılmazdı. Belkıs'a dümdüz aşkı Adnan'ı mânâsız adam yapmıştı. Fakat Belkıs düşündükçe kendisine sadakatsizlik edecek kadar mevcudiyeti olmayı Adnan'a çok gördü; bu fazilete —fazilet diye baktığı bu zamparalıklara— inanmıyordu. Adnan, Belkıs'a hâlâ yalnız karısının olan suratıyla bakıyordu. Belkıs, bu mânâsız adamın hayalini boşandıkları günkü düşük omuzlarıyla bir köşede bıraktı, başka şeyler düşünmeye başladı, fakat düşünmek istediği o başka şeylerden evvel şunu havsalası almıyordu: Ona Adnan'dan ayrıldı diye niçin acıyorlardı? Bu merhametler garezkârlıktı. O acınacak halde değildi ki!.. Mesuda acınır mıydı?

Fakat mesut olmadığını o da bugün birdenbire anladı. Rus Prensi, Belkıs'la bugün kavgaya başladı. Bu, onun morfin parası bulamadığı ilk gündü; sövdüğü vakit göğsünde bir lâğım kırılıyordu. Bu hakaretlerde bir kavganın edebiyatı yoktu; bu küfürlerde hicvin şiiri yoktu; bu küfürlerde hayat vardı.

Kavga Almancaydı; sâitler* tokat gibi ötüyordu. Karı koca arasındaki kavgalar gibi bunlar da çabucak itiyat oldu. Sık sövüşmeye başladılar.

Artık belliydi: Belkıs'ın dayak yiyeceği günler yaklaşmıştı. Parası bitince Prensin ahlâkı büsbütün meydana çıktı; evde refah eksildikçe Belkıs çirkinleşiyordu. Yemekte kavga ederlerken, yemek mezbeleydi;* karı koca köpektiler.

* Sâit: Sesli harf.
* Mezbele: Süprüntü.

Prensin eski karısını satarak aldığı yedi bin lira kumarda üç ay evvel bitmişti; Belkıs, Peşte'de yediği elmaslarından en sonunu da sattı. Oturdukları apartmandan çıktılar; iki ahçılarını ve bir çok hizmetçilerini savdılar. Apartmanın sahibi kira borcu için eşyaya haciz koydu, sattırdı.

Beyoğlu'nda Derviş sokağındaki bu tahta eve taşındılar. Kapısı siyah tokmakla çalınan bu evin içinde sabah, öğle, ikindi belli değildi; evin havası merdivende siyah, odada esmerdi. Kalyoncukulluğu'nda eski eşya satan Rumdan —Diyojen gibi burnunun ucu müstehzi ihtiyardan— taksitle eşya aldılar. Peşin parayla bu eşyayı ucuz alacaklardı; fakat aydan aya ödeyerek alacakları şeyler için pazarlık edemezlerdi. Fıkara oldukları halde, eşyayı zenginlerin vereceği fazla parayla aldılar. Bu da fıkaralığın muzipliği idi.

Bu antika eşya konduktan sonra, evde bir nevi koku başladı: Katranın salyası, maden kömürünün mide ufuneti, benzinin çürük dişi, mazotun cerahati, yuğrulmuş, köpükleşmiş, buharlaşmış gibi ağır bir hava; odada, merdivende kımıldamadan durdu. Belkıs'ın Mermer Yalıdan kalan sandığından çıkardığı beyaz keten parçası, siyah havanın içinde bir metre alevdi, bu alevden etrafa serin bir temizlik yayılıyordu.

Evin bir odasında bir Rus yerleşti: Bu adam, ortalığı temizleyecek, onların yemeklerini pişirecekti. Belkıs, bu adamı Prensin Rusya'daki birçok uşaklarından bir tanesi sandıkça çok beğeniyordu: Ne kadar üslûbluydu! Uşak da Belkıs'ı köpek necabetiyle* seviyordu.

Bu evde fazla kavga ediyorlardı. Karı koca bir gün yine sövüşüyorlardı: Uşağın sabrı tükendi; mutfaktan koştu; kıymalı elleriyle Prensi dövdü; Prens dayağı kımıldamadan yedi; bu kadar tabiî, bu kadar bitaraf dayak yiyen kocasına Belkıs şaştı, biraz sonra dondu: Prens uşağı kovmuyordu. Halbuki Belkıs'ın demin canı sıkılmıştı: Sanmıştı ki, uşak kovulacaktı; Belkıs da kendini candan seven bir adamdan olacaktı. Bel-

* Necabet: Soyluluk.

kıs'ın ağladığı zaman gözleri dolan bu adamın yerine kimbilir ne duygusuz biri gelecekti. Fakat uşağından dayak yiyen, sonra da onu kovmayan kocasını, Belkıs, en acemi romanlarda bile okumamıştı. Şimdi, Belkıs, başka bir hayret içinde kaldı: Uşak, Rus Prensinin baba bir, ana ayrı kardeşiydi. Prensin babasının metresinden olma oğluymuş. Rus Prensi, bu adam için o güne kadar Belkıs'a, «Uşağımdır,» dememişti; Prens, öyle âdi adam değildi.

Fakat bu uşağın kardeşi olduğunu söylemeye de üşenmişti. Kendisinden dayak yiyince, kardeşini karısına takdim etmeye lüzum gördü. Tuhaftır: Dayak yiyen kocası, Belkıs'ın gözünde evvelâ küçülmedi. Bu evin dekorunda, bu dayağı —farkında olmayarak— Belkıs tabiî buldu. Parası bittikten sonra kocasının hergün artan âdiliği de dayağın tabiiliğini artırıyordu. Fakat biraz sonra kendi kocasından ayrı ve sırf vak'a olarak «bir kocanın yediği dayak» Belkıs'ın gözünde şimşek gibi çaktı: «Nereye düşmüştü? Kimlerin arasındaydı?»

Belkıs'ı üçüncü bir hayret daha bekliyordu: «Bir müddettenberi onları bu uşak besliyormuş!» Bu, Prensin terbiyeyle, itaatla yediği dayağın son izahıydı.

Uşak, Rusya'da güzel sanatlar mektebinden çıkmıştı; ressamdı; viyolensel de çalıyordu. Yattığı odanın yarısını atelye yapmıştı: Ortasından Acem beziyle ikiye bölerek... Bulaşıkları yıkadıktan sonra bu odaya kapanıyor, yüzlerinin «yeni»liğinden mustarip olan yeni zenginlerin eşyalarını eskitiyordu: Yepyeni koltuk, bir fırçanın ucunda on beşinci asır oluyordu: Lâakal* *Renaissance!*.. Ona oymalı bir tahta getiriyorlardı; iki hafta sonra bu tahtayı o Medici'lerin çeyiz sandığı olarak geri veriyordu. Fıkaralığın verdiği korkaklıkla müşterilerinden çok para istemediği için zengin olamıyordu. Fakat iki haftada dört asır eskiyen bu eşyanın sayesinde kendisi, Prens, Belkıs, köpek iyi yaşıyorlardı. Ismarlanan antikalar dört kişiyi besliyordu. Dört kişi! Çünkü bu evdeki köpek de, Fransa İnkılâbının Hukuku Beşer* Beyannamesinden 1791'deki Fransızlar kadar istifade ediyordu.

* Lâakal: En azından.

Bazan sanat adamına bir tombul muharebe zengini soruyordu:

— Bu tahtayı, şu sarı fırça mı *Renaissance* yapacaktı?

Sanat adamı öfkeli alayla cevap veriyordu:

— Birinci *Renaissance*'ın Pitti sarayını, bir kırmızı tebeşir bir şaheser yaptı efendi!

Tombul zengin, Palais Pitti'nin nasıl yapıldığını bilir görünmek için sarayın plânını çizen «kırmızı tebeşir» martavalını hemen başıyla tasdik ediyor, sarı fırçanın mucizesine de hemen inanıyordu.

Artık Beyoğlu'nda, sanat adamı, hangi asrı isterse eşya o asrındı: Şu tahta Grek'ti; bu teneke Romanesk!

Bir elçinin yazı sandalyesini II'nci Henri'nin koltuğu yaptığı gündenberi, bu sanat adamına salonlarının eşyalarını eskitmeden Beyoğlu'nun levanten kadınları evlerinde çay vermiyorlardı. Raşel bile Cevat'la yattığı karyolanın sahici Kromandel[1] olup olmadığını bu Rus'a soruyordu.

Büyük servetlerin insanlarda yarattığı büyük hamakatlerden bazı adamlar ekmek parası çıkarırlar; sanat adamı da bu «hamakat»lerden viyolenselin telleri gibi istediği sesi çıkarıyordu: Parmaklarındaki zekâya Kapalıçarşı'nın antikacıları esirdiler: Fakat belli etmeyerek!.. Evine koşuyorlar, yanına yürüyerek giriyorlardı. Konuşurken, koltuklarındaki çekmeceyi hatırlıyorlar, Yüksekkaldırım'daki yaldızcıya yaptıracakken fıkaralığına acıyarak ona bırakıyorlardı. O da çekmecenin üç güne kadar antika olacağını onlara vaadediyordu.

Fakat bunlarla pazarlık dertti. Bu alaturka antikacılar, asırların fiyatlarını ezberleyemiyorlardı: «Bir daha söyleyeyim, efendim, *Renaissance* devrinin metresi yirmi beş liradır; İkinci *Empire*'in kilosu sekiz lira!..»

* Hukuku beşer: İnsan Hakları.
[1] Coromandel.

— Bırakın şu martavalları... Bunun kurunuvustası da bir kutu boyadır, kurunuûlâsı* da...

Bu lâfı tecvitli* Fransızcayla söyleyen İranlı antikacıya Moskovalı sanat adamı, anasının güzel Fransızcasıyla kızdı: «Bir kaçınız bir araya gelin de şu kutuların içinden bir Edirne sandığı çıkarın göreyim!»

Sanat adamının lâfında tam yetmiş saatlik yalan vardı: Çekmecenin antika olması için üç gün lâzım değildi. İki saat yeterdi. Ama zavallı sanat adamı rahat çalışamıyordu ki... Yanındaki odada Belkıs'la Prens, mavnacının küfürleriyle sövüşüyorlardı. Sanat adamı, fırçasını dişlerinde tutarak iki yumruğuyla duvara vuruyor, kavganın bitmesi lâzımgeldiğini anlatıyordu. Yumruklar duvarda devam ettikçe kavganın orkestrasyonunu yapıyor gibi kavga daha güzelleşerek devam ediyordu. Nihayet sanat adamı, on beşinci asır kadar eskimesi lâzımgelen çekmeceyi on yedinci asırda bırakarak kardeşine dayak atmak için zalim bir temkinle odasından çıkıyordu. Dayağın kolay yeneceğinden o kadar emindi ki, telâşa lüzum yoktu.

Her dayaktan sonra havlayarak ağlayan Prense, Rusça haykırıyordu:

— Benden artık morfin parası bekleme!

Prens birdenbire susuyor, yalvaran gözlerle bakıyordu. Zaten Prens her dayağı gücenmeden bu morfin parası için yiyordu.

Prens, kumar oynamak için bir aralık Belkıs'ı satmayı düşündü. Ucuz verecekti. Fakat Belkıs sefaletten şişmanlamıştı; bütün saadeti bir nevi yemek yemekten ibaret kalan acayip fıkaralık içinde şişen kadındı. Sanat adamına on beşinci asrın sandığını, konsolunu yaptıran zenginler, Prensten memesiz kadın istiyorlardı. Eşyada Ortaçağın, kadında günün çizgileri!..

* Kurunuûlâ: İlkçağlar.
* Tecvitli: Kur'an'ın okunma kurallarına uygun.

Değiştiğini Belkıs da biliyordu. Ancak kendi gözünde henüz çirkin değildi: «Sabahları biraz tuhaftı; öğleye doğru Mermer Yalıdaki yüzü yavaş yavaş geri geliyordu!» Halbuki Mermer Yalıdaki yüzünden onda yalnız saçlarıyla gözleri kalmıştı. Yalnız bunlar güzeldi. Aksidir, o da bunları beğenmiyordu. Beyoğlu'nda kadın başları o kadar değişiyordu ki, kendi saçını eski buluyordu. Başını oksijenle değiştirdi. Kırmızı saçla yüzü yeni olacaktı; olmadı: Tepesindeki alevin altında çehresi karanlık oldu.

Vücudu yıkanmadığı için yüzü de temiz olmuyordu. Kirli vücutlu temiz yüzde pudra kabuk gibiydi. Kızıl boyalı her tırnağın ucunda temiz olmadığı halde beyaz olan çizgi duruyordu. Bizans çerçeveli aynada kızıl saçlı surat, kesilmiş kanlı kafaydı. Belkıs, bu başın kendisine yakıştığına henüz karar vermemişti. Yalnız oksijenli saç odaya çok yakıştı. Odadaki sefalet ki İstanbul'un fıkara evlerindeki çıplak sefalet değildi; bir Rus Prensinin eşyalı sefaletiydi: Kemikleri fırlayan koltuk *Louis-Philippe*'ti, uzanıp can çekişen şezlong İngiliz *Empire*'iydi; yara bezi Buhara işlemesiydi; yeşil yüzlü adam Prensti.

Ve Prens'te de, eşyada da renkler berbattı, çizgiler enfes!.. Eşyanın fotoğrafı alınsa bir antika meraklısının salonuydu. Prensin de resmini çekseler, morfin tiryakisinin rengi görünmeyecek, yüzünün muntazam hatlarıyla bir Avrupa Prensi çerçevede duracaktı. Zaten Belkıs da ona fotoğraf makinası gibi uzaktan bakarak varmıştı.

Fakat resimlerini çekerken odadan da birtakım şeyler atmalıydı; Prensten de.

Odadan atılacak şeyler: Sarı at çizmesi, yazı makinası, karyola ve tepesindeki büyük mezarlık putu, masadaki Napolyon'un yanında boş yoğurt kâseleri, semaver, viyolonsel.

Bir de iç çamaşırları çivilerden ayrı uzviyetlerle sarkıyorlar; resim çekilirken, havalandırmak bahanesiyle bunları da artık Belkıs, pencereden sarkıtmalıydı.

Prensten atılacak şeyler: Sokağa çıkarken palto olsun diye mavi yakasını kaldırdığı rop dö şambr; yüzünü yankesici yapan gemici piposu. (Tuhaftır: Zenginken, Prens, aynı pipoyla müstemleke valisine benzerdi.)

Fakat odadaki eşyanın bazısında ne kuvvetli hayat var; kırmızı peşkir hep nemli: Sanki kışın yağmura tutuluyor, sanki yazın terliyor. Sonra Prensin yağlı kalpağı!.. Küçük çividen serin temasla daima Belkıs'ın eline düşecek!.. Bunun düşmeyecek yere konulması bu evde kimsenin aklına gelmiyor. Kalpak da kıllarına, yağlarına bakıp canlı olduğunu hatırlasa, kendiliğinden yerini değiştirse ya... Hayır!

Bu evden kurtulmanın, Belkıs için bir tek çaresi vardı: İntihar.

İntihar edebileceğini düşündükçe, intihar ettikten sonraki günlerde yaşıyor gibi rahat ediyordu.

Kendisini öldüreceğini kocasına söyledikçe de seviniyordu. Zaten, o, kocası görsün diye ölecekti. Fakat yalnız kalınca, sık söylediği «intihar» kelimesinden korkmaya başlıyordu. Sonra düşünüyordu: İntihar edecek olan söylemezdi. O, söylüyordu; demek ki «etmeyecek»ti. Seviniyordu: Demek ki yaşayacaktı.

Yaşaması da doğruydu. Çünkü, Belkıs, düşmanlarının dediği kadar bedbaht değildi ki!.. Prens, kardeşinden morfin parası aldığı zaman dünyanın en iyi insanıydı: Belkıs'ın ellerini, kollarını öpüyordu. Fakat kocasının Belkıs'ı öpmesi «öptü» demek değildi; «morfin parası buldu,» demekti. Niçin öpüldüğünü, Belkıs, anlamak istemiyordu. Fakat bunu anlamamak ne kadar güçtü.

Ve her öpüldüğü zaman bedbaht oluyor, aklına ilk gelen şeyi yakalıyor, bırakmayarak düşünüyordu: Kafasındaki düşünceyi, yaşamaktan bıkanların tembel zevkiyle kazarak, derinleştirerek.

Şimdi, «ilk aklına gelen şey» Adnan'dı. Adnan'ın konağında ettiği rahatı görmek için Rus Prensi'nin odasında çok

sebep vardı: Fakat Adnan'ı bu türlü hatırlamak Belkıs'ın kibrine dokundu. Adnan'ın konağındaki rahata özleyerek bakarsa, gözlerini Adnan görecek sandı. Hem Adnan'ın servetine dönüp bakmakta ne mânâ vardı? Servet diye Belkıs'ın babasınınkine derlerdi: Meçhuller kadar büyük servet!..

Belkıs, karşısında olmayan Adnan'a kibir ediyordu.

Mermer Yalıdaki günlerini düşündü. Birer insan gibi ayrı ayrı yüzleri olan günler!.. Şimdi anlıyordu: «Zengin insan, günleri birbirine benzemeyen insandı.»

Onlar bir salı günü parasız kalmıştılar.

Dört aydanberi onların hergünü o «salı» idi. Mermer Yalıdaki sabahların birinde uyandı. (Hepsi o kadar güzeldi ki seçemedi.) Yalıya vuran güneşe baktı, gözleri doldu. Bugün ilk defa kocasına Mermer Yalıyı anlattı. Fakat, tuhaf! Prens, Mermer Yalıya şaşmadı. İstanbul'un hâlâ unutmadığı bu sarayı Rus Prensi galiba «yalan» sandı. Bu kadar durgun yüzle «yalan»a bakılırdı.

İçerideki odada, sanat adamı, acı acı gülüyordu: «Bu Türk kadını Çarlık Rusyasını galiba oyuncak belliyordu.» Çarlık Rusyasındaki dağ, göl, maden, hayvan, insan birkaç tombul adamındı. Papaz sakallı, kadın memeli bu tombul milyonerlerden biri de Prensin babasıydı.

Prensin babası Moskova'da bir Fransız artistine böyle kaç Mermer Yalıyı küpe ve bilezik gibi takmıştı. (Bu Fransız kadını sanat adamının nikâhsız anası idi!) Prensin babasının servetinde zulmün güzelliği vardı. İçinden nehirler, denizler geçen bir mezarlık kadar büyük servet!

Sanat adamı, elindeki tahtayı antika yaparak Belkıs'ın Mermer Yalısına gülüyordu: Hâlâ içeride kocasının anlattığı yalıya... Fakat sanat adamı emindi: «Prens, yalıyı dinlemiyodu. O, sahiplerinin mağrur olmaya üşendikleri büyük servetlerin lâkaytlığı içinde doğmuştu. Belkıs'ın bir zamanlar zengin olduğuna hayret edemezdi. İstanbul'da morfin tadını alınca Prens, Rusya saraylarındaki üç bin kişilik baloları, o balolardaki iki bin kadınlık elmasları bile unuttu. Morfin

yaptığı zaman kırık koltuk cennetti. Rus Prensi, bu cennette otururken babasının saraylarını unutuyordu. Belkıs'ın mermer kümesine mi şaşacaktı?»

Sanat adamı parmaklarıyla sayarak, içerideki dokuzuncu «mermer yalı»ya gülüyordu.

DAYAK

KARDEŞİ, bugün Prensi cennete sokmadı: Morfin parası vermiyordu.

Belkıs mutfakta idi. Prens odada duruyor; yerde uyuyan köpeğe, sokaktan geçen satıcıya, odadaki eşyaya, bugün pazar oluşuna, bugünün gündüz olmasına kızıyordu.

Fakat bu bir taraflı öfkeden bir kavga çıkmıyordu. Karısını, «Gel, kavga edeceğiz,» diye çağıramazdı; o kendiliğinden gelecek, kavga tesadüfen olacaktı.

Sanat adamı yanındaki odada uyumuş, horulduyordu. Ve horladıkça Prense öyle geliyordu ki, bu adam kendisiyle alay etmek için uyuyor.

Belkıs nihayet bir elinde mutfakta yıkadığı mendille çorapları; bir elinde kahve; dudağında sigara, odaya neş'e ile geldi. Çamaşırları pencereden sarkıttı. Şezlonga uzandı. Hergünkü kahvelerinin yedincisini içecekti. Başparmağını bile sarartacak kadar sigara... on altı, on yedi kahve...

Bunlar onun bu evdeki sayılı saadetleri idi.

Karısını görünce Prens sevindi: Bütün dünyada istediğini yapacağı tek insan odada idi. Morfin parası vermeyen kardeşinden Belkıs'ı döverek intikam alacaktı; çünkü Belkıs'ı, sanat adamı aşka benzeyen bir gizli telâşla seviyordu.

Prens Almanca haykırdı:

— Sen ne iptidaî kadınsın be! Ömrün kahve içmekle geçiyor. Üç dil biliyorsun. Git muallimlik et, git çalış. Sonra şu odanın haline bak. Burasını da mı kardeşim temizlesin? Hey sana söylüyorum!

Bu sefer Belkıs'ın bacağını tutup:

— Anlamıyor musun şişko karı! Kımılda, biraz kımılda! Bir evde herkes çalışacaktır: Erkek, kadın, çocuk, ihtiyar, herkes... Ev demek içindekilerin hepsinin çalıştığı yer demektir. Anladın mı hantal karı? Kutup ayısı, koca kıçını biraz kımıldat! Kardeşime yazık değil mi? Ak saçıyla ömrü mutfaklarda geçiyor. Çalışmalı, çalışmalı, çalışmalı... Anlıyor musun şişko karı!

Üç defa çalışmalı diyen Rus Prensi, sekiz ayda beş dakika çalışmamıştı. Fakat «şişkoluğu», «koca kıçı» Belkıs'ı o kadar şaşırttı ki, bunu söylemeyi hatırlayamadı. Şişmanlık, kadının aynaya bakmadan gördüğü çirkinliktir: Hiç bir elbisenin, hiç bir hilenin örtemeyeceği sakatlık.

Bu sakatlık Belkıs'ı o kadar çıldırttı ki, kendi kalın vücudundan başka şey görmüyordu: Prens ona değil, kardeşine kızmıştı. Fakat kardeşine bir şey yapamayacağı için kardeşi mazlum oluyordu. Belkıs da bu mazluma lâzım olan zalimdi! Kardeşini kudurtmak için Prens, Belkıs'a sövüyordu.

Şişkoluğu yüzüne vurulmasaydı, Belkıs bunları anlamayarak, sigarasını kahve ile içerken kocasına kızmaya üşenecekti. Fakat, «koca kıçı» odayı dolduruyor, Belkıs'ın nefesi tutuluyordu. Kocasının beynine masanın üstündeki Napolyon'u indirmeyi düşündü; fakat o zaman Prens bir anda ölecekti (Napolyon beş kilo idi). Halbuki Belkıs, kocasının saatlerce ölmesini istiyordu. Birdenbire buldu: Prens, karısını satan adam değil miydi? Bu alışveriş Belkıs'ın «koca kıçı» kadar doğru idi. Belkıs, bacağını Prensin elinden hızla çekti. Kahve fincanını, sigarayı içine koyarak yere bıraktı; insanların kızdıkları zaman gibi ikinci sesi ile bir Almanca kelime haykırdı:

— *Du Luder!..*

Sonra arkaya gerildi, gerildi; bütün göğsü ile Prensin yüzüne tükürdü. Şekerli kahvenin bir kısmı Prensin burnundan sarktı.

Bu Almanca p..., bu kara tükrük Prense vızdı. Morfine başladığı gündenberi o zaten hayatı ciddiye almıyordu. Satın alamadığı morfinin acısıyla ona şimdi yalnız bir kavga lâzımdı. Almanca kelime ortada dururken Prensin edeceği en kanlı kavga kardeşine karşı da fazilet olacaktı. Sonra ikisi için de bu kavganın dayanıklı olması lâzımdı. Çünkü Belkıs'a şişmanlığı, Prense p...liği ilk defa söylenmişti.

Prens, Belkıs'ı, bacağından iki eliyle yakaladı; söverek şezlongdan çekti; yerde sürüklemeye başladı. Prensin ayağı uyuyan köpeğe takıldı ve Prens, Belkıs'ın üstüne yuvarlandı. Köpek uyandı; birdenbire havladı; birdenbire sustu.

Uyku sersemliği içinde köpeğin yüzü, insan suratı kadar mânâlı idi. Ön ayaklarının üstünde dikilmiş at gibi büyüyerek duruyordu. Köpeğin sürmeli gözlerinin önünde Belkıs'la Prens binbir çizgi ile döğüşüyordular.

Belkıs'ın oksijenli saçlarını, Prensin soluk iki eli didik didik ediyor, Belkıs fahişeleşen kızıl tırnaklarla Prensin suratını tırmalıyor, yüzüne tükürüyor; salyası bittiği için köpüklerle, o da bitince sesle, ses tükenince uğultularla, o da kalmayınca dudağının şekilleriyle tükürüyordu.

Şimdi Belkıs, Prensin bileğini ısırmak isteyerek ağzını yırtık deliklerle açıp kapanıyordu.

Bu kavgada bir şehvet lezzeti vardı; ikisinin de elleri, kulakları, yanakları kanadı; kan, loş odada nokta nokta parladı. Bu kan damlaları olmasaydı, dünyanın en güzel sanat eseri olan bu kavganın bir tarafı eksik kalacaktı. Bu itişip kakışmalarda, bu sararıp morarmalarda, bu hırıltılarda heykel, resim, müzik vardı. Fakat bu kanı kaldırınız, bu dövüşmek vak'ası esnemek, gerinmek gibi âdi olacaktı. İkisinin de ağızları sulanıyor, kavganın çıplak vücuduna bütün kollarıyla sarılıyorlardı. Takatleri kalmadıkça saadetleri bitecek diye korkuyorlardı. Şimdi ikisine de sorulsa: «Her tarafı bir sürpriz olan bu kavga kadar başka güzel şey dünyada yoktu; şehvet bile bunun yanında klişeydi.»

Hayatlarının eşyasız odalara benzeyen boş günlerini bu kavgalar döşüyordu. Dimağlarıyla, damarlarıyla, murdar ilikleriyle dövüşüyorlardı. Mesuttular. Birbirlerini ısırırlarken bu kavga yatak kavgalarına o kadar benziyordu ki, birdenbire durup öpüşebilirlerdi.

Duvarda yumruklar başladı: Sanat adamı uyanmış, dayak yemeğe hazırlanmasını Prense haber veriyordu. Yatağından söverek kalktı; yarı beline kadar çıplak yatmıştı; pantalonunu göbeğine çekti; gömleğini yakaladı; öfkesinden elinde unutarak giyemedi. Bitmeyen uykusunun sisinde sendeleyerek yürüdü; dövüşenlerin yanına ağır ağır geldi. Belkıs, çıplak kayınbiraderini, omuzlarındaki ağarmış kıllarla, kavganın içinden, hayretle gördü. Adam sağ eliyle Prensin kafasına uzaktan vurdu; ve Prensi, Belkıs'ın üstünden kaldırıp yanına devirdi; bacaklarını tekmelemeye başladı.

Adam, odaya girerken Belkıs, kocasının baş parmağını ısırıyordu; kadın, kavganın haksız yerinde yakalanmıştı; kayınbiraderi, kendini kabahatli bulacak sandı. Fakat Prensin dövüldüğünü görünce, Belkıs da Prensin haksız olduğunu anlayarak mazlum uğultularla ağlamaya başladı.

Sanat adamı, Belkıs'ı güçlükle kollarına aldı; adamın çıplak omuzuna Belkıs'ın şişman yanağı deyince, sanat adamının yüzü değişti; bu, az sürdü; başında büyük bir mezarlık putu duran karyolasına Belkıs'ı yatırdı. Bunun altında Belkıs'ın kırmızı saçlı kafası korkunçtu.

Sanat adamı köpeği havlu gibi koluna sardı. Rusça söverek odadan çıktı. İki dakika sonra arkasında köpekle döndü. İnleyen Prense morfin parasını attı; yine Rusça söverek odadan gitti, Prens birdenbire sordu.

Köpek yerde Prensin yanına uzanmıştı. Avucunda parayı sıkan Prens o kadar bahtiyardı ki, karşısındaki köpeği morfin kadar güzel buluyordu; birdenbire Belkıs'ı sevdi. Fazla mazlum olmak için sürüklene sürüklene Belkıs'ın karyolasına geldi; dizleri üstünde dikilerek karısının bacağını iki avucuyla ovmaya başladı.

Belkıs, elindeki yaraya bakıyor, oradan yaralıları, Hilâliahmer'i hatırlıyordu. Yüzü kocasına dargındı; fakat gözleri bir kadının iskarpinlerinde idi: Harbi Umumîde bir gün Hilâliahmer'de gördüğü bir kadının iskarpinlerinde! Gözleri pabuçları tenkid ediyordu. Bu kadar dayaktan sonra pabuçları beğenilmeyen bu hayal, Maliye Nazırının kızı Süheylâ idi. Prens Hasan'ın bahçe salonunda Belkıs, Süheylâ'yı hatırlamıştı. Çünkü Hilâliahmer'de onun yalnız iskarpinlerine bakmıştı; yüzünü görmemişti.

Bu evde dayak, Belkıs için eskimiş bir itiyattı. Yatağa girince dayağı hemen unutmuştu; fakat «kan» yeni idi. Ve bu yeni şey, ona dayağı bir kat daha unutturarak yaralıları, Hilâliahmer'i düşündürtmüştü.

Rus Prensi, morfin yapacağı için o kadar keyifliydi ki, karısının ayaklarını öpüyor, «Affet!» diyordu. Affedilmesini istediğini görünce, kocasının haksız olduğunu Belkıs tekrar hatırladı: Yeniden mazlum oldu; Süheylâ'nın iskarpinlerini bıraktı; yüzüne ellerini kapadı, ağlıyordu.

Bugün onların hayatlarında bir tarihti: Birbirlerini ilk defa kanatmışlardı. Artık bundan sonra eski kansız dayaklar solgun olacaktı. O eski dayaklar itiyattı; bu âdeti fıkaralık da büsbütün kolaylaştırmış, sıklaştırmış, güç ve nadir olmanın güzelliği kaybolmuştu. Fakat onlar bu dayakları âdetin soğukluğundan kurtaran bir büyü keşfettiler: Kan!.. Birbirini kanatarak dövmekte sanat, tarih, sahne vardı. Bundan sonra artık hep böyle dövüşecektiler. Fakat bu kanlı dayaklar da az sürüyor, kavga bitince, Belkıs vak'asız bir odada bunalıyordu.

Böyle iç sıkıntısından Belkıs'ın patladığı bir gündü. Rus Prensinin: «Üç dil biliyorsun, muallimlik yap,» sözü Belkıs'ın gözlerinde durdu; fakat bunları İstanbul'da nasıl yapardı? İstanbul, onun elmaslarını hâlâ unutmamıştı. Çalışmak Belkıs'ın namusuna dokunuyordu. Hayata, çalışan kadın iddiasıyla girmemişti; o, başka kadın olarak dünyaya gelmişti. Bu dava, onun namusu idi; bu namus mütalâası da çok haklı idi. «Çalışmalı; alın teri ile kazanılan her para temizdir,» diyen

ukalâlar, Belkıs'ın bu ince namusunu anlayamazlardı. Her insanın namusu başkadır. Her namus şahsîdir. Nasihat, insanın hep başka insana verdiği şeydir; bu kıymetli şeyi kimse kendisine alıkomaz. Fazilet davaları insanların sokak kıyafetidir. Odadayken, yalnızken her kadın Belkıs gibi düşünür. Fakat şu anda Belkıs yalnız değildi; karşısında «Çalışmalı!» diyen Rus Prensinin hayali vardı ve Belkıs da yalnız olmadığı, karşısındakinden utandığı için kendi kendine «Çalışmalı!» diyordu, çalışacaktı: Fakat tanımadığı bir yerde... Meselâ? Buldu: Amerika'da!.. Üç dil biliyordu, bu üç meziyetle onu Amerika'da kimbilir ne ılık yıldırımlar, yıldırım gibi ne âdî saadetler bekliyordu da haberi yoktu. Newyork'a kaçmayı düşündükçe orada en tatlı hayretlere hazırlanıyordu.

Belkıs'ı Amerika'da bekleyen saadetlerin üzerinden üç ay geçmişti. Bir gün Serkl Doryan'da Hariciye mümeyyizi Burhan, eski Ataşenaval Naşit'e Belkıs'ın Amerika'da intihar ettiğini söyledi: «Belkıs, Newyork'ta çorap paketleri işleyerek geçinirmiş. Bir gün hamamda yıkanmış; en güzel geceliğini giymiş; odanın havagazı musluğunu açarak karyolasına uzanmış; ağır ağır ölmüştü!»

Naşit:

— Zaten... dedi. Bitiremedi.

Naşit: «Zaten Belkıs'ın öyle ölmeye lâyık olduğunu» söyleyecekti. Onu poker masasında üç kişi kaşlarıyla, gözleriyle bekliyorlardı. Söyleyemedi.

BİR BOHÇA, BİR ÇANTA

GÜNEŞ, bu sabah Millî Mücadelenin alnında doğdu.

Adnan, sade karanlıkta büyük sandığı dağın gündüzün de küçük olmadığını artık gördü; Tepebaşı'ndaki otelde —sahne heyecanıyla— romanına eğildi, yazmaya başladı:

Bir bohça, bir çanta

1324 yılının 10 temmuz günü Osmanlı İmparatorluğu hudutlarının bir kapısından bir kocakarı, yumruğunda bir hamam bohçasıyla çıktı; öteki kapısından bir genç adam kolunda bir maroken çantayla girdi. Bohça istibdattı; içinde 10'dan yukarı sayamayan vezir; imzasını yazamayıp boynunda mühür torbası sallanan müşir; kabzımalla ortak mabeyinci; sarrafla saka, sakayla maaş kıran nazır; Moskof tercümanından azar işiten padişah, «hürriyetsiz iki gazete; turp gibi nişan ve marul gibi sırma satan devlet; kanunu esasîli salname;* Ayastefanos Muahedesi; Fizan vardı. Maroken çanta Meşrutiyetti; içinde «Vatan» tiyatrosu; on iki düzine darağacı; tek gazeteli hürriyet; salnamesiz kanunu esasî, yüz bin şehitli Sarıkamış; yüz nutuklu Mısır Seferi; Sevr Muahedesi; Sinop vardı.

Kalemini ısırdı, düşündü: Adnan, İttihat ve Terakki'yi, —yani kendini— nasıl hicvederdi? Hem de böyle bedava! Hem de Ankara'dan hâlâ çağrılmadığı halde!

Romanından bu yaprağı yırttı.

Bunalıyordu. Bu otel odasına düşmandı: Karısını, parasını, mevkiini elinden bu oda almıştı sanki!.. Bu ne tenha odaydı. Bu odada oturmasaydı, ona herkes gelecekti. Bu oda olmasaydı, düştüğü zaman dostlarının kollarına düşecekti.

Her gün, herkese kızıyordu: Bütün düşenler gibi.

Bugün en çok Mısır Prensine kızdı: Prens Hasan onu bir defa gelip sormamalı mıydı? Yoksa bu odaya gelmek kibrine mi dokunuyordu? Fakat kibir onun nesine? Onun Hidiv İsmail'i bile Abdülaziz'in arabasının kapı tokmağını tutarak Mısır çöllerinde yayan koşmuştu.[1] Bunu düşünürken, Adnan, Sultan Aziz kadar mağrurdu. Yine o İsmail, İstanbul'a gel-

* Salname: Yıllık.

[1] Süveyş Kanalının açılma resminde Sultan Aziz, Mısır'a gittiği zaman Mısırlı İsmail Paşa, onun arabasının kapı tokmağını tutarak yayan yürüdü.

diği vakit Sadrazaman konağında merdivenleri dizleriyle çıkmıştı.[1]

Adnan, Prensten aldığı borç paraları artık geri verecek, onunla dostluğunu artık kesecekti: «Hem pek yakında!..»

«Pek yakında borcunu ödeyecek» demek, İttihat ve Terakki pek yakında hükûmete gelecek demekti. İttihat ve Terakki'den tekrar Prens Hasan'ı hatırladı: «Onu kabineye sokmak için Cemiyet'le üç defa kavga edeyim de ben; bu halimde beni aramasın o!.. Tuu!..»

Bereket ki bu «Tuu!» usaresizdi;* sesten ibaretti; romanı ıslanmadı.

Odada bir öksürük koptu. Adnan romanından başını kaldırdı, döndü, baktı: Garson.

Kapıya vurduğu, odaya girdiği, birçok durduğu, biraz öksürdüğü duyulmayınca, garson nihayet bronşit olmuştu.

Adnan:

— Neymiş dedin adı?

Garson:

— Yaver Bey mi, Dilâver Bey mi, öyle bir şeyler efendim.

Adnan anladı: «Dilâver!» İstanbul'un bütün kabadayılarına onların olmadığı yerde dayak atan Dilâver! Direklerarasının Don Kişotu!

Odaya girince niçin geldiğinin ehemmiyeti anlaşılsın diye Don Kişot, selâm vermeyi unuttu; Adnan'a uzun uzun baktı; gözleri doldu. (En zeki yeri gözleriydi.)

10 temmuz İnkilâbından sonra, mesafe iki metreyi geçince Adnan, Dilâver'i görmezdi. Dilâver de şimdi Adnan'ın fıkara düştüğünü duyunca, tuhaf bir sevinçle ona acımış, onu evine çağırmaya geliyordu.

[1] Mısırlı İsmail Paşa İstanbul'a geldiği vakit kendisine yüz vermeyen Sadrazam Ali Paşa'ya hürmet göstermek için konağının merdivenlerini dizleriyle çıktı.

* Usare: Özsu.

Hâlâ Harbi Umumîdeki konağında oturuyormuş gibi Adnan, Dilâver'in Hırkaişerif'teki cumbalı evine niçin gideceğini birdenbire anlamadı. Dargın bir kibirle Dilâver'in «insaniyetine» teşekkür etti. Fakat içinden hesapladı: Prens Hasan'dan geçende aldığı para dört gün sonra bitiyordu. Sesi değişti. Davet nezaket mi, hakikat mi anlamak için:

— İngilizler, dedi; arkadaşları Malta'dan bıraktılar vakıâ. Fakat güvenilmez; bakarsın, İttihatçıları yine toplamaya kalkarlar; senin evde basılırsam, hakkında iyi olmaz; değil mi birader? Yani iyi düşündün mü?

Dilâver acı acı güldü:

— Bizim evi basmazlar.

— Niçin?

— Biz eski Hürriyet ve İtilâfçı değil miyiz ya?

10 Temmuz olunca, bu Dilâver birdenbire sokak kahramanlığından vazgeçmiş, içtimaî kabadayı olmuştu. Artık Onikilere giyaplarında* dayak atmayacaktı; yalnız kabineler devirecekti.

Karisiz,* muharrirsiz gazetelere bir nevi yazı yazmaya başlamıştı. Hükümetten sonra en kuvvetli şey basılmış yazıydı. Yazısından korkacaklar, İttihatçılar onu içlerine almak isteyeceklerdi. O, Cemiyete girmeyecek, dışarısında kalarak bir tehlike kesilecekti.

Ancak yıllar geçmiş, İttihatçılar Dilâver'in tehlike olduğunu bir türlü görmemişlerdi. Yalnız Talât Bey, Adnan'dan Don Kişotluğunu dinlediği Dilâver'e bir gün takılmıştı:

— Senin gibi erkek adamı aramızda görmek isteriz yahu.

Bu alaydan sonra Dilâver için İttihat ve Terakki'de «Tek adam vardı, Talât'tı.» Fakat ikinci tesadüfte Dilâver'in hâlâ Cemiyet'e girmediğini Talât Bey hatırlamayınca, Dilâver haykırmaya başladı: «Talât da bozuldu!..»

* Giyaplarında: Yokluklarında.
* Kari: Okur.

Ve Talât'a inat Hürriyet ve İtilâf'a girmişti.

Fakat: «Moskof Çarının himayesini istemek vatansızlıktır,» diye ağzından «münasebetsiz» bir lâf kaçırınca Hürriyet ve İtilâf'tan Dilâver'i kovmuşlardı: Çünkü böyle namuslu adamlarla fırka, simasını kaybeder, tanınmayacak hale gelirdi.

Ancak insanın görünen tarafına değen her leke gibi bu fırkanın adı Dilâver'in alnına yapışmış, kalmıştı. Artık o, ölünceye kadar «İtilâfçı Dilâver»di. Kendi de kendi talihsizliğiyle eğleniyor, herkesle beraber kendine «İtilâfçı Dilâver» diyordu. Demin de Adnan'a: «İtilâfçı değil miyiz ya?» dediği gibi.

Fakat Adnan bu lâfı duymadı; düşünüyordu: Dört gün sonra bu otelde oturamayacaktı, Dilâver'in Hırkaişerif'teki evine gitmesi lâzımdı. Cumbalı ev, şirin görünmeye başladı. Fakat son zamanlarda sokakta görmemezlikten geldiği adamın evine hemen gitmeye kendinden utandı. Ancak, kendine karşı da bu daveti, altında ezilmeyeeck kadar küçültmenin çaresini buldu: «Cemiyet yakında hükûmete geçecekti; Adnan'a yardım etmek, sağlam işe para yatırmatkır.»

Daveti, Adnan kabul etmeye hazırlanırken, garson kapıyı vurmadan hızla açtı. Otelin merdiveninden Çerkez halayık telâffuzlu ses bağırdı:

— Bu ne bitmez merdiven Mehmet Adnan Beyefendi Hazretleri?

Sesin arkasından odaya bastonla giren adam Mısırlı Prens Hasan'dı.

Adnan, Prensi görünce Dilâver'in davetini kabul etmediğine sevindi; bu keyifle haykırdı:

— Buyursunlar Prens Hazretleri. Merdivenlerimiz hakikaten yorucu... Bize düştük demiyorlar mı? Biz de düşmediğimizi göstermek için beşinci kata çıktık işte.

Dilâver fenalaştı: «Adnan'a hâlâ Prensler mi geliyordu? Adnan mahvolmuştu hani?»

Ve Adnan'a korkak gözlerle bakarak Dilâver, sandalyesinde küçüldü, küçüldü; bir avuçtu.

Adnan, Prensin gelişine şaştı, çünkü bilmiyordu; Prenses Bahire bir haftadanberi: «Adnan Bey'i bizim köşke alalım,» diye tutturmuştu. Fakat Prens, Serkl Doryan'dan dönerken Tepebaşı'ndaki otele otomobille uğrayıp Adnan'ı almayı her gün unutuyordu.

Ancak Adnan'ın Ankara'yla mektuplaştığını bugün duyunca Adnan'ın köşkte beklendiğini hatırlamış, otele koşmuştu.

Prens, Dilâver'i görünce büsbütün zekileşti: Ankara'yla mektuplaşan Adnan'ın odasındaki bu adamın Millî Mücadeleyle münasebeti olduğu ne kadar belliydi. Fakat ne kadar tevazuyla oturuyordu. O kadar yokmuş gibi oturuyordu ki; «Ankara'ya yardım eden gizli İstanbul»dan olduğu görülüyordu. Prens bu heyecanla sordu:

— Beyefendi hazretleriyle galiba bir yerde teşerrüf etmiştik? Dilâver'e ömründe ilk defa «Beyefendi hazretleri» diyorlardı. Şaşırdı. «Beyefendi hazretleri» denilen «şahsı salis»in* kim olduğunu görmek istedi: Az kaldı arkasına bakacaktı.

— Zannetmiyorum Altes!.. dedi. Dilâver'i tanıttı:

— Maliye Nezareti Mektubî Kalemi Mümeyyizi Dilâver Bey!

«Gizli İstanbul»dan beklediği adam Maliye'de mümeyyiz çıkınca Prens Hasan somurttu. Kısa sesle: «Memnun oldum,» dedikten sonra bütün yüzüyle Adnan'a döndü:

— Ziyaretinize Prenses tarafından memuren geliyorum. Çünkü zatısaminize* bendeniz dargınım Mehmet Adnan Beyefendi Hazretleri. Niçin mi dediniz? Arzedeyim. Boğaziçi'nde insanın köşkü olur da insan otellerde oturur mu?

* Şahsı salis: Üçüncü şahıs.
* Zatısami: Yüce kişilik.

Adnan sevincinden göz ucuyla Dilâver'e baktı. Dilâver bitmişti: «Prensin Boğaziçi'ndeki köşkü, demek Adnan'ındı.»

Prens Hasan:

— Dairenizi Prenses kendi eliyle hazırladı. Ahvalin inkişâfına kadar Boğaziçi'ndeki köşkte istirahat buyuracaksınız. Yoook... Vallahi mazeret dinlemem. «Dahiliye Nazırı»nın emri var; teşrif etmeyecek olursanız, polisle götüreceğim.

«Dahiliye Nazırı» Prenses Bahire'ydi. Karısı için bu tabiri kullanınca Prensin ince tebessümünde, bütün zekâsı ufak ufak çizgilerle bir an için toplandı.

Oda kapısını garson yine vurmadan hızla açtı. Otelin kapısında duran Prensin hususî otomobili o kadar mükellefti ki, içinden kim çıkarsa onu Adnan'ın odasına garson izinsiz sokacaktı. Bu sefer de odaya soktuğu adam Prensin şoförüydü.

Demin hızla açılan kapının sesi, Prensin vücuduyla karışarak Dilâver'in kulağında ve gözlerinde o kadar yer etmişti ki, kapının aynı sesiyle odaya giren şoföre Dilâver ayağa kalktı. Bereket ki Prens de kalkmıştı; çünkü gideceklerdi; şoför, Adnan'ın eşyasını almaya geliyordu.

Adnan:

— Ne eşyamız olacak? Bir bohça, bir çanta! dedi. Birdenbire sevindi. Romanından demin yırttığı faslın adına hayatından mevzu bulmuştu. Kendini yazacaktı. Milletin önüne Harbi Umumîden bir bohça, bir çanta ile çıkacaktı. Kendi namusuna gözleri doldu.

Dilâver'in sarı suratının önünden acı acı parlayan otomobile Adnan, Prensten evvel binerken, Dilâver'in çehresini çocuklaştıran kaba bir merhametle çenesini okşadı:

— Bir gün sana geleyim de iyi bir hasbihal edelim. Yine eski evindesin değil mi?

Dilâver'in kira evinde oturmadığını Adnan, Prensin köşküne giderken unutuyordu.

Dilâver mersiyeli sesle cevap verdi:

— Evet, aşı boyalı, cumbalı ev.

Otomobil, kıçında dumandan bir kuyrukla uçtu.

Düşen Adnan'ı Dilâver bir pehlivanın kollarındaki kavislerle kaldıramamıştı. Ömrünün sonuna kadar hikâye edeceği bir faziletin fırsatını onun elinden bu hususî otomobil kapmış, kaçıyordu. Otomobilin arkasından bakakaldı.

Otomobil kalkarken pencereden Prense uzanan Akşam gazetesini Adnan almıştı. Tepebaşı'ndan Şişli'ye kadar Prense karşı nazik oldu; okumadı. Fakat aylardanberi her gün gazetelerde İttihat ve Terakki'yi arıyordu. Dayanamadı; «Maslak»ta gazeteyi açtı:

Müessif Bir İrtihal

Esbak* Erkânıharp Müşiri ...nin kerimeleri Belkıs Hanımefendinin bir müddetten beri seyahatte bulundukları Newyork'un Terminus otelinde irtihal ettikleri derin bir teessürle haber alınmıştır. Merhumenin ailesine ve bilhassa amcazadeleri olan ve bahriyemizin çok değerli erkânından bulunan esbak Ataşenaval Naşit Beyefendi'ye samimî taziyetlerimizi beyan ederiz. — «78»

«78» taziyetin ilân numarası idi. Bu matbu teessürlerin parasını Naşit vermişti. Memlekette meşrutiyet olduğu nasıl da belliydi: İstibdatta Naşit'in rütbeleri, nişanları; halbuki şimdi yalnız akrabalarının ölümü basılabiliyordu.

Fakat Adnan, Belkıs'ın ölümüne şaşmadı. Onun ölümünü şuurunun altında bir hisle beklemiş gibiydi: Son zamanda Belkıs o derece gözden kaybolmuştu. Ölüm hastaları gibi sokakta görülmüyordu. Hiç bir yerde değildi: Ölenler gibi. Birdenbire Mermer Yalıda, Nişantaşı'ndaki konakta Belkıs'ın bulunduğu köşeler birer birer boşaldı; siyah hücreler gibi Adnan'a baktılar. Binlerce kişi kendine bakıyormuş gibi Adnan sıkıldı. Sonra Belkıs'tan çektikleri gözünün öne geldi. Kadının ölümüne ceza gibi baktı. Sonra Prens Hasan'ın bahçe balosundan Belkıs'la beraber bu otomobilde döndükleri geceyi düşündü; Uşak Ahmet'i yalvaran Belkıs'ın tatlı gözlerini gördü, fena oldu.

* Esbak: Sabık'tan bir önceki.

Bir de o gece bu otomobilde Adnan'ın oturduğu yerde Belkıs oturmuştu. Adnan'ın bu tesadüfe gözleri doldu. Bu aralık Prens Hasan bir şey söyledi. Adnan anlamadı, en kısa kelime olduğu için:

— Ya!.. dedi. Lâkırdı ederse ağlayacaktı.

Gece köşkte yatağında Belkıs'a ağladı. Sonra ağladığına sevindi. Sonra bir ferahlık duydu: Belkıs ölmekle Adnan, eski tarih hocalığından, eski iptidaî kunduralarından, Aksaray'daki eski evinden kurtulmuş gibiydi.

PRENS HASAN'IN KÖŞKÜ

ADNAN'IN bildiği: Bu köşkte ötedenberi kaç-göç yoktur. Öyleyken Adnan buraya geldi geleli koridorlarda ondan kaçan bir gölge var. Yemeği, çayı halayıkların ellerinde ketenli tepsilerle odasına götürülen bu «hanımefendi» kim olacak? Peçetesinin gümüş bileziğine bakılırsa ev sahibinin akrabasından olmalı.

Adnan, bu hanımefendinin yüzünü görecek kadar ona bir türlü rastlamıyordu. Koridorda bir gölge sahiden gölgeymiş gibi kaçıyordu. Adnan hafif lâvanta kokusunda ipek eteğin sesiyle kalıyordu. Fakat lâvanta Prensesin süründüğü koku! Demek ki gölge, Prenses Bahire'nin ya çok candan dostu, yahut Adnan'ın demin düşündüğü gibi, akrabası!

Adaaam sen de!..

Adnan, bu kadını mutlaka görmeyi isteyecek halde değil... O, kendi kendinin içinde hapis... Gazeteleri kitap gibi dikkatle okuyor; sütunlarda «Acele satılık hane»ye, «Krem Pertev»e kadar Talât Paşa'yı arıyor, dizlerinde gazete, gözleri duvarda saatlerce dalıyordu. Mustariplerin bu duvarını

Adnan kadar kimse anlamamıştır. İnsanın gözünün tam karşısında nokta halinde bütün duvarın hedefleşmesi... Bunu Adnan kadar derdi olanlar anlardı.

Fakat tuhaftır, Adnan, artık her şeye inanıyordu:

Rüyaya; salıya; gözünün seyirmesine; kışa; baykuşa; örümceğe, her şeye... Belkıs'la kışın evlenmişti de onun için ondan ayrılmıştı. Dün gece rüyada yeşiller giydiği için onu Ankara'dan çağırtacaklardı. Maarif Vekili olacaktı. Demin sağ gözü seyirdiğine göre Talât Paşa Berlin'den geliyordu.

Bazan deli gibi seviniyordu: Çünkü ona kırk bin lira ücretli bir dava geliyordu: Çünkü sağ avucu kaşınıyordu.

Yalnız kalınca hep dalıyordu. Daldığı zaman konsollardan, dolaplardan hızırlar, peygamberler çıkacak kadar odası, yüzü sessizdi. Fakat Allah'ı yine kabul etmiyordu. Kahvelerde, tramvaylardaki adamlar kadar küçülemezdi. Yalnız Cemal Paşa'nın ve coğrafyanın Bahriahmer'ini* aynı su sanıyordu. Ama Musa Peygamberin takunyalarla geçtiği denize gülüyordu.

Fakat aylar geçti: İttihat ve Terakki'nin Sadrazamı, ona Babıâli'den telefon etmiyordu. O zaman, bütün hasretiyle Ankara'ya inandı. Yemekte Prenses Bahire'ye anlatıyordu: «Zaten o, vaktiyle bütün arkadaşlara söylerdi. Bütün memlekette bir tek adam vardı: Anafartalar Kahramanı!.. Şimdi vatan bir insan gibi ölürken bir insan bir vatan gibi ayaktaydı: Mustafa Kemal!.. Mustafa Kemal ayağa kalkınca yeryüzüne vuran gölgesine bütün bir memleket sığıyordu. Mustafa Kemal ayağa kalktı demek, on beş milyon mustaribin altında duracağı bir bayrak vardır demektir.

Bunları söylerken, gözleri doluyor, yüzü güzelleşiyordu. Bir milletin çehresine dar gelen büyük sevinç onun gözlerine sığıyordu: Bu göz yaşları Adnan'ın gururuydu.

Fakat insanların yalnız heyecandan ibaret olması ne kadar fena... Aylar geçiyor, Ankara'dan onu çağırmıyorlardı.

* Bahriahmer: Kızıldeniz.

Adnan'ın ruhundan tırnakları uzanıyor, dişleri ürperiyordu. «Onlar»la yanyana dursaydı, Millî Mücadele'ye daha çok inanacaktı. Uzaktan baktığı için «mucize»ye tuhaf gözlerle bakıyordu. İçinden «Başaramayacaklar!» diyor, sonra utanıyor, boş odada etrafına bakınıyor, kendisine kızıyor, akşam yemeğinde Prenses Bahire'ye birdenbire:

— Göreceksiniz efendim, diyordu, Yunan tüfeklerindeki İngiliz kurşunlarını kanımızla söndüreceğiz biz!

Millî Mücadelenin kahramanları «biz» oluyor, gündüz inkâr ettiği ölülerin, dirilerin arasına Adnan, gece kendini de katıyordu.

Fakat «Göreceksiniz» ne demektir, Prenses Bahire, memleketi kurtaracak adamı her gün Adnan'a gösteriyordu.

Prenses bilmiyordu: «Göreceksiniz» kelimesi Adnan'ın yine Adnan'a hitabıydı. Gündüz yalnızken düşündüğü karanlık şeylere, gece herkes önünde çehresinden taşacak sakal Prensin ve Prensesin yanında korkunç yüzünü örtmek için bu türlü heyecanı sırtına geçiriyordu.

Zaten bu köşkte yatıp kalkmak saadetini ona biraz da bu temiz heyecan veriyordu. Adnan'a Ankara'dan mektuplar geldikçe Prens Hasan, Adnan'dan evvel kahve almıyor, misafirinden evvel oda kapısından çıkmıyordu.

Fakat Adnan, Prensin yanında, Millî Mücadele'yi beğenirken, kendi odasında «mucize»yi, dudaksız suratla inkâr ediyordu: Çünkü Ankara'dan ona gizli davet gelmiyordu.

Kahramanların safında boş duran yerine baktıkça da, memlekete acıyor, niçin çağrılmadığına şaşıyordu. Bu hayret gün geçtikçe haset oluyor, sonra bu «haset» şubelere ayrılarak istihza, tenkit, inkâr oluyor; kafatasının içinde bir yığın cinayetle Adnan karanlık bir adam kesiliyor, akşam yemeklerinde Prensle Prensesin karşısında somurtarak oturuyordu. Ve gizli davet bir türlü gelmiyordu.

Bir zamandanberi Adnan'a Ankara'dan mektup da gelmiyordu: Prens Hasan somurtuyordu: «Bu adamı köşklerine boş yere mi almışlardı?»

Adnan'ın Ankara'ya çağrılmasını onun kadar Prens de bekliyordu. Bunu beklediği Prensin yüzünden artık sık sık belli oluyor, Adnan köşkte uzayan misafirliğinden utanıyordu; ama gene de Ankara'ya davetsiz gitmiyordu. Kendi evinde otursaydı gidecekti. Fakat Prensin köşkünde oturduğu için gitmiyordu: «Prensin ve Prensesin gözlerinin önünde Ankara'ya davetsiz gitmek? Onlara bir davet mektubu göstermeden?» Bunu düşündükçe yatağında utanıyordu. O, hatırlanacaktı. O, çağrılacaktı.

Halbuki Prens Hasan:

— Memleket hizmet bekliyor, Mehmet Adnan Beyefendi Hazretleri, hizmet! Benim bile içimden Ankara'ya kalkıp gitmek geliyor... diyordu.

Bu kadar açık lâfın karşısında da Adnan'ın içinden böyle bir şey geçmiyordu.

Gün geçtikçe Prens Hasan'ın dalgınlığı, durgunluk oluyordu. Bu durgunluk dikkatle bakılınca istiskaldi. Fakat Prenses Bahire'nin Adnan'a iltifatı büsbütün çoğalmıştı: Adnan'ın kırılmasına, köşkten kaçmasına kadın imkân bırakmıyordu. Adnan da Prens Hasan'ın uzun susmalarına, derin esnemelerine aldırmamaya başladı; çünkü Adnan düşünüyordu: Bu köşkte Prens Hasan da Adnan kadar parasızdı. Prens de Adnan gibi Prensesin ekmeğini yiyordu. İkisinin arasındaki fark, iki küçük kelimeydi: «Koca» ve «Misafir...»

Fakat kocanın eğer parası yoksa iki kelime birdi: «Koca» ve «Misafir» aynı şey.

Yalnız Adnan, kadının iltifatına sebep bulamıyordu. Prenses Bahire onunla niçin bu derece iyi idi? Neden onunla bir «Melek»ti?

GAZETELERDE BİR TELGRAF

Erkânı Harbiyei Umumiye Riyasetine:

Metris Tepeden, 1 Nisan 1337

Saat 9.30'dan sonra Metris Tepe'den gördüğüm vaziyet:

Gündüz şimalinde, sabahtanberi sebat eden ve dümdar* olması muhtemel bir düşman müfrezesi sağ cenah grubunun taarruzu ile gayrimuntazam çekiliyor; kıtaatımız yakından takip ediyorlar. Hamidiye istikametinde temas ve faaliyet yok. Bozöyük yanıyor. Düşman binlerce maktulleriyle doldurduğu muharebe meydanını muzaffer silâhlarımıza terketmiştir.

Garp Cephesi Kumandanı
İsmet

Adnan telgrafa şaşırdı: Ne kadar sadeydi! «İnönü»nü yapan insan, avucundaki zafere başkasının eseri gibi uzaktan bakıyor, başındaki haleyi parçalıyor, bundan her neferin süngüsünün ucuna bir yıldız takıyor, yaldızsız, yıldızsız bir serin kalpakla duruyordu. Adnan, topraktan bu derece yükselen muammaya şaştı: Yoksa bu adamları anlamamış mıydı? «İnönü»nü yapan insan, her memlekette lâkırdıya «Ben!» diye başlayabilirdi. Zaten Adnan, bu İsmet Paşa'dan daima kaçmıştı. İttihat ve Terakki zamanında onunla karşı karşıya geldiği vakit, onun gözlerinden daima rahatsız olurdu. Aynı gözler, bu sefer Adnan'a Metris Tepe'den bakıyordu.

Gün geçtikçe Adnan, bu telgraftan büsbütün korktu.

Telgrafın önünden kaçan kaçana idi: İngiliz zırhlıları, Venizelos'un kartpostalları, Padişah, Sadrazam, Yunan ordusu, hepsi, karmakarışık, bu telgrafın önünden denizde, karada kaçıyorlardı.

Kendisinin payı olmayan zafere, Adnan, eshamını almadığı şirketin kapısındaki «Muameleci» gibi somurttu. «Lozan» Muahedesine de kızdı: Çünkü onu hâlâ Ankara'ya çağırmıyorlardı.

Acaba gazete mi çıkartsaydı? Bunu şimdi kendine ne diye soruyordu? Ankara'dan mektuplar kesildiği gündenberi

* Dümdar: Artçı.

karar vermemiş miydi? Tabiî ki gazete çıkaracaktı. Ve her sabah Ankara'dakileri beğenmeyecekti. Fakat o kadar gizli beğenmeyecekti ki, iğnelerini bir kendi anlayacaktı; bir de kendisi gibi talihine küsenler.

Bu ne demek? Demindenberi esniyordu. Ellerini, gözlerini açtı; kapadı: Avuçları, gözleri yanıyordu. Nabızlarını saydı, ateşi vardı.

Karyolasına girdi. Çarşafa değen çıplak ayaklarıyla yatakta birdenbire üşüdü; biraz sonra yanmaya başladı. Başı tatlı tatlı dönüyordu; gene «gazete»yi düşündü: Evet, Ankara'yı o kadar güzel beğenmeyecekti ki, ona garezkâr diyemeyeceklerdi. «Zafer»i göklere çıkaracaktı, taşlar, «garez» gökte duran «zafer»in arkasında görünmeyecekti. Haykırarak beğendiği «İnönü»nün arkasından Ankara'yı beğenmeyen zehirli bir sükût... Fakat bu sükûtun zehir damlaları nokta, virgül, edat, işaret kadar küçük olacaktı. Bir «fakat», bir de «ise de», bir «heyhat!», memleketi kurtaran devleri yere serecekti. Parasızlar, memuriyetsizler, Venizelos'un resmini artık duvarlarına asamayanlar, insanı iki buçuk saatte zengin eden münakaşalı «Nafia»lar, «Harbiye»lere, «Maliye»lere hasret çekenler her sabah onun gazetesini okuyacaklardı. Bu kadar büyük saadeti onlara, Adnan, her sabah beş kuruşa satacaktı.

Gazete pusudaydı. Adnan'ın kızmasını bekliyordu. Ama öfkenin daha zamanı gelmemişti; biraz daha bekleyecekti; biraz daha, biraz daha...

Gözleri kapandı. Otuz dokuz ateşle daldı.

Hekim, Prenses Bahire'ye, hastanın zatürrie olduğunu söyledi.

Hastanın çehresine ölümün kanadından bazan kalın bir karanlık düşüyordu, bazan esmer bir gölge... Ve en büyük sanatkâr olan ölüm, sahne tertibatını alıyor, hastanın yüzünde bütün boyaları deniyordu.

Bu gece iki taraflı zatürrienin son gecesiydi. Adnan bu gece ya ölecekti; yahut gene yaşamaya başlayacaktı.

Ciğerlerinin tırnaklarından hasta, sabaha doğru, kan terler içinde, birdenbire kurtuldu. Göz kapaklarının altında iki damla şuur titredi. Baş ucunda bir hıçkırık duydu. Gözlerini açtığı zaman pembe bir sabahın ortasında bir kadın duruyordu: Maliye Nazırı'nın kızı Süheylâ.

Koridorlarda Adnan'dan kaçan gölge, yanağında bir damla yaşla ayaktaydı.

HESAP MESELESİ

CEVAT:

— Yavaş bağır diyorum. Ayıp.

Raşel:

— Yavaş mı bağırayım? «Yavaş bağır» ha? Sen işin alayındasın demek?

Cevat:

— Canım bu kocası olmayan kadınlar için bir tehlike! Sen öyle misin?.. Senin resmen bir kocan var.

Raşel, bu sefer son sesiyle haykırdı:

— Var ama, İtalya'da! On dört aydanberi Roma'da olan adamdan çocuğum olursa ben ne yaparım? Hayvan! Bu kadar şeyi bilmiyor musun?

Kadın, Cevat'a, bir erkeğin kelimeleriyle sövdü. Sonra yastığa kapandı: Oda dolusu ağlıyordu.

Bu, bugün yedinci patırdı ve dördüncü göz yaşıydı.

Cevat düşünüyordu: «Ne tuhaftı; insanın güleceği geliyordu: Kadınlar, kızınca, hep birbirlerine benziyorlardı: Onun Paris'te parasını çorabından aşırdığı kadın; Nişantaşı'nda gerdanlığını çaldığı Belkıs; beş ay evvel divanda başına bu «kaza»yı getirdiği Raşel... Üç kadın, üçü de hep aynı yüzle ,aynı sesle kızıyorlardı.»

Beş dakika birbirlerine susarak baktılar.

Cevat:

— Hekimler meselenin çaresini bulacaklar.

Raşel cevap verecekti. Oda kapısı vuruldu. Uşak Ahmet, gözyaşlarını yüzüne içirdikten sonra, kapıyı açtı: Odaya girmekten korkan gözlerle kapının çerçevesinde durdu.

— Doktor geldi efendim.

Raşel demin çağırttığı hekimin şimdi «neden geldiğine» kızdı; haykırdı:

— İstemiyorum; gitsin; şimdi gitsin.

Cevat, keskin iki acı dudakla, sessiz güldü; ıslık çalarak odada dolaşmaya başladı. Uşak Ahmet, soran gözlerle Cevat'a bakıyordu. Raşel birdenbire yataktan kalktı; kızararak:

— Söyle doktora. Geliyorum! dedi. Aynaya gitti. Havada bir kucak pudra uçtu. Kadın güzel olmaya başladı.

Cevat biliyordu: Bu sinirli kadın yataktayken erkekten, giyinirken aynadan en azı iki saat evvel ayrılmazdı, kızdı. Kalın sesle:

— Hey! Biraz çabuk ol... Bekleyen Uşak Ahmet değil; doktor! Herifi bekletme. Ayıptır yani! dedi...

Kadının başına getirdiği «kaza»yı Cevat, yapma bir öfkeyle küçültmek istiyordu. Raşel, aynada hiddetinden şaşırdı; sürmeyi dudağına çekti; Cevat'a büsbütün kızdı: Çünkü oraya bunu Cevat sürmüştü; çünkü, Cevat kızmasaydı, Raşel sürmeyi dudağına çekmeyecekti, haykırdı:

— Sen susacak mısın? Yoksa... dedi. Sonra gözlerini süzdü:

— Hem sen bana ne karışıyorsun? Kimsin sen? Bir de senin bu evde işin ne? Sen benim nemsin? Söyle bakayım?

Fakat lâfı ağır buldu. Öfkesini haklı görmek için:

— Senin bana yaptığını kocam bile yapmadı, dedi.

İçini çekerek bu sefer tatlı yüzle sessiz ağlamaya başladı. Bağırmıyordu: Sahiden ağlıyordu. Demindenberi yüzüne verdiği emekler, gözyaşlarıyla, bir anda mahvolmuştu.

Pudra, ruj, sürme karmakarışıktı. Yüzündeki üç renk ıslanınca üç boyaydı. Cevat düşünüyordu:

Bu kadın dün akşama kadar sakindi. Bugün buna ne oluyordu? İşler dün akşama kadar hep yolundaydı: Cevat, hekimlerle sokak kapısında konuşuyordu; hekimler de Raşel'e karnındaki «kaza»dan kurtulabileceğini söylüyorlardı; Raşel seviniyordu; hattâ yemeklerde Cevat'ın tabağına beş altı barbunyayı eliyle dolduruyordu. Bugünkü aksilik neydi o halde?

Cevat bilmiyordu: Dün akşam kendi evde yokken Raşel'in Uşak Ahmet'le çağırttığı yabancı hekim, çocuğun düşürülemeyeceğini Raşel'e söylemişti. Bu sabah Cevat gene evde değilken çağrılan ikinci yabancı hekim, o da aynı fikirdeydi. Ve bu evde bir «efendi», bir «hanım» bulamayan bir doktor, Raşel'in felâketten niçin kurtulamayacağını sokak kapısında Uşak Ahmet'e fısıldamıştı: «Kadının felâketi beş aylıktı. Raşel'de verem de başlamıştı. Veremli ve gebe kadına tababetin elinden bir şey gelmezdi. Madam, anne olmaya mahkûmdu.»

Raşel'in verem olduğunu duyduğu saattenberi Uşak Ahmet'in ikide bir gözleri doluyordu.

Raşel, aynanın karşısında dudaklarını nihayet kıpkırmızı yaptı. Cevat, birdenbire telâş etti:

— Senin işin uzun... Ben bari gideyim de hekimi meşgul edeyim. Odadan çıkacaktı. Raşel, ayaklarını yere vurdu, bırakmadı. Cevat bozuldu: «Bu yeni hekim Raşel'in felâketten kurtulamayacağını ağzından kaçıracaktı. Sonra da kimbilir ne kıyametler kopacaktı!»

Fakat Cevat'ın korktuğu şeyi hekim, Raşel'e söylediği halde, Cevat'ın beklediği kıyamet kopmadı. Kadın, iş adamı zekâsıyla birdenbire akıllanarak, Cevat'la diz dize karnındaki «mesele»yi konuştu: Karar verdiler. Raşel, «mesele»yi kocasına bir mektupla itiraf edecekti. «Çabuk gel!» diyecekti. Ve kocası gelince çok kalabalık bir çay vereceklerdi. Bütün Beyoğlu, doğacak çocuğun babasını görecekti; fakat doğan çocuk gizlenecekti. Moiz'in İtalya'dan Şişli'ye gelişi sekiz ay on günü doldurunca çocuk da meydana çıkacaktı.

Cevat, artık bundan sonra kavga yok diye sevindi. Türkçe:

— Zekisin karı! Isırırım seni karı! dedi. Kafası kadının üstüne düştü.

Fakat kadın, Cevat'ın sandığından çok zekiydi. Kocasına «kaza»yı «Cevat»tan diye yazmayacak, «Sefaret kâtibinden!» diyecekti. Biliyordu ki, kordiplomatikten gelince «kaza» kocasına çok ağır görünmeyecekti. Hattâ bunu Beyoğlu'ndan levanten kadınlar duyabilirlerdi de: Kıskançlıklarından bitmek için!.. Raşel, mektubunu yazarken güldü.

Müstatil zarflı, kırmızı mumlu, on altı sayfalı mektup, bir hariciye notası gibi ağırbaşlıydı. Taahhütlü kâğıt postaya verildikten sonra Raşel, gene rahat etmedi: Kocası İtalya'dan dönünce, evde namusuna dokunulan kocanın öfke edebiyatı, başına «kaza» gelen kadının sahne utangaçlığı başlayacaktı. Hergün birkaç saat biri kızacak, biri ağlayacaktı.

Raşel yemekte, bugün artık çok öfkeliydi. «Bu Cevat ne hayvan oğlandı: «Kaza»dan sonra iştahı açılmıştı. Altı barbunya yiyor, makarnadan üç defa alıyordu!»

Cevat'ın tabağındaki domatesli «rezalet»e kadının canı sıkılırken, hizmetçi sevinerek tepside bir telgraf getirdi:

— İtalya'dan, Madam!

İtalya'dan kâğıt getirdikçe lüzumsuz yere sevinen hizmetçiye, bu defa Raşel —niçin bilmeyerek— kızmadı. Cevat güldü:

— Galiba kocan gene telgrafla gözlerinden öpüyor, dedi. Fakat Raşel telgrafı açınca bir çığlık kopardı:

— Moiz!.. Moiz!..

Bu iki Moiz, bu anda dünyada değildi. Telgraf, Roma noterindendi: Raşel'in kocası dün intihar etmişti.

Cevat suratını makarnadan kaldırdı. Ağlayacaktı. Fakat Raşel gözlerini kapadı, bir ev dolusu sesle haykırdı: «Namus kurbanı kocacığım!» Sonra Cevat'a gözlerini iki misli açtı: «Sen öldürdün onu! Sen! Sen! Sen..» diye haykırdı.

Cevat'ın gözleri ağlamaya hazırlanırken kaşları çatıldı. Kadına fena fena baktı. Raşel:

— Ne bakıyorsun? Veremli herif? dedi.

Cevat'ın veremli olduğunu kadına üç doktor söylemişti. Fakat Raşel, bunu Cevat'ın kolları karşısında unutuyordu. Şimdi; o kadar kızmıştı ki, Cevat'ın hastalığına inanıyordu.

Cevat, Fransızca konuştuklarını unutarak, Uşak Ahmet'e:

— Çık sen dışarı! dedi.

Ayağa kalktı. Kısık sesle Raşel'e:

— Ben öldürmedim; beraber öldürdük! dedi.

Sonra sesini daha yavaşlattı:

— Divanda aşk yapılmaz, Madam. Her işin yeri var, Madam. Yatak odasında yemek yenmez, Madam! Yemek masasında uyku uyunmaz, Madam! dedi.

Raşel haykırdı:

— Beraber mi öldürdük? Yani ben de beraber öyle mi?

Kadın delirdi. Yemek masasının örtüsünü ucundan yumruğuyla yakaladı, bileğine sardı. Hızla çekti. Masanın üstündeki gümüşler, kristaller, çiçekler, orkideler, birdenbire havada uçtular, birdenbire yerdeydiler. Kadın haykırarak: «Al işte! Ben öldürdüm! Ben öldürdüm!» diyor, yerde kımıldayan bardakları duvardaki kalın seccadeye fırlatıyor, duvarda parçalanan kar topları sesiyle kırıyordu.

Telgraftan bir gün sonra Galata'da üç bankada, dirseklerine kadar kolları siyah memurlar, Moiz'in dosyalarına eğiliyorlar; iki avukat yarım saatte zengin oluyor; noterlere bankalardan dosya dosya tercümeler veriliyor, iki ufak şirket iflâs ediyor, bir Rum tüccara inme iniyordu. Ve yine aynı telgraftan birkaç gün sonra Şişli salonlarındaki çaylar daha canlı idi: Artık kadınlar konuşacak şey bulamıyorlardı: Raşel, ayda altı bin lira sarfediyordu. Moiz'in Roma'da yeni bir metresi, bir de Viyana'da aylık bağladığı eski metresi vardı. Moiz, intihar etmez de ne yapardı? Zaten son senede onlar satıp yi-

yorlardı. Kocasının İtalya'ya giderken Raşel'in üstüne yaptığı şeyler bile satılmıştı.»

Raşel, yalnız kalınca kocasının bu seferki namusuna şaşıyordu: Kocası bu «kaza»ya bu sefer neden bu kadar müteessir olmuştu? Üç sene evvel Raşel'in başına Viyanalı komisyoncudan «kaza» geldiği zaman Moiz, iki, üç hafta kızmış, sonra kaza»dan karısının nasıl kurtulacağını hekimle apandisit ameliyatı gibi konuşmuştu: Serin kanla...

Telgraftan sekiz gün sonra Raşel'e İtalya'dan bir mektup geldi: Müstatil zarflı, kırmızı mumlu, kalın bir mektup... Raşel, mektuba bakınca sarardı: Bu onun gönderdiği mektuptu. Zarfın arkasında, Moiz'in öldüğü yazılmıştı.

Bereket ki Cevat odada yoktu. Kadın utanacaktı. Fakat işin içinden çıkamıyordu: Demek ki kocasını, kâğıt öldürmemişti? O halde, «intihar» ne demekti? Galata'daki üç bankadan birinin direktörüne telefon etti. Direktör telefonda —bir kartvizit kadar klişe ve kısa olarak— Moiz'e acıdı; sonra, kocasının niçin kendisini vurduğunu mutlaka öğrenmek isteyen kadına:

— Hesap meselesi Madam! Bankaya geliniz, anlarsınız, dedi. Telefonu kapadı.

Biraz sonra aile avukatı Raşel'e telefon etti:

— Son ayda Mösyö iflâs vaziyetinde idi. Bonolarını ödeyemedi. Kendisini onun için vurdu. Hesap meselesi!.. dedi, telefonu kapadı.

Fakat hemen yine açtı:

— Bu gece size geleceğim. Daha anlatacaklarım var, Madam! dedi. Bu üç muhavereyi ikinci kattaki telefonda dinleyen Cevat makineden kalktı. İki baş parmağını yeleğinin iki koltuğuna soktu:

— Hesep meselesi! Hesap meselesi!

diye güftesi; banka direktörüyle avukat, bestesi kendisinin olan bir şarkı tutturdu. Yavaş yavaş güftesi bankacıyla avukatın, bestesi kendisinin olan hafiften bir şarkı tutturdu:

— Hesep meselesi! Hesap meselesi!

AVUKAT

ADNAN zatürrieden kalkalı iki hafta var.

Üçüncü hafta, Prenses Bahire, Boğaziçi'ndeki bu köşkte Adnan'la Süheylâ'yı evlendiriyor, Adnan'ın bütün serveti pantalonunun cebinde: 180 kuruş!.. Bu köşkte evleneceği için köşkün sahiplerinden borç para istemeye utandı. Naşit'ten almaya gitti.

Düştükten sonra, Adnan, vaktiyle iyilik ettiği adamları kendi kendine hatırlıyordu. Naşit'i Harbi Umumîde zengin ettiğini sık sık hatırlayan Adnan, ondan, yakında ödemek üzere —çünkü yakında avukatlık edecekti— biraz para isteyebilirdi.

Naşit'in konağına Prens Hasan'ın otomobiliyle gittiği için Adnan'da borç para isteyecek adamın dalgın, uzamış yüzü yerine eshamının *dividant*'ını* almaya giden idare meclisi azasının mühim çehresi vardı.

Otomobil durunca, Naşit'in konağının kapısı kendiliğinden açıldı. Kaskatı, upuzun uşak, fer forje* kapının kenarına yapıştı. Adnan, vaktiyle, ziline basılmadan açılmayan kendi konağının kapısını hatırladı; sonra Belkıs'ın bir türlü o konaktan memnun olmayan gözlerini düşündü.

Adnan'ı salona aldılar: Krinolin koltuklarla, Etrüsk sandalyeler döşeli salon... Adnan, kahvesini bitirince, uşak, beyefendinin evde olmadığını söyledi. Beyefendi yatıyla üç gündenberi denizdeydi. Adnan gene kendisinin bir zamanki konağını düşündü: Gelenlere onun evde olmadığını uşaklar sokak kapısında söylerdi; Belkıs'ın müstehzi gözlerini hatırladı.

Fakat tuhaftır; son zamanlarda, çok değişen bu konağın ihtişamında Naşit'i bulamadığına Adnan sevinmişti.

* Dividant: (Fr.); Kazanç payı.
* Fer forje: *Fer forgé* (Fr.); Süslemeli demir.

Ertesi gün köşkte, Prenses Bahire, sürüklenen, güç bir davasının bitirilmesini Adnan'an rica etti. «Mahkemei teftişi evkafta»* uyuyan bu davayı Adnan'a verirken, Prenses Bahire:

— Amma bu işimi bir dost gibi göreceksiniz Beyefendi! dedi.

Adnan anlıyordu: Ona avukat ücreti verilmeyecekti. Eh, bu köşkte uzun süren misafirliğini, bakılan hastalığını, bu türlü ödeyecekti. Bütün kibriyle seviniyordu. Fakat Prenses Bahire «Araba parası olarak!» dedi, bir zarf uzattı. Ufak araba parasını görüp küçülmemek için Adnan'ın geç açtığı bu çok ince zarfta üç tane 500'lük vardı. Araba parasının 1500 lira olduğunu görünce gözünde dava büyüdü: Prensesle dost olmasaydı, kim bilir ne kadar vekâlet ücreti alması lâzımgeleceğini düşündü. Birkaç aylık misafirliği ve bir hastalığının tedavisi için kendisini Prensese minnettar eden talihine küstü. Kaybettiği vekâlet ücretini yakından görmek için davaya koştu. Fakat «sürüklenen, güç» davanın mahkemede ilâmını çıkmış bulunca şaşırdı; 1500 lira araba parası değildi, nikâh hediyesiydi. O zaman 1500 liradan utandı; bu parayı Prenses ona «borç» diye verseydi, Adnan daha memnun olacaktı. Bu araba parası değildi; nikâh hediyesiydi.

Nikâhlandılar.

Dul kadınla yaşlı erkeğin evlenmesinde yanyana dikilen başka renkte iki yamanın sefaleti olmalıydı. Halbuki Süheylâ ile Adnan yanyana durunca çirkin olmadılar. Doğuran kadının, içinden bir insan çıkan elbise gibi buruşuk eti ilk kocasından hiç çocuğu olmayan Süheylâ'da yoktu. Büyük zenginlik geçirdikten sonra büyük fıkaralığa düşen Adnan'ın tavırlarında cesur, kibar pervasızlık vardı. Bir taraftan köşkün ince eşyası, diğer taraftan az fakat kibar kalabalık da nikâhtaki hüzne hususî bir güzellik verdi.

* Mahkemei Teftişi Evkaf: Evkaf Denetim Mahkemesi.

O akşam Süheylâ, Adnan, Prens ve Prenses, Bozdoğan Kemerindeki konağa gittiler. Evlenenler Prensin otomobilinde; Prensesle Prens takside.

Akşam yemeğinde Adnan, Prensesin solundaydı; Prens, Süheylâ'nın sağında. Dul kadınla yaşlı erkeğin evlenmesindeki iki eksik şey, karı koca yemekte yanyana oturmadıkları için, fazla göze çarpmadı. Fakat Adnan, içinden, «İzdivaç daima gençtir,» diyordu. Yaşlı kocayla dul gelinin yiyeceği bu ilk akşam yemeğinden konağa gelirken sıkılmıştı.

Bozdoğan Kemerindeki tahta konak dışından çok çürümüş, siyahtı. İçinde de serinliğe benzeyen sessizlik vardı.

Altın Harbi Umumîden, kan kırmızı İttihat ve Terakki'den çıkan Adnan için bu tahta konak camları dört köşe gündüz olan gölge dağdı.

Bu gölge binanın içindeki kemerlere, dehlizlere Adnan biraz alıştı. Sessiz, gizli Süheylâ'da her gün yeni bir kıymet buluyordu: Bu hazinenin loşluğuna alıştıkça kuytu köşelerinde kıymetli şeyler görmeye başladı.

Fakat Adnan bu konakta çürük elbisesi yırtılarak çıplak tarafı görünecek derecede fazla kımıldamaktan korkan adamdı. «Parasız Adnan'ın zengin Süheylâ ile evlendiğini gizlemek isteyen adam» rahat kımıldayamıyordu. Adnan, vaktiyle, ders verdiği odaya girdiği gün, acı teessürler duyacağım sandı. Yeni döşemesiyle odayı tanıyamadı. Çok değişmişti. Yeni eşyanın yerine hayalinde Maliye Nazırının eski koltuklarını, kanapelerini koyuyordu; odaya eski hatıraların girmesine bu göç arasında sıra gelmedi. Fakat o, bu odadan asıl başka odalarda teessür duyuyordu. Vaktiyle, o, bu konağın yalnız bir odasında ehemmiyetsiz bir adamdı, şimdi konağın her tarafında bir kadının beslediği duygusuz bir erkek dolaşıyordu. Nihayet avukat oldu. Fakat «iş avukatı» değil, dava avukatı!..» Dava avukatı, her akşam bu konağa, koltuğunda eski gazetelerle şişen hafif bir çantayla geliyordu. Bu çantaya henüz bir dava girmemişti. Evvelâ yazıhanesinin kapısındaki tabelâya kusur buldu: Güneş, tabelâya fena taraftan vuruyor,

«Davavekili Mehmet Adnan» görünmüyordu. Adının yerini değiştirecekti. Fakat Harbi Umumîde, yazıhanesinin kapısında hiç adı yoktu. Öyleyken, o yazıhanede zengin olmuştu. Öyleyse tabelâyı değiştirmeyecekti. Fakat?.. Evet, fakat bir şeyini mutlaka değiştirmeliydi. Buldu. Adını değiştirecekti: «Mehmet Adnan», «Adnan Salim» oldu. Çünkü «Mehmet Adnan» gümrük kâtibine benziyordu.

Halbuki «Adnan Selim» hazik* hekimin muasır avukatın, büyük muharririn adı demekti. Ancak «Mehmet Adnan»a gelmeyen müşteriler, «Adnan Salim»e de gelmediler. Eski tabelânın günahı yoktu. O halde kabahat kimindi acaba? Kâtibin!..

Adnan'ı görünce önüne bakan kâtibin!.. Başka avukat bu kâtibi elaltından satınalmıştı; «Adnan Salim»e gelecek davalar o başka avukata gidiyordu. İki aydanberi aylığını vermediği kâtibine nihayet adamakıllı kızdı. Zaten Adnan, düştüğü gündenberi herkes fena adamdı. Prenses Bahire'den aldığı paranın en son kısmıyla bu şüpheli herifin aylığını verdi, savdı.

Yeni gelen kâtip, bir eczacının süt kardeşiydi: Eczanenin bir davasını Adnan'a getirdi: Alâmeti farika davası... Kolay, temiz, paralı dava... Adnan, paraya o kadar hasretti ki, bu davanın ücretinden kâtibe hisse ayırmayı hatırlamadı. Kısaca teşekkür etti; uzun teşekkür ederse, kâtibin getireceği işleri bekleyen küçük bir avukat olacaktı. Fakat kâtip bu veciz teşekkürün karşısında bekleyen gözlerle duruyordu. Adnan, teşekkürünü bu sefer biraz daha uzatarak tekrarladı; bir de müjde verdi: «Kâtip bu yazıhanede inşallah feyziyap* olacaktı.» Kâtip gene bekleyen gözlerle durunca Adnan, «onu evlâdı gibi seveceğini» de söyledi. Vaadedilen bu baba muhabbetinin üzerinden yirmi dört saat geçmeden önden kâtip, arkasından başka alâmeti farika davaları başka avukata gitti.

* Hazik: Usta.
* Feyziyap olmak: Gelişmek, ilerlemek.

Ve bu davanın parasıyla Adnan, yazıhanenin, ahçının, kahvecinin borçlarını verdi. Bozdoğan kemerindeki konağa gene şekilde ağır, yükte hafif çantayla döndü: Eski gazetelerle dolu çanta!..

Ve konak gene Süheylâ'nın servetiyle dönüyordu. Fakat, Süheylâ, eve kendisinin baktığının belli olmamasına çok dikkat ediyordu. Masrafları Adnan'a yaptırıyor, hesapları gördürtüyordu. Uzaktan bakılsa bu konak Adnan'ın parasıyla yürüyor sanılırdı.

Hekim, bir gün namusuna yemin etti: Adnan'ın ciğerlerinde zatürreeden iz kalmamıştı. Hekimin lâfına, Adnan'ın önünde, Süheylâ dalgın yüzle sevindi. Fakat odadan çıkınca hekime sordu: «Kocası niçin kısa kısa öksürüyordu?» Bunu Adnan da kendi kendine boş odada soruyor, kendine gene kendisi cevap veriyordu: «Sigaradan!» Günde 60 sigara içerse, insan böyle öksürürdü.

Süheylâ'nın üçüncü sualini sokak kapısından çıkarken, hekim duymamazlıktan gelemedi. Nihayet söyledi: «Şimdilik ehemmiyetli değildi. Çatal, kaşık, bardak gibi şeylerin ayrılmasına şimdilik bir sebep yoktu.»

Fakat Adnan bu konakta bir türlü rahat değil. Gün geçip eskidikçe bu konakta daha yeni adam oluyordu. Halbuki onunla konuşurken Süheylâ'nın gözleri ne kadar neşeliydi. Adnan'ın parasız olduğu bu konakta ne kadar hiç belli değildi. Hizmetçiler hanımefendiden ziyade «beyefendi»den korkuyorlardı. Adnan'ın iştahını iki aydanberi bir türlü açamayan üç ahçıyı Süheylâ hemen kovmuştu.

Fakat, gene her gece Adnan hırçındı. Masrafına karışmadığı bu kocaman konaktan utanıyordu. Bazan büsbütün çıldırıyordu. «Süheylâ görmüyor muydu? O, işte dün gece sabaha kadar öksürmüştü. Veremdi. Heybeli'de kendi başına ufak bir ev tutacaktı. Hem Süheylâ sirayetten uzak kalacak, hem de Heybeli'de iyileşecekti.» Adnan'ın bu lâkırdısına Süheylâ'nın gözleri dolunca onu böyle münasebetsiz bir «yalan»

la ağlattığına, Adnan kahırlanıyordu. Fakat karısına nasıl derdi ki, «Ben de biliyorum. Verem falan değilim. Hepsi yalan. Ancak masrafına karışmadığım bu konaktan kaçmak istiyorum.»

Kocasının yalandan verem olduğunu Süheylâ da kendinden anlayamazdı; telâşa düşüyordu: «Hekim bana yemin etti: ciğerlerinde Vallahilâzim bir şey yok. Yalnız şu tütünü bir parça azalt, Adnan!»

Adnan karısının boynuna sarılıyor, ikisi de ağlaşarak dudak dudağa öpüşüyorlardı.

ADNAN'IN YAZIHANESİNDE

KÂTİP aradığını nereden de duymuşlardı? Yazıhaneye her gün bir sürü adam geliyordu.

Fakat Adnan düştükten sonra dünyayı anlamıştı artık... Kâtiplik istemeye gelen bu adamların hepsinden şüpheleniyordu. Bazısının mücellit bıçağına benzeyen kalın bıyığının altından utanarak çıkan kadın sesinden...

Yazıhaneye kâtip olmaya kim geliyorsa hepsi allâktı. Adnan bunların ne mal olduklarını yüzlerinden anlıyordu; bu adamları nasıl tutardı!

Bir gün büyük sakallı, bol fesli biri geldi: Çapkınlık etmek için sivil giyinen tekke şeyhi gibi bir adam.

— Kulunuzu tanımadınız galiba!

Hidayet'in konağındaki Âmedî hulefasından, bâlâ rütbeli, bıçak bıyıklı Ratip'i Adnan nereden tanıyacaktı:

— Hatırlayamadım efendi hazretleri!

Sakallı; saltalı* adamın «bey» olacağı Adnan'ın aklına gelir miydi hiç? «Efendi hazretleri» tâbirine Ratip acı acı güldü; gözlerini kibirli kibirli kapadı:

— Ratip kulunuz, Âmedî hulefayı sabıkasından! dedi.

* Salta: Kısa ceket.

Meşrutiyetten sonra bazı eski adamlar gibi Ratip de evvelâ İttihatçı, sonra İtilâfçı, sonra Melâmi dervişi olmuştu. Rütbeli, nişanlıyken bile aptaldı. Şimdi rütbe ve nişan kalktıktan sonra büsbütün meczuba dönmüştü. Konuşurken haykırıyor, halleniyor, yanlış âyetler okuyor, Fuzuli'den mısralar söylüyordu. Zavallı adam, ne kadar kıymetli olduğunu Adnan'ın anlamasına çalışırken, Adnan, onu kâtip diye almayacağını anlatmak için geçecek zamanın içine sigaralar, kahveler dolduruyordu. Kahveci yine bir haftadanberi paraları birikmeye başlayan kahvelerden bugünküleri getirince Adnan:

— Köpüklüdür inşallah Hacı! dedi.

Kahveci cevap vermedi. Yalnız fincanları masaya bırakırken Adnan'a biraz baktı.

Adnan, nihayet bir kâtip buldu: Erkânıharp Müşiri'nin yalısındaki Vekilharç Salih! Mülkiye'de iki ay okuduğu için oradan çıkanlara bizim «mülkiye arkadaşları» diyen Salih!.. Bu Salih'i Erkânıharp Müşiri'nin adamı diye İttihatçılar sürmüşlerdi. İttihatçılar sürdüler diye de İtilâfçılar onu taşraya kaymakam yapmışlardı. Lozan Muahedesi imzalandıktan sonra İttihatçı ve İtilâfçı tâbiri kalmayınca, Salih, işsizdi. Şimdi gelmiş, çenesinde bir kaymakam sakalıyla Adnan'ın karşısında duruyordu. Bu Salih de Ratip gibi büyük sakallıydı; fakat aptal değildi: Sakalına Adnan'ın bakıp durduğunu görünce:

— Kâtibiniz olursam kısaltırım, dedi. Kürdistan'da memeyi geçmeyen sakalla insan kaymakamlık edemiyor beyefendi!

Adnan, Belkıs'ın kocası olunca, bu Vekilharç Salih, onu uzaktan büyük görmeye başlamıştı; kendisinin tevcih ettiği büyüklüğe seneler geçtikçe kendi de inanmıştı. Artık kâmil bir yaştaydı. Yani dünyada iktidardan ziyade talihin iş gördüğüne inanacak yaşta! İnsanlara kırkından sonra gelen bu tevekkülle Adnan'ın kâtibi olmaya geliyordu; ve mermer yalıda kendini Adnan'a müsavi sanan Salih, artık Adnan'ın kâtibi idi. Adnan için de bunda hususî bir lezzet vardı.

Gelmeyen müşterileri beklemekteki acıyı unutmak için, Adnan, bazan Kâtip Salih'le eski zamanları konuşuyordu: Fakat yazıhanenin kapısını sırtına kadar açarak!.. Çünkü hanın merdiveninden müşterinin çıktığını duymalıdır. Hasbihalin sesi de çok yavaştı. Yeni merdivendeki ayak seslerinden az!

Ancak han merdiveninden çıkan bu ayak sesleri çok zalimdiler; çünkü çok müphemdiler: Çünkü çok meçhuldüler. Bunların içinde bir tek malûm olanı yalnız han kahvecisinin ayak sesiydi: Çivili ve namuslu kundura sesi!.. Öteki ayak sesleri hep kalleştiler; Adnan'ın yazıhanesine girecek gibi başlıyorlar, başka odalarda bitiyorlardı. Fakat Adnan emindi: Bir gün bu ayak seslerinden bir tanesi onun odasına mutlaka girecekti. O zaman Adnan, işi başından aşan avukat olacaktı; kimsenin davasını almaya vakti olmayacaktı. İnsanla alay eden bu ayak seslerinden ne güzel intikamdı bu!..

Ancak Adnan, bu intikamı düşünürken biteviye öksürüyordu.

Bir gün han merdiveninin aşağısında bir ayak sesi çizgi olarak başladı; merdivenin ortasında taslak oldu; merdivenin ucuna doğru yağlıboya bir tabloydu; tablo son basamakta heykel kesildi. Fakat bu heykel tam Adnan'ın yazıhanesine girecekken sesli, sözlü bir insan terzisinin odasına daldı.

Adnan acı acı güldü:

— Zorla değil a! Adamın dava kazanmaya değil, elbise yaptırmaya ihtiyacı var!

Kâtip Salih, Adnan'ın lâfını kesti:

— Müsaade buyurun, dedi. Kulak kabarttı. Adam, terziye «Adnan Beyefendi»yi soruyordu.

Adam, sefaret müsteşarı Nail'di. 31 martta istibdat geri gelmeyince tek gözlüğü çift olmuştu. Mazuliyeti uzayınca halinden sefaret müsteşarlığı uçmuş, Rüştiye'deki Fransızca hocalarına benziyordu. Tepesini kapamak için saçları ensesinden yukarıya taranmıştı. Elbisesi dökülüyordu. Ama eldiveni

vardı. Adnan, içinden acı acı bakıyordu: «İnsanın pantalonu bu kadar eski olunca eldiven ne fena şeymiş meğer!..»

Nail, Adnan'ı Millî Mücadeleye yardım eden «Gizli İstanbul»dandır diye duymuştu. «İnönü»nü göklere çıkardı. Adnan bozuldu; lâfı değiştirdi. Nail lâkırdıyı uzatamayınca, içini çekti:

— Bizimkiyle ayrılıyoruz! dedi.

Karısını Sacit'le yakalamıştı. Hani Hidayet kerâtasının hususî kâtibi Sacit'le!.. Hani Kokona Sacit'le!.. Hani Sultani'den kovulan Sacit'le!.. Hani İngiliz casusu Sacit'le!.. Hani Bennett'e kadın götüren Sacit'le!..

Susmuyordu; böyle tam on yedi tane Sacit saydı. Sonra içini çekti: «Karısını üçüncü defa yakaladığına yanmıyordu. Sacit'in otuz sayfalık mektubunda bir tabir vardı, ona yüreği sızlıyordu. Yani Adnan'a uzattığı bu eflâtun renkli mektupta Sacit, Nail'in karısına, «Seni kocan olacak herifin nasırlı pençesinden kurtaracağım cicim!» diyordu. Nail, mektubu masaya bıraktı, *manicuré* edilmiş iki tombul elini Adnan'a uzattı:

— Beyefendi, bu ellere nasırlı pençe diyorlar! dedi. Gözleri doldu.

Vaktiyle Hidayet'in konağında kimseyle konuşmayıp arada tek gözlüğünü düzelttiği için Nail'i çok dirayetli sanan Adnan, şimdi karşısındaki budalaya hayretle bakıyordu.

Üçüncü defa yakalayınca karısını boşamaya karar veren Nail, Adnan'a limonata ısmarlar gibi:

— Bana bir talâk davası!.. dedi.

Sonra durdu. Adnan fazla para istemesin diye tedbir aldı:

— Sakallı Vasfi diye birini salık verdiler; gittim. Tanıdık çıktı. Hani Hidayet'in konağında uşaklarla yemek yiyen herif... dedi.

Gene sustu. Adnan, içinden güldü: Hidayet'in konağında Sakallı Vasfi'nin uşaklarla yemek yediği yalandı ama, Hidayet'in sofrasında Vasfi, o kadar uşak olarak oturuyordu ki, bu yalan doğruya benziyordu.

Nail:

— Evet. Ne diyordum efendim? Sakallı Vasfi diye birine gittim. Ama herif ateş pahası! Bir talâk davası için anasının nikâhını istedi. Bir orospuyu bin liraya mı boşayacağız beyefendi? Sizin gene avukatlığa başladığınızı bilmiyordum. Bunu da Vasfi mi nedir o herif söyledi: «Adnan Bey ucuzdur!» dedi.

Kendisinin işsiz avukat olduğunu anlatan bu lâfa Adnan sinirlendi:

— Bendeniz boşanma davaları almıyorum beyefendi! dedi.

Halbuki Sakallı Vasfi böyle bir şey söylememişti; Adnan az para istesin diye bunu Nail uydurdu.

Nail gittikten sonra Adnan davayı kaçırdığına pişmandı. Yüzündeki hüznü hiddetle örtmek istedi. Sitemli sitemli bakan Kâtip Salih'e öksürerek kızdı:

— Almam efendim; mesleğime uymayan davaları almam! Ben böyleyimdir Salih Efendi!

Kâtip Salih Efendi, Adnan'ın «verem» olduğunu söyleyen han kahvecisinin teşhisiyle, içinden alay ediyor, kendi kendine: «Ne veremi? Halis deli!» diyordu.

Kürdistan kaymakamı her büyük hastalığa tutulanın deli olduğunu bilir mi ki...

HASTA AVUKAT

ADNAN o kadar fena öksürdü ki, yeni sigarasını yakarken, karar verdi: Tütünü bırakacaktı. Fakat bu sigaralarını unuturacak bir tek müşteri, yazıhanesine gelmiyordu. Fakat bir taraftan da bu kararın içinde ikinci bir kararla tütünü bırakmayacaktı. Hem de —farkında değildi— öksürdüğü için bırakmayacaktı: Sigara içmediği halde de kesilmeyecek olan öksürüğünden korkuyordu. Ama veremden mi korkuyordu?

Asla!.. Verem olsaydı, dudaklarını karısı, onun dudaklarında her gece dakikalarca bırakır mıydı hiç? Komşu hastalansa Süheylâ, konakta karantina ilân ediyordu. Bu kadar titiz kadın, insanın mikroplu buselerini yer, içer, emer miydi?

Süheylâ'nın her gece —hırsından!— gözleri dolarak pembe düğümle uzattığı buseye Adnan'ın şimdi yazıhanede gözleri doldu. Biten sigarasından yeni bir sigara daha yaktı. Dumanında düşündü: Madem ki avukattı, bir gün beş dakikada zengin olabilirdi. Nasıl ki Harbi Umumîde Serkl Doryan'da bir gün dava sahibiyle kahve içerken zengin olmuştu. Madem ki gene avukattı, gene zengin olacaktı. Fakat zengin olduğu, Süheylâ'ya karşı birdenbire belli olmayacaktı. Bankada serveti yatarken, Adnan eve gene eski yüzü ile gidecekti; mutfak masrafına gene karısı karışacaktı. Karısının eve bakmasını Adnan, gene eski düşük omuzları ile kabul edecekti.

Fakat Süheylâ bir gece dolabında bir gerdanlık bulacak, bir başka gece konsolun üstünde kendi adına çıkarılmış bir han tapusu görecekti. Karısı teşekkür etmeye başlarken, Adnan karısının lâfını kesecek, başka şeyler anlatacaktı. Bu anlatılan başka şeylerin içinde bu han, bu gerdanlık küçülecek, küçülecek, kaybolacaktı.

Kâtip Salih kapının aralığından başını uzattı:

— Müşteri geliyor! dedi.

Müşteri, nezaketen «hanımefendi» denilen hanımlar vardır; onlardan biriydi.

— Beni tanırsınız, efendim. Bir zaman Ataşenaval Naşit'in hemşiresi idim. Şimdilik de sefaret müsteşarı Nail Beyin haremiyim!

Adnan, lâkırdının tarzına şaştı. Kadın anlatıyordu: «Naşit'in hemşireliğinden daha Harbi Umumîde istifa etmişti. Harp zenginliğinin adiliği Naşit'te parasıyla beraber arttıkça biraderinden iğrenmiş, onunla münasebetini kesmişti. Naşit'in muharebede yaptığı altın kaçakçılığı Samih Paşa ailesinin namusuna dokunmuştu. Nail'in de şimdilik haremiydi! Yani Ad-

nan Beyefendi dikkat ediyor muydu: Şimdilik!.. Çünkü ondan boşanmaya geliyordu!»

Adnan şaştı: Naşit, Harbi Umumîde zengin olduktan sonra zahirde hemşiresinin «serbest»liğinden utanmış olmak, hakikatte hemşiresine yardım etmemek için onu kardeşlikten tardetmişti. Şimdi hemşiresi de biraderinin ortalığa yaydığı «serbest»liğini örtmek için onun muharebedeki hırsızlığından iğrenmiş oluyordu. Bu eski ailelere yakından bakınca insanın üstü başı kirleniyordu. Bu ne pislikti yarabbi!

Harbi Umumîde kulüplerde, salonlarda mahrem muhaverelere mevzuu olan bu kadını bir dişçi o zaman Adnan'a vaadetmişti: Muayenehanesinde biribirlerine tesadüf edeceklerdi. Fakat randevu günü kadının manii çıkmıştı. Zaten Adnan, bu kadını elde edemeyeceğini o zaman bilmişti. Adnan'ın gözünde Naşit —Belkıs'ın amcazadesi Naşit— o kadar başka adamdı ki, Naşit'in hemşiresini Adnan, kendisine çok görmüştü. Şimdi o kadın karşısındaydı: Odaya girince burnunu bile kırmızı sandığı kadının yalnız yanaklarının pembe olduğunu gördü. Dikkat ettikçe, kadını güzel bulmaya başladı. Sonra geçkin yüzünü bırakarak yalnız vücudunu düşündü. Birdenbire hırslandı. Fakat kadının ilk kahkahasında duran iki altın diş, bu hırsı birdenbire söndürdü. Sonra yavaş yavaş kahkahaların maden noktalarına alıştı. Artık kadının biraz geçkin olması da kayboldu: Ellerin hafif buruşukluğu bitiyor, bileklerde gergin, beyaz deri başlıyordu. Etli dudaklar, kımıldamadan bakan gözler, çıplakken güzel olacağını vaadeden asabî kemikli ayaklar Adnan'ın gözlerinde yandı.

Kadın yarım saattenberi kocası Nail'in, ne namussuz adam olduğunu anlatıyordu. Adnan:

— Vah hanımefendiciğim; dedi; demek ki boşanıyorsunuz? Demek bu adam sizi bedbaht etti?

Yazı masasından kalktı. Kanapede kadının yanına çok kısa mesafe ile oturdu. Kadın, ufak mesafeyi küçük bir hareketle büsbütün kaybetti. Yüzünü mahzunlaştırdı. Gözleri doldu. Mendilini bulamıyordu. Adnan yerden aldı, verdi. Kadın teşekkür etmedi; canı sıkıldı: Mendili boş yere düşürmüştü. Yalnız:

— Biz kadınlar bedbahtız beyefendi! dedi.

Bunu o kadar güzel söyledi ki, Adnan'ın da gözleri doldu. İçini çekti. Heyecanından kadının ellerini avuçlarının içine aldı. Kadın elini o türlü bıraktı ki, bu elde bütün vücudu vardı.

Bir müddet konuşmadılar. Sonra çok yavaş konuştular. Çok yavaş, fevkalâde yavaş. Kadını erkeğe buse kadar yaklaştıran muhavere.

Adnan birdenbire kalktı. Oda kapısını açtı:

— Salih Efendi, evde Mecelle'nin* dördüncü cildini unutmuşum. Konağa kadar gidip bana getirir misin? dedi.

Bu dördüncü cildi ihtiyaten bir kere de yazıhanede kâtibin aramasına mâni olan kat'i gözlerle kütüphanenin anahtarlarını acele verdi.

Kâtip Salih —müşteri kaçmasın diye— Mecelle'nin dördüncü cildine koştu; paltosunun sol kolunu sokakta giyerek... Adnan, kâtibin son ayak sesi bittikten sonra yazıhanenin kapısını arkasından kilitlemişti. Şimdi kanapede kadının yanına oturmadan perdelerini indirdi. Cep saatini sandalyenin üstüne koydu. Bozdoğan Kemerindeki konağa, Kâtip Salih'in gidip geleceği saati, mürekkepli kalemle, saatin camına işaret etti. Kadın, «Çok incesiniz!» diyor, işaret edilen saati, Adnan'ın biraz sonra az bulacağını, kendi kendine düşünerek, kahkahalarla gülüyordu.

Odada bir buçuk saat ve saatin camındaki mürekkebi de bir çeyrek saat geçti.

Kadına kırmızı gözlerle bakarak, Adnan, başını taradı: Boyunbağını, gözleri tavanda, perişan düğümle bağladı. Kadın, Adnan'ın paketinden, müsaade istemeden, bir sigara ya-

* **Mecelle: Fıkıh'tan (şeriat bilgisi) ondokuzuncu yüzyılda uygulanmış medenî kanun kısımları.**

kıyor, paketi düşürdüğüne, sigaraların yerde kaldığına aldırmayarak: «Biliyor musun ki, Adnan, dünyada her şey kısmet,» diyordu; «Bu günü kaç sene bekledim ben!»

Adnan, mazide kalan bu heyecanın istikbalinden korktu. Kadından birdenbire bıktı. Bir buçuk saatte kadının hüviyetiyle dolan bu yazıhaneden kaçmak istiyordu. Şimdi gözünde sokak bile Süheylâ'nın yatak odası kadar temizdi. Bu yazıhanede bu anda kadın, lâvanta, aşk, üç keskin koku, üç yangın parçasıydı. Bu yazıhaneden başka her yer serindi.

Kadın sigara dumanını sivri dudakla, havaya, upuzun üfledi. Adnan'ı mes'ut ettiğini düşünerek kibirli kibirli tavana tebessüm etti. Sonra gözlerini süzerek Adnan'ı azarladı:

— Gel şöyle yanıma bakayım... Biraz daha yakın... Daha, daha...

Adnan, kadının ne kadar yanına oturduğunu unutmak isteyerek işten bahis açtı.

Kadın:

— Bırak şu iş lâfını, dedi. Kâtip gelsin, odasından duymaya başla, işi o zaman konuşuruz.

Fakat kâtip yazıhaneyi kilitli bulmamalıydı. Adnan —kafası kadının omuzunda— bunu unutmuştu. Biraz sonra kapı vuruluyordu.

Adnan, kapıyı açarken, kâtibe, «Kapıyorum zannıyla kilitlemişim!» diyordu.

Adnan Mecelle'yi sormayı unuttu. Kâtip Salih, Adnan'ın arkasından, bunu söylemek için odaya girince şaşırdı. Pencere perdeleri inmiş, kadın, yüzünü kâtipten kaçırmak için, perdenin aralığından sokağa bakıyordu. Salih kaba sesle, Adnan'a:

— Kütüphanenizde Mecelle filân yokmuş. Hanımefendi saatlerce aradı, bulamadı, dedi.

Yazıhaneye iş geldi diye konaktaki kütüphaneyi Süheylâ'nın ne kadar heyecanla aradığı Adnan'ın gözlerinde bir an için durdu. Uzun uzun daldı. Mahzundu.

Kâtip Salih'in uzattığı anahtarları almıyordu. Kâtip Salih, Adnan'ın kadınla aşkını neticelendiren anahtarları hınçla masaya bıraktı. Kadına baka baka odadan çıktı.

Adnan, eli ağzında, bacakları titreyerek acı acı öksürüyordu.

Kadın:

— Pencereleri açayım! dedi.

Ve pencerelerden önce perdeleri açarken demin Kâtip Salih'in kapalı bulduğu perdeleri Adnan, şimdi birdenbire görüyor, canı sıkılıyordu. Kadının pencereleri açmasına da tutuldu: Bir buçuk saatte yazıhane, ev olmuştu. Onlar da karı koca!..

Kadın:

— Gelelim bizim Nail Beyefendi'nin meselesine! dedi. Ah, Adnan!..

Adnan kısık sesle fısıldadı:

— Kâtip işitiyor, «Adnan Bey» deyin!

Kadın:

— Ah Adnan Beyefendi, bu Nail'den çektiklerimi zatıâlinize (kadın, bu «zatıâli»yi gözünü kırparak, gülerek söylüyordu) nasıl anlatayım. Bu Nail ne haysiyetsiz adamdır, bilmezsiniz. Bir de utanmadan, ötede beride, «Karımı Sacit'le yakaladım, namusuma dokundu,» diyormuş. Hangi namusuna? Nail Beyefendi hangi tarihten beri namuslu?

Kadın, acı kahkahalarla gülüyordu. Adnan, kapalı perdelerle, kilitli yazıhanede bir buçuk saat yalnız kaldığı kadının lâflarından, kahkahalarından —içerki odada dinleyen Salih'e karşı— sıkıldı. Kısık sesle:

— Biraz yavaş söyle! dedi.

Sonra sesini yükseltti:

— Evet Hanımefendi, sizi dinliyorum.

Kadın kısık sesle:

— Benim kusurum yok demiyorum; kul kusursuz olmaz. Bir zamanlar Sacit'e zaafım vardı. Nail Beye kaç kere, «Bırak

beni, evleneyim!» dedim. Bir türlü bırakmadı. Nihayet bundan on beş yıl evvel... Tövbe... Biz hangi sene Büyükada' daydık?

Kadın durdu, gözlerini süzdü, hesapladı:

— Yirmi bir sene evvel, değil mi? dedi.

Adnan da aptal aptal:

— Evet, tam yirmi bir sene evvel! dedi.

Kadın şaşırdı; sordu:

— Nerden biliyorsun?

Sacit'in Büyükada'da Nail'in karısı ile vak'alarını Adnan, Hidayet'in konağında işittiği gecenin sabahı, anası Naciye'nin ağzından ilk defa kan gelmişti. Bu vak'a Adnan için tarihti. Sonra Cön Türk Süleyman'dan da bunu kendi başından geçen aşk diye günlerce dinlemişti: Onun için biliyordu. Fakat, kadına:

— Hayır, lâtife ettim! dedi.

Kadın, Adnan'ın şakalaştığını görünce şımardı; yüksek sesle:

— Şeker oğlansın! dedi.

Adnan şaşırdı. Ağarmış bıyıklarıyla kendine «oğlan» diyen bir kadın! Hem de «şeker oğlan» diyen!.. Somurttu.

Kadın, dışarıdaki Kâtip Salih'i işaret ederek gözünü kırptı. Sesini ciddileştirerek:

— Evet, ne diyordum Beyefendi? Zevcim beni, Büyükada'da oturduğumuz sene, yani yirmi yıl evvel Sacit'le yakalamıştı. O zaman boşanacak diye ne kadar sevindimdi. Ama nerde? Boşar mı hiç? Çünkü o zaman paşa babam sağ... İkbalde...* Seyis var, araba var, uşak, halayık, konak, rütbe, nişan, ihsan* hepsi var... İnsan bu kadar çok şeyi bırakır mı hiç? Yaladı, yuttu. Benden ayrılmak kolay... Fakat bunlardan?

* İkbal: Halin iyi olması.
* İhsan: Bağış (özellikle Padişahın bağışladıkları).

Kadın bir ucuz fahişenin kahkahalarıyla yine gülmeye başladı. Adnan, odada olmayan kâtibinden utanıyordu.

Kadın:

— Bir de utanmadan Sacit'in mektubunu tepesinden tarihini yırtarak ötede beride okuyormuş. Halbuki bu mektup on yedi senelik mektup... Tâ o zaman Nail Beyefendi bu mektubu yakalasın diye tuvalet masamın üzerinde ben isteye isteye unutmuştum: Belki beni bırakır diye!.. Nail Beyefendinin namusuna bu mektup on yedi sene sonra mı dokundu?

Yazıhaneyi, umumî ev haline sokan kahkahalarla kadın yine gülünce, Adnan biraz sert olmayı kararlaştırdı. Fakat kadının deminki lûtfundan dolayı sertliğe samimiyet edası vermek için kadına adıyla hitap etmeyi düşündü. Birdenbire farkında oldu: «Demin bir buçuk saat kollarında duran kadının adını bilmiyordu.»

— Adınız neydi Hanımefendi? dedi.

Kadın, sicim kadar kirli, uzun bir çığlığın ucundaki balonlar gibi renk renk kahkahalarla:

— Adımın hikâyesi uzundur, dedi.

Adnan sorduğuna pişman oldu. Suali unutmuş görünmek için gözleri başka yere kaçacaktı. Kadın, Adnan'ın gözlerini yakaladı ve bu takatsiz gözlerle anlattı:

— Paşanın, yani babamın bana koyduğu isim Fatma'dır. Çok mahallevâri isim değil mi? Sacit de bunu beğenmedi. Yirmi sene evvel değiştirdi: Bihter yaptı. Tanıdınız değil mi Bihter'i?

Adnan:

— Tanıyamadım efendim.

Kadın:

— Nasıl tanımazsınız? *Aşkı Memnu*'daki Bihter'i!.. Bir de şair olacaksınız!

Gazeteye yazı yazdığı için Adnan'ı şair sanıyordu.

Kadın:

— Size daha tuhaf bir şey söyleyeyim mi? Beni kimin Bihter yaptığını kocam Nail Beyefendi de bilir!.. Beni tam

yirmi sene Bihter çağırdı: Bihter şeri!* Bihter şeri!.. Ben onun yirmi yıllık «cici Bihter»iyim.

Bu odada demin eti çırılçıplak duran kadının, şimdi ruhu aynı çıplaklıkla meydandaydı. Adnan bulandı. Acı acı öksürmeye başladı. Biraz daha öksürürse kusacaktı.

Kadın:

— Beni bu adamdan kurtar Adnan! Pardon! Beni kurtarınız Adnan Beyefendi!..

Sesi bu kadar umumî olan bu kadını tanıdığına, kanapede deminki yatak vak'asına iştirak ettiğine Adnan öfkeleniyordu. Odada olmayan Kâtip Salîh'in duyacağı kalın sesle:

— Hanımefendi, dedi. Beni affedin, bu davayı alamayacağım.

Halbuki kadın, bu odadaki şu kanapede bu davayı peşin ödemişti; *Aşkı Memnu*'nun Bihter'i, avukatın sesine şaştı; acı sözlerle sordu:

— Benim mi davamı alamıyorsunuz Beyefendi? Benim mi?

Adnan terbiyeli sesle:

— Esbabı* var, arzedeyim efendim, dedi. Geçen gün zevciniz Nail Bey buradaydı. Bu boşanma davasını, o da, bana vermek istedi. Almadım. Şimdi sizin davayı alırsak tuhaf olur. Durun bakayım... İyi bir avukat bulayım size... Karı koca ayırmada mütehassıs bir avukat... Hah, buldum, Avukat Tevfik Hoca derler bir zat var.

Adnan'ın ağzının içinde akrep görmüş gibi kadın, bir çığlık kopardı:

— Tevfik Hoca mı? Kardinal Tevfik mi? Boynunun çubuğu kırılası herif... Dini, imanı yok diye Adliye'de ona «Kardinal Tevfik» derlermiş... Bana bu yılanı mı tavsiye buyuruyorsunuz?

* Şeri: *Chérie* (Fr.); Şekerim.
* Esbab: Nedenler.

Tevfik Hoca'yı kadının bu kadar yakından tanıdığına Adnan şaştı:

— Hocayı ne münasebetle tanıyorsunuz efendim?

— Ne münasebetle mi? Nail münasebetiyle!.. Kokona Filareti münasebetiyle!.. Kokona Polikseni münasebetiyle!..

Adnan:

— Fakat Polikseni Viyana'da! dedi.

Kadın acı acı güldü:

— Biliyorum; meşhur harp zengini Moiz'in mütekait* metresiydi; Viyana'da ondan aylık alıp oturuyordu. Fakat Moiz intihar edince, kadının tekaüdiyesi* kesildi, İstanbul'a geldi.

Ezber bildiği şeyleri dinlemekten Adnan bunalıyordu. Bihter, içini tamamen dökemeyeceğinden korkuyor, ağzından lâkırdı, kusar gibi çabuk çabuk, karmakarışık dökülüyordu:

— Bu kokona Filareti, bizim Nail Beyefendinin senelerdenberi metresiydi. Paşa babamdan kalan Bahçekapı'daki han hissemi Nail, bu karıyla yedi. Ses çıkarmadım. Fakat Nail bu! Bir kadınla durur mu? Son zamanda Avukat Tevfik Hoca'nın evinde bu Polikseni'yi tanıdı; bu sefer onu metres tuttu; onun üzerine Filareti kıskançlıktan çıldırıyor. Bir gün bana geldi; hepsini bir, bir anlattı. Ömrümde ilk defa bir fahişeyle görüştüm. Ama yarabbi, bu fahişe kısmı âdeta başka bir mahlûk!

Adnan, «Bihter»e hayretle bakıyordu: İnsanlar, kendi rezaletlerini başkalarında görünce ne çabuk iğreniyorlardı!

Kadın haykırdı:

— Gidiyor Adnan Bey, gidiyor. Şimdi de Beyoğlu'ndaki otel hissem gidiyor. Nail Beyefendi bunu da kokona Polikseni'yle yemeye başladı. Çünkü ne kadar olsa kocamdır diye Nail'e emlâkımın idaresi için vekâlet vermiştim. Nail de, kendi malı gibi altından girdi, üstünden çıktı. Geçen gün vekâleti geri aldım, dedi.

* Mütekait: Emekli.
* Tekaüdiye: Emekli aylığı.

Çantasından bir kalın kâğıt çıkardı:

— Yanıma gelir misin Adnan? Beraber okuyalım... Şöyle yanıma... Daha, daha...

Adnan, kadına mümkün olduğu kadar az sokuldu. Kadının kollarından, dudaklarından korkarak kâğıdı elinden geldiği kadar uzaktan süzdü:

— Bu vekâleti geri almakla bir şey çıkmaz. Nail Beyi vekâletten azletmemiz lâzım.

Kadın:

— O halde mesele halledildi! dedi.

Kâğıdı çabuk çantaya soktu. Adnan'ı kucaklayacaktı. Tehlikeyi, Adnan kadının gözlerinden sezdi. Yazı masasına kaçtı. Acı acı öksürmeye başladı. Bunalıyor, mendili yüzüne basıyor, bir avuç beyazın üstünde iki kırmızı yuvarlak şey, iki göz olmak isteyerek, «Ne vakit gidecek?» diye kadına bakıyordu.

Kadın kalktı. Adnan'ın yazı masasının ucuna oturdu. Kalemle oynuyor, bir düziye önüne bakıyor, bir şey bekliyordu.

Öksürüğü bitince Adnan, kâtibine haykırdı:

— Salih Efendi, biraz bakar mısın?

Kadın:

— Yaaaa! Öyle mi? dedi. Masadan kanapeye geçti.

Kâtip Salih, dargın yüzle odaya girdi.

Adnan:

— Mecelle'nin dördüncü cildini buldum. Şu faslın kopyesini bana çıkar.

Kâtip, Mecelle'yle odadan çıkacaktı. Adnan kolundan yakaladı; yine haykırdı:

— Yanımda yaz!

CİNAYET

RAŞEL'İN Harbiye'deki konağının önü, bu sabah çok kalabalık... Fakat, susan bir izdiham!.. Kapıda Adliye'nin cürmü meşhut* otomobili. Polisler... Kalabalık mütemadiyen büyüyor... Kapıdan kimseyi bırakmıyorlar. İçerde biri vurulmuş! Şişli'de bütün levanten kadınlar, telefonlarıyla Raşel'e acıyorlar: Lâfa başlarken, «Daha genç sayılırdı,» diyorlar, sonra Raşel'in vurulmasını tabiî buluyorlar, o kadar azgınlığın sonu bu olacağına telefonlarını kaparken karar veriyorlardı.

Bütün Şişli kadınları için, «Raşel'i Alfred Cevat'ın bir gün vurması çok tabii» idi. Ve «madem ki Raşel'in konağında bir katil vardı: Vurulan Raşel'di; vuran da bir müddettenberi Raşel'den yüz bulamayan Cevat'tı.»

Halbuki, Cevat'ın Raşel'den yüz bulmayışı, Cevat'ın Raşel'i vurması, bunların ikisi de iki yalandı. Daha doğrusu iki arzu idi: Raşel'i kıskananların arzusu.

Çünkü, Moiz intihar edince, kadınlar Raşel'i fakir düşecek sanmışlar, kadını birdenbire sevmişlerdi. Fakat aile avukatı, telefonda söylediği gece Raşel'e gelmiş, sabaha kadar konuştuktan, Moiz'in karısına noterlerde ikrar ettiği* borçların «resen senet»leri dikkatle okunduktan sonra, Raşel, 250 bin liralık bir kadın olarak dul kalmıştı. Harbiye'deki konak yine eskisi gibi uşaklı, ahçılıydı. Fakat Şişli kadınları, yalnız bunu görüyorlar, bir «âdabı muaşeret matemi» geçirdikten sonra Cevat'la evleneceğini bilmiyorlardı.

Ve kadının bedbaht olmadığını görünce, başka kadınlar bedbahttılar.

Zengin olmayan levanten kadınlara göre Harbiye'deki cinayet başka türlü olmuştu: «Cevat, parası için Raşel'i vurmuştu.»

Borsadakiler, cinayeti hiç konuşmuyorlardı: Çünkü mark, ley, leva gibi Raşel, Cevat diye borsa cetvelinde bir «kıymet» adı yoktu. Yalnız Akşam gazetesinde cinayeti okurken gözlerini kırparak Moiz'in p... olduğunu birbirlerine işaret ediyorlardı. Zaten Moiz'in arkasından daima söylenen bu p... kelimesi, zengin olmayanlar için senelerdenberi teselliydi.

* Cürmü meşhut: Suçüstü.
* İkrar etmek: Kabul etmek.

İkindi vakti, iki kadın telefonda konuşuyordu: Biri kumral, biri esmer... Kocası kanserden yatan kumral kadın, çıplak ayağı pedikürünün elinde, anlatıyor; âşığının kucağında yatak kıyafetiyle oturan esmer kadın dinliyordu: «Vurulan Raşel değildi. Kocası öldükten sonra Raşel, Cevat'a çok yüz vermiyordu. Uşak Ahmet, Cevat'ı kıskanmıştı; çünkü o da Raşel'i seviyordu. Ve işte bu Uşak Ahmet, Raşel'in koynunda Cevat'ı vurmuştu.»

Gazete, ertesi sabah cinayeti uzun yazdı. Yalnız bir muhabirini Raşel'le görüştürecek kadar ufak bir yalanla!.. Çünkü müddeiumumîlik* Raşel'i kimseyle görüştürmüyordu. Fakat gazete bunun da kolayını buldu: Yalana Raşel'in saçlarını, gözlerini taktı ve yalan bu çehreyle o kadar güzeldi ki, okuyanlar sarı saçlı, lâcivert gözlü yalana bayıldılar. En ciddî bir gazete bu yalana tenezzül etmedi; yalnız bir nevi edebiyat yaptı:

«Dün gece şehrimizde tüyleri ürperten müthiş bir cinayet olmuştur. Sabahın alacakaranlığında (Halbuki cinayet gece yarısı olmuştu) şehrimiz Osmanlı Musevî tüccarlarından Moiz dö Navara Efendi'nin (Halbuki Moiz, mütarekeden beri Osmanlı değil, İtalyan tabiiyetindeydi) Harbiye'deki evinin önünden geçen polisler, dört el silâh duymuşlardır. (Halbuki bir el silâh atılmıştı; cinayeti polisler sokaktan geçerken duymamışlardı; evin ahçıbaşısı karakola haber vermişti. Moiz'in konağı, kale gibi kalındı. İçinde sahra topu atılsa duyulmazdı)».

Bu ciddî gazetenin buraya kadar ve bundan sonra yazdığı şeyler, dört defa atılan silâh gibi ancak dörtte bir doğruydu.

O gün Serkl Doryan'da poker için dört kişi yoktu; eski Ataşenaval Naşit'in içi sıkılıyordu; Hariciye mümeyyizi Burhan'a, Raşel'in evindeki cinayeti anlatmaya başladı. Fakat üvey kardeşi Cevat'ı haksız göstermek için vak'ayı, fazla değiştiriyor, gazetelerden daha çok yalan söylüyordu.

Halbuki vak'anın doğrusu şudur:

* Müddeiumumîlik: Savcılık.

Cinayetten üç hafta evvel, Cevat, Raşel'in evinde akşam yemeğini beraber yerlerken, Uşak Ahmet'in ayağı seccadeye takılıyor, elinden gümüş yemek tabağı düşüyor, istiridye kabuğunda pişirilmiş istakozlar, parkelere yuvarlanıyor, Cevat genzinden bir çok gülüyor; Uşak Ahmet kızarıyor, Cevat'a dik dik bakıyor. Cevat, bu gözlerin edepsizliğine kızarak: «Ne bakıyorsun öyle? Eşşek!» diye haykırıyor ve kalkıp Uşak Ahmet'in geniş yanağına bir büyük tokat indiriyor: Hiç bir kısmı havada kalmayan bir tokat... Uşak Ahmet'in gözleri doluyor; Raşel'e, sonra yere bakıyor; sonra bir şey söylemeden odadan çıkıyor. Fakat bu tokat, bir kaç aydanberi atılacak olan bir tokattı: Yere düşen yemek tabağı vesileydi: Uşak Ahmet, Raşel'i büyük bir aşkla seviyordu; ancak, uşaklığın verdiği biçarelikle bu aşkı kendinden bile gizlemek istiyor, Raşel'e bakarken bu aşk gözlerinden taşmasın diye hemen önüne eğiliyor, Cevat'ı gördükçe sararmamak için onu görmemeye çalışıyordu. Fakat yemeklerde, gözleri hep Raşel'le Cevat'ın yüzlerinde, tavırlarında kalıyordu. Cevat'la Raşel akşam yemeklerinde sarhoş olup da sofrada öpüşürlerken ahmaklaşan Uşak Ahmet'in alık gözlerine Alfred Cevat her akşam fena kızıyordu. O kadar kızıyordu ki, bu tokadın, bu akşama kadar nasıl geciktiğine kendi de hayret etmiş, niçin bu kadar sabrettiğini Raşel'e sormuştu. Raşel de Cevat'a üzülmemesini yalvarmış, onu bebek gibi okşamış, sonra öperek biraz haksız bulmuş, sonra başını Cevat'ın göğsüne sokarak Uşak Ahmet'e biraz acımıştı. Ertesi gün Uşak Ahmet sandığını hazırlamıştı, gidecekti. Raşel bırakmamıştı. Uşak Ahmet'i okşamış, tatlı gözleriyle yalvarmıştı. Cebine bir demet de para koymuştu; uşak bu parayı almak istemeyince, bu para cebine üç defa zorla itilmişti. Dayak yediği için aldığı bu bahşiş, Uşak Ahmet'i ezmişti. Bu para onun cebinde Cevat'ın tokatıydı.

Uşaklığın, aşkın, dayağın, bahşişin verdiği toyluk içinde Uşak Ahmet gölgeleşmişti. Düşünceliydi. Daha dayak gecesinden bu cinayete gebe kalmıştı. Fakat bahşiş, doğacak ce-

ninin şişirdiği karna inen yumruktu. Paranın verildiği anda cinayet, cenin gibi düşecekti. Ancak Uşak Ahmet, bu cenini damarlarında, kanında yine günlerce besliyordu. Nihayet cenin, olgun hale gelmişti: Artık cinayetin gözleri, burnu vardı.

Ve cinayet, Uşak Ahmet'e benzeyen bir yüzle doğacaktı. Uşak Ahmet, bunu, çocuğu dünyaya gelecek bir kadın gibi bekliyordu. Kanında, damarlarındaki çocuk büyüdükçe Uşak Ahmet zayıflıyor, çirkinleşiyordu.

Nihayet cinayet gecesi Uşak Ahmet, Alfred Cevat'ı Raşel'in koynunda vurmuştu: Gerdanından kamayla!.. Cevat'ın karyoladan fırlayıp düşen ölüsünü de uzaktan attığı bir el silâhla sol omuzundan yaralamıştı.

Raşel, karyoladan yarı beline kadar fırlamış, kendisine de ateş etmesin diye tabancalı adamı merhamete getirmek için deli deli gülmüştü. Kadının güldüğünü görünce Uşak Ahmet, bir katilin bir dakikada başlayıp biten kibiriyle:

— Verdiğin paranın bir parçasıyla bu tabancayı, bu bıçağı aldım. Kalanı da burada... Bununla da cenazeyi kaldır! demiş, cebinden bir demet para çıkarmış, Raşel'e fırlatmıştı. Karanlık odaya kapıdan giren müselles aydınlıktaki tabancalı adam Uşak Ahmet'ti ve bunu görünce kadının korkusu birdenbire azalmış, karyoladan inmiş, çıplak ayaklarıyla Cevat'ın sıcak kanında yürürken kanla tarihleşen, sahneleşen bu beyaz, güzel ayaklara Uşak Ahmet yüzükoyun kapanmış, hüngür hüngür ağlayarak onları öpmüş, başını yerden Raşel'e doğru kaldırarak, yüzünde Cevat'ın kanı, bebeksiz, beyaz gözlerle kadına bakmıştı.

Raşel'in bir gün sonra Cevat'tan vakitsiz bir çocuğu oldu. Yedi aylık bir çocuk...

HASTA OLAMIYORDU

KÂTİP SALİH, bir türlü anlayamıyordu: Bu Adnan Bey deli mi, verem mi? Vakıa hekimler de «Verem» diyorlar; han kahvecisi de... Fakat Kâtip Salih, Adnan Bey'in deli olduğuna

daha çok kani... Kâtip neyse ne... Fakat Adnan da verem olduğunu görmüyordu. Ayakta duracak hali olmadığı günler bile hasta değildi. Yataktan o kadar korkuyordu. Hele gündüz yatağa girmekten!.. Bu, ölmeye başlamak demekti; bu, yürüyen, koşan, oturan insanlardan ayrılmaktı. Hekimlere de bir zamandanberi —yani verem olduğu zamandanberi— müthiş düşmandı. Zaten hastalık, hekim bakacağı için korkunçtu. Zaten, «bizim memlekette hekimler cahildi.» Ya mühendisler, ya avukatlar, muharrirler, muallimler? Yook, onlar değildi; yalnız hekimler!.. Çünkü Adnan'a «Hastasın!» diyorlardı; hem de «Veremsin!» demek isteyerek!.. Halbuki Adnan, halsizliğinin sebebini biliyordu: Edirne'de çocukken sıtma olmamış mıydı o? Elli sene sonra da nüksetmez miydi sıtma?.. İşte Adnan onun için sarıydı; onun için ateşi vardı. Yedi yaşındaki malarya, Adnan'da bu yaşında yine başlamıştı. Sigarayı bırakmadığı için de öksürüyordu.

Süheylâ:

— Doğru söylüyorsun; ben de biliyorum Adnan, hiç bir şeyin yok... Fakat ihtiyat fena mı? Bir de Âkil Muhtar'ı çağırsak...

Adnan:

— A... Süheylâ, kinin reçeteyle alınır mı? Hastalığım sıtma!.. İlâcı da malûm! Senin Âkil Muhtar'ın da hazikse bunu söyleyecek. Kinin almak için mi hekim getireceğiz?

Her gün aynı rica, aynı inat... Adnan'ın iki elmacık kemiği her gün aynı saatlerde kırmızı... Yüzünün kemikleri her gün daha ziyade... Öyleyken Adnan, bir türlü verem olamıyor, Süheylâ ile birlikte, yani onun parasıyla İsviçre'ye gitmeye hiç hacet görmüyordu; öksürdüğü zaman hep, «sigarayı bırakacaktı.» Bu karar, cevaptı: Hep Süheylâ'nın durgun gözlerine cevap.

Tek müşteri gelmeyen yazıhanesine her gün koşarak gidiyordu. İçinde bir düzine dava varmış gibi eski gazetelerle şişen çantası da her gün koltuğunda... Evde kalırsa Süheylâ'

nın onu sahiden hasta sanacağından korkuyordu. İstanbul'un en aranılan avukatı olsaydı, evden bu kadar erken çıkacak, işinden bu kadar geç dönecekti. Fakat bir ay sonra bu yazıhaneye de gidip gelemeyecekti:

Han sahibi, «Üç aydan fazla dolandırılmaya» razı olmuyordu. Bu aybaşı handan atılacağını çok nezaketle anlatan «kitabetli» mektubu Adnan'a han kahvecisi, han sahibi kadar kibirli yüzle daha dün getirmişti.

Fakat Adnan bu yazıhaneye mutlaka gidip gelmeliydi: Yoksa Bozdoğan Kemerindeki konakta Süheylâ'nın yüzüne bakamazdı. Karar verdi. Eski Ataşenaval Naşit'e gidecek: Yazıhanenin üç aylığı kadar ufak bir para istemeye.

OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA İLK SAKLANAN DEVLET SIRRI

BU GECE Naşit'in salonu yine kalabalık. İstibdat'ta Hidayet'in, Meşrutiyet'te Adnan'ın konağında toplananlar, Mütareke'de hep Naşit'in salonunda... Habibullah Efendi köşede öfkeli... Doktor Haldun ayakta. Sakallı Vasfi, Avukat Tevfik Hoca kollarının, bacaklarının kalın çizgileriyle antika koltuklarda...

Haldun, gene İngiliz helâlarını anlatıyor: Yine eskisi gibi «medeniyet konfor»du; yine eskisi gibi «konfor Londra abdeshaneleri» idi. Yalnız, o eski Haldun değildi; üç dört misli feciydi; İstanbul'dan giden işgal kuvvetlerine «bizimkiler» diyordu. Her gece başka yüzü, başka sesi vardı; tıpkı kırk, elli türlü bakan, kırk, elli sesle konuşan aktör gibi.

Doktor Haldun, biraz peygamberlerle eğlendi. Ataşenaval Naşit:

— Fakat ben, asilzade peygamberleri severim: Buda gibi... Prens Sakyamuni en hoşlandığım peygamberdir, dedi.

Habibullah, lâfı değiştirmek için Adnan'ı sordu. Ataşenaval Naşit, ilâç içmiş gibi yüzünü buruşturdu:

— Geçende uzaktan gördüm. Belizer'e* dönmüş. Ama kabahat kendinde... O kadar para biter miydi hiç? Fakat bizim Adnan Bey bitirdi. Parayı kazanmak güç değildir efendim, saklamak güçtür efendim... Bunu Adnan Beyefendiye anlatamadık. Karı... Kumar... Yatağa yorulmak için giriyor, para vereceğim diye kumarı seviyordu.

Sonra Adnan'ın yardımıyla zengin olduğunu düşündü. Utandı; sahte sesle mırıldandı:

— Ben de takat yok ki yardım edeyim!

Doktor Haldun ayağa kalktı.

Kat kat perdelerle kulislere benzeyen salonda boyalı adam gibiydi. Evvelâ memleketle eğlendi. Soğukçeşme Rüştiyesiyle Cambridge Darülfünununu, Selimağa[1] Kütüphanesiyle Westminster Kütüphanesini karşılaştırdı:

— Yahudilerin bile bir *Maymonide*'leri* var. Halbuki sorarım size, bizim kimimiz var efendiler?

Kollarını bağladı; cevap bekliyordu. Herkes önüne baktı. Haldun sığır tırnağından enfiye kutusuna vurdu; iki enfiye çekti. Büyük yeşil mendile burnunu sümkürürken Osmanlı tarihine kızdı; «Tu!..» dedi: Tiryaki Hasan Paşa'nın *Naima*'daki karga falına tükürüyordu.

Elyazması kitapla Krinolin koltukta uyuyan eski sahaf Arif Hoca, Doktor Haldun'un tükürüğünden uyandı: Tam bu sırada Adnan salona giriyordu. Onu görünce —fıkara olduğunu mevsukan* duymuştu— gözlerini kapadı, yine uyur gibi yaptı.

Habibullah Efendi, nihayet Doktor Haldun'a kızdı:

— Be adam, bir nağme tutturmuşsun: Yok medeniyet! Yok konfor!.. Ulan senin medeniyet dediğin nedir ki?.. İnsa-

* **Belizer (*Belisarius*): İ. Ö. altıncı yüzyılda yaşamış Bizans generali. Yaşamının son yıllarında İmparator Jüstinyen'in gözünden düşmüş, hapse atılmıştır.**

[1] **Üsküdar'daki.**

* **Maymonide (*Maimonide*): Onikinci yüzyılda yaşamış Yahudi doktor ve düşünürü.**

* **Mevsukan: Belgeye dayanarak.**

nın kafasını vahşet tomrukta keserdi; medeniyet giyotinde biçiyor. Zulüm eskiden el işiydi; şimdi makine işi!.. Şu yirminci asrın maskaralığına bak bir kere!.. Dünya üç mideli hayvana döndü: Yer tankla, gök tayyareyle, deniz zırhlıyla adam öldürüyor. Senin medeniyetin bu mu?

Habibullah, kendi sözünün güzelliğine kızdı. Evet, kızdı: O, öyleydi, ayağa kalktı. Coştu:

— Senin «medeniyet»in meşe odununa saplanmış oduncu kaması gibi insanların yalnız beynindedir; yüreğine, âsabına, vicdanına girmedi.

Ataşenaval Naşit, Habibullah'a kızdı. Ortaköy yaseminden çubuğunu öfkeyle çekiyordu. Bu çubuk bu konakta tek alaturka eşya idi. Bu konakta Naşit'in servetine kadar her şey Avrupalıydı: Bütün parası Felemek floriniydi. Doktor Haldun, Habibullah'a sövecekti. Fakat Habibullah haykırdı:

— Müslümanlık medeniyettir, dedi. Sen biliyor musun ki Kur'an'daki Yusuf'un kıssası, Omiros'un *Odysse*'sinden çok yüksektir.

Sonra orta sesle:

— Bu benim lâfım değil. Voltaire'in fikri!.. Oku Voltaire'in *Kamusu Felsefi*'sini!..

Naşit büsbütün kızdı. Koltuktan kalktı.

Oturanın yalnız kafası görünen derin divanda, bir parmak ucuyla hemen şekli değişen yastıkların arasına gömüldü. Gövdesi ipek renk yığınında kayboldu; sade kafası, sade bacakları görünüyordu.

Eski ahbabı Erkânıharp Müşirinin amcazadesi diye konağına geldiği Naşit'in gizli öfkesine Habibullah tutuldu. O hiddetle İstanbul'daki İngiliz işgal kuvvetinin Direkleraresında uykuda öldürdüğü Türk askerlerini Doktor Haldun'a hatırlattı:

— Senin Darwin'in, Newton'un uykuda adam öldürüyorlar efendi. İngiliz mütefekkirleri, âlimleri burunlarında balık kılçıkları, sırtlarında taş baltalar, çenelerinde tufandan evvelki sakallarla insan eti yiyorlar efendi!..

Dişlerinin kovuklarında ırkımın kanı var. Hepsi zulümde Gurkaların kapı yoldaşı!.. Hint leşkerlerinin* kanlı pençelerine sen medeniyet meşalesi mi diyorsun efendi!

Adnan, Naşit'e borç istemeye geldiğini unuttu. Haykırdı:

— Yaşa Habibullah!..

Doktor Haldun, Adnan'a bağırdı:

— Sen sus, eski İttihatçı! Arkadaşlarınla memleketi üç senede batırdınız!.. Sen kendini unutturmaya bak. Gocuklu, kalpaklı üç Rumeli ihtilâlcisi sarıklı, sakallı beş Hint askerine bir vatan verdi. Cehaletin vahşete hediyesi oldu koca ülke!..

Adnan bir şey söyleyecekti. Doktor Haldun sözünü kesti. Acı acı güldü:

— Harbi Umuminin ilânı, Osmanlı İmparatorluğunda ilk saklanan devlet sırrıdır!

Adnan, sapsarıydı. Bütün göğsüyle haykırdı:

— Biz, altında yatmadan bu toz toprağın üstünü kimse çiğneyemez!.. Ben İzmir'in işgal günü senin gibi susmadım. Ecdadımın sesiyle haykırdım: Alsas-Loren'i Almanlar aldığı zaman, yıldırımdan çok bağıran Fransız şairi gibi...[1] Tasalanmayın arkadaşlar, dedim. Milletlerin hayatında «almak», «malik olmak» değildir! O Fransız şairi böyle haykırmıştı: Avusturya Venedik'i, Rusya Varşova'yı, İspanya Küba'yı, İngiltere Cebelütarık'ı, Almanya Alsas-Loren'i aldı demek, o memleketlere malik oldu demek değildir. Ben de, «Yunan kuvveti İzmir'i aldı, fakat İzmir'e malik olmadı!» diye haykırdım. Fakat o zaman sen, Doktor Haldun sen, evinde hızlı öksürmeye korkuyordun. İşte benim haykırdığım hakikat çıktı. Etrafını görecek kadar yerden yüksel de bak: Sakarya suda, Dumlupınar alevde, «Gazi» güneşte bir aslan yelesidir! Bir milletin ıstırabıyla eğlenilmez. Felâket, zamanında bir milletin çektiği ıstırap kadar büyüktür.

* Leşker: Asker.
[1] Victor Hugo.

Misafirlerin arasından çok çirkin bir yüz uzandı; namusun, paranın güzelleştiremeyeceği kadar çirkin: Müstantik Behçet!.. İki senedenberi mahkeme reisiydi. Öyle kızmıştı ki, ömründe ilk defa bu kadar güzeldi; Haldun'a elini karış şeklinde salladı:

— Sen «insanım!» diye gezdikçe, dünyada iki milyar insan bedbahttır! dedi. Kimseye selâm vermeden çıktı, gitti.

Doktor Haldun, Behçet'in odadan çıkmasını bekliyordu: Arkasından «Edepsiz!» demek için.

Sakallı Vasfi, ihtiyarladığı halde sakalı simsiyahtı. Öğle vakti gece karanlığı gibi gayritabiî bir sakal! Avukt Tevfik, Hoca'nın kulağına eğildi; Adnan'ı fısıldadı:

— Düşünüyor. Niçin biliyor musun?

Tevfik:

— O, düştüğü gündenberi düşünüyor zaten.

Vasfi, Mısırlı Prens Hasan'a borç istemeye gittiği zamanki durgunluğunu şimdi Adnan'da görerek, Hoca'nın kulağına yine fısıldadı:

— Para isteyecek de onun için dalgın.

Fakat Adnan, deminki heyecandan sonra para istemeye utanıyordu. Zaten odadaki kalabalık, buraya niçin geldiğini yüzünde görecek diye korkuyor gibiydi.

Misafirler birer birer gittiler. Haldun da gitse, Adnan, Naşit'le yalnız kalacaktı. Fakat Haldun'un sabahından evvel lâkırdısının bitmesi kabil değildi. Öyleyken, bu gece lâfını bitirmeden gitti. Adnan, Naşit'le başbaşa kaldığına sevinecekken, odaya eski Cön Türk Süleyman girdi. O, şimdi Naşit'in konağında hususi kâtipti.

Vaktiyle Adnan'ın konağında Dağıstanlı Hoca'nın lâkırdı söylemesine mâni olmak için hazırladığı kalemtraş konferansını Adnan'ın ağız açmasına fırsat bırakmamak için şimdi bu salonda vermeye başladı. Adnan anlıyordu: Yazıhane kiralarını veremeyecekti. Zaten Naşit, Adnan'a o kadar çok «Zatıâliniz» diyordu ki... Adnan o kadar bir türlü «sen!» olamıyordu ki... Nihayet Naşit'ten müsaade istedi; kaçıyordu. Fakat merdiven başında bir an için Naşit'le yalnız kalınca halini anlattı: İki yüz liraya ihtiyacı vardı. Naşit, istenen iki yüz liranın önünde Derby Kontu gibiydi:

— Üstümde yok. Bana yarın onda telefon buyurur musunuz? dedi.

Ertesi gün Adnan beş defa telefon etti: Onda, on ikide, üçte, akşam sekiz buçukta, gece on ikide.

Derby Kontu beş defa evde yoktu. Telefona, Adnan'ın sesini çok iyi tanıyan Cön Türk Süleyman gelmişti hep.

Beşinci telefondan sonra, Adnan, başka şeyler düşünerek Naşit'e kızdı: «Zavallı Belkıs, gelinlik elbisesini —yekpare Brüksel dantelâsından hiç bir tarafı kesilmeyerek yapılan elbisesini— satmıştı da bunun parasıyla Amerika'ya gitmişti. Halbuki Naşit, «Belkıs'ın Amerika'ya yol parasını ben verdim,» diye herkese yayıyor, «New York'ta da ona aylık gönderiyordum,» diyordu. O Belkıs ki, parasızlıktan intihar etmişti. Bu Naşit ne âdî herifti!»

Ertesi sabah erkenden Adnan, Naşit'e telefon etti: Sesini değiştirerek.

Eski Cön Türk Süleyman, telefonda sordu:

— Sen misin Vasfi Efendi?

— Evet.

— Beyefendi banyoda. Telefonu yanına götüreyim, görüşün.

Hususî kâtip Süleyman, Naşit'le Vasfi'nin yaptıkları son kömür işini biliyordu.

Süleyman, telefonu banyo salonunun kapı çerçevesindeki prize taktı; içeriye arka arka girerek telefonu sudaki Naşit'e verdi:

— Vasfi konuşacak! dedi.

Naşit telefonda telâşla sordu:

— Ne haber Vasfi Efendi?

Adnan cevap verdi:

— Benim! Adnan!

Naşit bozuldu:

— Ha! Zatıâliniz mi Adnan Beyefendi? Bu iki yüz lirayı tedarik edip size takdim edemeyeceğim için duyduğum ıstırabı tasavvur buyuramazsınız.

Adnan:

— Teşekkür ederim. Hacet kalmadı. Bendeniz para buldum. Yalnız bir şey arzedeceğim; hemşireniz Bihter Hanımefendi yazıhaneme geldi. Nail'le ayrılıyorlar. Boşanma davasını kabul edeyim mi?

Naşit'in elinden telefon, banyodaki sabunlu suya düşecekti. Hemşiresinin bir erkekle bir odada görüşmesi ne demek olduğunu Naşit bilirdi.

Adnan'la hemen dost oldu:

— Adnan'cığım; Bihter'i biliyorsun ki, ben kovdum. Bu karı delidir. On sekiz yaşında tifoya tutulmuştu. Ondan sonra isterik, deli, berbat bir şey oldu. Bir daha kov kaltağı...

Adnan telefonu kaparken bir katilin heyecanıyla seviniyordu.

Biraz sonra kendinden utandı: Tulumbacı mıydı? Bu telefonu etmeli miydi?

HEKİM MESELESİ

KÂTİP SALİH ne iyi adam! Ne zamandır aylık almadığı halde surat etmiyor. Üstelik de yazıhane kiralarını vermek için Adnan'a senetsiz borç buluyor!.. Adnan daha bir müddet bu yazıhanede de müşteri bekleyebilecek.

Kâtip Salih'e aylıklarını, yazıhane kiralarını Süheylâ bu kadar güzel bir hile ile veriyordu.

Fakat Adnan, cuma günlerinden mustarip: Evde kalıyordu çünkü.

Bir cuma günü Süheylâ, Bozdoğan Kemerindeki konağın sandık odasının kapısını arkasından kilitledi; bir sandığın üstündeki misafir yataklarına başını dayadı; hıçkırıklarını şiltelere gömerek ayakta ağladı. Sonra yaşlarını sildi. Derin derin sustu. Derin derin düşündü. Odadan dışarıya beceriksiz neş'eyle çıkmamak için kendi kendine gülme talimleri yaptı. «Roman»ının müsveddelerini karıştıran Adnan'ın yanına çok tabii tebessümle gitti. Kolunu, kocasının boynuna doladı. Kadının çıplak, pembe kolunun halkasında Adnan'ın çürük çehresi topraklaştı. Ağız ağıza öpüşürlerken Adnan yine öksürmeye başladı.

Süheylâ yine hekim getirmekte ısrar etti. Adnan, doktor parasından utanıyordu: Süheylâ'nın vereceği paradan!.. Bu felâketten kurtulmak için hekime kendi gitti.

Eve döndüğü zaman eğleniyordu:

— Bugünkü hekim, maşallah hekimlerin en haziki... Herif bana düpedüz «Veremsin!» diyecekti.

Süheylâ:

— Dedi mi?

Adnan:

— Demedi ama, dedi sayılır: Ciğerlerim zayıfmış. Bizim memlekette hekim yoktur demez miydim sana Süheylâ?

— Başkasına baktıralım.

— İki gözüm, hekim değil mi? Hepsi bir. Filân hekim, falan hekimden âlim değil; Filân hekim, falan hekimden cahil! Fark bu kadar!.. Sen diyeceksin ki, o halde en az cahilini getirelim. Fakat zahmete değer mi? En büyük hekimi çağır: Zayıfsan «Veremsin!», şişmansan «Kalbsin!», gözlerin şişse «Albüminin var!», yemekten sonra gasyan ediyorsan* «Kanser olmuşsun!». Halbuki veremin zayıflıkla ne münasebeti var? Yüz yirmi kilo gelirsin, veremsin. Kırk yedi gelirsin, değilsin. Gel de bunu bizim memleketin hekimlerine anlat! Canım uzağa ne gidiyorsun? Geçen gün gelen doktor, senin gebe olduğunu anlayabildi mi? Halbuki mahalledeki ebe hanım,

* Gasyan etmek: Kusmak.

bir gün sokakta seni sebilin önünde çarşafla görmüş, yüzünden gebe olduğunu anlamış; bana sokakta rastladı: «Beyefendi, küçük hanımefendiyi ben doğurtacağım! Zaten kendisi de benim elimde doğdu!» dedi.

Adnan sigarayı yaktı. Neşeyle güldü:

— Merak etme Süheylâ, ölmeyeceğim.

Süheylâ'nın çirkinleşen karnını gösterdi:

— «Salim»i beraber büyüteceğiz, beraber okutacağız, beraber evlendireceğiz.

Çocuğun erkek olacağına emindi. Erkek çocuğun adı da tabiî Adnan'ın babasının adı olacaktı. Fakat Salim'in doğum masrafı için henüz para bulamamıştı. Bunu düşündü. Yüzü esmerleşti. Çok susarsa ıstırabını Süheylâ anlayacak sandı. Bir şey söyleyecekti. Öksürüğü tuttu. Söyleyemedi. Öksüre öksüre yorgun düştü:

— Şu koltukta biraz kestireyim, dedi.

Süheylâ: «Karyolana uzanmaz mısın?» diyecekti. Fakat Adnan, gündüz yatağa girmekten o kadar korkuyordu ki...

Uzun gözkapakları yüzüne sarkarak Adnan uyurken koltuğun siyah tepesinde sarı kafatası durdu. Adnan'ın elinden demin romanını alan Süheylâ, kocası uyumaya başlarken sayfalara eğdiği başını şimdi kaldırmış, uyuyan ölüye bakıyor, gözleri doluyordu. Adnan uyanınca karısının romana eğilen çok saçlı güzel başına daldı:

— Hiç okuma Süheylâ, berbat şeyler... Bu müsveddeleri ben yırtamıyorum. Hınzır kitap, kendi kendine de kaybolamıyor.

Süheylâ, zaten okumuyordu. Onu memnun etmek için kitaba eğilmişti. Süheylâ, başını eğili tutarak gözyaşlarını yüzünün damarlarına içirdi. Sonra gülerek başını kaldırdı. Adnan tekrar bugünkü hekime kızdı:

— Şu herif hakaret istedi, değil mi Süheylâ?

Süheylâ, gözlerini göstermemek için başka yere bakarak başıyla, «Evet!..» diyor, gözlerinin iştirak olmadan tasdik ettiği lâfın altında eziliyordu.

Süheylâ birdenbire durdu, düşündü: Kocasına ciğerleri zayıf diyen hekim, ona bir kuvvet ilâcı olsun vermemiş miydi? Böyle bir reçete olsaydı, kocası hekimin cehaletiyle eğlenirken reçeteyi mutlaka gösterecek, bu klişe ilâçla mutlaka alay edecekti.

Süheylâ:

— Hekim reçete vermedi mi?

Adnan:

— Hayır... Lüzum görmedi... Ben istemedim... Yani vermedi...

Kadın odadan koşarak kaçtı; Adnan o kadar parasızdı ki, gittiği, alay ettiği hekim bir izzetinefis yalanıydı.

Adnan haykırıyordu:

— Koşma Süheylâ, kucağından Salim'i düşüreceksin!

Henüz doğmayan çocuğunu anasının kollarında duruyor hayal ederek Adnan karısına takılıyor, hekime gidecek parası olmayan Adnan'ın hazin yalanına Süheylâ, konağın en uzak odasında ağlıyordu.

ADNAN YİNE EDEBİYAT HOCASI

SÜHEYLÂ:

— E, vallahi çocuksun Adnan sen.

Adnan:

— Karısının yanında çocuk olmayan koca, canavardır.

Süheylâ:

— Canım halayıkları güldüreceğiz kendimize.

Adnan dinlemiyor, yalvarıyordu: O, yirmi eş sene evvelki edebiyat hocası olacaktı; karısı da talebesi.

Süheylâ, bidüziye gülüyordu. Nihayet razı oldu, karnındaki çocuğun düşeceğinden korkmadı; kocasıyla konağın üç merdiveninden koşa koşa indiler. Yalnız Süheylâ yaşlı kocasını koşarken, çirkin buldu.

Şimdi ikisi de yirmi beş sene evvel *Eşber*'in okunduğu masaya karşılıklı oturdular.

Adnan şaştı:

— Bu masa var mıydı? Bu odanın eşyası değişmemiş miydi?

Süheylâ, Adnan'ın hayretine şaşıyordu:

— Yooo... Neden değişecekmiş? Hepsi yerli yerinde işte.

Adnan'ın çehresi, odanın eşyasına inanmıyordu. Süheylâ ile evlendikten sonra Adnan, buraya ilk girdiği gün odada bu yirmi beş sene evvelki eşya yoktu çünkü.

Süheylâ içinden güldü; kocasının bir gün, bu odada «eski edebiyat hocası» olmak isteyeceğini biliyordu; odanın eski kanapelerini, koltuklarını tavanarasından buraya gizlice taşıtmıştı.

Adnan:

— Başlayalım mı?

Fakat Adnan'ın yüzünde başka bir hayret vardı: Süheylâ'nın elindeki *Eşber* yirmi beş senedenberi eskimemişti. Süheylâ, edebiyat dersine birdenbire sevindi: Adnan, yirmi beş sene gençleşiyordu.

— Başlayalım, evet... Fakat bir şartla!..

Yirmi beş sene evvelki Süheylâ gibi başörtüsüyle ders alacaktı. Fakat şaşılacak şey: Süheylâ'nın yirmi beş sene evvel parçaladığı başörtüsü, parça parça, masanın altında!.. Süheylâ bu parçaları tutunca, yekpare oldular. Süheylâ örtüyü başına koydu. Adnan, birdenbire terledi:

— Hava ne kadar da sıcak!

Fesini çıkardı. Süheylâ, Adnan'ın sarı saçlarının önünde daldı.

Süheylâ: «Pencereyi açayım efendim!» diyecekti; fakat pencere açıktı.

Derse başladılar:

— *İskender o şahı âlemârâ*

Adnan dik dik Süheylâ'ya baktı. Sarardı. Masadan kanapeye gitti.

— Siz de buraya gelmez misiniz Süheylâ Hanım?

Kanapede yanyana oturdular. Adnan, kızın elini sıktı. (Süheylâ bütün vaziyetiyle yirmi beş sene evvelki kızdı.) Sonra beline sarıldı; dudağından yarım saat öptü. Süheylâ, edebiyat hocasına gülerek kızdı:

— Siz namussuz adamsınız Adnan Bey! Size talebeniz diye emanet edilen bir kıza böyle sataşmak!

Adnan, Süheylâ'yı yine öpmek istedi. Süheylâ, gözleri gülerek, öfkeyle ayağa kalktı:

— Siz acemi aktörsünüz Adnan Bey!

Öfkesinden başörtüsünü parçalamak istedi. Baktı: Başörtüsü parça parça yerdeydi. Kafesi yumruklamak istedi. O da yirmi beş sene evvelki dağınık delikle kırıktı. Başını pencereye dayadı. Yanakları ıslanmayarak ağlıyordu:

— Sen beni sevmiyorsun. Sen beni beş dakika için istiyorsun. Alçak.

Adnan hakarete kızdı. Süheylâ'nın yanına sokuldu:

— Karı koca arasında aşk olur mu hiç?

Süheylâ:

— Ben sizin karınız değilim. Talebenizim.

Adnan:

— İnsan bütün ömründe bir tek kadın sever.

Süheylâ:

— O tek kadın da ben değilim tabii.

Adnan:

— Dinleyiniz beni Süheylâ Hanım; bazı kadınlar kitapçıdan yeni aldığımız, birkaç yaprağını parmağımızla yırtarak bazı satırlarını okuduğumuz, sonra attığımız kitaplardır. Bu, aşk değildir; bu, meraktır. İnsanın bütün ömründe aşkla sevdiği bir tek kadın vardır: Daima okuduğu, daima yatağının ucundan ayırmadığı bir tek kitap gibi!

Süheylâ:

— Bu kitabınızın ismini söyleyeyim mi?

Adnan:

— Ne hacet! Ben söyleyeyim: Erkânıharp Müşirinin kızı Belkıs!

Süheylâ:

— Bana bunu ne cür'etle söylüyorsun? Ben senin karın değil miyim?

Adnan:

— Ne karısı? Siz benim talebemsiniz! Demin kendi ağzınızla söylediniz.

Süheylâ:

— Biliyorum, beni niçin sevmiyorsun sen.

Adnan:

— Hayır, bilmiyorsun. «Çirkinsin!» diye seni sevmiyorum sanıyorsun. Hiç değil; yanlış. Seni konuşmadığın için sevmiyorum. Sesin çıkmadığı için... Kadınları kocaları değil, âşıkları severler. Niçin? Çünkü kadınlar kocalarıyla susarlar, âşıklarıyla konuşurlar da onun için.

Süheylâ:

— Ben böyleyimdir işte... Ben lâkırdıyı sevmiyorum. Lâkırdı gururdur: Müellifler yazdıkları, insanlar konuştukları zaman mağrurdurlar. İster yazı ile olsun, ister yazısız: Her söz davadır, kibirdir. Onun için yazı yazanların, lâf edenlerin düşmanı çok... Konuştuğumuz zaman ne yapıyoruz? Ya çekiştiriyoruz; yani çekiştirdiğimiz insanın rezaletinin bizde olmadığını anlatıyoruz. Yahut beğeniyoruz: Yani beğendiğimiz insanı ne kadar iyi anladığımızı gösteriyoruz. Hep gurur, hep gurur...

Süheylâ anladı: Adnan talebesiyle değil, karısıyla konuştuğunu hatırlamış, utanmıştı:

— Hayır, Süheylâ, sana yalan söyledim; sen sustuğun zaman da güzelsin: Hiç kimsenin, hiç bir şehrin görünmediği büyük denizin ufku gibi!.. İnsan bilir ki boş sandığı bu ufukta insanlar var, şehirler var.

Birdenbire barıştılar. Dudak dudağa bir buçuk saat öpüştüler. Bahtiyardılar. Fakat Adnan'ın birdenbire öksürüğü

tuttu: Dört saat öksürdü. Bir buçuk saadete karşı, dört felâket!.. Öğleyin başlayan öksürük, akşam bitti. Adnan'ın hali kalmadı.

Süheylâ koluna girdi; onu yatak odasına götürdü; karyolasına yatırdı. Tuhaf: *Eşber*'in okunduğu odada akşam olduğu halde, yatak odasında gündüzdü. Daha tuhafı: Gündüz yatağa girmekten korkan Adnan, bu sefer sesini çıkarmadan karyolasına girdi. Süheylâ, *Eşber*'in okunduğu odaya tekrar koştu. Odada bütün İstanbul karanlıktı. Süheylâ hayret etti: Yirmi beş sene evvel parçaladığı kafes, deminki kafes, yine penceredeydi... Başını pencereye dayadı. Komşuda yine bir kadın sesi udla şarkı söylemeye başladı; yirmi beş sene evvelki ses aynı ses. Fakat şarkı eski şarkı değil:

Felek şad eyler erbabı dili amma neden sonra!..

Süheylâ düşündü. Yıllar, insanın yüzünü, dişini, saçını değiştiriyor; fakat, «ses»e dokunamıyor. Kocası da öyle değil mi? Seneler, Adnan'ın başından saçlarını almış, bıyığını ağartmış. Fakat sesi eski ses. Ve yirmi beş sene evvelki sesle konuştuğu için Adnan çirkin değildi. Yalnız onun için!.. İnsanlara mazisinden ne kadar az şey kalıyordu!

Halayık telâşla odaya girdi; haykırdı:

— Beyefendi öldü!

Süheylâ hayret etti: Ne çabuk öldü? Dört ay sonra ölecekti! Hekim öyle demişti.

Halayık:

— *Hémorragie!** dedi.

Halayığın bu kelimeyi bildiğine Süheylâ şaşıyordu. Hekim bunu Süheylâ'ya o kadar gizli söylemişti ki, bu Çerkez kadını onu duyamazdı. Duysa da ezberleyemeyecekti.

Adnan'ın cenazesi beş dakikada kalktı. İkinci beş dakikada Süheylâ'nın bir erkek çocuğu oldu: Salim! Üçüncü beş dakikada Salim yirmi yaşındaydı. Takvimin yirmi senesi ha-

* Hémorragie: (Fr.): Kanama.

yatın birkaç dakikasıydı. Salim, her gün biraz büyüdükçe, biraz daha babasına benzeyerek, dördüncü beş dakikada yirmi beş yaşına geldi. Ne kadar güzeldi. Süheylâ oğlunu öptü. Fakat öptüğü erkek, birdenbire o kadar Adnan'dı ki dudaklarını emmeye başladı. Birdenbire utandı. Ürperdi. Fakat Salim, yirmi beş yıl evvel Süheylâ'ya ders veren Adnan kadar güzeldi. İki eliyle oğlunu göğsünden itiyordu; dudakları yine bir türlü Salim'in dudaklarından kopmuyordu. İçinden kendi kendine: «Ne yapıyorsun? Canavar mı oldun Süheylâ?» diyor, sonra kendi kendine cevap veriyordu: «Neden canavar olacaktı? Yirmi beş sene evvelki kocasını öpüyordu.»

Süheylâ birdenbire uyandı; şezlongdan yarı vücuduyla kalktı: Odaya Adnan giriyordu:

— Bu ne bitmez öğle uykusu Süheylâ? Akşam oldu iki gözüm.

Süheylâ şezlongdan kalkarken kucağından bir kitap düştü. Adnan yerden aldı, karısına verirken kitaba baktı:

— Oooo... Freud'u okuyordun demek?

YAZIHANEYE İŞ GELDİ

GÜN GEÇTİKÇE Adnan'ın çehresindeki hüzün, hayret ve hamakat oluyordu: Bütün müşterisiz avukatlar gibi.

İşsiz yazıhaneler, sarnıç gibi ses verir: Adnan'ın da elinden düşen kalem, odada kıyamet kopardı. Sonra yayılan sükûtla oda büyüdü.

Adnan uyukluyordu: Dün gece sıtma onu hiç uyutmamış, «sigara» da sabaha kadar onu öksürtmüştü. Yazı masasının üstündeki gazetede kafası büküldü; alt dudağı sarktı, uyuyordu.

Öğleyin yediği kuru fasulyeyle verem birleşerek uykusunu altüst etti. Zenginliğinin rüyasını görüyordu. Nişantaşı'ndaki konak. Belkıs. Alman bankalarındaki cari hesap. Esham, altın, nakit. Kâğıt nakit. Harbi Umumî. Hülâsa Adnan'ın mes'ut olması için lâzım olan her şey var. Fakat Adnan yine bedbaht: Çünkü Belkıs'ın müstehzi gözleri, Adnan'ın karyolasının ucundaki terlikleriyle eğleniyor; Adnan'ın bir türlü kibar olamayan ayaklarının yuvarlaklığından kurtulamayan, mevzun* olamayan boş terliklerle!.. Adnan'ın canı sıkılıyor. Belkıs alaylı sesle, «Niçin bir şeyle meşgul olmuyorsun?» diyor, sonra soruyor:

— Niçin romanını yazmıyorsun Adnan?

Adnan öfkeleniyor: O nasıl roman yazardı? Eskisi gibi fıkara mıydı? Eskisi gibi çocuk muydu? Bugünkü içtimaî mevkii roman yazmaya, roman okumaya mütehammil* miydi? Belkıs görmüyor muydu? Onu hergün kabineye sokmak istiyorlardı. Onun mevkiindeki adam, ancak hukukî, içtimaî makaleler yazardı.

Belkıs, alay ettiğini belli etmiyor: «Fakat, diyordu; Disraeli Başvekilken roman yazdı. Benjamin Costant Şûrayı Devlet reisi iken roman yazdı. Chateaubriand...»

Yazıhanenin kapısı hızla açıldı. Belkıs sözünü bitirmeden, Adnan uyandı. Rüyadan kurtulduğuna memnundu; fakat uykusuna acıdı. Oda kapısına kızacak, Kâtip Salih'e fena fena bakacaktı. Fakat kâtip acele sesle:

— İş geldi beyefendi!.. dedi.

«Dışarda bir kadın, yanında bir adamla bekliyordu.» Adnan'la kâtip, kısık sesle karar verdiler: «Beyefendi çok meşguldü. Hanımefendi biraz bekleyecekti.» Kâtip Salih, «anladım» demek isteyerek gözünü kırptı; odadan çıktı. Göz işaretine Adnan'ın canı sıkılmadı. Kâtibi ile arasındaki bu lâubalilikler bir iş adamına lâzım olan şeylerdi. Zaten bir müddettenberi Adnan her şeye katlanıyordu: Tek iş gelsin!

* Mevzun: Düzgün.
* Mütehammil: Dayanabilir.

İlk yazıhanesinden kalma bir dosyayı masasına koydu. Kırmızı kurşun kalemini aldı. Öteki ucunda kimse olmayan telefonla konuşmaya başladı.

Kâtibin arkasından kadınla adam odaya girerlerken, Adnan telefonda «başını kaşıyamıyor»du; «başka dava alamıyor»du; «arzu buyurulursa barodaki arkadaşlardan birini tavsiye edebiliyor...»du.

Odaya giren siyah çarşaflı kadına karşı bu oyuna hacet yoktu. Avukat, gölgeye ve mateme insan muamelesi ediyordu. Kadın odaya, çarşafının hışıltısından çekinerek girdi; matem, onu o derece terbiyeli yapmıştı. Tahta perdeyle bölünen bu ufak odadaki avukatın başını kaşıyacak vakti olmamasındaki tuhaflığı anlayacak halde değildi: Yürürken bile ağlıyordu.

Kadının yanındaki genç adam, Üsküdar'daki bakkalın oğluydu. Matemli kadın bayılacak, bu oğlan, elindeki şişeyi ona koklatacaktı. Çünkü kadının oğlu vurulunca, bakkal, ona mahallede herkesten evvel acımış, avukata giderken yanına oğlunu katmıştı. Bakkaldan veresiye alışveriş eden kadının aybaşı hesaplarına aklının ermemesi, Tophanelioğlu'ndaki üç küçük evinden ikincisinin de kendisine yüzde yirmi beşle ioptek edilmesi, bakkalın bu merhametinde âmildiler.*

Adnan, kadının henüz öğrenemediği felâketini, her ıstıraba yarayacak umumî lâflarla teselli edince, kadın daha çok ağlamaya başladı. Ağlıyor, ağlıyor, açılamıyordu. Bakkalın oğlu anlattı: Hanım, Raşel'in evinde vurulan Cevat'ın anasıymış!

Cevat'ın genç yaşında başını yediklerini bu sefer kadın kendi anlatmak istedi. Bakkalın oğlunun ağzında felâketini kısa buluyordu. Fakat kendi ağzında da kendi felâketi uğultu oldu; her kelime satırsız bir satırbaşıydı.

Hayatın insanlarla alay eden hakikatlerine Adnan, şaştı: «Bu kadın halayık ve odalık olduğu için oğlu Alfred Cevat,

* Âmil: Etken.

ona anne dememiş, Cevat sağken bu kadın bir türlü onun anası olamamıştı. Vurulan oğluna ağlaması lâzım gelince kadın, birdenbire ana olmuştu.» Adnan bilmiyordu: Kadın, Üsküdar'daki üç evinden ikincisini de bakkala rehin etmiş, onun parası koynunda, ölen oğluna bir avukat arıyordu.

Çok müzevvir* tanındığı için ona Avukat Tevfik Hoca'yı salık vermiştiler. Fakat Tevfik Hoca, yüzü uzaktan namuslu zannedilecek kadar çok para yapmıştı. Ve bu büyük paranın dekorunda korkunç çizgilerle somurtuyor, artık öyle mânâsız mânâsız gülmüyordu. Kadının kılığını görünce davanın ehemmiyetsiz olduğunu anlamıştı. Zaten çoktanberi 600 liralık dava almıyordu; ve esasen iki yıldanberi mahkemeye çıkmıyordu. Bu «sadaka»yı Adnan'a göndermişti.

Fakat kadın, odasından çıkınca, Tevfik telâş etmişti: «Kadın bu lûtfun kimden geldiğini Adnan'a ya anlatmazsa?»

Adnan'ın yazıhanesinde telefon çaldı. Tevfik Hoca, telefonda, «bu davanın, bu angaryanın lûtfen kabul edilmesindeki ecir* ve mesubatı*» Adnan'a söylüyordu. Adnan, senelerden beri iğrendiği adamın telefondaki sesini birdenbire sevdi; sonra düşündü:

«Bu Tevfik Hoca ne ince adamdı! 600 liralık davayı Adnan için angarya sayıyordu.» Sonra, «İnsanlar hakkında acele hükümler vermek ne kadar yanlıştı. Şu Tevfik Hoca için o, ne fena şeyler düşünmüş, Harbi Umumîde yüzüne bakmamıştı. Halbuki düştükten sonra, onu, bütün dostları içinde yalnız bu Tevfik Hoca hatırlıyordu.»

Cevat'ın anası düşünüyordu: Bu avukat, «Belkıs Hanımefendinin eski kocası Adnan Beyefendi»mi idi? Kadın, bunu öğrenince memnun oldu: «Belkıs Hanımefendiyi elmaslara garkeden adam, onun 600 liralık davasını, ona merhametinden kabul etmişti.» Fakat bakkalın oğlu, Üsküdar vapurunda kızdı:

* Müzevvir: Dolap çeviren, düzenbaz.
* Ecir: Sevap.
* Mesubat: İyiliğe karşı Tanrı'nın vereceği ödül.

— Merhametten diyorsunuz hanım teyze, ama, 600 liranın yarısını almadan davaya el sürmedi, bunu merhamet neresinde?

Kadın, buna da cevap verecekti, ama, meşguliyeti vardı: Ağlıyordu. Adnan, 300 lirayı alınca birkaç gün sıtması geçti; hattâ başka türlü öksürüyordu; bu seferki artık adamakıllı tütün öksürüğüydü. Bu paradan 100 lirayı ona bir erkek çocuk doğuracak olan Süheylâ'nın hekimine ayırdı. (Çocuğun erkek olacağı muhakkaktı.) 50 lira ile Salim'e kundak takımları aldı.

Adnan, bu 300 liranın 20 lirasıyla da gizlice astragan bir kalpak aldı; evde kütüphanesine kilitledi.

Cevat'ın anası, oğlunu öldüren canavarı astırmak şartıyla Adnan'a birinci yarısını peşin verdiği 600 liranın ikinci yarısını hüküm günü verecekti.

Bugün ikinci defa yazıhanesine gelen kadına Adnan, söz veriyordu: «Canavar mutlaka idam edilecekti. Yalnız...»

— Yalnız?

— Yalnız yaş meselesi vardı. Uşak Ahmet nüfus tezkeresinde on yedi yaşındaydı. İdam edilmek için on sekiz yaşında olması lâzımdı.

Fakat Adnan çok meşguldü. Bu işi daha etraflı görüşmek için kadından Kâtip Salih'le konuşmasını rica etti. Kadının arkasından Üsküdar bakkalının oğlu da çıkacaktı:

— Siz benim yanımda kalınız! dedi.

Kâtip Salih, ihtiyar kadına ilânı aşk edecek kadar yakın mesafeden fısıldıyordu:

— Eğer hanımefendi Uşak Ahmet'in mutlaka asılmasını istiyorsa...

— A... Hiç istemez olur muyum? Evimi neden rehin ettim? O, asılsın diye.

— O halde Uşak Ahmet'in on dokuz yaşında olduğunu ispat edecek şahitler lâzımdı. Fakat nüfus kaydını düzeltmek için bu şahitler hatır için hukuk mahkemesine gitmezlerdi.

Kadın Kâtip Salih'in ne demek istediğini başını sallayarak anladı. Yalancı şahitlere verilecek ayak terini derisiyle fanilâsının arasından çıkararak —etinin hararetiyle ılık olan kâğıt paraları— Kâtip Salih'e uzatınca, Salih telâş göstermemek için paraları almıyor, katil Benli Ahmet'in gazetedeki resmini kadına gösteriyordu:

— Siz de söyleyin hanımefendi; bu oğlan on yedi yaşında mıdır? Yirmi ikiden ne haber? Hadi yirmi iki çok diyelim; fakat bu herif yirmisinde de mi yok? Eşhedübillâh ki var!

«Eşhedübillâh» derken, Kâtip Salih, yemininin gürültüsünde manevrasını kadına fazla hissettirmeyerek, yalancı şahit paralarını cebine soktu.

Kadın, kâtibin inceliğini anlamadı. Kaşlarını kaldırarak, «Bilmem ki!.. Ben okumuş kadın değilim ki... Ben bilmem ki böyle şeyleri...» diyor, hâkimin önündeymiş gibi ağzından lâf kaçırmaktan korkuyordu. Sonra Kâtip Salih'e Uşak Ahmet için, «Mutlaka asılacak, değil mi, Kâtip Efendi?» diyordu.

Üç gün sonra Kâtip davaya bir ucuz şahit buldu; Adnan'a getirdi: Belkıs'ın eski kocası Hüsrev!

Çıplak ayaklarında lâstik; sırtında muşamba; başında birinin fesi!.. Eski Bahriye Miralayı Hüsrev, dilenci sayılabilirdi. İçkiden budalaydı; budalalıktan hayvandı. Henüz bugün yaşamaya başlamış gibiydi; sanki hayatında geçmiş zaman namına bir tek gün yoktu. Adnan'la konuşurken gözleri bomboştu. Boşadığı Belkıs'ı, Belkıs'ın eski kocası Adnan'ı, bu gözler bilmiyordu. Tahnit edilen* hayvan ölüsü gibi, sanki gözlerini çıkarmışlar, sonra tekrar takmışlardı. Kalbi, barsakları, ciğerleri, guddeleri sökülmüş, vücudunun bütün kanı, tükürüğü, teri, teneffüsü o sökülen şeylerde kalmış gibiydi; derisinin içindeki saman yığınının tepesinden taklit iki göz Adnan'a bakıyordu. Hayvan bile değildi. Şeydi.

Adnan tereddüt etti. Bu hayvan leşi yalan şahitliği edebilir miydi? Bir de katil Ahmet'in on dokuz yaşında olduğunu

* Tahnit etmek: Mumyalamak.

bilen şahidin kalıplı fesi, boyalı kundurası olmalıydı. Hüsrev'i Kâtip Salih'e gönderdi.

Hüsrev'in mermer yalıdaki vekilharçlığını hatırlamayan gözlerinin önünde Kâtip Salih, hiç yadırgamadı. Hüsrev'le yeni gördüğü bir yalancı şahit gibi rahat rahat konuşuyordu:

— Şahitlik edeceğin gün içki içmeyeceksin; o şartla veriyorum, dedi ve eski bahriye miralayı Hüsrev'e 25 lira ayak teri, 25 lira da ceket ve kundura parası verdi.

Hüsrev, kızıl burnunun altında seyrek beş on çürük dişle gülerek 50 lirayı yumruğunda sıkıyor, «Her ne zaman ki bir katil varsa, emret geleyim!» diyordu.

Kâtip Salih, Hüsrev'i tekrar Adnan'ın yanına soktu:

— Kendisiyle görüştüm... Katili yakından tanıyor; on dokuz yaşında olduğunu da biliyor...

Hüsrev:

— On dokuz azsa, dedi; katilin yetmiş dokuz yaşında olduğuna da şahitlik edebilirim; sade emredin siz!

Adnan'ın canı sıkıldı; Kâtip Salih'e mânâlı baktı: Bu aptal mahkemede bir halt karıştırırsa diyen gözlerle.

Fakat bu aptala, Kâtip Salih her sabah yarım saat katil Ahmet'in on dokuz yaşında olduğunu öğretecek, katil Ahmet'in ne suretle on dokuz yaşında olduğunu Hüsrev her gün ezberleyecekti.

Adnan biraz ferahladı; çünkü katili astıramazsa 300 lirayı geri verecekti; Cevat'ın anasıyla öyle konuşmuşlardı. Kadınla arasında yazılı, noterden tasdikli bir mukavele yok. Fakat Adnan kadına söz vermişti; parayı geri vermemek için masallar, mantıklar bulacak kadar küçülemezdi. Adnan meşhur «Adliye Cambazı Kardinal Tevfik» değildi. Kendine kızdı. Avukat Tevfik Hoca'ya neden herkes gibi «Adliye Cambazı» diyordu? 600 lirayı Adnan'a bu Kardinal Tevfik göndermişti. Fakat ya davayı kazanamazsa? Yine canı sıkılacaktı.

Kâtip Salih, topal bir adamla içeriye girdi. Adamın bacağından daha sakat denecek kadar beceriksiz olan elinde bir

mektup vardı. Düştüğü gündenberi her şeyden felâket bekleyen Adnan, sakat bacaktan teşe'üm* etti. Mektubun imzası da fena alâmetti: Vasfi!.. Fakat Adnan birdenbire sevindi. Servetini kaybettikten sonra bu Sakallı Vasfi'den, o, müphem bir korku duyuyordu; şimdi bu Sakallı Vasfi, Hukuk Mektebindeki arkadaşlarını ona hatırlatıyordu; katil Ahmet işinde —bu mektuba göre— Vasfi'nin «bildiği şeyler» vardı. «Kabul buyurulursa Adnan'a yardım edebilirdi.»

Adnan, topala dalarak düşündü: Sakallı Vasfi'nin yardımını kabul etmeli miydi? Bu eski hafiyenin? Bu İttihat ve Terakki'den kovulanın? Bu yakalanmış kadar maruf hırsızın? Hepsinden fenası: Bu Hürriyet ve İtilâfçının?

Düşündü; Victor Hugo'nun sözünü hatırladı: «Faziletle fezahat* arasında kalın bir duvar varsa, bu duvarda da bir insan geçecek kadar büyük bir delik vardı.» En fena adam bu delikten fazilete, en iyi adam da yine bu delikten fezahate geçebilirdi.

Adnan, Sakallı Vasfi'ye telefon etti: «Lütfen biraz teşrif etmezler miydi?»

Ve Sakallı Vasfi ile Adnan, Victor Hugo'nun deliğinden birbirlerine geçtiler: Yarım saat sonra Vasfi, Adnan'ın yazıhanesindeydi.

Sakallı Vasfi, Adnan'ı bahtiyar etti: Katil Ahmet'in on dokuz yaşında olduğunu bilen şahitler vardı. Vasfi bunları tanıyordu.

Fakir olduğu gündenberi, Adnan, tesadüfe yine inanıyordu. Şimdi bu tesadüf ona davayı kazandıracaktı.

Sakallı Vasfi, şahitlerin puslasını verdi:

Beyazıt'ta Soğanağa mahallesinde eshabı emlâkten* Hacı Mahmut Efendi.

* Teşe'üm etmek: Uğursuz saymak.
* Fezahat: Utanılacak davranışlar.
* Eshabı emlâk: Mülk sahipleri.

Asmaaltı'nda tüccardan Yanyalı Hafız İsmail Efendi.

Yalancı şahitlerin «biri hacıydı; öteki hoca!» Bu iki kelimeden Adnan, başka zamanda kaçardı. Fakat şimdi kelimenin ikisine de dört elle sarıldı. Mahkemede bu iki kelime iki mabet gibi duracaktı. Halbuki bu iki şahidin ikisini de Sakallı Vasfi kiralamıştı. Bir kadın birini öldürmeye giderken ayak izi tanınmasın diye erkek kundurası giydiği gibi, bu iki şahit de «Hoca» ve «Hafız»dılar.

Adnan:

— Bendeniz bu Hacı Mahmut Efendi'yi tanır mıyım?

Sakallı Vasfi:

— Tanıyacaksınız. O da bizim gibi Aksaraylıdır. Gençliğinde Arap Avnullah Paşa'ya bile gözdağı veren adam. Durunuz bakayım; o zaman bir lâkabı vardı... Çilli Mahmut.

Adnan düşündü, düşündü. Bu ismi hatırladı; Hareket Ordusu İstanbul'a geldikten sonra İttihat ve Terakki'deki asılacakların listesinde bu ismi görmüştü.

Adnan:

— Bu adam 31 martta idam edilmemiş miydi?

Sakallı Vasfi:

— O mesele bir tuhaftır efendim. Yüzü Çilli, adı Mahmut bir başka külhanbeyiyi odur zannıyla 31 martta asmışlar. Çilli Mahmut, Bulgaristan'a kaçtı; Umumî Af'ta İstanbul'a geldi.

Sakallı Vasfi vak'anın alt tarafını söylemiyordu:

Çilli Mahmut, İstanbul'a gelince Hürriyet ve İtilâf'a girmiş, sakal koyvermişti.

Adnan, 31 martta asılması lâzımgelen adamın tezkiyesini* kâfi buldu. Bu iyi bir şahit olabilirdi. Hafız İsmail Efendi'yi de öğrenmek istedi.

Bu Hafız İsmail de vaktiyle Sofular'da Tapu Müdürü Senih Efendi'nin evinin karşısındaki bakkaldı. Dükkânının

* Tezkiye: Birisinin halini tanıyanlardan soruşturma.

önünden Senih Efendi geçerken başını mânâlı mânâlı sallayarak Macide'nin fahişeliğini mahalle halkına ihsas* eden adam.

Sakallı Vasfi:

— Hafız İsmail Efendi, Asmaaltı'nda tüccardır. Varlıklı adamdır. Allah rızası için şehadet edecekler. Mahkemeye gitmek için araba parası bile kabul etmeyecektir sanırım. Zaten öteki de öyle.

Demek ki bu şahitlere para filân verilmeyecekti. Demek ki Cevat'ın anasının şahitleri için Kâtip Salih'e bıraktığı ayakterinden artan kısım Adnan'ındı. Adnan, hafif sevindi:

— Vasfi Beyefendi, dedi. İkimizin de maksadımız Hakka hizmet... Emin olun, bu davayı ben de ücretsiz aldım gibi bir şey... Sırf adaletin, hakkın ilâh*...

Lâkırdının bundan aşağısı, «hak ve adalet heyecanı»ydı. Bu güzel heyecanlarına ikisi de birbirlerini temin ettiler. Fakat ikisi de başka şey düşünüyorlardı: Vasfi, bu davadan Adnan'ın altı bin lira aldığını farzediyordu. 600 liranın «altı» sıyla başlayan rivayetin başını dinlemiş, aşağısını zannetmişti. 600 liraya o zamanki rakamlarla sıfır kadar haysiyetli bir mübalâğa ile değil, daha sefil bir şey ilâve etmişti: Bir nokta.

Adnan da, Sakallı Vasfi'nin bu hizmetini kendi kendine izah ediyordu: İttihat ve Terakki yakında hükümete geçecekti. Vasfi, Adnan'a şimdiden, «berveçhi peşin»* dalkavukluk ediyordu!

BİR ŞAHİT DAHA

TAPU MÜDÜRÜ merhum Senih Efendi'nin uşağı Rıdvan'ı, tabanca kullanabileceği anlaşıldıktan sonra Hürriyet ve İti-

* İhsas: Hissettirme, kapalı olarak söyleme.
* İlâh: Ve benzerleri, v.b.
* Berveçhi peşin: Önceden.

lâf'a aldılar. Hürriyet ve İtilâf, tüfekli azası oldukça İttihat ve Terakki'ye benzeyeceğini umuyordu. Mütarekede Damat Ferit kabinesi zamanında, onu Ankara'da bir nahiyeye müdür yaptılar. Fırka, Rıdvan'ın ümmî olduğuna itiraz ettiği zaman, Sakallı Vasfi öfkeyle ayağa kalktı:

— Efendiler bilmelidir ki, dedi, kitap başka, hayat başkadır; ve Kavalalı Mehmet Ali'yi hatırlamaya fırka azalarını davet etti. Rıdvan, nahiye müdürlüğünden İstanbul'a döndüğü gün Sülüklü'de küçük bir ev aldı; Ankara'nın merkezinde de bir arsa edinmişti.

Macide'nin fahişeliği namusuna dokunarak, o, Senih Efendi'nin yanından çıktıktan sonra bir müddet Sofular'daki bakkal İsmail'in dükkânında boğaz tokluğuna çalışmıştı. Bir tek kuruşun bir kaç türlü çalınabileceğini esasen biliyordu; bakkalın terazisini seyrede seyrede bunu bir kat daha öğrenmişti; yakalanmadan rüşvet almak usulüne, nahiye müdürü olduğu gün, vali kadar vâkıftı; servetinin cılız kalması memuriyetinin küçük olmasındandı. Ümmî idi ama en okumuş insanlar kadar mukaddesata içinden gülmeyi biliyordu: Kalın bıyığının ve kat kat sakalının altında ince belli, sivri burunlu bir «muasır edepsiz» vardı. Ne çare ki hayata uşak olarak girmek onun en esaslı felâketi idi; nahiyede müdürken, kimsesizlerin yüzüne birkaç türlü suratla bakmak, âciz olanlara —âcizlerinin derecesine göre— bir kaç türlü sesle bağırmak gibi valilere, mutasarrıflara yakışacak hünerlerle kendisine «cahil, ama idare adamı» dedirtmişti. Harbi Umumî'de İttihat ve Terakki'ye ağzının suyu aktı. Fakat bir türlü oraya «Rıdvan Efendi» olarak girememişti; onu uşak olarak almak istediler; halbuki o artık yaşlanmıştı: Bir uşak olarak değil, bir efendi olarak çalmak istiyordu; ve tabii Cemiyet'e girmedi ve bu «Rıdvan Efendi»yi Sakallı Vasfi, Hürriyet ve İtilâf'a soktu. Nahiye müdürü Rıdvan Efendi; hükümette otururken alnında İngiltere duruyor, sakalından Rusya sarkıyordu; duvara Kâmil Paşa'nın İngiltere Kralıyla çıkan resmini asmıştı; bu resmin altında, «İngiltere'nin cemalâtını»* herkese anlatıp duruyordu. Zeki gözleri, karşısındakinin çehresinde bu «İngiltere»nin kaç dakika durduğuna bakıyordu; bu gözlerden ilk zamanda Sakallı Vasfi bile korkmuştu; bu derece korkunç sükût eden komitecinin bu derece natuk olan gözleri, Hürriyet ve İtilâf'ın merkezinde bile yoktu; Sakallı Vasfi, kendi eliyle yarattığı bu rakipten kurtulmak için onu bu nahiyeye müdür yaptırmış; o; bunu küçük bulunca Sakallı Vasfi, nahiyenin ne kadar hükümetten korktuğunu anlatmıştı: «Bir seneye varmaz, han, hamam alırsın.»

Rıdvan'ın karnı doyduktan sonra, bir çocuğu olmuştu: «Bayram!» Rüyalardaki bir taraflı heyecandan doğmuş gibi cılız bir çocuk. Rıdvan'ın ihtiyarlığı, kendi suratından ziyade çocuğun yüzünde duruyordu. Bu çocuğu Robert Kolej'de okutmak için Rıdvan, şimdiden para biriktiriyordu. Kolejin bir kısım taksitleri bugünden bankada idi.

Uşak Ahmet davasına, Sakallı Vasfi, daha başka şahit düşünürken, Avlonyalı Rıdvan'ı hatırlamakla ona ufak bir iyilik etmiş oldu: Adnan'dan alınan yirmi beş lira, bankadaki kolej taksitlerinin yanına konuldu. Bedava olmayan bu yalancı şahide Adnan'ın biraz canı sıkıldı, fakat bu ufak kedere alıştı; hem Adnan düşünüyordu: Bu Arnavut Rıdvan çok iyi şahit olacaktı; Arnavut telâffuzuyla söylediği Türkçe, mahkemede mertliğini artıracaktı; Arnavut Rıdvan, Kâtip Salih'e teşekkür ederek giderken Adnan, küçük bir kahkaha gibi öten çıngırakla kâtibi çağırdı:

— Salih Efendi, bak bana!.. Hüsrev'in şahitliğine artık hacet kalmadı. Zaten herifin namussuzluğu, çehresinden fazla belli oluyordu. Mahkemeye şüphe gelebilirdi. Onun yerine Rıdvan şahitlik eder... Bunun edepsiz olduğu yüzünden pek belli olmuyor, değil mi?

Kâtip Salih güldü:

— Eğer fazla dikkat edilmezse farkedilmiyor!..

* Cemalât: Güzellikler.

SİSYPHE KAYASI

SANAT bir kayaydı; Adnan, romanında bu kayayı bir dağın tepesine çıkarmaya çalışıyor, kaya, dağın ucuna yaklaşırken Adnan'ın ellerinden kopuyor, yuvarlana yuvarlana bir uçurumun dibinde duruyordu: Bir karanlığın koynunda bir sıfır!

Adnan, yeni baştan bu sıfırı kucaklıyor, dağa tırmandıkça bu sıfır kollarında yine bir kaya kadar büyüyerek, kucağında bu hayal ile gökyüzüne doğru çıkıyordu. Kırmızı yüzünde dişleri, muvaffakiyetin şehvetiyle parlayarak kayayı tam tepeye koyacağı anda kaya, yine fırlıyor, kolları kopmuş iki halat gibi gökte uçuyor, sağır gürültülerle kaya uçurumuna yuvarlanıyordu. Yine aynı karanlıkta aynı sıfır!..

O, bu sıfırla tam otuz beş sene uğraştı. Herkesin, «benimdir!» sandığı bu umumî kadın; herkesin kucakladım zannettiği bu hissiz taş parçası; orta insanların meçhuliyetini artıran bu «şöhret», fanilerin idbarını çoğaltan ve gökyüzünde bir cennet arayan bu hırsıcah;* bir kelime ile «sanat», bir kelime ile «edebiyat» bu kayaydı. Bu taşı yenemiyordu. Şakaklarında siyah damarlarla, iki koluna iki bacağını ekleyerek bütün vücudu tek bir yumruk kesiliyor, bu yumruktan zavallı uçlar ürperiyor, omuzlarıyla, çenesiyle, burnuyla havayı dağın ucuna itiyor, kaya tam gökte duracağı anda yine kollarından fırlıyordu. Bir uçurumda gözyaşı kadar küçük bir nokta!..

Bu cuma, Adnan, Bozdoğan Kemerindeki konakta romanına eğilmiş, bu sıfıra bakıyordu. Kocaman bir kitap yazdığını sanan adam, arkasında bir tek satır bırakamayacaktı. Hayvanlar bile bu kubbede nevilerinin seslerini bırakırlardı. Yüzünde bağıran adamların sayısız buruşuklarıyla ihtiyarlayan Adnan, sessiz çehresini düşündü. Sonra arkasına döndü; hayatına baktı: Başkasının denecek kadar kendisinin olmayan hayatına!

* Hırsıcah (Hırs-ı cah): Mevki hırsı.

Romanını yırtacaktı. Süheylâ odaya girdi.

O, Adnan'ı meşgul gördüğü zaman bilmediği hastalığını unutuyor gibi tuhaf bir hisle seviniyordu. Adnan müsveddeleri gösterdi.

— Hiç bir şey yapmamak için otuz beş sene çalışmak buna derler, Süheylâ! dedi.

Gözleri doldu. Şimdi her şey gibi sanatı da inkâr ediyordu. «Sanat», «hayat» dediğimiz yalanı gerçek sanmak için uydurduğumuz ikinci bir yalandı. Deha bile büyük Alman şairinin[1] dediği gibi insanın çıkmamak şartıyla uluhiyete dayadığı merdivendi. Hayatında yalnız sanat heyecanı kalan Adnan'a kuvvet vermek için Süheylâ:

— Yanılıyorsun Adnan, dedi. Hayatımızda tek doğru şey sanattır. Hayattan bile kuvvetli olan sanat! Görüyor musun? Dışarıda ehemmiyet vermeyerek görüp geçtiğimiz şeylere sahnede ağlıyoruz.

Karısı konuştuğu zaman çok güzel oluyordu. Fakat o kadar az konuşuyordu ki...

Adnan:

— Zaten ihtiyarladım, dedi.

Bunu söylerken hastalığını ihtiyarlık sanıyordu. Süheylâ bunu sezdi, kocasının fikrini telâşla kabul etmedi: «Bu yaşta bir erkek ihtiyar sayılmazdı,»

Kadın, gözyaşlarını göstermemek için odadan kaçtı.

Adnan düşündü: «İhtiyar sayılmazdı» demek, «ihtiyarladı» demekti.

Zaten görmüyor muydu? Her haliyle ihtiyardı. İnsanların sık öldüklerini, az yaşadıklarını zannettiği yaşta idi. Yemeklerin tadsız olduğu, günlerin birbirine benzediği, konuşacak kimsenin kalmadığı, insana bütün gençlerin cahil, ahlâksız, küstah göründükleri yaş!

Adnan bu yaşa yaklaşmıştı; birtakım şeylerin azaldığı, birtakım şeylerin çoğaldığı yaş: Görmek, yürümek, tatmak,

[1] Goethe.

sevmek, konuşmak eksiliyordu. Yürümekteki hareket azalıyor, onun yerine kımıldamaktaki kısa hareketler çoğalıyordu. Gözler, eller, boy, saç azalıyor, burnun, kulakların hacmi çoğalıyordu.

Fakat saçlar eksilirken, kıllar artıyordu; kendisinin karikatürü idi. Kendisi kendisinin müstehzi hatırası!.. Yüzü kendi asıl yüzüyle alay ediyordu. Eşyanın bile ihtiyarlamasında bir necabet vardı. Halbuki insan eskidikçe adileşiyordu. Dişleri vücudundaki iskeletin otuz iki uçla ağzından sarkması idi.

Süheylâ'nın, «İçme Adnan!» diye yalvardığı sigaralardan bir tanesini —karısı odada olmadığı için— sessiz bir kibritle yaktı, dumanında düşünüyordu: Ölümden daha korkunç şey vardı, ölümün ayak sesi! Gelen ölümün kendisi görünmeden duvara vuran gölgesi! İhtiyarlık bu gölge idi, bu sesti! «İhtiyar», misafirlikte çok oturan adamdı; onunla artık konuşmayacaklar, ne vakit gidecek diye bekleyen gözlerle ona bakacaklardı. «İhtiyar»a edilen hürmetler bile, gittiği yerde oturmasın diye insanların onunla ayakta görüşmeleriydi. «İhtiyar» güzel ölmekten bile mahrumdu. Adnan'ın demin yaktığı kibrit bile sönerken boynunu bu kadar hazin bükmedi. Cenazesini taşıyanlar bile onu değil, başka şeyler konuşacaklar, ağlayan bile olsa ölüye değil, ölüme ağlayacaktı. Bu kadar merhametsiz bir ölüm ne büyük cezadır! Çok yaşamak bu derece büyük bir kabahat mi?

Konağın kalfası odaya girdi:

— Kâtip Salih Efendi geldi, dedi.

Adnan'ın dün akşam yazıhanede unuttuğu «Uşak Ahmet» davasının dosyasını getirmişti, bu bir vesile idi. Kâtip Salih, aylığını Süheylâ'ya hatırlatmak için gelmişti, çünkü bunun maaşını yazıhane kirasıyla beraber Adnan, Uşak Ahmet davasından alacağı ikinci takside talik ediyordu.*

* Talik etmek: Ertelemek.

Süheylâ, herifi görünce, bir köşede aylığını, yazıhane kirasıyla beraber verdi. Kâtip Salih tedahülde* kalmayan maaşının keyfiyle büyük tevazu için Adnan'ın odasına girdi. Adnan, dosyadan ziyade başka şeye memnundu:

— İsabet ki geldin Salih Efendi, sana bir şey söyleyecektim. Bizim Hidayet merhumun konağında bir Burhan vardı: Hariciye mümeyyizi Burhan. Son zamanlarda vaziyeti iyi değil diye işittim. Uşak Ahmet davasında bunu da şahit yapsak diyecektim.

Kâtip Salih, Burhan'ı hemen tanıdı. Fakat lâkırdıyı uzatmak istedi; gözleri tavanda, düşündü:

— Burhan, Burhan, Burhan...

Adnan:

— Canım, merhum Belkıs'ın amcazadesi Naşit Bey'in iyi arkadaşı idi. Temiz giyinir, çok şişmandır, yalancı şahit olduğu mahkemede belli bile olmaz.

Kâtip Salih:

— Anladım efendim, fakat... O sizlere ömür!

Adnan:

— Deme! Genç adam yahu! Ne çabuk öldü.

Kâtip Salih:

— Ölmedi, efendim. İntihar etti. «Entelicans Servis»e casusluk eden Hintli Abdullah Sagir, Ankara'da asıldıktan sonra, bu Burhan hiç evinden çıkmıyordu; çıldırdı diyorlardı. Bir gece bir adres sormak için polis, evinin kapısını çalmış, Burhan pencereden polisi görünce abdeshanede tabanca ile intihar etmiş.

AMBİDEXTRE* BİR ADALET

ADNAN düşünüyordu: Adalet ne hokkabazdı. Sağ ve sol elini aynı maharetle kullanan adalet!.. Hele şu tezkiye zarfları!

* Tedahülde kalmak: Ödenmesi gecikmek.
* Ambidextre (Fr.): Her iki elini de aynı ustalıkla kullanan.

Mahkeme, imamla, heyeti ihtiyariyeye* kapalı zarfla şahitlerin namuslu olup olmadığını sorunca, Macide'nin umumhanesini işleten Çilli Mahmut bu zarfın içinde «eshabı namus ve takvadan»* olarak çıkıyordu.

Sonra resmî malûmatla hususî malûmat ne kadar da bambaşka!

Adnan'ın hususî aldığı malûmat:

«Yanyalı Hafız İsmail, Sofular mahallesinde eski bakkal, sonra Hürriyet ve İtilâf'a aza, sonra Kâmil Paşa kabinesi zamanında piyasa hırsızı, sonra tefeci, şimdi Asmaaltı'nda bakkal!»

İmamın zarfından çıkan resmî malûmat:

«Hafız İsmail Efendi Yanya eşrafından olup, erbabı yesar ve namustan* ve tüccarı mutebereden* ve huffazı kiramdan.»*

Adnan'ın aldığı hususî malûmat:

«Avlonyalı Rıdvan, Senih Efendi'nin evinde eski uşak, sonra Sakallı Vasfi'nin kadın işlerinde vasıtası, sonra Hürriyet ve İtilâf'ta aza, sonra bir nahiyede hırsız müdür, şimdi Şeyhislâm kapısının yanındaki kahvede yalancı şahitlik etmekle maişetini* kazanıyor.»

İmamın zarfından çıkan resmî malûmat:

«Rıdvan Bey, Avlonya eşrafından olup, erbabı namustan ve kudemayı memurini mülkiyeden!»*

Fakat Adnan büsbütün şaşıyordu: Tezkiye ne kadar ucuzdu. Çilli Mahmut'un namuslu olması için imama yedi lira göndermişti. Rıdvan'ın namusu üç buçuk liraydı. Hafız İsmail iki liraya namusluydu. Bu ne büyülü zarftı? İnsan bu

* Heyeti ihtiyariye: İhtiyar heyeti.
* Eshabı namus ve takva: Namus ve Tanrı korkusu sahipleri.
* Erbabı yesar ve namus: Varlıklı ve namuslu kişiler.
* Tüccarı mutebare: Saygıdeğer tüccarlar.
* Huffazı kiram: Yüce hafızlar.
* Maişet: Geçim.
* Kudemayı memurini mülkiye: Kıdemli mülkiye memurları.

zarfa tulumbacı camadanıyla giriyor; hacı sakalıyla, hoca cübbesiyle çıkıyordu.

Dün, şahit Rıdvan'la İsmail'in ve Mahmut'un tezkiye zarfları açılınca üç maskaranın namuslu olduğuna mahkeme ittifakla karar vermişti. Sonra üç şahit de katil Benli Ahmet'in on dokuz yaşında olduğunu hiç şaşırmayarak söylemişlerdi. Okur gibi şehadet etmişlerdi.

Düştüğü gündenberi Adnan, en ufak şeyle bahtiyardı. Bu gün de cuma olduğu halde Bozdoğan Kemerindeki konakta içi sıkılmıyor, katil Benli Ahmet'in on dokuz yaşında olduğuna çocuk gibi seviniyordu. Kütüphanesini açtı. Hırsız gibi korkak gözlerle durdu. Boş odayı dinledi.

Yakalanmayacağına emniyet getirdikten sonra kitapların arkasından astragan bir kalpak çıkardı. Evirdi, çevirdi. Yumruğuna takarak havaya kaldırdı; bunu kendi başında farzetti. Bu kalpağın altında göğsü ne kadar büyük duracaktı! Aynanın karşısına geçti; kalpağı giymek istiyordu. Giymedi. Ahdi vardı, bu kalpağı o, Ankara'ya çağrıldığı gün giyecekti. Bu kalpak, ancak o gün güzeldi. Birdenbire sofada ayak sesi duydu; sarardı: Yakalanacak katil gibi korktu; kalpağı kütüphaneye attı. Dışarısını dinledi. Sofada kimse yürümüyordu. Kalpağı gene çıkarıp on parmağının ucu ile on buse gibi tuttu; ileriye uzattı. Mesafeden baktı: Uzaktan büsbütün güzeldi. Bu kalpağın altında söylediği zaman nutku bir kat daha içtimaî olacaktı. Bu kalpağın altında sükût ettiği zaman nasıl somurtacaktı? Onu da tecrübe etti.

Şimdi kalpağı kucağında yeni doğan bir çocuk gibi örselemeyerek tutuyor, bu serpuşun* altında söyleyeceği nutukları düşünüyordu. Bu nutuklar çeşit çeşitti. Hukuktan bahsederken idam aleyhtarı olacaktı. «Efendiler,» diye haykıracaktı; «İdam cezası yeryüzünden kalkmadıkça cinayet mahkemeleri karanlıktır. İspanya'da ilmikle, Rusya'da sopayla,

* Serpuş: Başa giyilen şey.

Roma'da ammaşato ile adam öldürüyorlardı; bir kadının hükümdar olduğu İngiltere'de bile bir kadını astılar. Fakat efendiler, kurunuvusta bugün Türk adliyesinde mülgadır.»* Sonra yavaş sesle: «Biz yirminci asırdayız ve yirminci asır bizdedir,» diyecekti. Hugo'nun bu lâkırdılarını, o kadar yerli Türkçeyle söyleyecekti ki herkes bu lâfları onun sanacaktı.

Maariften bahsederken, «Efendiler,» diyecekti. «İtalyan milleti vahdetini* kutlamak için Dante'nin doğduğu günü seçmişti. Bir millet, bir şairle aynı günde doğmak istedi. Dante «Meşale insan»dır. Bir zaman, alnındaki güneş söndü zannedilen İtalya, bugün elinde bu meş'aleyle ayaktadır. Başı Dante'de, ayağı Mikelanj'da duran bir millet bir tabuta uzansa bile öldü sayılmaz. Efendiler, milletler fikir adamlarıyla yaşarlar. Vatanından elinde bir avuç toprak, alnında bir tutam sema kalmasa bile bir millete, aşağıda Kristof Kolomb, yukarıda Galile ikinci bir yer, ikinci bir göktür!..»

Bunları düşünürken kolunun ucundaki kalpak bir hatibin kafası gibi eğiliyor, kalkıyordu. Birdenbire coştu. Şimdi boş odada yüksek sesle mukayese ediyordu: «Dante'nin *İlâhi Komedya*'sıyla Beccaria'nın *Cürümler, Cezalar* adındaki kitabı arasında sıkı bağ vardır. Biri kanunu, biri dogmayı hırpaladı; bu iki adam, iki canavarı öldürdü; biri cehennemi, biri idamı.»[1]

Halayık kapıyı korkarak açtı:

— Tükrük hokkanızı mı istediniz beyefendi?

Adnan, kalpağı arkasında sakladı. Kadını azarladı:

— Kim senden hokka istiyor? Hadi sen kendi işine bak.

Kalpağı bırakmıyordu. Gene havaya kaldırıyor, gene düşünüyordu: Neredeydi o büyük gün? Ankara'ya çağrılıp resmî ünvanla bunu giyeceği gün? Başında bununla çıkacak

* Mülga: Kaldırılmış, geçersiz.
* Vahdet: Birlik.
[1] Viktor Hugo.

resminin altında, şimdi ona eski İttihatçı diyen gazetelerin ne kasideler yazacağını, Serkl Doryan'daki yerli, ecnebi düşmanlarının kendisiyle gene nasıl dost olacağını, sokaklarda her adımda gene bir akrabasına nasıl rastlayacağını düşünüyor, acı acı gülüyordu.

Sofada ayak sesi duydu. Tanıdı. Bu seferki, Süheylâ'nın iskarpinlerinin sesiydi. Anlıyordu: Halayık, onun odada kendi kendine konuştuğunu görünce koşmuş, hanımefendiye söylemişti. Adnan hemen kütüphane kapağını açtı. Astragan kalpağı kitaplarının arasına attı. Evliya Çelebi'nin ciltlerini kalpağın sesi çıkmasın diye korkuyla üstüne itti. Koltuğa oturdu. Halsiz yüzle gözlerini kapadı: Süheylâ'nın kütüphaneye gitmemesini, kendi yanına merakla koşmasını temin etmek istiyordu.

Fakat düştüğü gündenberi Adnan'ın düşmanlarının en başında olan «tesadüf», bu sefer de bütün hainliği ile Süheylâ'nın arkasından odaya girdi. Kadın, Adnan'a bakmadan kütüphaneye koştu. Başı kütüphanenin içinde, soruyordu:

— Kuzum Adnan, Evliya Çelebi'ler hangi raftaydı?

Adnan bitti. Süheylâ, Evliya Çelebi Seyahatnamesinin ciltlerini alırken eline sıcak bir şey düştü:

— Aman ne cici şey bu Adnan! Niçin bu kalpağı giymiyorsun?

Adnan sahte yüzle sordu:

— Ne kalpağı?

Süheylâ kalpağı evirdi, çevirdi. Sonra saçlarının üstüne oturttu. Üçer parmağını havaya kaldırarak iki elinin iki parmağı ile, kalpağı yanına eğiyor, muhtelif yerlerinden buruşturarak güzelleştiriyordu.

— Yakıştı mı? Fakat niçin bunu giymiyorsun canım?

Adnan:

— Kaç ay evvel arkadaşın biri hediye göndermiş... Nereden hatırımda kalacak, unutmuş gitmiştim.

Kalpağı kocasının başına koymak istedi. Adnan, sahi ve sahte birçok öksürükle eğildi, kalktı; kalpağı başına koydurtmadı. Süheylâ bilmiyordu: Onun ahdi vardı: Bu «cici şeyi» o, vekil olduğu gün giyecekti; Ankara'da!

HAN KAHVECİSİNİN ANLATTIKLARI

HAN KAHVECİSİ, üç saplı tepsiden kahve fincanını beş parmakla kaldırdı; havadan dalgayla indirerek yazı masasına koydu; Adnan'a iltifatla baktı:

— Tebrik ederim bey; maşallahın var! dedi.

Katil Ahmet davasını aldıktan sonra eskisi kadar hasta olmayan Adnan, sandı ki han kahvecisi ona sıhhatli yüzünü tebrik ediyor. Halbuki kahveci, Adnan'ın hukuk mahkemesindeki avukatlığını beğeniyordu.

Adnan:

— Fakat mahkemede ne arıyordun sen?

Kahveci:

— İcrada bir işim vardı. Ama icra kâtibinin başı kalabalıktı. Gözüyle işaret etti: «Sonra gel» diye... Düşündüm ben de: «Nerede vakit geçireyim? Hadi bizim beyi dinleyeyim,» dedim. İkinci hukukta senin davaya çıktım.

Kimden borç para isteyebileceklerini Kâtip Salih'le Adnan bir gün beraber düşünürlerken, bu han kahvecisinin tefecilik ettiğini Kâtip Salih, Adnan'a söylemiş, «Tanrının günü icraya taşınır,» demiş, Adnan da bazı günler bu handa yemekten sonra öğle kahvesini niçin içemediğini öğrenmişti. Şimdi Kâtip Salih'in o lâfını hatırlıyordu.

Kahveci:

— Sapına kadar avukatsın bey! dedi.

Beğeniliyor diye Adnan sevindi. Methin uzamasını istiyordu.

— Otur şöyle bakayım, dedi. Bir sigara uzattı. Han kahvecisi sigarayı alıp kulağına taktı. Tepsiyi sandalyenin altına soktu; peştemalını beline doladı. Tepsi gizlenmiş, peştemal kuşak olmuştu. Han kahvecisi de artık kahveci değildi. Kapının yanındaki sandalyeye —aşağı halkın mübalâğalı terbiyesiyle— oturmuş, sigarayı —Adnan'ın ısrarıyla— yumruğunun içinde gizli içerek dumanını arkasına üflüyordu.

Sigara içtikçe kendini büsbütün adam sandı. Artık sesi korkak değildi:

— Ama farkında mısın bey? Hacı Mahmut da kıyak şahitlik etti ha! Allah için bu kadar olur yani!..

Adnan:

— Hacıyı nereden tanıyorsun?

Kahveci:

— Tanımaz olur muyum bey? O zaman Gümrükte odacıydım ben; o da Aksaray'da tulumbacı. Ben de Aksaray'da otururdum; o da... İkimizin de babaları celep esnafındandı. Komşuyduk. Seni de o zamandan tanırım ben. Salih Beye söylemiştim; açmadı demek sana?

Bütün İstanbul'da Adnan'ın Kâtibi Salih Efendi'ye «Salih Bey» diyen, bu han kahvecisiydi: Adnan'ın sırlarını Salih, kendisiyle konuştuğu için! Nail'in karısıyla Adnan'ın arasında bu yazıhanede geçen vak'ayı bile Mecelle'nin dördüncü cildine kadar bu han kahvecisi biliyordu. Ve Kâtip Salih'le o kadar dosttular ki, Adnan'ın Harbi Umumideki zenginliğini, çapkınlıklarını, Hidayet'in konağını, Belkıs'ı bu han kahvecisi ezberlemişti. Ve her gece mahalle kahvesinde Adnan'ın eski servetiyle, eski çapkınlıklarıyla hitabet ediyordu.

Kahveci:

— Sen İstibdatta tramvay yolundan koltuğunda kitaplarla geçtikçe, ben Yeşiltulumba kahvelerinde herkese seni gösterirdim; «Bu çocuk, büyük adam olacak,» derdim. Dediğim de çıktı nitekim! Tasalanma bey! Gene iyi günler göreceksin! Sende bu kalem, bu çene varken...

Adnan, kendisinin büyük avukat olduğunu saatlerce dinlemeye hazırlandı. Fakat kahveci, kendisiyle Adnan'ın hasbihal ettiğine sevinerek başladığı methi çabuk bitirdi. Mahkemede dün kürklü paltosunu kıskandığı Hacı Mahmut'a lâfı döktü:

— O tarihte Mahmut hacı macı değildi. Beş parasızdı da... Fakat para insanoğlunu ne değiştirirmiş meğer! Camadanlı,* usturpalı* Çilli Mahmut, sürmeli sakallı hacı olsun çıksın sana! Vay canına!.. Parmak ısırdım. Şaka değil: Sofular'daki umumhaneyi işleten adam, Kapalıçarşı'daki Buharî türbesine dönmüş bey! O girince Nizamiyye mahkemesi öd ağacı koktu; hani lâteşbih şeriat mahkemesi!..

Sinirine dokundu; Adnan güldü. Hacı Mahmut'u kıskandığı belli olmasın diye bitaraf olmak istedi:

— Ama Mahmut deyip de geçmemeli. Ne «Çilli»dir o!.. İstibdat'ta Arap Avnullah Paşa'ya bile usturpa dayağı çekerdi. Irz Beşiktaş'ta Padişahınsa, Yeşiltulumba'da Arap Avnullah Paşa'nındı. Bellibaşlı kabadayılar Çilli'den yılardı bütün... Tersaneli Camcı Rıza'sı olsun, Tırnakçı Rıfat'ı olsun, ne bileyim, Çerkes Hurşit'i olsun, bütün külhanbeyler benimle selâm gönderirlerdi ona...

Hacı Mahmut'u fazla methettiğine han kahvecisi birdenbire pişman oldu.

— Yalnız kabadayı değildi; dedi. Elinden iş de gelirdi onun... Sofular'daki evi işletmeye başlayınca, Acem'in olsun, Hürmüz'ün olsun, ne bileyim, Kaymaktabağı'nın, Mumcu Ahmet'in olsun, evleri hapı yuttu. Belli başlı külhanbeyler, Çilli Mahmut'un işlettiği eve gelirlerdi hep... Çilli de onları hoş tutardı Allah için... Hep Macide'yi çıkarırdı onlara!.. Halbuki Macide karısı gibiydi onun... Yani nikâhlısı demek istemiyorum ama, söz temsili... Çok para kırdı o zaman Çilli! Ama

* Camadan: Genellikle işlemeli kadifeden yapılan erkek ceketi.
* Usturpa: Kamçı, kırbaç.

tutmadı; eli açıktı. Bugünkü hanları, hamamları o zamandan değildir ha!

Adnan dinlemiyordu. Macide'nin isminden sonra sapsarıydı.

Kahveci:

— Macide'yi bilmezsin değil mi bey? Ben de bunak mıyım neyim? Nereden bileceksin, kız gibi delikanlıydın o zaman sen! Arap Avnullah Paşa o zaman senin başına bir çorap örecekti ama, dua et Hidayet Beye! Onun adamısın diye korktu. Ha, ne diyordum? Bu Macide tapu müdürünün karısıydı. Lepiska saçlı, Sıvaslı Macide! Kıyak karıydı ama...

Han kahvecisi, Adnan'ın kadınlara ne kadar düşkün olduğunu Kâtip Salih'ten her gün dinlediği için Macide'yi bitirmiyordu. Adnan da acı bir merakla boyuna Macide'yi dinlemek istiyordu. Zaten kahveci de coşmuştu:

— Bu Çilli gibisini görmedim ben. Ömründe ağzına bir fincan kahve komadı, desem caiz. Sabah uyandı mı, uzun uzun öksürür, pencereden bol bol tükürürdü; haykırırdı, sonra: «Bir sütlü kahve!» Yarısı su, yarısı rakı bir kocaman bardak! Tek yudumda yuvarlardı bunu... Sonra bir, bir daha! Hak oyunu üçtü! Fakat uykudan kalkarken ne tersti, ne lânetti bu Çilli!.. Bereket bu üç sütlü kahveye!.. Bunları içti mi, kurtlarının iricelerini dökerdi, olurdu sana bir kuzu! Artık değme keyfine!.. Hani vur arkasından ensesine, al ağzından lokmasını!

Hanın merdiven başında, «Bir kahve!» diye ses duyuyorum sandı. Durdu, dışarısını dinledi. Yanılmıştı.

— Ama Çilli işinde gürültü sevmezdi. Sese sinirlenirdi çok. Hele odada karyolalar gıcırdadı mı, yüzüne sıfatı söylenmiş gibi öfkeden kudururdu. Bir gece, unutmam hiç, Çilli'nin evine bir yaşlı herifle bir genç geldi. Sonra öğrendik ya, ikisi de Sultani'deymiş, biri mubassır,* biri talebe. İkisi de mektepten beraber kovulmuşlar... Neyse... Orası bize lâzım de-

* Mubassır: Okullarda öğrencilerin ders dışı davranışlarını gözlemleyen kişi.

ğil. Fakat gencin adı neydi bakayım, senin Hidayet Beyinin de hususî kâtibi imiş. Neydi adı, neydi? Buldum, Macit! Hayır, tövbe Sacit! Mubassır, kadın istememişti. Boş bir odada uyuyordu. Çilli, yalnız Sacit'e bir kadın verdi. Fakat bu Sacit ne kadar olsa toy. Karyolada başladı gürültüye. Zaten Çilli —kıskançtı o!— bu Sacit'in çok yakışıklı olduğuna kızmıştı. Karyola gürültüsü başlayınca Çilli büsbütün fenalaştı. Rakı şişesini uzaktan ağzına boşalttı. Belindeki sakız kuşağından pirinç çekeceğini çekti, ucuyla başladı duvara vurmaya: «Ulan, sana çayır peyniri gibi karı verdik; peksimet yer gibi ne patırdı bu?» İster misin, senin Sacit Bey kızsın da odadan fırlayıp Çilli'nin üstüne yürüsün! Çilli kımıldamadı. Sacit şaşırdı, atacağı tokat elinde kaldı. Durdu. Fakat Çilli bu! Kafası kızınca dayak atmadan durur mu hiç? Sacit'i çenesinden duvara dayadı. Ağzına yumruğunu tıkadı. Cebinden çantasını çekti. Bir de ne baksın? Çantada on paralar yok, olanı biteni yalnız yırtık iki tramvay bileti! Ben çaktım; Çilli'nin hoşuna gitmişti bu! Alayla: «Para almadan bırakmam seni!» dedi. Sacit sıkıldı, korktu, mırıldandı: «Parayı o mübassır dediğim adam verecekmiş.» Çilli güldü: «Hadi neyse... Bu gece benim misafirim ol. Sabaha kadar bedava eğlen!» dedi. Macide'yi uyandırdı. Sacit'le bir odaya kilitledi. Amma tuhaftır bu dünya. Bu dayaktan sonra Çilli Mahmut, Sacit Beyle olsun sana bir dost! Günahı söyleyenlerin boynuna; Meşrutiyetten sonra bu Sacit Beye, Çilli arada para filân da vermiş. İkisi birleştiler. O, mubassır dediğim adamı kovdular. Adam ikide bir gelir, Çilli'ye çatar, dayak yer giderdi.

Kahveci sustu. Önüne baktı.

— Ah bey, dedi; bir gece Çilli Mahmut'u bir «mano» işinden karakola götürdüler. Mahmut, kapının anahtarını bana verdi, «Bu gecelik evi sen çeviriver,» dedi. Bu Macide karısı o gece beni de günaha sokmasın mı? Hem de gebeymiş kaltak. Bunu önceden söylesene a hınzıre!.. Benim gibi dini bütün adama bu oyun oynanır mı? Tam üç yıl üç aylar orucu tutturdu bana karı!

Kahvecinin lâfı yalandı; üç aylar orucunun hatırı için uydurulmuş bir yalan! Fakat Aksaraylıların gözünde Macide o kadar fahişeydi ki, öldükten sonra bile ona bu iftira yakışıyordu.

Adnan martavala inandı. Bir ölü kadar beyazdı. Han kahvecisinin yeşil dişlerini, kalın bıyıklarını Macide'nin dudaklarından kendi ağzına doluyor sandı. Midesi bulandı. Birdenbire farkında oldu: Kahveci hafiften sarhoştu. Herif, her sabah gibi, bu sabah da kete denen kuru poğçasını yemiş, rakısını içmişti. Paçanın şırlan yağı ile rakının ispirtosu birleşerek ağzından kızgın bir koku Adnan'ın başına kömür gibi çarpıyordu. Teneffüsü vapurlardaki ikinci mevki kokuyordu.

Kahveci:

— Fakat Hacı Mahmut, doğru şahitlik edeceğine mahkemede Kur'an'ı Kerîm'e el basar, yemin ederken hatim indiriyor sandım bey! dedi.

Boyuna Hacı Mahmut'u anlatacaktı. Adnan:

— Bana bir kahve getir! dedi.

Herifin arkasından pencereleri açtı.

Öğürüyordu. Temiz bir şey görmek için terler içinde gökyüzüne bakıyordu.

KALPAKLI MİSAFİR

ADNAN memnun: Şahitler «yalan»ı, mahkemede kat'iyeti riyaziye* ile söylediler; katil Ahmet, yüzde doksan asılacak.

Yarın cumartesi. Davanın son günü.

Adnan, Bozdoğan Kemerindeki konakta dosyasıyla başbaşa.

* Kat'iyeti riyaziye: Matematiksel kesinlik.

Yarın için davanın edebiyatını hazırlıyor: Yazı masasındaki kâğıtlarda küçük notlar: İsmi haslar;* rakamlar; işaretler: «?», «!», «!..»

«?» işareti; Adnan'ın, «adaleti içtimaiye* namına size sorarım reis beyefendi» diyeceği yerdi.

«!» işareti, «efkârı umumiye, iki dudağınızdaki adalete sabırsızlıkla bakıyor» diyeceği kısımdı.

«!..» işareti de, kudurmuş sesle haykıracağı son satırdı; idam isteyen ibare.*

Sigarasını, işaretlere bakarak, derin, kalın üç çizgiyle kanına çekti. Düşündü: Kim derdi ki, bu işaretlerden bir darağacı çıkacak! Ressam gibi, heykeltraş gibi, şair gibi sevindi. Boya, yarın tabloydu; taş yarın heykeldi; mürekkep yarın kitaptı; bu notlar da yarın darağacı idi.

Süheylâ odaya öfkeyle girdi:

— Fakat bu kadarı fazla! dedi.

Kocasının fazla çalıştığına surat ederek masadan kâğıtları söylene söylene topladı:

— Hadi, diyelim ki kendine merhametin yok... Bari bize acı Adnan!

Salim'in doğması o kadar yakındı ki, Süheylâ, «bize» diyordu. İkisi de memnundu; çocuğu, Süheylâ, şimdiden doğmuş, katili Adnan, şimdiden asılmış farzediyordular. Fakat Adnan bu anda başka türlü de bahtiyardı; karısının öfkesinden mes'uttu: Kocasının işi haftanın günlerine sığmıyordu; cumalara taşıyordu; Süheylâ buna kızıyordu!.. Yazıhanesini açtığı gündenberi çantasında tek dava ile eve gelemeyen Adnan, şimdi sevinirken birdenbire yazıhanesinden başka bir şeyi hatırladı; sarardı; düşündü: Ondan, aylar var, ne han sahibi aylık istiyordu; ne de Kâtip Salih... Sonra ne Adnan'a

* İsmi has: Özel isim.
* Adaleti içtimaiye: Sosyal adalet.
* İbare: Cümle, paragraf.

han sahibinden öfkeli mektup geliyordu; ne de Kâtip Salih başka bir iş aramaya kalkışıyordu. Bu ne demekti?

Adnan, karısının gözlerine bakarak:

— Sana bir şey soracağım Süheylâ; dedi. Ama doğru söyleyeceksin. Paşa'nın ruhuna yemin et bakayım.

Süheylâ:

— Babacığımın ruhuna mı?

Kadın yemine sarardı.

Sustular. Sükût o kadar derindi ki, Adnan'ın düşündüğünü Süheylâ sanki duydu.

— İşte yeminsiz cevap veriyorum: Evet!

Adnan:

— «Evet»mi? Yani kaç aydır yazıhane kirasını, kâtip aylığını...

Süheylâ:

— Evet!

Adnan:

— Sen veriyorsun hep? Öyle mi?

Süheylâ:

— Evet! Ben veriyorum hep. Ama bunlar senin bana borcun! Bir tarafa işaret ediyorum. Bir gün kazanacağın bir büyük davadan bu borçlar ödenecek!

Kocası utanmasın diye bu «büyük davaya» inanan yüzle Süheylâ bunu söylerken, Adnan utandığını saklamak için:

— O halde yarın notere gideceğim, dedi. Sana bu borçlar için bir «re'sen* senet» vereceğim.

«Senet» ağzından çıkınca kendini daha âdi buldu. Niçin söylediğine pişmandı. Bu konağın bir senedenberi süren büyük masrafını da o halde hatırlamalıydı.

Süheylâ:

— Salim'in annesine noter senedi vereceksin, öyle mi Adnan?

İkisinin de gözleri doldu; sessiz ağlayarak öpüştüler.

* Re'sen: Kendinden.

Adnan şimdi rahattı. Bu müşterek gözyaşı, yazıhanenin, kâtibin aylıklarını yıkamış, güzelleştirmişti. Bu acayip paralar, şimdi Adnan vermiş gibi tabiî idiler. Fakat bugün bu odada sanki üçüncü bir insan vardı: Bu üçüncü insan Adnan'ın kulağına sanki bir şey daha fısıldadı; bu fısıldanan şeyi sanki görmüş gibi karısının gözleri de Adnan'dan birdenbire kaçmak istediler. Adnan aynı yemini verdi, karısına bir şey daha soracaktı.

Süheylâ:

— Artık yeminle söyleteceğin başka hiç bir sırrım yok Adnan, boşuna ısrar etme..:

Adnan:

— Prenses Bahire'nin...

Süheylâ sarardı. İkisi de uzun uzun sustular; Adnan ne duyacağını bekleyerek susuyordu; Süheylâ ne söyleyeceğini düşünerek... Nihayet, Süheylâ, Adnan'ın yüzüne bakmayarak:

— Evet! dedi.

Yani, Prensesin Adnan'a verdiği bin beş yüz lira da, Süheylâ'nın parasıydı; evet!.. Yani, mahkemei teftişi evkafta ilâmı çıkmış dava için Prensesin araba parası diye Adnan'a verdiği ince zarf!

Süheylâ, şimdi, hasta kocasının mahut mektubu hatırlayacağından korkuyordu; Maliye Nazırının sağlığında kendisiyle Adnan. merhameten evlenmeye kalkışınca ona yazdığı mektubu!..

O mektuptaki şu satırları: «Siz beni acıyarak almak istiyorsunuz Adnan Bey! Fakat ben bu merhametten nefret ediyorum. Siz acınacak hale geldiğiniz gün ben size varacağım.»

Fakat Adnan'ın gözlerinde, sesinde, yüzünde bu mektup yoktu. Evlendikleri gündenberi Süheylâ'nın korktuğu bu mektuba Adnan, yirmi beş sene evvel beş dakika kızmıştı: Çünkü mektubun okunması beş dakika sürmüştü. Çünkü o zamanki Süheylâ, Adnan için o kadar hiçti.

Konakta bir gürültü koptu. Herkes koşuşuyordu. Halayık ufak teneffüslerle odaya girdi:

— Beyefendi, misafir geldi, dedi.

Adnan'ın telâş etmediğini görünce; halayık izah etti:

— Kalpaklı bir misafir!

Süheylâ ile evlendiği gündenberi Adnan'a ilk defa biri geliyordu. Süheylâ bir gün: «Hiç de mi dostun yok Adnan?» diye sormuş, kocası: «Anlaşılan yok!» demişti. Fakat bunu söylerken o kadar acı acı gülmüştü ki, Süheylâ, hasta kocasına bunu bir daha sormamıştı. Koca İstanbul'da Adnan'ı kimsenin tanımadığını bu sessiz konakta Süheylâ unutmuş gibiydi. Fakat şimdi bu kalpaklı misafirin gelişi, bütün gelmeyenleri hatırlatıyordu. Adnan, bu konakta yerleştiği gündenberi bir tek defa aranıyordu.

Adnan bozuldu. Fakat zihni hemen misafirin kalpağına kaydı: «Ona Ankara'dan vekâlet teklifiyle mi geliyorlardı acaba?» Karısına, «Ankara'ya yolculuk görünüyor bize galiba!» diyecekti. Kendini tuttu. Karısına karşı misafire ehemmiyet vermemek istedi; mırıldandı: «Eve ne diye geliyorlar sanki? Görüşecekleri varsa, işte yazıhane!»

Halayığa: «Kahveyi götürün!» dedi; döndü; Süheylâ ile yine Prenses Bahire'yi konuşacaktı.

Süheylâ:

— Adamı bekletme Adnan! dedi.

Karısının saflığına, Adnan içinden acıdı: «Kocası misafirin yanına o kadar geç inmeliydi ki, bu evde bir adamın aylardanberi maarif vekilliğini beklediği anlaşılmamalıydı.» Az kaldı, karısına: «Komite işlerine senin aklın ermez Süheylâ!» diyecekti.

Karısıyla o kadar lâfı uzattı ki, halayık yine geldi: «Kahve getiren uşağa misafir demiş ki, beyefendi hastaysa, uyuyorsa rahatsız etmeyeyim; başka vakit gelirim.» Adnan düşündü: En büyük vak'aları en küçük tesadüfler yapardı. Meşrutiyette hep böyle olmadı mıydı? Büyük yalısı, murassa sofra

takımı, salonunda primitiflerin tabloları var diye bir adamı kabineye sokmamışlar mıydı? Çocukluğundanberi Boter'de giyindiği için bir başka adam şehremini olmamış mıydı? Bir tulumbacı, Makırköy treninde bacağı sakat bir paşaya rastladı diye Harbi Umumîde milyoner olmuyor muydu? Bazan biriyle yarım saat konuşmak, yarım asırlık refahtır. Kalpaklı misafiri kaçırmaktan korktu. Misafirin yanına koşacaktı. Birdenbire hatırladı; çabuk rubasını değiştirdi. Üstündekileriyle misafirin yanına inerse, rolünü fena oynayacak sanıyordu. Aynada durdu: Traşı gelmiş gibi iki avurdu gölge içindeydi. İki yanağında duran bu iki karanlığı misafirle konuşurken dağıtacaktı. Fakat odaya girince bozuldu: Misafir tanıdıktı. Adnan odada meçhul bir adam bulmak istemişti: Bu ziyaret o zaman bir vekâlet teklifi içindi. Fakat yine ümidini kesmedi.

Kalpaklı misafir, Habibullah Efendi'nin yeğeniydi. ...Vekili M. E. Bey.

Adnan, onunla Meşrutiyette Habibullah'ın evinde tanışmıştı; misafir, Ankara'dan iki gün evvel İstanbul'a gelince Adnan'ı hasta duymuş, acımıştı: Çocukken, Adnan'ın edebiyatını sevdiği için, şimdi ziyaretine geliyordu.

Misafir, Adnan'ı görünce sarardı; onu bu kadar hasta beklemiyordu. O saatte ateşi otuz yedi buçuk olan Adnan da, misafirle konuştukça büsbütün kırmızı oldu; içinden öfkelendi; bu misafir, Ankara'da onu beklediklerini bir türlü söylemiyordu! Bilâkis Adnan'a, Ada'yı, Bebek'i tavsiye ediyordu. Adnan, nereye hava tebdiline gideceğini öğrenmek için mi bu misafirin geldiğine —karısından gizli— sevinmişti? Misafir, zeki muhaverelerin inceliğiyle Adnan'ı edebiyata sürükledi. Uzun bir saat edebiyat konuştular. Maarif sandalyesine bir türlü sıra gelmedi. Nihayet Adnan, bu kalpaklı misafirin fesli bir misafirden farklı olmadığını anladı; ve nihayet Ankara'ya kızdı. Artık oradakileri onların ağabeyleri çehresiyle tenkit ediyordu: Bitaraf kelimelerle.

Kalpaklı misafir, karşısındaki ölüm hastasına kızamıyordu. Fakat onun kızmadığına Adnan öfkelendi; öksürüklü, aksırıklı sesle haykırdı:

— Bu millet sizden, bir gün, hesap soracaktır beyefendi!

Misafir şaşırdı:

— Ne hesabı efendim?

Adnan:

— Şu hesabı ki, memlekete yardım etmek isteyen arkadaşları Ankara'ya sokmadınız; ne Enver'i çağırdınız, ne Cemal'i.

Misafir, bir şakanın, bir tebessümün çizgilerini Adnan'ın yüzünde arıyor, bulamıyordu. Somurtkan iki kalın dudakla Adnan, Ebülhevil'di.

Misafir:

— Pek anlayamadım beyefendi. Memleket bizden mi hesap soracak?

Adnan:

— Tabiî ki sizden. Yani zatıâlinizden ve arkadaşlarınızdan.

Misafir:

— Dediğiniz adamları çağırmadık diye bu memleket bizden hesap soracak, öyle mi?

Adnan, haykırdı:

— Tabiî ki öyle.

Misafir anladı: Adnan, kendisinin Ankara'ya çağrılmadığına başkalarının isimleriyle, başkalarının çehreleriyle kızıyordu.

Adnan yine haykırdı:

— Evet efendim, bu hesap sorulacaktır; ergeç, mutlaka sorulacak.

Misafir sigarasını bitirmeden ezdi, ayağa kalktı; Adnan'a uzun uzun baktı:

— Doğru söylüyorsunuz! dedi. Memleket bizden bir hesap soracak. Ama bu sizin dediğiniz hesap değil; başka hesap.

Adnan:

— Hayır, başka sorulacak hesabınız, suçunuz yok.

Misafir:

— Hayır efendim; var!.. Malûmaliniz ki çiftlik sahibi koyunları çobana otlatsın diye emanet eder. Çoban koyunları bir gün kurda kaptırır. Fakat kurttan kurtaramadığı koyunların pöstekisinden bir kanlı parça olsun kurdun ağzından kapar, sahibine getirir; sürünün kazaya uğradığını bununla ispat eder. Biz de sizin ellerinize bir vatan emanet ettik beyefendi! Fakat üç kıt'alı vatan haritasından, bize, siz bu kanlı pösteki kadar bir parça olsun geri getiremediniz. Biz size bunun hesabını yine sormadık. «Bu hesabı niçin sormadınız?» diye bu millet yarın bizden hesap isteyecek. İşte bizden sorulacak hesap budur beyefendi.

Kalpaklı misafir, oturmamak üzere ayağa kalkmıştı; Adnan'ın ricalarına aldırmadı, gitti.

Bozdoğan Kemerindeki konağa kalpaklı misafirin geldiğini bütün Beyoğlu beş saatte duydu. Adnan, Serkl Doryan'da maarif vekili oluyordu; küçük kulüpte Paris elçisi!

Gece, Adnan'a kalpaklı bir misafir daha geldi: Sacit: Saray adamı Hidayet'in eski hususî kâtibi Sacit! İngiliz casusluğundan kovulan Sacit!

Adnan'a kalpaklı misafirin geldiğini duyunca, Sacit başına veresiye bir kalpak almış, gece vakti Bozdoğan Kemerindeki konağa koşmuştu.

Adnan halayığa haykırdı:

— Sor bu herife, niçin gelmiş?

Halayık gitti, geldi:

— Sizi özlemiş efendim!

Adnan gene haykırdı:

— Söyle ona, ben onu özlemedim!

BELKIS, SÜHEYLÂ

GECE YARISI. Süheylâ karyolasında uyuyor. Yanındaki karyolada Adnan —gözlerini uyumadan kapadığı için— uyuyamıyor. Uyku ne kadar da kadın gibi! Beklemeyeceksin ki gelsin. Adnan'ın uykusunu biraz, bugünkü kalpaklı misafirin «koyun pöstekisi» kaçırdı, biraz da verem.

Karyoladan, yorganını tamamen açmayarak, yavaş yavaş sıyırdı. Uyuyan Süheylâ'dan ayaklarının ucuyla kaçtı. Yazı odasına indi. Yarınki Uşak Ahmet davasına eğildi. Notları bir alay çoğalttı; yine idam ihtimalini çoğaltamadı. İdam bu notlarda o kadar olgundu. Zaten dosya bahaneydi; yazı odasına inmek için bahane... Bu konağa niçin geldiğine baktı; yani niçin evlendiğine... Süheylâ ile nikâhlarını düşündü. Evlendikleri gün ikisinde de «izdivaç» kelimesinin yirmi dört saatlik gençliği vardı. Fakat kelimeden çıkan bu gençlik o kadar onların değildi ki, izdivaçlarının ertesi günü ikisi de kendi yaşlarına döndüler. Yalnız tenhada karı kocaydılar. Halayıkların önünde evlendiklerini görmekten sıkılıyordular. Zaten bu izdivaçta dört zalim sebep vardı: Adnan'ın zatürreesi, Süheylâ'nın gözyaşı, Belkıs'ın ölmesi, Adnan'ın servetinin bitmesi... Ve bu izdivaçta yalnız Adnan'la Süheylâ yoktu; ikisinden maada hemen her şey vardı.

Sonra bu sessiz konak! Bu yirmi sekiz odalı felâket! Bu konağın kapısında İstanbul birdenbire, tedricsiz bitiyordu. O kadar ki evlendiği gündenberi Adnan'ın iki sesi vardı: Evde fazla çıkmaktan korkan sesi, sokaktaki asıl sesi...

Sonra bu yirmi sekiz odalı felâketi döşeyip dayayan yüzlerce musibet: Konağın eşyaları. Birkaç odasındaki «fena yeni»ler!.. Öteki odalarda «yeni»den daha âdi olan «fena eski»ler!.. Üzerlerinde yirmi, otuz ölünün taziyetçisi oturmadan yıpranmasın diye örtülere sarılmış koltuklar! Kadifeden başka kumaş tanımayan perdeler! Sineklerin ishallerine karşı tedbirlere bürünmüş avizeler! Tüllerinin altından birer ampul sarkan hınzırlar!

Sonra bu hazine odası!.. Konağın en güzel san'at eserlerini insanlarla ihtilâttan* meneden hapishane! Onyedinci asır Süleymaniye mangalının içinde demet demet perde püsküleri! Mısırlı İbrahim Paşa'nın Sultan Aziz'e hediyelerinden iken —bilmem kim ölünce— bu taş odaya kalebent edilen adam boyu iki kristal şamdan!

Talât Bey, Babıâli vak'asında Mahmut Şevket Paşa'yı Sadrazam yaptıktan sonra iradesini almak için Adnan, Sultan Reşat'a gittiği zaman, bu şamdanların iki eşini Dolmabahçe Sarayı'nda görmüştü.

Çokluğundan yeni eşya sanılan ve üst üste yığılan ejder resimli blöblan tabaklar.

Zevkle şarlatanlık birleşse, şu hazine odasından Hidayet'in konağına on iki salon çıkardı. Fakat Adnan, bu eşyayı bu konağa yaymıyordu. Bu eşya da zaten seslerini çıkarmıyorlar, Adnan'ın büyük bir dava kazanmasını bekliyorlardı. Üst-üste iki bohça gibi ortalarından kuşakla boğulmuş şişman halayıklar bu antika tabakları bu tahta konakta nereye koysalar nafile! Tahta tavanların altında hasırların üstünde adam boyu şamdanlar yerden bir karış yükselemezlerdi. Hele bahçedeki alaturka hamam! Orada peştemallı, nalınlı karı koca Acem minyatürlerine benziyorlardı. Hepsinden fecii: Süheylâ'ya gelen misafirler! O kadar mânâsız kadınlar ki, kaç-göçün ufak evlerde bile azaldığı İstanbul'da, bu kocaman konakta bu kadınları Adnan'a göstermekten Süheylâ utanıyordu.

Bir taraftan da İttihat ve Terakki dağıldığı gündenberi Adnan arkadaşsızdı. Lûtfa benzeyen selâmlardan, iane gibi «emri hayr»* edalı vefakârlıklardan kaçıyordu. Onun için bu kocaman konak her gün boş. Bunu doldurmak için karı koca çok yoruluyorlardı. Yorulmamak için çok genç olmalıydılar. İnsansız denizleri, şehirsiz ufukları, sessiz kocaman evleri tek

* İhtilât: Görüşüp, konuşma.
* Emri hayr: Yararlı iş.

başlarına dolduran çiftlerin adı, yirmi, yirmi beş yaşındaki karı kocalardır.

Sonra Belkıs'ı düşünüyordu: O, yatakta bile o kadar Adnan'ın değildi ki, Adnan'ın aşkı hicran kadar acıydı ve o kadar çok acıydı ki nihayet tatlıydı. Halbuki şimdi Adnan'ın kolları her gün Süheylâ ile doluydu. Aşkı bitmekten kurtaran «şüphe», Süheylâ ile Adnan'ın yatak odasında yoktu. Aşkı, «hergünkü akşam yemeği» olmaktan kurtaran «sevilmemek korkusunu» kocasına vermeyi, Süheylâ bilmiyordu.

Sonra Süheylâ'nın giyinmek zevki! Bu, yüksele yüksele nihayet Prenses Bahire'nin zevkine varabilmişti. Ondan ötesini bilmiyordu. Halbuki bu zevkin ilerisinde, bitmeyen ilerisinde Belkıs vardı. Süheylâ'nın garnitürleri, düğmeleri, tokaları sanki fiyat etiketleriydi. Bu süslerden Süheylâ'nın kaç paraya giyindiği anlaşılıyordu, o kadar! Sonra karı kocanın sıcak yatağını hayatın her köşesine uzatan lâubaliliğe bir avuç yer bırakmayan Süheylâ'nın zalim terbiyesi! Halbuki Londra'dan giyinen Belkıs, kızdığı zaman bir çamaşırcı gibi kızıyordu; onun söylediği pis kelimelerden bir tanesi ağzından kaçsa Süheylâ, o kelimelerden biri olacaktı; halbuki Belkıs, ağzındaki küfürlerin üstünde kalıyordu.

Sonra Süheylâ'nın malûmatı! Kısası enbiyadaki* ismi hasları bu kadar doğru okuyan kadın ne feci şeydi: Bunları bir erkekten, babasından öğrendiği hatıra gelmiyor. Süheylâ'da «cins» kayboluyordu. Sonra babası Rumeli'de vali iken Sörlerden okuyan Süheylâ, Baudelaire'i, Stendhal'i vakıa biliyordu. Fakat Belkıs'ın «eski iskarpinleri»ni bilmiyordu: «Şık kadın, eski iskarpinlerin, eskidikçe hayatlaşan bu şeylerin ne demek olduğunu bilen kadındır!» diyen Belkıs'ın asabî, yorgun iskarpinlerini!..

Süheylâ, babasının, hocalarının, gazetelerin, kitapların Türkçeleriyle konuşuyordu. Belkıs, ne kadar kendisinin Türkçesini söylüyordu. Halbuki!.. Meselâ salonda, Süheylâ, «çok

* Kısası enbiya: Peygamberler tarihi.

aydınlığı!», Belkıs «büyük aydınlığı!» sevmiyordu. İkisi de bol ışıktan memnun olmayacak kadar inceydiler; fakat aynı şeyleri anlatırken ikisi de ne kadar başkaydılar. Sonra Adnan'ının fıkaralığı! Süheylâ bunu bilmemek, konuşmamak istedikçe, fıkaralık daha ziyade ortada duruyordu: Körün, topalın yanında bu kelimeleri ağzından kaçıracakken dudağında yarım cümleyle susan insanın nezaketine benzeyen bu sükûtla Adnan'ın fıkaralığı her gece, her cuma tavandan omuzlarına sarkıyordu. Bu gizli verilen yazıhane, kâtip aylıkları, Süheylâ'nın parasını Adnan'la müşterek olmaktan çıkarıyordu. Hele karısının bir türlü tabileşmeyen aşkı: «Kendi kendisi» tâbirinin yarısı kadar Süheylâ'yı Adnan'ın yapan bu feci aşk! Bu kadın, «başkası» olmayı bir türlü bilmiyordu: Kocasından ayrı olmayı!.. Adnan, kendi dudaklarını nasıl öperdi?

Sonra Adnan'ın «sıtma»sına Süheylâ'nın gösterdiği telâş! Bu merhamet ne feciydi; Adnan, hasta olduğunu bir türlü unutamıyordu.

Yukarıki odada Adnan'ın açık bıraktığı elektrikle Süheylâ'nın uykusundaki ılık karanlık azaldı; Süheylâ yavaş yavaş uyandı. Yatağında kocasının olmadığını gördü. Öyleyken, yine başını kaldırarak baktı; terli yastıkta Adnan'ın kafasından ıslak bir çukur duruyor; yorganı da tekrar okunacak kitap sayfası kadar kıvrık.

Odadan yavaş yavaş çıktı. Sofada elektrik ampulü sırayetsiz ziya ile yanıyor: Nokta gibi. Kocasının açtığı elektrikleri takip ederek yazı odasına indi. Kapıdan dinledi; «Uyuyor!» dedi.

Odayı sessiz açtı: Adnan, ağzında kocaman bir delikle uyuyor; ölünün ağzında son nefesin bıraktığı korkunç delikle.

Örtüsüz uyuyan hasta üşüyecekti; uyansın diye, Süheylâ, hızla yürüdü.

Adnan gerinerek:

— Merak etme, çalışmıyorum; dedi. İnsan ihtiyarlayınca yatağından başka yerde uyuyor hep!

Süheylâ içinden acıdı: Kocası hastalığını ihtiyarlık sanıyordu hâlâ.

Mutlaka yazı koltuğunda uyumak isteyen Adnan'ı yatağında uyumaya razı etti; beraber odalarına çıktılar.

Ertesi sabah, Adnan, hiç uyumamış kadar yorgundu. Zaten bir zamandanberi uykularından yeni vücutla uyanamıyordu.

Süheylâ karyolasından, boyuna, «Dün gece rahat uyudun mu?» diye soruyor, Adnan, kendi karyolasında, kafası gazetenin iki yaprağında, karısını duymuyordu. Nihayet «Oku!» dedi, bir makale göstererek gazeteyi uzattı. Süheylâ, gözleriyle okuyacaktı. Adnan:

— Yüksek sesle! dedi.

Süheylâ yüksek sesle okudu:

Bremen'den alınan vapurlar

«Şirket mi? Çete mi? Dışı şirket, içi çete! İnsan kanıyla hâlâ ıslak olan pencerelerinde bir zamanlar hükümet nüfuzunu tutan üç canavar, Harbi Umuminin en siyah günlerinde aralarında bir şirket yapıyorlar. (Kâtibi adilden musaddak mukavele bugün elimizde bulunmaktadır.)*

Şirketin sermayesi: Bremen'den alınan ve beheri 200 kamaralı dokuz vapurdur.

Şirket azaları: 1) En koyu İttihatçılardan Adnan Bey! 2) Akrabasından bir kadının adını şirkete girerken namı müstear olarak kullanan ..... Paşa! 3) İtalya'da intihar eden Moiz dö Navara Efendi!*

Bu şirket, bu vapurları kimin parasıyla satın aldı? İşte cinayetin en karanlık, en kanlı noktası! Sevgili kariler; biri bey, biri paşa, biri efendi olan bu üç politika külhanbeyisi bu vapurları (.....) nezaretindeki tahsisatı mestureden çek-*

* Musaddak: Gerçek ve geçerli olduğu resmi yazı ile kanıtlanmış.
* Namı müstear: Takma ad.
* Tahsisatı mesture: Örtülü ödenek.

tikleri paralarla satın aldılar. Ve hükümet parasıyla alınan bu vapurlar, hükümet işlerinde şirket azalarının hesabına kullanıldı; sefer ücretleri her defasında devlet veznelerine ödettirilmek suretiyle!.. Çetenin erkânından Moiz dö Navara Efendi, bu memlekete beş milyon liraya mal olan hayatına, Roma'da on kuruşluk bir kurşunla nihayet verdi. (.....) Paşa da şehitlerin kefenlerini, gazilerin don ve gömleklerini, hâlâ Avrupa barlarında yiyor; ikisi de siyaset sahnesinden çekilmiş bulunuyorlar: Biri kirli hayatını sırtından, öteki boyalı maskesini suratından çıkarıp atarak!..

*Ancak aynı çetenin erkânından Adnan Bey, yüzünü göstermemek için iki kat gezeceğine, Ankara Büyük Millet Meclisi Hükümetinin vekâlet sandalyeleri boşaldıkça suratını görüp hatırlasınlar diye en temiz insanların omuzlarına basarak iki misli boyla ayağa kalkıyor... İlâahiri...»**

Sacit

Adnan'ın gözleri doldu:

— Süheylâ, dedi. Senin başına, kendi başıma, doğacak çocuğumuzun başına yemin edreim ki ben bu şirkette yokum. Yine yemin ederim ki (.....) Paşa'nın bu gizli şirketi için İttihat ve Terakki'nin merkezi umumîsindeki meşhur kıyameti koparan benim!

Süheylâ, soran sesle imzayı tekrarladı:

— Sacit?

Adnan:

— Evet, Sacit! Dün gece beni özleyen adam!

Süheylâ:

— Senin de «Ben özlemedim!» diye kovduğun adam?

Adnan:

— Tabiî ki kovacağım, bugün gazeteye bastıklarını Mütarekeden beri söylemedik adam bırakmadı. Bu, ne namussuz heriftir bilmezsin Süheylâ! Serkl Doryan'da bu Sacit'in ku-

** İlâahiri: v.s..., v.s..*

mar borçlarını Harbi Umumîde ben kaç kere ödedim, bu kaltabanı *affiché* edilmekten* ben kaç kere kurtardım, kulüpte bilirler hepsi.

Süheylâ:

— Meşhur atalarsözüdür: İyilik et, kemlik görmek için.

Adnan:

— Bu atalarsözünden daha güzeli var; bizim *Maître Salem*'in sözü: «İyilik ettiğin adama o iyiliği unutturmaya çalış!» der.

Süheylâ:

— Aman ne doğru lâf... *Maître Salem?.. Maître Salem?..* Dur bakayım, bu ismi tanıyacağım ben... Buldum... Bir gün... Evet Harbi Umumîde bir gün Talât Paşa'yla Hilâliahmer'e gelmişti bu *Maître Salem*. O gün Talât Paşa, onu bana takdim etmişti.

Süheylâ bir şey daha söyleyecekti; kendini tuttu; Talât Paşa o gün *Maître Salem*'e, «Hanımefendi, bizim Adnan'ın eski talebesindendir; Adnan'ın memlekete ettiği tek hizmet, bu hanımefendidir. Sahici bir Türk kadını görmek istersen, bu hanımefendi ile yarım saat konuş,» demişti. Süheylâ bunu ağzından kaçırmış gibi kızardı; sustu; sonra:

— Fakat Adnan, dedi. Bu *Maître Salem* ne güzel Babıâli selâmı verirdi, değil mi? Yerlerde başlayan, göklerde biten acayip bir temennası vardı.

Sacit'in makalesini düşünmekten kocasını kurtarmak için Süheylâ bol lâkırdı söylüyordu:

— Sen bilmezsin Adnan; Hilâliahmer'de Talât Paşa'yla çok ahbaptım ben. Hilâliahmer'e uğradı mı, mutlaka beni görecekti. Fakat bilir misin ki Talât sahici adamdı. Talât'ta memleket vardı.

Adnan, Sacit'e öfkesinin arasında kendini tutamadı, güldü:

— Ötekilerde ne vardı?

** Affiché edilmek: (Fr.); Ortaya çıkarılmak.*

Süheylâ şaka eden sesle:

— Ötekilerde kendileri vardı, dedi.

Adnan'ın canı sıkıldı; fakat belli etmemek için yine güldü. Sonra birdenbire daldı: «...Nazırının kızı Süheylâ Hanımla» Hilâliahmer'de tanıştığını, Talât Paşa'nın ona, Harbi Umumîde bir defa söylediğini Adnan o zaman bir vesile ile hatırlamıştı; fakat hangi vesile ile? O vesile ne idi? Düşüne düşüne buldu. Süheylâ'nın Adnan'ı hırplayan, Talât'ı beğenen mektubu vesilesiyle!

Bu mektubu hatırlayınca birdenbire Süheylâ'nın İstibdatta yazdığı birinci mektup da Adnan'ın aklına geldi: «Siz acınacak hale geldiğiniz gün ben size varacağım, Adnan bey!» diye biten mektup!

Bu mektubun önünde, birdenbire Darülâceze'deki yataklardan birine benzeyen karyolasından fırladı. Süheylâ'nın yardımına imkân bırakmadan çabuk ve fena giyindi, kaçtı. Bir daha bu eve gelmeyecekti.

Yazıhanesine gitti. Kâtip Salih, bu gün cinayet mahkemesinde Adnan'ı dinleyeceği için fesini kalıplatmıştı. Adnan bu inceliğin farkında değil. Salih mahzun.

Cinayet mahkemesine girerken Adnan «tesadüf»ten korkuyordu.

Tesadüf! Tesadüf! Sekiz yaşında muhacir olduğu günden bu ana kadar hâlâ o günkü yaşıyla korktuğu tesadüf! Kırk, elli senedenberi inkâr ettiği Allah'ın arşına bugün yırtıcı hayvan gibi oturan tesadüf! O tesadüf, Adnan'ın karşısına bugün dört defa çıkıyordu: Onun aleyhinde Sacit'in yazdığı iftira «bugün» basılıyordu! Ona Süheylâ'nın yirmi beş yıl evvel yolladığı mektubu, o, «bugün» hatırlıyordu! Bozdoğan Kemerindeki konaktan o, bir daha dönmemek üzere «bugün» kaçıyordu! Katil Benli Ahmet hakkında mahkeme hükmünü «bugün» verecekti!..

Kabil değil, bugün bir idam kararı alamazdı o!..

CİNAYET MAHKEMESİNDE

CİNAYET mahkemesi, eski Osmanlı İmparatorluğunun resmî dairelerinden olduğu anlaşılmayacak kadar güzel döşenmişti. Kürsülerin oymaları, Süleymaniye Camiinin motiflerinden, Evkaf müzesindeki antika çerçevelerden alınmıştı. Kürsülerin panolarında eski kitap kapaklarının güzelliği var:

Dokununca bir divan şairinin ilhamı iki kanadını açacakmış gibi.

Seyirci sıraları duvarların yarılarına kadar dolu.

Saadetten daha tatlı şey vardır: Saadeti beklemek!

Perde açılmadan evvel tiyatroda seyircilerin heyecanı... İzdiham, cinayet mahkemesinde, hükmü, iştahlaşan, şehvetlenen merakla bekliyordu. Çünkü bugün son duruşma idi ve mahkeme, katil Benli Ahmet hakkındaki son sözünü bugün söyleyecekti.

İzdiham bahtiyardı: Müddeiumumî bakalım hangi maddeyi isteyecekti. Mahkeme bakalım ne ceza verecekti? Avukatlar en güzel lâkırdılarını bakalım nasıl söyleyeceklerdi? Katil idama mahkûm edilince bakalım yüzü nasıl olacaktı? Bunları izdiham hep bugün öğrenecekti. Ve hâkimler henüz bilmiyordu, fakat hâkimlerin idam hükmü vereceğini izdiham biliyordu.

Localar, kulakları, parmakları tek taşlı Musevi kadınlarıyla opera localarına benziyordu.

Locada, seyyah Amerikalı kadın, genç Ermeni tercümanına:

— Fakat Türklerin adliye binası fena değil, dedi.

Tercüman, milli burunlu, dört köşe, yekpare bir oğlandı. Yüzündeki Ermeni kabalığı, sporla erkek güzelliği olmuştu. Amerikalı kadın, cinsî heyecandan dudakları incelmiş, mahrem itaatlerle oğlana soruyordu.

Ermeni tercüman:

— Adliye binasının güzel tarafı deniz cephesidir Miss; Grek üslûbunda yapmak istemişler; o tarafın üslûbunun sü-

tunlu olmasına çok ehemmiyet vermişler; ecnebiler vapurla İstanbul'a gelirken görsünler diye. Kara tarafı yerliler görecek diye sarı sıvadır.

Amerikalı kadın:

— Halkını bu kadar hor gören memleket! Ne tuhaf şey! dedi.

Ermeni genci:

— Osmanlı İmparatorluğu hokkabazdır, Miss, dedi. Kaldırımından mektebine kadar her şeyini Avrupalılar görsün diye yapar. Beyoğlu'nda yaptığı caddeler, üç kıtadaki bütün Türkiye kaldırımlarına müsavidir.

Amerikalı kadın yüzü buruşmayarak hayret etti.

Ermeni genci:

— Beyoğlu'ndaki altıncı belediyeyi de bu düşünce ile açtılar. Bu altıncı daire, ilk yaptıkları belediye dairesidir; fakat adına altıncı derler: Beyoğlu'na gelen ecnebiler İstanbul'da beş tane daha var zannetsinler diye.

Samilerin* sırasında Adnan'ın eski vekilharcı, tekgözlüklü Süleyman'la, Hidayet'in eski hususî kâtibi Sacit, Adnan'a bakarak, bugün gazetede çıkan makaleyi konuşup gülüşüyorlar, sonra kısık sesle kumar oynuyorlardı.

Süleyman:

— Ben, katil idam olunacak diyorum.

Sacit:

— Ben olunmayacak diyorum.

Süleyman:

— Nasıl, on liraya girer misin?

Sacit:

— Dediğim çıkarsa, sen bana karılı, rakılı bir ziyafet çeker misin? Susuyorsun!

* Sami: Dinleyici.

Süleyman:

— Dur! dedi. Başını kaldırdı; bekledi: İçeriye katil girecekti.

Katil Benli Ahmet —kelepçeyle iki bileği yapışık, iki kolunun tek ucunda bir yumruk— mahkeme kapısında durdu: İki jandarmanın ortasında boyu uzayarak.

Jandarmalar bileğinden kelepçeyi çıkardılar.

Demindenberi susan izdiham, ikinci perdeden sustu. Katil, sükûtun müstatilinden geçerek maznun yerine oturdu. Arkada kalan kalabalığın bir kısmı, katilin kulağını, bir kısmı burnunu, bir kısmı ensesini görüyordu: Bir saadet bedri* halinde görünemezdi; herkes bu bir parça saadetten memnundu.

İzdiham birdenbire ayağa kalktı: Hâkimler mahkemeye giriyordu.

Mahkeme reisi bir romancının işine yaramayacak kadar umumî yüzlü.

Müddeiumumî muavini geniş adımlarla yürüyerek yerine oturdu; iddia kürsüsünde güzelleşti.

İçeri dışarı girip çıkan mübaşirler, şimdi birer sütun gibi duruyorlardı: Adaleti tepelerinde tutuyorlarmış gibi düşürmemek için kımıldamayarak.

Maktul Cevat'ın varis vekili Adnan'dı. Katil Benli Ahmet'in de Sakallı Vasfi.

Katilin avukat tutacak parası olmadığı için mahkeme, Baroya «Adalete yardım «1»» kâğıdı yazmış, Baro da, İstanbul Avukatlarından Ahmet Vasfi Beyi seçmişti.

Mahkeme reisi, kimsenin işitmeyeceği kadar işaretleşmiş sesle müddeiumumî muavinine:

— Buyurunuz! dedi.

Adaletin dekoru o kadar güzeldi ki, halk kadar katil de bunu seyrediyordu.

Müddeiumumî muavini ayağa kalkınca izdiham, üçüncü perdeden sustu.

* Bedr: Dolunay.

Muhakemenin tahkikatı, bundan evvelki duruşmalarda yapılmıştı.

Müddeiumumî muavini, cinayeti senesiyle, ayıyla, çeyrek saatiyle, maktulûn uzandığı seccadenin milliyeti ile anlattı; sonra suçun ceza kanununun ...'nci maddesine uyduğunu ve fiilde cezayı çoğaltacak sebepler bulunduğunu davudî sesle söyledi. Avukatlar not alıyorlardı.

Katil, cinayetini müddeiumumî muavininin ağzından tanımadı. Cinayet güzelleşmiş, hutbe olmuş, edebiyat olmuştu; eserdi.

Müddeiumumî çok güzel sesle:

— Ceza kanununun ...'nci maddesine tevfikan maznun Benli Ahmet'in cezalandırılmasını muhterem mahkemenizden talep ederim, dedi.

İki kişi alt dudaklarını huni şekline sokarak, kafaları şakak şakağa, birbirlerine fısıldadılar:

— İdam istedi.

Bir külhanbeyi uzaktaki birine eliyle idam işareti yaptı.

Süleyman, Sacit'in kulağına:

— Bayıl bizim on lirayı!.. dedi.

Sacit hâlâ inat ediyordu:

— Müddeiumuminin istemesiyle olmaz. Dur bakalım, mahkeme ne diyecek?

Reis, avukat Adnan'a:

— Hazır mısınız? dedi.

Adnan samilerin arasında Sacit'i görmüş, gazetedeki makaleye kuduruyordu. Bir taraftan da «bugün», işlerinin iyi gitmeyeceğine emindi. Aylardanberi hazırladığı notlara bakmayı istemedi. O kadar me'yustu ki, aklına geleni, ağzına geleni söyleyecekti. İki eli masada ayağa yarım kalktı. Maktulün varisi namına davaya iştahsız anlattı. Fakat söyledikçe kendini beğendi; coştu; şahlanır gibi bütün vücuduyla ayağa kalktı. Yüksek sesle Cevat'ın meziyetlerinde durdu:

— Reis Beyefendi, dedi. Müvekkilemin oğlu, çok kıymetli Cevat Bey'in hayatına çok genç yaşında zalim bir kurşun kıydı. Sorbonne'dan diploma almış, hayatını ilme vermişti. Bir kurşunla duran kalbi bu memleket için çarpıyordu. Ahmet Cevat'ın göğsüne atılan kurşun, vatanın bağrını deldi, reis beyefendi! Sonra bir de katil kimdir, bunu düşünelim: Babası, anası meçhul bir veledi mader behata!..* Abdullah'ın ve Havva'nın günahkâr oğlu! dedi. «Heyhat»larla, «eyvah»larla, böyle birçok edatlarla coştu; terkibi izafilerle* haykırdı; katilin asılmasını mahkemeden yirmi dakika rica etti. Sonra «idam»ın ilim tarafına geçti. Cemiyeti beşeriye için «idam» acıydı, fakat ilâçtı! Kanlıydı, fakat ameliyei cerrahiye* idi! Bunları söylerken, vücudunun içinde ikinci bir vücut bu teşbihlere bayılıyordu. Artık susamıyordu; kendi söylediği bu kadar güzel şeylerin bitmesine kendi de kıyamıyordu; söylüyor, söylüyor ve söylerken düşünüyordu: Elinde kaplakla, evinde söylediği nutukta idam «vahşet»ti. Şimdi fesle söylediği lâkırdılarda idam, «adaletin medeniyeti» idi. Kendi kendini seviyordu: Ne kadar şan'atkârdı.

Birdenbire Moiz'in karısı Raşel'i hatırladı:

— Reis Beyefendi, dedi; Benli Ahmet denilen bu cani, iki hayata kıymıştır. Nişanlısı Cevat Bey'in katlinden bir hafta sonra da Madam Raşel teessüründen fücceten öldü!

Benli Ahmet'e bakarken fethettiği ülkeye bakan serdardı. Fakat birdenbire davanın iş tarafını hatırladı: Cevat'ın anasını memnun etmeliydi. «Hukuku şahsiyesine* karşı beş bin lirayı maktulün validesine katilin vermesini» mahkemeden istedi.

Cevat'ın anası, oturduğu yerde mırıldanıyordu. «Allah etmesin, istemem; para mara istemem; şu kazık herifin asıldığını dünya gözüyle göreyim, bana para da o, bayram da o...»

* Veledi mader behata: Piç.
* Terkibi izafi: İsim tamlaması.
* Ameliyei cerrahiye: Cerrahi ameliyat, operasyon.
* Hukuku şahsiye: Kişinin hukuku.

diyordu. Mübaşir, omuzuna dokundu; parmağını dudağına götürerek işaret etti: «Sus!»

Süleyman şaşırmıştı; Sacit'in kulağına eğildi:

— Vay canına, bu avukatlık ne tuhaf şey Sacit? dedi. Bu Cevat yok mu, Adnan'ın eski karısının inci gerdanlığını çalan heriftir. Adnan bunu evinden köpek gibi kovdu; şimdi methede ede göklere çıkarıyor. E, şaştım bu işe alimallah!..

Sacit avukatları çekiştirdi.

İkisi de Cevat'tan daha mukaddesatsız olan iki adam, birini çekiştirdikleri zaman birbirlerinin namuslarına beş on dakika inanırlar ve hürmet ederlerdi.

Fakat beş dakika süren bu hürmetin içinde her zaman olduğu gibi şimdi de Süleyman düşünüyordu: Bu Sacit herifi, mütareke olunca Ermeni, Rum kadınlarını İngiliz zabitlerine taşımış, karıların Ayşe, Fatma olmadığını anlayınca, zabitler Sacit'i kovmuşlardı. Gene aynı hürmetin içinde Sacit de düşünüyordu: Bu Süleyman herifi mütareke olunca Adnan'ın konağındaki siyasî dosyaları çalmış, Entellicans Servise satmıştı. Hariciyeye bir aralık müsteşar olacaktı; fakat bir Ermeni, «Osmanlı hükümeti fazla para verirse, bu Süleyman, İngilizlerin de dosyalarını çalıp onu da satar, para için kendi memleketine de hizmet eder,» demiş ve Süleyman, Arapyan hanından kovulmuştu.

Adnan, deminki Adliye edebiyatını haykıra haykıra bitirince, Reis işaret etti, Sakallı Vasfi ayağa kalktı; İttihat ve Terakki'nin ve sonra İtilâf ve Hürriyet'in kulüplerinde kullandığı sesle haykırarak:

— Reis Beyefendi hazretleri, dedi. Zannedersem muhterem muazırım Avukat Adnan Bey, hayalî bir Ahmet Cevat beyden bahsediyorlar.

Adnan kalktı:

— Onu Vasfi Bey affederler efendim, muhterem mahkemenizde hayale yer yoktur. Morgun günlerce mermer masasında yatan ve bugün bir selvinin gufran gibi yeşil gölgesinde

uyuyan Ahmet Cevat Bey, mahkemenizde kanlı bir hakikat olarak ayağa kalkıyor, karşınızda duruyor, dedi; başını salladı.

Halk, Adnan'ın lâfını çok beğendi; Reis, Adnan'ı azarladı:

— Müdafaa Vekilinin sözünü kesmeyin efendim!

Sakallı Vasfi, müstehzi bir çehre ile devam etti:

— Bendenizin bildiğim Ahmet Cevat Bey Sorbon'dan mezun değildir; Paris'te umumhanelerden, kumarhanelerden, barlardan mezundur.

Reis:

— Sadetten harice çıkmayın, efendim!

Sakallı Vasfi:

— Avrupa'da babasının kirli servetini kirli kadınlarla yiyen Ahmet Cevat Bey...

Reis:

— Sadetten harice...

Sakallı Vasfi:

— Paris'te morfin kullanan, şoförlük eden, karakollarda sabahlayan Ahmet Cevat Bey...

Reis:

— Ölüye hürmet lâzımdır efendim diyorum.

Sakallı Vasfi:

— Kumarhanelerden dayakla kovulan Ahmet Cevat Bey...

Reis:

— Mahkemenin nezahatini* ihlâl ediyorsunuz; hakkınızda kanunu tatbik edeceğim.

Sakallı Vasfi:

— Merhamet buyurunuz efendim. Bir noktayı arzedeyim. Madam Raşel adındaki kadın da, Adnan Beyefendinin buyurdukları gibi, Cevat Beyin katlinden müteessir olarak fücceten ölmüş değildir. Çocuk doğurmuş, hummayı nifasiden* ölmüş-

* Nezahat: Temizlik.
* Hummayı nifasi: Lohusa humması.

tür. Mikroptan ölmekle teessürden ölmek arasında kalble rahim arası mesafe vardır.

Reis:

— Ailelerin mahremiyetine girmeyin diyorum size!..

Sakallı Vasfi:

— Fuhşa vasıtalık eden Ahmet Cevat Bey...

Reis:

— Muhakemeyi tatil edeceğim diyorum, efendi; kanun dairesinde söz söyleyin diyorum efendi, anlamıyor musunuz yoksa?..

Sakallı Vasfi:

— O halde müsaade buyurun; bir de müvekkilim olan Benli Ahmet'ten bahsedeyim. Reis Beyefendi, bundan ondokuz yıl evvel İstanbul'un Sofular mahallesinde Tapu Müdürü Senih Efendi isminde sulehadan* bir zat menzulen* ölüyor ve Macide hanım ismindeki zevcesi, genç yaşında dul kalıyor. Ahlâkı ve çehresi birbirinden güzel olduğu rivayet edilen (aşağısını getiremedi; elindeki kâğıda baktı) Ve... ve... ve ismetiyle mahallesinde hürmet kazanan bu kadının önüne bir gün üdebamızdan* şimdi ismini söylemek istemediğim bir zat çıkıyor; bu muhterem kadınla «evleneceğim» diye aldatarak münasebette bulunuyor. Bu Macide Hanımın bu adamdan bir erkek çocuğu oluyor; fakat bu adam, kadını ve çocuğu kovuyor; Macide Hanım kahrından verem oluyor, ölüyor. Doğan çocuk da bugün mahkemenizin huzuruna bir katil maznunu olarak çıkıyor, dedi, ve Benli Ahmet'i sahnelerdeki avukatların şehadet parmağıyla gösterdi.

Süleyman sarardı: Paris'te iken *Meşveret* gazetesinin tertip tashihlerine baktığı için kendisini üdebadan farzediyordu; Macide ile de aylarca münasebette bulunmuştu; bu katil Benli Ahmet, Macide ile münasebettinden acaba haberi yokken, doğan bir piç miydi? Fuhşun ve piçin tarihlerini düşündü ve

* Suleha: İyi, yararlı kişiler.
* Menzulen: İnme sonucu.
* Üdeba (Edipler): Yazarlar.

lüzumsuz vehmine güldü; Sacit'in kulağına avucunun içinden fısıldadı:

— Avrupa'da kontlar, dükler hep müseccel piçtir yahu, bilmez misin? dedi. Gülmemek için önlerine baktılar.

Adnan, hastalığının harareti birdenbire fırlamış; çürük göğsüne iki ciğeri iki vahşi hayvan yavrusu gibi tırnaklarını geçirmiş; gözleri kırmızı, yüzü beyaz; şakaklarında, ensesinde soğuk terler birikiyor, başı dönüyor, nereye baktığını bilmiyor, hâkimleri, kürsüleri tek bir karaltı halinde görüyordu.

Sakallı Vasfi, yumruğunu sallayarak aktör sesiyle haykırdı:

— Reis Beyefendi, evet, en gür sesimle itiraf ediyorum; müvekkilim piçtir; fakat eğer bu piçlik bir cürümse, insan adaletinin bu dalâletine aynı sesle isyan ederim. Reis Beyefendi, dünyadaki mücrimlerin en namuslusu piçlerdir. Cani bir babanın lekesini adında taşıyan piçlere insanlar merhamet etmelidirler.

Reis:

— Veledi mader behata deyin efendim.

Sakallı Vasfi:

— Piç kelimesi...

Reis (haykırarak):

— Veledi gayrimeşru deyin, diyorum, mahkemenin nezahatini ihlâl ediyorsunuz.

Sakallı Vasfi:

— Peki efendim; veledi gayri meşru...

Reis:

— Hem bu söylediklerinizin davaya taallûkunu göremiyorum.

Sakallı Vasfi:

— Müvekkilim Benli Ahmet'in sağ kolundaki ben gibi alnındaki piçlik, affedersiniz, veledi mader behatalık lekesi de kendisinin elinde olmayan bir kabahattir.

Benli Ahmet, bir katile yakışmayan çok güzel, beyaz bir yumrukla yanağındaki bir damla yaşı sildi.

Adnan, kendi kolundaki ben'i hatırladı' Mısır Prensinin bahçesinde Ahmet'in kolunda gördüğü ben'le kendi sağ kolundaki ben, birbirine iki göz bebeği kadar benziyor, Adnan'a bakıyordu. Ahmet'te kendisini gördü. Burun, çene kemiği, gözler hep kendiydi. Macide'nin lepiska saçları, katilin fesinden taşıyordu. Demek ki Belkıs'ın ona Nişantaşı'ndaki konakta ikide bir: «Adnan, bu çocuk sana benzemiyor mu biraz?» demesi, Adnan'ın o zaman sandığı gibi, istihza değildi. Demek kendi oğlunu astırmak için aylarca çalışmış, yalancı şahitler satın almış, lâyihalar yazmış, mahkemede nutuklar söylemişti. Demek Sakallı Vasfi ona bu şahitleri hep bunun için bulmuş, Ahmet'in avukatlığını bunun için almıştı.

Sakallı Vasfi:

— Fakat, mahkemei aliyelerince müvekkilimin bu katli taammüden işlediğine kanaat varsa bunun ne gibi tesirler altında işlendiğini düşünmelidir, dedi ve cürümde müddeiumumilik makamının dediği gibi cezayı artıran değil, bilâkis azaltacak vasıflar bulunduğunu uzun uzadıya anlattı ve idamın kürek cezasına indirilmesini istedi; yerine oturdu.

Ermeni tercüman, Amerikalı kadına iki avukatın lâflarını tercüme etti. Kadın düşünüyordu. Maktul Cevat için, gözlüklü avukat Sorbon'dan, sakallı avukat umumhaneden mezun diyordu. Kadın, İstanbul'da Amerikalı iki hemşehrisini görmüş gibi şaştı ve tercümana:

— Ne tuhaf şey, dedi. New York'tan İstanbul'a kadar dünyanın her yerinde avukatlar birbirlerine benziyorlar. Aynı adam için iki avukattan biri «çamur» öteki «güneş» diyor. Bence katili bırakmalı, bu iki avukatı asmalı.

Tercüman, nükteye ve kadın tercümana bayıldı; locanın izdihamında birbirlerine, vücutlarının karışık çizgileriyle daha ziyade sokuldular.

Mahkeme Reisi, katil Benli Ahmet'e baktı:

— Son söz senindir, avukatın dediklerinden başka söyleyeceklerin var mı?

Katil Benli Ahmet için, Reis, avukatlar, müddeiumumî muavini aralarındaki bir meseleyi konuşuyor gibiydiler; demindenberi söylenen sözleri o derece dinlememiş, o derece muhakemenin haricinde kalmıştı. Reisin sualinden şaşırdı, elini göğsüne götürerek «Ben mi?» diyen tavırla bakarken mübaşir, Benli Ahmet'i dürttü, tepesinden yavaşça fısıldayarak, «Ayağa kalk!» dedi. Benli Ahmet kalktı. Reisin yüzüne baktı, bir şey söylemedi; selâm verdi, yerine oturdu; önüne eğildi.

Reis, muhakemenin bittiğini bildirdi ve azalarla müzakere odasına geçti.

Adnan, oturduğu yerde iki kat olmuş, mahkeme halkının yabancı bulup birbirlerine baktıkları sesle öksürüyordu. Ağzını silerken mendiline, iki uzun damlanın aktığını sezdi; bakmaya korktu, mendilini cebine koydu. Sakallı Vasfi, neşe içinde, arkasına dönmüş, samilerin arasında biriyle konuşuyordu.

Amerikalı kadın, katil Ahmet'in omuzlarına acayip gözlerle bakıyor, idama mahkûm olmasını istiyor; katlin ve idamın, iki ölümün güzelliğiyle erkekliği artacak olan katilin bir kadını avucunda ne güzel hırpalayacağını düşünüyor, yüzünde gözleri kayboluyordu.

Süleyman, Sacit'e «Sulan paraları,» diyordu.

Hâkimlerin müzakereleri üç saattenberi sürüyordu. Hava kararmıştı; mübaşirler elektrik lâmbalarını yaktılar. Üç saat yanyana oturmanın verdiği lâubalilik içinde ve lâmbaların yanmasından çöken gece teklifsizliği arasında, samilerde bir nevi aile manzarası başladı. Sade iki adam bu kalabalıkta yapyalnızdı: Adnan ve Benli Ahmet.

Küçük odadan hâkimlerin çıkarak salona girdiğini hemen kimse farketmedi; halk, üç saattenberi hâkimlerin mahkeme salonuna çıkacağını unutmuş gibiydi; kalabalığın yavaş yavaş

konuşmasından yayılan sis halindeki ses mahkemeyi dolduruyordu. Yüzünden hiç bir şey belli olmayan Reis, yüzleri görülmeyen azalar yerlerine oturdukları zaman halk birdenbire sustu; mahkemede yekpare bir sükût durdu. Adnan, mahkeme reisine yalvaran gözlerle ve: «Kızmayınız, bu çocuk oğlumdur,» diyen bir yüzle bakıyordu.

Reis, zabıt kâtibine, «Kararı okuyun!» ve Benli Ahmet'e, «Dinleyin!» dedi.

Zabıt kâtibinin yüksek sesle okuduğu şeyin «idam» olduğunu Benli Ahmet'ten başka herkes anladı.

Reis:

— Heyet senin idamına karar verdi; bu kararı bir hafta içinde temyiz edebilirsin, dedi.

Benli Ahmet kolunu uzattı, bir şey söyleyecekti, vazgeçti.

Jandarmalar kelepçeyi bileğine tekrar geçirdiler. Katil, iki çıplak süngünün ortasında mahkemeden çıkarken, Adnan, dağ gibi oğlunun arkasından uzun uzun baktı, mahkemeden çıkan halkın gürültüsü içinde bir hıçkırık kayboldu; Adnan bu hıçkırığından utandı; kendini topladı; çantasına kâğıtlarını koyarken elleri bu çantanın üstünde, gözleri reisin boş koltuğunda, daldı; ayakta kaldı, mübaşir elektrikleri söndürürken koluna birinin dokunduğunu duyan Adnan ürperdi; alacakaranlıkta Cevat'ın anası, iki elini Adnan'ın koluna, yakasına sürerek ağlıyor, «Allah gül yüzünü soldurmasın; Allah karıcığını bağışlasın; Allah tuttuğun toprağı altın etsin,» diyor, göğsünün çok içinden çıkardığı yazma mendilin düğümünü dişiyle çözerek sıcak banknotları Adnan'ın kilitlenmiş eline sokamıyor, cebine koyuyor, yumruğu ile itiyor, «Helâl olsun, anandan emdiğin süt gibi helâl olsun,» diyordu.

Zabıt kâtibi, mübaşire haykırdı:

— Çabuk ol Mehmet Efendi, vapuru kaçıracağım.

Süleyman, adliyenin bahçesinde Sacit'in paltosunu kenarından yakalamış, «On liramı isterim... Vallahi de sende bırakmam bu parayı, billâhi de...» diyordu.

Sacit, utanmak isteyerek, «Herkes bize bakıyor, ayıptır Süleyman, şu kalabalığı geçelim bir defa... Ne aç gözlü herifsin be!» diyordu.

Ermeni tercüman, otomobilin pencere perdesini indirdi:

— İdam! dedi.

Amerikalı kadın da otomobilin öteki perdesini indirdi. İdama sevincinden tercümanın boynuna sarıldı. Dudak dudağa otomobilde uçtular. Kadın, perdeyi aralık ederek, Ayasofya'ya bebeksiz, beyaz gözlerle, busenin içinden baktı.

SALİM

YERE YAKIN dizlerle boyu kısalarak, Kâtip Salih, Adnan'a koştu. Cinayet mahkemesinden çıkan Adnan'ın elinden çantayı yırtık tebessümle alırken davayı tebrik edecek, belki beş on lira bahşiş alabilecekti. Fakat Adnan'ın yüzünü yakından görünce sustu; somurttu:

— Siz mahkeme kaleminde biraz oturun; ben bir otomobil tutayım beyefendi, dedi.

Adnan istemedi. Salih'e dayanarak Adliye'nin mahkemeler tarafındaki demir kenarlı basamaklardan, sessiz ağlayarak indi. Otomobile girince, yanına çantayı koymak isteyen Kâtip Salih'e bakmayarak:

— Yazıhaneye bırakırsın, dedi; oğlunun idamıyla dolu olan siyah çantayı itti.

Fakat otomobil kalkmıyordu. Şoförün kulaklarının arkası müşterinin nereye gitmek isteyeceğini bekliyordu.

Adnan içindeki başka sesi susturmak ister gibi tuhaf bir sesle bağırdı:

— Bozdoğan Kemerine.

Bozdoğan Kemerindeki konağa ayak basmayacağını hatırlayacak halde değildi. Ömründe ilk defa bu kadar kimse-

sizdi. Süheylâ'yı ömründe ilk defa seviyordu. Süheylâ, onun ıstırabını, sebebini sormayarak azaltacaktı. Süheylâ, mustariplere müşterek gözlerle bakmayı bilen kadındı. Adnan, karısının yüzüne muhtaçtı.

Ortalık büsbütün kararmıştı. Otomobil koştukça gecenin siyah duvarı parçalanıyordu. Belediyenin elektrik lâmbalarıyla Müslüman İstanbul, selvilerine yıldızlar damlamış bir mezarlıktı.

Bozdoğan Kemerindeki konağın önünde, geceyi artıran belediye fenerinin altında otomobil durunca, sokak kapısı kendiliğinden açıldı. Konağın ihtiyar kalfası bütün vücuduyla sokağa taşarak, «Müjde Beyefendî; oğlan! Nah, böyle! Tosun gibi! Tostopaç bir oğlan!» diyor, hırkasının iki koluyla bir çocukluk hava tutuyordu.

Kadının iki kolundaki boşluk Adnan'ın yeni doğan çocuğu Salim'di.

Konağın avlusunda, yavaş sesle kalfaya sordu:

— Hanım nasıl?

— Küçük hanımefendi de iyi; çok çok iyi... Kem nazardan esirgesin rabbim! Çöreotuyla tütsüledim hanımımı.

Lofçalı şehit Miralay Salim'in torunu yukarıki odadaydı. Fakat merdivenlerden güç çıkan Adnan'ın bu saadete sevinmeye mecali yoktu.

Hastaların yüzlerini tamamen kaplayamayan tebessümle, Adnan odaya girdiği zaman Süheylâ'nın kendinden çok genç olan gür saçları, beyaz, uzun yastıkta çoğalıyor, hasta kadar solgun olduğu halde hasta olmayan yüzü kuvvetsiz olmayan acayip bir mecalsizlikle yastıkta yarım görünüyordu. Yastığın ucundaki kırmızı kurdelâlı nazar takımı odayı büsbütün «aile» yapıyordu. Mahkemedeki kıyametten dönen Adnan'a, oda, iki misli «ev hali» geldi. Gözleri dolarak, başını, Süheylâ'nın çenesinin altına soktu, karısının sıcak gerdanını kokluyor, içini çekerek ağlıyor, Süheylâ fesi karyolaya düşen kocasının saçlarını öpüyordu.

Doğum vak'alarında karı kocanın birbirine benzeyen öpüşmelerine, ağlaşmalarına yabancı gözlerle karışmamak için beyaz örtülü masada cerrah âletlerine eğilen hekim, arkasına dönmeyerek:

— Yoook... Ağlamak yasak hanımefendi! dedi.

Hekimin odada olduğunu Adnan şimdi gördü; karısının göğsünden kalktı.

Süheylâ, çıplak kolunu karyoladan uzattı: Şezlongun ucundaki uzun, beyaz bohçayı Adnan'a gösterdi:

— Salim! dedi. Gene ağlıyordu.

Pamuklular içinde şezlongun ucuna hastabakıcının koyduğu Salim, iki boncuk gözle Adnan'a bakıyordu: Yumruğu kundaktan fırlamış; buruşuk yüzle; tüylü, nohut burnuyla köse bir ihtiyara benzeyen bir şeytan!

Hekim, hastabakıcının kuruladığı âletleri kutusuna koyduktan sonra, Adnan'a:

— Tam dört kilo geldi: Veliaht tamüssıhha! Tebrik ederim Adnan Bey, dedi.

Rutubetli eliyle Adnan'ın fazla sıcak elini sıktı.

Cinayet mahkemesindeki facia yavaş yavaş yeni doğan çocuğun odasına doluyor, sonra ilâç kokan odada yavaş yavaş yalnız Salim duruyordu. İdam mahkûmu oğlunun odadaki kâbusu, çocukla, lohusayla, hekimle, hastabakıcıyla azaldıkça Adnan çocuğa eğiliyor, zorla gülüyordu. Süheylâ'nın çürümüş büyük gözleri ikide bir gururla yaşarıyordu. Adnan bir aralık çocuğunu kucağına almak istedi; öksürüğü başladı. Mahkemede ne kadar fena öksürdüğünü hatırlayarak, yine katil Benli Ahmet'e daldı; sabah uyanınca dünkü ölüsünü hatırlayan matemli gibi uzun uzun Benli Ahmet'i düşündü. İçinde bir şey koptu, dizleri tutmuyordu. Kendini şezlonga bırakacaktı. Süheylâ bir çığlık kopardı:

— Salim'i eziyorsun!

* Tamüssıhha: Tam sağlıklı.

Ve Salim ezilmiş, ölmüş gibi Süheylâ geçen felâketin ihtimali önünde hüngür hüngür ağladı: Lohusalık onu şımartmıştı. Bu oda iradeliydi: Bu oda istiyordu ki, Adnan mahkemede öldürdüğü oğlu yetmiyor gibi, burda da çocuğunu ezsin. «Tesadüf»ün adı şimdi «bu odaydı» ve bu odadan kaçtı. Vaktiyle Süheylâ'ya edebiyat hocalığı ettiği odaya indi. Bugün sabahtanberi bitmeyen bir kocaman dakikadan yirmi yıl evveline kaçmak istiyordu. İndiği oda «yirmi beş sene evvelsi»ydi: Ve indiği oda öldürdüğü Benli Ahmet'sizdi; «kendini besleyen Süheylâ»sızdı: «Öldürmesine ramak kalan Salim» sizdi. Karısının yirmi beş sene evvel başını koyup ağladığı pencerenin aynı noktasına dayandı; ağlıyordu. Fakat hep başka yerlerdeki, başka vakitlerdeki tesadüflerden korkan Adnan, bu ders odasında duran şimdiki tesadüfü bilmiyordu; vaktiyle karısının bedbaht olduğu noktada —tam aynı noktada— şimdi o bedbahttı: Hendese kadar muntazam bir tesadüfle.

İKİ KOCAKARI

YATAK ODALARINDA bir haftadan beri iki buçuk karyola var: İkisi Süheylâ ile Adnan'ın karyolaları; buçuğu Salim'in beşik karyolası... Kabuğunu delen ipek böceği gibi ufak cibinlikli şey!

Hekimin yüzünden Süheylâ dün anlamıştı: Adnan, yazıhanesine artık gidemeyecekti.

Kâtip Salih, yazıhanesinin son işleyen üç kirasıyla kendisinin işlememiş üç aylığını Süheylâ'dan yavaş sesle sofada alırken, Adnan'ın hastalığına ömründe ilk defa sıkıldı.

Süheylâ:

— Fakat Salih Efendi, yazıhanenin kapandığını Adnan Bey anlamasın. Beyi arada sırada gel, gör, dedi.

Yatağında her gün biraz daha fazla öksüren Adnan, Salim'in beşiğine baktıkça —ateşi olmasa— ne kadar bahtiyardı.

Sanki, bu yaşa kadar, bu odadaki saadet için yaşamıştı. Ne İttihat ve Terakki'nin gizli bir odasında bütün Osmanlı İmparatorluğunu ellerinde tutan üç dört adamdan biri olduğu zaman bu kadar mesuttu; ne herkesin kendisine düşman olacağı kadar para kazandığı vakit; ne de elektrik avizeleri altında Belkıs'la evlendiği gece!

Vaktiyle ne boş şeylerle mesutmuş meğer! Dünyada sahici saadetin mevcut olduğu bu beşiğe baktıkça görülüyordu. Bu yatak odasının perişanlığındaki saadetin yanında, bir zaman Belkıs'la izdivacından beklediği saadet sahnede giyilen aktör elbisesiydi: Halk için tahammül edilen bir sıkıntı!.. Belkıs'ı başkaları beğeneceği için sevmişti. Belkıs'la evlenmesi bile kendi için değildi. Belkıs, Adnan'ın satın alacağı elmaslara lâzımdı. Belkıs, Nişantaşı'ndaki konağı süsleyecek kadındı. O konak ki, sandalyeden yatağına kadar her yeri sahneydi.

Adnan, şimdi, öğleden sonra, yatağında terleyerek uyurken, konağın ihtiyar kalfası, Adnan'ın ceketini, hırkasının altında saklayarak koltukta kitap okuyan Süheylâ'ya getirdi. Kanlı mendile değen kanlı 300 lirayı ceketinin cebinin altından iterek gösterdi. Süheylâ, kalfayı kolundan çimdikleyerek —zorlar gibi— odanın dışarısına sürükledi. Bu kırmızı avukat ücretini —tek liralık 300 kâğıdı— dolabından getirdiği üç tane yüzer liralık temiz kâğıtla değiştirdi; ceketinin aynı cebine soktu.

Ertesi sabah Adnan'a gelen hekim öfkeleniyor, «Üç kişi bir odada yatmak! Yook, tababet buna müsaade etmez,» diyordu.

Adnan, baba gururuyla Salim'i gösteriyordu:

— Bu mıcırık da «kişi» mi oluyor, doktor? Yani bu da «insan» öyle mi?

Adnan, bu odadan konağın başka tarafına nefy edilmek* istemiyor, yalvaran gözlerle Süheylâ'ya bakıyordu. Fakat Salim ağlayarak, Adnan öksürerek Süheylâ'yı uyutmuyorlardı.

* Nefy edilmek: Sürgün edilmek.

Ancak Adnan hastalığının verdiği hodkâmlıkla* karısının rahatsız olacağına aldırmıyordu. Hem çocuğun ağlaması onların saadetleriydi. Fakat Adnan'ın öksürükleri? Bu öksürüklere de Adnan'ın kendisi o kadar alışmıştı ki, «Süheylâ bu kadarcık şeyden nasıl rahatsız olurdu?»

Bu odada bir güzel şey de Salim'i Süheylâ'nın emzirmesiydi. Memesinin temiz ve hayvanî kokusu Adnan'ın çürük göğsüne doluyordu. Yerin bin bir çiçeğini emziren güneş, bu şişkin, bu çirkin ana memesinden güzel değildi. Adnan, bu odadan çıkmak istemiyordu.

İki haftadan beri hekim, Adnan'a her gün geliyordu. Süheylâ her gün Adnan'dan biraz daha müstakildi; her gün biraz daha çocuğundu.

Hekim, nihayet bir gün Adnan'ın ayrı odada yatacağına onların önünde karar verdi. Adnan itiraz etmeye üşenecek kadar halsizdi. Karyolası başka odaya konunca kendi de memnundu. O kadar hastaydı ki, yalnız yatmanın rahat bir şey olduğunu kendi de görüyordu; hem, Salim'in ağladığını bu odadan da duyabiliyordu; bu ses, onu görmek demekti.

Yalnız günler geçtikçe bir hüznün sıcaklığından mahrum renkle Süheylâ durgundu. Dökerken, kalfaların gizli gizli söylendikleri çifte tükürük hokkalarına iki aydan beri eğilip kalkan hastadan Süheylâ bıkmıştı da acaba farkında mı değildi? Bunu kendisi anlayacak diye kendisinden korkuyordu. Yalnız Adnan'la bir zaman dudak dudağa öpüştüğüne uyuyan çocuğuna bakarken inanmıyordu.

Bir gün karyolasından uzak bir koltukta oturan karısıyla Adnan, kesik kesik konuşurken, lâkırdısı birdenbire vasiyet olmaya başladı:

— Salim'i büyüyünce Galatasaray'ına geceyatısına verirsin. Annenle de ileride barışırsın; beraber oturursunuz, olmaz mı Süheylâ?

* Hodkâm: Bencil.

«İleride» demek, «ben öldükten sonra» demekti. Süheylâ'nın gözleri doldu. «Daima uzaktan konuşacaksınız,» diyen doktora içinden isyan etti; kalktı; koltuğunu Adnan'ın karyolasına sürükledi. Kocasına bitişik oturdu; yüzüne uzandı:

— Neler söylüyorsun Adnan? Bunlar nasıl lâkırdı? Salim'i mektebe sen kendi elinle koyacaksın; onu beraber evlendireceğiz, dedi.

Bıktığı adamı artık ebediyen kaybedeceğini görünce birdenbire eski aşkıyla sevmiş gibiydi. Salim'i bile unuttu. Sarılmak; elinden almak isteyen ölüme karşı kocasına dört elle sarılmak istedi. Ölmeyeceğini göstermek için kocasını dudaklarından öpecekti.

Birdenbire, yandaki odadan bir insanın, bir kedinin, bir kapının —hep birden üçünün— sesine benzeyen kısa bir çığlık koptu. Başını kaldırdı. «Dur!..» dedi. «Salim uyandı.» İçerdeki ağlayan ipekböceğini emzirmek için —yataktaki iskeleti öpmeden— odadan kaçtı.

Süheylâ, konaktan yakında çıkacak cenazeyle binayı çok kocaman, kendini çok yalnız buluyordu. Fakat bir sabah Bozdoğan Kemerindeki bu berhaneye iki kocakarı geldi. Biri: Süheylâ'nın anası Cemalifer! Bir tek damla göz yaşının ıslatmadığı yetmiş beş tane kupkuru sene bir insan derisinin altında duruyormuşçasına tozlu bir surat. İhtiyardan ziyade «eski» yüz.

Öteki kocakarı, Tekirdağlı Cemile idi. Bir türlü evlendiremediği kızı Belkıs, Tekirdağı'nda gene bir gün gizli çocuk düşürürken ölünce, Cemile, Tekirdağı'ndaki bağını satmış, parasıyla Topkapı'da ev almıştı. Mutfak masrafı Cemalifer'den (yani kocasının maliye nazırı aylığından) ev, Cemile'den; beraber oturuyorlardı. Fakat evi var diye Tekirdağlı Cemile'nin hırçınlığı, sabah «terbiyesizlik» olarak başlıyor, ikindi vakti «edepsizlik» olarak bitiyordu. Her gün başına kakılan bu üç

odalı ev, Cemalifer'in canına tak dedi. Kızının konağına geldi. Ama yıllardanberi Tekirdağlı Cemile'yle o kadar beraberdiler ki, o, bir yere gidiyorsa bu da gidecek demekti; Cemile de peşine takıldı.

Sakallı Vasfi'ye vardı diye, anası Cemalifer'e, Süheylâ, hâlâ ilk günü kadar dargındı. Fakat konağa gelince, Cemalifer, affeden ananın kurnaz azametiyle, Süheylâ'nın ağzına elini uzattı; Süheylâ dudağında bulduğu eli öpmüş bulundu, barıştılar: Fakat barışanların güzel heyecanı ikisinde de yoktu; ne ağlaştılar, ne gülüştüler! «İş» gibi bir barışma! «Gibi»si fazla, tamamen «iş!» Bu, Cemalifer için de «iş», «hesap», «menfaat» ti; Süheylâ için de! Süheylâ ömründe ölü görmediği için ölmeyi zihninde büyütüyor, son günlerde Adnan'ın yanında çokluk bulunmamaya çalışıyordu. Ya birdenbire can çekişmeye başlarsa! Ölmekten ziyade, ölü görmek Süheylâ için korkunçtu. Halbuki anası Cemalifer, hayatlarında ölü gören ihtiyarların melekeli çehresiyle can çekişirken Adnan'ın yanında bulunacaktı. Adnan'ı son dakikasında Süheylâ halayıkların elinde bırakmayacaktı; bütün mahallenin duyacağı bu vefasızlığın daha işlenmeden evvel başlayan vicdan azabından da Süheylâ kurtulmuştu.

Bütün mahallenin duyacağı! Çünkü konakta son zamanda olup biteni mahallenin imamı —nasılsa— duyuyordu; o duydu mu bütün mahalle biliyordu.

HİZMETÇİ ŞEFİKA

ADNAN'IN yatak odası... Karyolanın başındaki küçük masada irili ufaklı ilâç şişeleri... Karyolanın tepesindeki mukavvada rakamlar: Sabahları otuz yedi buçuk, otuz sekiz; akşamları otuz dokuz, otuz dokuz buçuk... Bir bilânçonun rakamlarıyla duvarda ölüm... Onun altında insansız, dümdüz bir yorgan... Yorganın kenarında Adnan'ın gözlüklü kafatası...

Bu yatak odasında bugün Mısırlı Prens Hasan —kuyumcu mağazasında gibi— elinde baston, Adnan'la konuşuyor, Süheylâ, Prenses Bahire'yle, başka odada, diz dize Adnan'a ağlıyor. Süheylâ ağlıyor diye Bahire'nin de gözleri doluyor.

Prensle karısı gittikten sonra Adnan gene hırçındı: «Bu adam yatak odama hangi gün bastonsuz çıkacak Süheylâ? Parası da yok! Demek zengin olsa, karyolama otomobille yanaşacak.»

Süheylâ, Adnan'ı yormamak için cevap vermedi; Tekirdağlı Cemile'nin getirdiği Ümmüsübyan muskasını Salim'in takkesine dikiyordu. Birinin öleceği evde kalabalığa muhtaç olan bir kadının bozuk sinirleriyle Süheylâ, Tekirdağlı Cemile'nin hoşuna gitmek istiyor, Salim'in takkelerine Mahmudiye altınları, muskalar dikiyordu. Adnan'ın hırçınlığı geçti. Şimdi mırıldanarak anlatıyordu: «Bir haftaya kadar kalkacaktı. Gene romanını yazmaya başlayacaktı. Gayrimeşru oğlunu idam ettiren bir cani avukatla romanını bitirecekti.» Süheylâ, kocasının oyalandığına sevinerek lâfı uzattı:

— Ama Coppée'den aldın diyecekler.

Adnan:

— Çocuksun Süheylâ. Hayat o kadar felâket dolu ki, bir romancının kitabından musibet kopya etmeye lüzum yok.

Söyledi, söyledi; nihayet öksürüğü tuttu. Karısının elindeki hokkaya eğilirken siper gibi tuttuğu avucuna bir kırmızılık vurdu, hokkanın kapağını açtı: Süheylâ'ya bakarak, «Kan!» dedi. Süheylâ acemi soğukkanlılıkla kocasını temin etti:

— Benim her sabah gelir. Bu göğüsten değil, burundan!

Adnan gene hırçınlaştı. Her şeye kızıyordu. «Bir daha onu görmeye kimse bu eve gelmeyecekti. Ne Prens Hasan, ne Prenses Bahire, hattâ ne hekim, ne hiç kimse!»

Söylene söylene yorgun düştü. Hekimin gelmeyeceğine içinden pişmandı. Fakat Süheylâ'nın hekime «gelme» demeyeceğine gizli hisle emindi.

Uzun, uzun düşündü. Daldı. Uyuyordu. Süheylâ gözleri dolmuş, muskayı gözyaşlarının arasından iki üç kat büyük görerek takkeye dikiyordu. Oda kapısı yavaş yavaş açıldı; konağın ihtiyar kalfası girecekti. Süheylâ, Adnan'ın uyanacağını öfke ile kadına işaret ederken, Adnan:

— Uyumuyorum! diye bağırdı. Kalfa:

— Bir hanım geldi; Şefika hanım. Annenizin hizmetçisiymiş, dedi.

Süheylâ:

— Söyle başka zaman gelsin.

Adnan:

— Hayır, al getir... Anam bu kadının elinde öldü, Süheylâ.

Şefika kıçı yerlere sürünerek odaya girerken, «Ah, küçükbeyciğim!» dedi. Yorganın ayak tarafını öptü. Kadın, yorganda, bu kocaman konağı öpüyordu. İki defa çirkinleşmişti: Hem hastaydı, hem şişman.

Adnan: «Küçük beyin ne hallere geldi, bak, Şefika Hanım!» diyor, fakat kadının bunu tasdik etmemesini bekliyordu. Şefika, otuz sekiz ateşle yatan Adnan'a «Maşallah pembe pembesin küçükbeyciğim, hiç bir şeyciğin yok!» diyor, sonra Adnan'ın anasına yaptığı iyiliklere geçiyordu:

«Beş vakit namazda ona fatihalar göndermişti; üç aylarda ona Yasin'ler okumuştu.» Kendi iyiliklerini bitirdikten sonra, «Küçükbeyciğim, senin bir dostun daha varmış meğer! Raif Bey yok mu? İşte o adam... Anneciğine hekim mi taşımadı; aylıklarını mı getirmedi? Annen onunla benim elimizde öldü. Cenazesinde sade o vardı.»

Adnan, Süheylâ'ya baktı:

— O zaman Trablusgarp'ten sürgünüm diye anamın cenazesini dört hamalla bir şair kaldırdı! Bu ne memlekettir Süheylâ!

Şefika, Adnan'a, niçin Trablusgarp'ten hiç mektup yazmadığını soruyor. Adnan şaşıyordu: Her hafta gönderdiği mektupları demek ki postane onlara vermemişti. Sonra anasının mezarını öğrenmek istedi. Şefika da bilmiyordu. Adnan'ın anası öldükten sonra köyüne giden kadın İstanbul'a yeni gelmişti: «Yiyecek ekmeği yoktu.» Adnan ceketini getirtti. Şefika'ya para verecekti. Süheylâ odadan kaçtı. Adnan, katil Ahmet davasının bütün üç yüz lirasını bir hamlede verdi.

Bu paranın kâbusundan kurtulmuştu. Fakat birdenbire tesadüfün zulmüne baktı: Anasına bakan kadına borcunu hangi para ile ödüyordu. Sonra birdenbire pişman oldu, bu parayı hapishanedeki oğluna göndermeli idi. Fakat Şefika para ile odadan çoktan çıkmıştı. Sofaya çıkınca karşısında Tekirdağlı Cemile'yi buldu. Yüz liralık üç kâğıdı Şefika tanıyamıyor, «Ben ondan para istedim, bana doksan üç kaymelerini verdi!» diyordu.

Tekirdağlı Cemile, kadının kulağına fısıldadı: «Bunlar böyledir hanım!» Koynundan on beş tane birer liralık kâğıt çıkardı, Şefika'ya verdi. «Doksan üç kaymelerini» Şefika'dan geri aldı. İkisi de sevindiler.

Süheylâ, şimdi Adnan'ın odasında Şair Raif'i anlatıyordu: «Üç haftadanberi bu Raif Bey her sabah geliyor, kapıdan Adnan'ı soruyordu.»

Süheylâ:

— Kaç kere ısrar ettim, yukarı çıkmadı.

Adnan:

— Kendisini tanır mısın?

Süheylâ:

— Bir defa şiirlerinden tanıdım. Sonra Hilâliahmer'de kâtibi umumiye gelirdi. Biraz öfkeli adam.

Adnan gülecekti, gülmedi. Dudağında bu tamamlanmayan takallüs onun son tebessümü oldu: Yine öksürüğü tutmuştu.

Artık haftalar geçiyor, artık hastanın yüzü günden güne kayboluyor; artık Süheylâ hastanın odasına giremiyordu; hastalık şiirini kaybetmişti. Büyük hastalıklar dört mevsime tahammülü olmayan ağaçlardır. Şiirleri, çiçekleri bir iki ayda dökülür: Siyah kollarıyla ayağa kalkıp dururlar; kömürden iskelet gibi.

BOZDOĞAN KEMERİNİN İMAMI

MERMER masadaki gazeteye nargilenin marpucu ile vurarak imam haykırdı:

— İnanmazsanız okuyun işte! Bu herif gâvurdur demez miydim size!

Kahvedekiler; gazetede marpucun durduğu müsellese eğildiler:

«Çok değerli edip ve avukat Mehmet Adnan biraderin vefat ettiği teessürle haber alınmıştır.

Bütün Mason biraderlerin bu aziz cenazeyi sanii azamı kâinatın rahmetine kadirşinas elleriyle tevdi etmeleri için bugün Bozdoğan Kemerindeki evinde saat on birde bulunmaları bütün biraderlerden rica olunur.*

Türkiye Masonluğu Maşriki Azamı Namına.»

.....

İmam, ilândaki Mason müsellesine hâlâ marpuçla vuruyordu:

— Bu hınzırın gusli* de caiz değildir; tekfini* de.

Cenazeye gitmeyeceğini mahalle halkı şimdiden görsünler diye imam, kahveye sarıksız gelmişti: Gecelik fesiyle! O, Meşrutiyetten sonraki cenazelerinden bir suböreği parası bile çıkmayan bu mahalledeki bu imamlıktan da bıkmıştı; bu sarıktan da!.. Sabahtan beri Maliye Nazırının konağındaki cenazeye «Gelemem!» diye üç defa cevap gönderiyordu. Konağın aşçıbaşısı (Süheylâ'ya verdiği hesap pusulalarında «midenevaz», «pırasa» yazan Mengenli aşçıbaşı) imamın evine gelmiş, «Resmen hükümeten! Cenazeyi sen kaldırmaya mecbursun imam efendi,) demişti. İmam da «Doğru söylersin Mengenli ama, hasta değilsem, mecburum;» demiş, karısına haykırmıştı:

— Bana tuğla ısıt, sancılarım tuttu.

* Sanii azamı kâinat: Evrenin büyük kurucusu.
* Gusl: Ölünün yıkanması.
* Tekfin: Ölünün kefenlenmesi.

Aşçı gidince imam da söylenerek kahveye çıkmıştı:

— Allah Allah... Adnan Bey öldü diye ben de ölecek değilim ya!

Adnan'ın damat girdiği bu konağa imam ne zamandanberi kuduruyordu. İstibdat'ta Maliye Nazırının cenazesiyle imam evini tamir etmişti. O gündenberi imamın iki gözü bu kalabalık konakta idi: Bu kocaman ambardan daha ne cenazeler çıkacak idi! Halbuki Maliye Nazırından sonra konaktan bir tek ölü çıktı: Hacı Kâhya! Cemalifer, Sakallı Vasfi ile evlenince utanmasından Hacı Kâhya'ya nüzül indi, öldü. Vakıa Hacı Kâhya'nın cenazesiyle de imam çocuğunun sünnet düğününe hokkabaz getirmişti. Fakat hepsi o kadar!

Menfi cenaze! Bu cenazeden sonra imam, bu konaktan on para alamadı: Çünkü Sakallı Vasfi, Süheylâ'ya göre, «Köprünün İstanbul tarafında en edepsiz adamdı.» Onunla evlendi diye anasına, Süheylâ darılmış, Cemalifer'i konakta oturtmamıştı. Beklediği en pahalı cenazeyi de imam elinden kaçırmıştı: Ölecek yaşta olan Cemalifer'in cenazesini! Sonra Cemalifer bu Sakallı Vasfi ile Avukat Tevfik Hoca'nın evinde nikâhlanmıştı. Başka mahallede kıyılan nikâhtan Bozdoğan Kemerinin imamı bir şey anlamamıştı. Üstelik geçen sene de Süheylâ Adnan'la Mısırlının köşkünde evlenince, imam, bu nikâhtan da para alamamıştı. Artık her gece mahalle kahvesinde Maliye Nazırının konağı «Darünnedve»* idi. «Kafeslerine bakmayın; içinde kaçgöç yoktu. Mısırlının köşkünde Süheylâ Hanım, Harbi Umumîde bahçe cümbüşlerinde Alman zabitleri ile danslar manslar etmişti. Bu ikinci vardığı herif —yani Adnan— memleketi soymuştu. Gizli parası vardı; Abdülhamid'in yemek tabakları onda idi.» Mahalle halkı, yirmi sekiz odasına otuz beş yıldanberi kızdıkları konaktan, kahvede her gece imamın bu sözlerini dikkatle dinleyerek intikam alıyorlardı.

* Darünnedve: Mekke'de Cahiliyye zamanında kurulmuş, sonraları Hazreti Muhammed'e karşı olanların ve fesatçıların toplandığı ünlü ev.

İmam, şimdi Adnan'ın cenazesinde bulunmanın «lâhmi hınzır ekli* ile müsavi olduğunu» anlatırken, Bozdoğan Kemerindeki konağın her penceresinden «ölüm»ün bir tarafı görünüyordu: Bahçede kaynayan kazan... Birinin sırtında konağa koşan teneşir... Bekçi... İmam...

Süheylâ, Adnan'ın öldüğü odadan başka her odaya girip çıkıyor, her pencereden ölümün bir tarafını görüyordu. Teneşire büsbütün fenalaştı. İmam, bekçi, kazan mutlaka ölüm değildiler; fakat teneşir başka şey olamazdı. Ellerini yüzüne kapadı; hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı: «Adnan! Adnan!»

Konağın ihtiyar halası, Adnan'ın öldüğü odadan —elektrik lâmbası güpegündüz tuhaf bir sarılıkla yanan odadan— elindeki fesi arkasında saklayarak çıktı. Süheylâ'nın gözyaşlarını büsbütün tatlılaştıran tavırlarla ona teselli vermeye başladı:

— Küçükhanımcığım; kendini harap ediyorsun. Ölenle ölünmez ki... Hem biraz beni dinle! Bak, bir şey söyleyeceğim!

İnsanda en büyük acıya bile üstün olan «merak» hissini tanıyacak kadar artistmiş gibi konağın kalfası, Süheylâ'nın ağlamasını «Bir şey söyleyeceğim»deki ibhamla durduttu: Süheylâ susmuş, dinliyordu: «Mahalle imamı cenazeye gelmiyormuş!»

Süheylâ:

— Nasıl olur? dedi. Demin pencereden gördüm, bize geliyordu.

— Hayır, gelmiyor, küçükhanımcığım!

Konak, o kadar ölümle dolmuştu ki, Süheylâ sokaktan geçen bir başka sarıklıyı imam sanıyordu. Uşaklar gitmişti; aşçıbaşı gitmişti; imam gelmiyordu, gelmiyordu.

— Öyleyse bu sefer de sen git kalfa.

Süheylâ gardrobuna koştu; kalfaya elli liralık bir tek kâğıt getirdi:

— Kendi elinle vereceksin ama! Sakın karısına verme! dedi.

* Lâhmi hınzır ekl etmek: Domuz eti yemek.

İmam, kahvede şimdi, Süheylâ'nın namusundan şüpheleniyor, mahalle halkı seviniyordu.

Konağın kalfası kahvenin camından iki elinin ortasından buruşuk gözlerle içeriye bakarken imam dayak atıyor gibi büyük kollarla bir şeyler anlatıyordu; dövülen adam Adnan'ın cenazesiydi. Kahvenin çırağıyla, kadın, imamı dışarıya çağırttı; sokağın bir rezalete lâzım olacak kadar tenha köşesine sürükledi; imam anladı; kalfa ona para verecekti. Paranın verileceği o kadar muhakkaktı ki, bunu almadan cenazeye kalfanın hatırı için gitmeye razı oldu. Ellilik banknotu avucunda bulunca başka şey keşfetti: «Merhum, ölürken kelimei şehadet getirmişti.»

İmam, cenazeden dönünce kahvede Adnan'ın imanla öldüğünü söyleyecekti: «Dinimizde itibar hatimeye* idi.» Fakat kalfa imamı bırakmıyordu: «Beraber gidelim imam efendi!»

İmam:

— Nasıl olur kalfa hanım? Sarığımı takacağım.

Kalfa:

— Konakta siz bir sarık uydurunuz.

İmam:

— Siz sarıkla oyun mu oynuyorsunuz? Gidin siz... Sizden evvel konaktayım ben.

Beş dakika sonra, imam, Tanzimattan evvelki mezar taşları kadar büyük sarıkla tabutun başındaydı. Fakat tabutun başı çıplaktı. Cemalifer, yukarıda ölüm nâmahremmiş gibi başına sebepsiz bir başörtüsü artmış, Adnan'ın fesini güneşe uzatıyor, Tekirdağlı Cemile'ye bakarak, «Tövbeler olsun olmaz. Böyle eski fesle koca konaktan cenaze mi çıkarmış!» diyordu.

Konağın kalfası Cemalifer'in kulağına fısıldadı:

— Küçük hanımefendiye bir hal olacak!

Cemalifer, «Bırak ağlasın, açılır,» diyor, Cemile'ye uzatarak fese kızıyordu. Tekirdağlı Cemile, 300 liranın sahibi

* Hatime (Burada): Son nefeste kelime-i şehadet getirme.

olduğu için o kadar bahtiyardı ki, yüzü cenazeli bir eve yakışmıyordu. Çehresini bir lâkırdının çizgileriyle doldurmak için fes meselesini uzatıyordu: «Yeni fes aldıracak vakit yoktu. Cenaze geç kalmıştı. İmam, saatine bakıyordu.»

Bir gün Adnan'ı odada kendi kendine söylenirken gören konağın kalfası hatırladı: «Beyin bir kalpağı olacaktı!» Evliya Çelebi'lerin arkasından Süheylâ kalpağı çıkardı. Cemalifer bunu da güneşe uzattı, beğendi: Tabuta bunu koyacaktılar.

İmamın dua dolu elleri elli liranın hararetine sürünerek havada inip kalkıyordu. Adnan imamın bitmeyen duasında «beş vakit namazında niyazında sulehadan* bir zattı.» Dua az daha uzasa Adnan tabutunda hacı olacaktı. Nihayet imamın duası tükendi. Konağın büyük kapısından sırmalı tabut çıktı: Adnan'ın vekil olduğu gün Ankara'da giyeceği kalpakla!

İKİ CENAZE

FATİH camiinin iki musalla taşında iki tabut öğle namazından çıkacak kalabalığı bekliyor. Birinin başında Aziziye fesi var; ötekinde kalpak.

Tapu Müdürü Senih Efendi'nin kızı bohçacı Melâhat yaşlandıktan sonra, gençliğin hatırlattığı vaad, yüzünden kaybolduğu için bugün eskisi kadar çirkin değil. Bohçası kolunda, taşa oturmuş, kuru kestane yiyor. Merak etti; itfaiye muşambalı, püskülsüz, uzun adama ölülerin ismini sordu. Uzun adam kızdı:

— Ölünün adı olur mu? Ölü işte!

Uzun adamın hakkı vardı. İskat* almak için ona ölü lâzımdı; dilenci, sadaka istediği adamın ismini mi bilecekti? Ağlar gibi hıçkırıklarla Melâhat'in budalalığına gülüyordu.

* Suleha: İyi, yararlı, günah işlemeyen kişiler.
* İskat (Burada): Ölünün azaplarının bağışlanması için dağıtılan sadaka.

Bu uzun dilenci, Almanya İmparatoruyla gemide yemek yemişti. Avrupa'da, Amerika'da o kadar çok adam görmüştü ki, şimdi ölülerin kim oldukları ona vız geliyordu. Cenazelerden rakı parası çıkarmak için musalla taşlarına kaleme gider gibi muntazam devam eden bu uzun adam, Belkıs'ın eski kocası Bahriye Miralayı Hüsrev'di.

Melâhat, Hüsrev'in kim olduğunu anlamadı. Patlak gözlerine bakarak deli sandı; korktu; kalkıp daha uzak bir taşa oturdu.

Cenazelere yakın yerde bir hususî otomobil durdu; içinden Mısırlı Prens Hasan çıktı.

Melâhat, vaktiyle eski kocası Sakallı Vasfi'nin Sofular'daki evine gelen Prensi tanıyınca ölülere yeniden merak etti. Ne yaptı yaptı öğrendi: Cenazenin Aziziye feslisi Hacı Hulûsi Paşa'ydı; kalpaklısı Adnan.

Prens Hasan, Adnan'ın cenazesine dalgın sakalla bakan Habibullah Efendi'nin elini sıkarken:

— Garaiptendir efendi hazretleri, dedi. Mehmet Adnan Beyefendi bu Hacı Hulûsi Paşa'dan daima teşe'üm ederlerdi; adetâ bir hissikablelvuku! Meğer ikisinin cenazesi bir günde kalkacakmış! Fesuphanallah! Hikmeti rabbaniye!..

Prens, Habibullah Efendi'nin bu hikmeti rabbaniyeye şaşmasını bekliyor; Habibullah, içinden, Prensin ukalâlığına kızıyordu. Prens, lâkırdısı tasdik edilmeyen şımarık adamların hoppalığı ile sinirlendi. Zaten onun bugün yine kabzı muannidi* ve migreni vardı; sokağa çıkmayacaktı. Karısının zoruyla cenazeye gelmiş, Adnan'ın dün, yahut yarın ölmediğine içinden kızıyordu. Habibullah'a fena fena baktı. Öğle namazını uzun buldu; oturacak bir yer arıyordu.

Fatih kahvesine girdi. Hacı Hulûsi Paşa'nın cenazesine gelenler, kahvedeydiler: Eski Ataşenaval Naşit, Doktor Haldun; başında kocaman kalpakla Sakallı Vasfi; yine başında kocaman kalpakla Avukat Tevfik Hoca (Tevfik, sarığı çıkar-

* Muannid: İnatçı.

dıktan sonra da hocalıktan kurtulmadı); eski sefaret müsteşarı Nail; eski Cön Türk Süleyman; Hidayet'in eski hususî kâtibi kokona Sacit... Hepsi, Prensin iki tarafında birer kişilik boş yer bırakarak, etrafını aldılar.

Habibullah, Adnan'ın son zamanda geçinme sıkıntısı çektiğine acıyacak oldu. Naşit bundan alındı; Prens Hasan'a döndü:

— Şerefime yemin ederim Altes, dedi. Ben bu Adnan Beye bakacaktım. Fakat bir gün fena halde canımı sıktı. O günden sonra kovdum. Bunlara acımamalı Altes! Bunlar bir sürü memleket hainleridir; kendisini bendehanenize almıştım; o zaman merhume Belkıs da sağdı. Fakat hiç bir gece rahat yemek yiyemedik; hep İttihatçı propagandası. Bir akşam da tutturdu: Yok, Avrupa'da iken Ahmet Rıza Beye Mısır Prensesleri varmak istemişler de, o, istememiş.

Prens Hasan:

— Estafurullahelâzim! Onların Ahmet Rıza Bey gibi vekilharçları vardır, efendim.

Naşit:

— Malûm, Altes; ben de dayanamadım, suratına haykırdım: Sen ne söylüyorsun, Adnan Bey, dedim. Senin Ahmet Rıza Beyin Meşrutiyetten sonra Naciye Sultanı almak için parçalandı; fakat bereket versin ki Yusuf İzzettin Efendi, Enver Paşa'ya yaptı da kadın Ahmet Rıza'dan kurtuldu. İşte Yusuf İzzettin'in teşrifatçısı sağ. Bana inanmazsan ona sor dedim.[1] Fakat memleketin harabesine öten baykuş yine susmadı. O akşamdan itibaren ben de yüzüne bakmadım. Kovulduğunu anladı, gitti. Bunlara acımamalı Altes.

Sakallı Vasfi, lâğımın patlayacağı zamanda topraktaki kısa hareketle sallandı. Ufak öksürdü:

— Naşit Beyefendinin hakları var efendim, dedi. Bu Adnan Bey, adamakıllı çete reisi idi efendim. Şeker işi malûmu devletinizdir Prens Hazretleri...

[1] Eski Ziraat Umum Müdürü Nesip.

Sakallı Vasfi şeker işini anlatıyordu: «Harbi Umumînin son senesinde İstanbul'a Viyana'dan üç bin vagon şeker geliyordu; bu şekerin kilosu Viyana'da beş kuruşa alınıyor, İstanbul'da iki buçuk liraya satılıyordu. Her vagonda lâakal* onbin kilo şeker bulunuyordu. Kilo başına lâakal bir lira kazanıldığı kabul edilirse, üçbin vagon otuz milyon lira kâr bırakıyordu. Bu milyonların bir kısmı bu Adnan Beyin cebine giriyordu.»

Bu milyonların kimlerin cebine girdiğini bilen Prens Hasan, Vasfi'nin yalanına prensip namına inandı; küçük iniltilerle memlekete acıdı; sonra Sakallı Vasfi'nin kalpağına bakarak, kulağına:

— Öldü diye kalktık, geldik; yoksa müteveffanın maşayla tutulacak yeri yoktur, dedi.

Kahveye, Maliye Mektubî Kalemi Mümeyyizi Dilâver girdi. Hazırlanmıştı: O kadar kendini tutamayarak ağlayacaktı ki, merhum Adnan'la ne kadar dost olduğunu herkes görecekti. Fakat kahvedekiler onunla meşgul olmayınca matemden vazgeçti; kendisiyle birinin meşgul olması için Avukat Tevfik Hoca'ya bir hafta evvel doğan çocuğunu yavaşça tebrik etti. Tevfik Hoca, baba gururuyla gözlerini kapadı:

— Hâzâminfadlirabbî... Allah'ın ihsanı! dedi.

Süleyman, Sacit'in kulağına fısıldıyor, «Allah'ın ihsanı değil, Sefaret Müsteşarı Nail Bey'in ihsanı! Filareti, Nail'den yakaladığı çocuğu bu sefer düşüremedi,» diyor yumruğu burnunda gülüyordu.

Camiden çıkanlar, cenaze namazını kılıyorlardı. Cenazeye gelenler, Mısır Prensi'nin arkasında kahveden çıkarken, Sacit, Süleyman'a, «Şu cenaze namazı yok mu, namazların en rahatıdır; secdesi yok, rükûu* yok... Kaymak gibi ibadet, bayılırım,» diyordu.

Cenazeler musalladan kalkarken, deminki dilenci çocuğu bir dilenci karısının eline vurdu; düşen metelikleri kaptı, kaç-

* Lâakal: En azından.
* Rükû: (Namazda) Öne doğru eğilme.

tı. Dilenci karısı yerden taş aldı; çocuğa atayım derken, taş Adnan'ın musalladan kalkan tabutuna çarptı. Aksaray'ın meczup Ahmet'i haykırdı:

— Allah Allah, cenazelere saygı kalmadı!

Taşı atan dilenci kadın, Fransızca Muallimi Kadri'nin karısı Çıbanlı Zehra'ydı.

Habibullah, demin, Naşit'in Adnan için söylediği şeylere içinden hâlâ öfkeleniyordu. Hacı Hulûsi Paşa'yla Adnan'ın cenazeleri başka başka sokaklara sapacak noktada Naşit, Hacı Hulûsi'nin cenazesini takip için Prensin elini sıkarak ayrılırken, Habibullah, Prens Hasan'a:

— Bu memleket ne tuhaftır Altes! Vaktiyle şu Adnan Bey nezle olsa, bütün Beyoğlu duyardı. Halbuki cenazesinde, ölü de dahil olarak on kişiyiz, dedi. Naşit'e dik dik baktı.

Dar sokaklarda bu on kişi de yoktu. Cenazede yedi adam kalmıştı: Ağladığını görmesinler diye tabutun çok ilerisinde yürüyen Şair Raif; ağladığı uzaktan da belli olsun diye bir düziye mendilini yüzüne kapayan Dilâver (Direklerarasının Don Kişot'u Dilâver), bir de simit yiyerek cenazeye uzaktan koşan Aksaray'ın meczup Çıplak Ahmet'i.

Süheylâ'nın emriyle cenazeyle gelen konağın iki uşağı, Mengeneli Ahçısı «örfane» bir fayton tutmuşlar, aralarına imamı da almışlar, cenazeyi yarenlik ederek takip ediyorlardı.

ZATÎ AKDESİ HAZRETİ TESADÜF

GECE

Avukat Tevfik Hoca'nın evinde içki meclisi.

Eski Sefaret Müsteşarı Nail; Tevfik Hoca; Hoca'nın karısı Filareti; Moiz'in eski metresi Polikseni; Sakallı Vasfi; Viyana büfeli yemek odasında rakı içiyorlar. Pompadur etekli abajurun altında zerzevat dolmaları... Lâhana dolması, sakal, patlıcan dolması, rakı kadehi, çatal, bıçak, su bardağı havada nokta nokta durup kayboluyorlar.

Tevfik Hoca, karısı Filareti'ye karşı «zarafet» yapmak için, kundaktaki çocuğunu kucağında tutarak, bebeğin ağzına meze uzatıyor; misafirler, çocuğa büyük insan muamelesi edildiğine güle güle bayılıyorlar.

Filareti —sofrada Sefaret Müsteşarı Nail var diye— kocasına Fransızca kızdı. Çocuğu kollarından kaptı, sütniniye verip odasına gönderecekti. Sakallı Vasfi, elinde kadehle kalktı, çocuğun yüzünde Tevfik Hoca'nın burnunu, gözünü, çenesini keşfetti. Hocanın, baba gururuyla gözleri doluyor, Nail'le Filareti önlerine bakıyorlardı.

Çocuk, sütninenin kolunda odadan çıkınca, meclis ciddî oldu. İki avukat Adliyeyi konuşuyorlardı.

Sakallı Vasfi:

— Gerçek, unutacaktım, hocam: Senin katil Benli Ahmet idamdan kurtuldu, dedi.

Anlatıyordu: «Cumhuriyetin ilânı üzerine 391 numaralı Af Kanunu çıkmış, dün, yani 10 Kânunusani'de Resmî Gazete'de basılmıştı. (340 senesinin 10 kânunusanisi). Benli Ahmet'in idam kararı, Temyiz Mahkemesinde 8 Kânunusani'de tasdik edilmişti. Karar, iradei milliyeye gitmeden kanun, Resmî Gazete'de basıldı diye idam cezası on beş sene küreğe inmişti.»

Nail:

— Demek kanun iki gün geç basılsaydı katil asılacaktı.

Sakallı Vasfi:

— Tabiî ki asılacaktı; çünkü kanun, Resmî Gazete'de tab'edildiği tarihten itibaren mer'î.*

Nail tek gözlüğünü çıkardı, yine taktı, büyük lâf söyleyeceği zaman hep böyle yapardı.

— Desenize, avukat beyler, bu sizin adaletiniz, kelime adaleti, Âmal-i erbaa adaleti: Bazan lûgat kitabında bir kelime, bazan takvimin yaprağında bir tarih idamdan adam kurtarıyor, dedi.

* Mer'î: Yürürlükte.

Tevfik Hoca, domates dolmasını kaşıkla koparark alay etti:

— Adnan sağ olsaydı, yine ukalâlığı tutar; burnunu, dudağını uzatarak, «Tesadüf, tesadüf!» diye haykırırdı.

Fakat Adnan merhuma Nail kızdı: «Adnan gibi bir kılkuyruk "tesadüf"e ne salâhiyetle inanabilirdi?»

— «Tesadüf» Büyük Frederik'in lâfıdır. Büyük Frederik daima «zatı akdesi* hazreti tesadüf» dermiş. Onun gibi bir tacidarın* tesadüfe inanmamasını anlarım. Yoksa müteveffa Adnan Bey tesadüfe ha inanmış, ha inanmamış, ne çıkacak?

Tevfik Hoca kadehini kaldırdı:

— Büyük Frederik'in tesadüfü şerefine!

Sakallı Vasfi, Tevfik Hoca'yı bir köşeye çekti, kulağına:

— Bir tesadüf daha var, dedi. Ben yarın Bihter Hanımla nikâhlanıyorum, Hocam.

Tevfik Hoca:

— Nail'in eski karısıyla mı?

— Evet, şimdi sofrada tesadüfen yanyana oturduğumuz Nail'den boşanan Bihter Hanımla.

Tevfik Hoca düşündü: Bihter'in satılacak bir iki dükkânı daha vardı, Vasfi'nin kulağına: «Tebrik ederim!» dedi. Rakı kadehi elinde, Nail'e bakarak haykırdı:

— Yine Büyük Frederik'in tesadüfü şerefine!

Nail:

— Susunuz, dedi. Dışarısını dinledi. Filareti'ye:

— Çocuk ağlıyor, Madam! dedi.

Filareti, öfkesinden sapsarı, Nail'e yiyecek gibi baktı.

BİR MEKTUP ZARFI

ANASI Cemalifer'den kurtulmak için Süheylâ, Bozdoğan Kemerindeki konağı sattı, parasıyla Erenköy'ünde iki köşk aldı, birinde kendisi, çocuğu Salim'le oturacaktı, ötekinde anası.

* Akdes: En kutsal.
* Tacidar: Taç giyen, hükümdar.

Üç gün içinde konağı yeni sahiplerine bırakacaklar. Adnan'ın kâğıtlarını konağın kalfası, bir çamaşır sepetine koyuyordu. Hekimin emriyle bu kâğıtlar Adnan'ın romanıyla beraber yakılacaktı. Birdenbire bir zarfın üstünde Süheylâ kendi yazısını tanıdı. Bu, Süheylâ'ya acıyarak Adnan evlenmek isteyince, Süheylâ'nın ona yazdığı mektubun zarfıydı. Süheylâ, o zaman Adnan'a yazdığı acı şeyleri bugünkü vaziyetinde tekrar okumak istedi, belki mektubun satırlarında Adnan'ın gözlerinden düşen yaşlarla bozulmuş kelimeler bulacak, mes'ut olacaktı. Fakat zarfın içinden solgun bir fotograf çıktı: Belkıs'ın Hüsrev'le av kıyafetinde çıkarttıkları resim.

Süheylâ, kendi zarfından çıkan Belkıs'a daldı. Onun niçin güzel, nasıl güzel, ne tarzda güzel olduğuna bakarak çenesi buruştu, gözleri doldu, ağlayacaktı. Yerde sepeti düzeltirken, demindenberi başını yukarı kaldıran, zarfı bekleyen kalfaya, Süheylâ birdenbire, «Dur!» dedi, dinledi. İçerdeki odada Salim ağlıyordu.

Süheylâ zarfı, göğsünün içinden çıkardığı Adnan'ın resmiyle kalfaya verdi. Çocuğun odasına koştu. Kalfa, arkasından soruyordu:

— Bunları da yakacak mıyım, küçük hanım?

Süheylâ sofadan haykırdı:

— Evet.

SON

İNGİLİZ SAİT PAŞA'NIN ANILARI'ndan
s. 134 - 142 arasında yer alan bölümün, günümüz diliyle açıklaması:

Şubat 1877, Pazartesi:

Bugün sadrazam Mithat Paşa, sadrazamlıktan uzaklaştırılarak padişah buyruğu — ve benim güçsüz aracılığımla — Osmanlı ülkesinden kovulması için padişahımızın İzzettin vapuruyla İtalya'da Brendizi iskelesine gönderilmiştir. Nasıl sürüldüğü aşağıda olduğu gibi anlatılmıştır: Mithat Paşa sadrazam olduktan sonra, beklenenin tersine, önceleri üstü kapalı, sonraları da açıkça, padişahın adaletli buyruklarına karşı gelmeye cüret etti. Padişah efendimiz tahta çıktıkları günden beri gerek Mithat Paşa ve gerek Mütercim Mehmet Rüştü Paşa hakkında, «Bu adamlar vatan ve millete hizmet edemez; bunlar haindirler,» diye yüce düşüncelerini açıklarlardı.

...Efendimizin haklı olduğunu aşağıda açıklanan olaylar doğrular ve kanıtlar. İlk olarak Mithat Paşa, azamet ve heybet sahibi efendimizin padişah buyruklarını dinlememeğe cüret etmiştir. İkinci olarak Mithat Paşa'nın ülke için ne derece zararlı ve yaramaz bir kişi olduğu; her zaman cumhuriyet düşüncelerini besleyişi ve kendilerini edebiyatçılardan, dünya durumunu bilirim sananlardan sayan birtakım sefiller ve cahillerle görüşmelerde bulunuşu, konağını sadrazam konağı gibi değil, sanki bir dârünnedve* biçimine dönüştürmesinden anlaşılabilir. Çünkü adı anılan

* Dâr-ün-nedve: Müslümanlıktan önce Kureyş kabilesinin tartışmalar için topladığı yerin adı olup Kusey ibni Kilâp tarafından kurulmuştur. Sonraları Hazreti Muhammed'e karşı bulunanların toplanmasından dolayı, fesatçılarla münafıkların toplandıkları yer anlamına kullanılmaya başlanmıştır.

kişi,* kendi düşünceleriyle uygun düşüncede birini gördüğü zaman hemen tenha bir odada, yeri olsun olmasın, konuşmayı Osmanlı Sultanlığı üzerine getirerek: «Osmanlı soyundan artık iyilik beklenmeyecek; Cumhuriyete dönüştürmekten başka yol kalmadı,» gibi sözler ettiği herkesçe yaygın bir söylenti halindedir.

... Mithat Paşanın görevinden uzaklaştırılmasından bir gün önce Namık Kemal Beyin konağında her zaman toplanmakta olan fesatçıların konuşmalarını belirten dört jurnal, Zaptiye Nazırlığınca Padişaha sunulmuştu. Bunların birinde «Mithat Paşa bağımsızlığını kazandı; onun yardımıyla Murat Efendiyi muradına kavuştururuz,» konuşması vardı. Bu komiteden başka, padişahlığa karşı kurulmuş daha başka komitelerin de bulunduğu ve hepsinin başkanının Namık Kemal Bey olduğu anlaşıldığı için Mithat Paşanın görevinden uzaklaştırılması ve sürülmesi gerekli olmuştu. Bunun için işte bu pazartesi gecesi akşamdan beşe kadar Padişah efendimiz, (Damat) Mahmut Paşa ve Başkâtip Sait Paşa ile ben bir odada bu konuyu görüştük. Bizler, bu görevden alma ve uzaklaştırma sorununun bir süre ertelenmesini rica edip yalvardıksa da, Padişah efendimizin diretmesi keramet gibi oldu. Görüşmelerden Mithat Paşa'nın görevinden alınmasından ve anayasanın 113. maddesi gereğince Osmanlı ülkesinden çıkarılarak kovulmasından başka bir sonuç çıkmadı. Bu kararın gerçekleştirilmesi için Padişahımız bana şöyle buyurdu: «Sabahleyin saat iki buçukta zaptiye müşiriyle birlikte Mithat Paşa'nın konağına gidip sadrazamlık hakkı veren padişah mührünün alınmasından sonra Ahırkapı açığında hazır bulundurulacak olan İzzeddin vapuruna gönderilmesi için zaptiye müşirine teslim edilecektir. Bu arada ayrıca konak çevresinde de gerekli asker ve polis bulundurulacaktır.»

Gece saat altı sularında Padişah Efendimiz beni sarayın harem bölümüne çağırttı. Başmusahip ile Kahvecibaşısının, önceki gün (pazar), kentin her yanında «Eğer Mithat Paşa görevinden alınırsa bütün halkın ayaklanıp padişah katına çıkarak zorla gene sadrazam yaptıracaklarını işitmiş olduklarını» anlattı. Ayrıca onların ağlayarak, «Aman efendim, Mithat Paşa'yı görevden uzaklaştıracakmışsınız; sakın yapmayın, durum çok kötüdür,» dedik-

* Mithat Paşa: Tanzimattan sonra bahsedilen, işaret edilen en yüksek rütbe için müşârün-ileyh denmesi âdet olmuştur.

lerini de ekledi. Ama padişah efendimiz bunları anlattıktan sonra da, akşamki kararın sabahleyin uygulanmasını ısrarla buyurdu; Mahmut Paşa'nın da saraydaki dairede yatmasını emretti.

... Ben odama döndüm. Kendi kendime şunları düşündüm ve kararlaştırdım: «Sabah erkenden bu herifin (Mithat Paşa'nın) konağına gideceğim. O vakit belki haremden daha çıkmamış bulunacak. Hareme haber göndereceğim; diyelim ki gecelikle selâmlığa çıkacak. Padişah mührünü istediğim zaman «Yanımda değil; gidip getireyim» diyecek. Ya hareme gidip geri dönmeyecek, yalnızca mührü göndercek; ya da gelip «Ben anayasaya sığınırım; hiç bir yere gitmem» diyecek. Bu durumda ne yapabilirim? Çocuk gibi bağırta çağırta arabaya koyamam. Şüphesiz zor kullanmak zorunda kalacağım. Bu da aslında kulağı kirişte olan halk arasında belki bir gürültü yaratır. Bu yol uygun değil. Böyle yapmaktansa Mithat Paşa'yı sarayın Paşa dairesine çağırtırım. Oradan bir motörle Padişahımızın vapuruna göndertirim. Bunu da sabah erken, güzel bir tedbirle, hiç kimsenin haberi olmadan yaparım...» Bu açıkladığım düşüncelere karar verir vermez gece saat sekiz buçukta Mahmut Paşa odama geldi: «Paşa, niçin uyumadın? Bir şey mi düşünüyorsun?» dedi. «Evet, Mithat Paşa hakkında; hiç kimse bir şey duymadan şu tedbiri düşündüm» diyerek yukarda söylediğim düşüncelerimi açıkladım. Pek beğendi. Saat dokuzu çeyrek geçerken — adı geçen Mahmut Paşa — kendi odasına gitti. Ben uyuyamadım. Saatin yarımı çaldığını duydum. Saat biri beş geçerken yataktan kalktım. Saat ikide Padişah efendimiz içeriye çağırdı. Düşündüklerimi sunduğum zaman şanlı Padişahımız: «Ben de bu gece öyle düşündüm. Bu tedbir çok iyidir,» buyurdular. Kendi odama döndüm. Bütün Vekillerin padişah katına çıkmak üzere saraya gelmeleri için yaverler gönderdiğim gibi Padişahımız vapurunun kaptanını da çağırtarak gerekli direktifleri verdim. Mithat Paşa'nın da saat dörtte gelmesi için başyaver Mehmet Paşa'yı adı geçenin konağına gönderdim. Gerekli hazırlıkları yapmak için Paşa dairesine gittim. Padişah huzurunda toplantı varmış sanısıyla Mithat Paşa'nın Koltuk Kapı'ya gitmesi doğal olduğundan bunun engellenmesi için Dolmabahçe'deki saat kulesinin önüne bir binbaşıyla bir çavuş gönderdim. Binbaşıya: «Mithat Paşa gelecek. Arabasını uzaktan gördüğün anda bana haber getirmesi için bu çavuşu göndereceksin. Sen de araba önüne gelir gelmez «Efendim, bu tarafa!»

diyerek arabayı Paşa dairesine doğru çevireceksin,» direktiflerini verdim.

Dairede de kara, deniz taraflarıyla kabul odasının kapılarına ikişer çavuş ayırdım, bunlara: «Şimdi bir konuk gelecek; şu odada kabul edeceğim. Ağaları, benim emrim olmadan, hiç bir yana gitmeyecekler. Arabasıyla arabacısı da saray ahırında tutuklanacaktır,» dedim. «Bu buyruklarda şüphesiz bir anlam vardır, acaba nedir?» diyerek yaverlerin birbirleriyle fısıldaşmamaları için nöbetçi gibi aralarında ve mermerler üzerinde saat beşe kadar gezindim. Sonunda saat kulesinin önündeki çavuş: «Geliyor,» haberini getirince ağır ağır kapıya doğru gittim; kendisi arabadan inip saray bahçesine doğru gitmek isteyince: «Bu tarafa buyurun!» diyerek Paşa dairesinin alt katındaki deniz tarafında bulunan daireye aldım. Hemen kahve ısmarlayıp kanapede yanına oturdum. İlk sözüm:

— «Sadrazamlık mührünü bana teslim etmeniz padişah buyruğu gereğidir,» oldu. Yarım dakika kadar durakladıktan sonra: «Alınız,» dedi; ben de alıp cebime koydum. Bunun arkasından:

— «Bir süreden beri ötede beride saltanata karşı toplanan gizli derneklerde bulunanlar, yüce kişiliğinizin konağına devam edenler arasında bulundukları için bu durum hakkınızda kuşku yarattı. Ve üstelik dün akşam zabıta tarafından sunulan dört jurnalın birinde yüce adınızın anılmış bulunması ve Namık Kemal Beyin evinde bulunanlar arasında: «Mithat Paşa bağımsızlığını kazandı; Murat Efendiyi muradına kavuştururuz,» gibi sözlerin ağıza alındığı yazılmış olduğu anlaşıldı... Gerçi yüce padişahımız, sizin doğrudan doğruya bu derneklerle ilişkiniz bulunduğuna inanmıyorlarsa da, yüce adınız açıkça anıldığı için... hem yüksek kimliğinizi korumak, hem de ülkede bu gibi bozgunculukların önünü almak için bize nimet veren Padişah efendimiz yüce kişiliğinizin Osmanlı ülkesinden bugün çıkarılmasını buyurdular, bunun için de Padişahımızın İzzeddin vapuru işte hazırdır,» diyerek pencereden gemiyi gösterdim. Bu Padişah buyruğunu işitir işitmez rengi kaçtı, telâşa kapıldı:

— «Tanrının adına and içerim ki, bu toplantılardan haberim yok. Allah bu çapkınların belâsını versin. Bu, Rusya parasıyla ve Halim Paşa'nın oyunuyla yaratılmış bir şeydir. Eğer beni buradan kovar ve uzaklaştırırsanız — Tanrı bilir — ülke mahvolur;

Beşike körfezindeki donanma üç güne kadar buraya gelir. Buraları iyi düşünülmelidir,» dedi. Bu adamın kendisine bu kadar önem vermesi, kamuoyu var sanısıyla bilgisizliğini, budalalığını açıklamış olmuyor mu? Sonra:

— «Vekiller bunu biliyorlar mı?» diye sordu.

— «Bilmiyorum,» diye cevaplandırdım.

— «Öyleyse, rica ederim, gidip Padişah efendimize söyleyiniz ki, benim bu işlerden haberim yoktur. Vekiller burada olduğuna göre, bu işi onlar da görüşsünler. Eğer Padişahımızın güvenleri yoksa beni sarayda bir dairede tutuklanmış olarak bulundursunlar; evime gitmeyip, sadrazamlık işlerini buradan görebilirim. Gerek burada, gerekse Avrupa'da ülkemizin bu zor zamanında işleri ben görebileceğim kanısı uyandığından, eğer ben buradan gidecek olursam ülkemiz, Tanrı bilir, biter,» dedi. Bak şu herifin sözlerine. Oysa ülkeyi bunalıma sürükleyen kendisidir. Her neyse... Ben de:

— «Siz burada oturunuz. Ben gidip efendimize sunayım,» diyerek bahçeden Padişah dairesine doğru giderken Sultanımızın bahçeyi gören kapıda gezindiklerini görünce hızlandım:

— «Ne yaptın?» buyurdular.

— «İşte efendim, Padişahımızın mührü!» diyerek mührü verdim. Sonra Mithat Paşa'nın yakarışını sundum:

— «Bu, olamaz. Kesinlikle gitmeli. Bundan sonra bu adamı burada bırakmak daha tehlikeli olabilir. Al bu zaptiye jurnallerini de kendisine götür,» diye padişahlık buyruğu çıktı.

Mithat Paşa'nın yanına vardım. «Şimdi Padişahımızın İzzeddin vapuru ile hareket etmeniz kesinlikle buyrulmuştur,» dedim. «Bu jurnalleri de efendimiz size gönderdi. Okusun da iyi anlasın buyurdular,» dedim. Kendi adı geçen jurnalı okuduktan sonra:

— «Haberim yok. Çapkınlar iftira etmişler,» diye yüzünden renk gitti, telâşa kapıldı.

— «Uşağınızı gönderiniz. Çamaşır, para ve başka gerekli eşyayı vapura getirtiniz. Çünkü efendimiz, neyi ve kimi birlikte götürmek isterse götürsün diye buyurdular,» deyince uşağını odaya çağırttım; vereceği emirleri kulağına söyledi. Arabasının da saray ahırından çıkabilmesi için izin verdim. Uşağı gittikten sonra:

— «Beni nereye göndereceksiniz?» diye sorması üzerine ben de:

— «Osmanlı ülkesinin sınırlarından çıktıktan sonra nereye isterseniz oraya gitmeye izinlisiniz; ama Şıra en yakın olduğundan oraya çıkabilirsiniz,» cevabını verdim.

— «Oradan başka bir yere gitmek için vapur bekleyecek değil miyim? Bu duruma göre beni Rumlar içinde bırakmayınız. Marsilya uzaktır, Brendizi'ye çıkarınız,» demesi üzerine:

— «Padişah efendimizin ayağının toprağına sunarım,» dedim.

— «Yanımda param yok; biraz da para isterim,» dediği için: «Bunu da söylerim,» dedim.

— «Ama benim güvendiğim bir yaver de isterim. Çünkü güvenliğim kalmadı; bana kötülük edebilirler» demesi üzerine:

— «Rica ederim, böyle bir suç kimsenin hatırına gelmez. Bu söylediğiniz şey, olağan işlerden değildir,» cevabını verdim. Sonra kanapeden kalkıp biraz gezinerek pencereden birkaç kez denize doğru baktı. Böylece iki dakika geçtikten sonra:

— «Gitmeli ha?» dedi.

— «Evet, gitmeli! İki yaverle iki çavuş sizi motörle İzzeddin'e götürmek için iskelede bekliyorlar,» cevabım üzerine:

— «Allah rahmet eylesin bu millete,» diyerek kapıdan çıktı.

İstimbota bindirdim ve vapura gönderdim. Vapur da hemen kalktı. Ben saraya dönünce efendimiz kapı önündeki mermerlik üzerinde gezinmekteydiler.

— «Paşa ne yaptınız?» diye sordular.

— «Efendim, vapur demir alıp hareket etti,» cevabını verince efendimiz olağanüstü hoşnutluk duydular ve bana tatlı sözler söylediler. İzzeddin vapuru Padişah sarayının önünden yola çıkarak Ahırkapı açıklarında Mithat Paşa'nın adamını, eşyasını ve efendimiz tarafından bağışlanmış beş yüz altını bekleyip bunları tamam olarak aldıktan sonra Brendizi'ye doğru on buçukta hareket etti.

Kovulması ve sürülmesi yüzünden gerek iç, gerek dış durumda bir büyük fenalık olur diye herkesin korktuğu Mithat Paşa, anlatılan tedbirlerle ve kolaylıkla, hiç kimsenin haberi olmadan uzaklaştırılmış oldu. Üstelik Paşa dairesinin üst katındaki hesap komisyonu üyelerinin bile haberleri olmadı. Akşamüstü vekiller arasında değişiklik yapıldığından Zarifi de gelmişti. Bana:

— «Canım ne yaptınız? Ülkeyi batıracak mısınız? Şimdi halk bu olayı duyunca herkes ne olacak diye yürek çarpıntısı içindedir,» dedi. Saray halkı bile:

«Mithat Paşa sürülemez; sürülürse büyük olay doğar,» gibi çürük bir düşünceye saplandıklarından iş böyle kolaylıkla, hiç kimsenin haberi olmadan bitirilince bize — hiç de şaka etmeden — «gazânız mübarek olsun,» dediler.

... SALI:

Bugün akşam saat üçte yüce Padişahımız beni kendi yanlarına çağırdı. «Sait Paşa, size bir hediye vermek isterim; ama şu parayı al da sen istediğini alırsın,» diyerek incelikle bin tane ellilik kâğıt para, yani elli bin kuruş bağışladılar. Bu ise, Mithat Paşa'yı dünkü kolaylıkla uzaklaştırmamın ödülüydü. Efendimizin bu büyük lûtuflarının teşekkür hakkını yerine getirmeye gücüm yetmemektedir...»

NOT: Sait Paşa için bkz.: **Meydan Larousse**, cilt 8, Mehmed Said Paşa maddesi.